
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 04 09 08 012 6

ספר

כלילת שאול

הוא

כלול בשלש מאות ועשר סוגיות הש"ס

כמנין ש"י

ופרטי המחברת מבואר בשע"ר השני :

ווילנא

בדפוס ר' אברהם צבי נ"י בהרב ר' נחום אליהו ז"ל קאצינעלינבויגין

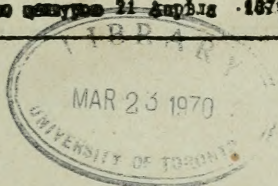
שנת תרלט לפ"ק

КЛИЛАСЪ ШОУЛЪ.

Вѣнецъ Сауловъ. Разсужденія о талмудическихъ вопросахъ Саула. Х. Гурвича.

ВИЛЬНА Въ типографіи А. Г. Каценеленбогена на Нѣмецкой ул. въ д. № 376—6 1879 года

Дозволено цензурою 21 Апрѣля 1879 года. Вильна

ספר

כלילת שאול

והוא

כלול בשלש מאות ועשר סוגיות הש"ס

כמנין ש"י

מחברת הלזה יחולק לשנים · האחד חיבור נאה אף יפה מנופה בשלש עשרה נפה · בציונים אשר אספתי ולקטתי מכל המקומות המדברים באלה עקרי הש"ס בשני התלמודים בבלי וירושלמי ובמפרשיהם ובפוסקים ושו"ת מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים · אשר יגעתי ומצאתי ביגיעה רבה בחיפוש אחר חיפוש בספרים קדמונים · והוא מפתח גדול לכל סוגיות הש"ס הנוגע לדינא והוא דבר השוה לכל נפש :

השני

הוא נחל נובע ממקור החיים בביאור רחב ועמוק בפלפול ובסברה ישרה הבנוים על אדני האמת על כל סוגיא וסוגיא · לבאר איזה מקומה ומאין תמצא מקורה ושרשה מתלמוד בבלי וירושלמי ספרא וספרי מכילתא ותוספתא ופוסקים ראשונים ואחרונים · וכולם קולעים למטרת האמת אל עומק הדין והלכה · והכל הוא באר היטב בראיות ברורות אשר כל המעיינים באלה ימצאו מרגוע לנפשם · וכל ההוגה בהם יטעם טעם כעיקר לאורייתא בעזרת השם ·

וקראתיו בשם

מקור חיים

אשר חברתי בעז"ה אנכי הצעיר לבית הלוי שאול חיים בהרב המאוה"ג מוהר"ר אברהם הלוי זללה"ה שהיה מו"צ לעדתו בקהל ווילנא : בעל המחבר יד שאול החותנה בק"ק דובראוונא חתן הגאון המפורסם מוהר"ר דוד טעביל זללה"ה שהיה מו"א בק"ק מינסק.

ווילנא

בדפוס ר' אברהם צבי נ"י בהרב ר' נחום אליהו ז"ל קאצינעלינבויגין

שנת תרל"ט לפ"ק

אמר המחבר · להוי ידוע לכאן דבעי למידע כי מחברתי הלזה גם בהיותו אתי בכתובים ראו אותו
כמה גדולי זמנינו . כן כמה עלים לדוגמא הראיתי לגאוני דורינו והוטב בעיניהם
למאד · וכולם ענו ואמרו כי הוא חיבור יקר ונחמד ורב התועלת לפני דורשי התורה ושוחריה ·
ומה טוב ומה נעים להביאו לבית הדפוס ולחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל . וכל אוהבי תושיה ירוו
רשן בצאת חיבור יקר כזה לאור עולם . לזאת נסרתי אומר להביאו לבית הדפוס בעז"ה · וכל מכתב,
תהלה אין באפשרי כעת להדפיסם כמבואר בפתח השער : וברצות ה' בחלק השני יודפס כל תהלות
מחברתי מגאוני דורינו ככתבם וכלשונם בעז"ה · אך מה שכתב לי ניסי הרב הגאון המפורסם מוהר"ר
משה יהודה ליב נ"י מ"ץ דק"ק מינסק אשר קטן מכיל הצגתי לפניך קורא אהוב וזה הוא :

ראיתי את כתבי יד קדשו בחדושיו הנחמדים כשואו אתו בכתובים והוטב בעיני מאד · כי רב התועלת בהם
לפני דורשי תושיה אוהביה שוחריה לידע איה איפוא שמה מקור כל דין ודין מוצאיהם ומובאיהם ·
וגם לידע סיעות ודיעות שוטת ראשונים ואחרונים · אשר כתו בספרו בכמה וכמה דינים · וגם כמה וכמה
חידושי הלכות אשר הגה ה' בביאורי השיטות דקך פלפל וסברות ישרות עמוקות וכוונות אשר כל אלה דרושים
שמה לאנשים אשר בתורת ה' חפצם · אברך את ה' אשר עזרהו עד כה לזכות את רבים להפיץ אור תורתו
על פני תבל כי ספר יקר כזה ראוי להפיץ בכל תפוצות ישראל . ויהא רעוא דתתקבל מיליה בעלמא ויבדרון
שמעתתי' בבי רבנן נפתי מדבשות · ויהא ה' בעזרו להפיץ גם שארי חדושיו היקרים על פני תבל להגדיל
תורה ולהאדירה · ולסוות בעזרתו להדפיס גם יתר השיטות אשר אתו בכתובים על פי א"ב כמבואר בהתפתחות
כי דבר יקר הוא · וכל המסייעים . יתברכו בכפלים · מאוצר השמים כחפצו וכחפץ ידידו ניסו המברכו בכה"ת
משה יהודה ליב בהר"ר שמואל זללה"ה מ"ץ פ"ק מינסק,

ידוע לאחבי' אשר בל ירים איש את ידו להדפיס בנית מחיבור הלז ואפילו חלק ממנו וחוץ לח"י שנה בלי רשיון המחבר וכ"כ ובמות אני במאורית ישראל כי לא יעשו פולה חלילה ולא יודון ח"ו נגד חוקי הדת והמדינה יר"ה :

הקדמה

ופתח דבר מאת המחבר

אמר המחבר הצעיר לבית הלוי · הן מלפנים זאת בישראל חק לחוברי חבר להקדים הקדמה בראש מחברתם · לענות צדק בשפה ברורה ובלשון נעימה להודיע בשערים · בפתח אמרים · מה הגיע אליהם · לחגור עוז במתניהם · ולבא במגילת ספר בימי חייהם · אי לזאת באתי כהיום אל העיון במה לבא בשערים · אם כהתחכמים · חיברי החבורים · אשר עשו פתיחות למו בדברי אגדה ומוסרים · בדברי הלכה המאירים כספירים · כאשר דמו בה רבים · אמרתי מה אלה למו · כי לא בזה הקוראים עיניהם שמו · ותהיא למשא עליהם · להתבונן בפתחי שעריהם · לזאת גמרתי אומר · לבא בפתח שערי · רק להגיד מטרתי · מה הוא עיקר נסיבתי · בהדפסת ספרתי · לעת כזאת ברבות הספרים · אשר ילעגו למו באמרים · מה לנו בחדשים · גם אתם חכמי חרשים · מחפשים במטמונים איזה שמן וזפי · ויתליכו אחרי גיום כל טוב וכל יופי · כל מחברת ישקלו בפלס · והמחבר הוא ללעג ולקלס · באמרם כי מחברתם הוא ללא תועלת · עד כי קצה נפשם לקנותם · ולא יחפצו לראותם · וגם גם לאספם לביתם · לזאת באתי בפתיחתי · להסיף סיחתי · והקדים בהקדמתי · להודיע לאנשי אלה חפצי ותאותי · ולמה היה יגיעתי · לחוק בספר תורתי · בבדי להשפיע מטובי לזולתי · ולהציד בשמי שיחתי · בבכ"נ ובבהמ"ד שמועתי · זה עיקר חפצי ובגמתי · הסית לבי ותשוקתי · להיות לי לזכרת עולם אמרתי · אשר כל זה ביקש אדונינו דוד המלך ע"ה השלום נעים זמירות ישראל מהקדוש ברוך הוא כמבואר בבבלי וירושלמי וזה הוא :

ביבמות [דף צ"ו ע"ב] איתא דר' יוחנן קפיד על ר"א שלא אמר השמועה בשמו · ופריך הגמ' ור"י מ"ט קפיד כולי האי · דא"ר"י א"ר מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים · וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יה"ר שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז · דא"ר"י משום רשב"י [ובסנהדרין דף צ' איתא בשם ר"ש בן יהוצדק] כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר כו' עיי"ש וכן איתא בסנהדרין שם · ובבכורות דף ל"א ע"ב באיזה שינוי לשון עיין שם ועיין במהרש"א ביבמות שם ודו"ק :

ובירושלמי שקלים (פ"ב ה"ז) איתא בזה הלשון ור' יוחנן מאי כולי האי דבעי דיימרון שמעתא משמי' דאף דוד ביקש עליהם רחמים אגורה באהלך עולמים כו' וכי עלתה על לב דוד שהוא חי וקיים לעולם (והלא הוא אמר ימי שנותינו שבעים שנה כו') אלא כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אזכה שיהיו דברי נאמרין בבכ"נ ובבהמ"ד ויוסי' שפתותי דובבות בקבר שמעון ב"נ בשם ר"י אמר כל ת"ח שאומרים דבר הלכה מפיו בעוה"ז שפתותיו רוחשות בקבר · דובב שפתי ישנים ככומר של ענבים זה כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף שפתותיהם של צדיקים כיון שאומרים דבר שמועה מפיהן שפתותיהן מרחשות עמהן בקבר · מה הנאה יש לו בר מירא אמר כהדין דשתי קונדיטין (הוא כוס של יין המעורב בו דבש ופלפלין) ר' יצחק אומר כהדין דשתה חמר עתיק ואע"ג דשתה טעמי' בפומי' עכ"ל עיי"ש · וכן הוא בירושלמי בברכות (פ"ב ה"א) ובמו"ק (פ"ג ה"ז) ובפסיקתא רבתי (פ"ב) ובמדרש שה"ש (פ"ז) ובילקוט שם · ומה שיש שם שינוי קצת בלשונים עיין היטב שם ודו"ק :

ולכאורה דברי הירושלמי מחוסר הבנה וצריכה ביאור כי יש להעיר בזה בתלתא · (א') מה הוא שביקש אדונינו דוד שיזכר שמועותיו בבכ"נ ובבהמ"ד הכן בתי תפלה ובתי הלכה ולא סגי באחד · וביותר הלא בכ"נ הוא מקום תפלה בלבד ואין מקום בזה להזכר דבר הלכה בבתי כנסת ותפלה · (ב') מאי האי דפריך שם מה הנאה יש לו וכי מי לא יבין דזכות הוא לו בזה בהזכר ד"ת מפיו בהשכבו במקום קבר מנוחתו : (ג') מה תשובתם בזה ובאיזה סברא פליגי במאי דחד מדמי לה לקונדיטין · והאידך מדמה להחמר עתיק ומאי טעמם בזה הלא דבר הוא · (ועיין בקרבן עדה מש"כ שם כי לפי פירושו הי' נ"ל מאי עביד ולא מה הנאה ולפי פי' דברי הירושלמי אין לו שום ביאור כיראה המעיין שם : על כן נראה לדעתי לומר בזה על פי הקדם מה שראיתי בילקוט (שמואל ב' רמז קמ"א) א"ר אבין דברי תורה נמשלו לקונדיטין · יש בה דבש ויש בה יין · ויש בה פלפלין · יש בו יין כי טובים דודיך מיין · יש בו דבש ומתוקים מדבש ונופת צופים · ויש בו פלפלין אמרת ה' צרופה כו' · וכתיב צרופה אמרתך מאד עכ"ל ע"ש · וגם זה צריך ביאור מה כוונתו בזה בהמשלו לקונדיטין :

ונראה לומר בזה כי זה הוא ידוע לכל יודעי דת שהתורה הקדושה כלולה בשתי אלה. בחלק הנסתר. ובחלק הנגלה. וחלק הנגלה יתחלק לשתיים · הלכה ואגדה. וכל אחד מהמה נקנה לנו רק בעמל פיה בהתמדת הלימוד ברב הזכרון ובפלפל הבקיאות · או בהדרש לנו ברב שכלו ובגודל חריפות : ובחגיגה (דף י"ג ע"א) איתא דא"ל ליגמרו מר במעשה מרכבה א"ל המינא דבש וחלב תחת לשונך ע"ש . ובב"ב נאמר במסכתי באמיתות אלו בעלי הלכות כו' וכן הוא במדרש שה"ש פ"ב דהלכה נקרא יין יקרא. וכי האמיתה הוא כוס של יין ע"ש · והאגדה יקרא בשם דבש כמבואר בכמה מקומות במדרשי חז"ל עיין עליהם. וגם זאת ידוע כי הדברים המקיין מחזור הבקיאות בשם יין יכונה כמבואר בהוריות דיין יפה לזכרון כדאיתא שם בדף י"ג ע"ב דחמשה דברים משיבין את הלימוד האיסכה ממנו מכבר ואחד מהן הוא יין ועיין בפי' רש"י שם · והדברים המקיין עי"ד חריפות ועיב השכל בשם פלפלין יקרא כמבואר במגילה דף ז' ע"א · וביומא דף פ"ה י ובחגיגה דף י' דמבא חדא פלפלא חריפא כו' עיי"ש · ומכל אלה יבואר שפיר בזה דהמשיל ד"ת לקונדיטין דמעורב בה הני תלתא · יין ודבש ופלפלין · כן התוה"ק בכללה ימצא כל אלה יש בה דבש הוא חלק הנסתר · וגם חלק האגדה המכונים בשם דבש · יש בה יין הוא חלק הלכה המכונה בשם יין בדברים המקיים לנו בעזר הבקיאות · ויש בה פלפלין הוא חלק הנקנה גם עי"ד חריפות · ומקדם דבש ברישא כי חלק הנסתר הוא עולה על כולהם גבוה מעל גבוה · והוא נכון בעז"ה ודו"ק (ועיין במס' סופרים פ' ע"ו במה דמדמה כהם התוה"ק אבל אינו ענין לכאן) :

והנה

הקדמה

והנה ראיתי בבאר יצחק להגאון החסיד מ' יצחק אלחנן ז"ל אבד"ק קאוונא מש"כ בפתח השער שם אות א' וז"ל יש להסתפק במה דאמרינן כל ת"ח שאומרים הלכה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר · אי בעינן שיהא הדבר הלכה בדבר שחידש מעצמו · או גם אם נאמר בשמו בדבר שהוא ראה או שמע בלי שום הוספה וחידוש מעצמו כלל גם מזה יזכה להיות שפתותיו דובבות בקבר · ונראה דזה תלוי בהך פלוגתא דהני אמוראי שבירושלמי דלמאן דמדמה לקונדיטין סובר דבעינן שיהא הדבר הלכה דייקא בדבר שחידש הת"ח מעצמו דומיא לקונדיטין שנעשה עי"ד תערובות דבש ופלפלין וממזג להיין כל כך עד שיקרא בשם חדש הוא קונדיטין · שבתחילה שהיה היין בפני עצמו היה נקרא יין ואח"כ כשממזג במעשה ידיו נקרא בשם קונדיטין. כן בעינן שיהא הדבר הלכה ממוזג בפעולתו הן בטיב שכלו וכן ברב זכרונו (ואף דמצינו דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ומבואר דזה הוי נמי בדבר שלא חידש מעצמו כלום ועיין במגילה דף ט"ו ובאבות פ"ו מ"ו ובנדה דף י"ט ובחולין ק"ד ספרי מטות פ' קנ"ז מדרש תנחומא במדבר פ' כ"ב מדרש משלי ק"ו פרקי ר"א פ"נ עיי"ש מ"מ לזה שיזכה שיהיו שפתותיו דובבות בעינן שיהא דבר חידוש דוקא בתוספת נופך משלו ועיין) ולאידך מ"ד דמדמה לחמר עתיק ס"ל דלא בעינן חידוש רק אם נאמר בשמו אף בדבר שהראה למו במה ששמע או עינו ראה בשל אחרים ככתבו וכלשונו כהני חמר עתיק שלא נשתנה מברייתו כלום גם מזה זוכה ששפתותיו דובבות בקבר עיי"ש :

והנה מצינו באדונינו דוד המלך ע"ה שעסק כל ימיו בתורה ובתפלה כמבואר בסנהדרין (דף ל"ח ע"ב) אמר רב לא איברי עלמא אלא לדוד כו' ופי' רש"י בזכות דוד שאמר שירות ותשבחות ע"ש · ובברכות (דף ד' ע"א) איתא כל מלכי כו' וידי מלוכלכות בשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה ע"ש ובעירובין נאמר דוד גלה מסכתא וכן נאמר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל כו' והלכה כמותו · הרי מכל אלה נראה דדוד הי' עוסק כל ימיו בשירות ותשבחות ובתורה להורות לעם ה' זו דבר הלכה :

ובמגילה (דף כ"ז ע"א) איתא ואת כל בית גדול שרף כו' (מלכים ב' כ"ה) פליגי בה ר' יוחנן וריב"ל חד אמר מקום שמגדלין בה תורה · וחד אמר מקום שמגדלין בה תפלה כו' ע"ש. הרי דלחד מ"ד מקום תפלה הוא יותר גדול ממקום תורה · וכן פליגי בה רב פפי ורב פפא אליבי' דרבא · דר"פ סבר מבי כנישתא לרבנן שרי מבי רבנן לבי כנישתא אסור . ור"פ אחאי הם איפכא ע"ש : ואחרי כל אלה יתבאר דברי הירושלמי באר היטב בעזה"ש · כי דוד התחכם הי' ג"כ אחר מותו עוסק בשירות ותשבחות ובלימוד התורה כפי מה שעסק בהיותו בחיים חיותו ויהי' לו מזה ריוח בב' עולמות. כי העוה"ז הוא עת קניית הסחורה האמיתית היינו תורה ומע"ט . אבל לא מקום מכירת הסחורה בקבלת שכר כי היום לעשותם כו' כמבואר במאמרי חז"ל בזה · אבל העוה"ב הוא מקום מכירת הסחורה בקבלת שכר אבל לקנות עוד תורה ומע"ט אי אפשר שם כמאמרם במתים חפשי כו' ולזה ביקש דוד מהקב"ה אגורה באהלך (פי' בעת שאהיה באהלך היינו באוהל שלמעלה) עולמים (לשון רבים) שיהי' שם ריוח של ב' העולמות שגם אחרי מותו אתעסק בקניית התורה והתפלה והמציא לו את זה בבקשתו מהקב"ה יה"ר שאזכה שיהיה דברי נאמרין בבה"כ ובבהמ"ד ובמה שיאמר בשמי יחשב לי כאילו אני בעצמי חי שיהי' שפתותי דובבות בקבר · ואז אף שאני בקבר ואיני עוסק עוד בעולם · אך במה שיאמר שמועתי ותפלתי במה שנתחדש בחיי נחשב לי כאילו אני בעצמי חי עודנה ועוסק בהם במה ששפתותיו דובבות מזה ונחשב כאילו אני מדבר בעצמי בזה הענין ולא נחשב כמת · (ועיין בהקדמת ספר אדרת אליהו שכתב שם שמן מנהו) ואחרי כי רצה שיהי' לו הדבר בשניהן הן בבתי תפלה וכן בבהמ"ד ולצאת ידי כולם כמבואר לעיל · לזה ביקש בבה"כ הוא מקום תפלה. ובבהמ"ד הוא מקום תורה זו הלכה · ולפי המבואר לעיל הרי עיקר הדבר הוא שיאמר דבר שמועה זו הלכה ובזה יהי' שפתותיו דובבות בקבר כמבואר בבבלי וירושלמי לזה התחכם דוד וביקש מהקב"ה יה"ר שיהי' כל העוסק בתהלים כאילו עוסק בנגעים ואהלות שהם דברי הלכות (ועיין בנפש החיים שער ד' פ"ב) ולזה אף כשיאמר דברי שירות ותשבחות בבתי תפלה בשמי גם זה לדברי הלכות יחשב ואזכה להיות שפתותיו דובבות בקבר ואזי' אגורה באהלך (גם בהיות באהלך באוהל של מעלה) עולמים בשני עולמות כמבואר · ולזה יעידון ויגידון עליו · דוד מלך ישראל חי וקיים כי בודאי אחר בקשתו בזה הבטיח לו הקב"ה כחפצו · ואח"כ בא הירושלמי לפרושי מה הנאה יש לו ר"ל מאיזה דבר יש לו הנאה היינו אי הדבר שמועה הנאמר בשמו הוא דבר חידוש שחידש בעצמו משלו · או גם בדבר שראה ושמע משל אחרים נמי שפתותיו דובבות בקבר ויש לו הנאה כבימי חיו. ע"ז בא חד ואמר כהדין דשתה קונדיטין שיהא דבר הממוזג בפעולתו וכמעשה ידי אומן · כן בעינן שיהא הדבר הלכה בדבר חידוש שחידש מעצמו וחד אמר, דאף בדבר שלא חידש מעצמו רק הוא ראה או שמע נמי זוכה במה שנאמר בשמו שיהיה שפתותיו דובבות בקבר כחמר עתיק דהוי היין כתולדתו בלי שום הוספה עוד במעשה איש ותחבולתו . וגם בזה יהיה זוכה למעלת אגורה באהלך עולמים זה נכון מאד בכוונת הך מאמר בעזה"ש ודו"ק :

והשתא יבואר שפיר הא דמצינו שר' יוחנן הקפיד כל כך שיאמר שמועתו בשמו דוקא כמבואר בבבלי וירושלמי וכן מצינו בריש לקיש שהקפיד גם על ר"א בזה כמבואר במנחות (דף נ"ג ע"ב) וכן מצינו ברב ששת שהקפיד כל כך בזה עד שאמר מאן דפקין לעקן עקרבא כמבואר בבכורות (דף נ"ה ע"ב) ע"ש אשר לכאורה דבר תימה הוא מה הוא שהקפידו הם בזה כ"כ אשר כמה וכמה אלפי רבבות לא הקפידו ולא השגיחו על זה כלל כמבואר בבבלי וירושלמי שלא דבר הוא · אבל לפי המבואר לעיל שפיר הוא שהקפידו כל כך בזה משום דמצינו בהני תלתא שלא הוי להו בני · דלר' יוחנן לא הוי בני כמבואר בברכות (דף ה' ע"ב) ובב"ב (דף קט"ז ע"א) דאמר דין גרמי כו' ע"ש · ולריש לקיש נמי לא הוי לי' בהאי שעתא בני ועיין בכתובות (דף ח' ע"ב) · ולרב ששת לא הוי בני כמבואר ביבמות (דף ס"ב ע"ב) ע"ש (ועיין בתענית דף ט' ע"א בינוקא דר"ל כו' נראה דהי' לר"ל בני וכן לרב ששת הי' לו בני ברתי כמבואר ביבמות שם · עכ"ז בהאי שעתא לא הי' לכן ע"ש) ולזה הקפידו על תלמידיהם שאמרו כל שמועותיהם בשמם דוקא בבהמ"ד אף בהיות חלקם בחיים בכדי שיהי' זכרון לטוב אף גם אחרי מותם כי לצדיקים דבריהם הן זכרונן כמבואר בירושלמי שקלים פ"ב ה"ה ע"ש ומשום הכי הקפיד ריש לקיש על ר"א תלמיד של ר"י בכתובות (דף כ"ה ע"ב) ואמר שמעית מלי' דבר נפחא ולא אמרת לן משמי' והקפידו כ"כ אף גם בהיותם בחיים כדי שיבינו תלמידיהן מזה שגם במותם יאמרו כן כמבואר במו"ק מילתא דבחיים ניחא לי' יתעביד לי' גם במותו ע"ש · ולזה הקפידו בכדי שיקיים עליהם הנאהבים והנעימים בחייהם גם במותם לא יפרדו ויהי' מזה שפתותיהם דובבות בקבר ויהי' להם חיי עולם כבקשת דוד המע"ה אגורה באהלך עולמים וכמבואר והוא נכון מאד בעזה"ש :

וזה הוא שניחמו תלמידיו לר' יוחנן כמבואר במדרש הנעלם וז"ל ר' יוחנן קשישי יומי כו' וחולשא תקיף עלוי קם ואמר מה אני לעלמא דאתי דקא הוי לי בנין ומהו א"ל תלמידיו ר' מימך אנו שותים כמה בנין את חביקו דאתקיפו לך לעלמא דאתי וכו' ע"ש · כי הי' ר"י מיצר במה שאין לו בנין להזכר בשמו תורתו ושמועתו שיהי' שפתותיו דובבות בקבר · השיבו וא"ל רבי מימך אנו שותין אומרים שמועתך בשמך ועי"ד בך יזכר שמך לטוב וכמבואר · והרבה יש לדבר עוד בזה אך לא באתי פה בדברי אגדה ומוסרים רק בדברי הנוגע ונדרש לענייננו :

ובראותי כל אלה אשר אבות העולם הקפידו בכל זה בכדי שיהי' להם זכרון עולם · לזה הגרתי עוז לנשת לחוק בספר זכרון טוב לפני · כי מה יתרון לאדם בכל עמלו שעמל בימי חיי הבלו · אם לא יעשה זכרון טוב לפעלו · אשר חק עולם יהי' לו · בשפתיו טוב יביע · והודו לזולתו ישפיע · ובהיותו בחיים חיותו · יוציא לאור חכמתו · וזה ספר תולדות אדם יהי' שאריתו :

וראיתי

וראיתי בספר אהבת ציון להגאון בעל נוב"י בדרוש ט' שם כתב וז"ל הנה חכמינו ז"ל בפ"ב דסנהדרין דרשו אלה תולדות אהרן ומשה כל המלמד לבן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו· ואפשר שזה רמז בן עזאי כשאמרו לו אתה נאה דורש ואינו נאה מקיים והשיב להם נפשי חשקה בתורה· ותשובתו בזה מקיים פריה ורביה ע"י התורה שמלמד וחוזת כאילו הוליד בנים· והנה כל המצות אדם מקיים בעוה"ז· אבל כשמת נעשה חפשי מן המצות וא"א לעשותן כו' ואפילו תולדות שאדם מוליד בתלמידיו פוסק ממנו בשעת מותו דשוב א"א לו ללמוד עמם· אבל אם זכה מאת ה' לחבר איזה חיבור והחיבור הזה נתייסד על דבר אמת וצדק עפ"י דרכה של תורה איש הזה אינו פוסק מלהוליד תולדות גם אחר מותו שלא פסק מלהעמיד תלמידים הלומדים מתוך ספרו· וזה נרמז בפסוק זה ספר תולדות אדם· שע"י הספר אשר חיבר מתקיים בו לדורי דורות תולדות אדם עכ"ל ע"ש:

וכל אלה עוררוני· ולשום לילות כימים הגיעוני· ולהביא בספר אור תורתי הבאוני· ונתתי אל לבי לתור ולדרוש באיזה דרך נלך בה· אם בעקבי החכמים אשר היו לפנינו· או בדרך גאוני זמנינו· מהם בעלי משנה ותלמוד שחברו חבר ברוחב שכלם ובינתם· בחידושין ופלפולין לפי רוחב השגתם· והרבה מהן באו בתשובתם להורות לעם ה' בהוראתם· בגודל רב תבונתם· והנם כי באמת שכרם אתם ופעולתם לפניהם כי קוב"ה חדי בפלפולא דאורייתא כמבואר· אך כל זה הוא בדורות הראשונים ז"ל שהי' לבם כפתחו של אולם ושקידתן רבה· לא כן בימינו אשר עוסק המושג וקוצר המשיג מקוצר שכלינו· ורפיון יגיעתינו· והעדר חכמתינו· מסבת דת הזמן ומרוע העבודה לגודל בקשת צרכינו· די לנו בראשונים· ולא להוסיף באחרונים· אשרי מי שפנה לעסוק בנפ"ת בהלכות פסוקות· כי לא לבו יספיק העת לעסוק גם בחריפות מתוקות:

ואברך את ה' אשר יעצני לילך בדרך הטוב ולכוון למטרת האמת ללמוד שרשי וכללות התורה· ולדלות ממעמקי ים התלמוד להשקות נפש צמאה למים בכל סוגיות הש"ס אשר מכל אחד מהנה יסתעפו וישתרגו הלכות רבות הנוגעים לדינא ולהלכה למעשה· ובדרך זה הלכו ודשו רבים וגם שלמים באספם מלא חפניהם כל שרשי הלכות כמו באיגור הל איסור· ואסמכתא וברירה ודשלב"ל ודומיהם· הלא המה בספריהם· ובהבינותי בחיבוריהם· ועיינתי בדבריהם· ראיתי כי לא יצאו ידי חוביהם· כי זה רבות סוגיות הש"ס אשר לא באו עודנה בספריהן· מפוזר ומפורד אחת הנה ואחת הנה ולא כנסו אותן לבתיהן· אי לזאת אמרתי אקרב אל המלאכה הזאת והשתי שכמי לאספם ולקבצם שרשיהן וכללותיהן· ולכוללם יחד בכפר אחד להיות להועיל לאנשים אשר כמוני ולבחורי חמד המתאוים גם הם לדעת שרשי התורה וכללותיה· וללמוד בספר הזה אשר יכונה כל הסוגיות יחדיו על שבתותיהם· ובבואם אל הקודש פנימה ללמוד איזה סוגיא יגולו להם המון נסתרות אשר מלפנים לא ידעום:

ולזה ירדתי בגנים ללקוט שושנים· וקבצתי כעמיר גורנה כל סוגיות הש"ס מבבלי וירושלמי ופסקי ראשונים ואחרונים גם מהרבה תשובות וספרים שונים· עד אשר עלו לי למספר שלש מאות ועשר ולקיים מאמר הכתוב להנחיל אוהבי י"ש ואוצרותיהם אמלא· (ועיין בעיקלין פ"ג מסנה י"ב סדרש ריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל לדיק ולדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש כו' ע"ש ומה שיש לדבר בזה אכמ"ל ועיין) ולתועלת המעיין חלקתי מחברתי מחברות הקדש לשניים: [א'] הוא ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי ספרא וספרי ומכילתא פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים· שמתי ידי עליהם להראות מקור מעיינם ומחצבת כל דבר ודבר על אופנם בעז"ה· והוא מפתח גדול לכל סוגיות הש"ס ורב התועלת להמעיינים בהם· להקל מעליהם עול החיפוש בחפש מחופש ובשם כלילת שאול קראתיו· והוא דבר הנצרך ושוה לכל נפש· כי התורה עניה במקום זו ועשירה במקום אחר· והלבבות נתמעטו והשכחה מצויה· ופעמים ילמד אדם כאן ונעלם ממנו במה שדיברו הראשונים בעלי התוס' ודומיהן במקום אחר· ולפעמים יתקשה באיזה דבר ואילו הי' יודע באותן המקומות המדברים בזה הי' לו לעזר ולהועיל להאיר עיניו בתורתו· ואחר העיון בציון הגדול והנשגב הזה· יהי' לו בעז"ה הכל ערוכה לפניו וכל פתחי הש"ס בבלי וירושלמי יהי' פתוחין לפניו· וגם יראה ויבין מקום שבעלי התשובות עומדין· וכל אחד יראה ויביט גודל התועלת בזה בעז"ה אשר יראה עין וישבח:

והשני חפרתי באר רחובות מקור חיים לבאר וללבן כל סוגיא וסוגיא ממקור ים התלמוד בבלי וירושלמי· מקור מחצבם בפסקי ראשונים ואחרונים בפלפול ובסברא ישרה לאמתה של תורה כיד ה' הטובה עלי· לדעת מוצאיהם ומבואיהם המפוזרים בכל הש"ס ופוסקים ושו"ת פעם באתי בארוכה ופעם בקצרה· בכדי לברר הלכה ברורה· מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים בעז"ה· איש איש על דגלו ינוחו שלא ילאה עין הקורא בו למצוא כל מבוקשו· וכל הטועם בו יטעם טעם כעיקר דאורייתא· ושמתי בטנא ענבי גפן פוריה· והנפתי כולת נקיה· לידע פסקי הראשונים והאחרונים בלי עמל ויגיעה· בדרך קצרה· יפה תמה וברה· וכל עין יראה כי הוא מעשה רקח· ומדרך עקלתון אני בורח· כימי יהי' מרפא לנפש ונויה· חדים וקלים נוחים לשתיה· כי מי האיש אשר חיך יטעם לו בדברי הראשונים ונפשו לא חיה· נפשי חכתה לה' שיעלו לרצון לפני הלומדים לשמה בלי שום פניה:

והנם כי באמת כבר קדמוני בזה אבירי הרועים רבים וגם שלמים· להמציא לנו בתחבולות במלחמתה של תורה בחברם ספרי כללים וקיצורים באספם יחד עמרים עמרים· ובמראה מקומות וציונים· הלא המה בעל יבין שמועה והליכות עולם והנהת הלבוש· ובאיר נתיב· פחד יצחק· קהלת יעקב· וארעא דרבנן (זה כספר יבין שמועה וכל"ע ופחד יצחק וקה"י אינו בנמצא ת"י וגם לא ראיתים: רק באזנינו שמענו ואבותינו ספרו לנו) יד מלאכי· גינת וורדים· שושנת העמקים· כסף נבחר· מלא רועים· שב שמעתתא מהקצוה"ח ומבעל שמן הרקח· פתח הבית וכלילת שמואל והדומיהן והמה הי' לי בעוזרי כאשר הבאתי בספרי כמה פעמים בשמותן· אבל באמת הם לא הביאו רק מעט מזעיר וגם בזה לא יצאו ידי חובת ביאור והמעיין בספריהם יראה ויבין שגם במה שהביאו בספריהם זעיר שם והניחו לי יד להוסיף ולהרבות כיד ה' הטובה עלי ותוספות מרובה על העיקר כאשר עיני המעיין לנוכח יביטו בעז"ה:

ויען כי ראיתי אשר המלאכה מרובה וגדולה היא למאד ולא תוכל להיות תמה וגמורה כי הוצאות ההדפסה עלי נברה· ע"כ אל ה' הטוב רחום וחנון פי קראתי. חושה נא לעזרתי· אתה ידעת שבתי וקומתי· אוות נפשי וכמנתי· אל אלהי תשועתי· אל תפן אל רשעי וחטאתי· והאר עיני חכמתי. לחיק בספר זכרון טוב לנשמתי. לזכני להעלות על מכבש הדפוס כל הרשום במפתחתי. אשר הבאתי בסוף ספרתי· ותקוותי שאזכה שיאמר שמועתי. וגם במה שהבאתי דברי הראשונים בהעתקתי· לבי בטוח בה' כי גם זה יחשב לשיחתי· ואזכה להיות מן אגורה באהלך עולמים אחר ימי ושנות ארוכתי; כי לצאת ידי שניהם היתה מלאכתי. כמבואר בירושלמי אשר הבאתי:

הקדמה

ובפרט אלה מפתח מחברתי חובה עלי לדבר את אוהביי בשער את אשר ראיתי כתוב בספר פרי מגדים בא"ח בהקדמתו ח"ל שם · איש כערכי או פחות מעט יבין חסרוני בקל שלא מלאתי בש"ס ופוסקים · וכאפרוח שלא פתח עיניו . ולפעמים איזה דין שאחשוב אני שהוא מחודש מאד ימצא המעיין בטור זה או בטור אחר תמה מפורשת · ואם לפעמים ימצא המעיין איזה בקיאות בספרים שחברתי נגד הוא אתי כי בהתבוננות והמצאות שניתי · כי ת"ל עתה ספרי הדפוס מלאים בתכלית היופי עם מראה מקומות כמו מסורת הש"ס ועין משפט ובכל הספרים נרשמים הדפין היטב באר . וחפשתי בחיפוש אחר חיפוש עד שלפעמים שבנתי מתוך דבריהם איזהו מקומן לעיין עוד ועיינתי ומצאתי האמת · וגם זה השמט לולא רעותיו נ"ג כנ"ע בגילו לא כל העלומות הייתי כשור מנגח באפילה עכ"ל שהאור ע"ש : כן אליך אקרא אתה קורא נעים · קורא עלי שמקרא הזה ודע כי נתאחרתי מהספרים המכרים · והשם הי' לי לאור עיני למאירים · תאשר ימצא במחברתי באיזה דבר מחידושי כבר דברו בהם שמהביאים בספריהם ואף כי מהרתי מאד להביא כל דבר בשם אומריהם · או יגעתי לעיין בחיבוריהם · על כל זה לא ימלט שלפעמים נשמטו שם מדבריהם · ויטול לכיות שנאמר רבים איזה ענין פרשי נדעיותי אבר ראיתי מימי קדם קדמתם · והדומי שתב לי כי שם הגאון אלי · ע"כ אל יתהדור בדבר שאין בו · כי מימיהם אני שותה · ומאלתם אני עושה :

ואחת שאלתי אותה ואבקש לכל קוראי בספר הזה אל שמדו לשפוך כאש חמה קנאת גבר לאדום את דברי עד אם תחקרו אלין · ואם אחר החקירה והדרישה תראו כי שגיתי והניתי במקומות אחדים . הודיעני נא זכות כי כבר אמר לן אדונינו דוד המלך ע"ה שגיאות מי :

עוד מצאתי את עצמי חוב לדבר לכל קוראי · שלא יתפלאו מדוע לא הראיתי חיבור זה לפני גדולי ישראל גאוני [illegible] וליקח מהם הסכמות כאשר כבר הזהיר לנו הגאון המפורסם בעל חתם סופר זללה"ה כמבואר בהסכמתו על הבה"ג דפוס ווין. ועיין בהקדמת ספרי תשובה על או"ח · כי המכהי יהידותי אשר כבר שבאתי לבית הדפוס קצת מחידושי וגם איזה תשובות הנכפלים שמה לספר מגלת דוד ממורי רבי הגאון ז"ל ובשם יד שאול קראתיו ויכרו דברי בעה"ס בשמי גאוני זמננו והעידו והגידו כזה"ל והמה כולם זכים וברורים מחזיקים ומאירים כו' ואבדי בלי ככה ותה' ברכה כו' כמבואר בהסכמתם שם ירא עין ויביט · כן הראיתי קצת עלים לדוגמא גם ממחברתי הזאת לפני גאוני זמננו והוטב בעיניהם מאד ועטו ואמרו בפה מלא כזה כלשון דבר גדול הוא וראוי ספר כזה להפיץ בכל תפוצות ישראל כי דבר יקר הוא · וזה הי' משענתי כי בעזר ה' יתקבל מחברתי בעיני כל ומפרבים ההוצאה מהדפוס שבאלי לקבץ בכל מה דאפשר · ונרשמת הי' ואזכה להדפיס את יתר חלקי החיבור בשלימות בעזר ה' ברוב נג"ל להביא לביהד"ם גם שכביבי הגאון תבאות זמנינו בש"ס :

ועתה אשא כפי השמימה ואקוד ואשתחוה לה' על כל הטוב אשר גמלני עד היום · ושם חלקי בתופשי התורה מימי עלומי עד עתה. כי בימי עלומי נתגדלתי על ברכי הורי אדוני אבי מורי ורבי הרב הגאון המפורסם וכו' מוהר"ר **אברהם הלוי** זללה"ה שהי' רבת בשנים מ"ץ בק"ק ווילנא · ואמי הצנועה ויראת ה' מרת **ליבא בתא** תנצב"ה · הם הדריכוני בדרכי התורה והיראה . ואחר זה נכנסתי תחת כנפי מו"ח הגאון האמיתי מוהר"ר **דוד מעביל** זצוק"ל בעמ"ח ספר **בית דוד** ו**נחלת דוד** · ברוח בינתו הדריכני . ובתורת אמת הורני · להפיס בדרכי הלכה ולכוון למטרת האמת הוליכני · לבלתי לכת אחרי פלפולים שונים · רק לעיין בראשונים . שדבריהם במרכז האמת מכוונים · כפי אשר קבל מרבו רבן של כל בני הגולה מוהר"ר **חיים** זצוקללה"ה **אב"ד** ור"מ דק"ק **וואלאזין** · ות"ל כי יש אתי חדושים ותשובות אשר להלכה ולמעשה הכה בנויים · ולהעלותם על מכבש הדפוס בעז"ה ראוים · אך בחרתי רק באלה כי זאת הוא דבר השוה לכל נפש ורב התועלת בזה ללומדיהם · ואקוה בחסדי ה' כי גם גדולי ישראל ימצאו בהם דברים מחודשים אשר דרושים הם לכל חפציהם :

והני נשי במאי קזיין כו' באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן (עיין ברכות דף י"ז) היא האשה אשר נתן ה' עמדי הרבנית הצנועה ביראת ה' היא תתהלל מרת **שירקא** תחיה יאריך ה' ימיה ושנותיה לטובה · כי הייתה לי לעזר והעמיסה על שכמה לסבול עול הפרנסה בלב מלא רצון בהיותינו בק"ק מינסק זה רבת בשנים · וראתה בכל עוז שלא יבוש אהלי מאהלי התורה באמרה כי זה הוא הטוב שכל כתורה וספו וספונים יהי' זה לי יקרה כשרון פעולתה להעניק כטובה לתופשי התורה וללומדיה · חגרה בעוז מתניה · לקבץ צדקות ולהיות בעזר שומריה :

והנני נותן הודאה על עבר . ואני תפלה לאל חי כן לא יכור רחמיו וחסדיו מאתנו על להבא . ויזכני בה יא' אריכי וכזוני רויחי · ולהיות אגודים וצמודים יחד באורך ימים ושנים . ולברכינו ברוב והמיז שאזכה להבנות ממנה בבנים · כי זה הוא עיקר חפצינו · ועוד אנו בבטחונינו . שירחם ה' עלינו . וישמע לתפלתינו . וימלא בקשתינו לברכינו בברכת לא ימושו מפיך ומפי זרעינו . כי זה הוא חיינו אמן :

ועתה אבקש מכם אתם נדיבי לב להביא מחברתי לבתיכם. ולהטיב לי מברכותיכם · ובמקור החיים יהי' חפציכם למען ירבו ימיכם · ולבלות בטוב שנותיכם · וכל המסייעים. יתברכו בכפלים · באלהי השמים · שתולים יהי' כעץ על פלגי מים: ויזכו לראות בנחמות ציון וירושלים · כחפצם וכחפץ המברך ממעמקי לבב הצעיר לבית הלוי

שאול חיים בהרב הגאה"ג וכו' מוהר"ר **אברהם הלוי** זללה"ה

שהיה מו"צ לעדתו בק"ק ווילנא. החונה בק"ק **דובראוונא** בעל המחבר

יד שאול ש"ת חידושים :

והנה אחלה את פני הקוראים לשום עיניהם אל ההשמטות כי ימצאו שם דברים מחודשים שנשמטו ממכבש הדפוס מהנסיבה שלא הייתי בעצמי בווילנא בעת ההדפסה. ועיין היטב באות (א') מה שנשמט באה דכתב הבעל מנחם עזריה בהא דאמר מן המי כו' . וכן בהדופס לזה היטב מן עליהם · ותמלאו מרגוע לנפשיכם וכל אחד על מקומו יבא בשלום :

כלילת שאול

אות א סוגיא א אין איסור חל על איסור ׃

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת ׃

ברכות ל"ז ע"ב בצל"ח ד"ה ליקט · תרומות פ"ו מ"ד בר"ם · פסחים כ"ב ע"א בתוס' ד"ה הניחא ובצל"ח שם · כ"ד ע"ב ברש"י ובתוס' ד"ה לרבות · ל"ה ע"ב · ל"ז ע"א ותוס' ד"ה האוכל · ובצל"ח ׃ יומא ע"ג ע"ב ברש"י ד"ה בכולל · ובתו"י ד"ה ור"ל · יבמות י"ג ע"ב ובתוס' ד"ה דלא ובמש"ב על הגליון ובחידושי הרשב"א ובמהר"ם שיף · ל"ב ע"א ובכל הסוגי' ובחידושי הרשב"א · מהר"ם שיף בחילוקא דרבנן שם · צ"ה ע"ב ברש"י ד"ה דילמא ובתוס' ד"ה וקאמר ׃ רי"ף בדף ל"ב שם האריך ׃ נדרים ח' ע"א · ובר"ן ורא"ש · ט"ז ע"ב ובר"ן · י"ז ע"א בר"ן ותוס' ד"ה יש נדר · י"ח ע"א ובר"ן · צ' ע"ב בתוס' ד"ה יפר · תוס' יו"ט פ' י"א משנה י"ב בד"ה ותהא ׃ נזיר ד' ע"א בתוס' ד"ה ר"ש ובשיטה מקובצת ·

מקור חיים

אמר המחבר הן אחרי רואי כי הסוגיא זו נתרחבה ונתפשטה בכמה מקומות בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים אשר עצמו מספר והרבה ענפים מסתעפים ממנה הנוגעים להלכה ולמעשה · והמחברים האריכו בזה עד למרבה · זה בונה וזה סותר · וכל אחד מהם הראו פנים מסבירות לדבריו נארגים על דרך הפלפול בסברות ישרות הלא המה בספריהם · והעולה על כולנה ראיתי בשער המלך בפ' י"ז מאיסורי ביאה שהאריך בזה בגודל חריפותו ובקיאותו כדרכו כמבואר להמעיין · לזאת אמרתי גם אני אענה חלקי במה שחנני ה' בסוגיא זו לברר וללבן להקשות ולתרץ · לשדד עמקים ולגלות סתרים מה שלא יצאו המחברים די ביאור בסוגיא זו ׃ והעלתי בזה בעז"ה קונטרס מיוחד זה יותר מעשרים דפים ובאתי שמה · פעם כבונה פעם כסותר · פעם כמסייע פעם כמשיב · אך לגודל יראת האריכות בכדי להקל על המעיין באתי כאן בדרך קצרה ורשמתי רק עקרי הדברים הנוגעים לסוגיא זו · וציינתי בתחילה מלמעלה את מקורם בש"ס בבלי וירושלמי ופוסקים ושו"ת · ולמטה בארתי באר רחובות כיד ה' הטובה עלי יראה עין וישמח ׃

הסוגיא זו יחולק לארבעה כללים ואלה הן (א) איסור כולל ׃ (ב) איסור מוסיף (ג) איסור חמור ׃ (ד) איסור בת אחת ׃ והענפים המסתעפים מהם הלא שבעה הם ׃ (א) איסור הנאה אם הוא בגדר איסור מוסיף · או איסור חמור ׃ (ב) היכא דהשני איסורין באין כאחת · אי בעינן שיהי' שניהן שוין באיסורן דוקא · אבל אם אחד חמור מהשני הן בכולל והן במוסיף אף שבאו שניהם בבת אחת חייב רק על החמור ולא על הקל · או דלמא לא שנא ׃ (ג) היכא דא סור חל על איסור אי בעינן שיהיו שניהם משם אחד ולא בפעולות חלוקות · א"ד לא שנא ׃ (ד) אי נאמר הא דאין אחע"א הוא רק לחייבו בבת אחת בשתים אבל אם יכתלק איסור הראשון אז בא ומצא מקום שיחול עליה איסור השני כי מתלי תלי וקאי · או דלמא כיון דלא מצא מקום בתחילה שוב אין בכחו לאסור עוד אף גם אחרי הסתלקות איסור הראשון ׃ (ה) אי הא דאין אחע"א הוא דוקא היכא ששניהן שוין בלאו או בעשה אבל אם אחד בעשה והשני בלאו בא איסור לאו וחל על עשה · א"ד לא שנא ׃ (ו) אי הא דאין אחע"א הוא רק להייבו מלקות שאין לוקין בשתים אבל עבר על שני איסורין והוי רשע גמור בין רשעים גמורים כמבואר ביבמות · א"ד דאינו חל כלל ולא נאסר הדבר רק באחת ולא בשתים · (ז) אי הא דאין אחע"א הוא מצד הסברא כיון דנאסרה שוב לא מצי לאוסרה עוד פעם כיון דאסורה ועומדת וכמו דאמרינן לאפושי לאוי למה לי או מחמת גזה"כ הוא · והנ"מ בזה יבואר לקמן בדברינו. בעז"ה ובכדי להקל על המעיין לידע כל פרטי הספיקות בזה רשמתי בתחילה מלעיל כל המקומות המדברים בזה ופה באתי לברר כל פרטי הדברים הנוגע לסוגיא זו בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים ראשונים ואחרונים כיד ה' הטובה עלי וה' יצילני משגיאות ויעלני בדרך האמת ׃

א איסור כולל ׃ היינו היכא שהאיסור האחרון אינו מוסיף על עצם החתיכה האיסור כלום רק מוסיף ומרבה איסור על האדם בדבר שלא היה נאסר באיסור הראשון · וכן כתב רש"י בשבועות (דף כ"ד ע"ב) בד"ה מודה ר' יוסי וז"ל הם איסור כולל קרי היכא דאין איסור אחרון מוסיף על החתיכה כלום אבל מרבה הוא איסור על האדם בדברים אחרים כגון נבלה ביום הכפורים דלא בא לאוסרה אלא באכילה ובאכילה כבר אסורה היא משום נבלה · נמצא שלא הוסיף עליה איסור האחרון

קדושין ע"ז ע"א בכל הסוגיא וריטב"א·
בבא קמא ק"ו ע"ב ברש"י ד"ה אי אמרת·
סנהדרין ד' ע"ב בתוס' ד"ה דרך· פ"א ע"א· פ"ג ע"ב בתוס' ד"ה פרט·
שבועות כ' ע"ב בתוס' ד"ה נשים· כ"ג ע"ב ובר"ן· כ"ד ע"א· ע"ב ובתוס'· כ"ה ע"א בכל הסוגי'· כ"ז ע"א בתוס' ד"ה לקיים· וד"ה מצוה· רע"ב ותוס' יו"ט בפ"ג מ"ד שם·
מכות ט"ז ע"ב בתוס' ד"ה ריסק· כ"ב ע"א וברש"י ד"ה מינוי· בפירוש המשנה להרמב"ם שם ובד' י"ג·
זבחים מ"ה ע"ב ובתוס' ד"ה אבל וד"ה עצים· ס"ט ע"ב בתוס' ד"ה ר"י· ע' ע"א בתוס' ד"ה יבוא· ק"ח ע"א ברש"י ד"ה כל·
חולין כ"ט ע"ב בתוס' ד"ה איסור· ל"ז ע"א בתוס' ד"ה השתא· ע"ב ע"ב בתוס' ד"ה אלא· פ"ט ע"ב ובתוס' והידושי הר"ן· צ' ע"א· ק' ע"ב ובתוס' ד"ה וכי· ק"א וברש"י ותוס'· ק"ב ע"ב· ק"ג ע"א וברש"י ותוס' ותורת חיים וראש יוסף האריכו· שם ע"ב בתוס' ד"ה כל ובראש יוסף· קי"ג ע"ב ובריטב"א ומהר"ם שיף·
בכורות י"ב ע"ב·
כריתות ג' ע"א בתוס' ד"ה לומר· י"ד ע"א בכל הסוגיא ובפירש המשניות להרמב"ם האריך· כ"נ ע"א בכל הסוגיא· תוס' יו"ט בפ"ה מ"ח שם ובחידושי רע"א· תפארת ישראל בפ"ג אות כ"נ האריך· דרוש וחידוש לרע"א במערכה למס' ביצה: ים התלמוד למפרשי הים בהקדמה דף ז':

מקור חיים

האחרון כלום אבל ריבה איסור על האדם לאוסרו בכל אוכלין שבעולם ואמרינן מיגו דחל יוה"כ על האדם לאסור בשאר אוכלין משום יוה"כ כולל נמי איסור נבלה להתחייב משום נבלה ויוה"כ ביחד עכ"ל ע"ש· וכן כתב נמי רש"י ביבמות (דף ל"ג ל"ד)· ובמכות (כ"ב)· ובחולין (ק"א)· ובכריתות (י"ד) ע"ש· וכן פי' הרמב"ם בפי' המשנה בכריתות שם והאריך ע"ש· ועי' ברמב"ם בפ' י"ז מה"ב ה' ע'· ובפ' י"ד ממ"א ה' י"א ע"ש בכל אלה ותראה כי כן הוא· ולפי"ז איסור נבלה על גיד ואיסור חמץ על טבל וכדומה חייל מטעם כולל אף דבעלם הגיד לא נתוסף בו שום איסור אחר שנתנבלה דהלא אף מקודם נאסר הגיד באיסורו· עכ"ז אחרי דבאיסור נבלה נאסר גם הבשר שפיר אמרינן ביה מיגו דחייל על הבשר איסור נבלה חייל נמי על הגיד וחייב עליו שתים משום גיד ומשום נבלה מטעם איסור כולל· ולזה פי' רש"י בחולין שם דחייל משום כולל ע"ש· וכן נמי גבי טבל ונעשה חמץ אף דאסורה היא גם קודם הפסח· עכ"ז בפסח חייב שתים מטעם איסור כולל אחרי דקודם הפסח לא היו אסורים כי אם החטים שלא הורמו ועתה באיסור חמץ דרבו, עליו נאסרו כל החטים אף אותן שהורמו ומגו דחייל על המותרים חייל נמי על האסורים מטעם איסור כולל וכן בכל הדומה לו והוא ברור ועי'· ולפי"ז הא דאמר ר' אבוה ביבמות (דף ל"ב ע"ב) מודה ר' יוסי באיסור מוסיף ופי' רש"י כגון איסור אשת אח דמוסיף הוא שבתחלה כשנשא זה את אחותה וזו פנויה נאסרה עליו משום אחות אשה ומותרת לכל אחיו כשמת אחד מהם נאסרה על כולם משום אשת אח ועכשיו נתוסף עליה איסור לגבי שאר אחין שהיתה מותרת להם חל נמי שם הזה לגביה דידיה ואע"ג דאסורה עליו וקיימא· וכן גבי חמותו ונעשתה אשת איש כתב רש"י שם דהוי איסור מוסיף אף דלכאורה כולל הוא משום דהתם נתוסף איסור גם בהאשה עצמה דגבי אחות אשה לא נאסרה בתחלה רק לבעל אחותה ומותרת לכל אדם ואחרי דנעשתה אשת אח נתוסף בה איסור דנאסרה לכל האחין· וכן גבי חמותו ונעשתה אשת איש דמעיקרא לא נאסרה כך אתתא רק לחתנה ואח"כ באיסור אשת איש נאסרה לכל אדם ואחרי דנתוסף איסור בגוף האשה עצמה מוסיף מקרי ולא כולל משא"כ היכא דבתחלה נעשתה אשת אח ואח"כ נעשתה אחות אשה היינו שנשא אח"כ אחותה ונאסר עי"ז בכולי האחוותא כולל הוא דמקרי וכן בהדומה לזה· (והא דלא קרי להא דאשת איש ונעשית חמותו איסור כולל אף דנאסר על ידה בקרובותיה משום דלאו משם אחד הוא כמש"כ התוס' שם בד"ה איסור בשם ר"י דבכולל בעינן שיהיה משם אחד דווקא ובמוסיף אומר ר"י דהשיב אפי' כשאין השמות שוין כדמוכח בכריתות (דף י"ד) גבי הבא על בת בתו חייב משום כלהו ע"ש ובאמת הרבה יש לדבר בזה כי פלוגתא היא בראשונים אי בעינן בכולל שם אחד או לא· ועי' ברמב"ן בחידושיו שם· והסתירות הנמצאים בזה מכמה סוגיות לכאורה ויישוב בזה ידובר באורך בעז"ה בקונטרס המיוחד לי וכאן קצרתי ועיין) :

אך זאת נסתפקתי לפי מה שכתב הרמב"ם בפ"ד משגגות ה"ג וז"ל כל אלו שתאסר זו הערוה עליהן באיסור מוסיף צריך שיהיו האנשים האחרים מצויין בעולם כדי שתאסר עליהם ומתוך שתאסר עליהן יתוסף איסור אחר לזה אבל אם אינם מצוין אין אומרים אלו הי' לזה בנים או אחים היתה נאסרה עליהן יתוסף בה איסור לזקן שהרי אין שם עתה לא בן ולא אח וכן כל כיוצא בהן עכ"ל· והכ"מ הביא ראיה לדבריו מסוגיא דכריתות (י"ד :) דאמרי' כגון דהות לי' ברא לסבא ע"ש· אם הוא זה הדין גם באיסור כולל היינו דגם בא"כ בעינן שיהיו החתיכות בעולם אותן שנכללו באיסור הב' כמו דבעינן במוסיף שיהיו האנשים בעולם שנאסרה עליהן חתיכה זו כמו כן בעינן בכולל שיהיו החתיכות בעולם שיאסרו על אדם זה דמ"ש כולל ממוסיף· והא דנקט הרמב"ם במוסיף משום דאיירי בהלכה הקודמת רק במוסיף מיהו הוא הדין בכולל או דלמא רק במוסיף נאמר דבר זה ולא בכולל והרמב"ם בדווקא נקיט במוסיף ולא בכולל· ומצאתי בתפארת ישראל בפ"ג מכריתות שכבר עמד על החקירה בזה· והעלה לדבר פשוט דאין חילוק בזה בין מוסיף לכולל דמ"ש וע"ש בדבריו ולדידי לע"ג· והרבה סתירות מכמה סוגיות הש"ס יש לי בזה והדבר צ"ע· וקצרתי: נקוט האי כללא בידך דאיסור כולל הוא דאקרי היכא דאין איסור האחרון מוסיף בעצם הדבר כלום רק הוא מרבה איסור על האדם במה שהיה מותר לו מתחילה ועי' במקומות הרשומים מעלה ותראה כי כן הוא ודו"ק :

ב איסור מוסיף: איסור מוסיף נקרא היכא שהאיסור נתוסף על עצם החתיכה· וכן פי' רש"י ביבמות (ל"ב ע"ב) וז"ל איסור מוסיף כשהאיסור מוסיף על החתיכה להאסרה על מי שמותרת עליו· וכן כתב רש"י שם בחמותו ונעשית אשת איש דודאי איסור מוסיף הוא שמתחילה אסורה לזה ומותרת לכל העולם נעשית אשת איש אתוסף האי שם עלה לגבי כו"ע ע"ש וכן כתב רש"י בסנהדרין (פ"א א') גבי הא דאמר ר"א ב"א לרבא חמותו ונעשית אשת איש נידון בחמותו לידון נמי באיסור אשת איש דהא אמר ר"א מודה ר' יוסי באיסור מוסיף ופי' רש"י דמחדש דבר על האשה הזאת לאסור בה דבר חדש להאסרה על מי שלא היתה אסורה עליו מתחילה כגון הכא ע"ש· וכן פי' רש"י בקדושין (דף ע"ז ב') ובשבועות (דף כ"ד ב') ובחולין (ק"א א') ובכריתות (י"ד י"ב) וז"ל שם הלכך חמותו ונעשית אשת איש אע"ג דהיכא איסור מוסיף דאתוסף איסורא דאשת איש אכו"ע אפילו הכי נידון בחמותו משום דחמורה היא אבל אשת איש ונעשית חמותו ליכא לא כולל ולא מוסיף ע"ש· וכאשר תעיין ביתר המקומות הרשומים מעלה תראה כי כן הוא ועיקר :

ירושלמי שבת פ"ה הלכה ה' · נדרים פ"א הלכה א' · סוטה פ"ט הלכה ה' ב"ק פ"ג הלכה ד' :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת:

רמב"ם פי"ז כא"ב ה"ה · ט' · י' · פ"ד ממאכלות אסורות הי"ז ובה"ה · פ"ה ה"ה ובלח"מ · פ"ז ה"ב ובמ"י ולח"מ · פ"ט ה"ו ובלח"מ · פ' י"ד הי"ח · י"ט ובמל"מ פ"ג מנדרים ה"ז פ"ד דשבועות הי"א · פ"ה ה"ה · וה' י"ח ובלח"מ ובל"מ · פ"ו מתרומות ה' י"א · פ"ד משגגות ה"א · ובראב"ד ובכ"מ · פ' י"א ממעשה הקרבנות ה"ט פ"ט מביאת מקדש ה' י"א י"ב · ובהשגות הראב"ד ובכ"מ · פ"ז מנזירות ה' י"א · ובכ"מ · לח"מ פ"ו מחמץ ומצה ה' ז':

משנה למלך פ"ה מיסודי התורה · בד"ה ויש לתמוה · פ"ד מאישות ה"ז האריך · פ"ה משבועות ה"ה · י"ח · פ' י"ט מא"ב ה"ה · פ"ד ממלוה · ה"ב מש"כ שם בשם המבי"ט :

שער המלך פ"ה ה"ה מיסודי התורה ובהג"ה שם · פ' י"ז מא"ב ובהגה' שם האריך · פ"ד ממ"א · פ"ח שם · ופ' י"ד · פ"ד ה"י · מנדרים · פ"א מכלאים בהגה' · פ"א משמיטה בהגה' : מרכבת המשנה פ"ו ה"ד משגגות :

טור ושו"ע או"ח סי' תי"ה סעיף ב' · תפ"ה בט"ז ומג"א · תקכ"ד בט"ז ס"ק ב' · תקע"ע סעיף ג' ובמג"א ס"ק ט' :

טור ושו"ע יו"ד סי' רט"ו סעיף ה' ובש"ך ס"ק י"א ובחידושי

מקור חיים

אך במכות (דף כ"ב א') כתב רש"י בהיפוך וז"ל שם · היינו איסור כולל ואיסור מוסיף · כגון שבתחילה נוסף איסור כגון אלו נוסף על היו"ט איסור על ידי שבועתו והוה ליה מוסיף דומיא דאשת איש ונעשית חמותו דמוסיף הוא דמעיקרא קיימא עלה בחנק והשתא באיסור חמותו קיימא עלה בשריפה א"נ חלב נותר דמעיקרא קאי עלה באיסור חלב והשתא נתוסף עלה איסור נותר · ואיסור כולל היינו שאין האיסור נוסף על שהתחלה אלא כולל אחרים באיסורא כגון שנשא אשה חמותו דמגו דמתסר בכולהו אחוותא אתסר נמי בחמותו משום אחות אשה · א"נ כגון חמותו ונעשית אשת איש דמגו דכיילה כו"ע באיסור אשת איש כללה נמי לגביה לחייבו שתים עכ"ל ע"ש · והוא פלא דהא זה היפך ממה דאיתא בסנהדרין (דף פ"ה א') דאשת איש על חמותו הוי איסור מוסיף · וכן כתב רש"י להדיא שם וכמבואר לעיל דזה הוי איסור מוסיף ואיך כתב רש"י כאן בהיפוך ממה שכתב בעצמו הן בכולל והן במוסיף והדבר צריך תלמוד :

הגה"ה

[ועיין בכריתות (דף י"ד ע"ב) בתוס' שם בד"ה מודה ר' יוסי באיסור מוסיף דהא דמודה ר"י באיסור מוסיף הוא דווקא בחמור על הקל ולא בקל על החמור עי"ש · ולפי דבריהם צ"ע מאי דפריך בגמ' בסנהדרין שם ליחול נמי האיסור אשת איש דהא מודה ר"י באיסור מוסיף דהא אשת איש על חמותו הוי קל על החמור דחמותו בשריפה ואשת איש בחנק · ובקל על החמור סבר ר"י דאינו חל אף במוסיף לשיטת התוס' · גם ראיתי בפי' המשנה להרמב"ם שם דמפרש הא דאמר ר"י נדון בזיקה ראשונה · היינו כגון שהיתה חמותו אשת אביו ויצאה ממנו · הנה מצד שהיא חמותו חייב שריפה · ומצד שהיא אשת אביו חייב סקילה · ואם היתה חמותו קודם שנשאה אביו ידון בשריפה · ואם נשאה אביו ראשון ואחר שהיתה אשת אביו נעשית חמותו ידון בסקילה · עכ"ל · וצ"ע הלא ר"י מודה באיסור מוסיף · ואשת אב על חמותו הוי איסור מוסיף אי אית ליה אחין · וזה הוי איסור מוסיף גם לשיטת התוס' בכריתות שם דאשת אב הוי בסקילה וחמותו בשריפה · וכן כתב התוס' בעצמו בסנהדרין שם דאשת אב על חמותו מוסיף הוא באית ליה אחין ע"ש בד"ה נדון כו' · ודוחק לומר דר"י סבר כר"ש דשריפה חמורה וצ"ע ועיין · ואפשר לומר דהרמב"ם אזיל לשיטתיה כמ"ש בפ"ד משגגות דבעינן באיסור מוסיף שיהיו האיסורים האחרים מצוין בעולם כדי שתאסר עליהם כמבואר לעיל · וא"כ לא הוי איסור מוסיף באשת אב אלא א"כ יש לו אחין בעולם · ור"י מיירי היכא דלית ליה אחין בעולם · אך זה הוא דחוק דהאי איתא דנפק"מ דלית ליה אחין גם ר"י סבר דנידון באשת אב ולא בזיקה ראשונה · לא הוי ליה לסתומי דבריו רק לפרש · ומדסתם · ש"מ דבכל גוונא נדון בזיקה ראשונה ופי' הרמב"ם צ"ע וקצרתי ועיין] :

והנה מצאתי וראיתי בשו"ת נוב"י מה"ת ה' א"ה סי' ק"כ שנשאל בזה מגאון אחד שתמה על דברי רש"י הללו · והשיב שחלילה לחשוב שנשגג בזה · ונתן עלה לנפשו להגיה בדברי רש"י "הא" במקום "והו" · ומה שמסיים לחייבו שתים צ"ל לחייבה שתים · ולגבי דידה איסור כולל הוא · שזה פשוט שהוא לגביה דידה · הוא נחשב תוספת האיסור · ולהיפך איכי לגביה דידיה היא נחשבת תחילת האיסור · וא"כ לגבי דידיה שהיא נחשבת תחילת האיסור שפיר נאמר בסנהדרין שם שהיא איסור מוסיף בנתוסף עלי' האיסור שעד השתא לא היתה אסורה רק לחתנה ומותרת לכו"ע וכשנעשתה אשת איש נתוסף עלי' איסור שנאסרה לכו"ע משום אשת איש ונתוסף איסור אשת איש גם לחתנה · אבל לגבי החיוב שלה · עד עתה הי' חתנה אסור עלי' וחתנה הוא תחילת האיסור שאסור עלי' וכשנעשית א"א לא נתוסף שום איסור על תחילת האיסור דהיינו חתנה · שכשם שעד הנה רק עלי' הי' אסור ולא על נשים אחרות · גם עתה כשנעשית א"א לא נתוסף על חתנה שום איסור · וגם עתה שאר נשים מותרות לו · אבל איסור כולל הוא דהרי נאסרת על כל העולם משום אשת איש · ומגו דכיילה אחרים באיסור אשת איש כיילה נמי לדידי' בנאסרת עליו משום אשת איש וזה פשוט עכ"ל עי"ש · ואף גם בזה צ"ע טובא · מי דחק רש"י לזה [ועיין שם בדף י"ט: שזה לא מדברי רש"י · כי מדף י"ט עד סוף המסכתא המה מדברי הריב"ן חתנו של רש"י כמבואר שם ברש"י ע"ב] אולם הסברא בעצמה נכונה מאד · ולהוויין הדברים נמי באמרם · ועיין :

אך דברי הגאון בעל נודע ביהודה צריך עיון טובא דתנינן במשנה בכריתות (דף י"ד ע"ב) אחד האיש ואחד האשה שוין כו' · [היינו אם במזיד שניהם לוקין כדקי"ל השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה ואם בשוגג שניהם מביאין קרבן] חוץ משפחה חרופה עי"ש · ולפי סברת הגאון דלגבי האיש הוי איסור מוסיף · ולגבי דידה הוי איסור דידי' איסור כולל · וא"כ לשיטת ר' יוסי דסבר איסור חל על איסור באיסור מוסיף ולא בכולל וכמבואר · לא שוין הם בכ"מ · דהלא בחמותו ונעשית אשת איש אינם שוין הם · דהחתן חייב שתים אחת משום חמותו · ושני משום אשת איש דהו"ל משום מוסיף · משא"כ האשה דחייבת רק משום חמותו ולא משום איסור אשת איש · דלגבי דידה הוי איסורא דידי' רק כולל ולא מוסיף · ובכולל אין איסור חל על איסור לשיטת ר' יוסי ולית מאן דפליג על הך סתמא · ועיין :

ואחרי העיון · מצאתי וראיתי בשו"ת רבינו מנחם עזרי' מפאנו בסי' קכ"ג שקדם בזה להגאון נוב"י · ואחרי האריכות בה"כ ומוסיף · כתב וז"ל שם · הא למדת לכל איסורי עריות שהכולל לאיש מוסיף לאשה · והכולל לאשה מוסיף לאיש · כי אין שם דבר שיחול בו האיסור אלא גופות המתחייבים בו · ושם ביאה לגבי הדדי חד הוא · רק שהגורם חיוב לחברו במוסיף הוא עצמו מתחייב בכולל וכן בהיפך · אבל בשאר איסורים אינו כן שאין שם אלא צד אחד לחיובא והוא המוזהר על האיסור הא' שהאיסור הב' חל עליו הא"כ בכולל או במוסיף או בשניהם יחד כמו שנפרש

במקומו

רע"א ובגליון רש"א שם · רכ"ח בט"ז ס"ק מ"ב ובש"ך ס"ק ק"ט ובכנה"ג · רכ"ט בט"ז ס"ק י' · רל"ו סעי' ה' ובש"ך ס"ק ט"ו · רל"ח ובט"ז וש"ך ובחי' רע"א ס"ק ז' · רל"ט סעי' ד' · ו' · ז' · וכו' · ובש"ך שם:

טור ושו"ע חו"מ סי' ע"ג סעי' ה' · ובש"ך וט"ז: ובהג"ה בט"ז האריך: **או"ת** שם בתומים:

פמ"ג ביו"ד בפתיחה האריך · בסי' ס"ב בש"ד סק"א · בסי' ק"ב במשב"ז ס"ק ז': **פר"ח** ביו"ד סי' ס"ב ס"ק א' · **כו"פ** ביו"ד סי' פ"ז ס"ק י"ג:

שו"ת הרא"ש כלל ח' סי' ז': **תשב"ץ** ח"א סי' ק': **מהר"ם עזרא מפאנו** סי' קכ"ג האריך · וסי' קכ"ד: **מהרי"ט** ח"ר בהידושיו לקדושין ד' ע"חי ובח"ב שם סי' מ"ו: **מהר"ם אלשקר** סי' ס"ד: **רדב"ז** ה"א סי' ל"ה · ח"ש בלשון הרמב"ם סי' רמ"ה · ח"ה סי' שני אלפים ק"ט: **רד"ך** בית י"א · **חכם צבי** סי' מ"א: **חות יאיר** סי' י"ב י"ד: **מחנה אפרים** בה' שבועות סי' ה': **שאגת ארי'** סי' ס' ס"א · ע' · ע"ב · ע"ג · ע"ד · ע"ה · ע"ו · צ"ו · ובקו"א שם סי' ע': **רע"א** סי' ס"ה · צ"ו · קס"ח · ק"ע · קע"ז · ק"פ · קפ"א: **נוב"י** קמא ה' או"ח סי' ל"ה · ל"ו: **מהדורא תנינא** · בה' או"ח סי' קי"ז · קי"ח · ובה' יו"ד סי' מ"ג · מ"ד: **דורש לציון** ד' ב': **חתם סופר** בה' יו"ד סי' צ"ב: **גבעת שאול** סי' צ"ד: **חמדת שלמה** ח' יו"ד סי' י"א · י"ב: **נהלת יהושע** סי' א': **שלה"ק** בתורה שבע"פ בכללי הסוגיות אות א': **גינת ורדים** להפמ"ג בפתיחה ד"ה כנהדרין שם כלל כ"ז · ס"ד · ע': **שושנת העמקים** להג"ל · כלל א' מ': **מעין החכמה** אות א' · עפ"י א"ב: **פתח הבית** סוגיא אין אהע"א:

מקור חיים

בסמוך · ועם זה יש כאן מקום עיון לדברי ר' יוסי דמודה במוסיף ולית לי' בכולל דהא תנן בפ"ד מחוסרי כפרה כל העריות אחד האיש ואחד האשה שוים לעונשין חוץ משפחה חרופה וליכא מאן דפליג עלה · ואם איתא שהמוסיף להיש כולל לאשה ואיפכא ה"נ הא לא שוו בעונשים דמאן דאיתא במוסיף לחייב · ומאן דאיתא בכולל לפטר · וניחא לן לומר שאין ר"י מודה באיסור מוסיף אלא היכא שאין האשה מתחייבת בכולל כגון בת בתו שעבר הזקן ובא עליה כשהיא קטנה או חרשת דתנן בפ' תינוקת כולן מומתין על ידיה והיא פטורה · ופשיטא דמיירי בשנתקדשה קודשי תורה כגון קטנה שקדשה אביה · ותרשת ה"נ כשקדשה אביה כשהיא קטנה או נתקדשה כשהיא פקחת ובא עלי' כשהיא חרשת · וכן בחמותו ונעשית אשת איש כשהיא פקחת ובא עלי' כשהיא הרשת · וכזו פרשנו לעיל דכ"מ כמי לענין התראה · לא נאמרו דברים הללו אלא לדעת ר' יוסי אבל אליבא דהלכתא בכולן שוין לעונשין אחד האיש ואחד האשה אלא שזה בכולל · וזה במוסיף כדאמרן עכ"ל · ואחרי כי התשובה איננה מצויה כ"כ העתקתי' ככתבה וכלשונה · עי"ש · הרי בהרגיש והעיר לכל מש"כ לעיל · והגם כי גם בדבריו הרבה יש לדבר ולהעמיק · עכ"ז סברת הגאון בעל נוב"י קמה וגם נלבה ועיין:

ובאמת ממשנה דכריתות בלא"כ ליכא לאקשוי' עלי' · משום דאפשר לומר דכונת המשנה לאשמעינן אף דכ"מ שוין איש לאשה וכמו בעריות איש ואשה שוין הכא אבל בשפחה הרופה אינם שוים דהאשה לוקה והאיש באשם · ולשארי פרטי לא נחת תנא לאשמעינן ובאמת גם בזה שוין הם דהיכא דפטור כולל באיש כן לא חל כולל גם באשה ועי' היטב בזה והגם מי הכריח להריב"ן לזה עכ"ז מהומר הקושיא מוכרח לפרש כן והו"ק:

אמנם אחר העיון היה אפשר לומר דלכך הוצרך הריב"ן לפרש הכא דחמותו ונעשית אשת איש הוא איסור כולל ולא מוסיף כמבואר בסנהדרין וביבמות משום דקשה לי' דא"כ הכא במכות גבי שבועה שלא אהרום בין בחול בין ביו"ט נמי נימא הכי דהוי איסור מוסיף היינו דמעיקרא הוי איסור החרישה לגבי יו"ט לבד ולבתר דאשתבע ניתוסף איסור הרישה גם לגבי שארי הימים דהא הכא בהרישה היא התיכת האיסור כמו התם בחמותו ואם אמרינן התם כיון דניתוסף איסור על התיכה היינו על חמותו לגבי שארי אנשים דלא היתה נאסרת מקודם עליהם איסור מוסיף הוא דהוי · א"כ ה"נ נימא הכי ביו"ט כיון דניתוסף איסור על התיכה והוא החרישה לגבי שארי ימים דלא היה נאסר מעיקרא הוי איסור מוסיף · וא"כ למה קאמר הגמ' שם האי תנא איסור כולל לית ליה הא זה הוי איסור מוסיף ולא כולל אלא בע"כ מדקא קרי ליה הש"ס גבי חרישה לאיסור כולל ולא מוסיף נראה דס"ל להש"ס דמוסיף לא הוי אלא היכא שניתוסף על ההתיכה הומר איסור היינו אי הוי ניתוסף על חריבת יו"ט גופא הומר איסור ממה שהיה מקודם כמו אשת איש ונעשית חמותו דמעיקרא היתה אסורה על התגה באיסור א"א שהיא בחנק ואח"כ ניתוסף בה איסור חמותו שהוא בשריפה אבל בהא שניתוסף עלה איסור לגבי שארי אנשים שלא היתה אסורה עליהם מקודם כמו חמותו ונעשית א"א דלגבי התנה שהיתה אסורה מקודם לא ניתוסף איסור לגביה רק כלולה היא לגבי שארי אנשים וכוללת עמה גם שארי אנשים זה הוא כולל ולא מוסיף · א"כ שפיר הוא דקא קרי להא דחרישה ביו"ט כולל משום דלא ניתוסף שום איסור רק כולל עמו גם שארי ימים כמבואר שם לזה בוא דקא קרי להו הש"ס כולל ולזה הכריח להריב"ן לפרש הכא במכות גבי חמותו ונעשית א"א דכולל הוא · והא דנאמר ביבמות ובסנהדרין דחמותו ונעשית א"א הוי איסור מוסיף · הוא לשיטת ר' אבוה שם שרצה לתרץ קושית הגמ' ביבמות שם מר' יוסי אר"י דאיך קאמר ר"י דאיסור אשת אח חל על איסור אהות אשה והא קאמר ר"י דאין חמותו חל על איסור אשת איש · ולזה הוצרך לומר דמודה ר"י באיסור מוסיף ואיסור אשת אח הוי איסור מוסיף לגבי איסור אחות אשה כיון דמוסיף שארי אחין לגבה שלא הי' נאסרת להם מקודם דלא מני לומר דהוי איסור כולל ומודה ר"י בא"כ דא"כ הדרא קושיא לדוכתא דהא א"א ונעשית חמותו לא גרע מא"כ כדאיתא בתוס' שם בד"ה א"כ וכו' וא"כ אמאי לא אתי איסור חמותו וחל על איסור אשת איש אלא בודאי דלית ליה א"כ ולזה הוכרח לפרש דאשת אח הוי מוסיף ומשום"כ סבר ר"י דחל על איסור אחות אשה · אבל חמותו לגבי אשת איש לא הוי רק כולל ובזה לא סבר ר"י אהע"א · אבל לדידן דלית לן להך הירוצא כדמשיק רבא שם מסתבר לן טפי לומר דמוסיף הוא במה דניתוסף בה הומר האיסור כמו אשת איש ונעשית חמותו ולפי זה הא דאמר ר' יוסי אשת איש ונעשית המותו נידון בא"א ולא בחמותו האף אמגם במוסיף הוא עכ"ז לא חל משום דר"י לית ליה גם איסור מוסיף ודלא כמש"כ התוס' ביבמות שם בד"ה אלא דר"י לית ליה איסור מוסיף גם לפי המסקנא כמבואר בכריתות ע"ש · והא דנאמר בכריתות (דף י"ד:) ר"י אומר אם עבר זקן ונשא חייב עליה משום אשת אב וקפריך הגמ' שם וסבר ר"י אהע"א והא אמר ר"י א"א ונעשית המותו נידון בא"א ותירץ ר"א מודה ר"י באיסור מוסיף וכגון דאיכא ברא לסבא ומזה מייתי התוס' ביבמות ראיה דגם לפי המסקנא אית ליה לר"י איסור מוסיף אפשר לומר דגם שם הוא אליביה דר' אבוה אבל רבא יתרץ המתניתין דשם כמו שתירץ ביבמות שם מעלה אני עליו כאילו חייב בתיים ואינו חייב אלא אחת ע"ש היטב · ולזה הוכרח הריב"ן לפרש דא"א ונעשית המותו הוי איסור מוסיף משום דבאמת לפי המסקנא מסתבר טפי לומר דמוסיף מקרי היכא דניתוסף

מקור חיים

דניתוסף בה חומר האיסור וכמבואר · והרב הגדול מו' משה ישראל מהאייש העירני לזה והנה דבאמת יש להתעקש בזה עכ"ז מגודל חומר הפלא אפשר להמליץ בעד הריב"ן מה שהוכרח לפרש כן ועי' היטב בזה ודו"ק :

ג איסור חמור: היינו היכא שלא נתוסף האיסור לא בהאיכה עצמה ולא על אחרים זולתו כגון איסור גיד על איסור נבלה הוי חמור על קל דאיסור נבלה נאסר רק בסיני ולישראל ואיסור גיד כבר נאסר גם לבני נח · וכן אבר מן החי על נבלה נמי הוי חמור על קל מחמת שנאסר מכבר על בני נח · וזהו לשיטת ר' יהודה בחולין (דף ק' ב' וק"ב א') ע"ש ואע"ג דאיסור טומאה קדים מבואר דהכתי לא נתקשרו אברים בגידין ואבר מן החי נמי ליכא עד שיולדה מ"מ כיון דעל בני יעקב נאסר גיד הנשה וכן אבר מן החי ועדיין בהמה טמאה מותרת להם הוי איסור חמור על קל וחל וחייב בשתיהם ולא נקרא איסור מוסיף מטעם שנתוסף איסור לב"נ משום דהשתא לא נתוסף האיסור לשום גברא דהא השתא אינו אסור לגוי משום דהאי ויתר גוים התיר להם שבע מצות ולזה נפקא מגדר איסור מוסיף מחמת ב"נ כיון דהשתא אינה נאסר להם והוי רק איסור חמור כיון דמצינו בתורה אסרתו ליעקב ובמו מקודם והוי איסור חמור · ותוס' שם (דף ק"ב א') בד"ה ור"י כתבו דאיסור אבמה"ח הוי איסור מוסיף על טמאה דאתוסף איסור אבמה"ח על ב"נ אבל גיד לא נאסר אלא לבני יעקב ולא הוי אלא איסור חמור ע"ש · ולפי מש"כ הוי אבמה"ח נמי איסור חמור ולא מוסיף מטעם דהותר להם כמבואר · ועי' בשו"ת מנחם עזרי' ובטעם המלך ותראה כי כן הוא :

עוד מצינו איסור חמור כגון מה שגדול בעונש כגון מיתה על כרת וכדומה שהוא חמור בעונש כגון איסור אשת איש על איסור נדה דבעת נדה נתקדשה לאיש הלא היא אסורה לבעלה משום נדה ולכו"ע נמי אסורה באיסור נדה ובאיסור א"א מטעם שהבא על הנדה הוא בכרת והבא על אשת איש הוא במיתת ב"ד · [ולדעת רש"י בחולין (דף ק"א ב') הוי מיתת ב"ד על כרת איסור מוסיף כמו איסור שבת על יוה"כ כתב רש"י שם דהוי איסור מוסיף ע"ש · וכן כתב המפרש במכות שהוא הריב"ן (דף כ"ד א') דאשת איש ונעשית חמותו הוי איסור מוסיף דא"א בחנק וחמותו בשריפה ע"ש] : וכן כרת גבי מיתה בידי שמים הוי איסור חמור כמו טבל שהיא מיתה בידי שמים ויוה"כ היינו טבל שראה פני הבית ביוה"כ · והלא שהוא בכרת וג"מ לקוברו בין רשעים גמורים כמבואר ביבמות (דף ע"ב ע"ב) · ע"ש ולא הוי איסור כולל כמש"כ טעם המלך בפ' י"ז מא"ב ע"ש · וכן איסור הנאה נמי כגון טבל שנתחמץ בפסח דמקודם הוי אסור רק באכילה עכשיו שנתחמץ נאסר גם בהנאה וכדומה נמי איסור חמור מקרי אך זה הוא רק לשיטת התוס' בחולין (דף ק"א א') בד"ה איסור כו' · אבל לדעת רש"י הוי איסור הנאה איסור מוסיף ע"ש ברש"י · ועי' לקמן מש"כ בדעת הרמב"ם בזה ותדרשנו לכאן :

ד איסור בת אחת: היינו כששני האיסורין באים כאחת · כגון יוה"כ שחל בשבת ועשה מלאכה בשוגג חייב שתים · אחת משום שבת · ואחת משום יוה"כ · דמשקדש היום באו האיסורים בבת אחת · וכן הוא בחולין (דף ק"א ע"ב) ע"ש · וכן מצינו בזר ששימש בשבת בקודש והביא שתי שערות בשבת גופא דמעיקרא לאו בר חיובא הוא ובשעה שהביא שתי שערות חל עליו האיסורין בבת אחת כדאיתא ביבמות (דף ל"ג א') · ועי' ביבמות (דף ל"ד א') דלדעת רש"י מה שאמר ר"מ בשם אם היתה שבת ויוה"כ · והוציאו בפיו חייב שתים הוא משום בת אחת דבשקדש היום חל עליו איסור אכילת יוה"כ ואיסור הוצאות שבת · והתוס' הקשו על רש"י שם בד"ה והוציא כו' ואומר ר"י דאיסור בת אחת היינו איסור הוצאה דשבת ואיסור הוצאה דיוה"כ ע"ש :

והנה בהא דזר ששימש בשבת וכן בבעל מום ששימש בטומאה · וכן בזר שאכל מליקה · בכולם אלה פליגי בה ר' חייא ובר קפרא דר"ח סבר חייב שתים וב"ק סבר דאינו חייב אלא אחת ומסיק הגמ' שם דפליגי באיסור בת אחת אליבא דר' שמעון דר"ח סבר דר' שמעון באיסור ב"א מחייב שתים וב"ק סבר דר' שמעון לא מחייב אלא חדא באיסור ב"א ומשכחת לה כגון דאייתי שתי שערות בשבת וכן הביא שתי שערות בטומאה ע"ש :

והרמב"ם בפ"ט מביאת המקדש ה' י"ג כתב זר ששימש בשבת חייב שתים משום שבת ומשום זרות · וכן בעל מום ששמש בטומאה חייב משום טומאה ומשום בעל מום עכ"ל · הרי דפסק כר"ח משום דב"ק אתותב ועוד דפליגי אליבא דר"ש אבל אליבא דר' יוסי כו"ע מודים דחייב שתים כמבואר שם והרמב"ם פסק כר' יוסי · וכן מבואר בכמה מקומות שהרמב"ם דפסק כר"י הן בכולל הן במוסיף וכן בב"א · ועי' בהמקומות המצויינים למעלה ודו"ק :

הגה"ה

[ובזה ניחא מה שהשמיט הרמב"ם הכא במב"כ בפי"א הל"ט ממעה"ק וז"ל · זר שאכל כזית מהמנחות בסוף לוקה שתים · א' משום זר שאכל את הקדש · וא' משום אוכל נבלה שכל מליקה נבלה היא · ובשהותרה לכהנים הותרה ולא לזרים והרי הן שני האיסורין הבאים כאחד כמו שבארנו עכ"ל ע"ש · ולכאורה קשה הלא בכל אלה הדברים נחדא קחשיב להו ביבמות ובלשון אחר נמי לשיטה באיסור בת אחת כמבואר שם ולמה שינה בלשונו ולא ביאר נמי בביאת המקדש מעשה · אבל באמת דבריו נכונים במה די נקט מסקנת הגמ' שם דאמר ליה ר"ח כי אתני רבי לדידיה הרתי לפטור אהני כו' · וזה הוא רק אליבא דר"ש דלית ליה איסור חל על איסור בכולל אבל לפי מה שפסק הרמב"ם כר"י דאיסור חל על איסור בכולל א"כ שפיר משכחת דזר ששימש בשבת וכן בעל מום ששימש בטומאה הן בכולל והן בבת אחת · היינו זר מעיקרא הוי במלאכה ואסור בעבודה אתיא ליה שבת מגו דאתסר במלאכה אתסר נמי בעבודה. בעל מום מעיקרא הוי באכילה ואסור בעבודה אייתי ליה מגו דאתסר באכילה אתסר נמי בעבודה · ולזה שפיר קחשיב בהנך שתים אחרי דמשכחת להו כן בכולל וכן בב"א ובמב"כ הכ"מ שם · משא"כ במעשה קרבנות דמיירי במליקה דלא משכחת אלא בבת אחת וכמבואר במתניתין דיבמות ולזה קמפרש שם הרמב"ם ואמר והרי הן שני האיסורין הבאין כאחת · והוא ברור למעיין ועי'] :

וראיתי בשאגת ארי' בסי' ע' שתמה על הרמב"ם ממ"ש בפי' המשנה בכריתות (דף י"ג א') באיסור בת אחת היינו שיהא האוכל טמא קודם שיביא ב' שערות בשנים המסויימים שהגיע לפרקו וחל עליו איסור חלב ואיסור קדשים בטומאה בשעה אחת הרי אלו ב' איסורין באין כאחת עכ"ל · והקשה בש"א ג' קושיות · [א] לפי פי' המשנה דמיירי בכה"ג · א"כ מנ"ל לרב לאוקמי ביבמות (דף ל"ד א') ולומר ר"מ היא דאית ליה א"כ ואיסור מוסיף ואיסור בת אחת דתניא יש אוכל אכילה אחת כו' מנ"ל לרב דאיכא במתניתין א"כ ואיסור מוסיף דלמא אין כאן אלא איסור בת אחת לחוד וכגון שלאחר שנטמא נותר ולאחר שחל עליו יוה"כ הביא ב' שערות בו ביום · וכה"ג מוקי לה הגמ' ביבמות להאיסורין באיסור בת אחת ומדלא מוקי רק בהכי ש"מ דלא ניחא ליה לאוקמי בכה"ג שחל עליו האיסור קודם הבאת ב' שערות א"כ אי אפשר לאוקמי לב' איסורי אלו איסור חלב וקדשים בטומאה בכה"ג · [ב] הא בכריתות שם מפרש לה הגמ' בהדיא ה"ל שמא מגו דאסור בחתיכות טהורות אתוסף בו נמי איסור חלב אלמא איסור חלב קדים לאיסור טומאה וחל עליו משום איסור כולל · [ג] וביותר יש להפליא כיון דאיסור חלב ואיסור קדשים בטומאה מיירי באיסור בת אחת

ובטמאה

מקור חיים

ובנטמא קודם שהביא שתי שערות ע"כ בשעה זו כבר היתה קודש דאל"כ איסור חלב קדים שחל עליו בשבאת ב' שערות · ועדיין איסור קדשים בטומאה ליכא כיון שהיתה עדיין חולין וכיון שמיירי שהיתה קדש כבר מקודם שבאת ב' שערות · א"כ איסור מעילה נמי ה"ל איסור בת אחת עם איסור חלב ואיסור קדשים בטומאה ואיך כתב הרמב"ם שם וחייב ג"כ על המעילה מטעם איסור מוסיף עי"ש · ומסיק סוף דבר דברי הרמב"ם תמוהין וא"א לאוקמן כלל :

ואני בעניותי לא זכיתי להבין דבריו הקדושים בזה הנה מה דהקשה מנ"ל לרב דמתניתין דכריתות קמיירי באיסור כולל ואיסור מוסיף דלמא אין כאן אלא איסור בת אחת בלבד אפשר לומר דלא ניחא ליה לרב בהא אחרי דתנינן במשנה שם יש אוכל אכילה אחת וחייבין עליה ד' חטאות ואשם אחת · טמא שאכל חלב והיה נותר מן המוקדשין ביוה"כ כו' · ש"מ דבאיסור כולל ואיסור מוסיף קמיירי דאלו לא קמיירי אלא באיסור בת אחת בלבד וכגון שלאחר שנעשה נותר ולאחר שחל עליו איסור יוה"כ הביא ב' שערות בו ביום · א"כ ה"ל למתני טמא שהביא ב' שערות ביוה"כ ואכל חלב ונותר מן המוקדשין כו' ומדלא קתני רק יש אוכל כו' ש"מ דלא ניחא למתניתין למנקט בהס"ג · וביבמות דנקט בהס"ג משום דלא מצי לאשכוחי באופן אחר ע"ש אבל הכא דאפשר לאשכוחי בהס"ג עדיף טפי לאוקמי דמיירי באיסור כולל ואיסור מוסיף · ולזה קמוקי הש"ס בכריתות בא"כ וא"מ · ועי"כ אמר רב ביבמות הא מני ר"מ כו' · ובזה ניחא נמי הא דמתיב רבא בריה דרבה בשבועות (דף כ"ד ע"ב) על רבא דאמר שם דבאיסור הבא מעצמו נמי אמרינן איסור כולל א"כ הא דאמרינן יש אוכל אכילה אחת כו' ואם איתא משכחת לה התם כגון שאמר שבועה שלא אוכל תמרים וחלב מנו דחל אתמרים חל נמי אחלב כו' ע"ש · ולכאורה קשה דלמא לא נקיט התנא רק באיסור בת אחת וכגון שהביא שתי שערות ביוה"כ ולהכי לא מצי למימר גם בזה אלא בודאי דלא ניחא גם לרבא לאוקמי באיסור בת אחת דפשטא דלישנא דמתניתין לא איירי בהכי וכמבואר · אבל באמת אחרי העיון אפשר לדחות ראיה זו כי דבר זה תלוי בפלוגתא דמופלא סמוך לאיש דאורייתא או דרבנן ועי' נדה (דף מ"ו) ובתוס' שם · והרבה יש לדבר בזה וקצרתי :

גם מה שהקשה בקושיא השניה הא בגמ' איתא להדיא ה"ל טמא מגו דאסר בהאיסורות שהורות אתוסף בו נמי איסור חלב אלמא איסור חלב קדים · גם בזה לא זכיתי להבין דבריו הקדושים · דלענ"ד כונת הרמב"ם הוא רק למנקט דוגמא לכלם אלה העקרים אשר בלעדם אין איסור חל על איסור · ומשכח דוגמא לאיסור בת אחת שיהא האוכל נטמא קודם שהביא שתי שערות ונאסר עליו אכילת חלב ואיסור קדשים בב"א דלא מצי לאשכוחי איסור ב"א באופן אחר · ובפרט דזה הוא ג"כ דוגמת הגמ' בב"א ביבמות ואח"כ הביא דוגמא לאיסור מוסיף ואח"כ לאיסור כולל לכל אלה הפרטים כללו · וזה הוא דמסיק דאינו חל אלא באחד משלשה אלה והוא איסור מוסיף ואיסור כולל ואיסור בת אחת ע"ש · ולא ניחא ליה להמצי' דוגמא לאיסור ב"א בשבועה מפני בשעת אכילתו דהוי נמי ב"א כמו דנקיט ר"מ משום דשבועה לאו אכילה היא והוא בעצמו דחה זה ע"ש · אבל במשנה דכריתות דלא רצה לאשמועינן רק דיש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ד' חטאות ואשם אחד דאשכחינן לכל אחד בא"כ ומוסיף בלבד א"ל למנקט שם גם איסור ב"א דגם בלא"ה מצאנו לכל הד' חטאות והאשם · משא"כ הרמב"ם דצריך לאשכוחי דוגמא לכל הני תלתא · ועי' בהש"ס שם ובפי' המשנה והו"ק :

אך קושיתו השלישית שהקשה כיון שהיתה כבר קודש קודם שבאת שתי שערות א"כ איסור מעילה נמי הוה איסור בת אחת עם איסור חלב וקדשים וטומאה ואיך כתב הרמב"ם וחייב ג"כ על המעילה משום איסור מוסיף זה צ"ע טובא · אבל באמת כד נעתיקן לשמעתא דלשנא של הרמב"ם גם זה ניחא דהא בהאי גוונא דקטן שהביא שתי שערות דחל עליו האיסורין בבת אחת לא משכחת לה אלא היכא שהוא בלבד חייב בהם אבל איש אחר זולתו לא יהיה חייב על האיסור השני · וזה הוא תנאי דלכל העולם לא יהיה חל אותו איסור שני רק לו שהיה קטן אז · וע"כ באיסור ב"א דלא מצי לאשכוחי באופן אחר אשכח קדש בטומאה שהוא דבר התלוי בו שהוא נטמא שייך שפיר לומר שאם היה אז קטן חלו בנכנס כאחד משא"כ באיסור התלוי לכל העולם כמו חלב וקדשים לא שייך לחלק בינו לבין אחר · ולזה עדיף נ"ה טפי לאשכח דוגמא לאיסור מעילה במוסיף · ובאמת בקטן הוי הס"ג איסור ב"א אך דרצה לאשכח דוגמא שיהא נאסר לכל העולם וע"כ הוי מעילה איסור מוסיף ע"ש היטב בלשנא דהרמב"ם ותראה כי דברי אלה נכונים שמה בדבריו בעז"ה · ודברי הש"א בזה לא זכיתי להבין ודברי הרמב"ם ברורים למבין · ועוד הרבה יש לדבר באיסור ב"א כי באמת אף מאן דלית ליה איסור כולל וגם איסור מוסיף איסור ב"א אית ליה · ועי' שבועות (דף כ"ד ע"ב) וביבמות (דף ל"ג :) ובתוספתא פ"ח שם והרבה יש לדבר בפרטא דין · אולם רבים מאד הדברים ואי אפשר לפורטם כעת · ועי' בשער המלך בפ' י"ז מא"ב וטעם המלך שהאריכו בזה · וכן האריך השאגת אריה כמבואר לעיל · ועי' בספר פתח הבית מה שדבר בזה ובעז"ה במ"א אדבר באורך בכל הפרטים כיד ה' הטובה עלי וכאן קצרתי והו"ק :

ועתה באתי לבאר את פרטי הענפים המסתעפים מהם ואלו הן :

(א) **על דבר** אי איסור הנאה הוי מוסיף או לא · הנה לשיטת רש"י בחולין ד' ק"א · דכתב גבי גיד הנשה של מוקדשין דהרי הגיד בזה מתחלה היה אסור באכילה ומותר בהנאה וכשהקדישו חל עליו איסור הקדש לאוסרו בהנאה שאין כאן איסור חל על איסור שמה שייר הראשון מוסיף השני וכי היכי דחייל עליה שם הקדש לאוסרו בהנאה על כרחך חל עליו אף באכילה שאם אכלו יתחייב בו ואע"ג דאכילה אסור ועומד הוא ואין איסור חל על איסור הכי הואיל וחייב להנאה חייב נמי אף לאכילה ע"ש הרי דדעת רש"י דהנאה הוי איסור מוסיף · והתוס' שם בד"ה איסור כו' חולק על רש"י בזה והקשה עליו ועלה דודאי איסור הנאה לא מקרי איסור מוסיף אלא איסור חמור בעלמא ע"ש :

והנה לכאורה נראה דדעת הרמב"ם דאיסור הנאה לא הוי מוסיף דכתב בפ"ט ממאכלות אסורות ה"ו דהמבשל בשר מתה או חלב וכיוצא בהם בחלב לוקה על בישולו ואינו לוקה על אכילתו משום בשר בחלב שאין איסור בב"ח חל על איסור נבלה או איסור חלב שאין כאן לא איסור כולל ולא איסור מוסיף ולא איסור בת אחת עכ"ל · הרי להדיא דאיסור הנאה לא הוי מוסיף רק איסור חמור בעלמא ואינו חל · אך צ"ע בזה דהלא הרמב"ם גופה כתב בפ' י"ד שם ה' י"ח דהנאה הוי איסור מוסיף דכתב כבר בארנו שאין אסה"א אלא אם היה איסור בת אחת או שהיה איסור מוסיף או איסור כולל לפיכך יש אוכל כזית אחד ולוקה עליו חמש מלקיות והוא שחלו בו חמשה איסורין שנתקבצו בו כיצד כגון טמא שאכל כזית חלב בנותר מן המוקדשין ביוה"כ לוקה משום אוכל חלב ומשום

ומשום

מקור חיים

ומשום אוכל נותר ומשום אוכל ביוה"כ ומשום טמא שאכל קודש ומשום שנהנה מן ההקדש ומעל ולמה חל כאן איסור על איסור שבהמה זו היה חלבה אסור באכילה ומותר בהנאה כשהקדישה נאסר חלבה בהנאה ומתוך שנתוסף בו איסור הנאה נוסף עליו איסור קדשים כו' ע"ש הרי להדיא בהיפוך ממש"כ שם דהכא כתב מפורש דהנאה הוי איסור מוסיף ולכאורה דבריו סותרים זא"ז וצ"ע :

והלח"מ בפ"ט שם הקשה על הרמב"ם שכתב שאין כאן לא א"כ ולא איסור מוסיף וא"ת הא איכא איסור מוסיף דנתוסף בו איסור הנאה דכיון דבשלו בחלב איתסר אפי' בהנאה כו'· ותירץ שם דהכא באיסור הנאה ליכא לאו כדכתיבנא לעיל ולא לקי עליה אלא איסורא בעלמא כיון דאפקיה רחמנא בהא אינו ענין וכדאיתא בחולין (דף קי"ג ע"ב) וא"כ לא אמרינן מגו דאתוסיף איסור הנאה נוסיף עליה איסור אכילה דבשר בחלב דהוי לאו גמור ואיכא מלקות וסובר רבינו דאין לנו להביא איסור מוסיף אלא באיסור אחר דומה דהאיסור הנוסף אבל הכא שהוא חמור הרבה ממנו לא וכיון דהאיסור הנוסף ליכא מלקות והוא קל לא מייתינן לאיסור אכילה דבשר בחלב עכ"ל ע"ש :

ואחרי העיון דברי הלח"מ לע"ג· ופלא בעיני מדוע לא הביא דברי הרמב"ם אשר בעצמו נתקשה בקושיית הלח"מ· ותירץ בטוב טעם ודעת בפירוש המשנה בכריתות (דף י"ג ע"ב) וז"ל גם שהאסורים הרבים שחלים על דבר אחד אי אפשר אלא באחד משלשה דרכים· או בכולל או במוסיף או בבת אחת· לפי כלל העקרים שבידינו שאין איסור חע"א המשל· למה"ד כגון שיהיה הבשר נבלה או בשר בהמה טמאה או חלב שנתבשל בחלב אינו חל איסור בב"ח על איסור נבלה כדי שיהא האוכל ממנו חייב שתי מלקיות אלא מלקות אחד בלבד כו' וכשהאוכל טמא קודש שיהא שתי עבירות בשנים המסויימים לסוגיא לפרקו ואסר עליו אכילת חלב ואכילת קדשים בטומאה בפעם אחת. הרי אלו שני האסורים באים כאחת וחייב ג"כ במעילה על האכילה הזאת לפי שקודם שהיתה הבהמה קדש היה אסור לאכול חלבה ומותר ליהנות בו ולפי שהקדש נאסר בהנאה ומגו דאתוסף ביה איסור הנאה אתוסף נמי איסור לענין אכילה דחייב על אכילתו אשם מעילה וזה הוא איסור מוסיף כו' ויש במה שכתבנו ומגנו עכשיו נקודה נפלאה כו'· ועל מה שיש בה מדקדוק העיון וזה שידוע הוא שבב"ח אסור בהנאה והחלב דרך כיבול מותר בהנאה לכשיבושל החלב עם החלב למה אינו חל איסור בב"ח על איסור חלב והוא הדין בנבלה שהוא איסור מוסיף כמ"ש כאן בחלב הקדשים ונתחייב על אכילתו מעילה לפי שנתוסף בו איסור הנאה· והתשובה ע"ז שבב"ח נאסר בהנאה לפי שאסרו הכתוב ואין שם כתוב שאוסר אכילתו וכתוב איסור הנאתו רק בשני ענינים יחד הם איסור בב"ח ולפיכך כשאנו אומרים אין אהע"א לא יחול איסור בב"ח על איסור נבלה ולא הוי אסור בהנאה אבל הוא מותר בהנאה והאוכל ממנו לוקה משום נבלה ואין שם איסור בב"ח כל עיקר לפי שלא חל ולא תהי' הקושיא במקומה עומדת ויהיה כמו חלב קדשים בשוה אלא אם אמרנו עליו שהוא אסור בהנאה כמו שאנו אומרים בקדשים והאוכל ממנו אינו חייב עליו משום בב"ח אז היה ראוי להקשות ואין הדבר כן אלא אנו אומרים בבשר זה בחלב לא נאסר בהנאה כו' עכ"ל ע"ש· ובראותי כי דבריו אלה קצת סתומים ונבוכים בהבנתם לזאת העתקתי אותם להמעיין שיעיין בהם היטב ולבאר דבריו כי כל דבריו דברי אמת רק הלשון מגומגם מפני שהוא מועתק מלשון ללשון ע"ש וראיתי בהגהת הרי' בי' ע' שהביא דבריו אלה· וכתב סוף דבר דברי הרמב"ם תמוהין ואי אפשר להולמן כלל אך כיון שם לדבר אחר ולא לזה שכתבנו כמבואר להלן בדברינו ע"ש והו"ק :

ואחרי העיון אפשר לומר דכוונת דבריו בזה לחלק בין בב"ח להקדש דבהקדש אכילה והנאה איסורין הלוקין· והיינו דילפינן חטא חטא מתרומה עי' במעילה (דף י"ח ע"ב) ובמכות (דף י"ג ע"א) וברש"י שם וא"כ בהקדש הנאה הוי כמו אכילה ושפיר מקרי איסור מוסיף משא"כ בב"ח עיקר האיסור אכילה וכיון שלא חל אכילה גם הנאה לא חל כן היה אפשר לפרש כונתו וכן ראיתי בספר פתח הבית ברצה לומר כן אבל כשנעמיק יותר בדבריו· לא יעלה הפי' הזה יפה ונכון בדבריו· ומצאתי בכו"פ ביו"ד סי' פ"ז פי' באופן אחר כוונת הרמב"ם והוא נכון לדעתי· ועיקר דבריו כך הם דודאי לא יתכן לומר בב"ח שמותר באכילה ואסור בהנאה דחד בחברתה מיבך שייך בכל אופן וא"כ המבשל נבלה בחלב אין איסור בב"ח חל ולא יתכן לומר שיחול הואיל ואית ביה איסור הנאה כי ע"ז אנו דנין דלא כוונה התורה רק לבשר המותר באכילה אבל לבשר דבלא"ה אסור באכילה כיון דאין איסור חל על איסור ולא חל עליו לאו דאכילה גם לאו דהנאה לא חל· ולא מיירי התורה כלל בכה"ג כמו דלא מיירי התורה מבשר טמאה· וא"כ מה תאמר מגו דאתוסף איסור הנאה הלא ע"ז אנו דנין אם אסור בהנאה ואם אומרים דאינו בגדרי בב"ח אינו אסור בהנאה ואיך נעשה מערכה מן הדרוש משא"כ התם בחלב וכי ס"ד שמקדיש בהמה דלא יהיה הקדש או דלא יחול הקדש על החלב שיהיה מותר בהנאה דבר זה מהנמנע דפשיטא דכל הבהמה בכלל מעילה ולפ"ז כיון דבהחלט אתה אוסר החלב בהנאה משום הקדש אף אנו נאמר דבאכילה אסור משום הקדש אף דבלא"ה אסור משום חלב דהוי איסור מוסיף משום הנאה דלית ביה שום פקפוק וכן היה הדבר בב"ח אלו היה מוחלט דאסור בהנאה רק היו דנין על אכילה דשם אף זה היה בכלל הנדון עכ"ל ע"ש· ובאמת אחרי העיון זה פי' מהוור בכוונת הרמב"ם· עכ"פ איך שיהיה הוא המקשה בזה והוא המתרץ בעצמו ומה לנו לחפש ולהמציא תירוצים אחרים זולתו ומה גם דעל מה שמתרץ הלח"מ צ"ע טובא דמש"כ דהכא באיסור הנאה ליכא לאו כדכתיבנא לעיל וכוונתו להא דכתב שם בהלכה ב' ד"ה לא שתק כו' דכ' שם דטעמא משום דאיסור הנאה נפקא לן מלא תבשל וכיון דמוקמינן ליה בהא אינו ענין והאי דלא לקי כנראה מדברי התוס' ב"מ ע"ש· ובאמת צ"ע טובא· הדא דמהתוס' שם לא מוכח מידי כנראה להמעיין· ועוד דאמרינן בשבועות (דף כ"א) דנשבע לשקר לוקה אף שאין בו מעשה משום דכתיב לשוא לשוא ב' פעמים אם אינו ענין לשוא תניהו ענין לשקר ע"ש· וכן ראיתי בהגה' במל"מ בפ"ה מיסודי התורה שעמד בזה עי"ש והו"ק· ועוד דתירוצו לא יעלה רק על הא דלא להוי איסור מוסיף אבל לא במה שכתב הרמב"ם שם דלא הוי גם איסור כולל הלא המבשל חלב בבשר מתה למה לא נאמר דמגו דחל אחלב יחול נמי אהאיסור נבלה· אבל לפי תירוצו של הרמב"ם בפי' המשנה שם לפי פי' הכו"פ ניחא דע"ז אנו דנין דאם אמרינן דעל זה לא כונה התורה רק לבשר אשר בלא"ה מותר אבל מה שבלא"ה אסור לא כונה התורה ואף החלב מותר ואין כאן כולל כלל ולא דמי לכולל דעלמא· וכן מה שכתב הגהת המל"מ בפי"ד מא"א שם תירוץ על הרמב"ם משום דהנאה לעולם לא הוי רק איסור חמור וקדשים שאני דגלי ביה קרא דהאיסור חל על איסור כמבואר בכריתות (דף כ"ג ב') ע"ש גם על זה קשה דבזה לא יתיישב רק הא דלא חשיב הרמב"ם הנאה לאיסור מוסיף אבל לא למה דלא חשיב ליה גם א"כ וכמבואר לעיל ודבריו צ"ע ועיין :

ומשל אלה נראה דדעת הרמב"ם כדעת רש"י דהנאה הוי איסור מוסיף אבל לא בב"ח ומטעמא דפירשתי לעיל הן לפי פי' הרב פ"ה וכן לפי פי' הכו"פ· ואי לוקין על הנאה כבר דבר בזה הרמב"ם בעצמו בספר המצות במצות ל"ת מצוה

מקור חיים

קפ"ג ועי' במל"מ בפ"ה מיסודי התורה שהאריך הרבה בזה ובפר"ח או"ח סי' תמ"ג ס"ק א' והרבה יש לדבר גם בזה · ובעז"ה במ"א נאריך וכאן קצרתי ועי' :

(ב) **ועל דבר** אי בעינן שיהיו שניהן שוין כאחת כו' · וראיתי בשאגת אריה סי' ע"ב שכתב שאפשר לומר אף דאיסור בת אחת חמור עפי לחול מאיסור כולל ומוסיף · הנ"מ היכא דב' האיסורים הבאים כאחת שניהם שוין כגון שיש בשניהם איסור כולל או איסור מוסיף כל חד וחד אחבריה או שבשניהם אין בהם אחד מכל אלו · אבל היכא דבאחד מהם איכא איסור כולל או איסור מוסיף וליתא בחברו · בכה"ג האיסור שיש בו איסור כולל או איסור מוסיף חייל באיסור בת אחת · והאיסור השני שאין בו לא כולל ולא מוסיף אע"פ שבא בבת אחת עם חבירו לא חייל ואינו חייב אלא על אותו איסור לחוד שהוא כולל או מוסיף כו' ע"ש שהאריך בזה · והרבה יש לדבר בזה מכמה סוגיות הש"ס כמו שמבואר אצלי בארוכה וכאן קצרתי · ועי' בספר פתח הבית ודו"ק :

(ג) **ועל דבר** אי בעינן שיהיה שניהם משם אחד כו' · הנה ביבמות ד' ל"ב ע"ב בתוס' ד"ה איסור כתבו דדעת הר"י לחלק בין איסור כולל לאיסור מוסיף דבאיסור כולל בעינן שיהא דוקא משם אחד אבל במוסיף אף שאינו משם אחד נמי חל ע"ש · אך הרמב"ן שם בחידושיו חולק ע"ז וסבר דלא בעינן שיהיו משם אחד ע"ש · ובאמת נראה כדעת הרמב"ן וראי' מהא דאיתא בחולין ד' ק"א ע"ב דפריך שם הגמ' ורי ה"ג לית ליה איסור חל על איסור בכולל והתניא בבת ויוה"כ ובנג ועשה מלאכה מנין דחייב שתים ת"ל שבת שיא יוה"כ היא דברי ריוה"ג · ר"ע אומר אינו חייב אלא אחת · ופי' רש"י אף דהכא הוי איסור כ"א · עכ"ז אי לא מחייב ר"י בא"כ או במוסיף לא היה מחייב הכא תרתי ע"ש · ואם נאמר כדברי הר"י דכל היכא דלא הוי משם אחד לאו כולל הוא אמאי קמחייב ר"י הכא תרתי אלא ודאי דלאו כ"מ הוא בזה כלל ויש לי עוד ראיות לסברת הרמב"ן וקצרתי וראיתי בספר פתח הבית שהביא ראיות גם לסברת התוס' והרבה יש לדבר בזה ועיין :

(ד) **על דבר** אם הוא מתלי תלי וקאי כו' · הנה ביבמות ד' ל"ב ע"א א"ר אשי איסור אחות אשה מתלי תלי וקאי אי פקע איסור אשת אח אתי איסור אחות אשה וחייל כו' הרי להדיא דמתלי תלי וקאי ע"ש · עוד יש להביא ראיה לזה מהא דיבמות ד' ל"ב ע"ב · זר שאכל מליקה ר"ח אמר חייב שתים כו' קפץ ר"ה כו' · ופי' רש"י חייב שתיים משום זרות ומשום נבלה כו' · והעלה הגמ' שם הא דחייב שתיים היינו דחיילה בב"א · והקשה התוס' שם בד"ה אלא כו' ותירצו דאיסור נבלה נמי לא חייל עד אחר הזריקה דנפקא איסור מעילה דלא חייל איסור נבלה על איסור מעילה כו' ע"ש · וכן צ"ל בכוונת רש"י במאי דקאמר כשנמלקה וראויה לכהנים פקע מיני' איסור אזהרת מעילה וחייל איסור זרות ומליקה בב"א היינו כשהותרה לכהנים וכפי' התוס' שם [ועיין בריטב"א בקדושין ד' ע"ז ע"א מש"כ שם] הרי נראה מזה אע"ג דבעת שנמלקה ונעשית נבלה לא מצי לחול עליו איסור נבלה משום דאסורה באיסור מעילה דהמיר מינה · אפ"ה אחר שפקע איסור מעילה והלך לו היינו אחר הזריקה מצא מקום לחול איסור נבלה · הרי הזינן דמתלי תלי וקאי · ויש לי עוד ראיות ברורות לזה מכמה מקומות בש"ס ועיין בשער המלך ובפתח הבית שהאריכו בזה ובקונטרסי הגדול האריכתי בזה הרבה ופה קצרתי ודו"ק :

(ה) **ועל דבר** אי לאו אעשה מיהא חייל או לא הנה בשבועות ד' כ"ה ע"א איתא שבועה שאתן ושלא אתן כו' · ופריך הגמ' שם מאי אתן אילימא לדקה לעני מושבע ועומד מהר סיני הוא שנאמר נתן תתן לו אלא מתנה לעשיר · ושבתא אם נאמר דלאו על עשה חל מאי פריך הגמ' מושבע ועומד הוא הרי מוסיף בשבועתו איסור לאו · אלא בודאי דלאו אעשה נמי אינו חייל :

וראיתי בתוס' בד' כ"ג ע"ב בד"ה דמוקי בשעלו בשביעות דלאו אעשה אינו חל · דכתבו שם וז"ל ואע"ג דאין איסור לאו חל על איסור עשה דהא לקמן פריך אילימא מתנה לעני מושבע ועומד מס"ם הוא דכתוב נתון תתן לו · וכן אמרינן בסנהדרין מנין לכהן טמא כו' אע"ג דבתרומה טמאה אין בו אלא איסור עשה כו' ע"ש הרי נראה להדיא דסברי התוס' לדבר פשוט דלאו אעשה אינו חל דמה לי איסור לאו ומה לי איסור עשה :

אבל אחרי העיון דברי התוס' לכאורה צ"ע דהא גבי צדקה איכא נמי ל"ת דלא תקפוץ את ידך מאחיך האביון וכן כתב הרמב"ם בפ"ז ממתנות עניים ה"ב · כל הרואה עני מבקש ממנו והעלים עיניו ולא נתן לו צדקה ה"ז עובר בל"ת שנאמר ולא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון ע"ש · וכן פסק הטור ובש"ע יו"ד בסי' רמ"ז ס"א · ולפי"ז אחרי דאיתא נמי ל"ת שפיר קמקשה הגמ' הם מושבע ועומד מס"ם והא דנקט הגמ' רק הך דנתן תתן משום דהקשו על הך שנשבע שאתן כו' · וע"ז קפריך הגמ' הא מושבע · מהך דנתון תתן אבל באמת איתא נמי גבי הך לאו · וא"כ אין מזה שום ראי' :

אך זה אינו דהא הך ל"ת דלא תקפוץ ולא תאמץ הוא רק היכא שבא עני ומבקש ממנו משא"כ הכא שנשבע באתן מתנה לאיזה עני שיהי' לא הוי גבי רק עשה בלבד דהא אינו מבקש ממנו מאומה · ולפי"ז כשנשבע ולא נתן לא עבר רק על שבועתו · ולזה שפיר קפריך הגמ' הא מושבע מס"ם בהך עשה דנתון תתן · וא"כ שפיר הוכיח מזה התוס' דלאו אעשה אינו חייל · ומה שיש לדבר עוד בזה האריכתי בקונטרסי ופה קצרתי ודו"ק :

(ו) **על דבר** אם הוא רק לענין מלקות אבל הרי איסורי מונח עלי' הנה ביבמות ד' ל"ב ע"א איתא דרבא קמפרש התם דר"י לית ליה אחצ"א והא דאמר חייב שתים משום א"א ומשום אחות אשה לאו בשוגג קמיירי לחייב שתי חטאות אלא במזיד ולענשו לרשע גמור לקוברו בין רשעים גמורים וכן קאמר הם רבין בשם ר"י · ואף ר"ש דפליג בזה על ר"י וסבר דאף דעבר בשני איסורי מ"מ לא מקברינן לי' גבי רשעים גמורים משום דלא חייב אלא חדא וכמש"כ שם התוס' ד"ה בין כו' ע"ש · עכ"פ זאת הוא לדעת כולם דתרי איסורא קא מונח עליה · וכן הוא דעת המהרי"ט בחידושיו לקדושין ומה שיש לדבר בדברי המהרי"ט כבר האריך בזה השעה"מ בפי"ז מא"ב וגם אני האריכתי בזה בקונטרסי ופה קצרתי ודו"ק :

(ז) **ועל דבר** אם הוא מצד הסברא או גזה"כ הנה יש להביא ראיה דגזה"כ מהא דאיתא בקדושין ד' ע"ז · כל שהוא ביקח הרי הוא בלא יקח כו' וכן מהא דסנהדרין ד' פ"ג · ואילו שבמיתה כו' פרט לזו שמחוללת כו' וכן מהא דחולין קי"ג בהא דאמר שמואל שם אחט"א כו' אבל מכל זה נראה דהא דאין אחט"א הוא מגזה"כ · אך ראיתי בנוב"י מהדו"ת ח' או"ח סי' קי"ה שדעתו לדבר פשוט דהא דקי"ל אין איסור חל איסור הוא מצד הסברא ועיין בנוב"י שם ובסי' קי"ט מש"כ שם בשם בנו וכבר האריך בזה ג"כ הפתח הבית וגם אני בקונטרסי האריכתי בזה ופה קצרתי דו"ק ותשבה :

הרי

מקור חיים

הרי לפניך ארבע כללים עקרי ושרשי סוגיא זו · ובחור אלה העקרים והענפים ושים אותם נגד עיניך · ובעז"ה יש אתי בכתובים הרבה יותר ממה שכתבתי כאן בסוגיא זו · וכאן תפסתי הקיצור ואסמוך על המעיין בכל הרשום לעיל כי ימצא מבוקשו בעז"ה :

אמר המחבר לתועלת המעיין לידע עקרי הדברים מסוגיא זו בקיצור · אמרתי להעלות בזה כל התנאים והאמוראים דפליגי בסוגיא זו · ואם כי כבר קדמני בזה בספר מלא הרועים · אולם הוא לא יצא עוד ידי חובת הביאור · וע"כ באתי למלאות דבריו אשר החסיר וגם מה שראיתי להעיר בדבריו כיד ה' הטובה עלי · ומקום הניח לי להתגדר בזה בעז"ה :

ר"מ סובר אין איסור חל על איסור רק באיסור כולל או מוסיף או בת אחת · עי' ביבמות (דף ל"ד א') ובתוס' שם ד"ה וסוגיא · ובכריתות (דף י"ד א') ובחולין (דף ק"א א') ודו"ק :

ר' יהודה סובר איסור חל על איסור באיסור חמור · עי' בחולין (ק' ב' ק"א ב' ק"ב א') ובתוס' ד"ה ור"י כו' :

ר' אלעזר סובר אין איסור חל על איסור אף בחמור · כן מבואר בחולין (דף ק"ב א') ועי' ברש"י שם דכתב להדיא דר"א סבר דאין איסור חל על איסור אף באיסור חמור · ועי' בתוס' שם ד"ה ור' יהודה כו' · ועי' במלא הרועים מש"כ בזה ואכמ"ל וקצרתי ודו"ק :

ר' יוסי הגלילי סובר אין איסור חל על איסור אף בכולל רק בחמור על קל · כן הוא בחולין (ק"א א') · ועי' ברש"י שם דאיסור נבלה הוי איסור מוסיף · והתוס' חולקין וסברי דהוי איסור חמור ע"ש · והובא לעיל בפרטא דאיסור מוסיף ע"ש ותדרשנו לכאן · וכן באיסור בת אחת לדעת רש"י שם אף באיסור בת אחת ס"ל דאין איסור חל על איסור · ולדעת התוס' שם ד"ה ואיסור סברי דאף מאן דלית ליה איסור כולל איסור בת אחת אית ליה ע"ש :

ר' שמעון סובר דאין איסור חל על איסור לא בכולל ולא במוסיף רק בבת אחת · עי' בחולין (דף ק"א ב') ברש"י שם · בפסחים (דף ל"ו א') ובתוס' ד"ה האוכל · ביבמות (דף ל"ג א') ובתוס' ד"ה בר קפרא (דף ל"ד א') ובתוספתא שם פ"ה ע"ש והו"ק · ובקדשים פליגי תנאי אליבי' דר"ש דתנא דמתניתין בכריתות (דף כ"ג א') סבר אליביה דר"ש איסור חל על איסור בקדשים · ותנא דברייתא שם דאין פיגול בעולין סבר אליביה דאף בקדשים אין איסור חל על איסור ע"ש היטב ודו"ק :

[**ולפי** המבואר דר"ש סובר דאין איסור חל על איסור לא בכולל ולא במוסיף · יש להקשות על מה דכתב הרמב"ם (בפ"ו מחמץ ומצה ה"ז) אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו כגון שאכל טבל וכדומה כו' ע"ש · הלא בפסחים (דף ל"ה) קאמר הגמ' יכול יוצא אדם י"ח בטבל שלא נתקן כל צרכו שנטלה ממנו תרומה גדולה כו' ולפי' מעשר עני מנין ת"ל ל"ת עליו חמץ מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ כו' · הא מני ר"ש היא דאמר אין איסור חל על איסור דתניא ר"ש אומר האוכל נבלה ביוה"כ פטור כו' ע"ש הרי בע"כ דהך תנא דברייתא איסור כולל לית ליה דהא חמץ בפסח ה"ל א"כ מגו דחל על שאר תבואה שאינה טבל איסור חל נמי על של איסור ועוד שהרי טבל אסור באכילה ושרי בהנאה ואלו חמץ בפסח בהנאה נמי אסור והרי איסור הנאה לפירוש רש"י והרמב"ם הו"ל איסור מוסיף · ולפי' התוס' הוי איסור חמור וכמש"כ לעיל בדברנו אלמא אפי' איסור כולל עם איסור חמור או איסור מוסיף לית ליה · והרמב"ם בפ"ז מא"ב וכן ביתר המקומות המצויינים לעיל מבואר להדיא שהוא פוסק להלכה דאיסור חל על איסור אפילו באיסור כולל לחוד ע"ש וא"כ כיון דלא פסק כר"ש אדם יוצא י"ח במצה של טבל וה"ה בשארי איסורים דאי אפשר למעט של איסור מהאי הקישא דמצה לחמץ דהא איסורו משום בל תאכל חמץ כיון דאיסור חל על איסור בכה"ג :

וראיתי במלה"ר שם שכבר קדמוני בקושיא זו · וכתב דהלא הרמב"ם (בפ"ב מה' שביתת עשור) כתב אחד האוכל אוכלין כו' כגון פיגול נותר וכו' הרי זה חייב כרת משום אוכל ביוה"כ · משמע דפסק הלכה דלא כר"ש וכתב דאפשר לתרץ דמ"ש שם בה' שביתת עשור דחייב היינו כגון דהוא איסור בת אחת או מוסיף או כולל וסמך על מ"ש בסוף פ"י מה' מא"א ובפי"ו מאיסורי ביאה והשתא שפיר פסק כר"ש דאין איסור חל על איסור כגון הסוא דטבל וחמץ דאיסור טבל אתי מעיקרא והדר אתי איסור חמץ דאין שם לא כולל ולא מוסיף ולא בת אחת · אבל באמת זה אינו דהרמב"ם פסק בפי"ד ממא"א דיוה"כ חל על איסור נבלה ופיגול משום דהוא א"כ שכולל כל האוכלים והשתא נ"ל לדעתו ז"ל דמה שאמרו בפסחים (ל"ו א') האוכל נבלה ביוה"כ פטור אינו ר"ל דפטור מיוה"כ דע"כ חייב ביוה"כ ממ"נ אי נתנבלה מבערב וחל איסור נבלה קודם זה אתי יוה"כ וחל עליו דהוי איסור כולל וא"כ חייב כרת ואי נתנבלה בו ביום דחל יוה"כ קודם לכן כש"כ דחייב עפי על יוה"כ · אלא ודאי דמאי דפטור הוא פטור מנבלה ואיירי דנתנבלה בו ביום דחל איסור יוה"כ קודם והשתא אתי שפיר מה שכתב בהלכות שביתת עשור דחייב כרת האוכל נבלה או פיגול ביוה"כ דחייב ממ"נ כדפרישית · וחמץ וטבל כיון דכשחל איסור חמץ על הטבל אין כאן לא כולל ולא מוסיף ולא בת אחת להכי קאמר ר"ש דפטור זה נראה לי מבואר לדעתו ז"ל אבל רש"י ז"ל סובר דפטור מיוה"כ משמע דלא ס"ל דיוה"כ הוי איסור כולל כדעת רבינו עכ"ל · והעתקתיו מפני כי דבריו תמוהים כמה דמה שכתב דחמץ על טבל לא כולל ולא מוסיף הוא לע"ג · הלא מבואר בכמה מקומות דחמץ על טבל הוא א"כ וגם מוסיף כמש"כ לעיל · ואיך החליט בדבר שמפורש בכל מקום בהפוך · ומה שכ' דגם רש"י סובר כן דאיסור חמץ על טבל לאו כולל הוא · הלא רש"י בעצמו כתב דחמץ על טבל כולל הוא ועי' ברש"י בשבועות (דף כ"ג ב') ובשארי מקומות המצויינים לעיל · והדברים לע"ג :

ובאמת אחר העיון הקושיא מעיקרא ליתא ודברי הרמב"ם נכונים המה וכונת הרמב"ם בזה דאינו יוצא ידי חובתו במצה של איסור הוא רק מטעם מצוה הבאה בעבירה · וכמו שכתב רש"י במשנה שם [ומה שכתב רש"י שם תרי טעמי · כבר הקשה עליו השאגת אריה בסי' ל"ו למה הכריח לרש"י ז"ל להרכיב הני תרי טעמי ביחד משום הקישא ומשום מצוה הבאה בעבירה · וכיון דאיכא טעמא דמצוה הבאה בעבירה הקישא למה לי' והאריך בזה ע"ש ואכמ"ל וקצרתי] וכן כתב הר"ן שם דטעמא הוא משום מצוה הבאה בעבירה · וכן הוא בירושלמי מצה גזולה אסור לברך עליה כו' והטעם הוא משום בוצע ברך כו' והוא משום מצוה הבאה בעבירה ע"ש · וא"כ הגמ' בפסחים דאזלא לשיטת ר"ש דלית ליה איסור חל על איסור לא בכולל ולא במוסיף כמבואר · וא"כ שפיר נאמר דאינו יוצא ידי חובתו במצה של טבל משום הקישא והאיסור דחמץ אינו חל משום דאין איסור חל על איסור אף בכולל ומוסיף דהברייתא אתיא כר"ש · אבל לדידן דלא פסקינן כר"ש בזה מוכרחין אנו לומר דאינו יוצא ידי חובתו במצה של איסור משום מצוה הבאה בעבירה · ולפ"ז הרמב"ם

דפוסק

מקור חיים

דפוסק דאיסור חל על איסור בכולל ומוסיף צ"ל דאינו יוצא ידי חובתו במצה של איסור משום מצוה הבאה בעבירה *)] :

ר' עקיבא סובר דאין איסור חל על איסור רק בב"א ומוסיף · ועי' בחולין (ק"א ב') ברש"י שם לפי מאי דאסיקנא התם סבר ר"ע איסור בת אחת · ועי' בתוס' ד"ה ר"ע כו' וזהו דקאמרי התם (דף קי"ג א')-דקסבר ר"ע איסור חל על איסור משום דהתם הוי איסור בשר בחלב דאסור בהנאה והוי לשיטת רש"י איסור מוסיף נמצא לשיטת רש"י ס"ל נמי באיסור מוסיף איסור חל על איסור · אך לשיטת אביי שם דסבר דשבת קביעא וקיימא יוה"כ כי דייקא דקבעי לה סבר ר"ע נמי איסור חל על איסור באיסור כולל דאיסור שבת קדים ואיסור יוה"כ חל עליו מטעם איסור כולל ולרבא הוי איסור בת אחת ע"ש · אך כל זה הוא לשיטת רש"י אבל לשיטת התוס' י"ל דר"ע סבר אין איסור חל על איסור אף בבת אחת רק בקדשים סבר דאיסור חל על איסור · וכן מוכח בכריתות (דף כ"ג א') דסבר ר"ע גבי חתיכה חלב חולין וחתיכה חלב קדשים ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהם אכל מביא חטאת ור' עקיבא אומר אף אשם תלוי ע"ש · הרי דס"ל איסור חל על איסור והתם טעמא משום דבקדשים אף מאן דלית ליה איסור חל על איסור בקדשים ס"ל דחל דבקדשים גלי רחמנא דאיסור חל על איסור ע"ש ודו"ק :

רבי סובר איסור חל על איסור וה"מ איסור חמור על איסור קל אבל קל על חמור לא חל · אבל בקדשים אף קל על חמור נמי חל ע"ש :

רב אמי ורב אסי סברי דאין איסור חל על איסור מדסברי בחולין (דף קי"ג ע"ב) דמבשל חלב בחלב כו' ומסיק הגמ' שם דכו"ע סברי אין איסור חל על איסור · רק לשיטת רש"י דסבר דאיסור הנאה הוי מוסיף סברי דגם במוסיף אין איסור חל על איסור אבל לשיטת התוס' דהנאה הוי רק חמור אפשר לומר דבאיסור מוסיף חייל ע"ש היטב ודו"ק :

שמואל אי סובר איסור חל על איסור אי לא · תלי בשינויא דהש"ס בחולין (דף קי"ג ע"ב) דלחד שינויא סבר איסור חל על איסור ולאידך שינויא סבר אין איסור חל על איסור ע"ש · ועי' בשבועות (דף כ"ג ב') נראה דסובר במוחלט איסור חל על איסור בכולל ע"ש · ועי' היטב בכל אלה כי קצרתי כאן אפס קצהו ולא העליתי אף חלק מכל מה שהעליתי בעז"ה בכללא דין · דו"ק ותשכח :

הגה"ה

וזה הוא כוונת הרמב"ם במה שכתב כגון שאכל טבל או מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו והשמיט להא דמעשר עני המבואר בגמ' בברייתא שם · משום דבאמת לפי שיטת הרמב"ם יצא י"ח מצה אף אם לא נטל ממנה מעשר עני · והא דנאמר בברייתא שם דלא יצא הוא רק לשיטת ר"ש דטעמא דאין יוצאין במצה של טבל משום דאין אתע"א ומשום הך הקושיא ולזה אף במעשר עני אינו יוצא י"ח מצה · אבל לפי שיטת הרמב"ם דלא פסק בזה כר"ש כמבואר · א"כ לא מצי למילף הא דאינו יוצא י"ח מצה במצה של טבל מהך הקושיא · וא"כ בע"כ טעמא דלא יצא הוא רק משום הך טעמא דמצוה הבאה בעבירה · ולפי"ז שפיר השמיט הא דמעשר עני משום דהך טעמא דמצוה הבאה בעבירה לא שייך רק אם לא נטלה ממנה תרומה ומעשר ראשון דבשתי אלה אם אכלן חייב מיתה בידי שמים משא"כ במעשר עני דלא הוי חייב רק מלקות כמבואר במכות (דף ט"ז) א"ר אכל טבל של מעשר עני הוי לוקה · וכן פסק הרמב"ם בפ"ו ממא"א ע"ש · דבזה שפיר אמרינן דאתי עשה דמצה ודחי ל"ת דטבל משא"כ גבי תרומה ומע"ר דהוי מיתה בי"ש אין עשה דוחה לל"ת שבמיתה כמבואר ביבמות דאין עשה דוחה לל"ת שיש בו כרת · וכן הוא נמי לל"ת שיש בו מיתה בי"ש · וכן ראיתי בש"א בסי' נ"ו שכתב בפשיטות דה"ה לל"ת שיש בה מיתה בי"ש אין עשה דוחה אותה ע"ש היטב · ולפי"ז בתרומה ומע"ר שפיר הוי מצוה הבאה בעבירה משא"כ במעשר עני יצא באמת דעשה דמצה דוחה להך ל"ת דמעשר עני ולזה השמיט להא דמעשר עני אחרי דעיקר טעמו הוא משום מהב"ע כמו גזילה וזה הוא דכתב טבל וגזל בחדא בבא דחד טעמא אית להו דאינו יוצא בה משום מהב"ע ע"ש ודו"ק · אך צ"ע במה שכתב שם הרמב"ם זה הכלל כל שמברכין עליו בהמ"ז יוצא בו י"ח מצה וכל שאין מברכין כו' ומדתלי טעמא בבהמ"ז משמע דלאו משום הך טעמא דמהב"ע הוא משום דבפ"א מברכות ה' י"ט כתב דבכל דבר איסור אפילו איסור דרבנן וכש"כ מי שאכל נבילות וטריפות וכי"ב אין מברכין עליו ע"ש · הרי נראה מזה דבבהמ"ז אין חילוק בין איסור לאו לאיסור מיתה ואף גם באיסור דרבנן בעלמא נמי אין מברכין עליו א"כ מדתלי שם הך דאין יוצאין במצה של טבל בהא דאין מברכין משמע דלאו משום מהב"ע קא אתיא עליה · ואם נאמר דגם זה הוא מטעם מהב"ע הרי נראה דאין חילוק בין איסור מיתה לאיסור לאו בעלמא וגם בזה לא נאמר עשה דוחה ל"ת וצ"ע · והרבה יש לדבר בזה ובעז"ה בסוגיא דמהב"ע אאריך בה עכ"פ זאת נראה בעליל בכוונת הרמב"ם הא דאינו יוצא י"ח מצה הוא משום טעם דמהב"ע ודלא כהלח"מ ועי' במש"כ הש"א שם ואין להאריך וקצרתי ודו"ק :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת:

יומא דף פ"ב ע"א·
כתובות דף מ"ז ע"א בתוס' ד"ה כתב· שם ע"ב ד"ה שלא· נ' ע"ב ד"ה ומאי· נ"א ע"א ד"ה מקרקעי· נ"ה ע"ב ד"ה שאם· ס"ח ע"א· ע"ח ע"ב ד"ה כתבתינהו· פ"ה ע"ב ד"ה שודא· צ"ד ע"א ובד"ה לימא· צ"ז ע"א ובד"ה זבין: ובראי"ש שם אות ט' ובק"נ שם בפ' מציאת האשה:
קדושין דף מ"ט ע"ב בתוס' ד"ה דברים כו':
ב"ק דף מ"א ע"א· ק"י ע"ב תוס' ד"ה דארעתיה ובשיטה מקובצת שם:
ב"ב דף צ"ג ע"א ובד"ה ר"א· קל"ב ע"ב· קמ"ו ע"ב ובד"ה ומאן ובהג"א שם· רי"ף ורא"ש שם אות כ"א כ"ג· רי"ף פ"ג ובפ"ט שם ונ"י:
סנהדרין דף ל"ז ע"ב ובתוס' ד"ה כמאן:
שבועות דף ל"ד ע"א ובתו' ד"ה דאי· ובחדושי הרשב"א שם:
מכות דף כ"ב ע"ב ובתוס' ד"ה הא:

ירושלמי פ"ב דכתובות ה"א ועי' בפני משה שם ד"ה חייב· פ"ה ה"א:
ב"ק פ"ה ה"א:
סנהדרין פ"ד ה"ט:
מרדכי ביבמות פרק החולץ ועי"ש מה שכתב בשם תשובת הגאונים ובפ"ק דב"ב:
מקנה בקו"א לקדושין סי' נ"ג:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת:

רמב"ם פ"י מאישות ה' י"א ובהה"מ שם· פרק כ' מהלכות אישות ה"ג ובלח"מ שם· ובהגהות מיימוני ס"ק א'· פרק ב' מגירושין ה' י"ב וכו' ובלח"מ שם האריך· מל"מ שם ה' א' בתשובה האריך· שם פ' י"א ובלח"מ· פ"ח ה' י"ד· פ"ח מנזקי ממון ה' י"ד· פ"א ממכירה ובל"מ שם· פ' י"ז מסנהדרין ובכ"מ ובלח"מ ובמל"מ שם· פרק כ' ה' א': פרק כ"ד שם:

מקור חיים

הסוגיא הזאת תתחלק לכמה פרטים· א] שאנו אומדין דעתו של אדם העושה איזה מעשה· שעל דעת כך וכך נעשתה המעשה· ואנו דנין בזה הן מצד אומד חזקה שאין בני אדם עושין המעשה הזאת אלא על דעת כן· או שהאיש העושה המעשה הוא באיזה מצב שממנו נוכל לאמוד דעתו שבודאי הי' דעתו במעשהו או בדבורו לכך וכך· כמו בשכ"מ וכדומה שאנו יודעין המעשה איך הי'· רק שמסופקין אנו באומדן דעת הנותן או המוכר· ובזה נלך אחר אומדן דעתנו לפסוק הדין אחריו· ב] שבמעשה גופא אנו מסופקים· ולא נודע לנו בבירור עפ"י עדים איך הי' המעשה ומי הי' העושה· רק יש לנו אומדנות על גוף אחד שזה הי' העושה· כההיא דגמל האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג כו'· ועיין בב"ב (דף נ"ג ע"א) פלוגתא דרבנן ור' אחא· אם יש לפסוק הדין בזה כמו אם הי' עדים בדבר או לא· ג] אם יש חילוק בזה בין דיני ממונות לדיני נפשות· ד] אי מהני אומדנא לעקור לגמרי מה שאמר מפיו מפורש· כמו המקדש אשה על מנת שהוא כהן ונמצא שאינו כהן אי מהני מה שאומרת אח"כ בלבי הי' להתקדש לו אף כשאינו כהן· וכדומה· ועוד פרטים רבים בדיני אומדנא· וכשתעיין במקומות המצויינים· תמצא כל פרט שתבקש בזה בעזה"י· ואפס קצת חידושי שחידשתי בהסוגיא הזאת בעזה"י הנני נותן לפניך כאן· וכולו לא תראה מפני האריכות· וכבר הודעתי כי בחבורי זה תפסתי לי דרך קצרה לבאר שיטת הראשונים והאחרונים בעזה"י והוא:

(א) **ב"ב** (ד' קמ"ו ע"ב)· במשנה שם· שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים שייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת· לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת· ובגמ' שם מאן תנא דאזלינן בתר אומדנא אמר רב נחמן ר"ש בן מנסיא היא כו'· רב ששת אמר ר"ש שזורי היא כו'· ומסיק הגמ' דמשום הכי לא מוקי רב ששת כר"ש בן מנסיא משום דהתם הוי אומדנא דמוכח [היינו שכל זמן שהי' בנו קיים לא נתן עד ששמע שמת] אבל חולה כיון דרוב חולים לחיים· והוא לא צוה מחמת מיתה ליכא אומדנא דמוכח כולי האי עי"ש· ובדף קנ"ב שם אמר ר"נ הלכה כר"ש בן מנסיא וכן אמר ר"נ בכתובות (דף צ"ז ע"א) זבין ולא אצטריך ליה זוזי כו'· א"ל ר"נ דינא הוא דליהדר אפדייהו למרייהו כו'· ומסיק הגמ' שם והלכתא זבין ולא אצטריך לזוזי הדרי זביני ועיין בתוס' ורא"ש שם וכן גרס הרי"ף והרא"ש בב"ב (דף קמ"ו) דאמר ר"נ הלכה כר"ש בן מנסיא עי"ש:

אבל נ"ע דבכתובות (דף כ"ד ע"ב) אמר ר"א ב"ע מן הנשואין גובה את הכל מן האירוסין בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה שלא כתב לה אלא ע"מ לכונסה· ואזיל בתר אומדנא עי"ש· וקאמר שם בגמ' דפליגי בזה רב ור' נתן· דה"א הלכה כראב"ע וה"א אין הלכה כראב"ע· ותסתיים דר"נ הוא דאמר הלכה כראב"ע· דמשמע ליה לר"נ דאזיל בתר אומדנא כו'· עי"ש ברש"י ותוס' בכל הסוגיא ותראה דראב"ע ורב ושמואל ור' נתן סברי דאזלינן בתר אומדנא· (ועיין בשיטה מקובצת מש"כ בזה והו"ק) ורב נחמן דידיה סבר דאין הלכה כראב"ע· ולייט מאן דדאין דינא כראב"ע עי"ש· הרי דר"נ לא אזיל בתר אומדנא· וסתר את עצמו ממאי דסבר בב"ב וכאמור:

אך באמת יש לחלק בין הך אומדנא דר"ש בן מנסיא דאמר רב נחמן בב"ב שם הלכה כר"ש בן מנסיא ובין הך דראב"ע· דבב"ב (דף קמ"ו ע"ב) פליג רב ששת על ר"נ ואמר דמתניתין דשכ"מ ר"ש שזורי היא· דתניא בראשונה היו אומרים היוצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו· חזרו לומר אף המפרש ויוצא בשיירא· ר"ש שזורי אומר אף המסוכן· ופריך הגמ' ור"נ מ"ט לא מוקים לה כר"ש שזורי· ומשני שאני התם דאמר כתבו וגלי דעתי' שרוצה לתת גט· דאי לאו לגרשה כתיבת גט מה צורך· ורב ששת מ"ט לא אמר כר"נ ולוקמי לה כר"ש בן מנסיא· אומדנא דמוכח שאני עי"ש· וא"כ אפשר לומר דבכתובות דמיירי שכתב לה כתובה· אמרינן נמי כתב לה שאני· ול"ש מן האירוסין ול"ש מן הנשואין גובה את הכל· ולזה פסק ר"נ בכתובות דאין הלכה כראב"ע בזה:

אבל

מל"מ פ"ג משבועות ה' א':
שו"ע או"ח סי' תרי"ח· ובט"ז ס"ק ו'· כנסת הגדולה אות ל"א שם:
שו"ע יו"ד סי' רי"ח ובש"ך· סי' רנ"א סעי' ד'· סי' רס"ז בש"ך ס"ק צ'· ש"ג בש"ך ס"ק ד'· של"ד סעי' מ"ה· רנ"ג סעי' ז'· פר"ח סי' צ' ס"ק ו':
שו"ע חו"מ סי' י"ג· סמ"ע ס"ק י"ב· סי' ט"ז ס"ק ד'· ה'· סמ"ע סי' כ"ה ס"ק י"א· סי' ל"ד סעי' י"ד· סי' סמ"ך בש"ך ס"ק י"ז ובט"ז שם· ומש"כ המגיה שם בזה· ובנתה"מ· ובתומים ס"ק כ'· סי' ס"א סעי' ט'· סי' פ"ט סעי' ב'· סי' צ' סעי' י"ז ובסמ"ע וש"ך שם· סי' צ"ט סעי' ה' ובסי' ק"ב:
טור וב"י סי' ר"ה ובסמ"ע וש"ך שם· סי' ר"ז בסמ"ע ס"ק ד' ז'· סי' רמ"ז סעי' א' ובט"ז וסמ"ע ס"ק כ"ד· טור סי' ר"נ· סי' רנ"ג בשו"ע סעי' כ"ט· סי' רפ"א סעי' יו"ד· סי' רפ"ז סעי' ג' ובסמ"ע שם· סי' רצ"ז סעי' א'· סי' ש"ג· סי' ת"ך סעי' כ"ה· סי' תכ"א בסמ"ע ס"ק כ"ז:
שו"ע אבן העזר סי' ד' בב"ש ס"ק י"ד· סי' ב' סעי' א'· סי' כ"ט בב"ש ס"ק א'· סי' מ"ב סעי' א':

מקור חיים

אבל באמת אף דאפשר לחלק בין הך כתבו דב"ב להך כתיבת הכתובה· עכ"ז בלא זה נמי שפיר קאמר ר"נ דאין הלכה כראב"ע· משום דאמרינן הא אלא תרוייהו (היינו בין רב ובין ר' נתן) סברי דאזלינן בתר אומדנא· מ"ד הלכה שפיר ומ"ד אין הלכה כראב"ע הכי נמי אומדן דעתו הוא דמשום אקרובי דעתי' והא אקרבה לי' עי"ש· ולפ"ז שפיר אמר ר"נ אין הלכה כראב"ע משום דהכא איכא אומדנא בהיפך· והוא ברור בעז"ה ודו"ק:

עכ"פ מכל אלה נראה· דר"ש בן מנסיא· ור"ש שזורי· וראב"ע ור' יהודה בכתובות דף ס"ח· ורבי אחא ור' נתן ורב ושמואל· ור"נ ור"ש· כולהו סברי דאזלינן בתר אומדנא דו"ק והבנה:

אך זה צ"ע דשמואל פסק בכתובות (דף נ"ו ע"א) כראב"ע דאזיל בתר אומדנא ואיך בעי הגמ' בב"ב (דף צ"ג) לאוקמי הך דשמואל כרבנן דפליגי על רב אחא גם דלא אזלי בתר אומדנא· והגם דקא מסיק שם א"ל הנח דאמרי אפילו לר"א כו'· עכ"ז איך ס"ד לאוקמי להא דשמואל כרבנן· הלא פסק להדיא בכתובות כראב"ע· ובדף ס"ח שם· אמר שמואל להדי' דלפרנסה שמין באב· ומסיק הש"ס שם דשמואל סבר כר"י· וקמ"ל דטעמא דר"י דאזלינן בתר אומדנא כו' עי"ש:

(ב) **ואחרי** העיון מצאתי וראיתי בשו"ת מהרי"ק שורש קכ"ט שהאריך שם בתשובתו ותוכן דבריו כתב· דהרי דקי"ל בכולה תלמודא דאזלינן בתר אומדנא· וכן נמי גבי מבוכן סמכינן אאומדנא אפילו לענין איסור ערוה· ולא אמרינן העמידנה בחזקת איסור א"א וגם הא לא פסקינן כר' אחא דהולך אחר אומדנא גבי גמל שאוחר בין הגמלים בב"ב צ"ג שם· אבל באמת ל"ק מידי דודאי דכל היכי שהמעשה מבורר אצל הדיינים אלא שהם מסופקין באומדן דעת הנותן או המוכר או המגרש· אזלינן בתר אומדנא· אבל היכי שלא נתברר גוף המעשה אצל הדיינים· כי הכא דגמל שאוחר כו'· דאין ידוע לנו אם נגחו ואם לאו אלא מתוך אומד בלבד והתם פליגי רבנן עליה דרב אחא· וקיי"ל כוותייהו כו' עיי"ש:

ולפי זה זכינו להבין דברי שמואל על נכון· אף דסבר כראב"ע דאזלינן בתר אומדנא· וכן דלפרנסה שמין באב מטעמי דאומדנא· עכ"ז בהא דגמל שאוחר מצי סבר כרבנן דפליגי על רב אחא דלא אזלינן באומדנא דכה"ג· וכסברת המהרי"ק· ובאמת ראיתי שם בדבריו שהביא מדברי שמואל גופי' שהוא לדבריו בזה· דאל"כ קשה דשמואל אדשמואל· עי"ש ודו"ק:

ובזה ניחא לי פסקי הרמב"ם בזה· דבפ"כ מאישות הלכה ג' כתב שהאב שמת והניח בת אומדין דעתו כמה הי' בלבו ליתן לה לפרנסה ונותנין לה כו'· והוא כר"י ושמואל בכתובות (דף ס"ח ע"א) עי"ש· ובפ' ב' מגירושין ה' י"ב פסק דהמשגע היה ויצא בשיירא והמסוכן וכדומה· ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויחתמו ויתנו לה· שהדבר ידוע שלא נתכוון זה אלא לכתוב וליתן לה עכ"ל· והוא כר"ש שזורי במס' כתובות (דף כ"ב ע"א) שם· ובפ"י מאישות הלכה י"א פסק דאלמנה גובה עיקר כתובה מבני חורין ואינה גובה תוספת כלל· הואיל ולא נכנסה כו'· והוא כראב"ע בכתובות (דף נ"ד ע"ב)· ובפ"ו מזכיה ה"א כתב לעולם אומדין דעת הנותן אם היו הדברים מראין סוף דעתו עושין עפ"י האומד· אעפ"י שלא פירש· כיצד מי שהלך בנו למדה"י ושמע שמת וכתב כל נכסיו לאחר מתנה גלויה גמורה ואח"כ בא בנו אין מתנתו קיימת שהדברים מוכיחין שאילו ידע שבנו קיים לא הי' נותן כל נכסיו כו'· והוא כר"ש בן מנסיא בב"ב (דף קל"ב ע"א) עי"ש· [ועיין במל"מ שם שהאריך בדיני אומדנא· ובמנים שם הביא שתי תשובות שמלא בתוך כ"ק שם ועיין· והבמ"ל בדבריהם וקצרתי ודו"ק]· וכן בפ' ע' שם פסק כר"נ עי"ש· ובפ' י"א ממכירה ה"ה כתב מי שמכר שדהו או ביתו ופירש בשעת המכירה שמכר כדי שילך למקום פלוני כו'· הרי זה מחזיר הדמים ותחזיר לו הקרקע כו' והוא כר"נ בכתובות (דף צ"ז ע"א) וכפסקא דהש"ס שם והלכתא זבין ולא אצטריכו לי' זוזי הדר זביני· ועיין בתוס' שם ד"ה זבין· וכן אמר רבא בקדושין (דף מ"ט ע"ב ובדף נ' ע"א) ועיין בתוס' שם ד"ה דברים כו'· עי"ש היטב ודו"ק:

ולפי זה אחרי דמכל אלה נראה דהרמב"ם פסק בכל הני תנאי ואמוראי דאזלינן בתר אומדנא· ובפ"ה מנזקי ממון כתב שור שהי' רועה ע"ג הנהר ונמצא שור הרוג בצדו· אעפ"י שזה מנוגח וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד לישוך אין אומרים בידוע שזה נשכו וזה נגחו· ואפילו גמל שאוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצדו אין אומרים בידוע שזה הרגו עד שראוהו עדים כשרים עכ"ל· והוא כרבנן דפליגי אדרב אחא בב"ב (דף צ"ג ע"א) ובשבועות (דף ל"ד ע"א) דלא אזלינן בתר אומדנא עי"ש היטב· וא"כ סותר בעצמו לכל הני פסקי' דלעיל· אבל לפי סברת המהרי"ק שמחלק בין אומדנא שמבורר המעשה לב"ד רק שמסופקין שהם בדעת הנותן וכדומה· ובין היכא שהמעשה גופא בספק· אתי דברי הרמב"ם שפיר· דבזה ניחא לי' לפסוק כרבנן דרב אחא דלא אזלי בתר אומדנא בענין זה· ועיין היטב בכל זה ודו"ק:

אך יש להסתפק· אי הא דפליגי רבנן ורב אחא גבי גמל שאוחר כו' אי הוא רק בדיני ממונות אבל בדיני נפשות גם רב אחא מודה דלא אזלינן בתר אומדנא בכה"ג· או גם בד"נ ס"ל לר"א דאזלינן בתר אומדנא כה"ג:

והנה בשבועות (דף ל"ד ע"א) קאמר הגמ' שם· לימא ר' יוסי הגלילי לית לי' דרב אחא· דאי אית לי' לדרב אחא· בד"נ נמי משכחת לה כר"ש בן שטח כו' [דאי דיינת לי' בדיני ממונות כר"א בגמל משום דידוע שזה הרגו· ה"נ בידוע שזה הרגו עי"ש בפי' רש"י]· הרי נראה דרב אחא סובר דגם בדיני נפשות נאמר שזה הרגו ואזלינן בתר אומדנא ולא פלוג· וכן הוא בתוס' שם ד"ה דאי בעקבו מנא הסנהדרין (דף ל"ז ע"א) כו'· והעלו דבאמת לפי המסקנא י"ל דר"א אית לי' גם בד"נ דאזלינן בתר אומדנא עי"ש· וכן הוא בחידושי הרשב"א שם דרבנן לא אזלי אף

בדיני

סי׳ נ׳ סעי׳ וא״ו בהג״ה ובה״מ׳ ובב״ש ס״ק ט״ז׳ סי׳ נ״ג ס״ק וא״ו ובט״ז שם ס״ק ד׳ ובהמגיה׳ סי׳ צ׳ בב״ש ס״ק כ״ח׳ סי׳ ק״ג סעיף א׳׳ סי׳ קי״ד וס״ס קי״ח : אבני מלואים באהע״ז סי׳ נ״ג ס״ק ה׳ ובסי׳ צ׳ סעיף א׳ :

שו״ת : הרא״ש כלל ל״ה׳ ס״ה׳ פ״ד׳ הרשב״א תשע״א׳ תתק״ע׳ : ראנ״ח ח״ב סי׳ ס״ג : תה״ד סי׳ ס׳ : תשב״ץ ח״א סי׳ פ״ה : מהרי״ק סי׳ א׳׳ פ״א׳ קי״ב׳ קכ״ט׳ קפ״ה׳ צ״א : רשד״ם סי׳ רנ״ג׳ רצ״ט׳ ובחלק אהע״ז סי׳ נ״ד׳ ובחלק שני סי׳ ק״פ׳ ובה״ד סי׳ י״ח של״ג : מהר״מ מרוטנבורג סי׳ תתקמ״ב : ר״א מזרחי סי׳ י״ו׳ נ״ג : מהר״א ששון סי׳ קכ״ד : מהריב״ל ח״א סי׳ ד׳ : מהרד״ך בית כ״ח סי׳ נ׳׳ ל״ב : דברי ריבות סי׳ ק״א׳ רנ״ג׳ וס״ב׳ שס״ו׳ שמ״ח : מהר״מ אלשיך סי׳ י״ח׳ ס׳׳ נ״ה׳ קכ״ו : משאת בנימין סי׳ מ״ה׳ מ״ו׳ ק״ה : רדב״ז סי׳ תקצ״ח׳ תרע״ה׳ ח״ב סי׳ נ״ד : מהר״ם לובלין סי׳ ק״ה : שערי אפרים סי׳ ק״מ : נודע ביהודה מה״ת ח׳ אהע״ז סי׳ קל״ו : מהרי״ט ח״א סי׳ קל״ד : מבי״ט ח״א סי׳ קפ״ו : מהר״ם אלשקר סי׳ קי״ו : גלאנטי סי׳ קכ״ה : שבות יעקב ח״א סי׳ קנ״י ח״ב סי׳ קי״ג׳ קכ״ד׳ קמ״ב׳ קס״ה : פמ״א ח״ב סי׳ קמ״ד : חינוך בית יהודה סי׳ קכ״ו : ושב הכהן סי׳ ס״ו : חות יאיר סי׳ ל״ה : רע״א סי׳ ק״נ : ח״ס ח׳ חו״מ סי׳ ז׳ : ישועות יעקב ח׳ חו״מ סי׳ נ״נ סל״א : נחלת שבעה בדיני תנאים : בני אהובה להגאון או״ת בפ׳ כ״ב מאישות : פ״ת באהע״ז סי׳ נ״נ :

מקור חיים

בדיני ממונות בתר אומדנא׳ ורב אחא אזיל בתר אומדנא אף בדיני נפשות׳ והרבה יש לדבר בזה וקצרתי והו״ק :

והטור והשו״ע חו״מ (סי׳ רמ״ו סעי׳ א׳) פסקו נמי כר״ש בן מנסיא דאזלינן בתר אומדנא׳ אך כשלו שם שני דעות דלדעת הרמ״ה אפילו בבריא דהוה דמי כששמע שמת בנו וכתב כל נכסיו לאחרים איירי בבריא אבל לדעת הרמב״ן אינו כן אלא דוקא בש״מ אבל לא בבריא דאפילו פה בנו מתנתו קיימת דאין כאן אומדן דעת וע״ש ובסמ״ע ס״ק ג׳ אך במה שהביא שם הב״י בשם הניקה דכתב כל נכסיו לאחרים מחמת שצריך לברוח מפני בע״ח גם הרמב״ן מודה לדעת הרמ״ה דגם בבריא בטלה המתנה ובזה לא פליגי ע״ש ובשו״ע שם בסעי׳ ג׳ הביא זה בשם י״א אך הסמ״ע והב״ח לא ניחא להו שהבי׳ והאריכה מדברי הרמ״ה שהביא בשם מבתב ומוכח דמאן דפליג בבריא בשמע שמת פליג נמי בהא ע״ש ובש״ך׳ ומש״כ הב״י בשם הר״ן שמסתפק כו׳ עיין בש״ך ס״ק ג׳ דכתב דליתא אלא כן היתה הר״ן בהדיא ועיין בט״ז ס״ק ב׳ והו״ק :

והרמ״א בחו״מ סי׳ ר׳ סעי׳ ג׳ הביא ראובן שקבל עליו לזון לשמעון ואשתו והתחיל לזון ומתה אשת שמעון פטור ממזונותי׳ ואפילו קבל קנין לצורך מזונותי׳ פטור מהלקה ע״ש ועיין שם בש״ך ס״ק י״ז :

והט״ז שם הביא במעשה שאירע במקומו באחד שכתב שיתן לבנו וכלתו מזונות ודירה כו׳ והעלה שם דלענין מזונות הזוג לא אמרינן אומדנא כלל דהוה כמו פסק לזון את אשתו בכתובות ר״פ הנושא מי׳ ע״ש והמגיה שבט״ז שם׳ והוא הגאון בעל הכם לבי השבים לדיעה של הט״ז מתרי טעמי אלא דפליג עליו בטעמו ע״ש :

ובאהע״ז סי׳ נ״ג סעי׳ ג׳ הביא הרמ״א׳ דהפוסק מעות לחתנו או לבתו ונכנסה ואח״כ מתה בתו ועדיין לא נתן דפליגי בזה הראשונים׳ רש״י והרמב״ם והר״ן ומרדכי בשם ר״י הלכה פסקו דזכה בהן הבעל וצריך ליתן לו כל מה שפסק ור״ת חולק ע״ז ופסק דלא זכה הבעל בהן ומכח ספק לא מפקינן ממונא מהאב [ועיין בחלקת מחוקק ס״ק ז׳ ובשו״ת חס״ד סי׳ שכ״א ובמהרי״ק שורש כ״א מש״כ בזה בארוך בתשוב׳ וקצרתי] והקשה שם הב״ש בס״ק ו׳ והא דלא אמרינן אומדנא לפוסק מזונות לבת אשתו דקי״ל אפילו אם מתה אשתו חייב ליתן לה מזונות ולא אמרינן אומדנא דלא נתחייב א״ע ליתן לה מזונות אלא בחיי אשתו כמו דאמרינן אומדנא דלא כתב לה אלא כדי שתכנס בתו כו׳ ותירץ דלא אמרינן אומדנא בהתחייבות אלא במתנה שהוא חייב לו הוא הי משא״כ אם מת ע״ש היטב ותמה דלפ״ז תזהה לי׳ סברת הט״ז והא״ל שכתבו בזה והו״ק :

אך אחר העיון מצאתי וראיתי בט״ז אהע״ז (סי׳ נ״ג ס״ק ד׳) שדבר ג״כ בזה והמגיה שם דחה דברי הב״ש הנ״ל בשתי ידים והוכיח דלענין אומדן אין חילוק בין לזונו שהוא חייב הי לו נ״א׳ ולפי דבריו דברי הט״ז נכונים ע״ש היטב :

וראיתי בתומים סי׳ ס׳ ס״ק ע׳ שחולק על הט״ז והמגיה וכתב עליהם שדבריהם דבר זר ורחוק מן הסברא מאד וכן דחה שם דברי הב״ש באהע״ז כי דחוק הוא ע״ש שהאריך בזה וחולק עליהם ומסיק שם ומ״מ למעשה הורך אני הואיל וכבר הורה זקן הט״ז והשבים עמו הגאון בעל ח״ל׳ וגם באמת הב״ש נמי מסכים לדינא דחייב ליתן לבעל ע״ש א״כ לא פלוגי לבי להלוק עליהם ולכן אני רואה תמיד לפשר כפי האפשרי וע״ש בדבריו שעכ״פ מודה במקצת לסברת הט״ז דנהי׳ דמתחה כאשה אמרינן אומדנא ע״מ שתכנס בתו והרי מתה ופטור ממזונות התנו עכ״פ במת הבעל אחר כניסתו לחופה חייב אביו לזון כלתו דה״ל מדידי׳ לדידה דאמרי׳ אומדנא דכניסה ובפך עובדא דהט״ז מיירי נמי בהכי שמת הבעל וחייב הט״ז לזון כלתו ובזה מודה גם התומים להט״ז ע״ש היטב׳ ולא רציתי להאריך והו״ק :

והמקנה בקדושין בקו״א שם הביא לדברי הב״ש ודחה דבריו דה״ל כהפוסק לחתנו ממש וחתנו הי נמי לא נימא אומדנא כיון שחתנו הי וכבר הוכיח המהרי״ק בשורש כ״א דאפילו מתחייב לחתנו הוי אומדנא דר״ת מנה שהקשה תוס׳ על ר״ת ממתניתין דהפוסק וכו׳ ע״ש וכן הוא בלשון הרמ״א בסמוך אפילו זקפן במלוה הרי שנתחייב לחתנו עצמו והעלה לחלק באופן אחר דלא כהב״ש ודלא כהט״ז והא״ל שם רק היכי שהאבות פוסקים אמרינן אומדנא ע״מ שתכנס אבל כל שהבעל פוסק בעד עצמו אפילו האשה הפוסקת על עצמה ליתן כך וכך אמרינן אומדנא ע״מ לכנוס לחופה והא״כ היכי שהבעל פסק על עצמו לזון בת אשתו לא אמרינן אומדנא שתכנס אלא אומדנא ע״מ שתכנס לחופה כו׳ ע״ש ולפי דבריו ג״כ ליתא לה דהט״ז והא״ל ע״ש :

ואחרי כל אלה מצאתי וראיתי בשו״ת חתם סופר חלק חשן משפט סימן זיין שהביא תשובה בזה וכתב ושאלני לעצתי מה אני לכנוס בתרי דהרים גדולים ורמים והביא לזה דהב״ש והט״ז והתומים וגם הביא מה שמצא בספר ישועות יעקב סימן נ״ג ס״ק א׳ ומסיק בסוף דבריו עכ״פ בהא סלקינן דמסתעיין דעכ״פ הגאונים הנ״ל הב״ש ומורי הגאון בהפלאה לא הבו לבך קושיא והגאון תומים נמי עכ״פ לוה לפשר והגאון ישועות יעקב נמי עכ״פ לא הם לה ויצורף נמי ליהום כמוגי באופן דלא נ״ל להוציא ממון מאבי האשה לא לאחותו ולא לנכדיו ואפילו ע״ד פשרה לא׳ טוב מצאתי מ״ש בשו״ת פמ״א ח״ב סי׳ קמ״ד ושבות יעקב ח״ב סי׳ קמ״ב והסכימו להלכה שלא להוציא ממון כלל וכלל וע״ש מה שהביא בשם ספר בני אהובה להגאון בעל התומים מש״כ בפ׳ כ״ב מאישות ה׳ ב׳ בדיני דאומדנא ויתר הפרטים אחרי העיון במקומות המצויינים לעיל תדע הכל על נכון׳ והרבה יש לדבר בזה אך כבר הודעתי כי בספרי זה לא באתי רק להעיר קצת ושמתי על המעיין דו״ק ותשכח :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

תרומות פ"ב מ"ב׳ ובתוי"ט שם׳ ובהגהת רע"א שם :
שבת דף ס"ח ע"ב׳ וברש"י ד"ה פטור׳ ובתוס' ד"ה אבל׳ ס"ט ע"א ד"ה דידע ובהר"ן שם׳ דף ע"ב עמוד ב'׳ ובתוס' ד"ה באומר :
פסחים דף ע"א ע"ב ברש"י במתניתין ד"ה הפסח :
סנהדרין דף ס"ב ע"ב׳ ובתוס' ד"ה ורבא :
מכות דף ז' ע"ב׳ ט' ע"א :
זבחים דף ק"ח ע"ב׳ תוס' ד"ה שוגג :
בכורות דף כ"ג ע"א׳ תוס' ד"ה סבר :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ה מתרומות ה"ח ובהג"ה ובכ"מ שם׳ פ"ו משגגות א"ב׳ פ' ט"ו מבאיא ה' כ"ה ובמל"מ שם :
שו"ע או"ח סי' ק"ד במג"א ס"ק וא"ו׳ ובבאה"ט ס"ק ה'׳ סי' ק"ח סעי' ה' ובמ"א ס"ק י"א׳ סי' רמ"ה במ"א ס"ק י"ח׳ סי' שי"ח במ"א ס"ק נ"׳ סי' רנ"ג במ"ז ס"ק ז'׳ סי' רס"ו סעי' ח'׳ ובסעי' י"ב בהגה׳ סי' ש"ט סעי' יו"ד׳ סי' של"ד ס"ק ב' :

הסוגיא זו יתחלק לארבעה׳ א] יש אומרים דאומר מותר מזיד הוא׳ ב] ויש מי שאומר דאומר מותר קרוב למזיד׳ ג] רבים אומרים דאומר מותר שוגג הוא׳ ד] ויש מי שאומר דאנוס הוא׳ גם צריכין לידע היכא דשכח ועשה מעשה מה דינו׳ והחילוק בין שכח מחמת עצלות והעלמה׳ הכל ראיתי לבאר בע"ה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים ורשמתי בתחילה כל המקומות המדברים בזה בכדי להקל על המעיין ופה באתי לבאר רק בדרך קצרה כיד ה' הטובה עלי וזה הוא :

מקור חיים

הנה במכות (דף ז' ע"ב) פליגי בה אביי ורבא. דת"ר בשגגה פרט למזיד בבלי דעת פרט למתכוין מזיד פשיטא בר קטלא הוא אמר רבא פרט לאומר מותר א"ל אביי אומר מותר אנוס הוא א"ל שאני אומר אומר מותר קרוב למזיד הוא הרי דאביי סבר אומר מותר אנוס הוא ורבא סובר אומר מותר קרוב למזיד הוא׳ וכן (בדף ט' ע"א) בה נמי איתא הכי עי"ש׳ וכן רב חסדא נמי סובר דאומר מותר אנוס הוא׳ מדמשני שם (דף ט' ע"א) ל"ק כאן שהרגו דרך ירידה כאן שהרגו דרך עליה ומדקא מוקי בדרך עליה ולא קמוקי באומר מותר ש"מ דסובר אומר מותר אנוס הוא׳ ועי"ש בתוס' ד"ה ואזדו׳ וכן ר"י ור"ל נמי סוברים דאומר מותר אנוס הוא דבשבת (דף ס"ח ע"ב) אתמר רב ושמואל דאמרי תרווייהו אפי' תינוק שנשבה בין העובדי כוכבי' וגר שנתגייר לבין העובדי כוכבים כקטן ולבסוף שכח דמי וחייב ור"י ור"ל דאמרי תרווייהו דוקא קטן ולבסוף שכח אבל תינוק שנשבה בין העובדי כוכבים וגר שנתגייר לבין העובדי כוכבים פטור׳ ופי' רש"י דסברי ר"י ור"ל אומר מותר אנוס הוא ולא שוגג הוא עי"ש׳ ומובן אהדי דר"י ור"ל סברי אומר מותר אנוס הוא בע"כ רב ושמואל דאמרי אפי' תינוק שנשבה בין העובדי כוכבים וגר שנתגייר לבין העובדי כוכבים כקטן ולבסוף שכח דמי וחייב סברי דאומר מותר שוגג הוא׳ אך כל זה הוא לשיטת רש"י שם׳ אבל לפי מה שכ' התוס' שם בד"ה אבל כו' דפליגייהו דר"י ור"ל דסברי כמונבז דאמר מדכתיב תורה אחת יהי' לכם לעושה בשגגה׳ וסמיך לי' והנפש אשר תעשה ביד רמה הקיש שוגג למזיד׳ מה מזיד שהיתה לו ידיעה׳ אף שוגג שהיתה לו ידיעה עי"ש׳ א"כ לא מוכח מזה מידי׳ וגם לאביי ורבא לפי שיטת התוס' שכתבו שם דהא דאמר רבא במכות פרט לאומר מותר׳ ואביי פריך אומר מותר אנוס הוא׳ לאו דוקא קאמר אנוס׳ דבכל מקום מחייבינן לי' אלא גבי גלות דוקא ממעט רבא׳ משום דשוגג בשגגה כתיבא התם דהא בפירקין מחייבי אומר מותר בעבודת כוכבים ובחלב אע"ג דכתיב בהן בשגגה ואביי פריך לי' אומר מותר אנוס הוא׳ ולא הוה לי' למתני בברייתא בשגגה פרט למזיד אלא פרט לאנוס דיותר דמי וקרוב לאנוס מלמזיד עי"ש׳ וכן כתבו גם התוס' בד"ה באומר׳ ובמכות שם׳ ובסנהדרין (דף ס"ב ע"ב) בד"ה ורבא כו' עי"ש :

אבל הרמב"ם כתב דאומר מותר מזיד הוא׳ דבפ"ה מתרומות ה"ח כתב וז"ל אין תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה׳ במזיד לא תיקן את הפירות׳ וזה שהרים תרומה ויחזור ויתרום׳ במה דברים האמורים שלא ידע בטומאה׳ אבל אם ידע ושגג שמותר לתרום מן הטמא על הטהור הרי הוא כמזיד עכ"ל׳ הרי דסובר דאומר מותר מזיד הוא׳ ול"ע מנ"ל הא׳ דהלא גם רבא לא סבר רק קרוב למזיד׳ ורבא גופא באמת לא קאמר רק בגלות מטעם שגגה יתירי דכתיב בה וכמ"ש התוס'׳ ומנ"ל לומר בפשיטות דמזיד הוא :

והכ"מ שם כתב׳ דהרמב"ם פסק כר"י דפ"ב דתרומות׳ דאיתא שם במשנה ב'׳ אין תורמין מן הטמא על הטהור׳ ואם תרם שוגג תרומתו תרומה מזיד לא עשה כלום׳ וכן בן לוי שהי' לו מעשר טבל מפרים עליו והולך שוגג מה שעשה עשוי׳ מזיד לא עשה כלום׳ רבי יהודה אומר אם הי' יודע בו מתחלה אעפ"י שהוא שוגג לא עשה כלום׳ ופסק רבינו כר' יהודה׳ ועי"ש שהביא גם בירושלמי שנראה דהלכה כר"י׳ וקשה דהלא הרמב"ם בפי' המשנה כתב להדיא דאין הלכה כר"י עי"ש׳ ובתוי"ט תירץ דהרמב"ם בחיבורו חזר מפירושו דשם ופסק כר' יהודה׳ והלא כמש"כ בפירושו ע"ש וכן ברמב"ם בהגה ליגו המדפיסים׳ כאן חזר רבינו מפי' שכאן פסק כר"י ובפירושו כתב ואין הלכה כר"י עי"ש :

ואחרי העיון אומר אני שגם אם נאמר כדבריהם׳ שהרמב"ם חזר בחבורו מפירושו במשנה הלא יקשה׳ שבחבורו גופא כתב בהיפוך׳ דבפ' ע"ו מפסולי המוקדשין ה' ט"ז כתב׳ ב' כבשי עצרת ששחטן לשם אילים לא עלו לצבור לשם חובה׳ ואם דימה שהן אילים ושחטן לשם אילים עלו לכן מפני שהיא עקירה בטעות עכ"ל׳ הרי דפסק עקירה בטעות לא הוי עקירה׳ וכן פסק שם בה' ח'׳ אם טעה ודימה שזו העולה שלמים היא׳ ועשה כל עבודתה לשם שלמים׳ עלתה לבעלים לשם חובה׳ וכן החטאת והפסח ששחטן במחשבת שינוי השם בטעות כשרים׳ שעקירה בטעות אינה עקירה עי"ש׳ וכתב הכ"מ הא דפסק הרמב"ם דעקירה בטעות לא הוי עקירה משום דאמרינן במנחות (דף מ"ט ע"א) תני רבה בב"ח קמי' דרב׳ כבשי עצרת ששחטן לשם אילים כשרים ולא עלו לבעלים לשם חובה א"ל רב עלו ועלו א"ר מסתברא מילתא דרב בכסבור אילים ושחטן לשם כבשים שהרי כבשים לשם כבשים נשחטו׳ אבל כסבור אילים ושחטן לשם אילים לא׳ עקירה בטעות הוי עקירה׳ רבא אמר עקירה בטעות לא הוי עקירה׳ ופסק כרבא דבתרא הוא ועוד דאביי משמע התם דסבר כותי' עי"ש ונראה דגרים גם רבא בכל הסוגיא וכן נראה מדברי רש"י שם בד"ה מותבינן כו' דגרים נמי רבא והלא כגירסת התוס' שם בד"ה מתיב

דרבה

שו"ע יו"ד סי' צ"ט · בט"ז ס"ק ז' · ח' · ט' · ובפר"ח ס"ק י"ב · סי' ס"ד ס"ק כ"ו · סי' ק"י בש"ך ס"ק ל"ז · ובפמ"ג בש"ד ס"ק י"ב הארוך · סי' רל"ב סעי' י"ב בהג"ה:
שו"ע חו"מ סי' ל"ד סעי' י"ב · ובסמ"ע ס"ק ל' · סי' קכ"א סעי' י"א · סי' קפ"ה סעי' ט' · סי' רצ"א סעי' ז' · סי' תכ"א סעי' יו"ד:
שו"ע אהע"ז סי' קנ"ט סעי' א' ברמ"א ובט"ז · ובב"ש ובהגר"א שם · סי' קע"ח סעי' ג' · ובב"ש ס"ק ד' ·

סי' י"ז סעי' ל"ד ברמ"א ובב"ש ס"ק ט"ז:
פר"ח או"ח סי' תס"ט: ברכי יוסף א"ח סי' תקנ"א ס"ק ד':
כו"פ יו"ד סי' ד' אות ג':
שו"ת מהרי"ק שורש קס"ז:
שו"ת צמח צדק סי' מ':
שו"ת נוב"י מה"ת ה' אהע"ז סי' קמ"א:
שו"ת רע"א סי' ר"ה:

מקור

דרבה גרסינן ע"ש וכן ראיתי בגליון קדשים שם דגרים רבא ע"ש:

ולכאורה דברי הכ"מ צ"ע טובא דהא רבא סבר דעקירה בטעות הוי עקירה · דאיתא התם רבא אמר עקירה בטעות לא הוי עקירה אמר רבא ומותבינן אמתניתין הכהנים שפגלו במקדש מזידין חייבין הא שוגגין פטורין ותני עלה פיגולן פיגול ה"ד אילימא דידע דחטאת היא וקא מחשב בה לשם שלמים הא שוגגין מזידין הוא אלא לאו דסבור שלמים הוא וקא מחשב בה לשום שלמים וקתני פיגולן פיגול אלמא עקירה בטעות הויא עקירה א"ל אביי לעולם דידע דחטאת היא וקא מחשב בה לשם שלמים ובאומר מותר ופי' ובאומר מותר לשגות דהיינו שוגגין ע"ש · ורבא דלא ניחא לי' לאוקמי באומר מותר משום דסובר אומר מותר קרוב למזיד הוא · הרי נראה להדיא דרבא חזר מדבריו מהך מתניתין וקא סבר דעקירה בטעות הוי עקירה ודלא כהכ"מ וצ"ע · עכ"פ איך שיהיה אחרי דפסק הרמב"ם דעקירה בטעות לא הוי עקירה א"כ צריך לאוקמי הך מתניתין דשוגגין דפיגול באומר מותר כאביי וא"כ בע"כ אומר מותר שוגג הוא הרי דחיבורו גופא סותר את עצמו וצ"ע:

גם צ"ע לשיטת התוס' דרבא דממעט אומר מותר מטעם דקרוב למזיד הוא זה הוא רק בגלות מטעמא דשגגות יתירי כתיבה בה אבל בכ"מ כמו חלב ושבת וכדומה אומר מותר שוגג הוא · א"כ אמאי לא מוקי רבא להך מתניתין דשוגגין דפיגול באומר מותר כאביי וצ"ע:

אבל באמת אחרי העיון דברי הרמב"ם נכונים המה · ומעולם לא חזר בזה בחיבורו מפי' המשנה · וגם דברי הכ"מ מכוונים המה דלכאורה קשה אמאי לא מוקי רבא במנחות באומר מותר כאביי הלא התוס' הוכיח זה מחלב ושבת דגם רבא סובר כאביי דאומר מותר שוגג בכל מקום לבד מגלות כמבואר · וע"כ נראה לפענ"ד דבאמת גם רבא מודה לאביי בזה דבסנהדרין (דף ס"ב ע"א) פליגי אביי ורבא דלאביי הוי שגגת מעשה בעובד מאהבה ויראה דסבור שמותר לעשות והאי אומר מותר הס"ג דידע ליה לאיסור עבודת כוכבים בכל עבודות שלה לאו העלם דבר קרינן לה אעפ"י שנעלם ממנו איסור אהבה ויראה שאין זה מגוף האיסור אלא א"כ נעלם ממנו עיקר עבודת כוכבים מאחת עבודותיה כסבר שעבודה זו מותרת לה · ורבא אמר היכי דאומר מותר לעבוד עבודת כוכבים היינו שעוקר לגמרי איסור עבודת כוכבים ואומר אין עבודת כוכבים בתורה לזה הוא דקרי לה שגגת מעשה · והעלם דבר בקיום מקצת ובטול מקצת כגון שאמר יש עבודת כוכבים בתורה שלא לזבוח ושלא לקטר אבל המשתחוה מותר ע"ש · ולפ"ז לרבא היכא שעוקר לגמרי ואומר מותר שגגת מעשה קרינן לה · ולזה קפריך אביי לרבא מנ"ל דעקירה בטעות הוי עקירה דלמא מיירי הך מתניתין באומר מותר ובכעין זה היינו היכא דידע דחטאת היא וקמחשב לה לשם שלמים ובכגון שאומר מותר לחשב חטאת לשם שלמים וטעה בעיקר הדבר וסבר דמותר לגמרי ובזה גם לדבריך אומר מותר שוגג הוא וקבל רבא את דבריו והודה לו באמת והדר לקמייתא דהיה סובר דעקירה

חיים

בטעות לא הוי עקירה · וע"ש היטב בסוגית הגמ' ותמצא דברי מכוונים בעז"ה · ולפ"ז דברי הכ"מ ברורים הם דהרמב"ם פסק כאביי ורבא · ולפי זה הכ"מ הוא בין היכא דלא ידע כלל ובין היכא דידע רק טעה או שכח באיזה פרט מפרטי הדינים שבדבר דהכ לא ידע כלל ואומר מותר הדבר לגמרי ואין שום רמז מזה בתורה · ע"ז נאמר אומר מותר שוגג הוא אבל היכא שידע בעיקר הדבר רק טעה או שכח באחד מהפרטים מפרטי הדין ע"ז נאמר מזיד · דמי שטעה בדין מזיד קא קרי ליה:

הג"ה

וא"כ כי היכא דידע בזה היא עבודת כוכבים רק שאומר אין עבודת כוכבים בתורה שוגג הוא כמו כן גבי תרומה אם יודע שטמאה היא רק אינו יודע כלום דבר הטומאה וטמאה וטהורה כחד יחשב גם זה לשוגג דמי · וכן אם יודע איסור טומאה רק לא ידע מעולם שהיא טמאה ג"כ לשוגג יחשב אבל אם היה יודע בתחילה שהיא טמאה רק שכח או שגג באחד מפרט מדיני טומאה הו מזיד יקרא דטומאה כדין מזיד מקרי · ולפי דברי אלה כל פסקי הרמב"ם מכוונים המה דהתם בפי' המשנה קאי על הא דהר"י אם היה יודע נו בתחילה אעפ"י שהוא שוגג לא עשה כלום:

ולפי זה בתרומה נמי הכי הוא דהיכי דאמר אין טומאה בתרומה מה"ת וקא עקר איסור טומאה שוגג מקרי · כמו כן אף אם יודע הדין דיש בתרומה טומאה מן התורה רק לא ידע שהיא טמאה כן שלא ידע מעולם שהיא טמאה וכן שידע רק כעת שכח וחשב שהיא טהורה שוגג הוא רק היכי שיודע שהיא טמאה וגם יודע שיש טומאה בתרומה מן התורה ורק שכח פרטי הדין מטמאה לזה מזיד יקרא · ולפ"ז התם בפירוש המשנה דקאי על ר' יהודה דאמר אם היה יודע בתחילה אע"פ שהוא שוגג לא עשה כלום פי' הר"מ דהר"י לא יהיה בכאן שוגג אלא כשלא ידע כלל כי זה המעשר טבל עד שיפרים ממנו · אבל אם ידע שהוא טבל והא"כ שכח והפריש ממנו התרומה וכוונתו שלא היה טבל והא"כ נזכר שהוא טבל לא עשה כלום · וע"ז אמר הר"מ בפי' שם ואין הלכה כר"י דלא ניחא ליה כר"י משום שכמו היכא דלא ידע כלל שהיא טמאה שוגג הוא כמו כן כמי אם ידע מאז ונשכח ממנו ובעת כמי לא ידע שהיא טמאה אחרי דסבר דטהורה היא והוי דומיא דנעקר ממנו לגמרי איסור טומאה ושפיר קא מקרי שוגג [והדין הוא בין לטבל בין לטהר ובריס] אבל בחיבורו כוונתו שידע שהיא טמאה רק שגג בדין ע"ז נאמר מזיד הוא · וז"ש ומדייק בלשונו במה דבריו אמורים שלא ידע בטומאה היינו שלא ידע בעת בטומאתה כן שלא ידע מעולם וכן ששכח וסבר בעת שטהורה היא והפריש ממנה על הטהורה וזה הוא דלא כר"י · אבל אם ידע שהיא טמאה רק שגג בפרטי הדין שסבר שמותר לתרום מטמאה על טהורה הרי הוא כמזיד · וע"ז אמר הרמב"ם שם הרי הוא כמזיד ומה שהביא שם הכ"מ מירושלמי עי' בפמ"ג ביו"ד (סי' ל"ע) בשפתי דעת ס"ק י"ב מש"כ בפי' בזה · וגם העיר קצת למש"כ ע"ש והכמ"ל וקצרתי:

והשתא גם בהא דפסולי המוקדשין נמי ניחא דהר קאי בשיטתיה דאביי ורבא אהר דאיתותב דמ
דפיגול מיירי היכא דידע דחטאת היא וקא חשיב לשם
היינו שאמר שמותר לחשוב חטאת לשם שלמים וקא
עיקר

עיקר שלא לשמה מן התורה בזה אומר מותר שוגג הוא· וכמבואר· ולפי האמור כל דברי הרמב"ם מכוונים כמה ולזה פסק בפ"ז משגגות ה"ב דתינוק שנשבה בין העובדי ככבים· וכן גר קטן שנתגייר בין העובדי ככבים דחייב חטאת על החלב שאכל וכן על שאר עבירות שעבר ע"ם משום שאומר מותר ואינו יודע עיקר הדבר דבזה שפיר הוי אומר מותר שוגג וכאמור· ועי' בכל אלה היטב ודו"ק :

על כל פנים מכל אלה נראה דהרמב"ם סובר דטעמא בדין מזיד מקרי· אבל התוס' בפ"ג מבכורות (דף כ"ג ע"א) בד"ה סבר כתבו דטעמא בדין שוגג הוא· ועי' ברמ"א באבן העזר סי' קנ"ט סעיף א' ובסי' קע"ח בהגה' ג' ובט"ז ביו"ד סי' ל"ע ס"ק ע'· ובספרי חדש ובפרי מגדים שם ובנודע ביהודה מהדורא תנינא חלק אהע"ז סי' קמ"ב ובשאלת שמואל ויתר הפרטים אחרי העיון בהמקומות המצויינים לעיל תדע הכל על נכון :

סוגיא ד' אונס רחמנא פטריה

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

שבת דף נ"ו תוס' ד"ה לקוחין· ס"ה ע"ב ברש"י ד"ה פטור ובתוס' ד"ה אבל· ס"ט ע"א ד"ה דידע ובתו"י שם בד"ה הא וברשב"א· ע"ב עמוד ב'· פ"ח ע"א· מודעא רבה:

פסחים דף ט"ז ע"ב רש"י ד"ה בין ביחיד· כ"ה ע"ב רש"י ד"ה מה· ובתוס' ד"ה אף :

יומא דף פ"ב ע"א תוס' ד"ה מה האריך· ובתו"י שם:

מגילה דף ט"ו· תוס' יו"ט פ' י"א מ"א ביבמות שם ;

חגיגה דף יו"ד ע"ב רש"י ד"ה אשת כהן :

יבמות דף כ"ה ע"ב בתוס' ד"ה רבא· ל"ג ע"ב· ל"ה ע"א בתוס' ד"ה אעפ"י· נ"א ע"ב תוס' ד"ה אי· דף נ"ג ע"ב ותוס' ד"ה דלמא אין וברשב"א שם· דף נ"ו ע"ב· רי"ף ומאור ומלחמות שם· נ"ט ע"ב· ס"א ע"ב· קי ע"א· ק"ג ע"א· ובתוס' ד"ה והא· רי"ף בפ"י שם ובר"ן· רע"ב פ"י מ"ד שם :

כתובות דף ב' ע"ב ובמרדכי שם· ג' תוס' ד"ה וא"ד כו'· וד"ה על· ט' ע"ב· י"ב ע"א תוס' ד"ה וניחוש· י"ד ע"ב תוס' ד"ה כמאן· י"ט ע"א בד"ה דאמרי· עמוד ב' רש"י ד"ה מודעא· ל' ע"א תוס' ד"ה איכא· שם ע"ב ברש"י ותוס' ד"ה ואי· ל"ט ע"ב· מ' ע"ב תוס' ד"ה הא· מ"ג ע"ב בד"ה שלא· נ"א ע"ב· צ"ז ע"א ד"ה א"ה· רי"ף בפ"א שם ובר"ן :

גיטין דף ל' ע"א ובר"ן שם· ל"ה ע"א תוס' ד"ה לא הי'· נ"ה ע"ב רש"י ד"ה לקטלינהו· ע"ג ע"א. ובמרדכי· פ"ה ע"א· ר"ן סוף פ"ה שם :

נדרים דף כ"ז ע"ב· וברא"ש ור"ן שם· כ"ח ע"א· צ' ע"ב :

נזיר דף י"א תוס' ד"ה נדרי אונסין וד"ה נדרי הבאי :

קדושין דף נ' ע"א תוס' ד"ה דאתילידי· נ"ב ע"א תוס' ד"ה יע"ל קנ"ם :

ב"ק דף כ"א ע"ב· כ"ג ע"א תוס' ד"ה תם· כ"ו ע"א· כ"ז ע"ב ובד"ה ושמואל ובר"א"ש שם· דף כ"ח ע"ב· מ' ע"ב בד"ה רובע· ולאו· מ"א ע"א ד"ה וכמאן· נ"ב ע"ב בד"ה ושביחא: נ"ז ע"א ברש"י ותוס' ד"ה כנון· ס"ב ע"א ובד"ה חמסן· ק"ח ע"ב ובד"ה גנגבה· נ"י בפ"ק שם :

ב"מ דף ל"ו· תוס' ד"ה אין· ובשיטה מקובצת שם· מ"ב ע"א תוס' ד"ה אמר· ס"ו ע"ב ברש"י ד"ה דלא תתזיל ארעא· ע"ח ע"א תוס' ד"ה הוחמה· וד"ה ר"י· פ"ב ע"ב תוס' ד"ה וסבר· צ"ג ע"ב תוס' ד"ה א"ה· ק"ח ע"ב וברש"י ד"ה חייב· שלטי גבורים ברי"ף שם דף קי"ב ע"ב· ודף קכ"ג ע"ב· רי"ף שם דף קכ"א· מרדכי סוף פ' האומנין שם :

ב"ב דף מ' ברשב"ם ד"ה ובן· מ"ז ובכל הסוגיא שם ובנמ"י· מש"כ בשם הרשב"א בזה· צ"ג ע"ב תוס' ד"ה חייב· צ"ד ע"ב· קמ"ד ע"ב· קמ"ה ע"ב וברשב"ם ד"ה שנאנסה :

סנהדרין דף ט' ע"ב תוס' ד"ה לרצונו· ע"ד ע"ב· תוס' ד"ה והא· ע"ו ע"ב :

אחרי כי פרטי דאונס רבים הם· ויתפרדו לכמה ענפים· ולהעלות פה את כל מה שיש לדבר בזה אי אפשר מפני הארוכות· וע"כ ציינתי בחפש מחופש כל המקומות המדברים בסוגיא זו· ובעז"ה אחרי העיון בכל המקומות המבוארים ימצא המעיין את מבוקשו בכל פרט מפרטי סוגיא זאת· ובקיצור נמרץ אעלה שנים שלשה גרגרים מה שחנני ה' לחדש בסוגיא זאת וה' יהא עוזר לי :

הנה הא דקיי"ל אונס רחמנא פטרי'· וסילפותא הוא מהך קרא דולנערה לא תעשה דבר· והוא מבואר בכמה מקומות בש"ם הרשומים לעיל· הם על שני אופנים· א) שיועיל אונס מחודש לפטרו מהחיוב שנתחייב את עצמו באיזה דבר באיזה תנאי ולא נתקיים· או לפוטרו משבועה וכדומה· ב) לבטל המעשה אשר יעשה מחמת אונס ולחשבה אלו לא עשה· אבל כלל גדול באונס שלא מקרי אונס אלא שאינו יכול לבטל אונסו כלל אפילו בממון· אבל מי שיכול ל... שהאונס אפילו על ידי ממון הרבה שיטעער בנתינתו אין זה ם אלא מזיד· וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות הוב... אנס בשר למסור עד שיראה לו אוצרות יין או תבן או עד שיראה לו ממון חברו שהוא בורח מלפניו ויראה לו כ"ז פטור· שאם לא יראה לו יכהו או ימיתהו עכ"ל עי"ש [ומה שהקשה שם הראב"ד בזה אכמ"ל· ועיין בהסמ"ג ובלח"מ שם] ומדכתב הרמב"ם ודייק בלשונו העזור שאם לא יראה לו יכהו או ימיתהו ש"מ דדוקא באונס הגוף פטור ולא באונס ממון· וכ"כ הב"י בטור חו"מ סי' שפ"ח בשם תשובת מיימוני· וכ"כ המרדכי בב"ק בפ' הגוזל בתרא עי"ש· וכן העלה להלכה הרמ"א שם עי"ש· אך דאיתי בשו"ת הרשב"א בסי' תתק"פ שב' שם והנכון כמש"כ הראב"ד ז"ל שאם הכשוהו אונס ממון להציא והציא חייב· שזה כמציל עצמו בממון חברו· והיינו בדייתא דאמר לו אנס הושיט לי פקיע עמיר

ע"ז דף כ"ג· תוס' ד"ה ע"י· כ"ז ע"ב ובתוס' ד"ה יכול· נ"ד ע"א ובתוס' ד"ה מתקיף וד"ה והא:
שבועות דף כ"ו ע"א ובכל הסוגיא שם· ובמרדכי שם:
מכות דף ז' ע"ב· ח' ע"א· ט' ע"ב:
זבחים דף ק"ח ע"ב תוס' ד"ה שוגג:
ערכין דף כ"א ע"א:
כריתות דף ט' ע"א· דף י"א ע"א תוס' ד"ה באין:
נדה דף מ"ה ע"א תוס' ד"ה אחד· רא"ש בחולין נ"א ע"א:

תלמוד ירושלמי

תרומות פ"ח ה"א:
יבמות פ"נ ה"ב· פ"ט ה' ל"ד:
כתובות פ"א ה"ז:
סוטה פ"ד ה"ה:
גיטין פ"ז ה"ז:
שבועות פ"ח ה"א:
הוריות פ"א הל"א:
ספרי פ' כי תצא סי' רמ"נ ובזרע אברהם שם:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ה מיסודי התורה הלכה א'· ב'· ג'· ובכ"ם שם: פ"ד מאישות ה' א' ובלח"מ שם האריך· פ' כ"ד ה' י"ט· כ"נ: פ"ב מגירושין ה' כ' ובההמ"נ ובלח"מ ובמל"מ שם· פ"ט ה"ה ובההמ"נ ובמל"מ: פ"א מא"ב ה"ט· ובראב"ד ובההמ"נ שם· פ' י"ח ה' ו' ז'· ובכ"מ שם: פ"ב מנזירות ה"א: פ"א משבועות ה"י· פ"נ ה"א ובכ"מ ובמל"מ האריך: פ"ח מתרומות ה' י"נ· י"ד: פ"ט ממגילה הלכה י"ז: פ"ו מחובל ה"א: פ"ו מרוצח: פ"י ממכירה· ולח"מ ומל"מ שם האריכו· פ' י"א ה' י"נ· י"ד· פ' י"ט ה"ד: פ"ה מזכי' הלכה ד'· ה': פ"ז מסנהדרין ה"י· פ' כ' ה"ב: פ"י ממלכים ה' א'· ב':

מל"מ פ"ו ממכירה ה"א· פ"ו מזכי' ה' י"ז כ"ד:
שער המלך פ"י ממכירה ה"א:
שו"ע או"ח סי' קצ"ו בט"ז ס"ק א'· ר"ד סעי' ח'· ובט"ז ס"ק י"ב ובמג"א ס"ק כ'· סי' ש"ו בט"ז סק"ב· ובמג"א ס"ק כ"ט· ק"ח סעי' ח':
שו"ע יו"ד סי' רכ"ח סעי' נ"א· סי' רל"ב סעי' א'· ח'· י"ב· ובש"ך וט"ז שם· ובהגר"א ס"ק כ"ד· כ"ה שם· סי' רל"ו בט"ז ס"ק י"נ· ובנקה"כ שם· סי' רל"ט סעי' א'· ובש"ך ס"ק י"א· סי' רצ"ו סעי' ז'· סי' שמ"א בט"ז סק"ה· קכ"ד סעי' ט':
שו"ע חו"מ סי' כ"א· סי' נ"ה סעי' א'· סי' קס"נ סעי' ב' ובסמ"ע סק"י· סי' קע"ה סעי' ל"ב· ל"נ· סי' קע"ו סעי' מ"ב מ"ח· סי' קע"ז סעי' ב'· סי' קפ"ז סעי' א'· סי' ר"ה סעי' א' ובלבוש שם סעי' י"ב· סי' רכ"ה סעי' נ' ד'· סי' רכ"ז סעי' ז'· סי' רצ"א סעי' ו'· ט'· י"ב· ק"ז· סי' ש"נ סעי' יו"ד· י"א· ט"ו· סי' ש"ו סעי' ג'· סי' של"נ סעי' ה'· סי' של"ד· סי' של"ה· ובסמ"ע ס"ק רכ"ו· סי' שפ"ח סעי' ב' ובסמ"ע ובש"ך ובהגר"א שם· סי' ש"צ סעי' י"ב· סי' שצ"ד סעי' א'· סי' שצ"ו סעי' א'· סי' תכ"א סעי' נ'· סי' ת"י סעי' כ"נ· סי' שפ"ח בכנה"נ ובב"י אות ה'· ר"ס בש"ך ס"ק נ"ה· רל"ז סעי' א'· רמ"ב שע"ח· ש"כ· שכ"א:
שו"ע אבן העזר סי' ו' סעי' ט'· כ"ו· סי' מ"ב סעי' א'· ובהגר"א ס"ק ב'. ה'· סי' נ' סעי' ו'· ובב"ש ס"ק ט"ז· סי' קל"ד בב"י ושו"ע· סי' קמ"ד· סי' קמ"ה ובח"מ שם· סי' קנ"ד סעי' א' ברמ"א· ד"א· סי' קע"ז סעי' ג'· סי' קע"ח· סי' קי"ח בב"ש ס"ק כ"ח· סי' קל"ד סעי' ד' ברמ"א:
שו"ת הרשב"א סי' תשצ"ד:
שו"ת תה"ד סי' א':
שו"ת הרא"ש כלל ק"ב אות ב':
שו"ת מהר"מ אלשקר סי' ק"ח:
שו"ת מהר"מ אלשיך סי' ל'· ס' פ"ד:
שו"ת מהריב"ל ס' ס"נ· צ"נ· ובח"ב סי' נ"ד:

מקור חיים

עמיד זה וחייב· אבל אנסוהו אונס גוף להביא ממון חברו פטור· דהיינו כהא דכספא דרב אשי עכ"ל עי"ש· ומדכתב להביא והביא משמע דבהראה ולא הביא בעצמו אף באונס ממון פטור· וכן ראיתי בספר החינוך להרא"ה בפ' קדושים מצוה רל"ו· ישראל שאנסוהו והראה ממון חברו פטור· דכל מראה על ידי אונס פטור· ופירשו מורינו [זהו רבו של הרא"ה הרמב"ן ז"ל כידוע] דלאו דוקא דבר שאנסוהו בגופו· אלא אפילו אנסוהו בממון שיקחו לו ממון אם לא יראה ממון חברו והראהו פטור דכל מראה על ידי אונס פטור· עכ"ל עי"ש· הרי נראה דגם הוא סובר דאונס ממון אונס הוא והרבה יש לדבר בזה· ואולם בראותי כי הש"ך בחו"מ סי' שפ"ח ס"ק כ"ב כ"ד האריך בזה קצרתי ועי"ש בסמ"ע ובש"ך ובהגר"א והו"ק:

וגם זאת צריך לדעת דאונס ממון הוי אונס גם לפטור משבועה ואף דמחוייב אדם ליתן כל ממונו לבלי לעבור גם על ל"ת וכמבואר בשו"ע או"ח סי' תרנ"ו ועיין במג"א ובהגר"א שם אבל הכא פטור מטעם דאדעתא דהכי לא נשבע ועיין בשו"ע יורה דעה סי' רל"ב ובט"ז שם· וראיתי בכנה"ג בחו"מ סי' ל"ג בב"י אות כ"ב שהביא בשם שו"ת הריב"ש שכתב בסי' ק"ג ובסי' ת"ם דאונס ממון הוי אונס גם לשבועה· ובסימן שפ"ז כתב הריב"ש בעצמו דלא הוי אונס ומשני דבסימן שפ"ז מיירי באונס ממון הבא שלא מחמת המעשה היינו שהאונס הוא שלא לעשות דבר זה ותיקונו הוא שיפזר ממון דאונס כזה לא הוי אונס אבל בסי' ת"ם איירי באונס ממון הבא מחמת המעשה היינו שהאונס הוא שיפרע אותו ממון והרי פרע בעיכוב המושל ולפיכך אונס כזה הוה אונס עכ"ל עי"ש· אך ראיתי ביד מלאכי שהביא בשם מהר"א ששון סי' פ"ו דכתב דאין ספק הוא דאונס ממון הוי אונס אף גבי שבועה היכי דהאונס הוה בשעת השבועה ובנידון דהריב"ש לא מיירי אלא כשלא הי' לו שום אונס בשעת השבועה רק שנתחדש לו האונס בשעת קיום השבועה אבל אם בא לו בשעת השבועה איזה אונס ואפילו אונס ממון אין ה"נ דהוי אונס גמור עי"ש ועיין במקומות הרשומים למעלה בש"ס ופוסקים והו"ק:

והנה ראיתי ביד מלאכי שהביא דאונס לא מקרי אלא כשמזיקין אותו ממש אבל אם נמנעים מלהטיב לו לא מקרי אונס עי"ש ובזה הי' ניחא לי במה שנענש צדקיהו במה שנשאל על השבועה שהשביעו נבוכדנצר והכתוב מגנהו שבזה אלה והפר ברית והא אמרינן שבשביל שנשבע לו צדקיהו לנבוכדנצר הוציאו ממאסר שהי' אסור בבית האסורים ואם איתא דגם מניעת הטובה מקרי אונס א"כ למאי נענש הלא הי' אנוס בשבועה שאם לא הי' נשבע לו לא הי' מוציאו מבית האסורים אלא ודאי בכה"ג לא חשוב אונס כיון שאינו עושה עמו רעה כי אם נמנע מלהטיב לו וזה הוא ראי' ברורה לפע"ד ועיין:

אך ראיתי במרדכי בפ"ג משבועות שהביא בשם הר"י שהקשה על הא מימרא דש"ס (דף פ"ח ע"א) ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם הר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלין את התורה מוטב ואם לאו שם תהא

שו"ת רשד"ם ח"א סי' מ"ד· ח"ב סי' ס"ג· ח"ג סי' כ"ה·
ובאהע"ז סי' ג'· ובחו"מ סי' ל"ג· ח"ד סי' י"ג ל"ג :
שו"ת תשב"ץ ח"א סי' א'· ס"ג· צ"ה :
שו"ת רדב"ז ח"א· נ"ד· נ"ה :
שו"ת מהרי"ק סי' ק"ח· קנ"ה· קפ"ד· קפ"ה· קפ"ז :
שו"ת גינת ורדים ח"א· סי' קי"ט :
שו"ת מהרי"ט סי' ל"א :
שו"ת מהר"א ששון סי' ס"א· קי"ז· רכ"ד :
שו"ת חות יאיר סי' נ"ח :
שו"ת שער אפרים סי' קכ"ב :
ים של שלמה בב"ק פ"י סי' מ"ו :
שו"ת מהרי"ו סי' קל"ז :
שו"ת ריב"ש סי' קמ"ה· ר"נ· רנ"א· שע"נ· שפ"ו :
שו"ת הרמב"ן סי' רמ"ו :
שו"ת בנימין זאב סי' ק"כ· קכ"ט :

שו"ת דברי ריבות סי' ס'· פ'· רל"ז· רע"א :
שו"ת רש"ל סי' כ"ה :
שו"ת מהר"י מינץ סי' י' :
שו"ת עבודת הגרשוני סי' ק"א :
שו"ת חתם סופר או"ח סי' ר"ב :
שו"ת עדות ביהוסף סי' א' :
שו"ת פנים מאירות ח"א :
משאת משה בחו"מ סי' ק"ט :
בני חייא בחו"מ סי' ר"ח רכ"ה :
שו"ת פרח מטה אהרן ח"ב סי' ז' :
טור חו"מ ס"ס ע' :
שו"ע חו"מ סי' קנ"א סעי' נ' :
ארעא דרבנן אות א' סי' ס"ו :
תפארת ישראל ביבמות פ"ז אות ב' :

מקור חיים

קושייתם אמר ר' אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא· אמר רבא אעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר והקשה אמאי לא קאמר הדר קבלוה בערבות מואב· ותירץ ר"י דהתם נמי יראים מהקב"ה שמא לא יביאם לארץ ישראל שהי' להם ליכנס לאלתר ומתוך זה הוכיח הר"מ שם דשבועה באונס לאו שבועה היא עי"ש· הרי התם לא הוי רק מניעת הטובה שהיו יראים שמא לא יכניסם לארץ ואפילו הכי הוי אונס ולכאורה הוא סותר למש"כ לעיל· אבל באמת אחרי העיון בדברי המרדכי שם לא מצאתי שום סתירה בזה דהלא אף אם נאמר דמניעת הטובה לא הוי אונס עכ"ז בהיותם עוד במדבר ויגיעם שם שפיר הוי אונס דלא מניעת הטובה בלבד הוא דהוי בזה רק קבלת רעה במה שיהיו עוד במדבר וזה הוא עונש בצורת הדרך ויגיעם בהניעם במדבר וזה הוא שכתב שם הר"מ ומדייק בלשונו שהאונסים היו מפחד שלא יביאם לא"י ושמא ימיתם במדבר עי"ש ותראה בעליל כי עיקר כוונתו במה שיתעכבו עוד במדבר וזה הוי יראת כשגם :

ובשו"ת מהרי"ק שורש קס"ו האריך באונס רחמנא פטריה· והעיר גם בזה והוסיף עד לומר בזה דוודאי מניעת הטובה לא מקרי אונס והתם היינו טעמא משום דהתם היו נמי יראים שלא יכניסם לא"י וכבר נתנה להם ירושה מאבותיהם ועליהם נאמר וטפכם אשר אמרתם לבז יהי' והבאתי אותם כו' ואם לא הי' מכניסם לארץ הוי השיב אונס דפשיטא דמי שהוא עושה דבר מפני יראתו שלא יטלו את שלו דהשיב אונס עי"ש שהאריך בזה ובאמת הרבה יש לדבר בזה וכבר הארכתי בזה בדרשה לחג השבועות ועיין בפ"ד בדרוש כ"ב שהאריך ג"כ בזה ובעזרת השם במקום אחר יבואר באורך כיד ה' הטובה עלי וכאן קצרתי והו"ק :

סוגיא החמישית אותיות נקנות בכתיבה ומסירה

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

יבמות קט"ו ע"א· ובתוס' ד"ה מאי· אותיות :
כתובות דף פ"ה ע"ב תוס' ד"ה המוכר· ובנימוקי יוסף שם ובפ' מי שמת· ובפ' הספינה· ובפ' הזהב :
קדושין דף ט"ז· ובתוס' ד"ה דבו"ע :

ב"ק דף י"ד ע"ב תוס' ד"ה עבדים :
בבא בתרא דף ע"ז ע"א· ע"ו ע"א וברשב"ם ותוס' שם· קס"ח ע"ב· תוס' ד"ה אבל· קס"ט ע"ב· תוס' ד"ה ורטב"ג· ק"ע ע"א· קע"ג ע"א :

הנה סוגיא זאת תתפרד לארבעה פרטים· א] אי שמרות נקנות בכתיבה ומסירה· או במסירה לחוד· ב] אם נאמר דאינם נקנות במסירה לחוד· ואין המקח קיים איך דינו של המוכר על המעות· אי הוי כשומר שכר· או הוי כשואל· ג] אם לא כתב לו· אם רק המלוה שבו לא קנה אבל הנייר לצור על פי צלוחיתו קנה· או גם הנייר לא קנה· ד] אם יכול לומר קים לי בזה ועוד כמה פרטים נמצאים בה· והמחברים האריכו בכל אלה· ובעז"ה אענה גם אני חלקי בזה כיד ה' הטובה עלי וזהו :

א) **רבי** סבר דאותיות נקנות במסירה להוד· והוא בב"ב (דף ע"ו ע"א וק"ע ע"א) ובקדושין (דף מ"ז ע"ב) דפליגי רבי וחכמים דרבי סובר אותיות נקנות במסירה וחכמים אומרים בין כתב ולא מסר בין מסר ולא כתב לא קנה עד שיכתוב וימסור· וכן ר' מאיר סובר נמי דנקנה במסירה לפי הך אוקימתא דקדושין שם דר"מ דסובר דהמקדש בשטר מקודשת סובר כרבי דאותיות נקנות במסירה וחכמים דפליגי עליה וסברי דאינה מקודשת סברי דאינו נקנה ודלא כרבי וממילא מוכח דר"י דהוא בר פלוגתא דר"מ בב"מ סובר דאינו נקנה רק בכתיבה ומסירה דלא כרבי· אך זה הוא רק להך אוקימתא

סנהדרין דף ל"א :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ו ממכירה הלכה י' י"א · ובההמ"ג ובמל"מ שם האריך :
לחם משנה שם ה' י"א : ובהלכה י"ב שם ובהשגות · ובמל"מ שם :

שם פ' י"א ממלוה הלכה ח' · והגהת מיימוני פ"ו מזכייה :
שו"ע חו"מ סי' נ"ה בסמ"ע ס"ק יו"ד · ובש"ך ס"ק ה' · סי' ס"ו בטור וב"י :
שו"ע יו"ד סי' קס"ט בש"ך ס"ק ס"א · ובסי' קע"ג בש"ך ס"ק ח' וב"י ושו"ע שם ובסמ"ע וש"ך האריכו בזה · ובש"ך ס"ק פ"ה · ובהגר"א שם · סי' ר"ה בש"ך ס"ק ט"ז :
שו"ת הרא"ש כלל כ"ט : הרשב"א סי' תתק"ח :

מקור

אוקימתא אבל לאידך אוקימתות דפליגי בדר"פ או בדשמואל או בדהמכה דעתה לא מוכח מידי ע"ש :

רשב"ג נמי סובר דאותיות נקנות במסירה · אך זה הוא רק לדעת רבה דמוקים פלוגתא דרשב"ג ורבנן בב"ב (דף קמ"ט ע"א) דרשב"ג דסובר הנותן מתנה לחבירו והחזיר לו את השטר חזרה מתנתו סובר דאותיות נקנות במסירה וכיון שהחזיר לו את השטר חזרה מתנתו וחכמים דסברי מתנתו קיימת סברי אין אותיות נקנות במסירה אבל לדעת רב אשי דמוקים טעמא דרשב"ג משום דנעשה כאומר לו שדה זו נתונה לך כל זמן שהשטר בידך לא מוכח מידי · וכן לפי דעת רב דימי שם דמוקים פלוגתא דרבי ורשב"ג בבבא לידון בשטר וחזקה דרבי דסובר נדון בשטר סובר אותיות נקנות במסירה ורשב"ג דסובר דנדון בחזקה משום דסובר אין אותיות נקנות במסירה הרי להדיא דרשב"ג סובר דאין נקנות במסירה · אבל לפי דעת אביי שם דפריך לרב דימי א"כ פלוגתא לדמר ואוקי דפליגי בפלוגתא דר"מ ור"א סובר רשב"ג דאותיות נקנות במסירה כרבה ע"ש · ומעתה נעמיק לדעת הלכה כמי :

והנה בב"ב (דף ע"ז ע"א) אמר אמימר הלכתא אותיות נקנות במסירה כרבי · וכתב הרשב"ם שם וכן ריהטא דגמ' ומסקנא בכרבה מקומות דאותיות נקנות במסירה ולא צריך למכתב קני לך איהו וכל שעבודיה ולא שום שטר · וכן כתב שם (בדף קמ"ט ע"ב) דהלכתא כרשב"ג ואע"פ שפי' ר"ח דלית הלכתא כרשב"ג דיחיד ורבים הלכה כרבים אפילו הכי הלכתא כרשב"ג דאותיות נקנות במסירה ואע"פ שלא כתב ליה בשטר קני לך איהו וכל שעבודיה דקי"ל כרבי דס"ל דאותיות נקנות במסירה · וגם מוכח שם דאביי ורבא נמי סוברים דאותיות נקנות במסירה · וגם שם דחק כר"ח וכתב שאין הלכה כמותו אלא במסירה ובשטר ובכל הוא . עכ"ל ע"ש [ועי' במל"מ בפ"ו מה' מכירה שהאריך בדברי הרשב"ם ויישב טעמא למילתא מה שהוכרח להרשב"ם לגרוס הכי ע"ש] :

אך בתוס' שם בד"ה אמר כתבו דלר"ת ולר"י נראה דגרס אמר אמימר הלכתא דאין אותיות נקנות במסירה כרבנן דהכי הלכתא ומייתי ראיה מסנהדרין (דף ל"א ע"א) דאמרי בה ההיא איתתא כו' ופריך רבא כמאן כרבי ש"מ דאיהו לא סבר כוותיה וכמ"כ להיכא דאמרי שם דאמרי דלא סימנה ר"נ כו' קשה אמאי לא פריך רבה כמאן דלא כרבי · ור"נ נמי אמאי לא סימנה נמי דלאו בעי קלתה לא אמרינן כיון דאחזוק מ"מ לסימנה משום דאותיות נקנות במסירה אלא משמע דאין הלכה כרבי וע"ש בתוס' ד"ה מאי וכן בקדושין נמי קאמר הגמ' ואב"א דכו"ע לית ליה דרבי והכא בדר"פ פליגי כו' אלמא דר"פ לא סבר כרבי וקיי"ל כר"פ ע"ש · וכן ר' נתן נמי סובר דאין אותיות נקנות במסירה בב"ב (דף ע"ו ע"א) ע"ש וכיון דרובא סברי דאין אותיות נקנות במסירה ואמימר פסק דהלכתא דאין אותיות נקנות במסירה הלכתא כוותייהו וע"י :

והרי"ף והרמב"ם נמי גרסי כגירסת ר"ת ור"י דאמר אמימר הלכתא דאין אותיות נקנות במסירה וכן כתב הרמב"ם בפ"ו מה' מכירה ה' י"א

חיים

וז"ל כיצד יקנה לו השטר שיכתוב המקנה קנה שטר פלוני וכל השעבוד שיש בו וימסור לו השטר ונמצא שקנה בכתיבה ומסירה עכ"ל הרי להדיא דסובר דאין אותיות נקנות במסירה · ועי' בלח"מ שם דכ' דרבינו גרס בב"ב דאמר אמימר אין אותיות נקנות במסירה ע"ש · וכן גרס הרא"ש ופסק דהכי הלכתא וכן פסק הטור ובשו"ע בחו"מ סי' ס"ו ועי' בסמ"ע ובש"ך ובהגר"א שם וכן הלכתא ודו"ק :

ב) **והשתא** דקי"ל דאין אותיות נקנות רק בכו"מ עדיין נשאר לנו לעיין אם לא קנה רק במסירה בלחוד ואין המקח קיים מה דין המוכר על המעות שקיבל מהלוקח אי שואל הוי וחייב באונסין או לא והדבר צריך תלמוד · והסמ"ע שם בס"ק ד' הביא בשם תשובת מהרי"ו סי' קס"ב הואיל ואין המקח קיים הינו על המעות רק ש"ש אע"ג דנתן להקונה שטר על המעות ונאמן לומר פרעתי במגו דנאנסו עכ"ל ע"ש :

והש"ך שם בס"ק ח' השיג על הסמ"ע בזה וכתב כי שגג בזה · ואף כי כן הוא בד"מ שם · אבל באמת זה הוא שגגה כדמוכח להדיא בב"מ (דף ע"ב ע"א) בעובדא דפרדיסא ובכל הפוסקים בש"ס ע' ובב"י פ"ק דב"מ גבי הכיר בה שאינו שלו וכן לקמן סי' שע"ג ס"א דהמעות הוי הלוואה וכן בבעה"ת שער מ"ז מייתי טובי הש"ג דהמעות הוי הלוואה וכן כתב ר' ירוחם נתיב ו' כל מקום שהמכר אינו מכר הוי מלוה ע"פ כו' ומביאו ב"י לקמן סי' קי"א ומהרי"ו בסי' קס"ב שם קאי להדיא על הכתבים ולא על המעות שכתב שם וז"ל והותן כתבים אפילו לדברי שמעון שמסר אותם לראובן מ"מ אינן באחריות ראובן להתחייב באונסין מאחר דהמכירה לאו מכירה היא ולכל היותר אינו חייב אלא כנושא שכר כו' ע"ש עכ"ל :

וראיתי בתומים ס"ק ה' שתמה על הש"ך וכתב עליו וז"ל כי אני אומר להיפך כי שגגה יצא מלפני השליט הזה לומר כי הם שגגו במקום שדבריהם נכונים כי התוס' בב"מ (דף מ"ג ע"א) בד"ה מאי הידיא הקשו בממ"נ אי לר"י דאמר ד"ת מעות קונות מותר המוכר להשתמש במעות א"כ מאי פריך הגמ' לקמן לר"י נתן לספר לא מעל עד שימשוך וקשה לר"ל נמי דהא מותר להשתמש במעות ומעל לר"ה וע"כ דאסור להשתמש במעות א"כ עדיין יאמר נטרפו מעותיך בעליה · ותירצו אף דאסור להשתמש מ"מ לא שייך נטרפו מעותיך דכספים אין להם מחירה אלא בקרקע · ועוד תרצו דלר"י דהוי קנין ד"ת אף דעקרוהו חכמים מ"מ בזה ניחא דהמוכר מותר להשתמש במעות והוי שואל עלייהו אבל לר"ל דאין כאן קנין ד"ת לא הרשוהו חכמים להשתמש ולכך לא מעל עד שימשוך עכ"ל התוס' ע"ש · ובדף (מ"ט א') גבי ההוא גברא דיהיב זוזי אפומשמי לסוף אייקר פומשמי הדרו בהו וא"ל לית לן פומשמי שקול זוזך לא שקיל זוזי איגנוב אתו לקמיה דרבא א"ל כיון דא"ל שקול זוזך ולא שקלא לא מבעי שומר שכר דלא הוי אלא אפי' ש"ח נמי לא הוי א"ל רבנן לרבא והא בעי לקבולי עליה מי שפרע א"ל הכי נמי עכ"ל · וכתב הרי"ף בשם רב האי והביאו הטור בסי' קצ"ח כיון שקבל המוכר המעות כדי להשלים המקח הוי קבלה כדי להוציא ולעבות
בשם

שו"ת חמדת שלמה חלק חו"מ סי' י"ב : מהר"מ פאדווא סי' נ"ו : עבודת הגרשוני סי' י"א : כנסת יחזקאל סי' פ"ח : שער אפרים סי' קכ"ה : מהרש"ך ה"ב סי' קמ"ו : בצלאל אשכנזי סי' ל"ו : מהרי"ט ח' חו"מ סי' כ"ה : כנה"ג בח' חו"מ סי' ס"ו בטור אות א' י"ט : מנחם עזריה מפאנו סי' פ"ז : חות יאיר בסוף הספר בהשמטות שם : נחל יצחק על חו"מ סי' ס"ו בענף ו' שם :

מקור חיים

בשם נרציו הרי חייב באחריותם והוי גביה כהלואה ואפי' אמר המוכר להלוקח תא ושקול זוזך ואתניסו חייב בשן כל זמן שלא קבל המי שפרע שמוטל עליו · וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מה' מכירה ה"ג דאם חזר המוכר וא"ל טול מעותיך הרי המעו' ברשות המוכר וחייב באחריות עד שיקבל עליו מ"ש וכתב הרהמ"ג שם לפי דברי ההלכות חייב אפי' באונסין גמורין דה"ל גביה כלואה גמורה · וכן דעת הרמב"ן ז"ל · אבל לפי דעת התוס' אינו אלא כש"ש ואינו חייב אלא בגניבה ואבדה כיון דהן בעין וכן נראה מדברי הראב"ד שכתב למעלה שהוא חייב בגנבה ואבדה עכ"ל ע"ש · וכתב הב"י בטור סי' קנ"ח הא דכתבו המפרשים בשם התוס' הוא מה שכתבו בתירוצא קמא אבל בתירוץ בתרא מסכימים לדעת הרי"ף והרמב"ם והגאונים דהוי מוכר עלייהו שואל וחייב באונסין עכ"ל · ויש להבין איך כתב דלפי תי' השני חייב באונסין הא אף שכתבו שם הואיל דקנין ד"ת הוי שואל דמותר להשתמש כתבו כן לרב הונא דס"ל דהשתא שיתר תממים הוי שואל עלייהו וחייב באונסין אבל לפי מאי דקיי"ל כר"כ דנאנסו לא א"כ אינו רק כשומר שכר בהאי הנאה דיכול להשתמש וכן מוכח מדברי הרא"ש בהך עובדא דשותפי אחר שהביא השני תירוצים של התוס' וכתב לדידן דהכל חשובים כשולחני אין נ"מ לדינא · והא לכאורה נ"מ טובא דלתירוץ ראשון אינו חייב המוכר באונסין ולתירוץ השני חייב באונסין אלא לדידן דקיי"ל כר"כ אף לתירוץ השני הוי רק ש"ש ולפ"ז אף אם נימא דלא הוי רק כפקדון בעלמא כתירוץ הראשון הא המפקיד אצל שולחני מעות מותרין הוי ש"ש ולא נ"מ מידי וא"כ קשה על הב"י · אלא דס"ל להב"י דאף התוס' והרא"ש לא אמרו דבריהם אלא במקום שפטור ממי שפרע כגון בשינוי שער ובדומה אבל במקום שצריך לקבל עליו מי שפרע כל כמה דלא קבל המ"ש המקח במקומו וגזית אדעתי' דזוזי והוי מלוה גביה כו' וא"כ אפשר לומר דהתוס' נמי סובר כהרי"ף בזה · והא דכתב הב"י דהוא דוקא לתירוץ השני של התוס' היינו משום דלתירוץ ראשון של התוס' עדיין קשה א"כ הא דנתן לספר לא מעל עד שימשוך קשיא לר"ל דהא אף לר"ל במעות ודברים צריך לקבל מי שפרע א"כ עדיין הוי מלוה גביה וחייב באונסין ומטעם זה ס"ל להס"מ דהתוס' חולקים על הרי"ף והרמב"ם ואין לומר דזה רק לר"י דס"ל ד"ת מעות קונות אבל לר"ל לא אמרינן כן דזה אינו דהא התוס' בתירוץ קמא לא מחלק בהכי אלא ש"מ דגם לר"ל לא אמרינן הכי ולכך כתב הב"י דהתירוץ הב' אתיא כהרמב"ם דלתירוץ השני נאמר חילוק זה ועי' בחידושי הריטב"א בפ' הזהב · ולפ"ז כללו של דבר מכל המבואר לעיל דבמקום שאין צריך לקבל מי שפרע התוס' והרא"ש והרי"ף והרמב"ם כולם בהדא שיטתא קיימי דזוזי לא הוי גביה רק כש"ש אליבא דידן ולא כשואל ומלוה ובפרט במקום שאין הקנין קנין רק מתקנת חכמים ולית ליה עיקר בדאורייתא כלל אפי' מי שפרע לא מהני וכנ"ל וזה ברור · וא"כ אף אם נאמר דבעל התרומות בשער מ"ז ח"א ד"ב חולק בהכיר בה שאינה שלו · ובמכר מה שאירס מתנה דזוזי הוי כמלוה · מ"מ יחיד הוא לגבי התוס' והרא"ש ושארי ראשונים דאזלי בשיטת התוס' הנ"ל · ועיין בשיטה מקובצת שהביא הרבה מחברים דסברי כתירוץ התוס' · ובפרט שהרי"ף והרמב"ם נמי מלי סברי הכי א"כ הם המורים כהלכה ודברי המהרי"ו והסמ"ע ברורים הם · וכל זה העליתי מדברי האו"ת ביתר ביאור עי"ש היטב :

אך כד נחתינן לעומקו של הלכה ונעמיק בדברי התוס' דברי התומים תמוהים במה דמה שכתב דלא כתבו התוס' רק לדברי רב הונא אבל לר"כ אף שיכול להשתמש מ"מ אינו רק כש"ש · זה אינו דא"כ קשה הא קיי"ל כר"כ דנאנס לא וקיי"ל נ"כ כר"י דמעות קונות ד"ת א"כ קשה יאמרו עדיין נשרפו מעותיך בעליה דהא ש"ש פטור מאונסין ואי זה הוי פשיעה אפילו ש"ח נמי חייב אלא ע"כ דכוונת התוס' דבזה אפילו ר"כ מודה ודוקא במפקיד שנתן לו בתורת פקדון אף שיכול להשתמש מ"מ כ"ז שלא שמש לא קבל עליו חיוב אונסין אבל ש"ש הוי לפי שיש בידו להשתמש וזה הוא שכרו כדאמרינן בגמ' בהביא הנאה כו' משא"כ במכר דמדאורייתא קונה המעות לגמרי ואף לפי תקנת חכמים כל זמן דלא הדר מעותיו הם מצד שקנאם א"כ מתחילה הוי שואל עליהם וחייב באונסין וזה ברור ודו"ק :

גם מה שכתב התומים שם דאפשר לומר דבעה"ת לא פליג כלל דהתם כבר זכית הלוקח להקרקע וכ"ז דליכא מערערים עליה הרי היא שלו וזכיה ליומא זכיה הוי ולכך הוי המעות כהלואה גבי מוכר · אבל היכא שהלוקח לא החזיק במקחו כלל כמו כאן דלא הוי בהשטר כתיבה ומסירה כד"ת ולא תפיס רק בנייר בעלמא ולא החזיק במקחו כלל כו"ע מודים דלא הוי רק כש"ש דהמעות הוי גבי' רק בפקדון עי"ש · גם זה צ"ע טובא דהא הבעה"ת כתב גם גבי מה שאירס מתנה מכור לך דהמעות הלואה הוי והתם עדיין לא נתן הלוקח למקחו כלל ומצאתי וראיתי בהגהות שהעיר בזה עי"ש :

אך כל זה הוא רק היכא דנעשה בהמכר קנין המועיל לו אלא שהדבר הנמכר לו אינו בתורת מכר מחמת שאינו שלו כמו בהך עובדא דפרדיסא או כמו הכיר בה שאינו שלו ולקחה ובדומה ובאופן הזה הלוקח תיכף משזכה במקח בקנינו הראוי הרי הוא מזכה המעות מיד להמוכר ואף שהטעה המוכר להלוקח בעצם המכירה עכ"ז הוי מעות גבי' הלואה דכל היכי דהוי מקח טעות הוי מעות הלואה גבי' וכן כתב הרמ"א בסי' רל"ב עי"ש · ולפ"ז בהך עובדא דפרדיסא דקנה הלוקח בקנין המועיל כד"ת רק מטעם שנתן המוכר מקודם במתנה לבנו לא קנה הלוקח בזה שפיר הקנה המעות להמוכר והוי מלוה גבי' וכן בהכיר בה שאינה שלו ולקחה אע"ג דידע שאינה שלו מ"מ כיון דקנה אותה בקנין הראוי המעות הוי גבי' דהמוכר הלואה משא"כ היכא דלא עשה בה קנין המועיל כמו בנ"ד שמכר לו שטר דהדבר איתא במכירה ואינו מקח טעות אלא שמחוסר מעשה הקנין המועיל בהמכר כמו מטלטלין משיכה ושטרות כתיבה ומסירה באופן כזה אין המוכר רשאי להשתמש בהמעות דכמו שהלוקח לא זכה במקחו עד שיעשה קנין המועיל בדבר הנמכר כן הלוקח לא מזכה המעות להמוכר עד שימכרנו במכירה גמורה כדין תורה ואז הלוקח יזכה במקחו והמוכר בהמעות לר"י דסובר דדבר תורה מעות קונות במטלטלין והוי עלייהו שואל וחייב באונסין משא"כ בשטרות דאינם נקנים בכסף [לא מבעי לדעת הרמב"ם בפ"ז ממכירה ולפי דעת הרא"ש בתשובה כלל ס"ע ואינך פוסקים דסברי מכירת שטרות הוא רק מדרבנן ועיין בר"ן בכתובות ובב"י בב"ב שם אלא אפילו לדעת הפוסקים דסברי מכירת שטרות דאורייתא נמי אינם נקנים בכסף וכפי של' התוס' בב"ק דף י"ד ע"ב דלא גרסי' שטרות עי"ש ועיין בש"ך ס"ק א' ב' ודו"ק] אין המוכר זוכה בהמעות ולא הוי עלייהו רק כש"ש וכן ראיתי בקצה"ח

רי"ף בפ"ק ובנמו"י שם : תוספת יו"ט פ"ט מ"ג שם :
ב"ב מ"ב ע"א ברשב"ם ד"ה בשטר · מ"ז ע"ב ובתוס' ד"ה
אבל · ק"ז ע"א ברשב"ם ד"ה כלקוחות · קנ"ז ע"ב
וברשב"ם שם · קס"ט ע"ב · קע"ה ע"א ברשב"ם ד"ה המלוה :
רא"ש שם בפ"ג סי' ל"ח : פ"י אות כ"ו בהג"ה :
הגהת מרדכי פ"ק דכתובות מש"כ שם תשובה לר"י :
ריטב"א ורשב"א בחידושיו לב"מ דף ט"ו ע"ב :
רמב"ן בחידושיו לב"ב בפ' הספינה :

שיטה מקובצת בב"מ דף ט"ו ע"ב :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ' י"ח מגזילה ה"א · פ' י"ט ממכירה ה' ג' ד' ·
ובהגהת מיימוני שם · פ' י"ה ממלוה ה"ג ובההמ"ג ·
פ' כ"ג שם · פ"ה מזכיה ה' ח' :
שער המלך פ' י"א ממלוה ה' ה' · ו' :

מקור חיים

בת המורו אבל מכיר בה שהיא בת המורו לא ולא אמרן אלא דלא אנים לי' לדידיה ולאוכפא אבל אנים לי' לדידיה ולאוכפא לא · אמימר אמר אפילו ליכא כל הני לא מ"ט מידע ידיע דשתם כו' והלכה כאמימר עי"ש · ועיין ברי"ף וברא"ש שם :

והרמב"ם בפ' י"ט מה' מכירה ה"ג כתב כל המוכר קרקע או מטלטלין הרי זה חייב באחריותן כיצד אם הוציא המקח מיד הלוקח מחמת המוכר חוזר הלוקח ונוטל כל הדמים שנתן מן המוכר שהרי נלקח המקח מתחתיו כך הדין בכל מכר אפילו שלא פי' הלוקח דבר זה אלא קנה סתם אפילו קנה בשטר ולא פי' בו אחריות הרי זה חייב דאחריות טעות סופר הוא · בד"א כשהוציא המקח מיד הלוקח ע"י ב"ד אבל היכא שהוציא המקח בערכאות אין המוכר חייב באחריות ואע"פ שטוען שהמוכר גנב או גזל ממנו ההפך כו' אין המוכר חייב כלום שזה אונס הוא עכ"ל ע"ש · ופסק כאמימר בגמ' שם דמידע ידיעי כו' ועיין בהסמ"ג שם · וכן פסק הטור בחו"מ סי' רכ"ה ובשו"ע שם · הרי מכל זה נראה דאחריות כותי לא קיבל עליו המוכר בסתמא וע"ז וכיו"ב לא נאמר אחריות טעות סופר ועיין :

שוב ראיתי בשו"ת הרדב"ז בח"ב בסי' תשי"ג שכתב שראה לאחד מחכמי הדור שפסק שאחריות ע"ס וחשיב שאינו כן שאפילו כתב אחריות בשטר ובא כותי והוציא ממנו שלא כדין אינו חייב · הכי נאמר שאחריות כזה קיבל עליו המוכר לא קיבל עליו רק אם הוציא ממנו עפ"י דין הלכך אם כותי הוציא ממנו ע"י עלילות שלא עפ"י דינא דמלכותא שהוא שלא כדינינו אחריות כזה לא קיבל עליו המוכר אפילו אם כתוב בשטר אחריות וכש"כ היכא שלא נכתב בודאי לא נאמר בזה אחריות ע"ס הוא עד שיפרש להדי' שקיבל עליו גם אחריות של כותי · ובזה ג"כ דוקא אם הוציא בדיניהם אבל אם גזלה לא קבל עליו והחכם אשר לא פסק כן טעה בדבר משנה עכ"ל ע"ש · הרי להדי' דבכותי לא אמרינן אחריות ע"ס הוא וכל מי שלא פסק כן טועה הוא והו"ק :

אך גם זאת צריכין לדעת דאף בישראל לא נאמר אחריות ע"ס אלא היכא שלקח מהלוקח עפ"י דת אבל אם לקח שלא עפ"י דת לא אמרינן בזה אחריות ע"ס · וכן מוכח מהא דב"ק (דף ע' ע"א) דאמרי שם וא"ד באחריות נמי דא"ל אהוי טירפך ואשלם לך ופי' רש"י אהוי טירפך שכתבו לך ב"ד שטר טירפה שבדין נטלו ממך ואשלם לך ע"ש · וכן כתב התוס' בב"ב (דף מ"ה ע"א) ד"ה דינא כו' וכן נראה ממש"כ הרמב"ם בפ' י"ט ממכירה שם. בד"א שהוציא המקח מן הלוקח בב"ד של ישראל כו' ועי' בהסמ"ג ובכ"מ שם ובסמ"ע בסי' רכ"ה ס"ק ו' · ועי' בשו"ת בית אפרים ח' חו"מ סי' ו' מש"כ שם באורך ועי' בפ"ת סי' ס"ע ס"ק ד' ובסי' רכ"ה ס"ק ג' וקצרתי ודו"ק :

ב) **אם** היכא שידעינן בבירור שלא התנו באחריות ומכר לו סתמא אם גם בזה נאמר אחריות ע"ס וכמאן דכתיב דמי · הנה מהא דב"מ (ד' י"ד ע"א) נראה דלמ"ד אחריות ע"ס לא צריך לימלך רק למ"ד אחריות לאו ע"ס הוא דצריך לאמלוכי בי' ע"ש וכן כתב הריטב"א והובא בשטה מקובצת שם וז"ל יש מפרשים שטעה הסופר ולא כתבו אבל הוזכר האחריות בשעת הלואה ובשעת המקח וליתא פי' זה דמשמע דאם לא הוזכר אחריות בשעת מעשה דהו"ע אין בו אחריות וא"כ מאי האי דפרכינן מאידך דשואל דשעבוד צריך לימלך הא לרבנן נמי צריך לאמלוכי ולפרש שאם לא פירש אין לו אחריות אלא ה"פ אחריות ע"ס הוא כי אעפ"י שלא הוזכר אחריות בשעת מעשה כמו שפי' דמי והסופר טעה בעיקר הדין כסבור שאין בו אחריות כיון שלא הוזכר בפי' ולפיכך לא כתב בו אחריות עכ"ל ע"ש וכן כתב הרשב"א בחידושיו שם וכן כתב הרמב"ן בחידושיו לב"ב בפ' הספינה דאפי' לא התנה המוכר והמלוה כלל אמרינן אחריות ע"ס הוא ע"ש וכן הוא להדיא בתוס' בכתובות (ד' נ"ה ע"א) בד"ה כתובו כו' דאפילו לא אמר כתובו לא צריך לאמלוכי בי' ע"ש · וכן כתב להדי' הנמו"י בב"מ שם ·

הג"ה

[ומא דכתב הנמו"י בב"ב דאחריות ע"ס לא נאמר אלא בהתנו · עיין בסמ"ע ובש"ך בסי' נ"ט סעי' ד' ובש"ך בסי' ק"ב ס"ק א' שהאריך שם ומחלק בין נכסים שקנה בשטר ובין הנכסים שיקנה ע"ש וקצרתי ודו"ק]:

וכן נראה להדיא מהא דכתב הרמב"ם בפ' י"ט ממכירה ומהטור ושו"ע סי' רכ"ה ע"ש בסמ"ע וש"ך ודו"ק :

והריב"ש בתשובה סי' שפ"ב כתב נמי כן וז"ל הא דאמרינן אחריות טעות סופר הוא לא שאנו תולין שטעה הסופר במה שצוה לו המוכר אלא אף גם אם ידעינן בבירור שלא התנו באחריות הרי הוא כאילו התנו משום דלא שדי איניש זוזי בכדי ע"ש · וכן הוא להדי' בתשובת הרמ"א סי' מ"ז ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תשי"ג ובכנה"ג בחו"מ סי' ע"ה בהגהות הב"י אות י"ט · ועיין ביד מלאכי בכ"ש אות ס"ב ודו"ק :

אך כל זה הוא רק היכא שכתב השטר בסתם ולא גילה דעתו שלא היה רוצה לקבל עליו אחריות דאז אמרינן מסתמא אדעתי' דמנהג העיר עשה אבל בשים קצת הוכחה מתוך השטר שלא רצה לקבל אחריות בזה ודאי לא אמרינן אחריות טעות סופר וכן הוא להדי' בתשובת מהר"ל בן חביב סי' קכ"ז · וכן הוא ביד מלאכי שם אות כ"ז ע"ש :

ג) **ועל** דבר אי הוא רק במכר אבל לא בחליפין נראה דבחליפין לא נאמר אחריות ע"ס הוא משום דדוקא במכר אמרינן לא שדי איניש זוזי בכדי משא"כ בחליפין דהוו בניהם כלקוחות זה קונה מזה וזה קונה מזה לא אמרינן בזה אחריות ע"ס הוא · וכן נראה מהא דאתמר בב"ב (דף ק"ז) אחין שחלקו ובא ב"ח ונטל חלקו של אחד מהם רב אמר בטלה מחלוקת ושמואל אמר ויתר וכו' קסבר אחין שחלקו לקוחות הן ולוקח שלא באחריות וכו' וכתב הרשב"ם כאלו אמרי זה לזה איני מקבל אחריות חלקך עלי דמי דמסתמא לא מקבלו אע"ג דגבי מוכר קרקע קי"ל אחריות ט"ס ה"מ היכא דזבין קרקע מחבריה דלא שדי זוזי כו' אבל לגבי ירושת האחין דכל אחד נוטל חלקו בירושה הגאה דאיהו לא מקבל אחריות על כל חבירו גמר ומקני ליה לחבירו חלקו לגמרי שלא יקבל חבירו אחריותו עליו ולא תשתעבד ליה שהרי כי היכי דדידיה לא

משתעבדת

שו"ע חו"מ סי' ל"ט סעי' א' ובסמ"ע ס"ק ד' · ט"ז · ובש"ך ס"ק א' · מ"ט סעי' ב' ברמ"א · קי"א סעי' א' ס"ק ג' · קי"ב סעי' א' ובסמ"ע ס"ק ד' · קט"ו בש"ך ס"ק א' האריך · רכ"ה סעי' א' ובסמ"ע ס"ק ד' ובש"ך ס"ק א' ובנה"מ ובקצוה"ח שם · ר"מ סעי' א' · או"ת סי' ק"ר :
שו"ע אבהע"ז סי' קי"ב סעי' א' ובחמ"ח ובב"ש ס"ק א' :
בית מאיר סי' קי"ג סעי' ב' :
כנסת הגדולה בחו"מ סי' ע"א בהגהת הב"י אות ט' :
שו"ת הרשב"א סי' אל"ף ס"ח :
מהריב"ל כלל י"ב סי' ס"ח :
מהרלב"ח סי' קכ"ז :
מהרשד"ם סי' רע"ד · ת"ג :
מהרי"ק שורש קפ"ב סי' ד' :
ר"ש כהן ח"ב סי' מ"ד · ח"ג סי' פ"ג :
רדב"ז ח"א סי' תקמ"ח · ח"ש סי' רכ"ח · תשי"ג :
עבודת הגרשוני סי' קי"ז :
שבות יעקב ח"א סי' קנ"ג · ח"ב סי' ק"פ :
צמח צדק סי' ד' :
חתם סופר ח' או"ח סי' קס"ג :

מקור חיים

משתעבדת לחבירו עכ"ל וכמו כן בחליפין נמי אמרינן כי היכי דאין זה מקבל אחריות על מה שנתן להבירו כן נמי חבירו לא מקבל אחריות על מה שנתן לו וע"ז לא נאמר אחריות ט"ס הוא · ועי' היטב ותראה כי כן הוא :

אך בהגהת מרדכי בפ"ק דכתובות כתב שם תשובה לר"י בן מנחם ראובן החליף בתים לשמעון ונמצא בהן מומין כו' ומסיק דחליפין הרי הן כמכר ומקבל כל אחד ואחד אחריות על חבירו להעמיד החליפין בידו כו' ע"ש הרי הוא להורס דלא כמו שכתבתי רק דעתו דחליפין הרי הוא כמכר ודלא כהרשב"ס וצ"ע :

אבל באמת אין מזה ראיה כי דבריו שם צ"ע ומהוסר הבנה כם שכתב דחליפין הרי הוא כמכר ואח"כ כתב ואם יש לו אחריות טורף ואם לאו גובה מב"ח דכוונתו אם כתב לו אחריות או אמר לו בע"פ במקבל אחריות טורף ממשעבדי ואם לאו היינו שלא התנה בפירוש גובה מב"ח הרי היפוך ממש"כ בתחלה דחליפין הרי הוא כמכר דמשמע כהתם מכר דאמרינן בזה אחריות ט"ס הוא ע"ש היטב ודו"ק :

ע"כ נראה דחליפין לאו כמכר דמי וכמש"כ הרשב"ס ביורשין כן הוא בחליפין וכן הוא להדיא בשו"ת נמה לדק סי' ד' גבי שנים שהחליפו בתיהם זה בזה ולקח בע"ח של אחד מהם את ביתו וגם הבית אשר נתן לשמעון בעד ביתו ובשטר של חליפי הבתים לא נכתב אחריות כו' פסק התם להדיא אחרי דלא נכתב אחריות בשטר אין טענת שמעון טענה אע"ג דקי"ל אחריות ט"ס הוא היינו דוקא במכר משום דלא שדי איניש זוזי בכדי כו' אבל בכה"ג שהחליפו זה עם זה דהוי שניהם כלקוחות לא אמרינן בזה אחריות ט"ס הוא ע"ש שהאריך בזה והביא נמי לההיא שכתב הרשב"ס ועי' בכסף נבחר וקלרתי דו"ק ותשכח :

סוגיא שביעית איגלאי מילתא למפרע

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

עירובין פ"ב ע"א :
פסחים ל' ע"ב במשנה ברש"י · ל"א ע"א :
יומא י"ג ע"ב :
יבמות ל"ה ע"ב ובתוס' ד"ה תיגלי · ובנמו"י שם · ס"ז ע"ב ובתו"ס ד"ה אי, ובחידושי הרשב"א שם · פ' ע"א ובתוס' ד"ה נעשה :
קדושין ד' ע"א ובתוס' ד"ה דלא ובחידושי הרשב"א מש"כ בשם הראב"ד ריטב"א בתוס' רי"ד שם :
גיטין ל"ב ע"א · ס"ו ע"א :
נדרים מ"ח ע"א :
נזיר ל"ב ע"ב ובתו"ס ד"ה ואם :
סוטה ו' ע"א :
בבא קמא ע"נ ע"א :
בבא בתרא ק"כ ע"ב ברשב"ם ד"ה שיש שאלה · קל"א ע"א ובתוס' ד"ה כיון :
מכות י"א ע"ב ברש"י ד"ה בטלה · כ"ב ע"ב ברש"י ד"ה הא :

הנה בראותי כי הסוגיא דאיגלאי מילתא למפרע מחובר להא דאמרינן בכמה מקומות בש"ס הוכיח סופו על תחילתו ובגדר אחד הם כמבואר להמעיין בהמקומות הרשומים כאן והרבה יש לדבר בזה אך מיראת האריכות באתי רק להעיר קצת במה דפליגי רשב"ג ורבנן בהא ולבאר שמין מנהו כיד ה' הטובה עלי והוא :

בחולין (דף ל"ט ע"ב) איתא תניא כותי' דר"י השוחט את הבהמה לזרוק דמה לע"ז ולהקטיר חלבה לע"ז הרי אלו זבחי מתים שחטה ואח"כ חישב עליה זה היה מעשה בקיסרי ולא אמרו בה לא איסור ולא היתר אר"ה לא אמרו בה איסור משום כבודן של רבנן כו' ואמר רב פיזבי דלא קאמרו בה היתר משום כבודו של רשב"ג דסבר הוכיח סופו על תחילתו ע"ש :

ויש לעיין בזה איך הוא הדין בהמה אם נאמר אחרי דלא אמרו בה היתר ולא איסור מידי ספיקא לא נפקא ואסור בהנאה ג"כ; או נאמר דלא התירו בה כל כך אחרי דלא אמרו בה איסור משום כבודו של רבנן והדבר צריך תלמוד :

והנה מפשטא דסוגית הש"ס נראה דאסור גם בהנאה דקאמרי דלא אמרו בה היתר משום כבודו של רשב"ג דהוכיח סופו על תחילתו וכי שהע בהסיא מחשבה קשחט משמע דאי הוי אמרי בה איסור הוי אסור בהנאה משעם זבחי מתים דהוכיח סופו על תחילתו · ובשתא נמי דלא נאמר בה היסור וגם לא נאמר בה היתר מידי ספיקא לא נפקא ונאסר בהנאה מספק · וכן נראה מסא שכתב הרמב"ם (בפ"ב מה' שחיטה ה' ט"ז) דשחט ואח"כ חישב ה"ז אסורה מספק ע"ש

מקור חיים

בקצה"ח ס"ק ד' שהעיר בזה והאריך והנה שהנתיבות בס"ק ה' תמה עליו עכ"ז דבריו שם נכונים מאד ולפ"ז דברי המהרי"ו שהובא בסמ"ע נכונים הם דכל היכא דידע דלא קנה עדיין היינו היכא דלא הקנה לו בכו"מ לא הקנה הלוקח להמוכר המעות ולפ"ז לא הוי עלייהו רק ש"ש והוא ברור ודו"ק :

היוצא לנו מכל אלה בצירוף דעת הנתיבות דאם מכר המוכר השטר ופירש בשעת המכר שמוכר לו כד"ת בכו"מ אז כל זמן שלא מכר לו השטר עליו אסור המוכר להשתמש במעות כי לא הוי עלייהו רק ש"ש אבל היכא שמכר ומסר לו השטר סתם ולא פירש לו באיזה אופן הוא מוכר לו או שטעה וסבר שהמסירה לחוד הוא קנין המועיל אז הוי המוכר על המעות שואל ולא הוי גבי' רק כמו הלואה ועיין היטב בכל אלה כי קצרתי והו"ק :

ג) **ומעתה** עוד נשאר לפנינו לעיין אם לא הקנה לו השטר רק במסירה לחוד אם קנה הנייר או גם הנייר לא קנה · והנה דעת בעל התרומות דקנה הנייר דכ' בשער כ"א והובא דבריו בטור סי' ס"ו אות ע"ו וז"ל כתב בעה"ת אם לא כתב המוכר ללוקח קני לך איהו כו' שלא קנה השעבוד והלוקח משתמש בנייר לצור עפ"י צלוחיתו כו' הרי אף דלא קנה השעבוד מהשטר לגבות בו אבל עכ"פ הנייר קנה וכן נראה דעת רש"י בכתובות (דף פ"ו ע"א) שפירש על מאי דאמר אמימר מאן דלא דאין דינא דגרמי מגבי בי' דמי ניירא בעלמא דאמר לי' לא מכרתי לך אלא נייר והרי הוא בידך כו' והביא דעת הכמי פריוונצא דסברי דלא קנה הנייר כו' עי"ש וכן נראה מדברי הסמ"ג בפ"ו מה' מכירה ה' י"א דקנה הנייר וכן כתב הרשב"א בתשובה סי' תתקי"ה עי"ש וכן הוא דעת הר"ן בכתובות וכן כתב הטור באה"ע סי' כ"ח בהמקדש בשטר שמין הנייר אם הוא שוה פרוטה מקודשת וודאי ואם לאו הוי ספק קדושין הרי דקנה הנייר עי"ש ובקדושין (דף מ"ז ע"ב ומ"ח ע"א) ובתוס' ורא"ש ור"ן שם ובב"ב (דף ע"ו ע"ב) לגיר ולצור כו' ועיין היטב בכל אלו המקומות ואין להאריך ודו"ק :

אך דעת הרמב"ן אינו כן אלא דאף לצור עפ"י צלוחיתו נמי אינו קונה הנייר וצריך להחזיר השטר מפני שעיקר מקחו לראי' והכל בטל ולא נתקיים המכר להלאין והובא דבריו בטור סי' הנ"ל עי"ש וכן כתב שם הטור דאם לא כתב לי' קני לך איהו וכל שעבודי' לא קנה המלוה שבו ואפילו הנייר לצור עפ"י צלוחיתו נמי לא קנה · ודבריו צ"ע מהא דכתב באה"ע סי' כ"ח שנראה מהם בהיפך דקנה הנייר ואם הנייר שוה פרוטה מקודשת :

גם ראיתי בב"י שהביא דברי רבינו ירוחם וז"ל כתבו הגאונים המוכר שט"ח לחברו במסירה לבד אעפ"י שלא קנה הלוקח יכול לתפוס הנייר עד שיחזיר לו דמי המקח ואם הגיע זמן המלוה מוציאין מזה ונותנים לזה וכ"כ הרא"ש בתשובה ואמר אם יתן לו דמי המכר יחזיר לו השטר ואינו יכול לומר אעפ"י שלא קניתי המלוה קניתי הנייר לצור עפ"י צלוחיתי כן כתבו הרמב"ן והרשב"א וכן נראה פיקר עכ"ל עי"ש · והנה הא דכתב שכן הוא דעת הרמב"ן דבריו נכונים · אבל בהא דכתב שכן הוא דעת הרשב"א צ"ע לכאורה דהלא דעת הרשב"א דקנה השטר לצור ולצור · וכמבואר בדברין בתשובה סי' תתקי"ה וכפי שהבאתי לעיל עי"ש וצ"ע :

אבל כד נחתינן לעומקה של הלכה דברי הרשב"א נכונים המה וגם הטור אינו סותר א"ע כלל · דראיתי בתשובת הרשב"א עצמה דכתב שם דבריא שנתן שט"ח וכתב ומסר אם לא אמר קני לך איהו וכל שעבודיה לא קנה אלא לצור עפ"י צלוחיתו כו' ע"ש · הרי דמיירי בכתב ומסר ובזה הו"ע מודי דקנה הנייר · וכן נראה מדברי הסמ"ג שכתב והוקא שאמר וכל שעבודים אבל בלא"ה לא קנהו אלא לצור עפ"י צלוחיתו ע"ש היטב · הרי דתלתא גוונא איכא היכא דכתב ומסר וגם אמר או כתב קני לך איהו וכל שעבודיה קנה הכל ובאם שכתב ומסר ולא אמר קני לך היהו וכל שעבודי' קנה רק הנייר ולא השעבוד ובאם שמסר ולא כתב לא קנה גם הנייר · ולפ"ז בהו"מ סי' ס"ו מיירי בדלא כתב ליה כלל רק מסר בלבד בזה לא קנה גם הנייר ובאות ע"ו בדברי בעה"ת מיירי בדכתב ומסר אבל לא כתב ליה או לא אמר קני לך היהו וכל שעבודי' בזה קנה רק הנייר וכן מיירי באה"ע · ולזה קמדייק שם דאם הקנה לה השטר בכו"מ כדין רק לא אמר לה או לא כתב לה קני לך איהו וכל שעבודי' · אבל בסי' ס"ו אות א' קמיירי היכא שלא כתב כלל רק מסר השטר בזה לא קנה גם הנייר · ועי' בסמ"ע ס"ק מ"ע ובש"ך ס"ק נ"ט ובכנה"ג בב"י אות ה' מש"כ בזה ודו"ק :

היוצא לנו מכל זה · דבכתב ומסר וכתב או אמר לי' קני לך איהו וכל שעבודי' קנה גם המלוה · ובדכתב ומסר השטר רק לא כתב או לא אמר קני לך איהו וכל שעבודי' קנה רק הנייר לצור עפ"י צלוחיתו · ובקדושין אם הוא שוה פרוטה מקודשת בודאי · אבל במסר בלבד ולא כתב כלל לא קנה גם הנייר · רק יש ביד הלוקח לעכב השטר עד שיחזיר לו המוכר דמי המקח וכדברי ר' ירוחם וזה ברור בעזה"ה והו"ק :

אך יש לעיין לפי מאי דפליגי ר"נ ור"ה ור"ש בב"ב (דף קמ"ג ע"א) בקני את והמור · ר"נ אמר קנה מחצה · ור"ה אמר לא קנה כלום · ור"ש אמר קנה הכל · והרי"ף והרא"ש שם והרמב"ם בפ' כ"ב מה' מכירה ה' י"ב · והטור ושו"ע בהו"מ סי' ר"י פסקו כולם כר"נ דקנה מחצה · דהלכתא כר"נ בדינא ע"ש · וכן נראה דעת המרדכי בב"ב שם דקנה מחצה כר"נ דכתב מי שמקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם עם דבר שבא לעולם · י"א דדמי לקני את וחמור דקנה הדבר שבא לעולם ועיין ברמ"א בהו"מ סי' ר"ע סעיף ד' שהביא דעת המרדכי [ועיין באה"ע סי' ק"ח סעי' ג' ברמ"א שכתב · הכותב לבתו ולחתנו שיטלו חלק כאחד מבניו הוי כאלו כתב כך לאשתו · ואינו נוטל אלא בנכסים שהיה לו בשעת הכתיבה · והוא מדברי המרדכי דב"ב אשר הבאתי לעיל · וצ"ע מפני מה בשו"ע הו"מ נקט בלשון י"א · ובאה"ע הכריע דקנה · והו"ק] :

והרמ"א בד"מ ובשו"ע בסי' ר"ג סעיף יו"ד הביא שלשה חלוקי דעות בזה · החליף מעות ומטלטלין או מעות וקרקע ביחד · י"א הואיל וחליפין אין קונין במעות נתבטל כל הקנין · וי"א דכל הקנין קיים · וי"א דקיים אצל הקרקע והמטלטלין ובטל אצל המעות · וצ"ע מפני מה הביא להלכה כל הדעות הללו · הלא באמת הלכה כר"נ ולא כר"ה ור"ש דפליגי על ר"נ וכפי שפסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ואינך פוסקים · והוא בעצמו בהו"מ סי' ר"ט ואה"ע סי' ק"ח הכריע כר"נ וא"כ למה [ובאמת כה דברי המרדכי בב"ב פ' מי שמת שהביא שם כל הני תלתא · והוא דעת ר"נ ור"ה ור"ש דפליגי בב"ב] לו להביא להני דעות אשר לא אליבי' דהלכתא כיכו · ועיין בסמ"ע שם ס"ק ע' ובהגר"א ס"ק מ"ב מש"כ בזה וקצרתי ודו"ק :

ואחר כל אלה אפשר לומר גם בכ"ד דלפי פסק הלכה בקני את וחמור כר"נ · קנה רק הנייר ולא המלוה · ולמ"ד קנה כולה קנה גם השעבוד אגב השטר · ואף דאין המסירה מהני לענין השעבוד הוי כהקנה לו מעות ומטלטלין דלמ"ד קנה כולה קנה גם המעות בחליפין כמו כן בכ"ד יקנה גם השעבוד אגב הנייר · ולמ"ד דלא קנה כלום אפשר לומר דהכא יקנה דהסמ"ע שם בס"ק ע' כתב בשם המרדכי דאף

מקור חיים

דקני את והמור לא קנה כלל משום דהמור לאו בר קנין הוא כלל · אבל מטבע נקנה במשיכה ובהגבהה ובהודאת אגר ע"ש · א"כ נמי בשטר דנקנה בחו"מ קונה השטר באגב אף בלא כתיבה · אך זה אינו רק אם נאמר דמכירת שטרות מה"ת א"כ שפיר הוי הקנין מה"ת ע"י כתיבה · אפשר לומר דיקנה ג"כ אגב השטר אף בלא כתיבה · אבל אם נאמר דמה"ת לאו בר קנין הוא כלל רק מדרבנן הוא נקנה בחו"מ · אפשר לומר דהחכמים לא תקנו רק מפני תיקון העולם · ודי לך מה שתקנו שיועיל בכתיבה אבל לא באגב ואין לך בו אלא חידושו ודמי לקני את והמור · ועיין היטב בזה ודו"ק :

ד) **ועל** דבר אם יכול לומר קים לי כהנך פוסקים דסברי דאותיות נקנות בכתיבה בלבד · וכן בשטר של כותי אם יכול לומר קים לי כהנך פוסקים דנקנה בחו"מ · הנה ראיתי בכנה"ג בחו"מ סי' ס"ו בהגהת הטור אות א' דכתב דנראה מבעל משפטי צדק ח"ב סי' מ"ט דיכול המוחזק לומר קים לי כהרשב"ם ואינך דסברי דאותיות נקנות במסירה בלחוד ע"ש · וכן מצאתי וראיתי בשו"ת שער אפרים בסי' קל"ה בההוא שמכר שט"ח לחבירו ומסר לו ואמר שמכר לו כל זכות שיש לו בו אך לא כתב לו כתיבה ע"ז ונפסד החוב ורצה הלוקח לחזור בו ופסק דיכול המוכר לומר קים לי כהרשב"ם ור"י גאון ובעה"ת ובעל נתיבות דס"ל דאותיות נקנות במסירה לחוד וכמש"כ הכנה"ג בשם משפטי צדק וא"כ המכירה היתה כדין ובהכרח לוקח נפסד ע"ש :

ובחפשי באמתחת הספרים בלי מצאתי וראיתי בשו"ת חות יאיר בסוף הספר בהשמטות שם שכתב וז"ל כל מה שסתם לנו הב"י בש"ע ולא חלקו עליו הבאים אחריו הוי דבר משנה · ובמקום שהגיה הרמ"א דעת חולקים והבאים עמהם ג"כ הוי כדבר משנה דנוהגין כוותי' · ובמקום שהביא י"א ולא הכריע הו"ל הסמ"ע והש"ך בהכרעתם כדבר משנה בכל ענין ואם יש מחלוקת בין הסמ"ע והש"ך לא גרע כח הש"ך לדעתי במקום שחולק על הסמ"ע לפסוק כוותי' והוי נמי כדבר משנה דהלכה כבתראי · אף כי שמעתי שקשה מאד לפסוק להוציא נגד הסמ"ע והי' לנו לומר דעכ"פ לא הוי הפוסק כהסמ"ע כטועה בדבר משנה · אך נ"ל כמש"כ עכ"ל ועיי"ש היטב · ולפי הגהת החו"י דברי השער אפרים בנגה יבוהו על המשפטי צדק שהביא הכנה"ג ל"ע טובא איך יכול לומר קים לי כהרשב"ם ואיך דסברי דאותיות נקנות במסירה לחוד אחרי דהב"י בש"ע והרמ"א והסמ"ע והש"ך כולם כאחד ענו ואמרו דאותיות אינם נקנות רק בכתיבה ומסירה אין לזוז מדבריהם [ובאמת לבד זה קשה בזה לומר קים לי להמוכר והלוקח יפסיד מעותיו דהא כיון דלא מצי לגבות בו הוי מקח טעות והמעות חוזרים ודמי למש"כ הרמ"א בחו"מ סי' רל"ב סעי' י"ב דאפילו טריפה שאין אוכלין מספק מבטל המקח ואינו יכול המוכר לומר אייתי ראי' דטריפה היא משום דכיון דמ"מ מטריפין אותה מחמת ספק אין לך מום גדול מזה והוי מקח טעות ע"ש דאף בספיקא דדינא נמי הכי הוא · א"כ הכא נמי אהכי דאין יכול לגבות החוב מחמת ספיקא דדינא הוי מקח טעות והמכירה בטל והמעות חוזרין א"כ איך נאמר בזה דיכול המוכר לומר קים לי ולהפסיד מעות הלוקח והדבר צ"ע טובא וראיתי בשער המשפט סי' ס"ו ס"א שהאריך והעלה בצ"ע עי"ש] והרבה יש לדבר בטענת קים לי ורבו שהאריכו בזה הראשונים והאחרונים הלא המה בתשובותיהם ועיין במהרי"ק סי' קמ"ט ותס"ד. ומהרד"ך ומהר"א ששון בכמה תשובות · ובשו"ת הרדב"ז סי' קי"ג ובשו"ת שבו"י ח"א בכללי קים לי ועיי' בברכי יוסף אות י"ב ובנתה"מ סי' כ"ה אות כ' ובקצוה"ח · ובתומים שם ובגט פשוט בסוף הספר בכללים שם ואין להאריך עוד בזה וקצרתי ודו"ק ותשכח :

היוצא מכל אלה בצירוף דעת הנתיבות דאם מכר את השטר ופי' בשעת המכר שמוכר לו כד"ת בחו"מ אז כל זמן שלא מסר לו השטר עליו אסור למוכר להשתמש במעות כי לא הוי עלייהו רק ש"ש אבל היכא שמכר ומסר לו השטר סתם ולא פי' ליה באיזה אופן הוא מוכר לו או בטעה וסובר שהמכירה לחוד הוא קנין המועיל אז הוי המוכר על המעות שואל ולא הוי גבי' רק הלואה ועי' היטב בכל אלה כי קצרתי ודו"ק :

סוגיא ששית אחריות טעות סופר

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

כתובות נ"א ע"א בתוס' ד"ה אתאן · נ"ה ע"א בתוס' ד"ה כתובו ק"ד ע"א :
גיטין נ"ה ע"א ובתוס' ד"ה אבל :
ב"ק נ"ט ע"ב בתוס' ד"ה כתב · צ"ה ע"א ובתוס' ד"ה מאן :
ב"מ י"ד ע"א ובתוס' ד"ה שעבוד · ט"ו ע"א בתוס' ד"ה בע"ה · תדע : ובשטה מקובצת שם · ע"ב שם · ל"ה ע"ב בתוס' ד"ה רבא · ס"ה [ע"ב ברש"י ד"ה שלא · ס"ו ע"א בתוס' ד"ה פטומי :

הסוגיא זו יתפרד לתלתא ענפי · א) אי הא דאחריות טעות סופר הוא רק לישראל נאמר אבל אחריות של לאו בר ישראל לא קיבל עד שיכתוב בפירוש או לא שנא · ב) אי ידענא בבירור שלא התנה באחריות ג"כ נאמר בזה אחריות טעות סופר · או דוקא היכא שלא ידוע לנו תלינן הטעות בסופר · ג) אי דוקא במכר אמרינן אחריות טעות סופר הוא אבל אם החליפו זה עם זה דהוי שניהם כלקוחות לא אמרינן בזה אחריות טעות סופר או דלמא לא שנא · ועוד פרטים המסתעפים בזה ובבדי להקל על המעיין רשמתי כל המקומות המדברים בזה ופה באתי לבאר רק בדרך קצרה כיד ה' הטובה עלי וזה הוא :

א) **בב"ב** (דף מ"ב ע"א) איתא מכריז רבא ואיתימא ר"פ דסלקין לעילא ודנחתין לתתא האי בר ישראל דזבין לי' ארעא לישראל חברי' וקא אתי עובד כוכבים ואנים לי' מיני' דינא הוא דמפצי לי' מיני' ולא אמרן אלא שאינו מכיר בה שהיא

של

זבחים ב' ע"ב:
חולין כ"ט ע"ב. ל"ט ע"ב. מ' ע"ב ברש"י ד"ה מהתך:
כריתות כ"ד ע"ב:
נדה י"א ע"א:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ו מאישות ה' י"ב. פ"ח מגירושין ה' י"ג:
ראב"ד שם. פ"א מה' יבום ה' ב'. פ"א מנערה ה' ט' ובראב"ד פ"ד מעבדים ה' א' ובכל"מ שם האריך: פ"ד מזכייה ה"ג ובהה"מ ובב"מ ובלח"מ שם:

משנה למלך פ"ו מגירושין ה"ג:
שער המלך פ"ב מאישות ה"ה. פ"ז שם פ"ח מגירושין ה' י"ג:
שו"ע יו"ד סי' ד' בט"ז ס"ק א':
שו"ע חו"מ סי' מ"ו בסמ"ע ס"ק ס"ד. רל"ה סעי' י"ב ובסמ"ע ס"ק ל"ב רמ"ה ובסמ"ע ס"ק כ':
שו"ע אבהע"ז סי' קי"א סעי' ה'. קנ"ה סעי' כ'. פמ"ג באו"ה סי' נ"ה באשל ס"ק ו'. כו"פ ביו"ד סי' ד' ס"ק ב':
תפארת למשה ביו"ד סי' ד':
שו"ת הרשב"א סי' תש"ד:
מהרי"ק שורש קנ"ה:
שער אפרים סי' קכ"ב:

מקור חיים

ע"ש. וכן כתב הטור ושו"ע ביו"ד סי' ד' סעי' ב' דהוא ספק זבחי מתים. ודעתם מאחר שלא הכריעו בגמ' שם צריך להיות אסור גם בהנאה כספק זבחי מתים ועיין:

אך הרבינו ירוחם כתב דהבהמה מותרת בהנאה אף אם שחטה ואח"כ זרק דמה לע"א דלא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו וכן מוכח בתוספתא ע"ש. אבל הב"י בטור שם הביא וחולק עליו בשתים חדא במאי דבעי זרק דבלא היתב עליה משמע דבמחשבה בלבד קמיירי אעפ"י שלא זרק. ומהתוספתא אינו ראי' כל כך. גם במה דאמר שהבהמה מותרת בהנאה נמי לא נ"ל אחרי דלא אמרו בה לא איסור ולא היתר מידי ספיקא דאיסור הנאה לא נפקא עי"ש היטב:

אך במהרש"ל ביש של שלמה (בפ"ב דחולין אות כ"א) פסק כרבינו ירוחם דמותר בהנאה משום דהלכה כרבנן לגבי רשב"ג וכן משמע מלשון הש"ס דאמרו שם שלא אמרו לא איסור ולא היתר משום כבודו כו' ולא אמרו משום דמספקא לן אי הלכה כרבנן או כרשב"ג ש"מ דידעו באמת דהלכה כמאן אלא שחשבו לכבודו. ומה שאמרו שם על שניהם שחשבו לכבודן משום דאנן לא ידעינן בשל מי נראה להם שכן הלכה ובשל מי חשבו לכבודו לזה אמרו על שניהם משום שחשבו לכבודו ולפי"ז מן הסתם הלכה כרבנן וכן בב"ב בפלוגתא דרשב"ג ורבנן בזיכה ע"י אחר והביא הרי"ף והרא"ש שם דהלכה כרבנן וכן הוא בהגהת אשרי שם וכיון דהלכה כרבנן דרשב"ג דלא אמרינן הוכיח סופו על תחילתו הרי אפילו באכילה אלא הם החמירו וחשבו לכבודו של רשב"ג הוא רק באכילה אנו חוששין לכבודו שלא יאמר מה שהוא עושה זבחי מתים אכלינן אנן אבל לא לאסור גם בהנאה ולאבד ממונם של ישראל מכל וכל גם הם לא כוונו לזה כלל. ולזה שפיר פסק הרבינו ירוחם דמותר בהנאה עיי"ש היטב ודו"ק:

אמנם אחרי העיון דברי הטור בזה צ"ע מוכח דביו"ד שם כתב הרי זה ספק זבחי מתים והוא כדעת הרמב"ם בפ"ב משחיטה שכתב שם אסורה מספק מטעם דלא אמרו בה לא איסור ולא היתר ולזה הוי הדבר בספק וכן כתב הסמ"ג בפ"ד מזכיים במה שפסק הרמב"ם בזיכה לו ע"י אחר ושתק ולבסוף צווח דהרי זה ספק משום כך טעמא דהשוחט דאמרינן התם לא אמרו בה לא איסור ולא היתר כו' והם הם נסתפקו מי יכריע ע"ש. וא"כ נראה דהטור שכתב ה"ז ספק זבחי מתים הרי הוא הולך בשיטת הרמב"ם ואסורה נמי בהנאה ובחו"מ בסי' רמ"ה כתב שם בתחילה דעת הרמב"ם דהוי ספק ואח"כ כתב ומדברי א"א הרא"ש ז"ל יראה שזכה בה המקבל וכתב הב"י שם דטעמו משום דבב"ב פליגי בה רשב"ג ורבנן ולא הכריע הרא"ש שם משמעות הלכה כת"ק ע"ש הרי שפסק כרבנן דלא אמרינן בה הוכיח סופו על תחילתו וצ"ע טובא בזה. וראיתי ביש של שלמה שם שהוא ג"כ דעת הטור בזה ועיין ברשב"ם וברי"ף ובנמו"י שם ובט"ז ביו"ד סי' ד' ס"ק ב' ויש ליישב ודו"ק:

וראיתי בפר"ח שם שדעתו שלא כדעת רבינו ירוחם רק אסורה גם בהנאה משום חומרא דעבודת כוכבים וכתב דכן הוא דעת הרמב"ם והטור וכן משמעות שארי פוסקים שלא ביארו היתר הנאה ולזה יש להחמיר ע"ש היטב. וכן ראיתי בתב"ש שם ס"ק ד' שדעתו נמי לאסור בהנאה אחרי דדעת הרמב"ם והטור ושו"ע להחמיר וביותר דדעת התוס' בסנהדרין ד' ס"א בפלוגתא דשוחט ע"מ לזרוק נראה דקאי לענין הנאה דלאכילה נ"ל משום דהוי אפיקורס ששחיטתו פסולה ולפי"ז הך ברייתא דשוחט ע"מ לזרוק נמי נ"ל דלהנאה אתי' ולא לאכילה דלאכילה לא צריכא ע"ש היטב:

אבל ראיתי בדרישה דדעתו כדעת רבינו ירוחם דמותר בהנאה דאל"כ מאי נ"מ במה דאמרי בגמ' שם שלא אמרו בה לא איסור ולא היתר אם לא להתיר בהנאה ע"ש. ובאמת מדברי הט"ז והש"ך שם נמי נראה דדעתם לפסוק כדעת רבינו ירוחם ע"ש היטב:

ובאמת אחרי העיון אפשר לומר דהרמב"ם נמי סובר דמותר בהנאה מדכתב הרי זה אסורה מספק ולא כתב בסתמא אסורה נראה דדעתו כיון ספק הוא לא נאסר רק באכילה מספק ולא בהנאה ומצאתי און לי שראיתי בכו"פ בסי' ד' ס"ק ב' שכתב וז"ל לפענ"ד נראה דאף להרמב"ם אין כאן איסור הנאה דלא ימלט מידי ספק וא"כ אוקי אחזקה בשלמא באכילה משום דיש כאן ספק בשחיטה מחשבת ע"ז והוי זבחי מתים וכל ספק בשחיטה להחמיר דבהמה בחזקת איסור עומדת אבל לענין הנאה הבהמה בחזקת היתר עומדת ואם יש ספק אמרינן אוקי אחזקה ובחזקת היתר עומדת ולדקו דברי רבינו ירוחם ע"ש הרי דדעתו נמי דדעת הרמב"ם שכתב ה"ז ספק הוא רק לאכילה ולא להנאה וכן ראיתי בתפארת למשה על יו"ד שם שדעתו נמי כן והוסיף עוד להביא ראי' לזה ע"ש וקצרתי:

המבואר מכל זה אחרי דהמהרש"ל והדרישה והב"ח וגם מדברי הט"ז והש"ך נראה נמי דדעתם לפסוק כדעת רבינו ירוחם דמותר בהנאה וגם לפי המבואר אפשר לומר שדעת הרמב"ם והטור והשו"ע נמי דמותר בהנאה ומדברי הכו"פ והת"ל יש לפסוק כן והרבה יש להאריך עוד בזה והשיטות יותר וקצרתי דו"ק ותשכח:

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי, וירושלמי פוסקים ושו"ת :

כלאים פ"ז מ"ה ובבתי כלאים צ"ה· שם מ"ו ברע"ב ובתוי"ט ובראשון לציון · תוס' יו"ט פ"ה מ"א שם :
פסחים ל"א וברש"י ד"ה ואתי :
סוכה ל' ד"ה וקרקע :
ר"ה י"ג ד"ה ולא :
ביצה כ"ט ברש"י ד"ה לפני :
יבמות ע"א ובתוס' ד"ה שאני · פ"ג ד"ה אין :
כתובות נ"ט בתוס' ד"ה שדה :
קדושין נ"ב · נ"ו בתוס' ד"ה אבל :
נדרים מ"ב · מ"ז : ר"ן נדרים ב' · ובתוס' שם ד"ה שאינו · ל"ו בר"ן ד"ה תנן :
ב"ק נ"ב ובראש"ש · ס"ח · ס"ט · ע' · ע"א בתוס' ד"ה בשלמא · ע"ב בתוס' ד"ה דאי ס"ד · ק' בתוס' ד"ה כחיצת :
ב"מ ו' · ז' · ובהגהת רע"א שם · ע"ג ובתוס' ד"ה השתא :
ב"ב פ"ה: ברא"ש שם ובמרדכי שם :
ע"ג נ"ב וברש"י ד"ה הקדשנים · ובתוס' ד"ה ברוך · נ"ד ובתוס' ד"ה היתה שם ובתוס' ד"ה מכרן · ובר"ן שם ובשה"ג שם נ"נ :
זבחים ק"ב :
מנחות ט"ו בתוס' ד"ה וקרקע :
ערכין כ"א · כ"ח :
תמורה ט' · כ"ט שם · בתוס' ד"ה איצטריך :

הנה בראותי כי הסוגיא הזאת נתפשטה ונתרחבה בהרבה מקומות בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים אשר עצמו מספר והרבה פרטים מסתעפים ממנה הנוגע להלכה ולמעשה· ולהאריך כל הצורך בזה אין עת האסף פה· רק באתי להעיר בהא דאין אדם אוסר דבר שאינו · שלו או אינו ברשותו בארבעה · א] איך הוא הדין אם עשה בו מעשה· ב] אם עשה בו מעשה אם נאסרו מדאורייתא או רק מדרבנן הוא דקנסוהו· ג] אם בידו לאסור דבר שאין בו ממש. ד] איך הוא הדין במקדיש דבר שאינו שלו· הכל ראיתי בתחילה לציין כל המקומות המדברים בזה ופה באתי לבארם בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים בעזה"ה והוא :

מקור חיים

הנה קיי"ל דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו· וכן אין אדם יכול להקדיש דבר שאינו שלו· והוא מוסכם באין חולק ע"ז כאשר יראה המעיין בהמקומות הרשומים למעלה· אך בעשה בו מעשה בזה הוא דמצינו פלוגתא בין הראשונים· ע"כ אברר הקיצור ואיך הוא להלכה בעזה"ה :

בחולין ד' מ' אר"ה היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה סבר לה כי הא דאמר עולא אר"י אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה כו' ופירש"י ובהמת חבירו אע"ג דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אשמעינן ר"ה דבעשה בה מעשה אפילו מעשה כל דהו אסרה· ורב נחמן ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו· ופי' רש"י אפילו בגמר מעשה· ואית דמפרשי במעשה כל דהו ולא היא דא"כ לא הוי מנסך תיובתייהו דהא מעשה גמור הוא ולקמן מותבינן להו ממנסך עכ"ל· הרי דר"נ ור"ע ור"י סברי דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף במעשה רבה· ור"ה סבר דאדם אוסר דבר שאינו שלו אף במעשה זוטא· כן הוא לשיטת רש"י והתוס' עיי"ש היטב [ובע"ג ד' כ"ד·] :

והרא"ש הביא שם דרבינו חננאל פי' דוקא במעשה כל שהוא ס"ל דאינו אוסר· אבל במעשה רבה מודו והביא דמנסך יש ליישב בדוחק כיון דהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק לא הוי מעשה גמור ומסתבר כפי' רש"י דניהי לענין שלומי לא מיקרי היזק· מ"מ לענין איסור מעשה גדול עשה עיי"ש וכן כתב הר"ן שם דהעיקר כפירש"י ופשטא דסוגיא דהכא כוותי'· הרי נראה מזה דהרא"ש והר"ן פסקו כר"נ ור"ע ור"י דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אפילו במעשה רבה ודלא כר"ה משום דסוגיא דשמעתא הכי מסתברא כוותייהו עיי"ש וכן פסק הרשב"א בתוה"ב הארוך עיי"ש ודו"ק :

עוד כתב שם הרא"ש ובעי לאוקמי' פלוגתייהו כתנאי ומסיק דמלתייהו דרב יהודה ועולא כתנאי ודלא כר"י בן בתירא ור"י בן בבא· אבל מלתייהו דר"נ ור"ע ור"י אתי אפילו כת"ק דדווקא עובד כוכבים הוא דאוסר דבר שאינו שלו· אבל ישראל לצעורי קמכוון ואין אוסר אפילו אית ליה שותפות בגוה דאינו מתכוון לאסור אלא לצער חבירו· והלכתא כוותייהו כיון דמוקמי מלתייהו ככו"ע· ואם ישראל אפיקורוס הוא אוסרו וכן אם חזרו בו וקבל עליו כתרה' אוסר עכ"ל:

הרי נראה מדבריו דפסק כמסקנת הגמ' שם דאוקימנא הך מתניתא בישראל אפיקורוס דמשמע הא אם אינו אפיקורוס אע"ג דאית ליה שותפות בגוה שרי· דלא נתכוון אלא לצעוריה לחבירו עיי"ש והוא כשיטת התוס' ועיין בתוס' שם בד"ה בישראל כו'· דלשיטת רש"י היכא דאית ליה שותפות בגוה אדם אוסר דבר שאינו שלו· דהא כתב רש"י שם דה"ה דהוי מצי לשנויי' באית ליה שותפות עיי"ש :

והרמב"ם בפ"ב מה' שחיטה ה' כ"א כתב וז"ל שנים אוחזין בסכין ושוחטין· אחד מתכוין לשם דבר שהשוחט לו שחיטתו אסורה· והשני לא היתה לו כוונה כלל ואפילו נתכוון לשם דבר המותר להתכוין לו הרי זו פסולה וכן אם שחט זה אח"ז ונתכוין האחד מהם לשם דבר הפסול פוסל· בד"א כשיש לו בה שותפות· אבל אם אין לו בה שותפות אינה אסורה שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו שאין כוונתו אלא לצעורי' עכ"ל. והלשון אינו מדוקדק כ"כ· דהרי בתחילה אמר שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו· משמע שאין ביכולת לאסור את של אחרים אף אם רצונו לאסור כדבר· ואח"כ כתב שלא כיון אלא לצערו משמע משום דאין כוונתו לאסור הדבר רק לצער לו· ולכאורה דבריו סותרי אהדדי· אך ראיתי בסמ"ע בחו"מ סי' שפ"ה סק"ג שכתב אין אדם אוסר דבר שאינו שלו פי' אין מדרכו לאסור משו"ה זה אף שמשמע מפיו שאמר שכוונתו לנסך אמרינן לצעורי' קמכוון ולא גמר בדעתו לנסכו עיי"ש וא"כ אפשר לומר דכוונת הרמב"ם נמי הכי הוא ועיין בכו"פ סי' ד' סק"ג ודו"ק· ופסק רבינו כר"נ ור"ע ור"י וכתירוץ הגמ' שם בדאית ליה שותפות בגוה דמשמע דבאית ליה שותפות אינהו נמי מודים דאוסר דבר שאינו שלו ומשו"ה פוסק הרמב"ם דאם שחטו ונתכוין אחד מהם כו' פוסל כשהיתה לו בה שותפות עיי"ש הרי לך דרש"י והרמב"ם בהדא שיטה אזלי דישראל דאית ליה שותפות בגוה יכול לאסור דבר שאינו שלו והתוס' והרא"ש סברי דאף באית ליה שותפות נאמר דלצעורי קמכוון ואין אוסר :

אבל קשה דבפ"ח מה' עבודת כוכבים ה"א כתב הרמב"ם במה דברים אמורים שאין הבהמה נאסרת בלא עשה בה מעשה לשם עבודת כוכבים אבל עשה בה מעשה כל שהוא אסרה

חולין י"ד בתוס' ד"ה השוחט. מ' שם. ובכל הסוגיא. ובראש ובר"ן שם בהלכות ובחידושים. ובמאור שם: בס' חזון נחום על קדשים ד' קס"א קונטרס מיוחד על זה: חידושי הר"ן על ב"מ בסוף הספר בשם הרב המביא לביה"ד שם באורך:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ה מעבודת כוכבים ה"א ובהשגות ובכ"מ ובלח"מ שם. פ"ה מכלאים ה' ח'. ט'. פ"ה מנדרים ה' ט"ז. ובכ"מ ובלח"מ ובמל"מ שם. ובלח"מ ה' ד' שם. פ' י"ב מנדרים ה"ו בכ"מ שם. פ"ד מתרומות ה' י"ב. פ"ב משחיטה ה' כ"א. פ"ד משגגות. פ"ד מאסורי מזבח ה"ה. ו'. ובלח"מ שם האריך. פ"י מטומאת מת ה"ה. פ"ז מערכין ה' כ"א. כ"ב. ובמרכבת המשנה שם. פ"ז מחובל ה' ו' ובהשגות. ובהגהת מיימוני שם. פ"ב מגניבה ה' ז'. ובלח"מ שם. מל"מ פ"ד ה' ה' במעילה: שער המלך פ"ז ה"א מלולב:

שו"ע או"ח סי' ש"ט סעי' ד':

שו"ע יו"ד סי' ד' סעי' ד'. סי' ה'. סעי' נ'. קכ"ד סעי' כ"ה ברמ"א ובהגר"א שם. קכ"ט סעי' כ' ברמ"א. ק"ל סעי' ח' ברמ"א. קמ"ו סעי' ח' ברמ"א רי"ג ובט"ז ובש"ך שם. רי"ו סעי' ז' ובט"ז סק"ו. רכ"א בש"ך ס"ק מ"ג. רל"ה סעי' ו'. ובט"ז ט"ו ובש"ך י"ז. רנ"ה סעי' ז'. ובט"ו ס"ק י"ב. רצ"ו סעי' ד'. שס"ד בש"ך ס"ק ה'. י"ג:

מקור חיים

אסרה. כיצד כגון ששחט בה סימן לעבודת כוכבים. עשה בה חליפין לעבודת כוכבים אסרה. וכן חליפי חליפין מפני שנעשית דמי עבודת כוכבים. בד"א בבהמת עצמו אבל אם שחט בהמת חבירו לעבודת כוכבים או החליפה לא נאסרה שאין אוסר דבר שאינו שלו עכ"ל וקשה למה לא חילק כאן הרמב"ם בישראל בין אית ליה שותפות בגווה ללית לי' שותפות כדמפליג בה' שחיטה והוא מסוגית הגמ' דחולין שם אליבי' דר"ג ור"ע ור"י אם לא נאמר שסמך רבינו כאן על מה דכתב בה' שחיטה וצ"ע:

שוב יש לתמוה עליו דבה' שחיטה שם כתב שאין אדם מישראל אוסר דה"א שלו. משמע אבל עובד כוכבים אוסר משום דפסק כמסקנת הגמ' שם דאוקמי' כברייתא בשנים אוחזין בישראל אפיקורס עיי"ש. והכא מסתם קתני אין אדם כו' ולא קמחלק בין ישראל לעובד כוכבים ועוד דהוה לי' להודיענו דלא. ליתי' למעוטי דאף עובד כוכבים ואפיקורס אינו אוסר וכפשטא דלשונו שם דמשמע הכי:

ועוד דאמרינן התם בתנאי עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל שלא בפני ע"ז ריב"ב ור"י בן בבא מתירין שאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים. ועוד שיכול לומר לו לא כל הימנך שתאסור את ייני. ור"ג ור"ע ור"י אומרים אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובד כוכבים. אבל ישראל לצעוריה קמכוין ואמרינן התם דישראל אפיקורס דינו כעובד כוכבים ופירש"י שם ור"ג ור"ע ור"י אמרי לך הא דר"ה מוקים כתנאי דהא ריב"ב פליג. אבל מילתא דידן לא מוקים כתנאי דאנן אמרינן שפיר אפילו כת"ק דאפילו לדידי' דאדם אוסר ה"מ עובד כוכבים. אבל ישראל לצעורי' לחברי' עביד ואין דעתו לעבודת כוכבים עיי"ש משמע דלא מיירי ר"ג אלא בישראל אבל לא בעובד כוכבים. ואחרי דפסק הרמב"ם כר"ג ור"ע ור"י הו"ל לפרש הכא החילוק שבין ישראל לעובד כוכבים גם בזה וצ"ע:

וראיתי בכ"מ שכתב שהרמב"ם סמך על מה דכתב בה' שחיטה ובכאן קיצר דבריו. ולזה הסכים הלח"מ שם ובאמת הדבר צריך תלמוד והו"ק:

והראב"ד השיג עליו שם וז"ל א"א אינו כן אלא אדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה כדרב הונא והכי קיי"ל שמעתא דעבודת כוכבים אליבא דהלכתא. מיהו דווקא בעובד כוכבים או בישראל אפיקורס. אבל בישראל אחר אמרינן דלצעוריה קמכוין עכ"ל. וכוונתו בזה כמש"כ הכ"מ שם אחרי דבע"ז ד' כ"ד רמי תרי מתניתא אהדדי ומתרץ לה דחד מינייהו כשעשה מעשה. וכי הא דכי אתא עולא אמר ר"י אעפ"י שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה א"ל ר"נ פוקו א"ל לעולא כבר תירגמה ר' הונא לשמעתיך בבבל. דאמר ר"ה היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה ומייתי לה התם מקרא עיי"ש וסבר הראב"ד כיון דחזינן כל הני אמוראי דסברי הכי ולא מייתי הא דר"ג ור"ע ור"י ש"מ דפליגי עלייהו ועוד דמייתי לה מקרא ש"מ דהכי הלכתא:

אך זאת צריך לדעת. דהאיך כתב מיהו דוקא בעובד כוכבים או בישראל אפיקורס אבל בישראל אחר אמרינן דלצעוריה קמכוין. הלא אותה חלוקה הוא רק אליבי' דר"ג ור"ע ור"י. אבל לא לדעת ר"ה כנראה להמעיין בחולין שם. ואחרי דפסק כר"ה מנ"ל לחלק בהכי. דהא ר"ה אפילו בישראל קאמר אדם אוסר. וא"כ סותר דברי עצמו וצע"ג. ועיין בכ"מ ובלח"מ שם שעמדו בזה וצ"ע:

והרמב"ם לא ניחא לי' בזה דס"ל אחרי דטרח הגמ' לתרץ אליבא דר"ה ועולא בחולין שם. וא"כ סבירא להא דר"ג ור"ע ור"י כו' ומדחזי לי' לר"ג ור"ע ור"י למלתייהו דר"ה ועולא ודחו להו כוותייהו קיי"ל והא דקאמר הגמ' בע"ז ג"כ כבר תרגמה ר"ה בבבל. לאו משום דס"ל כוותיה. אלא לא הודיעתנו שום חידוש בזה שכבר השמיענו זאת ר"ה. אבל הוא פליג עלייהו. והלכה כר"ג ור"ע ור"י וכן כתבו התוס' בחולין שם בד"ה רב נחמן כו' עיי"ש. ואחרי דפסק כר"ג ור"ע ור"י אם כן בדעביד בי' מעשה נמי אין יכול לאסור דבר שאינו שלו כמבואר בהסוגיא דחולין ובע"ז שם וכן פסק הרא"ש והר"ן כהרמב"ם ועיין:

וביותר יש לתמוה על הרמב"ם על מה דכתב בפ"ד מה' איסורי מזבח ה"ה הרובע והנרבע בין שהיתה הבהמה שלו בין שהיתה של חבירו בין באונס בין ברצון בין בזדון בין בשגגה בין לפני הקדישה בין לאחר הקדישה ה"ז אסורה למזבח. אבל המוקצה אם היה שלו והוקצה קודם שיקדיש נפסלה. הוקצה של חבירו או שהוקצה שלו אחר שהקדישה ה"ז מותר שאין אדם מקצה דבר שאינו שלו. הנעבד בין שנעבד שלו בין של חבירו בין באונס בין ברצון בין בזדון בין בשגגה בין לפני הקדש בין לאחר הקדש הרי זה אסור וירעה עד שיפול בו מום קבוע ויפדה בו עכ"ל והוא תמוה דאיך כתב דיכול לאסור אף של חבירו בסתמא דמשמע דאף בשלא עשה מעשה נאסר. והלא גם לר"ה בעינן מעשה כל דהוא ועוד הא איהו דפסק כר"ג ור"ע ור"י דלדידהו אף במעשה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וכמש"כ לעיל:

והראב"ד שם השיג עליו וכתב א"א בע"ז אוקמיה של חבירו בשעשה מעשה עכ"ל וכוונתו להשיג הא בעינן מעשה ואיך כתב בסתמא דמשמע אף בשלא עשה מעשה ובאמת כל זה הוא לשיטת הראב"ד דפוסק כר"ה ולזה הוא דבעינן מעשה. דבמעשה אפשר לאסור לשיטת רב הונא. משא"כ לשיטת הרמב"ם דפוסק כר"ג ור"ע ור"י דאף במעשה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו קשה עליו בתרתי:

והכ"מ שם רצה לומר לדברי רבינו דבע"ז נאמר לאוסרה להדיוט בהא בעינן מעשה. אבל לגבוה אף בדלא עביד מעשה נמי נאסרה כדתנן בפ' כל האסורים גבי מוקצה ונעבד

ונעבד

שו״ע חו״מ סי׳ רי״א סעי׳ ז׳׳ ובש״ך שם שפ״ה ובסמ״ע ס״ק ג׳: לבוש ביו״ד סי׳ ד׳׳ קס״ה׳ קס״ד: תבואת שור סי׳ ד׳: פר״ח סי׳ ד׳׳ ס״ק ז׳׳ ח׳: כרתי ופלתי סי׳ ד׳ האריך: שו״ת נודע ביהודה מה״ק ח׳ או״ה סי׳ ב׳׳ וב״ח חו״מ סי׳ כ״ו׳ כ״ז׳ כ״ה: תפארת למשה ביו״ד סי׳ ד׳: תורת יקותיאל ביו״ד סי׳ ד׳ האריך:

ירושלמי׳ פאה פ״ד׳ ה׳ ל״ב׳ פ״ז ה׳ ז׳: כלאים פ״ב׳ ה׳ ח׳׳ פ״ד ה׳ ז׳׳ פ״ה ה׳ ז׳׳ פ״ז ה׳ ד׳: בכורים פ״א ה׳ ב׳: פסחים פ״ג ה׳ ג׳׳ פ״ד ה׳ ט׳: כתובות פ״ז ה׳ א׳ ועיי״ש בקרבן עדה: נזיר פ״ד ה׳ ד׳ ועיין בקרבן עדה שם ד״ה הא לקדש קדש: גיטין פ״ח ה׳ ג׳: ב״מ פ״א ה׳ ד׳: עבודת כוכבים פ״ג ה׳ ה׳:

מקור חיים

ונעבד שאסורים למזבח׳ זה וזה מותרים באכילה וכבר כתבתי שדברי רבינו הם דברי התוספתא עכ״ל וגם דבריו צ״ע טובא הדא דהא מסוגיא דחולין מוכח דלרב הונא בין לגבוה בין להדיוט אדם אוסר דבר שאינו שלו ע״י מעשה ועיין בע״ז כ״ד׳ בתוס׳ בד״ה אי נימא כו׳׳ וממילא ר״ל ור״ע ור״י דפליגי עליה ואמרי דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף ע״י מעשה משמע נמי דלא חילקו בזה ואף לגבוה אין באפשר לאסור אל ע״י מעשה׳ ועוד מוכרח הדבר לאמור בהכי דאל״כ מאי קמקשה הגמ׳ שם לר״ל ולר״ע ולר״י מהא דהשוחט בשבת כו׳ הא התם הוי לגבוה ובגבוה מודה ר״ל ור״ע ור״י דנאסר אף בלא מעשה לפי דברי הכ״מ וא״כ פקע שם קדשים מיני׳ ולא מצי למינקט הטעא׳ אלא בע״כ דלר״ל ור״ע ור״י דסברי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו׳ גם בלגבוה נאמר כן׳ ואין חילוק בזה בין הדיוט לגבוה׳ וא״כ אהני דנאמר דאף לר״ל ור״ע ור״י אין חילוק בין גבוה להדיוט הנה מלא הרמב״ם לחלק ביניהם דהוא דלא כמאן׳ ואף דכתב הכ״מ שם דהרמב״ם לקח לו מהתוספתא דפ״ד דתמורה׳ מכל מקום לא הי׳ לו לפסוק נגד גמרא דידן המנגד לזה׳ אבל באמת אין דרכו בכך כידוע:

ועוד הא בזבחים ד׳ קי״ג׳ פריך הגמ׳ שם על הא דנאמר במשנה שם הרובע והנרבע׳ והא נמי תיפוק לי׳ מפתח אוהל מועד [דהא לאו ראויין הן לבוא לעזרה] בשלמא רובע ונרבע משכחת לה דאקדשינהו מעיקרא והדר נרבעו׳ אלא מוקצה ונעבד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו [ע״כ מקמי דאקדשינהו הוי לי׳ מוקצה ונעבד׳ דאי לבתר דאקדשינהו תו לא מתסרא בהקצאה ועבודה דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו] כו׳׳ והשתא אי נאמר לפי שיטת הרמב״ם דלגבוה נאסר אף בדבר שאינו שלו׳ א״כ מאי מקשה הגמ׳ הא בקדשים מצי לאסור אף בדבר שאינו שלו׳ אלא בודאי דלר״ל ור״ע ור״י דסברי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו׳ אף בגבוה נאמר הכי ואין חילוק ביניהם אבל באמת צ״ע גם לר״ה דס״ל דבדעביד מעשה אוסר דבר שאינו שלו א״כ מאי מקשה הגמ׳ שם ומשני בקדשים קלים ואליבא דריה״ג ליתני בפשיטות ולימא דמיירי בתר דאקדשינהו ובעביד מעשה כגון שניסך בין קרניה ובדומה וכמו שאמר הגמ׳ להדיא בע״ז שם כגון שניסך בין קרניה עיי״ש:

אך באמת על ר״ה לא קשה מידי דאפשר לומר דמשו״ה קמשני הגמ׳ שם בקדשים קלים ואליבא דריה״ג משום דקתני התם מוקצה ונעבד׳ ובמוקצה לא אשכח בשום מקום דשכינן דנעבד בו שום מעשה׳ ולזה מתרץ בקדשים קלים דיכול לאסור אף במוקצה אבל על הרמב״ם קשה טובא דאם נאמר דהרמב״ם סובר דלגבוה נאסר אף בלא עביד שום מעשה הדרא קושי׳ לדוכתא׳ דמאי צריך הגמ׳ בזבחים שם לשנות דמיירי בקדשים קלים וכריה״ג׳ אהדי דקושיא מעיקרא ליתא׳ אלא בודאי דאף לגבוה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו:

אבל באמת זה אינו דבתמורה (דף כ״ט׳) אמר רבא בר ר״א א״ר יצחק אין מוקצה אסור אלא עד שיעבדו׳ ופי׳ רש״י עד שיעבדו בו שום עבודה לצורך עבודת כוכבים׳ או מגיסה בקרון או שום דבר שאסור אבל מקמי הכי לא נאסר׳ לישנא אחרינא אין מוקצה אסור אלא עד שיעבדו בו שום דבר שיעשו בו שום עבודה לצורך משרתי עבודת כוכבים אבל משיעבדו בו שום עבודה לא מתסר דתו לא מקרבי׳ לי׳ עכ״ל עיי״ש והכ״מ בין הני תרי לישנא הוא דללשנא קמא מוקצה לא נאסר אלא עד שיעשה בה מעשה בעצם הבהמה לצורך העבודת כוכבים גופא כמו משיכת הקרון ובדומה׳ אבל בדבור בעלמא לא נעשה מוקצה׳ וללישנא בתרא נאסר אף בדבור בעלמא׳ והא דאמרו דמוקצה לא נאסר רק עד שיעשה בה מעשה היינו בזה דאם עשה עמה שום מעשה לצורך משרתי עבודת כוכבים תו לא מיתסר דנפיק בזה מאיסור מוקצה דנתחללה ובטלה הקצאתו׳ אבל היכא דנעשה בה מעשה לצורך עבודת כוכבים גופא נאסרה גם ללישנא בתרא׳ ולזה הוא דמדייק רש״י בלשנא לצורך משרתי עבודת כוכבים׳ ובדיבור בעלמא נמי נאסרה ועיי״ש היטב׳ וא״כ אחרי דאשכחן מעשה במוקצה היכא שעשה בה מעשה לצורך עבודת כוכבים הדרה קושיא לדוכתא על ר״ה דסבר דאדם אוסר דבר שאינו שלו בדעביד מעשה למה לא קמשני הגמ׳ שם בשמ״ע כגון דעביד בהו מעשה׳ היינו במוקצה מיירי שעשה מעשה בגוף הבהמה לצורך עבודת כוכבים׳ ובנעבד שניסך בין קרניה ובדומה:

ולפי זה גם לשיטת הראב״ד דסבר דבדעביד מעשה יכול לאסור אף בדבר שאינו שלו משום דפסק כר״ה׳ קשה לדידי׳ דאמאי לא קמשני הגמ׳ שם הכא במ״ע בדעביד מעשה וכרבנן:

אבל אחרי העיון גם זה ניחא דהרמב״ם בפ״ד מאיסורי מזבח ה׳ ד׳ כתב׳ מאימתי תיפסל הבהמה או העוף משום מוקצה משיעשו בהן הכומרים מעשה כגון שיגזזו אותה או עד שיעבדו בה לשם ע״א׳ אבל בדברים לא נעשה מוקצה שאין הקדש לע״א עכ״ל׳ הרי דהרמב״ם יפרש בסוגית הש״ס שם כלישנא קמא דפי׳ רש״י והראב״ד כתב שם וז״ל א״א יש בספרים שלנו נוסחא אחרינא אין מוקצה אסור אלא עד שעה שיגזזו או עד שיעבדו בו דמשעה שיגזו אותו כבר בטלה הקצאתו וחללוהו ולעולם בהקצאתו לא בעינן מעשה הואיל והקצאתו גופי׳ להיות ע״א עכ״ל׳ הרי דפי׳ כלישנא בתרא דפי׳ רש״י שם ועיין בכ״מ שם׳ [ומה שפסק הרמב״ם בזה כר׳ יצחק הלא ר׳ יוחנן פליג שם על ר״י׳ ומאחר דר׳ יוחנן פליג עליו בזה הוה ליה למפסק כר׳ יוחנן כבר כתב בזה הכ״מ טעמו ונימוקו עיי״ש והכמ״ל בזה ודו״ק]:

ולפי זה לשיטת הרמב״ם דסובר דאין איסור מוקצה בלא מעשה א״כ כיון דאמרי דאין איסור מוקצה לאחר הקדש כמבואר בגמ׳ שם ולא משכחת בבתר דאקדשינהו אף במעשה מבואר שפיר מזה דבמוקצה לא משני גם מעשה ולזה הוא דמשני שם הגמ׳ הא מני ריוה״ג׳ דכרבנן ובדעביד בה מעשה לא מצי לאוקמי משום דלמוקצה לא מהני מעשה וכמבואר׳ ולפי״ז גם לר״ה אפשר לומר דסבר דאין מוקצה בלא מעשה׳ ואפ״ה לא מהני מעשה במוקצה בתר דאקדשינהו׳ אבל לשיטת הראב״ד דסובר דמוקצה נאסר אף בלא מעשה קשה טובא אם לא נאמר כמש״כ הלח״מ שם דגם לשיטת הראב״ד לא משמע לי׳ להגמ׳ שם לאסור איסור מוקצה אפילו במעשה דגופי׳ אחר הקדש ומשו״ה לא קמשני הגמ׳ בזבחי׳ שם בדעביד בה מעשה משום מוקצה עי״ש שהאריך בזה׳ ומצאתי שם שהעיר במש״כ לעיל והדברים שם מהוסרי הבנה עיי״ש היטב ודו״ק:

אבל זה צ״ע טובא הלא מהא דזבחים מוכח דגם בנעבד

ובעשה

ובעשה מעשה לא נאסר אחר שהקדש משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו א"כ דלא נאסר לגבוה בלא מעשה ודלא כהכ"מ וא"כ דברי הרמב"ם צע"ג איך פסק בבהמת דנעבד נאסר אף לאחר שהקדש· וגלאתי להאריך עוד בזה והדבר צריך תלמוד והו"ק :

ולבד זה הא בע"ז שם תנא נעבד שלו אסור ושל חבירו מותר ורמינהו איזהו נעבד כל שעובדים אותו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון· הא אונס ה"ד לאו כגון דאנס בהמת חבירו· והשתחוה לה· אמר רמי ב"ח לא כגון שאנסוהו עובדי כוכבים והשתחוה לבהמתו דידיה כו'· חזקיה אמר כגון שניסך לעבודת כוכבים יין על קרניה כו' אלא כגון שניסך לה יין בין קרניה דעביד בה מעשה ופירש רש"י שעשאה עבודת כוכבים ועשה בה מעשה אבל בהשתחואה או עבודה אחרת דלאו בגופא לא מיתסר דבר שאינו שלו כו' ע"ש הרי דלפי תירוץ רמי ב"ח בשל חבירו לעולם מותר והאי דקאמרי בין באונס היינו דאנסוהו עובדי כוכבים והשתחוה לבהמה דידיה· ולתירוץ בתרא בש הא דקאמרי דאונס אסור היינו דאנס בהמת דחבריה ובכגון דעביד בה מעשה והברייתא דקתני ושל חבירו מותר מיירי היכא דלא עביד מעשה ע"ש· ולפי"ז הרמב"ם דפסק דבשל חבירו אסור בע"כ פסק כתירוץ בתרא דאי לרמי ב"ח בכל גווני מותר ואחרי דפסק כתירוץ בתרא בע"כ בעינן מעשה דוקא· וא"כ הא דפסק דאוסר של חבירו בע"כ בתנאי שיעשה בה מעשה דאל"כ הרי הוא דלא כמאן וכיון דבעינן מעשה דוקא א"כ למה לא פירש בדבריו בהדיא והתם במקום שהיה לפרש· וביותר קשה שבפ"ח מעבוד' כוכבים פסק להדיא דבשל חבירו אינו יכול לאסור גם היכא דעביד מעשה דהלא כתב שם היכא דשחט בהמת עצמו נאסרת בדעביד בה מעשה אבל בבהמת חבירו אף בדעביד בה מעשה אין בידו לאסור ע"ש וא"כ סותר דברי עצמו וצע"ג :

ואין לומר דבפ"ח דעבודת כוכבים קאמתני לאסור להדיוט דבזה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ובב' איסורי מזבח קמיירי באיסור גבוה ולגבוה נאסר אף בשל חבירו וגם בדלא עביד בה מעשה וכפי שכתב הכ"מ שם· דזה אי אפשר לומר כן דהלא הרמב"ם קפסיק בע"כ כתירוץ בתרא וכמש"כ לעיל וא"כ לפי דבריו הברייתא דקתני נעבד שלו אסור ושל חבירו מותר מיירי להדיוט והא דקתני בין באונס ומיירי בשל אחרים היינו לגבוה והפ"ה נאמר ע"ז בגמ' שם כגון שניסך לה בין קרניה דעביד בה מעשה· הרי דגם בלגבוה בעינן מעשה ואיך כתב הכ"מ דלגבוה אף בלי מעשה נאסרה וא"כ מנ"ל להרמב"ם לפסוק דלא כחד מינייהו דלפי דברי ר"ה אדם אוסר דבר שאינו שלו בין להדיוט ובין לגבוה במעשה כל דהו ולר"נ ור"ע ור"י אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף במעשה בין לגבוה ובין להדיוט· ולרמי ב"ה ג"כ אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף במעשה ואי לחזקיה ולר"א ב"א אף דיש בידו לאסור דבר שאינו שלו רק בתנאי דעביד בה מעשה וא"כ הרמב"ם דפוסק דגם בדלא עביד מעשה יש בידו לאסור אף אם נאמר דזה הוא רק לגבוה וכפי שכתב הכ"מ· עכ"ז הרי הוא דלא כחד ומנ"ל בהא· ואף דכתב הכ"מ שם דהרמב"ם לקח זאת מהתוספתא וכן כתב בס' י' שם וכבר כתבתי דדברי רבינו הם דברי התוספתא ע"ש· והנה שבאמת שבהתוספתא בפ"ד מתמורה מבואר כדברי רבינו הרמב"ם ז"ל וז"ל התוספתא בפ"ד דתמורה הנרבע בין משלו בין משל חבירו בין לפני הקדשו ובין לאחר הקדשו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון פסול לגבי מזבח מוקצה שלו אסור ושל חבירו מותר מאימתי נקרא מוקצה משעה שנעבד בין משלו בין משל חבירו בין לפני הקדשו בין לאחר הקדשו בין בשוגג בין במזיד פסול לגבי מזבח באונס כבר ברצון פסול· איזהו נעבד כל שעובדין אותו בין באונס ובין ברצון זהו מוקצה לע"ז אבל אמר שור זה לעבודת כוכבים ובית זה לע"א לא אמר כלום שאין הקדש לע"א עכ"ל התוספתא ע"ש ומדכתבה בסתמא משעת מעשה שנעבד משמע אף בלי שום מעשה בגוף הבהמה נמי נאסרה· ומזה לקח הרמב"ם דינו· עכ"ז מנ"ל להניח את כל דברי האמוראים דסוגיית הש"ס דילן ולפסוק כהתוספתא ועי' בלח"מ שם ותמאה שהעיר קצת בדברי אלה ע"ש ובאמת גם דברי התוספתא בעצמה צ"ע וצריכה פי' לפירושה אבל אין כאן מקום להאריך גם בזה ובמקום אחר אדבר גם באלה בעז"ה· ומכל אלה דברי הרמב"ם צ"ע טובא וצריך באור לידע מאיזה מקום לקח הרמב"ם זה והדבר צריך תלמוד והו"ק :

ואחרי כל אלה נראה דלשיטת רש"י בחולין שם בד"ה בישראל אפיקורס כו' ולשיטת הרמב"ם בה' שחיטה שם נראה דסברי דבאית ליה שותפות בגוה יכול לאסור אף חלק חבירו ולשיטת התוס' שם בד"ה בישראל כו' ולשיטת הרא"ש שם צ"ל דאף בדאית ליה שותפות נמי איכא למימר דלשוריה קמכוין ע"ש וכן פסק הטור ביו"ד בסי' ד' ובסי' קמ"ה כאביו הרא"ש דאף בדאית ליה שותפות בגוה אכתי איכא למימר לשוריה קמכוין ע"ש· ולפי"ז צ"ע דביו"ד שם הותם כדעת אביו הרא"ש ז"ל ובחו"מ סי' שפ"ה כתם כדעת הרמב"ם ע"ש· וכן הב"י בשו"ע יו"ד שם בסי' ד' סעי' ד' ובסי' קמ"ה סעי' ה' הביא להך תרווייהו ובחו"מ סי' שפ"ה סעי' ב' כתם וכתב רק דעת הרמב"ם דאם יש לו שותפות בגוה יכול לאסור וחייב לשלם ולא זכר לדעת הרא"ש כלל :

והנה ראיתי בהסמ"ע בחו"מ שם בס"ק ד' עמד בזה וכתב ונראה לחלק דהאי הכא כיון דראוי ועומד לחלוק והיה לו ליטול וא"כ לגבי חבירו באמרו שנסכו ולכך לא אמרינן דלשוריה קמכוין משא"כ בשחיטת בהמה לעבוד' כוכבים דאי אפשר לחלקה בחיים עכ"ל :

ובדרישה ביו"ד שם הביא ג"כ לחילוק זה והשיב דאי אפשר לומר הכי דא"כ בחולין שם דפריך אר"נ ור"ע ור"י דאמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו מנסך מתניתין דהמנסך ומשני התם כדמשני ולמה לא משני דאיכא חילוק בין בהמה למנסך [וכוונתו דלשני כגון דאית ליה שותפות בגוה ולחלק בין בהמה לי"נ] אלא ודאי ס"ל לתלמודא דאין חילוק בזה והדרא קושיא לדוכתא· וג"ל דהתם לא בא לאשמעינן דין שותף אם אוסר אם לא שאין שם מקומו בדיני ממונות רק שהשב התם דין גורם היזק לחבירו שחייב בגלם ותשב והנא כל שיש לו דין מזיק למר כדאית ליה ולמר כדאית לי' וזהו שכתב שם ואוסר ולא כתב אסור דשם לא בא לאשמעינן דין איסור עכ"ל ע"ש· והפמ"ג כתב כוונת הדרישה בזה בא"א ולא ידעתי למה לו בזה ולא הבין כפשוטו וכאמור. וצ"ע :

והש"ך ביו"ד שם ס"ק ה' הביא לדברי הסמ"ע והשיב עליו מהא דחולין וכתב שכן מלא בהדרישה כאן ע"ש בעצמו תירוץ זה ע"ש [עי' בהגר"א בביאורו בחו"מ שם] ועי' באחרונים שמיישבים· בטוב טעם ודעת קושית הש"ך על הסמ"ע בזה זה בונה וזה סותר זה כלוחם וזה כמסייע· וגלאתי להאריך כי הלא המה בספריהם ע"ש והו"ק :

אבל אחר העיון היטב צריכין להבין ג"כ במאי דפליגי ר"ה ור"נ אם אמרינן לשוריה קמכוין או לא דהאיך נסמוך על סברא קלה כזו להתיר איסור תורה איסור עבוד' כוכבים החמיר טובא ולמה לא נאמר בזה דעכ"פ מידי ספיקא לא נפקא ובמה לא כיון לשורי' רק לאוסרה באמת והאיך נתיר איסור תורה בסברא קלה כזו והבריתי ופליתי בסי' ד' הקשה בזה ע"ש :

ואחרי כל אלה אמרתי אבר נקודה מסתברת לבאר אי הא דקיי"ל אדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה אי נאסרה מה"ת או רק מדרבנן הוא דקנסוהו אבל מדאורייתא אף ע"י מעשה אינה נאסר ואחרי הבירור כדע ונבין את דברי השו"ע וגם כל פסקי ההלכות בזה יבואו על מקומם בשלום :

מקור חיים

הנה בלבוש ביו"ד סי' קמ"ה כתב הא דקיי"ל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וילפינן מהא דאיש כי יקדיש את ביתו קודש לה' מה ביתו ברשותו כו' ה"מ שלא עשה בו מעשה אבל עשה בו מעשה אסרה מדרבנן כמו שמצינו באבני מזבח שגנזום מלכי בית חשמונאי משום דשיקצום מלכי יון לעבודת כוכבים ואע"ג דשל הקדש היה ולא שלהן היה אפ"ה כיון דעבדי בהו מעשה אסרינהו רבנן כו' וכ"כ בסי' ד' דאסור מדרבנן ע"ש :

ובע"ז (דף נ"ב ב') איתא כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו מאי לאו הכינו דאטבלינהו הקדשנו דאקדשינהו א"ל ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבידתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם ופי' רש"י שהקדשנו אחרים תחתיהם אבל הנך קנסוהו רבנן וגנזום ע"ש · הרי דרש"י נמי סבר דאסורה רק מדרבנן וכ"כ התוס' שם בד"ה ברוך אע"ג דמדאורייתא לא מיתסרי דהא דהקדש נינהו ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו וא"כ להדיוט הרי מ"מ קנסו לאסור לגבוה כו' ע"ש · הרי דגם התוס' סברי דאסור רק מדרבנן וכ"כ רש"י (בדף נ"ד) גבי הא דאמר הגמ' שם מנ"ל דאסורה אלא מאבני המזבח כו' ופירש"י שגנזום מלכי בית חשמונאי משום דשיקצום עובדי כוכבים לעבודת כוכבים ואע"ג דהקדש הוי ולא יכול העובד כוכבים לאסרן אפ"ה כיון דעביד בה מעשה אסרינהו רבנן כו' וכ"כ רש"י בע"ב שם בד"ה גזרו עליהם חזקיה וסייעתו אסרו איסור עולם אף להדיוט כו' ע"ש הרי דדעת רש"י והתוס' נמי דאסורה רק מדרבנן:

אך דברי הלבוש צ"ע במה שהביא ראיה דבעשה בה מעשה אסרה מדרבנן מהא דאבני מזבח שגנזום מלכי בית חשמונאי כו' ויליף בגמ' שם הא דגנזום משום דעבדי בהו מעשה הא בגמ' קפריך שם על ר"פ ואלא מאבני מזבח ופי' רש"י בגנזום מלכי בית חשמונאי משום דשיקצום מלכי עובדי כוכבים לעבודת כוכבים ואע"ג דהקדש הוי ולא יכול העובד כוכבים לאסרן אפ"ה כיון דעביד מעשה אסרינהו רבנן ודילמא כדר"פ [דאמר קרא אשמהו ודרים שיצאו לחולין וקנאום שעובדי כוכבים ויכלו לאוסרן] ואלא מכלים [משום דמאבני מזבח ליכא למילף די"ל כדר"פ דקנאום מן ההפקר ע"ש בדף נ"ב ב'] ולזה הביא מכלים שהזניח אחז במלכותו וגנזו והקדישו אחרים תחתיהן משום דעביד בהו מעשה ואסרה ע"ש · ולפי"ז לא היה לו להביא ראיה מאבני מזבח כו' אחרי די"ל בזה כדר"פ כדאמרינן בגמ' שם והיה לו להביא רק מכלים כהך ילפותא דהגמ' שם :

אבל אחרי העיון אפשר לומר ולהמליץ בעדו אשר הלך בעקבי שיטת הרמב"ם · דהרמב"ם בפ"ע מה' ביאת המקדש הלכה י"ד כתב כל כהן ששימש בבית כזה [היינו בית חוניו] לא ישמש במקדש לעולם וכן כלים שנשתמשו בהן שם לא ישתמשו בהן במקדש לעולם אלא יגנזו עכ"ל · וכתב הכ"מ שם ע"ז דהוא מגמ' ע"ז (דף נ"ב) בעייא דאפשטא עכ"ל ע"ש :

ולבאורה דברי הכ"מ צ"ע דמנ"ל דאפשטא האבעיא הלא בגמ' שם איתא בעי מיניה ריב"ש מר' כלים ששימש בהן בבית חוניו מהו שישתמשו בהן בבית המקדש כו' א"ל אסורים הן ומקרא היה בידינו ושכחנוהו איתיבי' כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו מאי לאו הכינו דאטבלינהו הקדשנו דאקדשינהו א"ל ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבידתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם לימא מסייע ליה מזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי את אבני המזבח ששיקצו אנשי עובדי כוכבים והא"ם ששיקצו לעבודת כוכבים [ופי' רש"י אלמא אע"ג דלהדיוט לא מתסרא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו גזור בהו רבנן לגבי גבוה ואע"ג דלאו בני דעה נינהו ובבית חוניו נמי אע"ג דלאו בית עבוד' כוכבים ולא מיתסרא כלים דידיה מדאורייתא גזור בהו רבנן] אמר ר"פ התם קרא אשכח ודרש ובאו בה פריצים וחללוה [ופירש"י מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין וכיון דנפיק לחולין נקנינהו בהפקירא והוו להו דידהו ובשנשתמשו בהן לעבוד' כוכבים נאסרו] ע"ש הרי לפי דברי ר"פ לא נפשט האיבעיא משום דשאני התם דנאסרה מדאורייתא גם להדיוט משום דהוי דידהו ובשנשתמשו בהן לעבוד' כוכבים נאסרו וא"כ מנ"ל להכ"מ לפשוט האיבעי' דהכא וצ"ע ועי' :

אבל אחרי העיון אפשר לומר ולתקן דבריו עפ"י הקדם מש"כ הר"ן בעבוד' כוכבים שם להוכיח דלא כהרמב"ן דסבר דמהני ביטול אלא היכא דעביד בה מעשה דאסרה והוי כעבוד' כוכבים של ישראל ואין לה ביטול משום דע"כ לפי מה דיליף הגמ' (בדף נ"ד ב') שם דאדם אוסר דבר שאינו שלו במעשה בה מעשה מכלים של אחז שגנזום והקדישו אחרים תחתיהן · וקשה והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא כיון דעבד בהו מעשה איתסרי אף להדיוט ועי' בפי' רש"י שם וא"כ מוכח דלא מהני בה ביטול דהלא (בדף נ"ג ע"ב) שם פריך הגמ' ולתבריניהו ולשקולינהו לנפשיה כו' ומשני הש"ס כיון דאישתמש בהו לגבוה לאו אורח ארעא לאישתמושי בהו הדיוטא ע"ש · וא"כ האיך מוכיח הש"ס מהא דכלים שהזניח אחז כו' דבעשה בה מעשה נאסרה ואפי' להדיוט ודילמא משום דאישתמש בהו לגבוה כו' ולעולם דהדיוט מותר וצ"ל דבע"כ אליביה דהמסקנא לא ס"ל להש"ס הך סברא דאמרן שם כיון דאישתמש בהו לגבוה לאו אורח ארעא לאישתמושי בהו הדיוטא וא"כ הא דאסורים הך אבנים של מזבח כו' בע"כ דלא כר"פ דאי כר"פ מ"מ לא בטלן ולשקלי לנפשיה ולפי"ז אחרי דמוכרחין לומר דלא כר"פ א"כ הא דאסרו אבני מזבח אע"ג דלא הוה שלהם רק של הקדש היינו מטעם דעביד בהו מעשה הרי מוכח דלא מהני ביטול דאל"כ קשה מ"מ לא ביטלו· זה הוא תוכן כוונת הר"ן שם ע"ש הרי מוכח עפ"י המסקנא דלא כר"פ וא"כ שפיר איפשט האיבעיא דכלים של בית חוניו דאסורין כמש · והא דדחה הש"ס (בדף נ"ד ע"א) ודילמא כדר"פ דיהוי בעלמא הוא ואבני מזבח שגנזו משום קנסא ומדרבנן וכן כלים ששמשו בבית חוניו נמי אסורין מטעם דגזרו ביה רבנן והאיבעיא דש"ס איפשטי ודברי הכ"מ נכונים המה ולפי"ז שפיר הביא ג"כ הלבוש שם ראיה מאבני שנזבח משום דלפי המסקנא בע"כ צ"ל דהא דר"פ ליתא והא דקפריך הש"ס דילמא כדר"פ דיהוי בעלמא הוא ואבני המזבח דנאסר הוא מטעם קנסא הוא דקנסינהו וכן הוא בכלים של בית חוניו והאיבעיא אפשטי ואזיל בשיטת הרמב"ם וכמו שכתב הכסף משנה והו"ק :

אבל באמת כד נעמיק בה יותר צ"ע מנ"ל להכ"מ לומר דהרמב"ם לקח דינו מהא דסבר דאפשטא האיבעי' בגמ' שם דהלא י"ל שפיר דלא אפשוט האיבעי' שם מטעם סברת ר"פ וכמו שהקשה הש"ס שם (בדף נ"ד ע"א) בפשיטות על הא דרצה למילף הגמ' שם מאבני מזבח ודילמא כדר"פ ומסיקי איתי לן למימר דיהוי בעלמא הוא והא דפסק הרמב"ם דלא ישתמשו בהנך כלים להו משום דקא פשיט להו להש"ס בזה רק מטעם חומרא בעלמא הוא ולא מדינא ורק לכתחילה לא ישתמש בהן וכן מוכח מדברי הרמב"ם בעצמו דכתב שם וז"ל יראה לי שאם עבד כהן ששימש שם במקדש לא פסול עכ"ל וקשה דמתחיל בתרתי בכהן ובכלים וסיים בחדא בכהן לבד ואמאי קפסיק הך דינא דכלים אלא בע"כ משום דכלים הוא מטעם חומרא בעלמא דהא אפשר לומר כדר"פ ואחרי דנאסרו רק מטעם חומרא בעלמא ולזה הוא דכתב יראה לי כו' דאתי לאשמעינן אפי' בכהן דפסל בוודאי אפ"ה בדיעבד מותר דכיון דמשום קנסא הוא דמפסלא כדאמרינן בע"ז שם ולזה בדיעבד אין לקנסם וכמש"כ הכ"מ שם וכש"כ בכלים דבוודאי בדיעבד מותר ולא צריך לאשמעינן בזה כיון דפסולי מספק הוא מטעם

חומרא

מקור חיים

הותרה בעלמא כדאמרן פשיטא דבדיעבד כשרים המה ולא צריך להפשוטינן והשתא דברי הכ"מ צ"ע מנ"ל שנפשטת האיבעי' ועי' בתוי"ט וצ"ע ואין להאריך והו"ק :

גם מה שכתב הלבוש שם דבעשה מעשה אסור מדרבנן צ"ע מנ"ל הא · ומש"כ לעיל דכן הוא דעת רש"י דאסורה מדרבנן הוא · באמת אחרי העיון לא מוכח מידי דמש"כ רש"י (בדף כ"ב ב') אע"ג דלגבי הדיוט לא מיתסר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו · גזר בה רבנן לגבי גבוה · היינו לפי הס"ד שרצה הש"ס לפשוט האיבעי' דכלים ששימשו בבית חוניו לא ישתמשו בבית המקדש משום קנסא · והוא לפום הס"ד דהתם דאכתי לא ידעי מהא דר"ה דאמר (בד' כ"ד ב') דאמר שם עשה בה מעשה אסרה ורצה הש"ס להקשות מהא דכלים דאחז ומשו"ה פירש"י דהוא רק מדרבנן · ומשום קנסא אסורה לגבוה אבל לפי המסקנא שם דיליף ר"ה מכלים דאחז דאסור אם עשה בה מעשה · וכתב רש"י שם דאסורה אף להדיוט מנ"ל לומר דאסורה רק מדרבנן · והא דכתב רש"י שם דגזר פליסם חזקי' כו' היינו משום דאסורים מדאורייתא לכן גזרו שלא ליפרקו וליפקו לחולין רק אסורין איסור עולם ועשוין גניזה · וא"כ מנ"ל לומר דהיכי דעשה בה מעשה נאסר רק מדרבנן וצ"ע :

אבל מדברי התוס' שם בד"ה ברוך לכאורה נראה דס"ל לפי המסקנא דיליף רב הונא מהא דכלים דאחז דאסר אם עשה בה מעשה אף בדבר שאינו שלו אפ"ה הא דאסרו כלים דאחז הוא דווקא לגבוה עיי"ש · אבל באמת אחרי העיון אפשר לומר דכוונת התוס' הכי הוא דיליף רב הונא הכי דכלים דאחז דהוי' רק מעשה זוטא · דהלא אחז לא עשה בהן שום מעשה רק שנשתמש בהן לעבודת כוכבים אוסרם לגבוה · א"כ היכי דעביד בה מעשה רבה היינו היכא שמתחיל לשחוט בבהמה אית לן למימר דאסר אפילו להדיוט ועיין בתוס' בע"ז (ד' כ"ב ב') בד"ה ברוך ובחולין (דף מ"א א') בד"ה ת"ש דהתיבו וביארו דבריהם שם ביותר עיי"ש ועיין בתורת יקותיאל בסימן ד' מ"ש בדברי התוס' בזה ואין להאריך והו"ק :

עכ"פ ממה שכתב רש"י בהך סוגיא דכהנים שנשתמשו בבית חוניו · והא בגזו אבני מזבח משום דאסור מדרבנן אין ראי' לדידן דקיי"ל כרב הונא דעשה בה מעשה אסרה ויליף מכלים דאחז יש לומר דאסור מדאורייתא ולכן אסור אף להדיוט וכמש"כ רש"י גם לסדיא · וכן אפשר לומר בדעת התוס' · וא"כ מנ"ל להלבוש דבעשה בה מעשה אסור רק מדרבנן :

ולבד כל אלה קשה טובא עליו ממאי דקשה בחולין (ד' מ' ב') ארב הונא מהא דהשוחט חטאת בשבת בחוץ לעבודת כוכבים חייב שלש חטאות · ואי אמרת כיון ששחט בה סימן אחד אסרה אשחוטי חוץ לא ליחייב מהתך בעפר הוא כיון דנאסר משום עבודת כוכבים פקע שם קדשים מינה ונעשית של עבודת כוכבים ועפרא בעלמא הוא והוו לא מחייב עלי' משום שחוטי חוץ ועיין שם בפירש"י · ואם איתא דמדאורייתא לא נאסרה מאי קפריך ר"נ שם הכא משום דאסור מדרבנן לא מחייב עלה משום שחוטי חוץ הא מדאורייתא מתקבל בפנים הוא :

ואין לומר דעפ"י הפקר ב"ד אוקמי רבנן ברשותי' כמו דאמרינן בגיטין (דף נ"ה ב') דאותיב רבא על הא דאמר עולא דיאוש כדי לא קנה מהא דגנב והקדיש ואח"כ טבח ומכר משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ד' וה' ותני עלה בחוץ כה"ג ענוש כרת ואי אמרת יאוש כדי לא קני כרת מאי עבידתי' [ופירש"י דבשלמא לענין תשלומי ד' וה' לא קשה לן דה"ל דכי אמרו יאוש כדי לא קני לענין הקרבה קאמר · אלא כרת אי מדאורייתא לא חזיא להקרבה הא קיי"ל כראוי לפתח אבל מועד חייבין עליו בחוץ מידי אחריכא לא] אר"ז כרת מדבריהם: אחיכו עלי' כרת מדבריהם מי איכא א"ל רבא גברא רבא אמר מילתא לא תחיכו עלי' : כרת שע"י דבריהן בהאי לו אוקמוהו רבנן ברשותיה כי היכי דלחייב עלה עיי"ש · א"כ הכא נמי נימא הכי דעפ"י הפקר ב"ד אוקמוהו רבנן ברשותיה שיוכל לאסרה כאילו שלו · ולהכי פטור מכרת ושפיר קמותיב עלי' דר"ה מהך דחטאת · דזה אינו דבשלמא התם שפיר קא קיים לי' רבנן ואוקמוהו ברשותי' דגנב כדי שיתחייב כרת אשחוטי חוץ אבל הכא היאך נימא דאוקמוה ברשותי' וכידו לאוסרה וליפטר משום זה אשחוטי חוץ הלא זה אין הדעת סובל לומר דמדאורייתא חייב משום שחוטי חוץ ויבואו החכמים לפוטרו מטעם דיש בידו לאוסרה אחרי דמדאורייתא אינה נאסרת ולא באו החכמים לומר אלא דנאסרה ולחומרא ולא להקל · ועיין בכל אלה ותראה כי אין הנידון דומה לראי' וא"כ מאי פריך הגמ' מהא דחטאת על רב הונא · אחרי דמדאורייתא לא נאסרה לדעת הלבוש · הכי אפשר לומר משום דאסור מדרבנן לא מחייב עלה משום שחוטי חוץ · כיון דמדאורייתא מתקבל בפנים אלא בע"כ דלר"ה היכא דעביד מעשה נאסרה אף מדאורייתא וא"כ דברי הלבוש צ"ע טובא שהם נגד דברי הש"ס דהכא :

עוד יש להוכיח דלר"ה מדאורייתא הוא דנאסרה מהא דאיתא בב"ק (ד' ע"א א') דפריך הגמ' על הא דאוקמי' כר"מ דאמר שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה בשלמא ע"ז ושור הנסקל שחיטה שאינה ראויה היא · אלא שבת שחיטה ראויה היא · דתנן השוחט בשבת וביוה"כ אעפ"י שמתחייב בנפשו שחיטתו כשרה · וכתבו התוס' שם בד"ה בשלמא · כך סוגיא אתיא כמ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו בעשה בה מעשה דפלוגתא דתנאי היא · עיי"ש וא"כ מוכח לסדיא מזה דהא דאדם אוסר דבר שאינו שלו הוא מדאורייתא דאי אמרת דרבנן הוא א"כ אמאי ניחא בהא יותר משוחט בשבת · הלא גם בהא מדאורייתא שחיטה ראויה היא אלא ודאי דאסורה מדאורייתא היא · והוא ברור :

וכן ראיתי שם (בד' ע"ב ב') בתוס' ד"ה דאי שכתבו דאיסור אכילה בחולין שנשחטו בעזרה הוא מדאורייתא לר"מ מדקפטרי רבנן [הוא ר"מ] לעיל בשוחט לע"ז משום שחיטה שאינה ראויה · ואי איסור אכילה לאו מדאורייתא הוא לא הוי' נחשב בכך שחיטה שאינה ראויה כמו מעשה שבת למ"ד דרבנן עיי"ש · הרי הוא לסדיא כמש"כ והו"ק :

ואחרי דמוכח דדעת התוס' דלמ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו במעשה הוא מדאורייתא · א"כ בע"כ מוכרחין לומר הא דכתב התוס' בע"ז שם בד"ה ברוך · אע"ג דמדאורייתא לא מתסרו כו' היינו במעשה כל דהו וכוונתם דאי לאו דבמעשה גמור אתסר מדאורייתא אף להדיוט לא הוי גזרי במעשה כל דהו דהיינו השימוש שלא נשתנה הכלי ע"י זה כמש"כ התוס' שם דאין זה מעשה גמור · וכפי מש"כ התוס' בחולין שם ד"ה ת"ש כו' והו"ק · וכן משמע מדברי הטור ביו"ד סי' קמ"ה דכייל שוחט בהמת חבירו לע"ז בהדי שוחט שלו ש"מ דתרווייהו חד דינא אית לי' וראיתי בתבואת שור סי' ד' שהעיר בזה עיי"ש והו"ק :

עכ"פ מכל אלה נראה דלר"ה דאדם אוסר ד"ש שלו במעשה מדאורייתא הוא דאסרה · א"כ מנ"ל לבעל הלבוש לומר דאסורה רק מדרבנן וצ"ע :

ולבד זה כד נחתינן לעומקה של הלכה צ"ע טובא · הא דאמרינן דלר"כ ור"ע ור"י דישמעאל אין אוסר דבר שאינו שלו דאמרינן דלאשוריה קמכוין היך אפשר לבוא על סברא קלה כזו ולהתיר איסור תורה כמו איסור עבודת כוכבים דהתיר טובא הלא עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא שמא לא כיון באמת

באמת

מקור חיים

באמת לנערו רק להוסרה ומגודל הומר הקושיא הלזה מלאתי והאיתי בשו"פ שהשיר בזה· והמר שלדעתו פליגי בזה ר"ה ור"נ ור"ע ור"י· דלר"ה דסבר דבמעשה אוסר דבר שאינו שלו מדאורייתא· א"כ בודאי לא שמיקן על סברא כזו להתיר איסור ברור של תורה· כי מידי ספיקא לא נפקא דילמא לא כיון אלא לנערו ואסור וזה הוא טעמו של ר"ה שלא ס"ל הך סברא דלא כיון אלא לנערו· משום דיש כאן איסור תורה אמנם ר"נ ור"ע ור"י סברי דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אפילו במעשה היינו עפ"י דבר תורה אבל חז"ל אסרוהו מכח ילפותא דכלים דאתו ולפי"ז אמרו דאפילו למ"ד אסור והיינו מדרבנן ה"מ כותי ואפיקורס· אבל ישראל נאמר דלנעורי' קמכוין ואף דיש בזה ספק דמי יימר דלנעוריה קמכוין מ"מ אהרי דמדרבנן הוא הם אמרו והם אמרו· נמצא דלר"נ ור"ע ור"י דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מן התורה רק חז"ל החמירו ואמרו דאסורה· ולזה בישראל דאפשר לומר דלנעורי קמכוין אינו נאסר רק בכותי וישראל אפיקורס אבל לא כן לר"ה דאסור מן התורה ולפי"ז מה שכתב רש"י בע"ז שם הוא רק לביעת רב הונא דהא עלי' קאי במה אבל באמת לפי מה דקיי"ל כר"נ ור"ע ור"י דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מדאורייתא אינה נאסר רק מדרבנן ובן אפשר לומר בכוונת התוס' שם ולזה הוא דכתב הרא"ש בחולין שם דלפי דברי ר"נ ור"ע ור"י אמרינן דלנעוריה קמכוין והוא כר"ש· ועיין בתוס' שם וקצרתי והו"ק:

ובזה יוכל להמליץ בעד הלבוש דיפה כיון במה דאמר דאסורה מדרבנן משום דהולך בביעת הרמב"ם דפוסק כר"נ ור"ע ור"י דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף במעשה· אך רק זה הוא מדין תורה אבל חז"ל החמירו וגזרו ואסרו בעשה בה מעשה אך זה הוא רק בכותי וישראל אפיקורס דנאמר דכוונתו הוא רק לאסור· אבל בישראל דאפשר לומר דלנעוריה קמכוין אינה נאסרת דאין לומר מי יימר דכוונתו לנעורי' דילמא כיון לאסור· אהרי דעלם האיסור הוא רק מדרבנן הם אמרו והם אמרו והקילו בזה· ועיין היטב בדברי הלבוש במה שכתב בסי' קמ"ה ותראה כי כן הוא כוונתו בזה והו"ק:

ועפ"י דברי אלה סי' אפשר לומר דזה הוא כוונת הרמב"ם במה שכתב בפ"ח מעבודת כוכבים דאם שחט בהמת חבירו לעבודת כוכבים לא אסרה בהמה ולא קמפרש דבריו שם דרק בישראל לא נאסרה משום דאפשר לומר דלנעוריה קמכוין אבל בכותי וישראל אפיקורס נאסר· ובה' שחיטה בפ"ב שם מפרש דבריו בד"א כשהיה לו בה שותפות· אבל אם אין לו בה שותפות אינה אסורה שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו· משום דבה' עבודת כוכבים כתב הך דינא דשחט לעבודת כוכבים עפ"י איסור תורה והוא ממימרא דר"נ ור"ע ור"י דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מדין תורה אף בעשה בה מעשה· ולדבריהם אין חילוק בין כותי לישראל דגם בכותי וישראל אפיקורס אינה נאסרת מטעם דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו· והגם דאסורה מדרבנן וסי' לו להלק בין כותי לישראל· משום דבזה לא מיירי בה' עבודת כוכבים אבל בה' שחיטה כתב וכן אם שחט אחד לשם דבר הפסול כו' דמיירי שם באיסור דרבנן משום הכי קא מפרש שם דבריו להדיא וכתב בד"א כשהי' לו בה שותפות אבל אין לו בה שותפות אינה אסורה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו· שלא כיון אלא לנערו דבאיסור דרבנן נאמר הך סברא דלא כיון אלא לנערו ולאמור· ומגודל הומר הקושיא שלא יסתור דבריו כל כך אפשר לומר דזה הוא כוונתו אף דדחוק קצת עיי"ש היטב והו"ק:

אבל מש"כ בה' הלכ"ד בה' עבודת כוכבים דקיי"ל כר"ה דאדם אוסר דבר שאינו שלו· ועפ"ז כתב בד"א בכותי או בישראל אפיקורס· אבל בישראל אחר אמרינן לנעוריה קמכוין עיי"ש ל"ע טובא· דהא לפי דעת ר"ה דס"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו מדין תורה· א"כ איך אפשר לומר בישראל לנעורי קמכוין ואינה נאסרת· דהא עפי עדיפי לומר בזה דילמא לאיסורא קמכוין· משום דקי"ל לספק בכגון הלוסה כזו באיסור דאורייתא וכפי מש"כ לעיל וצ"ע:

אך באמת כד נעמיק בה עפי גם זה אינו· דאיך אפשר לומר דר"נ ור"ע ור"י דסברי דלנעורי קמכוין הוא משום דס"ל דהא דאדם אוסר דבר שאינו שלו הוא רק מדרבנן ועפ"י הך סברא דהם אמרו והם אמרו דלנעורי קמכוין וכמש"כ לעיל הא בשחט בהמת חבירו דהוי ספק בהמה בחזקת איסור משום דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת· והיכא דאיכא חזקה לאיסורא באיסור ספיקא דרבנן נמי אסור:

הגה"ה

ואף אמנם יש להלק בזה לומר דבכגון זה לא נאמר הך דבהמה בחזקת איסור עומדת וספיקא דרבנן להומרא כמש"כ הש"ך ביו"ד בסי' ק"י בדיני ס"ס אות ל"ט· הא דלא מהני ס"ס בחזקת איסור אלא כשאלו זה ינזל היינו בשחיטה ובספיקות בן במגולאהד כגון בהמה בחייה בחזקת אסור עומדת בשחיטה הוא במנין השחיטה ובספיקות הוא ג"כ במעשה השחיטה אבל היכא דהספק לא הוי בשחיטה כגון ספק דרוסה ובדומה בזה ודאי הרי ס"ס מהני משום דלספק דרוסה אין לנו שום חזקת איסור· והדרבא כל בהמה בחזקת שאינה דרוסה כו' עיי"ש ולפ"ז הכא נמי דהוי בתרי ענינא משום דהספק בא רק מטעם דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו והוא דבר שלא בא מצד השחיטה כמבואר:

אבל באמת כד נעמיק בה עפי גם בזה הוי החזקה והספק ממין הוא אחד משום דהאסור בזה לומר דנאסר בשחיטתו משום שבשחט לע"ז פ"ז גופי' בלאו דהספק אין בי' דעתו וכוונתו אם לאסור או לנערו קמכוין ומותר וא"כ הוי שפיר בספק בשחיטה גופי' וא"כ גם בזה אפשר לומר הך חזקה דבהמה בחזקת איסור עומדת וגם בספיקא דרבנן להומרא ועיין היטב ותראה כי כן הוא בש"ס והו"ק:

ולבד זה קשה טובא במה שהקשה הש"ס שם לר"נ ור"ע ור"י דסברי דישראל לנעורי קמכוין מהא דתנינן השוחט בסכין והוהטים אחד לשם אחד מאלו ואחד לשם דבר כשר שחיטתו פסולה· וכן מהא דהמנסך כו' ומשני הגמ' ומוקי לה להך בישראל אפיקורס· ולמה להו לכל זה אהרי דעיקר דר"נ ור"ע ור"י היא בהך סברא דלנעורי' הוא מטעם ספיקא כל זה הוא רק לדידן מתא"כ להשוחט עצמו שיודע האמת דכיון להוכרה ולא לנעורי בודאי אסורה לו· וכן אי אמר בעל הבהמה שיודע שכיון להוכרה ומהימן לי' כבי תרי וסומך עליו שבודאי כיון להוכרה אסורה· וא"כ אפשר לומר דהך מתניתא דיגא הוא דקמשמעינן לן דבשניהם הוחזין בסכין ואחד שחט לשם דבר הפוסל· אף דהיה עוד אחר שחט לשם דבר הכשר עכ"ז פסול· וכן הוא הדין באמת היכא דידוע לן שחט לשם דבר הפוסל ולא לנעורי'· וזה הוא להשוחט עצמו ולאותן שמאמינים לו וכן בהמנסך יין חבירו קמ"ל דצריך לשלם· דהיכו גופה יודע האמת שכיון להוכרה ונאסר· ואם רוצה לצאת ידי שמים צריך להזהירו לשפוך יינו ולשלם לו ולפי מש"כ הש"ך ביו"ד סי' ד' ס"ק ה' דיכול לומר הגיזק אף דלענין איסורא איכא פלוגתא דרבוותא עכ"ז דילמא קיי"ל כמ"ד דאוסר בכה"ג· מה תאמר דקיי"ל כהמכשירי' א"כ קא לך היין שאיני רוצה לסכנים עצמי בספק ותמכרנו אתה· כיון שגרמת לי היזק וקח לך אחר במקומו עיי"ש א"כ הכא נמי אפשר לומר דהיגא קאמר דיכול לומר בעל היין מה לי להכנים עצמי בספק איסור יין נסך טוב לי שישלם לי בעד היין וא"כ קושית הש"ס לא קשה כלל על הך סברת דר"נ ור"ע ור"י וצ"ע והדבר צריך תלמוד:

והנה מצאתי בספר מלא הרועים שכתב דצריכין אנו להבין עיקר כל הדברים· מדוע לא נאסר נעבד לגבוה בלא שום מעשה ואף שאינו שלו מ"מ כיון דהשתחוה לבהמת חבירו

מקור חיים

הבירו הרי עבדה והוא חייב מיתה על עבודה זו. דאף דעובד דבר שאינו שלו מ"מ חייב כמו המשתחוה לצבא השמים ולשמש ולירח שהוא חייב דכיון שאנו תופסין זאת לעבוד' כוכבי' לחייב כעובד האיך נאמר שהוא מיקרי עובד והבהמה אינה נעבד הלא זה לא נאמר. כי עובד ונעבד משם המצטרף כמה אשר במלת עובד נדע שזה נעבד הוא וכן במלת נעבד נדע שזה עובד הוא. וכיון דעכ"פ הבהמה מיקרי נעבד גזרת הכתוב הוא דנעבד נאסר לגבוה. ואיך תאמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אף דלא כיון לאוסרה רק לעובדה וממילא נאסרה כאילו רבעה שנאסרה משום נרבע והדבר צריך עיון:

ע"כ צריכין לומר דלכאורה יש להבין ענין איסור הנעבד שאסרה התורה לגבוה. מה פעל ועשה בבע"ח הלזה ע"י השתחואתו ועבודתו. וצ"ל שעל ידי השתחואתו ועבודתו לה עשאה עבודת כוכבים והתפיס עלי' איסור עבודת כוכבים ושמאתה. אך זה הוא רק אם הבהמה היא שלו וקנינו היא נגררת אחר עשייתו ודעתו לעשותה עבודת כוכבים כהנ"ל אמנם כשהבהמה אינה שלו לאו ברשותיה קאי ואינה נמשכת אחר דעתו והפלו לחול עלי' שם עבודת כוכבים ואף שנעשה שעבדה חל עליה שם נעבד עכ"ז אינו נגרע בעצמותה רק בפעולת האיש הלזה שעבדה ומשום זה יתחייב האיש שעבדה שעבד עבודת כוכבים אמנם הבהמה בעצמה לא נעשית עבודת כוכבים. אך כל זה הוא היכא שלא עשה בה מעשה בגופה. אבל היכא שעשה בה מעשה בגופה כמו השוחט לעבודת כוכבים וכדומה בכך מעשה קובעה לעבודת כוכבים והוי כאילו רבעה. ובזה יובן גם לר"ה דס"ל דבעשה מעשה אדם אוסר דבר שאינו שלו. קשה הא כיון דהא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו הוא מכח טעמא דאין כח באדם לאסור דבר שיש עליו רשות אחר ולאו כל כמיני' שיאסרו לאחרו וא"כ ה"ה גם ע"י מעשה האיך אפשר לאוסרו הלא יכול לומר לו לאו כל כמינך לאסור דבר שלי בלתי רצוני. אבל לפי מש"כ לעיל אתי שפיר דע"י מעשה יכול להתפיס שם עבודת כוכבים על הדבר. משום דכשאינו עושה מעשה בגופה אינה נמשכת אחר דעתו וחפלו כמו שאינו יכול להקדישה אבל כשעושה מעשה בגופה במעשה הלזה קובעה לעבודת כוכבים והוי כאילו רבעה כיון שהתפיס עליה שם עבודת כוכבים ע"י מעשה בגופה. אך זה הוא לדעת רב הונא אבל ר"נ סבר דגם במעשה אינו יכול לאוסרה. אף דסברא נכונה היא דע"י מעשה נתפסת לעבודת כוכבים וחל עליה שם עבודת כוכבים. עכ"ז לא כל הימנו לאסור דבר שאינו שלו. ומה יועיל מעשיהו סוף סוף אינו שלו הוא:

ולפי זה ר"ה ור"נ בהא פליגי דר"ה סבר דע"י מעשה חל עליה שם ע"ג וחשיב נעבד ונאסר כמו נרבע אף בדבר שאינו שלו. ור"נ ור"ע ור"י סברי דאחרי שאינו שלו לא יועיל גם מעשה שלו. אבל מסקנת הש"ס דסבירא להו עובד כוכבים וישראל אפיקורס יכולים לאוסרה. הרי חזינן דסברי נמי דבמעשה חל עליה שם עבודת כוכבים היינו משום דסברי דהך דינא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו הוי דומיא להא דתנן בחולין (י"ב ב') דקטן יש לו מעשה מדאורייתא ושמעינן להש"ס שם (בדף י"ג.) יש לקטן מעשה ואפילו מדאורייתא אין להם מחשבה. ואפילו מדרבנן מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו מדאורייתא אין לו ומדרבנן יש לו:

והנה התוס' שם בד"ה ותיבעי כו' כתבו דכל הסוגיא פי' בקונטרס דמעשה עם הדיבור חשיב מעשה. ומחשבה גרידא היינו דיבור בלא מעשה. ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו היינו מעשה בלא דיבור. ואין לשון הש"ס משמע כדבריו כו'. אלא דהגביהו לא מעלה ולא מוריד. אלא מעשה גמור כגון הביא דאלון ורימון דשביעה דהם חוקקים לצורך בית קיבול ולמוד עפר ולכף מאזנים דנקט אורחא דמילתא נקט וה"ה לצורך אחר וכיון דאין חוקקים אלא כדי לקבל חשיב מעשה גמור אעפ"י בלא פי' ומעשה גרוע כמו הסיא דהעלוס הרש שוטה וקטן אינו מועיל דיבור כדקתני. אעפ"י שנתכוונו לכך אינו בכי יותן אבל מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו היינו שמוכיח קצת כגון עולה דקיימא בדרום ואתיוה בצפון ושחטה קא מבעי לי' אי חשיב מעשה שכן נראה שלכך מתכוין ומהני אעפ"י שלא פירש לן או דילמא לאו מעשה גמור הוא שאני יכול לתלות משום דמקום הוא דלא אתרמי לי' ואפילו פירש לא מהני כי הסיא דהעלוס עיי"ש. הרי דבעינן דוקא מעשה חשוב שידעינן בודאי דלשם כך נעשה ואי אפשר לתלות בשום דבר אחר כמו רימון שחוקקים וכדומה אבל בדבר שאנו יכולים לתלות שעשה מעשה זו לתכלית אחר אף שהוא בדרך רחוק ויותר מסתבר ומורה המעשה שעשאה עבור זה כמו דקיימא עולה בדרום ואתי' לצפון ושחטו דודאי קרוב הדבר מאוד שעשאה לשם זה וכיון לשם עולה שהוא בצפון ועל זה נאמר מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו. ואפילו אמר בפירוש ששחטה לשם עולה אינו מועיל מן התורה ובמעשה גרוע שיש לתלותו בדבר אחר בדרך קרוב אפילו שאומר בפירוש שעשאה לשם זה אינו מועיל כיון דמצד המעשה בעצמה אינו מוכח מתוכו שעשה עבור זה. ושמור דבר זה ויועיל לך:

והשתא עולה שפיר הך סברת ר"נ ור"ע ור"י דמחלקי בין כותי וישראל אפיקורס לבין ישראל להך אוקימתא דסברי דאמרינן אדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה משום דע"י מעשה יכול להתפיס עליו שם עבודת כוכבים זה הוא דוקא במעשה המוכיח מתוכה שלשם עבודת כוכבים עשאה ואי אפשר לתלות בדבר אחר. כגון ששחטו עובד כוכבים דכו"ע ידעי שלשם עבודת כוכבים שחטו ונתכוין לשם עבודת כוכבים בודאי וכן ישראל אפיקורס אבל היכא שאפשר לתלות דכיון לשם דבר אחר כגון בישראל ששחט לשם עבודת כוכבים דאפשר לומר דלצעורי קמכוין. נמצא אין המעשה מבורר שמכוין לאוסרה ומעשה כזה אין לה כח להתפיס שם עבודת כוכבים עליו. ואף לדידי' שיודע שכיון לשם עבודת כוכבים הרי דלא חל עליו שם נעבד שתאסר:

ולפ"ז ר"נ ור"ה בהא פליגי. דר"ה סבר ע"י מעשה כל דהו וגם אינה מבוררת יכול להתפיס עליו שם עבודת כוכבים ור"נ סבר דבעינן מעשה גמור וגם שיהא מבורר וכל היכא דלא מבוררת גם לדידי' שרי משום דאין בידו להתפיס עליה שם עבודת כוכבים בכך מעשה שאינה מבוררת כל כך ובזה סרה מעלינו כל מה שהקשינו לעיל דו"ק ותשכח:

ובזה יתורץ קושית הרשב"א שהקשה במשמרת הבית שלו על הרא"ה דס"ל כהר"ן דהא למאן דאמר אין אדם אוסר דבר שאינו שלו עכ"ז באכילה נאסרה. משום דלאו איהו אסר לה. אלא דלא שרי לה. [ובעלם דברי הר"ן הרבה יש לדבר בם ועיין בכו"פ ובתו"ק מש"כ בדבריו והאמ"ל ועיין] והקשה הרשב"א דהא אמרינן דלצעורי קמכוין ובאמת בהע שחיטה כשרה ולמה יאסור דשח"ש באכילה עיי"ש. ולפי האמור שפיר ניחא אחרי דנאמר דבעינן דוקא מעשה גמורה ומבוררת. וכל היכא דאינה גמורה ומבוררת אין בידו לתפוס עליה שם האיסור א"כ בכך סברא דלצעורי קמכוין לאו מבוררת הוא דמיקרי. אך כ"ז הוא רק היכא דצריכין מעשה דידי' דהיינו לאוסרה מחמת במן עבודת כוכבים לחול עלי' שם עבודת כוכבים לזה צריכין מעשה גמורה ומבוררת ובכך סברא דלצעורי נגרע תוקף המעשה. אבל היכא דאינו צריך לאוסרה. רק דלא שרי לה נוגע לי למעשה בזה. אדרבה

מקור חיים

כבאנו מסלקים מעשה בשהיעה דידי' ממילא מתסלא· ומה יתן ומה יוסיף כיתר כאן במה שתאמר לטעורי קמכוין· שבאמת בסברא הנוסה כזו דמי יימר אין די כיתר לבהמה אבל בחזקת איסור עומדת שאין סברת לטעורי קמהני כי אם לגרע כח המעשה· וזה לא שייך כאן שאין אנו צריכין למעשה כלל והוא באמת סברא נכונה ועיין במלא הרועים שהאריך בזה ובדבריו יש להאריך הרבה אך אין עת האסף פה וסמכתי על המעיין בזה היטב כי עמוק הוא ואחרי העיון במה שציינתי לעיל תבין ותדע הדבר לאמורו בעזרת השם דו"ק ותשכח:

סוגיא תשיעית אין אדם מוציא דבריו לבטלה

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת:

כתובות ד' נ"ח: בכל הסוגיא וברש"י ותוס' ובר"ן· שיטה מקובצת מש"כ שם בשם הריטב"א· ובד"ה באומרה: פני יהושע שם ע'. ובתוס' ד"ה אלא: שיטה מקובצת שם מש"כ בשם הריב"ש: ובד"ה לא כו' מש"כ בשם הריב"ש:

גיטין ד' ל"ט· ובתוס' ד"ה הא מני· מ"ה· ובתוס' ד"ה מידי: ס"ג· ובד"ה אדם יודע:
קידושין ד' מ"ו:
ב"מ ט"ו בתוס' ד"ה ונתן:
סנהדרין ט"ו: בתוס' ד"ה האומר:

דע כי בסוגיא זאת נמצאים כמה פרטים והשיטה מקובצת בכתובות (ד' ע') כתב בשם הריב"ש שלא אמר ר' מאיר אין אדם מוציא דבריו לבטלה אלא בהקדש· וכמה מקומות בש"ס מנגדים לדבריו כאשר יראה המעיין בכל המקומות שציינתי לעיל· על כן אמרתי לבאר ולהעיר קצת בדבריהם בדרך קצרה ולהעלות מה שנלפע"ד בזה ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים בעזרת השם· והוא:

בערכין (דף כ' ע"א) ת"ר המעריך פחות מבן חודש ר' מאיר אומר נותן דמיו וחכ"א לא אמר כלום במאי קמפלגי ר"מ סבר אין אדם מוציא דבריו לבטלה יודע שאין ערכין לפחות מבן חודש וגמר ואמר לשם דמים· ורבנן סברי אדם מוציא דבריו לבטלה כו' עיי"ש וכן הוא שם (בדף כ'·) בהא דהאומר ערך אלי כלי עלי סבר ר"מ דאין אדם מוציא דבריו לבטלה ונותן דמיו· ורבנן נמי סברי התם בהא כר"מ דאין אדם מוציא דבריו לבטלה עיי"ש:

ובכתובות (דף נ"ח:) במשנה המקדיש מעשה ידי אשתו הרי זו עושה ואוכלת· המותר ר"מ אומר הקדש ר"י הסנדלר אומר חולין ובגמ' שם אמר ר"ל לא תימא טעמא דר"מ משום דאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם אלא טעמא משום דאין אדם מוציא דבריו לבטלה· נעשה כאומר לה יקדשו ידיך לעושיהן כו' עיי"ש ופירש"י שם דבערכין קאמר ר"מ גבי המעריך פחות מבן חודש נותן דמיו· דאדם יודע שאין ערך לפחות מבן חודש וגמר ואמר לשם דמים הכא נמי אדם יודע שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם וגמר ואמר לשם ידים עצמן עכ"ל ע"ש:

ולבאורה צ"ע לפי פירש"י מנ"ל לר"ל דטעמא דר"מ הכא במעשה ידים מהא דסבר בערכין במעריך פחות מבן חודש דיש לחלק ביניהם דבמעריך פחות מבן חודש כו"ע ידעי מזה דאין ערך לפחות מבן חודש ומקרא מלא הוא ואם מבן חודש כו' וחיל קרי בי רב הוא· וכן פשוטא דליכא דהש"ס אדם יודע דאין ערך לפחות מבן חודש וגמר ואמר לשם דמים ולזה אמר ר"מ דנותן את דמיו· משא"כ הכא בהא דאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם להו כו"ע דיני גמירי דאין אדם מקדיש· אפשר לומר דטעה בזה ואמר למעשה ידים ממש· וטעמא דר"מ משום דאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם:

אבל באמת זה אינו דהא בערכין שם קאמר הגמרא כמאן אזלא הא דאמר רב גידל א"ר האומר ערך כלי עלי נותן דמיו כר"מ· פשיטא דכר"מ אתיא· מהו דתימא אפילו כרבנן: התם הוא דטעי סבר בי היכי דאיכא ערכין לבן חודש ה"נ איכא לפחות מבן חודש· אבל הכא דליכא למיטעי ודאי אדם יודע שאין ערך לכלי וגמר ואמר לשם דמים קמ"ל ע"ש· הרי דבהא דפחות מבן חודש נמי איכא למטעי והוי דומיא דהכא· ולזה קמדייק רש"י בלשונו הזהב והביא רק הא דפחות מבן חודש כו'· ולא הביא הך דערך כלי משום הך סברת הש"ס הנזה· דבפחות מבן חודש איכא למטעי· והוי דומיא דמקדיש משא"כ בערך כלי· דלא דמי למקדיש כו' והוא ברור בעז"ה:

וראיתי בשיטה מקובצת לכתובות שם בד"ה אלא כו' שהביא בשם מהדורא קמא ברש"י וז"ל רש"י ז"ל במהדורא קמא כתב אין אדם מוציא דבריו לבטלה במס' ערכין בפרק האומר משקלי· גבי האומר ערך כלי עלי והמעריך פחות מבן חודש ר"מ אומר נותן דמים· אדם יודע שאין ערך לכלי ולפחות מבן חודש וגמר ואמר לשם דמים· והכא לר"מ כיון שאדם יודע שאינו יכול להקדיש דבר שלא בא לעולם יקדשו ידיך קאמר לה דלא הוציא דברים אלא על דבר שאפשר· והקשה הא לא דמי כלל להך דכלי דכו"ע ידעי דאין ערך לכלי ובוודאי דדמיה קאמר מה שאין לומר כן בהא דמקדיש דבר שלא בא לעולם· ואפשר דה"ק דלעולם אין דעת מקדיש להוציא דברים אלא על דבר האפשר· ואע"ג דבשעת הקדשו לא היה יודע דאין מקדיש דבר שלב"ל· מ"מ אינו לדבר האפשר קמכוין וכל היכא דמצי למיהל ליהול· וכיון דהאי אפשר בלא ידים מתקנין ליפניה דס"ל קאמר· ובמהדורא בתרא לא הביא הך דכלי אלא הך דמעריך פחות מבן חודש· ואפשר דסבר דהכוא דפחות מבן חודש נמי להו כו"ע בקיאין בי' כו' ע"ש· ולפי מש"כ מבואר להדיא בגמ' שם דאדם טעי בהא דפחות מבן חודש ולהו אפשר הוא· ורש"י נשמר מזה והוא ברור ועיין בתוס' שם (דף ע' ע"ב) בד"ה נעשה ובשיטה מקובצת שם ובדף נ"ט מה שכתבו בזה וקצרתי:

והריטב"א שם כתב והובא דבריו גם בש"מ שם וז"ל כיון דבמתניתין ליה לר"מ דאמר אין אדם

מוציא

מנחות ק"ב· בתוס' ד"ה הא:
ערכין ב'· ברש"י ד"ה תני· ה'· ובתוס' ד"ה אדם כו':
תמורה כ"ז: ובתוס' ד"ה מתניתין: ירושלמי כתובות פ"ה הלכה ה'· פ"ו הלכה א':

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת
רמב"ם פ"א מערכין ה' ג' ובכ"מ: פ"ב ה' א' שם: פ"ו ה' י"ט· כ': כסף משנה ה' כ"ח שם: לחם משנה ה' י"ט· שם· משנה למלך ה' כ' שם:
שו"ת הריב"ש סי' תע"ח:

מקור

מוציא דבריו לבטלה פי' גבי הקדש כדפירש"י ז"ל· ודוקא כשאי אפשר לקיים פשט דבריו בשום ענין· אבל כשאפשר לקיים דבריו בשום ענין לא מפרשינן ליבטליה לגבי הקדש וכדפרישנא במס' גיטין גבי המקדיש עבדו יצא לחירות דאמרינן לדמי לא קאמר· להוי עם קדוש קאמר· והיא אפילו לר"מ אתמרה וכדכתיבנא התם בס"ד עכ"ל· ומה שיש לדבר בזה נלאתי להאריך וקצרתי ועיין:

ובנזיר (דף ט' ע"א) פליגי ב"ש וב"ה בהאומר הריני נזיר מן הגרוגרות ומן הדבילה ב"ש אומרים נזיר ובה"א אינו נזיר· ומסיק הש"ס דב"ש כר"מ ס"ל דאין אדם מוציא דבריו לבטלה· וב"ה סברי כר' יוסי דבגמר דבריו אדם נתפס כו' והקשה התוס' שם ואמאי קאמר הגמ' דב"ה כר' יוסי ולא קאמרי דב"ה כרבנן דר"מ דסברי דאדם מוציא דבריו לבטלה· וי"ל דלא ניחא להו לאוקמי הך פלוגתא דר"מ ורבנן במאי דפליגי ב"ש וב"ה· דא"כ ר"מ כב"ש ומשו"ה קאמרי ב"ה כר' יוסי ומעתה אפילו ב"ה סברי להא דערכין כר"מ ע"ש· הרי נראה מדברי התוס' הללו דב"ש וב"ה סברי דאין אדם מוציא דבריו לבטלה:

ולכאורה מסוגיא זו יש להקשות על הא שהביא השיטה מקובצת שם בשם הריב"ש שלא אמר ר"מ אין אדם מוציא דבריו לבטלה אלא בהקדש ע"ש· הרי מהכא נראה דגם בשארי דברים אית לר"מ להך דאין אדם כו' הא לא נאמר דס"ל להריב"ש כמ"ש רש"י שם דלהכי סברי ב"ש אין שאלה לנזירות משום דאקרי קדוש· ואיהו ס"ל אין שאלה להקדש כו'· הרי דנזיר אקרי קדוש ודמי להקדש ע"ש ועיין בכ"כ שהעיר בזה ועיין בש"מ לנזיר שהביא בשם תוספ' הרא"ש שב"ה סברי כר"מ והאריך שם בהך סוגיא דנזיר ומה שיש לדבר בזה אין כאן מקום להאריך והו"ק:

והנה רב נמי סובר כר"מ בזה דאין אדם מוציא דבריו לבטלה· דבערכין (ד' ה') איתא כמאן אזלא הא דאר"ג אמר רב האומר ערך כלי עלי נותן דמים כר"מ כו' וכן הוא (בדף כ' ע"א) שם גבי האומר ערך ידי ורגלי עלי אר"ג אמר רב ונותן דמים· והא לא אמר כלום קתני· לא אמר כלום לרבנן ונותן דמים לר"מ כו' הרי דסבר רב כר"מ דאין אדם מוציא דבריו לבטלה ע"ש:

חיים

ולכאורה צ"ע דבגיטין (דף ל"ח ע"ב) איתא אמר רב המקדיש עבדו יצא לחירות מ"ט גופי' לא קדיש לדמי לא קאמר דלהוי עם קדוש קאמר [ופי' רש"י היינו ישראל גמור דכתיב בהו כי עם קדוש אתה כו' ע"ש] ופריך הגמ' שם על רב מהא דתניא המקדיש עבדו עושה ואוכל שלא הקדיש אלא דמיו· ומשני הא מני ר"מ היא דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה כו' ע"ש· הרי נראה מסוגיא זו דרב לא סבר כר"מ והדרי להדדי· ומה שכתבו התוס' שם בד"ה הא מני כו' דהא דאמר רב בערכין דהאומר ערך כלי עלי נותן דמיו כר"מ· וכן הא דאמר בערך ידי ורגלי עלי נותן דמיה· הוא מפרש רק אליבי' דר"מ וליה לא ס"ל כו' הוא דחוק ע"ש:

אך ראיתי בסנהדרין (דף ע"ו ע"א) בתוס' ד"ה האומר כו' שהעירו נמי בזה וכתבו נמי להך דגיטין והוסיפו עוד בזה וכתבו אי נמי איכא ב' לישנא בגיטין שם חד במקדיש וחד במפקיר ע"ש· ובזה ניחא הכל ועיין בפני יהושע בגיטין שם ואכמ"ל בזה ודו"ק:

והרמב"ם בפ"א מערכין ה"ג כתב וכמה הוא הערך אם הי' הנערך בן שלשים יום או פחות אין לו ערך והאומר עליו ערך זה עלי הרי זה כאומר ערך כלי זה עלי ואינו חייב כלום עכ"ל· הרי הוא דלא כר"מ דלר"מ צריך ליתן דמיו וכן כתב בפ"ב ה"א האומר ערך ידי או ערך עיני או רגלי עלי או שאומר ערך יד זה או עינו עלי לא אמר כלום עכ"ל הרי זה נמי דלא כר"מ· דלר"מ גם בזה נותן דמיהם כמו שאמר רב בערכין (ד' כ'·) שם· הרי מכל אלה נראה דהרמב"ם פוסק דלא כר"מ עיי"ש:

אבל קשה דלכאורה סותר את עצמו במה דפסק בפ"ו ה' כ' שם המקדיש את עצמו לא הקדיש אלא דמיו· והרי הוא חייב בדמי עצמו ומותר לו לעשות ולאכול שהרי לא נתקדש גופו כעבד עכ"ל· ובגיטין (דף ל"ט) מוקמי הגמ' שם הך כר"מ דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה וכמו שאמר דמיו עלי ועיי"ש ברש"י· ומדכתב הרמב"ם דלא הקדיש אלא דמיו הרי הוא כר"מ וא"כ סתר את עצמו בזה: ומצאתי במל"מ שהעיר בזה ועיין בר"ן בגיטין שם ובלח"מ ה' י"ט ובכ"מ ה' כ"ח והרבה יש לדבר בזה וסמכתי על המעיין במה שרשמתי לעיל בעזה"י דו"ק ותשכח:

סוגיא עשירית אין אדם מוריש שבועה לבניו

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת:

כתובות פ"י משנה א' ברע"ב ובתוי"ט שם· פי"ב מ"א שם ברע"ב ותוס' יו"ט:

שבועות פ"ז משנה ז' ברע"ב: ב"ב פ"ט משנה ט' בתוס' יו"ט שם:

הנה בראותי כי בסוגיא זאת הרבה יש לדבר וכמה פרטים יסתעפו ממנה· לכן ראיתי בתחלה לרשום ולציין את כל המקומות בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים ושיעיין המעיין מקודם בהמראה מקומות ואז ידע ויבין את אשר דברנו בה בעז"ה· ולהקל על המעיין באתי בדרכי הקיצור ולבאר רק אפס קצהו וסמכתי על המעיין בזה להבין ולהשכיל הדברים על מתכונתם וזה הוא:

בשבועות (דף מ"ה·) גרסינן וכן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה· וקאמר הגמ' שם ממאן אילימא מלוה אביהן שקיל בלא שבועה [היינו אם לא טען שלוה השבע לי] ואינהו בשבועה ה"ק וכן היתומים מן היתומים לא

יבמות ל"ח· בתוס' ד"ה וב"ה :
כתובות פ"ט: צ'· במשנה שם וברי"ף ור"ן שם :
ב"ב ד' ע'· ובתוס' ד"ה מאן ובהגהת אשרי שם · קנ"ח· בתוס' ד"ה וב"ה · נימוקי יוסף בפ"ט שם :
שבועות דף מ"ז· מ"ח· וברא"ש שם מש"כ בשם הרמב"ן רי"ף ור"ן בפ"ז דשבועות · ובמרדכי שם :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ' ז' ממלוה ה"נ ובהה"מ"ג ובכ"מ· ובמשנה למלך שם האריך : טור ושו"ע חו"מ סי' ע"א סעי' י"ח ובסמ"ע וש"ך שם· פ"ר סעי' ה' ובסמ"ע סקט"ו· ובש"ך סק"א· ובבאה"ג · ובתומים שם סק"ח האריך · ק"ה סעי' א'· ק"ה מסעיף י"א עד סעי' י"ד· ובסמ"ע ובש"ך האריכו· ובתומים שם· וסי' צ"ב סק"ח ;
שו"ע אבהע"ז סי' צ"ז סעי' א'· ב"י שם סי' ק"מ· כנה"ג בחו"מ סי' ק"ח אות מ"ט· ובהגהת הטור אות צ"א האריך · ובהגהת הב"י שם · ובסי' פ"ב אות כ"ד האריך · ספר התרומות שער י"ד · לבוש בחו"מ סי' פ"ד וסי' ק"ח: שו"ת הרא"ש כלל פ"ו אות ב'· ג'· י"ב· שו"ת רשד"ם ח' אבן העזר סי' רכ"ט· קנ"ז· ח"ב סי' פ"ח· ק"ט· קע"ד· ק"ו : שו"ת ריב"ש סי' תפ"ג · תק"ג : שו"ת רדב"ז ח"ב סי' תשס"ג ופ"ט : פנים מאירות סי' נ"א האריך בזה : שו"ת מהריט"ז סי' ל"ד : מהרי"ט ה' חו"מ סי' ט'· שו"ת הרשב"א סי' התקל"ט: מהריב"ל ה"א כלל י"ב· סי' ס"ט· ובלל כ' סי' ק"ז ; שו"ת שארית יוסף סי' ס"ז : מהרי"ק שורש צ"א : תה"ד סי' ש"ל : מהר"ם אלשקר סי' כ' :
פסקי ריקאנטי סי' ת"ט : שו"ת אלשיך סי' פ"נ : גן המלך לבעהמ"ח גינת וורדים :
שו"ת מטה יוסף ח' אבהע"ז סי' ו' האריך שם :
יד מלאכי מכללי הדינים אות י"א· ומ"ה· ונ"ח:

מקור חיים

לא יפרעו אלא בשבועה · רב ושמואל דאמרי תרווייהו לא שנו אלא שמת מלוה בחיי לוה · אבל מת לוה בחיי מלוה כבר נתחייב מלוה לבני לוה שבועה ואין אדם מוריש שבועה לבניו · פליגא לקמי' דר"א שלא לבו יורשים נשבעים שבועת יורשים וגובין ואסיקנא שם בגמ' א"ר חמא השתא דלא אתמר הלכתא לא כרב ושמואל ולא כר"א · דעבד כרב ושמואל עבד · דעבד כר"א עבד עיי"ש · וכתב הרי"ף והרא"ש שם ואע"ג דאתמר בהאי לישנא אין כדין הוא בשניהם אלא מדאשכחן בגמ' לר"כ ור"פ ור"ש בריה דר"י ורמי ב"ח ורבא דאמוראי בתראי נינהו וסברי הכי דלא לוסיף עלה ובמכותה · שמעינן דהשתא מילתא כרב ושמואל דיינינן לה לכתחילה · וכר"א לא עבדינן לכתחילה ומיהו דייכא דעבד כר"א עבד ולא מהדרינן עובדא · וכן הוא דעת הרמב"ם בפ' י"ז ממלוה עיי"ש :

והנה רש"י פי' בכך דאין אדם מוריש שבועה לבניו משום שאין הבנים יכולים לישבע שבועה זו שנתחייב אביהם עיי"ש אך הר"ן בהלכות כתב דהטעם הוא שכל ממון שאין אדם זוכה בו אלא בשבועה אינו ממון להוריש לבניו עיי"ש :

ועל פי כל הנאמר בהסוגיא שם כתב הטור והמחבר בחו"מ סי' ק"ח סעי' י"ד וז"ל שם זה שאמרנו אין אדם מוריש שבועה לבניו אין דנין מדין זה לכל הדומה · אלא הרי שהוגם שטרו וכו' · וכן הבא לפרוע שלא בפני בע"ד · וכן מלקוחות · או עד אחד מעיד שהוא פרוע · בכל אלה נשבעין היורשין ונוטלין כו' ע"ש · נראה דס"ל דהאי דמסקינן בגמ' שם הכי דלא להוסיף עלה אתמעטו כל הני דתנן עמו במשנה שם היינו פוגם שטרו והבא לפרוע מלקוחות או שלא בפניו או עד אחד מעיד וכו' שבכולן אדם מוריש שבועה · וכן מוכח בהדי' בפסקי הרא"ש בסוף פ' הנשבעין דמסיק וכתב שם ואע"ג דלא מוספינן עלה דרב ושמואל כל שבא לגבות מיתומין הוא גופא דרב ושמואל עיי"ש היטב :

ואחרי העיון בהסוגיא הנ"ל תראה ותבין דדוקא בשבועה כהאופנים שהיתה מוטלת על המלוה לישבע ומת לוה בחיי מלוה ואח"כ מת מלוה ויתומיו באין להוציא מיתמי הלוה בזה שקילו לומר דאין אדם מוריש שבועה ואין מוציאין מהן משא"כ בפוגם שטרו והבא לגבות מלקוחות או ממנו שלא בפניו ואף אע"ג דאבוהון ג"כ היה חייב שבועה בזה נאמר דנשבעין שבועת היורשין ונוטלין עיי"ש היטב בהסוגיא ותראה כי כן הוא ברור :

ואחרי הדברים האלה ל"ע טובא על הא דכתב הרא"ש בתשובה בכלל פ"ו דין י"ט באלמנת ראובן שהוציאה שטר על שמעון והיה עד אחד מעיד שנפרע כו' ומסיק הרא"ש שם בתשובה כיון שמעיד עד אחד על שטר זה שהוא פרוע לא היה המלוה יכול לגבות בו אלא בשבועה וכיון שמת אינו מוריש שבועה לבניו וגם ב"ח אינו גובה ממנו כו' הרי דפסק דאפילו בבא להוציא משמעון הלוה עצמו ולא מהיתומים נמי אמרינן אין אדם מוריש שבועה :

שוב ראיתי דבכלל פ"ו דין י"ג כתב בני מלוה של ראובן שבאו לגבות משמעון שלקח קרקע מראובן לוה אביהם ונשבע לו לוי [כדין הבא לגבות מלקוחות] שלא נפרע מראובן הלוה ונאמר הדבר כך תלוי ועומד והלך שמעון ומכר קרקע ליהודה ואח"כ מת לוי המלוה · ובא בנו לטרוף הקרקע מיד יהודה · ופסק הרא"ש אע"ג דכבר נשבע לוי לשמעון הלוקח יש לחוש שאחר השבועה פרע לו ראובן הלוה או שמעון הלוקח והלקוח · ואלו בא לוי לגבות מיהודה היה צריך לחזור ולשבע · כי ב"ד משביעין הבא לטרוף בשבועה שבאו להוריד אותו וכיון שמת אין אדם מוריש שבועה לבניו עכ"ל עיי"ש היטב · הרי דס"ל דגם בבא להוציא מן הלקוחות אמרינן אדם מוריש שבועה לבניו · והוא תימה גדולה על תשובת הרא"ש בשתי אלה · אחרי דהסוגיית הש"ס הנ"ל ופסקי הרא"ש והטור והמחבר מתנגדים לזה וצע"ג :

אך ראיתי כי הלבוש בסי' ק"ח והסמ"ע בסי' פ"ד סקט"ו ובש"ך שם סקי"א ובסי' ק"ה סק"ל ובש"ך ס"ק כ"ה ובתומים וביתר האחרונים שהאריכו בתשובת הרא"ש האלה · ובדברי המחבר שם שים עינך עליהם וקצרתי :

אבל זאת צריכין לדעת הא דאמרינן אין אדם מוריש שבועה לבניו · לא אמרינן אלא בשבועת התורה או בשבועת המשנה · אבל לא בשבועת היסת · וכן מבואר בשו"ת הריב"ש סי' תפ"ג ע"ש :

גם ראיתי בכנה"ג בחו"מ סי' ק"ח בהגהת הטור אות ס"ט · שכתב הא דאין אדם מוריש שבועה לבניו לא אמרינן אלא בשבועה שהוא חייב מאליו בלא טענת הלוה · אבל שבועה שאינה באה אלא ע"י טענה שהיה יכול הלוה לטעון · אין אומרים בה אין אדם מוריש שבועה לבניו ע"ש · ועיין בכנה"ג שם סי' פ"ב בהגהת הטור אות כ"ד :

שוב מצאתי בשו"ת הרשד"ם ח' אבהע"ז סי' רכ"ט דכתב הא דאין אדם מוריש שבועה לבניו לא אמרינן אלא כשהממון ביד היורשים · אבל לא כשהממון ביד הלוה ע"ש · ובסי' קנ"ז שם כתב אם עמד בדין על ממון הוי בנו ומורישו

מקור חיים

ומוריש אע"ג שלא בא עדיין לידו ע"ש · ועיין ביד מלאכי בחלק הדינים אות י"א · ומ"ה · ונ"ה :

והמרדכי בשבועות שם כתב כא דאמרינן אין אדם מוריש שבועה לבניו דוקא שלא להוציא כלום · אבל להחזיק מה שבידם אדם מוריש שפיר שבועה ליורשיו עיי"ש ועיין בספר התרומות שער י"ד ועיין בכנה"ג בחו"מ סי' ק"ח בהגהת הטור מה שכתב עוד פרטים בזה ואין עת האסף פה וקצרתי דו"ק והבנה :

סוגיא יא אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

שבת ד': ובתוס' ד"ה וכי ובהגהת הרא"ש שם. ובריש פ' י"ד דשבת בהגה"ה ד"ת שם :
עירובין ל"ב: ובתוס' ד"ה ולא :
פסחים פ"ח: בתוס' ד"ה כופין :
חגיגה ב': בתוס' ד"ה כופין :
קידושין נ"ה: ובמסורת הש"ס שם :
גיטין מ"א: בתוס' ד"ה כופין :
ב"מ ל"ה: בתוס' ד"ה שמא :
ב"ב י"ג: בתוס' ד"ה כופין :
מנחות מ"ח· בתוס' ד"ה חטא : תוספתא בחלה פ"א :
ירושלמי מעשר תוספתא חלה פ"א פ"ב ה' :
שקלים פ"ז ה' ג' :
קידושין פ"ב ה"ז :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ט משבת הלכה ה' ובהשג"ג ובלח"מ שם · פ"י ממעשר ה' י' ובכ"מ : משנה למלך בפ"ג מעבדים ה"ג · שעה"מ פ"י משבועות ובפ"ג מעבדים :
שו"ע או"ח סי' רנ"ד סעי' ז' · ובמג"א ס"ק כ"א · ובסי' ש"ו ס"ק כ"ט · ובסי' שכ"ט סעי' ה' · ובסי' תקצ"ו ס"ק ג' · ובסי' תקצ"ז ס"ק ג' · ובסי' תרנ"ה סק"א :
ש"ך בחו"מ סי' ע"ג סק כ"ג :
שו"ת נוב"י מהד"ת ה' אבהע"ז סי' ל"ה בהגהה שם :
נחלת שבעה סי' פ"ג :

הנה סוגיא זאת תתפרד לשתי ראשים · א] הא דאמרינן אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך · ב] הא דקיי"ל ניחא ליה לחבר דליעבד הוא איסורא קלילא · ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבה · וציינתי מקודם כל המקומות המדברים בזה בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים ועתה באתי לבאר קצת בזה בדרך קצרה בעזרת השם · והוא :

בשבת (דף ג':) בעי רב ביבי בר אביי הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת או לא התירו · ומסיק הגמ' שם דבשוגג מיירי ולמאן התירו לאחרים ופריך רב ששת וכי אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך כו' הרי דפשיטא לי' דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך עיי"ש · וכן הוא בתוספתא פ"א דחלה מי שאין יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה רע"א יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבין · שכשם שקורא על הטהורה כך קורא על הטמאה על זו קורא הלה לשם ועל זו קורא הלה לשם · אבל קבין אין בהם חלק לשם אמרו לפני ר"ע אין אומרים לאדם עמוד וחטא בשביל שתזכה · עמוד וקלקל בשביל שתתקן עכ"ל [ועיין בביאורי הגר"א שגורס בשביל שלא תתקן ועיין במנחת ביכורים בתוספתא שם] הרי דכללא כיילי לן מלתא דמסתבר דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך :

והתוס' בשבת שם בד"ה וכי כו' הקשו על זה מהא דאמרינן בעירובין (ל"ב:) האומר לחבירו צא ולקוט תאנים מתאנתי אוכל מהן עראי ומעשרן ודאי · מלא לך כלכלה זו תאנים מתאנתי אוכל מהן עראי ומעשרן דמאי בד"א בע"ה · אבל בחבר אוכל ואין צריך לעשר דברי רבי רשב"ג אומר בד"א בע"ה אבל בחבר אינו אוכל עד שיעשר לפי שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ומסיק הש"ס שם במאי קמיפלגי רבי סבר ניחא ליה לחבר דליעבד הוא איסורא קלילא [פי' מעט · יוקח נא מעט מים תרגם יונתן קליל מיא] ולא ליעבד ע"ה איסורא רבה ורשב"ג סבר ניחא ליה לחבר דליעבד ע"ה איסורא רבה ואיהו אפילו איסורא קלילא לא ליעבד ותירצו משום דהתם כדי שלא יאכל ע"ה טבל על ידו דא"ל מלא לך כלכלה של תאנים מתאנתי · אבל הכא שלא נעשה האיסור על ידו · אין אומרים לו חטא אפילו איסור קל שלא יבוא חבירו לידי איסור חמור · וכן כתבו בעירובין שם עיי"ש · ונראה מזה דלמדביק עצמו מותר דלדידי' קמה וגם נלכה סברת רבי דניחא ליה דליעבד הוא איסורא קלילא כו' · אבל לפי תירוץ הריב"א שם גם למדביק עצמו נמי אסור · דהתם עדיין לא נעשה האיסור ומוטב שיעשה איסור קל ולא יעשה איסור חמור על ידו אבל הכא כמעשה של איסור כבר נעשה וממילא יגמר לא יעשה אפילו איסור קל בידים עיי"ש · ועוד יש חילוק בין פשע ובין הכא דלא פשע מידי ועיין בשבת ובעירובין מש"כ התוס' בזה באורך לתרץ סוגיית הש"ס באלה ודו"ק :

והרמב"ם (בפ"ט משבת ה"ה) כת' שכח והדביק פת בתנור בשבת ונזכר מותר לו לרדותה קודם שתאפה ויבוא לידי מלאכה עכ"ל · ומדכתב שכח משמע דבש"כ מזיד וכ"כ הסמ"ג ועיין בלח"מ שם · ובפ"י ממעשר ה"י פסק כרבי דניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא ליעבד ע"ה איסורא רבה עיי"ש ועיין במל"מ בפ"ג מעבדים ה"ג ומש"כ שם בשעה"מ ואכמ"ל ודו"ק :

והטור בא"ח סי' רנ"ד כתב באם נתן סמוך לחשכה ולא קרמו פניו במזיד אסור עד מוש"ק ובשוגג מותר כו' ואם נתנו בשבת אפילו במזיד מותר לו לרדותה קודם שיאפה כדי שלא יבוא לידי איסור סקילה וכ"כ בשו"ע שם סעי' ז' עיי"ש · משמע מזה שמזיד הוא רבותא טפי ודלא כהסמ"ג · ועיין במג"א שם ס"ק כ"א דדוקא הוא · אבל אחרים אסורים לרדות דאין אומרים לאדם עשה חטא קל בשביל שלא יעשה חבירך איסור חמור · כיון שלא נעשה האיסור על ידו וגם חבירו פשע במה שהדביק וכמש"כ התוס' בשבת ובעירובין שם וצ"ע על הרמב"ם במה שלא חילק בין הוא לאחר ודו"ק :

והרשב"א

מקור חיים

והרשב"א בתשובה הובא דבריו בב"י או"ח סי' ש"ו כתב דנשאל על אחד שגנבו לו בשבת שהוציאו בתו מביתו להוציאה מכלל ישראל· אם ישים לדרך פעמיו ולחלל שבת כו' והשיב שאין דוחין שבת על הצלה מעבירות לפי שאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך· ואפילו איסורא זוטא לא שרינן ליה כדי להציל חבירו מאיסורא רבא דע"כ לא אמרינן בעירובין שם ניחא ליה לחבר כו' אלא כשאותו איסור בא לע"ה ע"י חבר· אבל בענין אחר לא כדמוכח בשבת ומסיק דעוד צריך תלמוד עד שיעמוד הדבר על בוריה עיי"ש בב"י· נראה מזה דס"ל כתירוץ קמא דהתוס' בשבת שם· ועיין בחידושי הרשב"א בשבת שם שלא הביא רק תירוצא קמא של התוס'· אבל לפי מסקנת התוס' שם ובעירובין בשני התירוצים בלא פשע ומצוה רבה מותר ולזה פסק השו"ע בסי' ש"ו סעי' י"ד דלא כהרשב"א וכתב דמצוה לשום לדרך פעמיו להצילה אפילו חוץ לג' פרסאות למ"ד דחוץ לג' פרסאות הוא דאורייתא ואי לא בעי כייפינן ליה· משום דהוי מצוה רבה וכתירוצא של התוס' ודוקא בזה שלא תמר ותעמוד כל ימיה בחילול שבת הוה זה איסורא זוטא דמותר לחלל שבת אחד כדי שתשמור שבתות הרבה משא"כ בשאר עבירה אין אומרים לאדם חטא ולזה כתב הרמ"א בסי' שכ"ה סעי' י' מי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה אין מחללין עליו השבת כדי להצילו ועיין בט"ז ובמג"א ובהגר"א שם מה שכתבו בזה:

ובהגהת הרי"ף פי"ד דשבת פסק כהרשב"א דאסור לחלל שבת בשביל להציל אחד· מ"מ נסתפק אם יכול היחיד לחלל בשביל להציל הציבור דבשלמא ר"א דשחרר עבדו כדי להשלים גם הוא זוכה במצוה כו' עיי"ש ובאמת כל הפוסקים חולקין עליו בזה ועיין במג"א שם:

ומה שמסתפק המג"א שם אם הבת קטנה· אם יעשה הגדול חטא בשביל הקטן דהא אין מצווין להפרישו· או דילמא מידי דהוי אפיקוח נפשות שמחללין על הקטן דאומרים עליו חלל שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה הכי נמי כן ונשאר בצ"ע עיי"ש· ובעז"ה בכללא דקטן אוכל נבילות כו' נדבר בזה בעז"ה וכאן קצרתי ועיין במג"א בסי' תרנ"ה שמסתפק אם מותר לשלוח לולב לחבירו ע"י עובד כוכבים ביו"ט דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך· וכתב דאם פשע במה שלא הכין לו לולב קודם יו"ט אסור לשלוח לו ואם לא פשע מותר· ואפשר כיון שהתירו לו חכמים מותר בכל ענין עיי"ש ועיין ביתר המקומות שציינתי למעלה ותבין ותדע הכל על בוריו בעז"ה וקצרתי דו"ק ותשכח:

סוגיא י"ב אין בילה אלא בדבר לח

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת:

דמאי פ"ה משנה ה' וברע"ב ור"ש שם· ובהגהות רע"א אות נ"א ובתפארת ישראל בחידושיו שם:
חלה פ"ג משנה ח' ובר"ש שם:
פרה פ"ט משנה א' ובתוס' יו"ט ובהגהות מהרש"ח שם:
ר"ה י"ג: ובתוס' ד"ה ויצבור· ובטורי אבן שם בד"ה וכיצד עושה· אבני שוהם ואבני מלואים שם:
זבחים פ'· ובתוס' ד"ה בשלשה:
מנחות ל"א· תנינא ארש"ז כו'· מרדכי בה' הלה מש"כ בשם מהר"י· ירושלמי דמאי פ"ה הלכה ה' ובמפרש שם:

הנה אחרי רואי כי סוגיא זאת נוגע לדינא לידע איך להפריש חלה· דלדעת הרא"ש בהלכות חלה יכול להפריש מיניה וביה ולא חיישינן דלמא אתרמי לידו דשל א"י דקיי"ל יש בילה בדבר לח· וגם לדעת המהרי"ט בתשובה ח"א סי' י"ח יש חילוק בין דבר דק שדרכו למדוד ובין פרוסות פת או פלחי דבלה וגם שארי פרטים הנמצאים בה· לזאת רשמתי כל המקומות המדברים בזה ועיין עליהם ופה באתי לבאר קצת מנהו בעז"ה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים בדרכי הקיצור והוא:

בריה (דף י"ג·) איתא ר' יוסי בן כיפר אומר בשם ר"ש שזורי פול המצרי שזרע לזרע מקצתו השרים לפני ר"ה ומקצתו לאחר ר"ה אין תורמין ומעשרין מזה על זה· לפי שאין תורמין מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש· כיצד הוא עושה צובר גורנו לתוכו· ונמצא תורם מן החדש על החדש שבו· וכו' [דסומכין על הבילה לומר יפה נבלל] א"ל רש"ז קאמרת· רש"ז סבר יש בילה ורבנן סברי אין בילה כו' הרי דפליגי בזה תנאי דרש"ז סבר יש לסמוך על הבילה לומר שיש משניהן בתוך המעשר לפי החשבון· ורבנן סברי אין סומכין על כך שיש לומר לא נבלל יפה ורובו של מעשר מן החדש· ושמואל אמר לכל אין בילה חוץ מיין ושמן דהמעורב יין חדש עם הישן או שמן תורם ומעשר ממנו שדבר לח נבלל יפה אבל בדבר יבש אין סומכין על הבילה [ועיי"ש דשמואל אמר אפילו לרבנן יש בילה בדבר לח] ושמואל פסק שם כרש"ז אך לא מטעמי'· אלא מטעם דהכל הולך אחר גמר פרי עיי"ש:

ולכאורה צ"ע דבמנחות (דף ל"א·) תניא א"ר"ש פעם אחד נתערבו לי טבל בחולין ושאלתי את ר' טרפון ואמר לי קח מן השוק ועשר עליו [דמאי מע"ה דהוי נמי פטור מדאורייתא על הפטור מדאורייתא] דקסבר דאורייתא ברובא בטיל ורוב ע"ה מעשרין הן והוה לי' כתורם מן הפטור על הפטור ע"ש· וקשה ר"ש שזורי לשיטתו דסבר יש בילה למה לו ליקח מן השוק יצבור גורנו לתוכו ונמצא מעשר מן החיוב שבו על החיוב שבו ולמה לו כל הטורח הזה להביא לו מן השוק אחרי דסבר יש בילה בכל מקום· והדבר צריך תלמוד:

אך נראה לומר ולחלק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן דעד כאן לא אמר רש"ז דיש בילה אלא בטבל דרבנן כמו פול המצרי וכדומה דמעשר ירק הוא מדרבנן אבל בטבל של תורה כמו דנן לא אמרינן גבי' יש בילה· ולפ"ז במנחות שם מיירי בנתערב טבל הטבול מדאורייתא בחולין משו"ה לא ידע רש"ז היך לעשות ושאל את פי ר"ט ונתן לו עצה ליקח מן השוק· וכעין זה מצינו בביצה (דף ל"ח ע"א) דמחלק נמי הגמ' שם אליביה דר' אושעיא בברירה· בדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה· א"כ הכא נמי נימא הכי· ואין להשיב מהא דאיתא בעירובין (דף ל"ז ע"ב) דפריך הש"ס שם מר"ש אר"ש בברירה

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ו ממעשר ה' ז' ובהשגות הראב"ד ובכ"מ: ובמשנה למלך שם. פ' י"ד ה"ח ובכ"מ. ובמשל"מ. פ"א ממעשר שני ה"ח. ובהשגות ובכ"מ שם. פ"ב מתרומות ה' י"ג: פ"ז מבכורים ה' ג': טור ושו"ע יו"ד סי' שכ"ד ובט"ז ס"ק י"ג. ובש"ך ס"ק י"ח. שו"ת תה"ד סי' ק"ב: מהרי"ט ח"א סי' י"ח:

מקור חיים

בברייתא וקאמר הגמ' שם מאי קשיא דלמא כי לית ליה לר"ש ברירה בדאורייתא אבל בדרבנן אית ליה ומשני הגמ' דקסבר ר"י מאן דאית ליה ברירה ל"ש בדאורייתא ול"ש בדרבנן אית ליה ע"ש. הרי חזינן דאין לחלק בזה. דזה אינו דאדרבא דהכי חזינן בהדיא שלא תקשה מר"ש אר"ש קמחלק הש"ס בזה. רק לרב יוסף דמחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים ולא קשה על ר"ש בלאו הך סברא ולמה ליה לחלק בהכי אבל בנידון דידן דקשה מר"ש אר"ש שפיר יש לנו לחלק בזה ולתרץ דברי רמ"ז שלא יתנגדו זה לזה והוא נכון בעזה"י ודו"ק:

ובהחפשי מצאתי וראיתי בטורי אבן בר"ה שהעיר בזה והוסיף ראיה להך חילוקא דבין של תורה לשל דבריהם מהא דתנן בפ"ה דדמאי מ"ה הלוקח מן העני וכן העני שנותנין לו פרוסות פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחד ואחד ובתמרים וגרוגרות בולל ונוטל ואמרינן עלה בירושלמי ר' יוסי בשם ר"ש בדמאי התירו [פי' הא דסמכינן אבילה דוקא בדמאי שכל עיקרו אינו אלא בדרבנן] ואע"ג דלא דמי לגמרי להא דרמ"ז דלדידי' אפי' בודאי דרבנן כמו ההיא דפול המצרי סמכינן אבילה ואלו בההיא דדמאי לפי פירש הירושלמי בודאי טבל דרבנן כעין תמרים וגרוגרות לא סמכינן אבילה דוקא בדמאי שלהם הוא דסמכינן אבילה מ"מ בהא שוין לחלק בין של תורה לשל דבריהם ע"ש ויש לדבר עוד בזה וקצרתי:

ולפ"ז אפשר לומר דר' טרפון נמי סבר דיש בילה והא דנתן עצה לרמ"ז ליקח מן השוק משום דמחלק נמי בין הא דאורייתא לדרבנן כמו דנאמר לשיטת רמ"ז דדרך הדוחק לומר דרמ"ז יחלוק על ר' טרפון רבו בזה:

ובפרה (פ"ט מ"א) פליגי ר"א ורבנן בצלוחית שנפלו לתוכה מים כל שהוא ר"א אומר יזה שתי הזאות וחכמים פוסלין. ובזבחים (דף פ' ע"א) קאמר הגמ' מאי קסבר ר"א אי קסבר אין בילה כי מזה שתי הזאות מאי הוה דילמא תרוייהו מיא קמזי אלא קסבר יש בילה כו' ופליגי שם לדעת ר"א דר"ל ורבא [ולדעת ר"ש הוא רבה וע"ש על הגליון וצ"ק] סברי דר"א סבר יש בילה ורב אשי סבר לר"א דאין בילה וע"ש ברש"י ד"ה לרב אשי ובתוס' שם ומה שתמה הרע"ב שם על הרמב"ם בפ"ט מפרה הלכה א' עי' בכ"מ ובתוס' יו"ט ומה שכתב שם על הגליון בשם מהרש"א ואין כאן מקום להאריך ודו"ק:

והרמב"ם בפ' י"ד ממעשר ה' ח' כתב הלוקח מן העני וכן שנתן לו פרוסת פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחת ואחת ובתמרים ובגרוגרת בולל הכל ומעשר אימתי בזמן שהמתנה מרובה אבל במועטת מעשר מכל מתנה ומתנה עכ"ל. הרי דפסק כרמ"ז דיש בילה והוא כסתמא דמתניתין דפ"ה מדמאי במשנה ה' וכר"י שם שאמר אימתי ומפרש דברי הת"ק עיי"ש והרמב"ם בפי' המשנה שם כתב בולל ונוטל הוא שיערב הכל ויוציא המעשר מהכל והר"ש שם כתב דבתמרים וגרוגרות בולל ונוטל דורסן ובוללן יפה כדי שיהא מעורבין ע"ש:

והמהרי"ט בתשובה (ח"א סי' י"ח) כתב דהרמב"ם והר"ש אזלי לשיטתייהו דהרמב"ם סבר דיש בילה אך מחלק בין דבר דק שדרכו למדוד וכיון שמוציא במדה הרי הוא בלול ומעשר מן החיוב שבו על החיוב והר"ש שזורי דאמר יש בילה אבל פרוסות פת או פלחי דבילה שמוציא פרוסה אחת או פלח דבילה אחת למעשר ודאי אסור דשמא זה פטור הי' ומעשר מן הפטור על החיוב. אבל הר"ש סבר דאין בילה. ולפי"ז אם התמרים הם כמו שהם אין בהם בילה אבל כשדורסן ונעשין גוף אחד יש להם בילה והוא כשמואל דסבר לכל אין בילה חוץ מיין ושמן וס"ל דמאי דקאמר שמואל דליין ושמן יש בילה ה"ה לכל דבר הנבלל שנעשה גוף אחד הוה כמו יין ושמן דיש להם בילה וכדאיתא בפ"ג דחלה הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונתן לתוך עיסה שהורמה חלתה כו' מוציא חלה אחד על הכל ולא חיישינן דילמא מפריש מן הפטור על החיוב משום דכיון דנתערב ונעשה הכל עיסה אחד יש בילה דומיא דיין ושמן ע"ש:

ובזה ניחא מ"ש הרע"ב שם במשנה ה' פ"ה דדמאי דבתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל דורס התמרים או הגרוגרות ומערבן יחד והן נבללים ומתערבים ונמצא מפריש מן החיוב דקסבר יש בילה בדבר היבש אבל פרוסות של לחם ופלחי דבילה אין נבללין ואתי לאפרושי מן הפטור על החיוב עכ"ל והוא כפי' הר"ש דהא דדורסן ובוללן כדי שיתערב הכל היטב היטב וכמו שפי' הרע"ב שם בתחילת דבריו ע"ש:

אך צריך עיון דלפי"ז מאי כתב משום דקסבר יש בילה בדבר היבש הלא דאין זה עיקר הטעם ולא תלוי הדבר במה דהוא יבש או לח רק העיקר הוא אם הוא דבר הנבלל יפה ונעשה גוף א' אבל פרוסות של לחם דכל חד וחד עומד בפ"ע אין בזה בילה. ולח ויבש בדין זה אין חילוק ביניהם:

ואחרי העיון מצאתי וראיתי במשנה למלך בפ' י"ד ממעשר ה"ח שהביא להא דמהרי"ט והעיר גם בזה על הרע"ב ונשאר בצ"ע והאריך שם בדברי הרמב"ם ומתרץ להא שהשיג הראב"ד שם על הרמב"ם בפ"ו ממעשר. ולפי מש"כ הכ"מ שם ה"ז השגת הראב"ד הוא משום דקיי"ל אין בילה ע"ש. דהראב"ד אזיל לשיטתו דס"ל דאין בילה ופסק כשמואל וכמש"כ בפ"א ממעשר שני ה"ח ע"ש. אבל הרמב"ם פסק דיש בילה ע"ש באורך ועי' בטורי אבן בר"ה (דף י"ג) ובתוס' רע"א שם ודו"ק:

והטור ביו"ד בסי' שכ"ד כתב בשם הרב ר' פרץ דה"ה נמי אם השאור של הפטור והעיסה של החיוב כמו במוצאי פסח שלוקחין שאור של כותי ונותנין בעיסה שיכול להפריש מיניה וביה ומה שנוהגין ללוש עיסה אחרת חומרא יתירה הוא עכ"ל. הרי דפסק דיש בילה ולא חיישינן דמתרמי בידו שאור של פטור וכן הוא בש"ע שם סעיף י"א ועי' בט"ז ס"ק י"ג ובש"ך ס"ק כ"א שכתב דיש להחמיר כדברי המרדכי בה' חלה דאין להפריש בכה"ג מיניה וביה דקיי"ל דאין בילה אלא ליין ושמן בלבד ע"ש ועוד הרבה יש לדבר בחלה וסמכתי על המעיין במה שציינתי למעלה דוק ותשכח:

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

שבת דף י"ח: וברש"י ד"ה מגיס. ובתוס' ד"ה דילמא ובמהרש"א שם. רא"ש שם פ"א אות ל"ד. ובק"נ שם: ל"ד. ברש"י ד"ה משחשיכה ונמצא מבשל בשבת: ל"ט. וברש"י ד"ה כל שבא. ובתוס' ד"ה כל: מ'. וברש"י שם. רא"ש שם אות י'. י"א. ובק"נ שם. מ"ז: בתוס' ד"ה במה; קמ"ה: במשנה וברש"י שם. רי"ף בפ"ג שם מביא אדם קיתון ובר"ן שם: מרדכי בפ"ג שם. מש"כ בשם ראבי"ה: שלטי הגבורים פ' כ"ב משבת אות ב': ביצה ל"ד. אהא מגיס. ופרש"י ד"ה מגיס משום מבשל: ירושלמי פ"א משבת הלכה ה'. ובמפרש שם. פ"ת ה' א' ובמפרש שם: תפארת ישראל בכלכלת שבת באות י"א. ובכללי הטמנה באות א' הארך שם:

הן זאת לדעת כי סוגיא זו יתחלק לארבעה פרטים. א] אם יש בישול אחר בישול. ב] אם יש בישול אחר אפייה. או אחר צלי. ג] אם שייך אפייה או צלי אחר בישול. ד] אם יש אפייה או צלי אחר אפייה או צלי. וכן עוד כמה פרטים מסתעפים ממנה הנוגעים להלכה ולמעשה באיסור מלאכת שבת. לזה ציינתי בתחילה כל המקומות המדברים בזה בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים. ועתה באתי לבאר קצת בזה בדרך קצרה בעז"ה והוא:

מקור חיים

בשבת (דף קמ"ה ע"ב) במשנה כל שבא בחמין מערב שבת [היינו שנתבשל] שורין אותו בחמין בשבת [אפי' בכ"ר] וכל שלא בא בחמין מע"ש מדיחין אותו בחמין בשבת. ובגמ' שם כגון מאי [הוי בא בחמין שהודחו. ושורין אותו עוד פעם בחמין] א"ר פ תרנגולתא דר' אבא [פירש' מבשלה ושורה אותה בחמין ימים רבים למהות מאליה ואוכלת לרפואה] ע"ש. הרי נראה מזה דאין בישול אחר בישול ושרי לכתחלה בשבת. ולכאורה ק"ע (דבדף י"ח ע"ב) שם תנן נותנין אמר ליורה סמוך לשבת ופריך הגמ' שם וניחוש שמא מגיס בה כו' ופי' רש"י מסתפק בה ומבשל ובמבושל הוה בישול כו' הרי דס"ל דיש בישול אחר בישול וכן שם (בדף ל"ד ע"א) קאמר רבא מפני מה אין טומנין בדבר שאין מוסיף הבל משחשיכה גזירה שמא ירתיח כו' ופי' רש"י גזירה שמא ימלא קדרתו שנצטננה כשירצה להטמינה וירתיחנה תחילה ונמצא מבשל בשבת. הרי דס"ל לרש"י דיש בישול אחר בישול ע"ש:

וראיתי בהרא"ש בפ"ג שם (דף מ' ע"ב) אות י' כתב וז"ל ולמאי דפירשתי דלא שייך בישול בתבשיל שנתבשל לא תקשה הא דאמרינן בפ' במה מדליקין (דף ל"ד ע"א) דאין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל גזירה שמא ירתיח דהתם לאו משום בישול אלא משום שמא יחתה. ורש"י פי' לעיל גזירה שמא ירתיח קדרה שנצטננה כשירצה להטמינה וירתיחנה בתחילה בתנור ונמצא מבשל בשבת. ופריך א"כ בין השמשות לגזור דהא שבות מעליא הוא דהא איכא גזירת איסור דאורייתא וכן בפ' קמא (דף י"ח ע"ב) דפריך גבי יורה עקורה והלא מגיס ופי' רש"י ובמבושל הוי בישול. מדבריו למדנו שאף בתבשיל שנתבשל ונצטנן שייך ביה בישול כיון שיש בו משקה. והא דאמרינן כל שבא בחמין מע"ש שורין אותו בחמין בשבת היינו דבר יבש כגון תרנגולת דר' אבא. וי"ל להביא ראיה לדבריו מדתניא בבילה (דף ל"ד ע"א) אחד מביא האור ואחד מביא העצים כו' כולם חייבים אע"פ שאותו שנתן לתוכו מים נתחייב משום מבשל המגיס בה נמי חייב משום מבשל אלמא יש בישול אחר בישול ואע"פ שלא נצטנן. ואיכא למדחי דעד שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי כל המקרב בישולו חייב ואחר שנתבשל כמב"ד אפשר דאין בישול אחר בישול. ומסתברא דעד שלא הגיע למב"ד כל המקרב בישולו חייב ואחר שהגיע למב"ד אם נצטנן והרתיחו חייב כדפי' רש"י גבי שמא ירתיח והא דפריך בפ"ק והלא מגיס אפי' ביורה רותחת איכא למימר שמגין לצבוע בהם צריך בישול לעולם א"נ לאו משום בישול פריך אלא משום צובע כשהוא מגיס מביא הסממנין בצמר עכ"ל ע"ש שהאריך בזה. וכן הוא דעת התוס' שם בד"ה למאי דכוונת המקשה שם הוא משום צובע ע"ש:

והטור בא"ח בסי' ש"ח כתב דאפי' תבשיל שנתבשל כבר יש בו משום בישול אם נצטנן כבר אבל בעודו רותח לא ואם לא נתבשל כל צרכו ואפי' נתבשל כמאכל בן דרוסאי שייך בו בישול אפי' בעודו רותח וה"מ שיש בישול אחר בישול בתבשיל שיש בו מרק אבל דבר יבש שנתבשל כבר מותר לשרותו בחמין דתנן כל שבא בחמין מע"ש פי' שנתבשל כבר שורין אותו בחמין ומוקי לה בתרנגולת דר' אבא שנתבשלה כל צרכה והיתה יבשה עכ"ל:

והב"י שם תמה על הטור דהו"ל לרבינו לפסוק כדעת הרא"ש דמשהגיע למאכל בן דרוסאי אם נצטנן והרתיחו חייב וכמש"כ ברמזים והאיך כתב כאן דאפי' בעודו רותח שייך בו בישול ואפשר שאע"ג שברמזים כתב מסקנת הרא"ש היינו לפי שבאותו הספר לא בא לכתוב סברת עצמו רק בא לסדר דברי הרא"ש בקצרה. אבל בספר זה שבא לפסוק הלכה למעשה לא רצה לסמוך על סברת הרא"ש שאין לה ראיה דהברייתא דבילה סתמא קתני כולם חייבים ולא חילקה בין הגיע למאכל בן דרוסאי ללא הגיע וגם מאי דשני אמאי דפריך בפ"ק דשבת והלא מגיס שינויא דחיקא נינהו ולא סמך עליהם. אלא דאפילו בהגיע למב"ד שייך בו בישול אפילו ברותח כפשטא דברייתא דבילה שם ופרכא דהלא מגיס. וכיון דאפילו בהגיע למב"ד שייך בו בישול אפילו בעודו רותח. א"כ כשכתב רש"י גזירה שמא ירתיח קדרה שנצטננה ונמצא מבשל בשבת. נראה לי דבשנתבשלה כל צרכה לגמרי הוא ומש"ה לא הוה מחייב משום מבשל א"כ נצטננה דאם לא נתבשלה כל צרכה לגמרי מאי איריא נצטננה אפילו עודה רותחת נמי חייב משום מבשל ובלא"ה נמי משמע דבקדרה שנתבשלה כ"צ לגמרי הוא דהתם קדרה שמטמינה אותה בדבר שאינו מוסיף הבל כבר נתבשלה כ"צ ואפ"ה מחייב רש"י אם נצטננה והרתיחה. וא"ל דרבינו פסק כסברת הרא"ש. דע"כ לא קאמר הרא"ש שיש חילוק בין הגיע למב"ד ללא הגיע אלא לענין חיוב חטאת אבל איסורא מיהא איכא אע"פ שהגיע למאכל בן דרוסאי דאי אית בי' משום בישול חיובא נמי איכא. ואי לית ביה משום בישול אמאי מיתסר כו' ונ"ל לרבינו לחלק ביניהם. הלכך כמש"כ בתחילה הוא עיקר עכ"ל עיי"ש:

ואחרי העיון דבריו תמוהים הם כי איך שייך לומר דרבינו הטור יפסוק כנגד סברת אביו הרא"ש באין ראיה מוכרחת לזה ואף לא יזכור דעת אביו כלל בזה אשר אין דרכו בכך בכל פסקי הטור:

והב"ח שם כתב דודאי לרבינו הטור נראה דברי אביו הרא"ש ופסק כוותיה ודלא כמ"ש הב"י דמ"ש הרא"ש ואיכא למידחי וכו' הוא מסקנתו ורבינו לא נראה לו דברי הרא"ש

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ט משבת הלכה ג' ובהגהת מיימוני בההמ"ג וככ"מ שם · ובה' ד' · ה' · בההמ"ג ובכ"מ שם. הארי"ב · לחם משנה שם · פ' כ"ב ה"ח · סמ"ג לאוין סי' ס"ה: טור או"ח סי' שי"ח ובב"י שם ;

ש"ע שם סי' רנ"ג בט"ז סק"י · ובמג"א ס"ק כ"ט · ל"ב מ"ג · ובביאורי הגר"א ס"ק ס"א · ס"ב · ס"ג · סי' שי"ח בט"ז סק"ג האריך · ובמג"א ס"ק י"ז · ל"ח · ל"ט · ובביאורי הגר"א שם סק"י מ"ו · סי' תצ"ה בט"ז ס"ק ב': פרי מגדים ביו"ד סי' פ"ו בשפ"ד סק"ב :

מקור חיים

הרא"ש ופסק דלא כוותי' אלא רבינו סובר דמדכתב הרא"ש תחילה דאין בישול אחר בישול והא דאמר שמא ירתיח לאו משום בישול דאפילו נצטנה אין בישול אחר בישול והרי אפילו לכתחילה כדתנן כל שבא בחמין כו' אלא שמא ירתיח ויחתה קאמר · ואח"כ כתב ורש"י פי' אלמא יש בישול אחר בישול אפילו בלא נצטנה כו' משמע דמסקנתו כפי' רש"י בהך דשמא ירתיח · דבנתבשל לגמרי ונצטנה יש בו משום בישול · והא דמשמע בגילה דיש בישול אחר בישול אעפ"י שלא נצטנה · היינו בבשיל ולא בשיל ואפילו נתבשל כמב"ד יש בו משום בישול אפילו לא נצטנן כיון דלא בשיל כל צרכו · ואעפ"י שכתב אח"כ ואיכא למידחא דהך דהשמיט כו' וכן הא דפריך והלא מגיס כו' כל זה לא כתב הרא"ש דהך הוא המסקנא אלא דכתב דאיכא למידחי הראיה ולומר דבבשיל כמב"ד אפשר דאין בישול אחר בישול כשלא נצטנן וכיון דאיכו והאי אלא אפשר כו' · אבל ודאי איכא למימר נמי כפשוטו דיש בישול אחר בישול אפילו הוא רותח כשלא בישל כל צרכו אעפ"י שנתבשל כמב"ד · אלא דבבשיל כ"צ לא אמרינן יש בישול אחר בישול אלא א"כ נצטנן וכפי' רש"י והאי דהכי נקטינן להומרא וז"ש הרא"ש ורש"י פי' כו' זו היא דעת רבינו בדברי הרא"ש ולכן פסק. דבנתבשל כמב"ד שייך בו בישול בעודו רותח ודלא כהב"י עיי"ש בדברי הב"ח באורך :

והדרישה ג"כ תמה על דברי הב"י וכתב עליו וז"ל וכל דברי ב"י תמוהים מאוד ודחויים המה בטלים ומבוטלים ובפרט בדין זה שהמעיין בדברי הרא"ש יראה לעינים שס"ל להרא"ש דמיד שנתבשל כמב"ד יש לו דין נתבשל כל צרכו לענין חיוב ואיסור דאורייתא · שהרי מ"ש הרא"ש ומסתברא דעד שלא הגיע למב"ד כל המקרב בישולו חייב ולאחר שהגיע למב"ד אם נצטנן חייב כו' לא מצא קושיא כ"כ בשרי קושיתו דלא"כ תירץ תחילה במ"ש לחלק דקודם מב"ד שייך בישול ולאחר שהגיע למב"ד לא שייך בישול כלל · אלא שבא כן מסברתו שאף לאחר שהגיע למב"ד מצינו חיוב אפילו אבישול דהיינו היכא דנצטנן וס"ל בדין זה דנצטנן שוים הם נתבשל כמב"ד או לא נתבשל כל צרכה · וכיון שכן שמה סברא כ"כ · והאי מוכח מיני' שלא מסתבר כלל לומר בעודו רותח והגיע למב"ד יהיה חייב · דלא מצינו בכל חיובי שבת שאם הגיע למב"ד יהי' בו משם והלאה משום בישול בעודו רותח כו' והאריך שם עוד בדברי הב"י עיי"ש :

ולענין הלכה הביא הב"י שם דברי הרמב"ם בפ"ט מה' שבת דכשלא נתבשל כ"צ אעפ"י דבשיל כמב"ד שייך ביה בישול אפילו בעודו רותח וחיובי נמי מחייב · והיינו כמו שפי' רש"י וכמש"כ הרא"ש בשם רבי' לדבריו עיי"ש · ותמה עליו הדרישה גם בזה במש"כ הב"י שם דמשמע מדברי הרמב"ם דכשלא נתבשל כ"צ אעפ"י שהגיע למב"ד שייך ביה בישול וחיובי נמי מחייב · וכ"כ עוד הב"י בסמוך מזה בשם הרמב"ם · וקשה לי דא"כ יהי' ד' הרמב"ם סותרים זה לזה שהרי כתב בפכ"ב שם וז"ל דבר שנתבשל קודם השבת או נשרה בחמין מלפני השבת אעפ"י שהוא עכשיו צונן מותר לשרות בחמין בשבת עכ"ל והביאו הב"י שם וכתב עליו וז"ל ונראה מדבריו דאפילו לא נתבשל כמב"ד כיון שנשרה במים רותחין חשוב כמבושל לענין שלא יחשב כמבושל בשבת כששורין אותו בשבת בחמין עכ"ל · וקשה איך יהי' מחולקים כך הדבר לענין בשלו על האש אפילו הגיע למב"ד ס"ל דיש בו משום בישול ולשרותו בחמין מתיר אפילו לא הגיע עדיין למב"ד · ומשמע דאיירי אפילו בשריית המין דכ"ל ואפ"ה מותר לשרותו בו [ועיין בדרכי משה שם אות ג' מה שתמה על הב"י בזה] :

ע"כ נלפע"ד לומר דגם הרמב"ם בנתבשל כמב"ד נתבשל כ"צ קרי לה וכדעת הרא"ש ורבינו · ואף שהסמ"ג כתב על דברי הרמב"ם שדעת הרשב"א וקצת מפרשים בנתבשל כמב"ד לית בי' משום בישול ומשמע קצת דדעת הרמב"ם אינו כן · מ"מ אינו מוכרע די"ל דדעת הסמ"ג מדגילו שאחרי מפרשים דעתם בנתבשל כמב"ד לית בי' משום בישול · יש לפרש גם דעת הרמב"ם בהכי ובזה נסתלק קושיית הרמ"ך שהביא שם הכ"מ בפ"ט על הרמב"ם · לפי שעלה על דעתו שהרמב"ם נתבשל כ"צ דווקא קאמר עיי"ש :

אבל באמת אחרי העיון גם בדברי הדרישה הרבה יש לדבר בס' · ומש"כ שם דאפשר לומר דאחרי דגילה לן הסמ"ג מש"כ שאחרי מפרשים דבנתבשל כמב"ד לית ביה משום בישול יש לפרש גם דעת הרמב"ם בהכי תמוהים המה · שלא איך לא ראה מש"כ הסמ"ג שם באותו הפרק בב' ד' גבי אחד נתן האור כו' ובא אחד והגיס כולן חייבים משום בישול וכתב הסמ"ג וז"ל ובודאי לד"ה כל שאין בבישולו חיוב אין חיוב בהגסתו ר"ל באין חיוב בהגסת מבושל כל צרכו לדעת רבינו ולא בהגסת מבושל כמב"ד לדעת האחרים ז"ל עכ"ל הרי נראה בעליל דלדעת הרמב"ם בעינן כ"צ ממש ולא כדעת האחרים שאומרים רק כמב"ד וע"ש · ומה שיש לדבר עוד בזה נלאתי להאריך וסמכתי על המעיין ו ו"ק :

והשו"ע שם בסי' שי"ח סעי' י"ח פסק דתבשיל שנתבשל כ"צ יש בו משום בישול אם נצטנן · ואם נתבשל רק כמב"ד שייך בו אפילו רותח וקמ"ל שיש בו בישול אחר בישול בתבשיל שיש בו מרק · אבל דבר שנתבשל כבר והוא יבש מותר לשרותו בחמין בשבת עכ"ל · וקשה מש"כ דאם נתבשל רק כמב"ד שייך בו בישול הוא כדעת הרמב"ם ובטור לדעת רש"י · ומש"כ מותר לשרותו בחמין בשבת היינו אפילו בכ"ר וכדעת התוס' ומרדכי והר"ן דלא כב"ח דמחמיר ועיין במג"א ס"ק י"ד שם · ומדכתב תבשיל שנתבשל · משמע דאם לא נתבשל רק נשרה בחמין מע"ש אסור לשרותו בחמין בשבת ואע"ג דכתב בב"י בטור שם דמשמע מדברי הרמב"ם כיון שנשרה בחמין מע"ש חשוב כמבושל דמותר לשרותו בחמין בשבת כו' עיי"ש · אבל מלשון השו"ע לא משמע כן · אלא בעינן דוקא נתבשל מע"ש עיי"ש ולזה בא המג"א וכתב דיש להחמיר כדעת השו"ע · ולא כדעת הרמב"ם והו"ק היטב בכל אלה כי קלתי :

והרמ"א בשו"ע שם סעי' ד' לא הגיה כלום · רק שם בסעי' ט"ו הביא דעת הרשב"א וכתב ויש מקילין לומר דכל שאינו נותנו ע"ג האש או ע"ג הכירה ממש רק סמוך לו אפילו נצטנן מותר · והוא כדעת הרשב"א המובא בהמ"ג שם ס"ו שמפרש הא דשורין בחמין אפילו יש בו מרק ונצטנן וכמו שכתבתי לעיל · וכן הוא דעת הר"ן בפ' כירה שכתב שם אפילו צונן שנתבשל מותר לתנו אפילו

בכ"ר אפילו במקום שהיס"ב· וכן כנגד המדורה· אך לא על האש ממש ולא מחלק בין מרק ליבש עיי"ש ועיין בב"י שם שהביאו· וכן הוא להדיא בתוספתא בשבת סוף פ' ט"ו אופין על האפוי ומבשלין את המבושל עיי"ש [וצ"ע מדוע לא הביאו הפוסקים לזה] ועיין בביאורי הגר"א שם סקט"ו והו"ק:

אך צ"ע ממ"ש שם הרמ"א ונוהגין להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי· וכן כתב בסוף סי' רנ"ג ובלבד שלא נצטנן לגמרי מנ"ל לחלק בין נצטנן מעט בין נצטנן לגמרי הלא לדעת הרשב"א אף בנצטנן לגמרי מותר· דאף בזה אין בישול אחר בישול וכמבואר לעיל· אם לא נאמר דכוונתו דאף שלדעת הרשב"א מותר גם בזה מ"מ קשה להקל כ"כ בנצטנן לגמרי להעמיד כנגד המדורה שיהי' היס"ב משום דהא דמותר דהוי דומי' לשהיה בכירה דשרי וכמש"כ המג"א שם בס"ק ל"ה ושהיה אינו מותר אלא להחזיר· אבל ליתן לכתחילה בתחילת בישול אסור· ולכן היכא שעדיין חם קצת הוי כחזרה אבל בנצטנן לגמרי ואית ביה מרק הוי כתחילת בישול ואסור ועיין במג"א בסי' רנ"ג סקל"ו שהוסיף לומר בנצטנן לגמרי אף באין בו מרק נמי אסור דהוי כמניח לכתחילה על הכירה עיי"ש· ועיין בנ"א בכלל כ' בס' שבת שהביא בשם תה"ד סי' ס"ו דנתן טעם לזה משום דזהו עפ"י שיטת הפוסקים דסברי דכל שנתבשל כמב"ד אין בו משום בישול וכיון דהוי חם במקצת הוי דוגמת כמב"ד· אך אם כוונתו רק להפיג צינתו יש להתיר לצורך חולה אף בנצטנן לגמרי לכו"ע דלשיטת רש"י דס"ל דיש בישול כלה סבר דמותר להניח במקום שיוכל להתבשל אם אינו מעמידו שם רק להפיג צינתו ולהפשיר ול"ג שמא יניח שם עד שיתבשל ולשיטת הרשב"א דאוסר הא כ"ל דלא שייך בישול גם בנצטנן לגמרי ועיי"ש היטב וקצרתי:

וראיתי בביאורי הגר"א בסי' רנ"ג ס"ק ס"א כתב בזה וז"ל וכללא דמילתא כל מקום שאין בא לידי בישול וכל דבר שאין בו משום בישול או שאין מתבשל מותר בין בכ"ר בין כנגד המדורה· ואעפ"י שאסרו להחזיר ע"ג כירה שאינה גרופה וליתן לכתחילה אפילו ע"ג גרופה ואפילו דבר חם ומבושל לגמרי· התם היינו טעמא משום דמחזי כמבשל לפי שדרך בישול בכך וכן ע"ג האש· אבל בכ"ר או נגד המדורה· שאין דרכן של בני אדם ברוב פעמים לבשל כן אין נראה כמבשל אלא כמפיג צינתן· ואין אסור אלא במקום שיבוא לידי בישול· ובכלל דברים אלו מותר לתת ע"ג קדירה כו' לפי שאין דרך בישול בכך· והיינו אלא כנותן בצד האש או כנגד המדורה· ומש"כ בשו"ע שם בסי' שי"ח סעי' ט"ו דדבר שנתבשל כ"צ והוא יבש שאין בו מרק מותר להניחו כנגד המדורה אפילו במקום שהיס"ב· משמע דדבר שיש בו מרק אסור בנצטנן· הוא דעת הרא"ש דמוקי מתניתין דכ"ד שבת בחמין כו' בדבר יבש לגמרי כו' עיי"ש והו"ק היטב בכל אלה:

ועו"ד אם יש בישול אחר אפייה או אחר צלי פליגי בה הראשונים דלדעת הסמ"ג שהביא בשם הר"א ממיץ· יש בישול אחרי אפייה או צלי שכתב אע"ג שאין בישול אחר בישול כו' מ"מ יש בישול אחר האפוי וצלי דקיי"ל כר"י בפסחים ד' מ"א דפליג על ר"מ וס"ל דיוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אעפ"י שאין נימוח. משום שהבישול שאח"כ מבטל האפייה וכן בצלי נמי הכי הוא· דהלא נאמר שם וכן בפסח צלאו ואח"כ בשלו כו'· הלכך יש ליזהר שלא ליתן פת אפויה אפילו בכ"ש בשבת היכא שהיס"ב גם מצלי יזהר בזה כו' ואם עשה חילל שבת והושבני לו מסקילה או חטאת עיי"ש· וגם לפי דבריו אין אפייה אחר אפייה ולא צלי אחר צלי עיין שם בטור ובב"י:

אך המרדכי בר"פ כירה הביא בשם הראבי"ה דחולק ע"ז וראייתו מפ' כילד מברכין בברכות דפליגי שמואל ור"י בשלקות דשמואל סבר דמברכין עליהן שהכ"נ ור"י סבר בפה"א· ואמרי' שם דפליגי בהא דתניא יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח ד"ר מאיר ור"י סבר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אעפ"י שלא נמוח ומסקי' שם דכו"ע סברי דשלקות מברכין עליהן בפה"א וע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא אבל הכא גם ר"י מודה עיי"ש ובאמת כן פסקו כל הפוסקים כר"י כו'· ואחרי דאיתותב הר"א ממיץ מהא דאין בישול מבטל האפוי משום דשאני התם דבעינן טעם מצה וליכא היכא לדהוי' נמי בצלאו ואח"כ בשלו דחייב לאו משום דבישול מבטל צלי· רק משום דגלי קרא בכך דבשל מבושל מ"מ וכדברי עולא בפסחים שם· ועיין בטור ובב"י שם והמחבר שם סעי' ה' הביא לשניהם והרמ"א כתב ונהגו ליזהר לכתחלה שלא ליתן פת אפילו בכ"ש כל זמן שהיס"ב עיי"ש· אבל זאת לכו"ע דאין אפייה אחר אפייה ואין צלי אחר צלי ועוד הרבה יש לדבר בזה וגלאתי להאריך ועיין בתפארת ישראל בכלכלת שבת אות י"א ובכללי הטעמה ובישול אות ה'· ובנ"א בהלכות שבת כלל כ' אות ז' ועיין בהמקומות שרשמתי לעיל תדע ותבין הכל וכל אחד ואחד על מקומו יבוא בשלום וקצרתי דו"ק ותשכח:

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת:

מעשר שני פ"א משנה ד' ובתיו"ט שם האריך · פ"ה משנה ב' בתיו"ט שם:
עדיות פ"א משנה ה' ובפי' הרמב"ם והראב"ד שם:
ביצה ה' ע"א ובתוס' ד"ה כל:
מגילה ה' ע"ב בד"ה ובקש · ומש"כ שם על הגליון:
מו"ק ג' ע"ב:
יבמות ע"ט ע"ב בתוס' ד"ה בימי:
גיטין ל"ו ע"ב · ובתוס' ד"ה אלא:
סוטה מ"ז ע"א ברש"י ד"ה והלכה:
ב"ק פ"ב ע"ב בתוס' ד"ה אתא:
סנהדרין ד' ע"א · ה' ע"א · ו' ע"א · ל"ג ע"א · ובנמו"י שם בסוגיא דשיקול הדעת:
ע"ז ל"ו ע"א ובתוס' ד"ה והתנן ובריטב"א שם · המאור באלפס בשבת פ' ט"ז · שיטה מקובצת בכתובות ד' ט"ו ע"ב · תפארת ישראל בשבת פ' ט"ז אות ו' · ובעדיות פ"א אות ל"ה האריך בזה:

בסוגיא זו יש להעיר ולעיין בשלשה דברים · א] אם הוא רק בדבר שב"ד הראשון היה קיים לא היה מסכים לו · אבל בדבר שנשתנה הענין ובטל הטעם ואולי היה אותו ב"ד קיים היה מסכים לו אין זה ביטול או לא שנא · ב] אם הוא דוקא ביטול ממש · אבל להוסיף על תקנתם לא מקרי ביטל או לא שנא · ג] אם לצורך שעה יכול הב"ד לבטל הסייג והתקנה שתקן ב"ד אחר או לא · ועל כל אלה ראיתי מקודם לציין כל המקומות המדברים בזה · ועתה באתי לבאר קצת בזה בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה והוא:

מקור חיים

בעדיות (פ"א משנה ה') תנן ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין · שאם יראה ב"ד את דברי היחיד ויסמוך עליו [כלומר שעשה כדברי היחיד והניח דעת הרבים] שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהי' גדול ממנו בחכמה ובמנין [כלומר שאין ב"ד אחר שיעמוד אחריו יכול לבטל דברי ב"ד הראשון שעשה כדברי היחיד] היה גדול ממנו בחכמה אבל לא במנין במנין אבל לא בחכמה אינו יכול לבטל דבריו עד שיהי' גדול ממנו בחכמה ובמנין [היינו שראש הישיבה של ב"ד האחרון יהי' גדול בחכמה מראש הישיבה של ראשון · ובמנין שיהי' מנין התלמידים שבישיבה של אחרון מרובים ממנין התלמידים שבישיבה של ראשון] עיי"ש · ובמעשר שני (פ"ה משנה ב') תנן כרם רבעי הי' עולה לירושלים מהלך יום אחד לכל צד כו' [תקנו חכמים שמהלך יום אחד כל סביבות ירושלים יעלו הפירות עצמם לירושלים כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות] והובא בר"ה (ד' ל"א:) וביצה (ד' ה') עיי"ש ומשרבו הפירות התקינו שיהא נפדה סמוך לחומה [אפילו כרם הסמוך לחומה] ותנאי הי' בדבר שאימתי שירצו יחזור הדבר לכמות שהי' כו': וכתב הרב רע"ב שאימתי שירצו אם יתמעטו הפירות וכן כתב הרמב"ם בפי' המשנה והר"ש שם עיי"ש:

וראיתי בתוס' יו"ט שם שכתב הא דלא סגי בביטול טעם האיסור נראה טעמא מדמסקינן בפ"ק דביצה דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ופי' רש"י אפילו אירע דבר שאתה יכול להורות בו היתר ולומר אין תקנת מנין הראשון עומדת אפ"ה אסור עד שיתירוה חכמים בפירוש בקיבוץ חכמים עיי"ש והואיל ואין שום דבר שבמנין מתבטל מעצמו וצריך מנין אחר להתירו · והשתא המתקנים שמא אותו המנין שיבוא אחריהם לא יהיו גדולים מהם בחכמה ובמנין · ותו תנן בפ"ק דעדיות אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין · לפיכך המתקנים עצמן הטילו תנאי בדבר להחזיר לכמות שהי' לכשיתבטל הטעם דהשתא המתקנים עצמם הם המבטלים התקנה בהתבטל הטעם עיי"ש · הרי נראה דמוכח מדברי המשנה שם דדוקא אם בעצמם התנו בזה אבל בלא זה אף בדבר שנשתנה הענין ובטל הטעם אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו:

ולפי דברי אלה אפשר לומר דבזה פליגי הרמב"ם והראב"ד דהרמב"ם (בפ"ב מה' ממרים ה"ב) כתב ב"ד שגזרו גזירה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל · ועמד אחריהם ב"ד אחר ובקש לבטל דברי הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותו הגזירה ואותו המנהג אינו יכול עד שיהי' גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין · היה גדול בחכמה אבל לא במנין במנין אבל לא בחכמה אינו יכול לבטל את דבריו · אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו אין האחרונים יכולים לבטל עד שיהיו גדולים מהם עכ"ל · והראב"ד השיג עליו וכתב עיטור שוקי ירושלים בפירות קשיא עליה שהראשונים תקנוהו וריב"ז בטלה אחר החורבן מפני שנתבטל הטעם לראשונים ולא הי' גדול כראשונים עכ"ל ועיין בכ"מ ובלח"מ שם · ואפשר לומר דהרמב"ם לקח דבריו מהמשנה הנז' דמדהוצרכו להתנאי ש"מ שצריך שיהי' ב"ד המבטלים גדולים מהמתקנים אפילו אם נתבטל הטעם · והראב"ד שהשיג עליו והאומר שכל שנתבטל טעם התקנה א"צ שיהי' ב"ד המבטל גדול מהמתקנים · יפרש למשנה זו דהתנאי הי' שיחזור כל אימתי שירצו אפילו בשלא נתבטל הטעם ועיי"ש עוד בתוס' יו"ט שם ואין כאן מקום להאריך:

עכ"פ מכל אלה נראה דהיכי דנתבטל הטעם ונשתנה הענין לדעת הרמב"ם הוי ביטול · והדרן לכך כללא דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין ולדעת הראב"ד לא הוה ביטול ויכול לבטל אף אם אינו גדול כראשונים · אחרי דאם אותו ב"ד היה קיים היו מסכימין גם לזה:

ומצאתי בשיטה מקובצת לכתובות (דף ע"ו:) שכתב בשם רבו דהא דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין לא אמרינן אלא בדבר שאם היה הב"ד ראשון קיים לא היה מסכים בו · אבל בדבר שנשתנה הענין ואילו היה אותו ב"ד קיים היה מסכים בו אין זה ביטול עיי"ש והובא ג"כ ביד מלאכי ח"ר אות ס"ה עיי"ש · הרי הוא כדברי הראב"ד בזה · והמג"א (בסי' תר"ל ס"ק כ"ב) כתב בסתמא דבר שנגזר במנין אפילו ידוע מאיזה טעם ובטל הטעם צריך מנין אחר להתירו · ואין ב"ד יכול לבטל דברי בד"ה אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין עכ"ל עיי"ש · הרי הוא כדברי הרמב"ם בזה הרי דפליגי בזה הראשונים והאחרונים והבוחר יבחר והו"ק:

וע"ד הספק אם הוא דוקא בביטול ממש אבל להוסיף על תקנתם לא מקרי ביטול א"ד ל"ש · נראה לכאורה להביא

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ב ממרים ה"ב · ובהשגות ובכ"מ ולח"מ שם האריכו הרבה · לח"מ פ"ב מברכות ה"ה : שו"ע או"ח סי' תר"צ במג"א ס"ק כ"ב · ובסי' תרכ"ה במג"א סק"ו :

שו"ע יו"ד סי' קט"ז בט"ז סק"א · ובפר"ח שם סעי' א' הארוך · סי' רמ"ב סעי' ל"א · ובבה"א שם ובש"ך בהנהגת או"ה שם : שו"ת רדב"ז ח"ב סי' קל"ח · קי"ז · ר"ם · ח"ד סי' נ"ז · שם בח"ב בלשונות הרמב"ם סי' קי"ד · יד מלאכי ח"ר אות ס"ח · ס"ו · ס"ז :

מקור חיים

להביא ראיה לזה מהא דאיתא בריש מגילה מגילה נקראת בי"א בי"ב כו' ופריך הגמ' הם מכדי כולהו אנשי כנה"ג תקנוהו דאי ס"ד אנשי כנה"ג י"ד וט"ו תקנו אתו רבנן ועקרו תקנתא דתקינו אנשי כנה"ג והתנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין · אלא פשיטא דכולהו אנשי כנה"ג תקנו עיי"ש הרי דקרא סתמא דגמ' עקירה וביטול במאי דהוסיפו עוד ימים בקריאת המגילה לבני הכפרים · אף שהניחו מה דתקינו אנשי כנה"ג י"ד וט"ו לכל העולם :

וראיתי בלחם משנה בפ' ב' מברכות ה"ח שהקשה לגירסת הטור בא"ח סי' קפ"ט דגרים בברכות (דף מ"ו:) דיין אמת אין הטוב והמטיב לאו אלא אימא אף דיין אמת · א"כ ממאן מייתי ר"נ ראי' שם אי מדרבנן הא אמרי הטוב והמטיב דווקא ואין כאן עקירה · ואי מד"ע הא היכו אמר תרוייהו הטוב והמטיב ודיין האמת · ולא מקרי עקירה אלא כשאומר דיין אמת בלבד · והיינו אומר הטוב והמטיב · ומשני די"ל דמ"מ מקרי עקירה כיון שאין אומר הטוב והמטיב בלבדו והתוספת מקרי עקירה ע"ש · הרי נראה מזה דלדעת הטור נ"ל דהתוספת מקרי עקירה · וא"כ הוה ביטול · אם לא נאמר כתירוצו השני שם דלפי תירוץ השני לא מוכח מידי ע"ש · ה"נ עכ"פ מהך סוגיא דמגילה הוה ראיה ברורה להך ספיקא והו"ק :

ובהחפשי מצאתי וראיתי גם זה ביד מלאכי שם שהעיר בזה · והנה די"ל דכיון דתקנת אנשי כנה"ג היה דליקרו בי"ד ובט"ו היה תקנה כללית לכל באי עולם וגם בני הכפרים המה בכללם · נמצא שב"ד של אחריהם הי' מתירין לבני הכפרים שיהי' קורין בי"א בי"ב וי"ג מקרי שפיר עקירה לבני הכפרים כיון שהי' בכלל התקנה ואינם צריכין לקרות בי"ד ובט"ו ע"פ התקנה · ולדעתי צ"ע דמה בכך סוף סוף באו להוסיף על הימים ימי הראשונים ולא לגרוע · ועל כל זה נאמר שלא אין ב"ד יכול לבטל כו' · הרי נראה דגם בזה שייך הך כללא דאין ב"ד יכול לבטל כו' :

גם מה שכתב עוד שם והביא ראיה מהא דאמרינן בסוטה (ד' ט"ז ·) דבג' מקומות הלכה עוקבת את המקרא כו' ור"פ אמר שם כי קתני הלכה עוקבת ועוקרת · הא עוקבת ומוספת כו' · הרי נראה מזה דתוספת בלבד לא מקרי עקירה · וכן נראה מדברי רש"י שם בד"ה התורה אמרה בתער עיי"ש ובאמת אחרי העיון גם בזה יש לחלק דאינו דומה כ"כ להא דאמרינן אין ב"ד י"ל דברי בד"ח והו"ק :

ועל כל דהנה יש כח ביד ב"ד לבטל לגמרי שמה את התקנה והסייג שגזרו בה הראשונים נלפע"ד היה כח בידם · ולא על אלה נאמר אין ב"ד כו' דבסנהדרין (ד' מ"ו ·) תניא ראב"י אומר שמעתי ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה כו' וכן כתב הרמב"ם בפ' כ"ד מסנהדרין ה"ד וכן הוא בטור ובש"ע חו"מ סי' ב' עיי"ש א"כ לא עדיף הך תקנת ב"ד מד"ת עצמה וכיון דיש כח ביד ב"ד שבכל דור ודור לעשות סייג לד"ת · כש"כ שיש בידם לבטל תקנת ב"ד במקום שיש סייג לדבר · וכן הוא להדיא ברמב"ם בפ"ב מה' ממרים הלכה ד' וז"ל ויש לב"ד לעקור אף דברים אלו לפי שעה אעפ"י שהוא קטן מן הראשונים שלא יהא גזירות אלו חמורין מד"ת עצמה · שאפילו דברי תורה יש לכל ב"ד לעקור להוראת שעה כו' עיי"ש הרי הוא להדיא כדברינו · ועוד יש הרבה ראיות לכל אלה וסמכתי על המעיין וקצרתי :

ואחרי כל אלה נראה כי לדינא יש בזה ג' חילוקים א] כל דבר שידוע שהוא מותר מן התורה והפוס' אסרוהו משום סייג שלא יבוא לאיסור דאורייתא · כגון בשר עוף שאסרוהו בחלב משום סייג שלא יבואו להתיר גם בשר בהמה בחלב · וכמו כן פתם ויינם שנאסר משום בנותיהן · וכ"כ אסרו לעשות מלאכה בע"פ מחצות ולמעלה לסייג שיתבטל מלעשות הפסח והאידנא ליכא פסח [ועיין במג"א סי' תס"ח] וכ"כ יו"ט שני אע"ג דהאידנא בקיאין בקביעא דירחא · ורחוק הדבר שישכח כל הדור הקביעות · אפ"ה מדנאסר משום סייג שלא יבואו לאיסור דאורייתא כשישכחו הקביעות לכן בכל כה"ג אפילו הב"ד האחרון גדול אינם יכולים לבטל תקנות הראשונים · וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"ב מה' ממרים עיין שם : ב] כל דבר שתקנו הב"ד תקנה כגון שתקנו שתוך מהלך יום סביב לירושלים יעלו פירות מע"ש לירושלים כמו שהבאתי לעיל · וכן מה דהלל תיקן פרוזבול וכדאיתא בגיטין (ד' ל"ו:) וכ"כ מה שתקנו ב"ש וב"ה שלא לחרוש בערב שביעית מעצרת ואילך כדאיתא במו"ק (ד' ג':) בכל כה"ג דוקא שהב"ד האחרון גדול מהראשון בחכמה וגם במנין חכמי הדור יכולין לבטל תקנות הראשונים : ג] כגון שאסרו מחמת חשש כגון שאסרו בזמן תכלת ציצית בטלית פשתן מחשש שיתכסה בלילה כדאיתא במנחות (ד' מ':) והאידנא ליכא תכלת וכ"כ אסרו משקין מגולין מחשש שמא שתה מהן נחש כדאיתא בע"ז (ד' ל') והאידנא אין נחשים מצויים [ועיין ביו"ד סי' קט"ז] וכ"כ אסרו משי עם צמר מחשש שיתחלף בו עם פשתן כדאיתא בכלאים פ"ט מ"ב והאידנא הכל בקיאין במשי [ועיין ביו"ד סי' ש"ח] וכ"כ אין מספקין ואין מרקדים בשבת ויו"ט מחשש שמא יתקן כלי שיר [ועיין בא"ח סי' של"ט סעי' ג'] בכל כה"ג בפסק הטעם שבשבילו אסרו והיינו שלא הופן האיסור · אז אפילו ב"ד קטן יכול לבטל דברי ב"ד חבירו הגדול ממנו · וכ"כ התפארת ישראל בעדיות פ"א אות ל"ב ועיי"ש עוד מה שהאריך בזה ומה שמחלק בין הא דסייג להא דחשש · והרבה יש לדבר בזה עוד ועיין בכל המקומות שרשמתי לעיל ותדע הכל על בוריו בעז"ה דו"ק ותשכח :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

ביצה י"ב ע"א ברש"י ד"ה לפליני באבנים :
חגיגה י"ט ע"ב ובתו' ד"ה בגדי · כ"ה ע"ב ברש"י ד"ה במתניתין שם :
גיטין ל"ו ע"ב בתוס' ד"ה אלא ;
ב"ק ע"ט ע"ב ;
ע"ז דף ל"ו ע"א ובתוס' ד"ה אי :
הוריות ג' ע"ב ;
חולין ל"ה ע"ב בתוס' ד"ה שמא ;

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ב ממרים ה"ה ובב"מ ולח"מ שם · כסף משנה פ"א מתרומות ה' י"א · סמ"ג עשין ק"א :
שו"ע יו"ד סי' רכ"ח סעי' כ' · סי' של"ד סעי' ט"ו בהגה"ה ·
שו"ת תה"ד בפסקיו סי' רכ"ב : ר"א מזרחי סי' נ"ז

הנה אחרי רואי דהא דאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה הוא מדרשת חז"ל וסמכוהו אקרא כמבואר בכמה מקומות · לזאת נסתפקתי אם גזרו ב"ד גזירת שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה אם אינה חלה הגזירה כלל ולא צריך הדבר לשום היתר · או נאמר בזה רק דיכולין לבטלה אף בב"ד קטן משום דאין גוזרין גזירה על הצבור כו' · אבל עכ"פ צריכה התרה מב"ד · והדבר צריך תלמוד לזאת ראיתי מקודם לציין כל המקומות המדברים בזה ועתה באתי לבאר בקצרה בעז"ה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים והוא ;

מקור חיים

בע"ז (דף ל"ו) כשמן לא פשט איסורו ברוב ישראל דהר"ש בר אבא אר"י ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל · וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי ר"א ב"ר צדוק שהיו אומרים אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה דאמר רב אדא מאי קרא במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו (מלאכי ג') אי איכא גוי כולו אין אי לא לא וכתב התוס' שם בד"ה אי איכא כולו אין אי לא לא פי' אינה הלכה כשאר כל הגזירות ויכולה להתבטל אף בב"ד קטן מיהו חלה היא לענין שצריכה שום היתר שהרי שמן נהגו בו איסור עד שבא ר' יהודא והתירו עכ"ל · הרי הזינן דדעתם בזה אם גזרו חלה הגזירה וצריכה התרה לבטל גזרתם :

אך מדברי הרמב"ם (פ"ב מה' ממרים ה"ה) נראה דלא סבר הכי דכתב ב"ד שנראה להם לגזור גזירה או לתקן תקנה או להנהיג מנהג צריכין להקיש בדבר ולידע תחלה אם רוב הצבור יכולין לעמוד בהן או אם אין יכולים לעמוד ולעולם אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה · ובהלכה ו' שם כתב הרי שגזרו ב"ד גזירה ודימו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה ואחר שגזרו פקפקו העם בזה ולא פשטה ברוב הקהל הרי זו בטלה ואינם רשאין לכוף את העם ללכת בה עכ"ל ע"ש · הרי נראה דדעתו דאם גזרו דבר שאין יכולים לעמוד בה בטלין ומבוטלין דבריהם ולא צריכה שום היתר · ובהלכה ז' שם כתב גזרו ודימו שפשטה בכל ישראל ועמד הדבר כן שנים רבות ולאחר זמן מרובה עמד ב"ד אחר ובדקו בכל ישראל וראו שאין אותה הגזירה פושטת בכל ישראל יש לו רשות לבטל ואפי' היה פחות מב"ד הראשון בחכמה ובמנין עכ"ל ;

והנה מהני הלכתא בבא של דברי הרמב"ם נראה דסבר דטעמא דאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה והא דלא פשט איסורו ברוב ישראל כולה חדא מילתא היא וטעמו של דבר הוא כמו שכתב הרב ר' אלי' מזרחי בתשובותיו בסי' נ"ז והובא ג"כ בלחם משנה שם דמפו"ש פתח הרמב"ם בהלכה ה' שם בבא דאינם יכולין לעמוד בה וסיים בהלכה ו' שם בבא דלא פשטה כו' משום דהדא מילתא היא מפני שהגורם להתפשטות הוא דיכולין לעמוד בה והגורם להעדר ההתפשטות הוא העדר היכולת לעמוד בה לקח המחייב תמורת המתחייב והא דתניא אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה הכי קאמר אא"כ יכולה להתפשט ברוב הצבור ע"ש :

אך צריכין לדעת מנ"ל להרמב"ם הך חלוקא דמחלק בין היכא דמיד לא פשטה בטלה הגזירה מעיקרא ובין היכא דדימו שפשטה ועמדה כן שנים רבות ואח"כ בדקו וראו שלא פשטה אז צריכה היתר אלא שאינה צריכה לב"ד גדול אלא גם בקטן סגי והגם דהדעת נוטה לזה וכן הוא הסברא עכ"ז צריכה טעמא :

ונראה לומר דטעמא דמילתא הוא כמש"כ הלח"מ דהתוס' בע"ז שם הקשו על הא דנאמר וסמכו רבותינו דהביא מקרא דבמארה אתם נארים כו' דא"כ מעיקרא נמי לא חלה ולא היתה צריכה היתר ולמה הוצרך ר' יהודה נשיאה להתירה ותירצו התוס' שם בתירוצים ואמרו דקרא לא קאמר אלא דלא הוה כשאר גזירות ויכולה להתבטל אפי' בב"ד קטן מיהו חלה היא לענין שצריכה שום היתר שהרי שמן כו' ע"ש ועל זה קשה נמי להרמב"ם ולא ניחא ליה בהך תירוצי משום דדחוק הוא דקרא משמע אי ליכא הגוי כולו לא חלה כלל ומחמת קושיא זו בא הרמב"ם ואמר דלא חלה כלל היינו היכא דרוב הצבור אינם יכולין לעמוד בה והוא שלא פשטה כלל אבל תקנתא דשמן כיון שעמדו בה שנים רבות ודימו שפשטה לכך צריכה היתר אלא שגם ב"ד הקטן יכולים להתיר דמצלינן ליה רק חד דרגא ועי' בלח"מ שם והו"ק :

הרי מכל אלה נראה דלדעת התוס' אין חילוק בזה דלעולם נאמר בזה אף דאין ב"ד יכולין לגזור גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה מ"מ אם גזרו חלה היא וצריכה התרה · ולדעת הרמב"ם החילוק בין היכא שנתפשט ובין היכא שלא נתפשט וכאמור :

והרמ"א ביו"ד סי' רכ"ח סעי' כ' כתב וז"ל קהל שגזרו איסורים שאין הצבור יכולין לעמוד בהם אינם צריכין לקיימן · וכן כתב שם בסי' של"ד סעי' ט"ו רב שגזר חרם ונידוי באיזה דבר ואין תלמידיו יכולין לעמוד בגזרותיו אינם צריכין לקיימם עכ"ל ע"ש ומדכתב סתמא משמע דס"ל כדעת הרמב"ם דלא צריכה התרה כלל ועי' היטב בכל אלה וקצרתי והו"ק ;

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי. פוסקים ושו"ת:

יומא פ"ה ע"א ובתוס' ד"ה להחזיר:
יבמות ס"ה ע"א בתוס' ד"ה נשאת · ס"ז ע"ב בתוס' ד"ה אין:
כתובות ט"ז ע"ב ובתוס' ד"ה להחזיר · ט"ז ע"ב בתוס' ד"ה כיון · כ"ט ע"א בתוס' ד"ה ועל הבותית · ע"ו ע"א בד"ה על:
ב"ק כ"ז ע"א בתוס' ד"ה המניח · שם בד"ה קמ"ל · מ"ו ע"א בתוס' ד"ה ונהזי:
ב"מ כ' ע"ב בתוס' ד"ה איסורא · כ"ג ע"א בתוס' ד"ה והא ·
כ"ד ע"ב ברש"י ד"ה מי קתני:
ב"ב צ"ב ע"א בתוס' ד"ה ולחזי · שם ובד"ה וזו · ובשיטה מקובצת שם:
סנהדרין ג' ע"ב ובתוס' ד"ה דיני · ברי"ף בפ"ב דכתובות ובבעל המאור ובמלחמות שם: מרדכי בסוף פ"ק דכתובות מש"כ בשם הר"י שם · חידושי הרשב"א בסוף פ"ק דכתובות: ש"מ שם · פני יהושע בריש פ"ב דכתובות מש"כ בשם בעל המאור שם:

הנה בסוגיא זו הרבה יש לדבר כי כמה פרטים יסתעפו ממנה כמבואר · ובעז"ה בסוגיא דרוב (באות ר) ידובר בה ג"כ · ועתה באתי לבאר שמין מנהו בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים והוא:

מקור חיים

בבבא בתרא (דף צ"ב ע"א) תנינא המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן רב אמר מקח טעות ושמואל אמר יכול לומר לשחיטה מכרתיו. לך רב אמר מקח טעות זיל בתר רובא ורובא דאיניבי לרדיא זבני ושמואל אמר כי אזלינן בתר רובא באיסורא [כגון בחשש חזיות] אבל בממונא לא ומסיק הגמ' שם דגם תנאי פליגי בזה אי ת"ק ור' יוסי או כת"ק ואמרו לו ע"ש · ובב"ק (דף כ"ז) קאמר הגמ' היינו כד היינו חבית למאי כ"מ למקח וממכר ס"ד אילימא באתרא דכדא לא קרי חבית כא לא קרי לא צריכא דרובא קרו לכדא כדא כו' ואיכא נמי דקרו לחביתא כדא ולכדא חביתא מה"ד זיל בתר רובא קמ"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב ע"ש · וכן הוא בכתובות (דף ע"ו ע"ב) ע"ש:

והתוס' בב"ק שם בד"ה ואיכא כו' הביאו בשם ר"ת דאפי' לרב דס"ל הולכין בממון אחר הרוב הכא מודה שהמוחזק יכול לומר למוציא אעפ"י שהרוב מסייע לך לא תוכל להוציא ממני ממון דקים לי בנפשאי שאני מן המיעוט אבל בנגחא נגחן לא מצי אמר מוכר קים לי בנפשך שאתה מן המיעוט דזבני לנכסתא דאדרבה יאמר הלוקה למוכר אתה הטעיתני דקים לי בנפשאי שאני מן הרוב דזבני לרדיא ע"ש:

ובסנהדרין (דף ג' ע"ב) שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב וקאמר הגמ' שם דר"י יליף לה מק"ו מה"כ מה דיני נפשות דחמירי אזלינן בתר רובא דיני ממונות לכש"כ והקשו בתוס' שם בד"ה דיני כו' תימה דבב"ב שם קאמר שמואל דאין הולכין בממון אחר הרוב ואמאי לא ניליף בק"ו מדיני נפשות כדאמר הכא ואין לומר דבדיני נפשות גופייהו לא אזלינן בתר רובא ברובא דליתיה קמן אלא ברובא דאיתא קמן דהא בסנהדרין (דף ס"ט ע"א) משמע דבכל דוכתא אזלינן בתר רובא בדיני נפשות כגון רוב נשים לתשעה ילדן ורובא דאינשי דטעי בעיבורי דירחא ונ"ל דרובא לרדיא זבני לא חשיב כהך רובא הלכך לא סמכינן אהך רובא בדיני ממונות עכ"ל ודברי התוס' ל"ע ולהבין מעמם בזה דסתמו היכא דצריכין לפרש מה זה ועל מה זה והדבר צריך תלמוד ועי' בב"ק שם בד"ה קא משמע לן כו' שהקשו נמי בזה ותירצו שם באופן אחר ע"ש:

אך הב"ח בחו"מ סי' רל"ב הביא לדברי התוס' הללו וביאר דבריהם וז"ל דמשו"ה רובא לרדיא לאו רוב מעליא הוא לפי שכנגד אדם אחד שקונה מאה שוורים לרדיא היכא מאה בני אדם שקונים עשרה שוורים לשחיטה ע"ש עכ"פ זאת נראה דדעת התוס' הוא דהא דאמר שמואל אין הולכין בממון אחר הרוב הוא רק ברוב דלא חשוב כל כך אבל ברוב מעליא גם שמואל מודה דאזלינן בתר רובא:

ובזה ניחא מ"ש התוס' ביומא (פ"ה ·) בד"ה ל"ל ובכתובות (ט"ו:) ד"ה ל"ל שדבריהם לכאורה תמוהים דהלא קיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב ועי' ברמב"ם (פט"ו מה' א"ב) ובהה"מ שם ובטוש"ע ח"מ (סי' רל"ב) ובאה"ע (סי' ד' סעי' ל"ה) ובח"מ ובב"ש שם ועי' בחי' הרשב"א בכתובות שם ובמהרי"ט בתשו' בחי' למס' כתובות שם שמכל אלה נראה דברוב ישראל נמי פטור מלשלם משום דאין הולכין בממון אחר הרוב וא"כ איך כתבו דברוב ישראל חייב לשלם לו דהולכין אחר הרוב:

אבל לפי מ"ש התוס' בסנהדרין דהא דאמר שמואל אין הולכין בממון אחר הרוב הוא רק ברובא דרדיא דלא הוי רובא מעליא בהא הוא דלא סמכינן ארובא בדיני ממונות משום דלא חשיבי וכפי שפי' הב"ח כוונתם וכמבואר ניחא גם בזה דאזלי לשיטתייהו והולכין בתר רובא אפילו בממונא ודו"ק היטב באלה ותראה כי כן הוא בעז"ה:

ובהבינותי בספרים מצאתי וראיתי בס' שמעתתא להגאון בעל קצות החושן בשמעתא ד' פרק ו' שהביא להא דכתבו התוס'. בסנהדרין ונתן שם טעם אחר לדבריהם ודלא כסברת הב"ח בזה · והקשה שם ג"כ על הא דכתב הש"ם באהע"ז סי' ד' ס"ק כ"ו דאם נגח תורא דידן לתורא דידיה דעת התוס' דמשלם לו כ"ש אע"ג דאין הולכין בממון אחר הרוב היינו כשבא לידו מדעת הבעלים [ועי' בתוס' יומא ובתוס' כתובות שם] ותמה עליו שם בזה מסוגיית הש"ם דב"ב והביא דהתוס' אזלי לשיטתייהו כו' וכמבואר ועי' היטב במש"כ שם כי הדבר יש לדבר באלה אך נלאתי להאריך וקצרתי:

אמנם אחרי העיון דברי התוס' צ"ע דמסוגיא דר"פ המוכר פירות משמע דשמואל סבר דאין הולכין בממון אחר הרוב אפי' ברוב מעליא והוא דהקשה שם הגמ' אדרב מהא דאם יש עדים שיצאה בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים טעמא דאיתא עדים הא ליכא עדים לא ואמאי לימא הלך אחר רוב נשים ורוב נשים בתולות נשאת כו' ע"ש הרי נראה דלשמואל ניחא דלא אזיל בתר רובא והלא התם הוי רוב מעליא · וכן בהא דפריך שם על רב מהא דשור שנגח את הפרה כו' ואמאי לימא הלך אחר רוב פרות כו' ע"ש והתם נמי הוה רוב מעליא הרי דגם ברוב מעליא סבר שמואל דלא אזלינן בתר רובא בממונא ודלא כשיטת התוס' בזה:

ולבד כל אלה התוס' בעצמם סותרים בדבריהם דבב"ק שם בד"ה קמ"ל כו' כתבו וז"ל תימה מאי טעמא אין הולכין בממון אחר הרוב ניתי בק"ו מדיני נפשות כדאמרי' בסנהדרין דר"י מייתי לה בק"ו ואפי' ברובא דליתא קמן אזלינן

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם בפ' ט"ז ממכירה ה"ה · ובפ' ט"ו מאיסורי ביאה ה' כ"ו ובהה"ג שם · פ"ח מנזקי ממון :
שו"ע חו"מ סי' רל"ב סעי' כ"ג · טור ושו"ע אבהע"ז סי' ד' ובב"ש שם ס"ק נ"ו · שושנת העמקים כלל ו' · שב שמעתתא שמעתתא ד' · פ"ו · ז' · ח' · גן המלך אות מ"ז להגאון המחבר בעל גינת ורדים : או"ת בחו"מ סי' כ"ה בקיצור תקפו כהן ס"ק קכ"ד: שו"ת תרומת הדשן סי' ש"ל · שי"ד · שמ"ט · מהרי"ט בחידושיו לכתובות בסוף פ"ק · מטה יוסף חו"מ תשובה ו' · וסי' י"ד · גט פשוט על אבהע"ז בקונטרס הכללים כלל א' · יד אליהו סי' מ"ד · מ"ט · ע' ע"א:

מקור חיים

אזלינן בד"כ בתר רובא כדאמרינן בר"פ בן סורר ומורה · וי"ל דהתם גבי דיינים בהאי דהשיב מיעוט דידהו כמו שאינו וליכא למימר התם אוקי ממונא בחזקת מריה דהא ב"ד מפקי מיני' אבל גבי שאר ממון דאיכא מיעוט וחזקה לא אזיל שמואל בתר רובא עכ"ל ע"ש · הרי מבואר דס"ל דבכל רובא לא אזלינן בממונא בתר רובא מטעם מיעוט וחזקה ואף ברובא מעליא נמי נאמר כן דאף גם בדיינין אי לאו דמיעוט דידהו הביבי כאינו משום דאינהו מפקי לא הוי אזלינן גם שם בתר רובא · הרי דסתרי אה"ע בסברתם וצ"ע טובא לבאר דבריהם בזה · והש"ס האריך שם והקשה בשם אחיו על מה דכתבו התוס' בפ' בן סורר ומורה והעלה שם דבר הדש ע"ש · וכן התומים בחו"מ בסי' כ"ה בקיצור תקפו כהן ס"ק קכ"ד הקשה ג"כ על התוס' בשם תשובת הר"א ששון ע"ש ועי' בהפלאה בכתובות שם כתב באופן אחר וקצרתי והו"ק :

וראיתי בשו"ת תה"ד סי' שי"ד שכעלה להלק דהא דאמר שמואל אין הולכין בממון אחר הרוב היינו ברובא דליתא קמן כמו במוכר שור לחבירו ונמצא נגחן אבל ברובא דאיתא קמן מודה שמואל דאזלינן בתר רובא ע"ש · וכן נראה מדברי הרשב"ם בב"ב (דף צ"ג) גבי הא דבעי לאוקמי דשמואל נמי סבר כר"א דאזיל בתר חזקה בממון משום דחזקה היא גופא מוחזקת וקאי וברובא לא אזלינן בתרא ופי' הרשב"ם היינו ברובא דליתא קמן לא אזלינן ע"ש · משמע אבל ברובא דאיתא קמן גם שמואל מודה דאזלינן בתר רובא בממונא דהל"כ לא סבר כר"א דאזיל בתר חזקה דקמן ע"ש · וכן נראה ממש"כ התוס' בסנהדרין (דף ג' ע"ב) וכן כתב השיטה מקובצת בב"ב (דף צ"ב ע"ב) ע"ש · אבל המרדכי חולק ע"ז וסובר דאף ברובא דאיתא קמן נמי סובר שמואל דאין הולכין בממון אחר הרוב ועי' בסוף פ"ק דכתובות מש"כ בשם הר"י ותראה כי כן הוא :

ולענין הלכה פסקינן דאין הולכין בממון אחר הרוב כשמואל וכן פסק הרמב"ם (בפ' ט"ז מה' מכירה ה"ב) והטור והשו"ע בחו"מ סי' רל"ב סעי' כ"ג משום דהלכתא כשמואל בדינא ועי' בהמקומות ברשמתי לעיל ובעז"ה באות ר' בסוגיא דרוב נדבר עוד בזה ופה קצרתי דוק ותשכח :

סוגיא י"ז אין ספק מוציא מידי ודאי

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

פסחים ט' ע"א ובתוס' ד"ה כדי ובכל הסוגיא שם ובפ"י :
יבמות י"ט ע"ב · ל"ח · ובתוס' ד"ה הוי · שם : ל"ט ע"ב בתוס' ד"ה אע"ג :
כתובות ע"ה ע"א בתוס' ד"ה סיפא · פ' ע"ב תוס' ד"ה נכסים · פ"א ע"א בתוס' ד"ה ושמעינן :
קדושין ס"ו ע"א:
סוטה כ"ה ע"א תוס' ד"ה ב"ש · שם : תוס' ד"ה ב"ה:
נזיר י"ג ע"א בתוס' ד"ה והפילו :
ב"מ ב' ע"א בתוס' ד"ה וזה · פ"ח ע"ב בתוס' ד"ה לא :
ב"ב קנ"ה ע"א ד"ה נכסים · נפל :
ע"ג מ"א ע"ב ובתוס' ד"ה ואין ספק · מ"ג ע"א בתוס' ד"ה אידי :
חולין י' ע"א ובתוס' ד"ה טבל ובראש יוסף שם :
מנחות ס"ז ע"ב ובתוס' ד"ה כדי :

הנה בסוגיא זו ראיתי להסתפק בשתים · א) אי יש חילוק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן · דלדעת התוס' בשם ר"י באיסור דרבנן אמרינן ספק מוציא מידי ודאי · ב) צריכין לדעת אי לחומרא אמרינן ספק מוציא מידי ודאי או לא · לזה ראיתי בתחילה לציין כל המקומות המדברים בזה ועי' עליהם ופה באתי לבאר קצת בזה בדרך קצרה בעז"ה והוא :

בפסחים (דף ט' ע"א) במשנה שם תנן אין חוששין שמא גררה חולדה [מחמץ] מבית לבית כו' ואמר בגמ' שם טעמא דלא חזינן הא חזינא דבק"ל חיישינן כו' ואמאי נימא אכלתיה מי לא תנן מדורות הכותים טמאים כו' וכל מקום שחולדה וחזיר יכולין להלוך לשם אין צריך בדיקה [דילמא נמצא נפל שם לגבי טומאת כהן] כו' א"ר התם ספק ובשלמא התם איכא הוי איכא לא הוי ואת"ל הוי איכא אכלתי' אבל הכא דודאי חזינא דשקל מי יימר דאכלתי' הוי ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ופריך בגמ' והא חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות ואפי' בן בני יומן הרי הן בחזקת מתוקנין והא הכא דודאי טבלי הני פירי וספק מעושרין וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי ומשני התם ודאי וודאי הוא דודאי מעשרי כדר' חנינא דאמר חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן · וא"נ הא ספק וספק הוא דילמא מעיקרא אימור לא טבילי כדר"א דאמר ר' הושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר ע"ש :

והתוס' שם בד"ה כדי כו' הקשו ז"ל ותימא דמ"מ הוי והאי טבל מדרבנן לענין אכילת קבע אפי' הכניסה במוץ שלה כדאמר כדי שתהא בהמתו אוכלת משמע דהוא בעצמו אסור כו' וקאתי ספק ומוציא מידי והאי דרבנן וחשיב להו בחזקת מתוקנין וגבי המן האמר לא אתי ספק ומוציא מידי ודאי בדיקה דרבנן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ואומר ר"י דמתניתין איירי בבלא ביטלו דהוי ודאי דאורייתא ע"ש · הרי בעליל דדעת התוס' דבאיסור דרבנן אתי ספק ומוציא מידי ודאי · וכן כתב התוס' בנדה (דף ס"ו ע"ב) בד"ה בהמתו ע"ב

נדה ט"ו ע"ב ובתוס' ד"ה בהמתו ובד"ה ספק:
תפארת ישראל בדמאי פ"ה בחידושים. ובפ"ג ממעשרות משנה ד':
ירושלמי שבת פ"ט הלכה א':
יבמות פ"ד הלכה ב':

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ב מחמץ ה"ח וה"ו ובמל"מ שם. פ"ט מטומאת מת ה' י"א. פ"א מנחלות ה' י"ג ובראב"ד ולח"מ שם. פ"ה ה"ז מנחלות ובמל"מ שם. בפי' משנה בפ"ג ממעשר ה' כ"ב:
שו"ע או"ח בסי' קס"ט בט"ז ס"ק ג'. תל"ג במג"א סק"ו. ובשו"ע הרב שם אות כ"ו ובקו"א שם. תל"ד בט"ז סק"ב. תל"ח בט"ז סק"ב. כנה"ג ביו"ד סי' ש"ה סעי' כ"ב מש"כ שם על הגליון:
שב שמעתתא שמעתתא ז' פ' יט:
ארעא דרבנן אות א' סי' י"ב:
שו"ת מהרי"ן סי' ע"ט:

מקור חיים

ע"ש. אך כל זה הוא רק לחד תירוצא של התוס' שם אבל לפי תי' השני דמתרצי שם לא מוכח מידי ע"ש. אבל דעת הרמב"ם אינו כן דבפ"ב מחמץ ה' ח' כתב וז"ל וכן אם ראה עכבר שנכנס לבית וחמץ בפיו אחר הבדיקה צריך לבדוק פעם שניה אע"פ שמצא פירורין באמצע הבית אין אומרים כבר אכל אותה הפת במקום זה והרי הפירורין אלא חוששין שמא הניחה בחור או בחלון ואלו הפירורין שם היו ולפיכך חוזר ובודק. אם לא מצא כלום הרי זה בודק כל הבית ואם ימצא אותה הפת שנטלה העכבר והכנס אין צריך בדיקה עכ"ל. והמשנה למלך שם כתב דהך הלא איירי אפי' בביטול ואע"ג דליכא איסורא כ"א מדרבנן ואיכא ספיקא דאימר אכלתיה אפ"ה לא אזלינן לקולא ע"ש. הרי חזינן דדעת הרמב"ם דאפי' באיסור דרבנן נמי אמרינן כללא דין דאין ספק מוציא מידי ודאי:

והטור באו"ח הרים סי' תל"ח כתב נמי כן וז"ל עכבר שנכנס לבית בדוק וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירורין אפילו כדי כל הככר צריך לבדוק כל הבית. שאין דרכו של עכבר לפרר. והני פירורין מעלמא אתי וצריך לבדוק אחר הככר שהכניס העכבר עכ"ל. וכן פסק בשו"ע שם [ועיין בפסקי הטור שם דפירש להך בעיות דפסחים שם דלא כדעת הרמב"ם. ודרך אחרת מצא לו בזה ועיין בב"ח ובב"י שם. ועיין בביאור הגר"א ז"ל שם ס"ק ד' והבמ"ל ודו"ק]:

והמל"מ הביא הך פסקא דהטור וכתב עליו דהך דינא של הטור מיירי אפילו בביטול ואע"ג דליכא איסורא כ"א מדרבנן ואיכא ספיקא דאימר אכלתי' אפ"ה לא אזלינן לקולא. ולא דמי להא דט' צבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקיל ולא ידעינן אי חמץ שקיל אי מצה שקיל שפסק הטור ר"ס תל"ט דאם ביטל אין צריך לבדוק. אע"פ שהככר גדול שאי אפשר שיאכלנו כולו. כיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן בי' לקולא. דשאני התם דלא אתחזק חמץ בבית והספק הוא אעיקרא דדינא אם מה שנכנס לבית זה הוא חמץ או מצה. ומשו"ה כיון דלא הוי אלא מדרבנן אזלינן לקולא. אבל היכא דאיכא ודאי חמץ וספק אכלתי' או לא. אין ספק מוציא מידי ודאי. ואפילו בדרבנן אזלינן לחומרא וכו' ע"ש [ועיין בלח"מ ה"י שם]. הרי נראה מכל אלה דדעת הרמב"ם והטור בהדא שיטתא קיימי דאף באיסורא דרבנן נמי נאמר אין ספק מוציא מידי ודאי ודלא כהתוס':

ועי"ד אם לחומרא נמי נאמר אין ספק מוציא מידי ודאי או לא. הנה בחולין (דף י' ע"א) אתמר השוחט בסכין ונמצאת פגומה רב הונא אמר כשרה הוי מ"ע עלה ודאי פוגם. עור ספק פוגם ואין ספק מוציא מידי ודאי. ורב הונא אמר שמא בעור נפגמה. מתיב רבא לסיוע לר"ה טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ אע"פ שנתעסק באותו מין כל היום כולו לא עלתה לו טבילה עד שיאמר בדי לי שלא היה עלי קודם לכן. והא הכא דודאי טבל ספק הוי עליה וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי ומשני שאני התם דאיכא למימר העמד אשה על חזקתו וכתב התוס' הך דהכא לא שייך לאתויי בנדה בפ' כל היד ובפסחים שם דשאני הכא דלחומרא אתי ספק איסור ומוציא מידי ודאי היתר. והנך דמייתי התם לא שייך לאתויי הכא. דהתם הוי מטעם ספק הרגיל עכ"ל ע"ש. הרי נראה דדעת התוס' דלחומרא אתי הספק ומוציא מידי ודאי:

והרשב"א בחידושיו שם כתב וז"ל הא ספק וודאי הנאמרים בכאן לא נאמרו ע"ד רוב הספק וודאי שנאמר בתלמוד שהודאי מוציא את הספק והספק להודאי. אבל כאן אין הספק מוציא את הודאי. דאפשר לעור שפגם ואפשר לעצם שפגם. ואפשר לשניהם. והכא הכי מפרשינן אין מניחין את המצוי לפגום ותולין בשאינו מצוי עכ"ל ע"ש ועיין ברמב"ם (בפרק א' מהלכות הלכה י"ג) ובמה שהשיג הראב"ד שם ובמשנה למלך בפרק ה' הלכה א' שם. ועוד הרבה יש לדבר בזה וקצרתי דו"ק והבנה:

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

כלאים פ"א:
תרומות פ"ד משנה ח' ברע"ב ובתוי"ט שם · פ"ה מ"ט ובתוי"ט ובחידושי רע"א שם ובתפארת ישראל. שם · בחידושיו וכפ' ב' ממעשר :
ערלה פ"א מ"ו וברע"ב ותוי"ט שם · תוי"ט בפ"ג מ"ה בע"ז בד"ה רבי :
פסחים ל' ובתוס' ד"ה לשהינהו ובר"ש ור"ן שם :
ביצה ד' ע"ב ובתוס' ד"ה ותנן ובר"ש ור"ן ורשב"א שם :
גיטין נ"ד ע"א ובתוס' ד"ה נפלו :
ע"ז ל"ג ע"ב ובר"ן שם · ע"ד ע"א הר"ן ושלטי הגבורים שם האריכו :
חולין צ"ז ע"א בתוס' ד"ה אמר · צ"ח ע"ב ובתוס' ד"ה לאו וברשב"א שם · ק"ח ע"א ברש"י ובתוס' ד"ה אפשר · ר"ן בחולין סוף פרק גה"נ · הגהת מרדכי פ' כל הבשר :
זבחים צ"ז ע"א :
בכורות כ"ג ע"א ותוס' ד"ה סבר :

אמר המחבר דע כי הסוגיא זו נתפשטה ונתרחבה בכמה מקומות בש"ס ופוסקים · והרבה פרטים מסתעפים ממנה הנוגע להלכה ולמעשה · ולבאר כל הסוגיא באריכות כיד ה' הטובה עלי · ולא באתי כאן רק להעיר ולבאר בקיצור מה שיש להסתפק בזה · א] אי הא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא רק באיסור דאורייתא או גם בדרבנן אין מבטלין · ב] אי עצם האיסור דאין מבטלין הוא איסור דאורייתא או רק דרבנן · ג] אם הוא מכוין רק לתקן ההיתר ולא לבטל האיסור · והאיסור ממילא בטיל · אי נאמר גם בזה אין מבטלין או לא · כל אלה ראיתי לבאר בקיצור ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה והוא :

מקור חיים

(א) **בביצה** (דף ד') · אמר רב מתנא עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביו"ט מרבה עליהן עצים מוכנים ומסיקן והא קמספק באיסורא · כיון דרובא דהיתרא נינהו · כי קמספק בהיתרא קמספק · והא קמבטל איסורא לכתחלה ותנן אין מבטלין כו' (דאע"ג דאיסור בטל ברובא ה"מ היכא דאיערב ממילא · אבל לערובו ולבטולו בידים אסור דהכי תנן בתרומות סאה תרומה וכו') ה"מ בדאורייתא (כגון תרומה) אבל בדרבנן (כגון מוקצה דהכא) מבטלין עכ"ל :

והתוס' שם בד"ה ותנן כתבו הא דאמרינן דמדאורייתא חד בתרי בטל היינו היכא דמיערב ממילא אבל לאערובינהו בידים לבטולי אסור כו' אבל הכא מערבין לכתחלה ע"ש · הרי נראה דדעת התוס' דבאיסור דרבנן מבטלין לכתחילה · אך כ"ז הוא אם נפל האיסור לתוך ההיתר ואין בהיתר כדי לבטלו · כי ההיא דהכא בעצים שנפלו לתוך התנור · אבל ליטול איסור דרבנן ולערבו לתוך היתר מרובה כדי לבטלו גם לדעת התוס' אסור · וכן הוא דעת הרשב"א בתוה"ב שהרוצה ליטול איסור דרבנן ולערבו לתוך היתר לכתחילה כדי לבטלו אסור עיי"ש :

והרמב"ם בפט"ו ממאכלי אסורות הלכה כ"ה כתב אסור לבטל איסורין של תורה לכתחילה · ואם בטל הרי זה מותר ואעפ"י כן קנסו אותו חכמים ואסרו הכל כו' · אבל באיסור של דבריהם מבטלין האיסור לכתחילה · כיצד חלב שנפל לקדרה שיש בה בשר עוף ונתן טעם בקדרה מרבה עליו בשר עוף אחר עד שיבטל הטעם וכן כל כיוצא בו עכ"ל · הרי בעליל דדייק בלשונו דדוקא להוסיף עליו היתר ולבטלו · אבל ליטול האיסור לכתחילה ולבטלו לתוך ההיתר אסור · וגם ע"ז נאמר כך וכן כל כיוצא בו עיי"ש · וכן הוא דעת הטור ביו"ד סי' צ"ט ועיין בב"י שם וכן פסק הב"י בשו"ע שם סעיף ו' עיי"ש :

אך דעת הרא"ש אינו כן דאף באיסורא דרבנן נמי אין מבטלין דבביצה שם כתב והא דקאמרינן נמי דמבטלין איסורא דרבנן לכתחלה היינו דוקא היכא דמיקלי קלי איסורא · אבל בעלמא אין מבטלין לכתחלה אפילו באיסורא דרבנן ואפילו אין מתירין עכ"ל וכן הוא דעת הגהת מרדכי בחולין בפ' כ"ה · וטעמם הוא מדפריך הגמ' שם בתר דשני ה"מ בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין ולר"א דאמר כ"ד שיש לו מתירין אפילו בדרבנן לא בטיל מה"ל · ומשני ה"מ היכא דאיתא לאיסורא בעיני' הכא מיקלא קלי איסורא ומשמע לי' דכי מפליג מעיקרא בין דאורייתא לדרבנן אמסקנא סמוך גומר דדיקא בדקלי איסורא הוא דמבטל בדרבנן וכ"כ הב"י שם · הרי נראה דדעתם דאף באיסורא דרבנן נמי אין מבטלין ואפילו להוסיף ולבטל נמי אסור · והטור בא"ח סימן תק"ז וביו"ד סי' צ"ט הביא לדעת אביו הרא"ש ופסק כן עיי"ש · ועיין בב"י שם · ותה"ד בתשובה סי' כ"ד כתב שכן נוהגין וראיתי במהרש"ל ביש של שלמה בביצה פ"א אות ז' דתמה על הא דפסקי הרא"ש הלא זה נגד כל המחברים דס"ל דלעולם מבטלין איסור לכתחלה עיי"ש ועיין בקרבן נתנאל בביצה שם אות כ' בתמה על המהרש"ל בזה ומסיק שם דיש לו אילן גדול הלא הוא הר"מ מרוטנבורג סבר נמי כשיטת הרא"ש עיי"ש הוכחתו בזה :

אבל קשה דמה יענו הרא"ש ואינך פוסקים דסברי כוותיה דאין מבטלין רק היכא דמיקלי קלי איסורא במה דאיתא בירושלמי בפ"ב ה"א בכלאים · דפריך שם לא כן א"ר כל האיסורין שריבה עליהן בשוגג מותר במזיד אסור · ומשני תמן איסור תורה מרבה את לבטל איסור תורה · ברם הכא את מרבה לבטל מפני מראית העין עיי"ש והובא ג"כ בר"ש בפ' ב' מה' כלאים עיי"ש והרי התם בכלאים לא הוי מיקלי קלי האיסור ואפילו הכי מצי לבטלה · ופלא על המהרש"ל והק"נ שדברו בזה ולא עמדו בהא וצע"ג ואחר החיפוש מצאתי וראיתי בספר ארעא דרבנן שהעיר בזה ונשאר בצ"ע :

והב"י בשו"ע בא"ח סי' תק"ז סעי' ב' פסק דאם נשרו ביו"ט בתוך התנור מרבה עליהם עצים מוכנים ומבטלן · ובסי' תקי"ז סעיף ד' פסק בנר חנוכה אם נתערב בשמן אחר ואין ס' לבטלו י"א שאין להוסיף עליו כדי לבטלו · הרי הוא כדעת הטור בשם אביו הרא"ש דבעצים הוי קלי לאיסורא ולזה מותר לבטל ובנ"ח דהאיסור הוא בעין אסור לבטל אף דהוי איסור דרבנן עיי"ש · ולכאורה צ"ע דהלא ביו"ד סימן צ"ט סעי' ו' פסק איסור של דבריהם אין מערבין אותו בידים כדי לבטלו · ואם עשה כן במזיד אסור אבל אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו מרבה עליו ומבטלו עכ"ל הרי הוא כהרמב"ם והרשב"א · ומוכרחין אנו לומר בזה כפי שכתב המג"א בסי' תרע"ז דבנ"ח הוי דבר שיש לו מתירין · דמדינא מותר להשהותו לשנה הבאה והוי דומיא דהמן לכך החמירו בזה עיי"ש ועיין בט"ז בסי' תק"ז מש"כ שם · ובאמת יש עוד לדבר בזה ונלאתי להאריך וקצרתי :

ב) **אך** זאת צריכין לדעת לפי דעת הפוסקים דסברי דבאיסור דרבנן מבטלין · איך הוא דעתם באיסור דרבנן שיש להם עיקר מן התורה · כמו תרומת פירות · אף

ירושלמי דמאי פ"ז ה"ז: כלאים פ"ב ה"א · תרומות פ"ד
ה"ח · פ"ה ה"ג · ה"ט · ערלה פ"ג ה"א · ה"ו :
חגיגה פ"א ה"ח · סוטה פ"ח ה"א :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ג ממאכלות אסורות ובהה"מ ובכ"מ ובלח"מ
שם הלכה ט"ז · פט"ו שם ה' כ"ה ובכ"מ ובבל"מ
ובהגהת מיימוני שם · פ' י"ג מתרומות הלכה י"א · פ"ב
מכלאים ה' א' בכסף משנה שם · שער המלך פט"ו
ממא"א הלכה כ"ה :
טור או"ח בסי' תמ"ב ובב"י שם :
שו"ע שם ובט"ז סק"א ובמג"א סק"א · סימן תמ"ז בט"ז שם
ס"ק ה' ובמג"א ס"ק מ"ה ובפר"ח שם ס"ק י' · תנ"ב
בט"ז ס"ק ה' · תנ"ג בטור וב"י · ובט"ז ס"ק ב' ובפר"ח שם ·
תנ"ה במג"א ס"ק ט"ו · תק"ז ובט"ז ס"ק ב' ובמג"א ס"ק א' ·
ד' · תרכ"ו · ובט"ז ס"ק ב' · ובמג"א ס"ק ג' · תרע"ז ובט"ז
ס"ק ד' · ובמג"א ס"ק י"ב :

מקור חיים

דהוי רק מדרבנן · מ"מ יש להם עיקר מה"ת כמו תרומת
דגן תירוש ויצהר וכדומה אין מבטלין או לא שנא · והדבר
צריך תלמוד :

ואחרי העיון ראיתי כי פליגי בזה הראשונים · דלא כמה
התוס' והרמב"ם ואינך פוסקים דהתוס' שם
ביצה כתבו דהא דאמרינן דבדרבנן מבטלין היינו בדבר
שעיקרו הוא מדרבנן כמו מוקצה דעיקרו אינה אלא מדרבנן
וכדומה · אבל בדבר שעיקרו מדאורייתא כמו תרומה דאיכא
בזה כמה דברים האסורים מדאורייתא כמו תרומת דגן תירוש
ויצהר · בזה אפילו היכא דהוי מדרבנן כמו תרומות פירות
וכדומה אין מבטלין והביאו ראי' לזה מהא דחולין (דף צ"ח)
גבי האי פלגא דזיתא כו' עיי"ש · וכן כתבו להדיא בפסחים
(דף ל') בד"ה לשהינהו כו' עיי"ש :

אבל דעת הרמב"ם אינו כן · אלא איסור דרבנן אף שיש
לו עיקר מה"ת נמי מבטלין · דבפ' ט"ו ממאה"א
ה' כ"ז כתב כיצד חלב שנפל לקדרה שיש בו בשר עוף וכ"ש
בקדרה מרבה עליו בשר עוף אחר עד שיבטל הטעם · וכן
כל כיוצא בזה עכ"ל וכמבואר לעיל · (ומדנקט הרמב"ם בשר
עוף ולא נקט האי שיעור דבשניהם איכא פלוגתא) משמע
מיני' (דמשו"ה נקט בשר ע"ף להשמעינן) דאף שיש לו עיקר
מה"ת דהא שאר בשר בחלב הוי מדאורייתא · עכ"ז כיון
דזה האיסור הוא אסור רק מדרבנן הרי זה מוסיף ומבטל
וכן נראה שם מפשטא דלישנא דהרמב"ם דסבר דכל שאינם
איסורי תורה מתם מותר לבטל איסור לכתחילה עיי"ש · ומה
שכתב הגהת מרדכי דמלשון הרמב"ם משמע דסבר לדעת
התוס' מדנקט בשר עוף ולא נקט האי שיעור דהוי רבותא
טפי · דמשמע מיני' דאפילו באיסור דרבנן שיש לו שורש
דאורייתא מבטלין ש"מ דס"ל דבהא אין מבטלין והובא דבריו
בכ"מ שם ובב"י ביו"ד סימן צ"ט עיי"ש · ולדעתי צ"ע טובא
דאיך אפשר להביא להרמב"ם בהא דהאי שיעור אחרי דפסק
בפ' י"ד ממאה"א וכן בשארי מקומות דהאי שיעור אסור
מדאורייתא כר"י · כאשר אמר בע"ה בסוגיא דהאי שיעור
עיי"ש · וא"כ הוי זה גופא איסור דאורייתא ולזה נקט בשר
עוף בחלב · דזה הוי איסור דרבנן רק יש לו שורש בדאורייתא
וכן פסק הרמב"ם בפ"ט ממאה"א דבשר עוף בחלב הוא
מדרבנן · ונוסף לזה כתב בסוף ב"פ ממרים דכל האומר בשר
עוף בחלב מה"ת עובר בבל תוסיף עיי"ש · דבזה לא פליגי
רק בבשר חיה פליגי ר"ע וריוה"ג בחולין (דף קי"ג) במשנה
שם וגם פוסק בזה הרמב"ם כר"ע דבשר חיה בחלב נמי מותר
מה"ת עיי"ש ולזה הוכרח הרמב"ם לנקוט דוגמתו בבשר
עוף ולא בהאי שיעור · ומתמיהא על הכ"מ והב"י שם שדחה
דברי הגהת המרדכי ולא הזכיר כל אלה · אשר מזה ברור
דלא אפשר לומר כדעת הגה' מרדכי עיין בזה ותראה כי
כן הוא ברור בעזה"י · עכ"פ זאת הוא ברור דדעת הרמב"ם
אינו כדעת התוס' · אלא איסור דרבנן אף שיש לו שורש מה"ת
נמי מבטלין :

ובהגהת מיימוני ב"פ ט"ו ממאה"א כתב דהורה ר"ש
על מי חלב שנפל לתבשיל של בשר וצוה
להוסיף מים עד שיתבטל המי חלב דמי חלב דרבנן הוא כו'
הרי נראה אף דעצם האיסור דב"ח הוי מה"ת · וא"כ
הוי כן איסור דמי חלב דבר שיש לו שורש מה"ת · עכ"ז
אחרי דמי חלב הוי דרבנן מותר להוסיף ולבטל · והא דכתב
בפ' ע"ז שם דיין נסך שלא נאסר אלא ע"י כח העובד כוכבים
אינו אוסר אלא בס' ואין מבטלין אותה לכתחילה דהוי כאילו
יש לו עיקר מה"ת כיון דכתיב בהו ישתו יין נסיכם עכ"ל
אף דלהאורה הוא בהיפך ממש"כ במי חלב דהתם נמי יש
לו שורש מה"ת · אבל באמת כד דייקינן בלישנא נראה דנשמר
מזה וכתב יש לו עיקר מה"ת כוונתו דזה האיסור בעצמו הוא
איסור דאורייתא אף דנאסר. מכח עובד כוכבים משום דכתיב
וישתו יין נסיכם משא"כ במי חלב וה"ה נמי בשר עוף דחד
דינא אית להו דלא נאסר רק מדרבנן ואף דעצם האיסור
מב"ח הוי מה"ת והוי איסור דרבנן שיש לו שורש מה"ת
מבטלין ועי' בכל אלה ותראה כי כן הוא ברור בעז"ה :

והרשב"א בתוה"א הביא שם באורך ומסוף דבריו נראה
דשלשה דינים הוי בביטול האיסורין · הא')
איסור תורה אפילו שיעורו דרבנן אע"פ שנפל לתוך היתר
שאין בו שיעור לבטלו · אין מוסיפין עליו היתר כדי לבטלו ·
וא"צ לומר שאין מערבין אותו בידים כדי לבטלו · עבר ובטלו או
רבה עליו אם בשוגג מותר ואם במזיד אסור למי שנתבטל
בעבורו · הב') איסור של דבריהם שיש לו עיקר בדאורייתא
אין מערבין אותו בידים כדי לבטלו ואם עשה כן מזיד
אסור · אבל אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו מרבה
עליו ומבטלו · ג') איסור של דבריהם שאין לו עיקר
מדאורייתא כתרומות וחלות חו"ל מערבין ומבטלין אותה
ברוב לכתחילה · ויש אומרים שלא אמרו כן אלא בתרומות
וחלות חו"ל · אבל לא בשאר איסורין · ויש להם לדבריהם
ע"ש · ומה שיש לדבר בדברי הרשב"א הללו עיין בב"י שם
ועיין בדרישה שם שהאריך הרבה בכוונת הרשב"א ומה
שהעלה בזה · ועיין ג"כ בפר"ח שם שתמה על הב"י שהקשה
על הטור בכדי ולא דק · ואדרבה היה לתמוה עליו איך
לא כתב היתר ההוספה אלא בדבר שעיקר איסורא אינו
אלא מדרבנן · והלא אף באיסור שיש לו עיקר מדאורייתא
נמי התיר הרב ז"ל להוסיף ולבטל ע"ב · ולא ראיתי להאריך
בכל אלה · אחרי שאין לנו אלא פסקי הרמ"א שם שהחליט
דאף באיסורא דרבנן שאין להם עיקר מה"ת כלל אין לבטלו
או להוסיף עליו ועיין בש"ך שם ס"ק י"ז · ובפמ"ג במ"ש
בזה בשפ' ק"כ שם ואין להאריך ודו"ק :

ג) **ואחרי** כל אלה ראיתי לבאר אי הא דאין מבטלין
איסור הוא מדאורייתא או רק איסור דרבנן הוא
והנה בחולין (דף צ"ח ע"א) אריב"ל משום ב"ק כל איסורי
שבתורה בששים כו' ופריך לא למדוה אלא מזרוע בשלה כו'
ליגמר מהאי חידוש הוא ופי' רש"י דלכתחילה הותר לבטל
איסור והתוס' שם בד"ה לאו כו' כתבו וא"ת ומאי קושיא דילמא
היינו דווקא לענין שאין מבטלין איסור לכתחילה והכא שרי
וע"ש מה שתירצו הרי דס"ל לרש"י ותוס' הא דאין מבטלין הוא
איסור

שו"ע יו"ד סי' ל"ט בש"ך ס"ק ו' ובפמ"ג שם סי' פ"ד סעיף י"ג ובט"ז ס"ק ה' · צ"ט סעי' ה' · ו' · ובט"ז וש"ך שם ועיין באחרונים שהאריכו שם · ק"א סעי' ו' ק"ט סעי' ב' · קי"א בט"ז סק"ו · קט"ו בטור ובב"י מה שכתב בשם תרה"ד · ובשו"ע שם סעי' ג' ובש"ך ס"ק כ"ה · קכ"ב סעי' ה' · קל"ז בט"ז ס"ק ד' · קל"ח בט"ז ס"ק י"ד · רצ"ט בט"ז סעיף ק' א' · ובש"ך ס"ק ל"ו שם · שכ"ג בש"ך ס"ק י' · תורת חטאת כלל ס' · ובמנחת יעקב שם סעי' ק"א · דרישה שם סימן רצ"ט · כנה"ג שם סימן קט"ו. בב"י אות ל"ה · פר"ח סי' ס"ד ס"ק כ"ו האריך · ק"ה סעי' ק' י"ד · כרו"פ סי' צ"ט ס"ק ה' בפלתי שם · דגול מרבבה סי' שכ"ג :

מקור חיים

איסור דאורייתא · ועי' ברא"ש יוסף בחולין שם בד"ה וברש"י כו' ובד"ה בתוס' לא למעוטי כו' ודו"ק :

אך הרשב"א בחידושיו שם בד"ה והתנן זהו היתר כו' הביא בשם התוס' דמדאורייתא מבטלין והא דאמרינן אין מבטלין הוא מדרבנן והא דנאמר חידוש הוא הכי קאמר חידוש הוא שחידש בו תורה שמצוה לבטלו משא"כ בשארי איסורין דמ"מ גנאי הוא לו לבטל איסור לכתחילה וכאן הוא מצוה כו' ע"ש [וע"ש היטב בדבריו מש"כ וקשיא לי כו' דדבריו בזה צ"ע ודו"ק] ומסיק בדבריו שם דמ"מ דעת הראב"ד ז"ל באיסור משהו דאין מבטלין איסור לכתחילה מדינא דאורייתא ומייתי לה מהכא מדקרי לזרוע בשלה חידוש כו' ומיהו היכא דעבר ובטלו מדאורייתא בטל ואפי' במזיד ומדרבנן במזיד לא בטיל כו' ע"ש [ועי' בר"ן בפ' גה"נ שם באורך ועי' בהגהת מהר"מ בס שכתב שבתוס' שלפנים לא נמצא אלא תירוצא של הראב"ד הכתוב כאן ע"ש] הרי נראה דעת הרשב"א דס"ל דלדעת התוס' הוא רק איסור דרבנן דמדאורייתא מבטלין רק לדעת הראב"ד הוא איסור דאורייתא וכמבואר · א"כ קשה הלא ממש"כ התוס' בחולין שם מוכח בהיפך דגם מדאורייתא אסור לבטל וכמבואר לעיל אם לא נאמר דהך דברי התוס' שהביא הרשב"א לא הם הני שכתבו בחולין שם כי כל זה נמצא כמה פעמים בש"ס אבל דברי התוס' מחולקים המה ועי' היטב ודו"ק:

והנה הרמב"ם בפ' ט"ו ממא"ח ה' כ"ה כתב אסור לבטל איסורין של תורה לכתחילה ואם בטל הרי זה מותר ואעפ"כ קנסו אותו החכמים ואסרו הכל עכ"ל הרי נראה דסבר דאסור לבטל מדאורייתא אלא בדיעבד אם בטלו מבוטל ורבנן קנסוהו ואסרו הכל ע"ש ועי' בכ"מ שם ודו"ק :

והש"ך ביו"ד סי' צ"ט ס"ק ז' הביא דעת הרשב"א בתוה"ב הארוך בית ד' שער ג' והר"ן בפ' גה"נ דלדעת התוס' הוא מדרבנן ולדעת הראב"ד הוא איסור דאורייתא [וצ"ע מדוע לא זכר הש"ך שם אבר בתוס' בלנו לא נמצא כן] ומיהו בדיעבד גם דעת הראב"ד בטל וכמבואר בדבריהם וזה הוא דעת המחבר בשו"ע שם · אך מדברי הרב מנחם עזריה בתשובה סי' כ"ז מבואר שסובר כמ"ד דהוא רק מדרבנן ע"ש בש"ך ובפר"ח בסי' צ"ט ס"ק ח' ובפמ"ג ואין להאריך ודו"ק :

וראיתי בפר"ה שם שהביא ראיה לשיטת התוס' מהך מתני' דפ' י"א מתרומות מגורה שפינה ממנה תרומה אין מחייבין אותו לשיות יושב ומלקט אחת אחת אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין כו' דמוכח מזה דביטול איסורין הוא רק מדרבנן דאם נאמר דאסור מדאורייתא איך מקילין כ"כ אלא בודאי דאיסור דרבנן הוא ולזה הקילו שם ע"ש · והדבר צ"ע טובא דכל זה לא נאמר אלא אם נפרש להם מתני' בתרומה דאורייתא וכמו שכתב הרשב"א בתשובה בח"א סי' רכ"ג דהרמב"ם פי' להך מתני' בתרומה דאורייתא · וכן נראה דעת מקלת מרבותי ז"ל · ולהעתם אפי' משהו בעין כיוצא בו כעין גרגרי תרומה שבמגורה וטוחה שמן שבכד שאין דרכן של בני אדם ללקט ולטפח מבטלין לכתחילה ע"ש וכן כתב בחידושיו לב"ב (דף פ"ח א') גבי הרכינה ומיצת ע"ש · אבל אם נאמר כאיך מפרשי שהביא הרשב"א שם דמיירי בתרומה דרבנן ע"ש · דאייתו אינו ראי' וא"כ היה לו לפרש דבריו ובמקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר ועי' בהד"ר ודו"ק :

ובאמת אחרי העיון אף אם נאמר דהתוס' יפרשו להך מתני' בתרומה דאורייתא דאייתו אינו ראיה · דהרשב"א בתשובה בסי' תס"ג כתב הא דאין מבטלין איסור לכתחילה היינו דווקא במתכוין לבטל האיסור אבל היכא שאין כוונתו לבטל שוגג מקרי ושרי ע"ש · וכן פסק הטור באו"ח סי' תנ"ג ע"ש א"כ הכא במגורה נמי שאינו מכוון לבטל האיסור שרי אף דממילא יתבטל ואייתו אינו ראיה מזה לשיטת התוס' ועי' · ואף דממה שכתב התוס' בפסחים (דף ל' ע"א) בד"ה לשהינהו כו' נראה דלא ס"ל הכי רק אפי' באינו מכוון לבטל האיסור נמי אסור ע"ש · עכ"ז מכמה מקומות מבואר דאינו כן · וכן הר"ן בפסחים שם הקשה נמי קושיית התוס' שם דמאי פריך הא אין מבטלין איסור לכתחילה ותי' ע"ש · משמע מיניה דסבר כדעת התוס' דאף שאינו מכוון לבטל האיסור נמי אסור · ובע"ז פ' אין מעמידין גבי קנקנים של כותים חדשים מותר כו' כתב בפשיטות דכל שאינו מכוון לבטלו כדי להנות ממנו שרי. והוכיח כן מכלי מדין שאמרה תורה להגעילן למ"ד אין מבטלין איסור מדאורייתא ע"ש וצ"ע ועי' בפר"ח באו"ה סי' תנ"ג סק"ג ובשער המלך בפ' ט"ו ממא"ח ה' כ"ה והרבה יש לדבר באלה ונלאתי להאריך וקצרתי ודו"ק :

שוב ראיתי בשו"ת נוב"י משו"ת בחלק י"ד סי' מ"ס שכתב הא דהביא הרשב"א והר"ן בשם התוס' שמה"ת מותר לבטל איסור לכתחילה היינו דווקא דומיא דזרוע בשלה שהזרוע עצמה לא נתבטלה כלל ונשאר באיסורה לזר ונותנה לכהן אחר בישולה רק הטעם היוצא מהזרוע וגם בשאר הוא שנתבטל והטעם שנתבטל לא נשאר בו איסור כלל אבל יבש ביבש לבטל עצם האיסור והוא נשאר שם בעין ובאיסורו עומד באם יבוא אליהו ויאמר שזה הוא חתיכת האיסור הרי היא עומדת באיסורה אלא כל זמן שלא נודע לן שאין מכירין אותה הותר הדבר מחמת גזה"כ שנאמר אחרי רבים להטות וחד בתרי בטל בזה לכו"ע לא התירה התורה לבטל לכתחילה דאיך אפשר לומר שדבר שאפי' אחר הביטול אם הוכר הדבר יהיה אסור והשתא יבטלה לכתחילה בעת שהוא מכירה זה לא ניתן להאמר רק בטעם הנבלע בזה שכשנתבטל אין כאן טעם איסור כלל ובפרט בזרוע בשלה שהיה בו ששים או מאה לכל מר כדאית ליה דבזה אין אנו צריכים להתירו מטעם אחרי רבים להטות רק כיון שיש כאן ששים אין כאן טעם כלל ולא נשאר שום איסור · בזה ס"ל להתוס' שמותר לבטלו לכתחילה מה"ת ע"ש :

אך צ"ע אף דדבריו דברי טעם ורחוים הם למי שאמרם עכ"ז מה יענה בהך מתני' דפ' י"א מתרומות מגורה שפינה ממנה תרומה אין מחייבין אותו לשיות יושב ומלקט אחת אחת אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין ע"ש · ולפי דבריו דביבש כו"ע מודים דאסור מה"ת איך הקילו החכמים בזה כ"כ ביבש אף אם נאמר דמדרבנן הוא · אם לא נאמר משום דאין כוונתו לבטל להכי שרי וכמו שכתבתי לעיל ודו"ק ומצאתי במלה"ר שהעיר בזה ע"ש היטב :

ויעל פי דברי אלה יתורץ קושיית השער המלך בפט"ו ממא"ח הלכה כ"ה שהקשה שם לדעת התוס' דס"ל הא דאסור לבטל

שו"ת רשב"א סי' רכ"ב · שפ"ה · תס"ג : תק"ד · תתל"א תרומת הדשן סי' קע"א · מהרי"ט חלק א' יו"ד סי' י"ח · מנחם עזריא סי' כ"ז · רדב"ז חלק שני סי' ת"ק תקמ"ז · ובחלק חמישי סי' א' · קכ"ג · קכ"ד ·

צמח צדק סימן נ"א · נ"ב · פ' · נודב"י מהדורא קמא חלק יו"ד סי' כ"ו · ומה"ת חלק יו"ד סי' ס"ה · נ"ו · רע"א סי' ח' · ל"ח · מ"ז · שמן רוקח חלק שני סי' י"ד האריך שם · פני אריה ס"ב :

מקור חיים

לבטל איסור הוא רק מדרבנן מה נענו בהא דאיתא בחולין (דף ק"מ) דאמר רבב"י למעוטי ליפורי עיר הנדחת וקאמר הגמ' למאי אי לפילוה לא אמרה תורה שלח לתקלה ופי' רש"י ז"ל למאי להי מינייהו איצטריך קרא כו' פשיטא דעיר הנדחת אסור דלאו בר פילוה הוא דלא אמרה תורה שלח לתקלה דממון עיר הנדחת אסור ואם ישלחנה יביא בנ"א לידי אותו לאה"נ כו' ע"ש והרי וודאי דאם שלחה ליכא איסור משום דאזלינן בתר רובא ואפ"ה לשלחה לא איצטריך קרא למעט משום דלא אמרה תורה שלח לתקלה הרי בהדיא דלערב איסור בידים אסור מה"ת דאי הוא רק מדרבנן מאי האי דהקשה הש"ס לא אמרה תורה שלח לתקלה הא מדאורייתא מותר לשלחה ולבטלה ברוב לפרים דעלמא עכ"ל ע"ש · ולפי דברי הנב"י דהיכא דהאיסור הוא בעין גם התוס' סברי דאין מבטלין מדאורייתא דלא נאמרה אלא היכא דהאיסור הוא בלוע ולא הוי רק בטעמא בעלמא וכמו דהזרוע בשלה וכדומה א"כ בהך דליפור נמי הוי איסור בעיני' וניכר · ואם יבוא אליהו ויאמר שזה הליפור הוא הך דעיר הנידחת הרי היא באיסורה כמקדם קדמתה ובכעין זה גם התוס' מודים דאסור מדאורייתא לבטל ושפיר קפריך הגמ' שם לא אמרה תורה כו' · ובאמת גם הנב"י קמרמז רמוזי בזה ע"ש והוא ברור בעז"ה ודו"ק :

ובזה ניחא הא דהביא המשנה למלך בפ"ז מה' מעילה ה"ו ראיה דלבטל איסור לכתחילה אסור מה"ת מהא דחולין דהקשה אי לפילוה לא אמרה תורה שלח לתקלה והא ודאי דאם שלחה ליכא איסור משום דאזלינן בתר רובא ואפ"ה לשלחה לא איצטריך קרא למעט משום דלא אמרה תורה כו' · הרי בעליל דלבטל איסור ולערב בידים לכתחילה אסור מה"ת ע"ש ולכאורה קשה דאמאי לא הקשה מזה לשיטת התוס' דסברי דביטול איסור הוא רק מדרבנן ומאי יענו התוס' בהך סתמא דהש"ס שם אלא בוודאי דבזה גם התוס' מודים דבכעין זה דהאיסור הוא בעין אסור לבטל מדאוריי' וכסברת הנוב"י ודו"ק :

אמנם אחרי העיון היטב באלה נראה דלהתוס' לא ניחא בזה דבסנהדרין (דף ל"ג ע"א) איתא דן את הדין וזיכה את החייב וחייב את הזכאי טימא את הטהור וטיהר את הטמא מה שעשה עשה וישלם מביתו והקשה התוס' שם בד"ה מה שעשה וא"ת טיהר את הטמא אמאי מה שעשה עשוי ועוד אי מה שעשה עשוי אמאי משלם דהכתי לא מתוקמא דעירבן עם פירותיו עד לבסוף וי"ל דהשתא ס"ל כשעירבן בעה"ב ולבסוף ס"ל כשעירבן הכהן והשתא מה שעשה עשוי שעירבן ברוב פירותיו טהורים דבטלי ברובא וישלם מביתו שעירבן בפירות מועטים וא"ת למאי דס"ד בבכורות (דף כ"ח) דאתיא כר"מ הא שמעינן ליה בגיטין (דף כ"ד ע"ב) גבי נפלו ונתבלעו דאפי' שוגג לא יעלו דקנסינן שוגג אטו מזיד וא"כ היכי בטלי ברובא וי"ל כיון דעפ"י הכהן עביד לא קנים בהאי שוגג כו' ע"ש והשתא אם נאמר בזה כסברת הנוב"י דביבש ביבש לכו"ע לא התירה התורה לבטל לכתחילה א"כ מאי הוא שהקשה התוס' היכי בטלי ברובא הא לשיטת ר"מ קנים שוגג אטו מזיד הלא בגיטין (ד' כ"ג ע"ב) שם מבואר דר"מ קנים שוגג אטו מזיד רק בדרבנן אבל בדאורייתא קנים וא"כ הכא כשעירבן יבש ביבש הוי לדעת סברת הנוב"י איסור דאורייתא ובדאורייתא לא קנים ר"מ שוגג אטו מזיד וקושיא מעיקרא ליתא אלא בוודאי דהתוס' לא ניחא בהא רק ס"ל דמדאורייתא מותר לבטל איסור לכתחילה בכל מקום אף יבש ביבש והלא כהנוב"י [וחכם אחד העירני בזה]

והבריו נ"ע טובא אם לא נאמר דמיירי הכא בלח והוא דחוק ונ"ע ודו"ק :

ובאמת ראיתי שגם להפר"ח לא ניחא בכל אלה שכתב בסי' נ"ע ס"ק ח' שם וז"ל כללא דמלתא דלדעת הרמב"ם בדאורייתא קנסינן שוגג אטו מזיד ובדרבנן לא קנסינן ולפי"ז מש"כ בפ' ע"ו ממה"ח אסור לבטל איסורין של תורה לכתחילה ואם ביטל הרי זה מותר ואעפ"כ קנסו אותו הכמים ואסרו הכל לא מיירי אלא באיסורין של תורה ובשיעורין דרבנן ודמסיים בדבריו שם כיצד הרי שנפלה סאה של ערלה כו' אבל במין בשא"מ ואיכא טעמי וממשא דהיינו כזית בכדי א"פ לדעת הרב ז"ל או לדידן היכא דאיכא טעמא למאי דקיי"ל טעם כעיקר דאורייתא בכה"ג דאכתי אסור מה"ת אף אם ביטל בשוגג אינו מבוטל משום דקנסינן שוגג אטו מזיד דהא בדאוריי' קנסינן עכ"ל ע"ש והשתא אם נאמר דס"ל ג"כ כסברת הנוב"י קשה בהא דאמר דטעם כעיקר הוי דאורייתא ובכה"ג כו' הא אחרי הביטול שביטל בשוגג תו לא הוי בזה טעם כלל ובכעין זה מותר לבטל לכתחילה אף באיסור דאורייתא לדעת הנוב"י וכמבואר · אלא בע"כ דסבר הפר"ח דדיינינן ליה בעת שבא לבטל האיסור אם לא הוי גביה בם איסור דאורייתא היינו ביבש דחד בתרי בטיל ובא רק להוסיף ולבטל בשיעורי דרבנן בזה לא קנסינן שוגג אטו מזיד אבל בטעם כעיקר דעדיין לא נתבטל ואסור מדאורייתא בזה אסור אף בשוגג משום דבא לבטל איסור דאורייתא ובאיסור דאורייתא קנסינן ודלא כהנוב"י ועי' היטב בזה ודו"ק :

הגה"ה

[**ולפי** זה נ"ע מה שראיתי במלא הרועים באות ב' שהביא לדברי הנוב"י וכתב וז"ל ולפי דברי הרב בעל הנוב"י נתיישב קושיית הפלתי בסי' נ"ט ס"ק ס' שהקשה שם מהא דגיטין (דף נ"ד ע"ב) דקאמר שם הגמ' וכא הכא מדאורייתא חד בתרי בטיל וקנים ר"י שוגג אטו מזיד ולמה הוצרך הגמ' לומר דמדאורייתא חד בתרי בטיל הא אפי' אי מדאורייתא לא בטלה מ"מ כיון דמדאורייתא מותר לבטל במזיד האיך קנים שוגג אטו מזיד כיון דמזיד גופא מותר מה"ב עכ"ל · ואם נאמר כסברת הנוב"י לא קשה מידי דהא התם באגוזי פרך ורמוני באדין מיירי שהן יבש ביבש ובכה"ג לכו"ע מה"ת אסור לבטל עכ"ל ע"ש וכוונתו בזה לתרץ מה שהקשה הפלתי על הפר"ה דהחמיר באינו מינו משום דבדאורייתא קנסינן הא מה דאין מבטלין איסור הוא רק מדרבנן א"כ מה בכך אם יבטל גם במזיד אחרי דאין כאן איסור תורה דמה"ת מותר לבטל והנה כי באמת לבון הש"ס דחוק להפר"ח דקאמר שם והא הכא בניתפצעו אגוזים דמה"ת חד בתרי בטיל וקנים ר"י דמשמע היכא דמה"ת לא בטיל רק גם' בפיר קנים ר"י ולזה דהם הפלתי ראיית הפר"ח דכוונת הגמ' שם להקשות אף אם נימא דאסור לבטל איסור מה"ת כו' ע"ש ועל כל אלה בא המלא"ר והקשה דלפי סברת הנוב"י בלאה"כ לא מוכח מידי מהך דגיטין דהתם באגוזי פרך ורימוני באדין כו' ע"ש היטב ובאמת לא קשה מידי כלא מבואר דלהפר"ח לא ניחא לי' לכך סברת של הנוב"י כלל וכאמור ודו"ק :

וראיתי בתוס' יו"ט בפ"ד מתרומות מ"ח שהביא הא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא להרבות בהיתר בכדי לבטל האיסור · אבל היכא שאינו מרבה בהסיתני רק שמשנה בהאיסור ממה שהי' עד עתה ומפרידן כאשר הי' מקדם כדי לערבם יחד בכה"ג נראה לי דהרי לבטל ורבי אליעזר אוסר עכ"ל עיי"ש ועיין בכנה"ג ביו"ד סי' קצ"ו בב"י שם אות ל"ה · וראיתי ביד מלאכי שהביא לדברי הספי' יו"ט בח"ם אות מ"ד בשינוי לשון · אבל היא היא ושניהם לדבר אחד כוונו עיי"ש · אבל באמת יש לעיין בזה אם הוא רק באיסור דרבנן דווקא כמו תרומות פירות וכדומה ועיין רש"י ביצה

(דף ג':) או אפשר דגם באיסור דאורייתא נמי הכי הוא ועיין בתרומות שם פ"ה מ"ו ובירושלמי שם · והרבה יש לדבר גם בזה וקצרתי ועיין :

אבל אחר העיון מצאתי וראיתי בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תנ"ה שכתב לזה וז"ל שם הא דאין מבטלין איסור לכתחלה · היינו היכא שמבטל האיסור ואוכלו · אבל לכתוש האיסור ולהפרידו מן ההיתר אין זה מבטל איסור · אלא מכשיר את ההיתר ומפריד ממנו האיסור הבלוע בו ומותר דהא לא נאמר כן בטלת כל דיני הגעלה וליבון והגעת הכלי · ומסיק שם דכל מי שאוסר בזה הוא מבלה זמן ואסור לשומען עיי"ש · וזה הוא הך שהביא התוס' יו"ט ואף דהתם הוי דורש האיסור ומערבן יחד · אך כשתעיין בדברי הרשב"א שם תראה כי זה הוא · וכן כתב הר"ן בפ"ב דע"ז גבי הגעלה דלא אמרו אין מבטלין איסור לכתחילה אלא במתכוין לערב כדי להנות ממנו · אבל במתכוין להכשיר הכלי ואינו נהנה מהאיסור שרי ע"ש וכן כתב הריב"ש בתשובה סי' שמ"ע ועיין :

ומצאתי וראיתי ברשב"א בתשובה שם דסותר א"ע · דבסי' תס"ג כתב דכל האסורין שריבה עליהן בשוגג מותר ואעפ"י שטוחן במזיד · עכ"ז לענין ביטול ניקרא שוגג שלא נתכוין לבטל אלא לטחון ולאכול וכדאיתא בירושלמי אף טוחן לכתחילה ומותר · שכן דרך הכהנים טוחנים מדומע בבתיהם עיי"ש · הרי נראה בעליל דסובר דאין אסור לבטל אלא במתכוין לבטל · אבל כל היכא שמתכוין לתקן המאכל ולאכול מותר עיי"ש · ובתשובה שם בסי' תתל"ח גבי חטים מבוקעים שנהגו קודם פסח · כתב שיש לאסור משום שאין מבטלין איסור לכתחילה עיי"ש · הרי דסתר א"ע וצ"ע :

והעיקר בזה הוא כמש"כ דכל היכא שלא נתכוין לבטל מותר וכ"כ הב"י בסי' פ"ד בדבש שנפל בו נמלים יחממו עד שיהי' ניתך ויסננם · והטעם הוא שלא בא אלא לתקן הדבש · וכן הביא להלכה בשו"ע שם סעי' י"ג ועיין בט"ז ובש"ך שם · וכן כתב הרמ"א ביו"ד בסי' קט"ו בחמאה של עובד כוכבים שמותר לבשלה לכתחילה כדי שילכו ליחלוחי חלב שאין כאן מבטל איסור לכתחילה משום שאין כוונתו לבטל אלא כדי שילכו הליחלוחי חלב שבה עיי"ש · וכן הוא בתה"ד בסי' ק"ד וסי' קע"א וכן כתב בשו"ת מהרי"ט צהלון בסי' פ"א ועיין בפר"ח באו"ח בסי' תנ"ג וביו"ד בסי' ס"ד ס"ק כ"ה שדחה שם דברי תשובת הריב"ש הנזכר · ובט"ז ביו"ד סי' קל"ז סק"ד ובשו"ת הר"ן סי' נ"ט ובתשובת מנחם עזריה סי' כ"ז ודו"ק בכל אלה וקצרתי :

גם מה שהביא הדרישה ביו"ד בסי' צ"ט הא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא רק באיסור שנתערב בהיתר · אבל היכא שהיתר נתערב בהיתר ועי"ז התערבות נאסרו יחד כמו שטעה לא שייך ביטול עיי"ש · ובאמת כבר קדמו בזה התוס' והרא"ש והסמ"ג והובא בב"י בסי' רנ"ט וכ"כ הרשב"א בח"א בתשובה בסי' רנ"ט וכ"כ הרמ"א בשו"ע שם ועיין בט"ז ובש"ך שם מש"כ לחלק בין חך דטעמו לאיסור בב"ח דהוי נמי כעין זה ועיין בדרישה שם סי' רנ"ט שכתב לחלק בזה ועיי' בחידושי ר"ע בכלאים פ"ט מ"א ובתפארת ישראל בחידושיו שם והרבה יש לדבר בכל אלה וקצרתי :

ואחרי כל אלה סוף דבר הכל נשמע להלכה ולמעשה באיסור דאורייתא אפילו בשיעור דרבנן אין מבטלין אפילו היכא דמיקלא קלי · ובדרבנן היכא דמיקלא קלי כו"ע מודים דשרי להוסיף ולא לבטל האיסור בעין · ובב"ח דאסור משום דהוי האיסור בעין דנכנס בשעת ביטולו וכמ"ש המג"א שם ועיין בש"ך בסי' צ"ט ס"ק י"ט · והיכא דלא מיקלא קלי לדעת המחבר מבטלין אפילו איסור שיש לו שורש מה"ת · אך אנו אין לנו אלא כפסק הרמ"א שם דאין לבטל או להוסיף אף באיסור דרבנן וכן נוהגין ואין לשנות רק לעת הצורך יש לנו לסמוך על המחבר וכמש"כ הפר"ח בס"ק י"ט דבדרבנן מבטלין בכל גוונא אף היכא דלא קלי איסורא וכמש"כ המחבר · ובכאן וכש"כ בנר המוכה שאין לו עיקר מה"ת וכן הוא העיקר עיי"ש ועיין בפמ"ג מש"כ בזה ומה שיש לדבר עוד בזה סמכתי על המעיין במה שציינתי לעיל בעז"ה דו"ק ותשכח :

סוגיא י"ט אין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

ברכות כ"ה ע"א :
שבת כ"א ע"ב · ע"ט ע"ב · קט"ז ע"א :
יומא י"ב ע"ב ובד"ה ד"ה כהן · כ"ג ע"ב · ע"ג ע"א :
מגילה ט' ע"ב · כ"א ע"ב · כ"ו ע"א ברש"י ד"ה אבל ומש"כ שם על הגליון שם וברש"י ותוס' רי"ף ור"ן שם · כ"ז ע"א · שם ע"ב :
ע"ז נ"ב ע"ב גבי אבני מזבח ששקצום כו' :
סנהדרין מ"ח ע"א :
הוריות י"ב ע"א :

מנחות ל"ב ובתוס' ד"ה הא מורדין · ל"ט ע"א · צ"ט ע"א ומ"ש על הגליון בצ"ע :
תמיד ל"א ע"א :
תוספתא פ"ב במגילה אות ז' ואות ח' · טור אבן במגילה כ"ו :
ירושלמי שקלים פ"ה ה' ט"ז בתקלין הדתין שם · שם בפ"ו הלכה ד' · מגילה פ"ג הלכה א' · פ"ד ה' י"ב · בכורים פ"ג ה"נ · יומא פ"ג הלכה ח' · שבועות פ"א הלכה ה' ;

דע כי להך סוגיא דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה יחובר גם הא דאמרינן בכמה מקומות בש"ס מעלין בקודש ולא מורידין והרבה פרטים ימצאו בם · לזאת ציינתי בתחלה כל המקומות המדברים באלה · ועתה באתי להעיר קצת ולבאר רק שמין מנהו בדרך קצרה בעז"ה והוא :

בשבת (דף ע"ט:) תנן תפילין שבלו וס"ת שבלה אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה · וכן הוא ביומא (דף י"ב: ובד' כ"ג:) בפלוגתא דרבי ור' דוסא · דר"ד סבר דהך קרא דוילבש על בשרו אתא לרבות דבגדי כה"ג ביוה"כ כשרין לכהן הדיוט · אמר רבי שתי תשובות בדבר · חדא דאבנטו של כה"ג (ביוה"כ שהוא של בוץ) לא זה הוא אבנטו של כהן הדיוט (שהוא של כלאים) ועוד בגדים שנשתמש בהן קדושה חמורה תשמש

רמב"ם בפ"ה מהלכות תפילין ה' א' ובכ"מ שם פ"ד מהל' כלי המקדש הלכה כ"א · פי"ז מהלכות סנהדרין הלכה ד' ובכ"מ שם · שעה"מ בפ' י"א מהל' תפלה ה' י"ד : טור או"ח סי' קנ"ג · ובב"י ובב"ח שם סי' קנ"ד ובב"י ובב"ח שם · ובדרישה ופרישה שם : שו"ע סי' קנ"ג ובט"ז סק"ב · ובמג"א סק"ה ובסי' קנ"ד בט"ז ס"ק ז' האריך ובמג"א ס"ק י"ד : פרמ"ג שם בב"י קנ"ג במשבצות זהב סקט"ו האריך · ובסי' קנ"ד בט"ז סק"ז : טור יו"ד סי' רנ"ט ובב"י שם בד"ה ואהא ובד"מ שם · ופרישה שם · שו"ע שם בש"ך ס"ק ד' וס"ק י"א :

מקור חיים

תמתם בכן קדושה קלה כו' · ובברכות גבי מעשה דר"ג ורבי יהושע קאמר הגמ' שם נמי הכי נעבד נעבריה לר"א גמידי מעלין בקודש ולא מורידין · ובשבת (דף כ"א:) גבי נר חנוכה דפליגי ב"ש וב"ה ולחד תנא אליבי' דב"ה שם נאמר דמוסיפין משום מעלין בקודש ולא מורידין · וכן ביומא (דף י"ב:) גבי מעשה ביוסף בן אלם בציפורי שאירע פסול בכה"ג ומינוהו אחר תחתיו · ואמרו חכמים ראשון חוזר לעבודתו · שני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט · לכה"ג משום איבה כהן הדיוט משום מעלין בקודש ולא מורידין · וכן הוא שם (בדף ע"ג ·) ובמגילה (ד' ט':) ובהוריות (דף י"ב:) ובמגילה (ד' כ"א :) גבי אהרן בקרא ד' הוא מבושה משום מעלין בקודש ולא מורידין · וכן הוא במנחות (דף ל"ט ·) דתנא שם כשהוא מתחיל לכרוך מתחיל בלבן הכנף מן כנף וכשהוא מסיים מסיים בלבן משום מעלין בקודש ולא מורידין וכן הוא שם (בדף נ"ט) במשנה שם דשני שולחנות היו באולם מבפנים על פתח הבית אחד של שיש ואחד של זהב על שיש נותנים לחם הפנים בכניסתו ועל של זהב ביציאתו שמעלין בקודש ולא מורידין · וכן הוא בתמיד (דף ל"א ע"ב) ע"ש ובמנחות (דף נ"ט) שם קאמר הגמ' ומנ"ל דאין מורידין אמר רבי דאמר קרא ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו ומנ"ל דמעלין אמר ר"א בר"י דאמר קרא את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקוע פחים ציפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו ויהיה לאות בבני ישראל בתחילה תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח ע"ש ועי' בפי' רש"י שם · ובשבת (דף כ"א ע"ב) כתב רש"י מעלין בקודש ולא מורידין מקרא ילפינן לה במנחות ע"ש :

ולכאורה צ"ע דבמגילה (דף כ' ע"א) בהא דאם מכרו ס"ת לא יקחו ספרים כתב רש"י שם משום דמעלין בקודש ולא מורידין · וז"ל התוספתא מעלין בקודש דכתיב ויקם משה את המשכן (שמות י"ז) בצלאל עשה ומשה שהיה גדול ממנו הקימו · ולא מורידין דכתיב את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו וגו' (במדבר י"ז) כיון שהוקדשו הוקדשו עכ"ל וצ"ע מדוע לא הביא רש"י הך דרשא דמנחות וכמו שמרמז בשבת שם · ועי' בהגהת רי"פ על הגליון שם והדבר צריך תלמוד ועי' :

והרמב"ם בפ"ה מס' תפילין הלכה א' כתב ספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה ולא מן הגליונות של ס"ת כותבין עליהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה המורה לקדושה קלה וכן פסק הטור והמחבר ביו"ד סי' ר"ל ועי' בט"ז ובש"ך שם ועי' באליהו רבה באו"ח סי' נ"ב ס"ק ע"ז מש"כ שם ועי' בשו"ת נוב"י מהו"ת ח' יו"ד סי' קנ"ג שהאריך באם יש היתר לכתוב ביתרון הקלפים של ס"ת תפילין ומסיק דהמורה להקל לא מהתבם אבל לכתוב בו מזוזות אין להקל ע"ש ותמ"ל בדבריהם וקצרתי ועי' :

והב"ח באו"ח בסי' נ"ג הביא בשם רש"ל וז"ל נראה דאין קרוי הורדה מקדושה אם מניחין שארי ספרים בארון אצל ס"ת דהא עדיין בקדושתו קאי תדע שהרי אנו מניחים לעולם יריעות פסולים בארון וס"ה חומשים ושארי ספרים · אכן צ"ע היכא שהוציאו הס"ת ממנו אם יכולין להניחו שם שארי ספרים דמאחר דלית ביה ס"ת הוה הורדה מקדושה לפי שעה או לא עכ"ל הרש"ל · והב"ח הוכיח שם דאף לפי שעה מיקרי הורדה והאסור ואפי' להניח אצל ס"ת נמי נראה דאין להקל דמאן לימא לן דמנהג וותיקין הוא ע"ש · והט"ז שם בסי' קנ"ד סק"ז והמג"א שם בס"ק י"ב הביאו ג"כ לדבריהם והט"ז כתב שם דלפי"ז לא יפה הם עושים שביום הוש"ר מוציאים כל הס"ת ושמים שם נר דולק בארון הקודש והוי דופן אה"ק תשמיש להותו הנר אלא י"ל כיון שעושין כן לכבוד התורה לסי' תורה אור דהיינו רמז בזה כשאין שם ס"ת צריך לאור הנר כן נראה הוגה למי שעושה כן אבל אין זה מספיק ע"ש :

וראיתי בשו"ת חות יאיר סי' קס"ב כתב וז"ל נשאלתי אי שרי להתיך עשים ישנים בלאים ושבורים שאין משתמשים בהם לעשות מהן פמוט של כסף לתלותה בביהכ"נ להדליקה בכל שבת · והשיב דיש להתיר מפני שהותכו נאמר דפנים חדשות באו לכאן ולא דמי לההיא דסי' קנ"ד סעי' ו' דאין עושין מתיבה כסא לס"ת כו' די"ל דלא מיקרי שינוי משום דאפשר להחזיר לבריותו כמבואר בחו"מ סי' ש"ס ומסיק דבשלימים להתיך צ"ע אי לית בו משום לא תעשון כן לה' אלהיכם אם אינו עושה ע"מ לתקן או לעשות מהן קדושה יתירה מנייהו ע"ש ועי' בשו"ת ה"ס ח' או"ח סי' מ"ב מש"כ שם והו"ק :

אבל אחרי העיון ראיתי לומר דשבורין מותר לשנות לקדושה קלה אף בלי סברת החו"י משום דפנים חדשות באו לכאן דהוא סברא דחוקה כנראה לשמעיין בזה · ובאמת אף בלא זה יש להתיר עפ"י מה שכתב הט"ז בסי' קנ"ד סק"ז וז"ל ולולא דמסתפינא הוה אמינא מילתא חדתא · הא דאמרינן דאסור לעשות מקדושה המורה קדושה קלה היינו כל זמן שראויה לקדושה המורה מבא"כ אם אינה ראויה עוד לקדושה המורה רק לקלה עדיף טפי לעשות הקלה ממה שתהיה פנויה ותגנז וראיה ממטפחת ס"ת שבלה עושין ממנה תכריכין למת וזו היא גניזתה והא בהיותה קיימת אסור לעשות כן אלא בע"כ כיון שטעון גניזה הוי הך גניזתה ה"נ הוי עדיף טפי לעשות בה קדושה קלה ממה שתהיה פנויה לגמרי ע"ש וא"כ הכא נמי בהך מעשה דהחו"י בשבורין דאינם ראוין עוד לעשות מהן לקדושה המורה מותר לעשות מהן פמוט בביהכ"נ ולהדליק בה בכל שבת ממה שיהיו פנוים לגמרי בלי שום תשמיש קדושה כלל · ואף דאפשר להחזירה להתעקם ולהלך ביניהם · מ"מ אחרי העיון היטב תראה כי כן הוא בעז"ה ודו"ק :

אך כד נעיין בזה היטב דברי הט"ז תמוהים המה וצ"ע טובא · דמאי ראי' הביא לסברתו מהך דמטפחת שבלה כו' דלא התם דינא הכי שטעון גניזה דתשמישי קדושה נגנזין וכמבואר במגילה (דף כ"ו ע"ב) דתשמישי מצוה נזרקין ותשמישי קדושה נגנזין ולפיכך מטפחות ס"ת שבלה צריכה גניזה ולזה עדיף טפי לעשות ממנה תכריכין למת ולקיים בזה גם מצות גניזה מלגונזה בקרקע בלי שום תשמיש מצוה כלל · ולזה הוא דקאמר רבא שם וזו היא גניזתה דקיהיב טעמא למלתא · ולזה קמדייק בלישנא שם מטפחות ס"ת שבלה עושין ממנה תכריכין למת וזו היא גניזתה ע"ש היטב בסוגית הגמ' שם ותראה כי כן הוא · משא"כ לעשות מהן קדושה קלה ולהורידה מקדושתה באין גניזה מנ"ל דמותר לעשות כן אחרי הכלל דקיי"ל לן הש"ס דתשמישי קדושין צריכין גניזה וצ"ע :

ולבד

ט"ז ביו"ד סי' רפ"ב סק"ג. תבואות שור ביו"ד בסוף הספר בבכור שור בחידושיו למגילה שם. שו"ת רע"א סי' ב' ג'. שאגת אריה סי' מ"ז מ"ח. נודע ביהודה בתו"ק ה' יו"ד סי' ע"ו. ובמהו"ת ה' יו"ד סי' קע"ג. מנחם עזריה סי' צ"ג. דרכי נועם בח' או"ח סי' ב'. משאת בנימין סי' צ"ט. עבודת הגרשוני סי' ס"ה. חות יאיר סי' נ"ט. ברכי יוסף סי' קנ"ד בשיורי ברכה שם:

מקור חיים

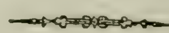
ולבד זה מה יענה בהא דאמרינן ביומא (דף י"ב ובדף כ"ג ע"ב) בהא דפליגי ר' יהודה ור' דוסא דר"י סבר דהך קרא דוילבשם אתי לרבות מצנפת ואבנט להדיוט ור' דוסא סבר דבא לרבות בגדי כה"ג ביוה"כ שכשרין לכהן הדיוט בכל השנה. ואמר רבי שתי תשובות בדבר חדא דאבנטו של כה"ג לא זה הוא אבנטו של כהן הדיוט (דאבנט של כה"ג היה של בוץ) משא"כ אבנט של כהן הדיוט הוא של כלאים (ועי' בדף י"ב ע"א דפליגי בזה רבי וראב"ש) ועוד בגדים שנשתמשה בהן קדושה חמורה ישתמש בהן קדושה קלה כו' ע"ש. והשתא אם נאמר כסברת הט"ז דכל היכי דאינה ראויה לקדושה חמורה עדיף טפי לעבוד בה קדושה קלה ממה שתהיה פנויה לגמרי ולגנוזה הלא לרבי שם הוי הך והניחם שם מלמד שטעונין הך בגדי של כה"ג גניזה. ואף לר"ד דפריש שם והניחם שם שלא ישתמש בהן כה"ג ביוה"כ אחר. עכ"ז עדיף טפי לעשות בהן קדושה קלה ולהלבישם לכה"ד ממה שיהיו מונחים בלי שום תשמיש קדושה כלל. וא"כ מאי פריך רבי לר' דוסא שם. ועוד בגדים שנשתמש כו' אלא בודאי אף היכא דאינם ראוין עוד לכך קדושה חמורה. מ"מ אסור להוריד מקדושתן והוא ברור בעז"ה ולע"ג:

ובהחפשי באמתחת הספרים שלי מגודל חומר הקושי מצאתי וראיתי בתבו"ש בחידושיו בסוף הספר בבכור שור שם למס' מגילה שהעיר בזה והוסיף שמה עוד בזה מהא דאיתא בע"ז (דף נ"ב ע"ב) גבי אבני המזבח שטמאום מלכי יון וגנזום בית חשמונאי דאמרי היכי נעביד נתברינהו (פי' לבטלו מע"ז ואח"כ נעשה בהם למזבח) אבנים שלימות אמר רחמנא כו' ופריך הגמ' שם נתברינהו ונסקלינהו לנפשייהו דהא חול הוה. ומשני כיון דאשתמש בהו לגבוה לאו אורח ארעא לאשתמושי בהו הדיוטא ע"ש. ואי איתא לדברי הט"ז קשה כיון דמשמע דרצונם היה לעשות מהן מזבח משום דהכבר נשתמשו למזבח. א"כ השתא דאי אפשר למזבח משום דכתיב אבנים שלימות. אכתי הוה להו לעשות מהם קדושה אחרת הקלה. מזה לא מיבעי לר' נחמי' דס"ל בפ"ב דסוטה דאבני עזרות והיכל היו כשרים להניף ברזל עליהם מבחוץ וכוותי' פסק הרמב"ם בפ"ה מה' בית הבחירה משום דסתמא דהגמ' כוותי' הוא ע"ש בכ"מ. א"כ הי' אפשר להוציאן לחוץ ולתקנם דהא חול הוה. ונהי דלאשתמושי בהו הדיוטא אסור. מ"מ הוי להוציאן ולסתתן ולקובען בבנין העזרות. אלא אפי' לרבי שם דהכבר שאפילו בעזרות אי אפשר ע"י כיתות כ"מ היה להכניס האבנים לקדושה קלה בלשכת הבנויות בהר הבית וכן בחיל דמ"מ יש בהן קדושה קלה כמש"כ בריש מס' כלים במתניתין דעשר קדושות הן ע"ש וא"כ למה גנזום אלא בודאי דעדיף טפי לגנזן מלהוריד מקדושתן החמורה שהי' בהן לקדושה קלה (וזה נכלל באמת דהך הירולא דקאמר הגמ' שם בהא דלאו אורח ארעא) ע"ש ולע"ג מזה נ"כ על דברי הט"ז ועיין:

ומזה בהקשה שם ג"כ על הט"ז מהא דכתב הרמב"ם בסוף פ' י"ז מה' סנהדרין וז"ל שם וראי' ברורה דלא כהט"ז ממש"כ הרמב"ם בס"פ י"ז מסנהדרין ע"ש עכ"ל. וכוונתו הוא על מש"כ הרמב"ם שם בה' ט' וז"ל אבל ראש הישיבה שחטא מלקין אותו ואינו חוזר לשררתו ואינו חוזר להיות כאחד משארי סנהדרין שמעלין בקודש ולא מורידין עכ"ל והשתא אי נאמר כסברת הט"ז אמאי אינו חוזר להיות כאחד משארי סנהדרין הרי דאינו ראוי להיות עוד בשררותו כמקדם ועדיף טפי להיות כאחד מהסנהדרין מלהיות יושב בטל בלי שום מעלה. דהלא ע"ז לא נאמר הך דמעלין בקודש כו'. וגם מזה קושיא חמורה על הט"ז ועיין:

אבל באמת אי מהא אפשר להמליץ בעדו. דהתם הוי הטעם משום דאי אפשר עוד בזה מהך טעמא דכתב הירושלמי והובא בכ"מ שם כן אם נאמר משום כיון שהיה מעולה וחטא במזיד בעון שחייב בו מלקות. או משום שבני אדם יזלזלו בו הלכך לא יחזירן ע"ש וא"כ אין דנין אפשר משלא אפשר ועי' היטב בדברי הרמב"ם שם ותראה דעדיף טפי לומר דהא דאמר הרמב"ם שם דמעלין בקודש כו' קאי אתרווייהו. הן על הא דאינו חוזר לשררותו והן על הא דאינו חוזר להורות כאחד משארי הסנהדרין דזה הוא הורדה לגבי' דבני אדם מזלזלין אותו, דאם נאמר דלא קאי רק על הא דאינו חוזר להיות כאחד כו'. דהוא סיפא דמילתא. מהוא לא ביאר נמי טעמא דמלתא דאינו חוזר לשררותו. הלא דרך הרמב"ם תמיד לפרש דבריו ולבארם היטב כנודע. אלא בודאי דעל שניהם נאמר זה. ואף אם נאמר דקאי רק על סיפא דמילתא מ"מ לאו ראי' ברורה הוא כ"כ. לדחות מזה דברי הט"ז מכל וכל אם לא מהא דלעיל ול"ע. ובתשובתי בזה על הא דנשאלתי אם מותר לעשות מתפוחי כסף התלוין לנוי על הס"ת גביע כסף לקידוש בבהכ"נ האריכתי שמה בזה בעז"ה ע"פ שיטת הפוסקים. ואין כאן מקום להאריך וקצרתי ודו"ק:

שוב ראיתי בברכי יוסף בסי' קנ"ד בשיורי ברכה שם שהביא דנשאל לחכם מי שהיה לו ס"ת מונחת בארון ועשה לו ארון אחר והושם בו אם מותר להשתמש בארון ראשון לשום בו גמרות ופרושים ושארי ספרים. והשיב שמותר וראי' מפ"ק דשבת גבי י"ח דבר דגזרו שלא להגיע תרומה אצל ספרים שהיו אומרים האי קודש והאי קודש וגזרו לפי שהיו העכברים מפסידים הספרים אגב האוכלים. משמע אי לאו הכי כי הכא דליכא אוכלים שרי. ואין זו ראיה דהתם הס"ת במקומה עומדת וקדושתה קיימא. ועוד דשמא קדושת תרומה הוי כקדושת ס"ת. אבל הכא שאין הס"ת שם אסור להניח שם הגמרות והפרושים שהרי מורידין מקדושתן כדאמרינן גבי תיבותא דארפט דאסור למעביד מיני' כורסיא ע"ש. ועוד יש לדבר באלה רק סמכתי על המעיין במה שכתבתי לעיל אז תבין ותדע הכל בעז"ה וקצרתי דו"ק ותשכח:

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

פסחים ס"ד ע"ב׳ ק"ג ע"א ברש"י וברשב"ם שם בהא דעל המזון שהוא בתחילה :
יומא ל"ג ע א ובתוס׳ ד"ה אין מעבירין ׳ נ"ח ע"ב׳ ע׳ ע"א :
מגילה ו׳ ע"ב ובתוס׳ ד"ה מסתבר׳ ובטורי אבן שם האריך :
מו"ק ט׳ע"א ברש"י שם על הא דפלם מעגל רגלך כו׳ :
זבחים נ"א ע"א בתוס׳ ד"ה אשר :
מנחות ס"ד ע"ב׳ ובתוס׳ ד"ה אבע"א :

הנה בסוגיא זו נסתפקתי בשלושה א] אי הא דקיי"ל אין מעבירין על המצות הוא מדרשת הכתוב ודבר תורה הוא׳ או חז"ל אמרו לכל אלה בסברא בעלמא׳ ודבר דרבנן הוא ׳ ב] אי נאמר דבר זה רק היכא בשתי מצות השוים הם בדיניהם׳ אבל היכא דחד עדיפא מחבירו לא נאמר בזה הך דאין מעבירין על המצות׳ או לא שנא ׳ ג] אם היכא דחד מן המצות הוא מצוה דאורייתא והאידך הוא מצוה דרבנן אי אמרינן גם בזה הך דפגע ברישא אף בדרבנן נמי אין עוברין עליה ומצוה הבא בתחילה עשה׳ או לא נאמר רק בשתיהן שוים׳ הן בדאורייתא הן בדרבנן׳ ועל כל אלה ראיתי לבאר בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה והוא :

מקור חיים

במגילה (דף ו׳) תניא קראו המגילה באדר ראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר השני שכל מצות הנוהגות שנוהגות בשני נוהגות בראשון חוץ ממקרא מגילה ר"א בר"י אומר אין קורין אותה באדר השני שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון רשב"ג אומר משום ר"י אף קורין אותה באדר השני שכל מצות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון כו׳ ושניהם מקרא אחד דרשו בכל שנה ושנה ר"א בר"י סבר בכל שנה ושנה מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לשבט אף כאן אדר הסמוך לשבט ורשב"ג סבר בכל שנה ושנה מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן אף כאן אדר הסמוך לניסן׳ בשלמא ר"א בר"י מסתבר טעמא דאין מעבירין על המצות׳ אלא רשב"ג מ"ט א"ר טעמא דרשב"ג מסמך גאולה לגאולה [פורים לפסח] עדיף עיי"ש. הרי דלר"א אתא הך דבכל שנה ושנה לאורויי דאין מעבירין על המצות׳ הרי דדבר תורה הוא :

אבל באמת זה אינו דנוכל לומר דהא דנאמר בכל מקום הך כללא דאין מעבירין על המצות הוא עפ"י מאמרי חז"ל בסברא בעלמא דכן הדעת נותנת׳ וכן נראה בכ"מ דאמר ר"ל אין מעבירין על המצות משמע דמסברא הוא ועיי׳ במקומות המצויינים מלעיל ותראה כי כן הוא׳ וכן משמע באמת מהך סוגיא גופא דאמרי הכי מסתברא דאין מעבירין על המצות דכוונתם בזה אחרי דקיי"ל בכ"מ אין מעבירין על המצות עדיף טפי לדרוש נמי הך דבכל שנה ושנה לאדר הסמוך לשבט׳ ובלא הך טעמא דאין מעבירין הוה אמינא דטפי עדיף לדרוש אדר הסמוך לניסן מהך טעמא דניסמוך גאולה לגאולה ובאמת דקיי"ל דאין מעבירין על המצות וכן המסתברא לזה ה"ל לר"א בר"י דעדיף לדרוש נמי הכי אדר הסמוך לשבט מהך טעמא׳ אבל זאת הוא דהא דאין מעבירין על המצות מסתברא הוא בכל מקום ומאמר חז"ל הוא׳ וכן נראה מדברי התוס׳ שם בד"ה מסתבר שהקשו שם אהא דתנן שיירי הדם הי׳ שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון ודייקי טעמא דה"ק אל יסוד מזבח העולה כו׳ וקשה למה לי קרא תיפוק ליה מהך דאין מעבירין על המצות כו׳ עיי"ש׳ נראה נמי דהך דאין מעבירין לאו מהאי דבכל שנה ושנה משמע ליה עיי"ש היטב והו"ק :

אך ראיתי במכילתא פ׳ בא פ"ט איתא שם ושמרתם את המצות ר׳ יאשיה אומר אל תקרא כן אלא ושמרתם את המצות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה׳ אלא אם בא מצוה לידך עשה אותה מיד עיי"ש הרי נראה מזה דדרשא דקרא הוא׳ וביומא (דף ל"ג׳) גבי דישון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות אמר רבא כר"ל דאר"ל אין מעבירין על המצות׳ וכי עייל להיכל במזבח פגע בריישא כו׳ ופי׳ רש"י שם אין מעבירין שפוגע במצוה לא יעבור ממנה ונפקא לן במכילתא מושמרתם את המצות קרי בי׳ את המצוות לא תמתין לה שתחמץ ותייבן עכ"ל עיי"ש הרי נראה דדרשה גמורה הוא ודבר תורה הוא :

וכן נראה ממה דאיתא בפסחים (ד׳ ס"ח:) מקטר חלבים דוחה שבת תניא א"ר שמעון בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה׳ שהרי הקטר חלבים ואברים ופדרים כשרים כל הלילה ואין ממתינים להם עד שתחשך ופי׳ רש"י אלא מחללין שבת עליהן כדכתיב עולת שבת בשבתו שלא תמתין לה עד שתחשיך ותייבן ומטעם מצוה הבא לידך אל תחמיצנה ואין מעבירין על המצוה וכן משמע פשטא דשמעתין עיי"ש׳ ומדדחי שבת עבור זה ש"מ הא דאין מעבירין על המצות הוא דבר תורה :

אבל שיטת התוס׳ אינו כן דביומא (דף ל"ג׳) בד"ה אין מעבירין כו׳ הקשו למה לי קרא אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד דהתם פגע בריישא ומשמע משום דאין מעבירין על המצות׳ אמאי לא נפקי לי׳ מהא דאר"ל אין מעבירין על המצות ועיי"ש מה שתרצו׳ הרי נראה מזה דסברי דהא דאין מעבירין על המצות הוא מדרבנן עפ"י מסתברא׳ דאל"כ מאי קשה להו בזה דילמא ר"ל דקאמר הך דאין מעבירין בכל מקום מהך קרא גופא ידע להך דאין מעבירין׳ ודוחק לומר דכוונתם הוא דהלא ידעינן להך דרשא מהך דושמרתם את המצות וכדרשת המכילתא׳ כי המעיין שם יראה בעליל דכוונתם הוא דסברא בעלמא הוא ועיין במגילה (ד׳ ו׳) בד"ה מסתברא ובזבחים (ד׳ נ"א׳) בד"ה אשר כו׳ כי רק מדרבנן הוא ומסברא בעלמא עיי"ש והו"ק :

גם בהא דאמר רבא שם ש"מ מדר"ל עבורי דרעא אטוטפתא אסור׳ היכי עביד מדרעא לטוטפתא׳ ופי׳ רש"י להניח תפילין של ראש קודם שיניח תפילין אסור דקא מעביר על מצות תפילין של יד דפגע בזרוע קודם שיגיע לראש׳ וכתב התוס׳ שם בד"ה עבורי כו׳ וז"ל וקשה לפירושו דמאי איריא מדר"ל תיפוק לי׳ מדאמר במנחות (ד׳ ל"ו׳) כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ נשל ראש דכתיב וקשרתם לאות על ידיך והדר לטוטפות בין עיניך כו׳ עיי"ש׳ גם מזה נראה דדעתם הוא מה דאר"ל אין מעבירין על המצות הוא ממסתברא בעלמא דאל"כ נימא דמהא גופא יליף ר"ל להך דאין מעבירין׳ אלא בודאי דהא לא ניחא להתוס׳ לומר דר"ל צריך לזה הך קרא׳ משום דהא מילתא דפשיטא עפ"י מסתברא וכאמור׳ א"כ צ"ע מה יענו התוס׳ בהך סוגיא דפסחים הנזכר דנוסחם משמע דדבר תורה הוא ועיין :

והנה מצאתי וראיתי בספר ארעא דרבנן באות א׳ שהעיר בזה וכתב שם וז"ל אכן יש לברר מדברי התוס׳ דס"ל

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ד מה' תפילין ה"א ובכ"מ שם · ובפ"ד מעבודת יוה"כ ה"ב ובכ"מ שם · ובלח"מ שם האריך · פ"ה ממעשי הקרבנות ה' י"א · ובכ"מ ובלח"מ שם האריך · ובהלכה י"ד בלח"מ שם : שו"ע או"ח סי' רע"ד בט"ז סק"א ובמג"א סק"א · רע"ו ס"ק ו' · תכ"ו בט"ז סק"ג · ובמג"א סק"ג · תקס"ח סק"ב: שו"ע יו"ד סי' רס"ה בט"ז סק"א · ובש"ך סק"א: שו"ת רדב"ז ח"א סי' קפ"ז · תקכ"ט · ובח"ד סי' י"ג · ובח"ה סי' קס"ב · ש"א · רשב"א סי' שפ"ח · חכם צבי סי' ק"ו · חתם סופר ח' או"ח סי' קפ"ז · שאגת אריה סי' י"ז · כ"א · קו"א שם סי' ב': ארעא דרבנן אות א':

מקור חיים

דס"ל הא דאין מעבירין על המצות הוא רק מדרבנן ועפ"י מסתברא שכתבו שם ביומא בשם רב האי דצריך להזהר בשעה שחולץ תפילין ומניחין בתיק שלהם שלא יעבור מעל היד תחילה ויתנגה בהתיק תחילה ואח"כ של ראש למעלה דא"כ כשיבוא להניח יפגע בשל ראש תחילה ויצטרך להעביר על המצות משום דשל יד חייב להניח תחילה ע"ש · הרי נראה מזה דקים להו הא דאין מעבירין על המצות הוא רק מדרבנן והסמכתא בעלמא הוא מש"ה פסיקא להו דמוטב שיעבור על הך דאין מעבירין ויניח של יד בהקדם ולא לעבור על הא דוקשרתם לאות על ידיך והדר לטוטפות בין עיניך דזה הוא דרשה גמורה ודבר תורה הוא דאם נאמר דס"ל דהא דאין מעבירין נמי דאורייתא הוא · מאי אולמי האי מהאי כו' ע"ש · ובאמת אי מזה לאו ראיה הוא דרב האי לא בא רק לאת עלה שיניח בהתיק כסדר בתחילה של ראש ואח"כ השל יד בכדי שיוכל לקיים שניהם הן הך דוקשרתם כו' והן הך דאין מעבירין דאם יניח בתחילה השל יד ואח"כ של ראש א"כ אם ירצה לקיים הך קרא דוקשרתם יצטרך להעביר על המצות · לזה אמר עצותי דרעת הטוטפתא הכור · רק יחלוץ בתחילה של ראש ויתן בהתיק ואח"כ השל יד ובזה יקויים שניהם · אבל באמת אי פגע ברישא בשל ראש יניחנה תחילה מהך טעמא דאין מעבירין דשקולים הם · אך מלשון התוס' לא משמע הכי וממה שכתבו שם אי אפשר להעמיס בדבריהם שיכוונו לכל זה · וא"כ הקושיא במקומה עומדת מאי אולמי האי מהאי אם לא נאמר דסברי להך דאין מעבירין הוא רק מדרבנן והך דרשה דושמרתם כו' וגם הך דולא פתח אוהל מועד כו' הוא אסמכתא בעלמא · והרבה יש לדבר עוד בזה ועי' שם בהערה · דרבנן שרצה לחלק בין לכתחילה לדיעבד וצ"ע ועיי' בטו"א במגילה מש"כ שם ואין להאריך והו"ק:

(ב) **ועל** דבר המסתפק לן אי גם בהא אחד מהן גדול מחבירו נמי נאמר הך דאין מעבירין או לא · נראה לפענ"ד דדווקא בבתיבן שקולין אמרינן להך כללא אבל כשאחד משתיהן קדוש לית לן בה ולא ע"ז נאמר להך דאין מעבירין וראיה לזה דבמנחות (דף ל"ו) תנא כשהוא מניח מניח לשל יד תחילה ואח"כ מניח לשל ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ לשל יד ופריך הגמ' בשלמא כשהוא מניח לשל יד ואח"כ מניח השל ראש דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר לטוטפות בין עיניך אלא כשהוא חולץ חולץ לשל ראש ואח"כ לשל יד מנ"ל אמר רבה ר"ה הסברא לן אמר קרא והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתים ע"ש · והשתא אם נאמר דבכ"מ איתא להך טעמא דאין מעבירין על המצות למה להו לומר בהא דמניח לשל יד תחילה משום דאקדמיה בקרא ת"ל משום דאין מעבירין על המצות דהא פגע בזרוע תחילה וכמו דאמרי שם בעבורי דרעת הטוטפתא והמובא בתוס' שם וכמש"כ לעיל אלא בודאי משום דשל ראש הוא גדול בקדושתו משל יד כדאמרינן במנחות (דף ל"ד) תפילין של יד עושין אותה לשל ראש ושל ראש אין עושין לשל יד משום שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ע"ש הרי דקדושת הש"ר גדולה מהש"י וכיון דעדיף בקדושתו הו"א דהוא עדיף טפי כדאמרינן בזבחים

(דף פ"ט ·) דכל המקודש מחבירו קודם את חבירו דם חטאת קודם לדם עולה כו' ע"ש [ואין לומר דרק בקדשים נאמר דכל המקודש מחבירו קודם ולא בשארי דברים דהא בשם (דף נ"א) קאמר הגמ' ת"ש ד"א ברכת היין תדירא כו' ת"ש דאר"י הלכה מתפלל אדם כו' הרי חזינן דגם בתפילות נאמר כל המקודש מחבירו כו' ע"ש] וא"כ אי לא נאמר הך קרא דוקשרתם לאות על ידיך דבתחילה יניח לשל יד והדר והיה לטוטפות בין עיניך הוה אמינא דיניח לשל ראש תחילה משום דהוא מקודש מהשל יד אע"ג דבשל יד איכא להך דאין מעבירין אפ"ה מעלת המקודש מחבירו עדיף ודוחה להך דאין מעבירין כו' דפגע בזרוע תחילה קמ"ל מגזירת הכתוב דאפ"ה יניח להשל יד תחילה ולזה אקדמה הקרא · אבל אי נאמר דגם במקודש איתא להך דאין מעבירין למה להו להך דוקשרתם כו' דבלא"ה נמי הך דשל יד קדים משום דפגע בזרוע תחילה ואיתא להך דאין מעבירין גביה · אלא בודאי דבמקודש ליתא להך כללא · ומש"כ התוס' שם עי' בטו"א במגילה שם שהאריך בדבריהם והעיר גם בזה ואין כאן מקום להאריך וקצרתי והו"ק:

שבתי וראיתי בהדר"ר שהביא ראיה להיפך דאף באחד המקודש מחבירו נמי שייך בזה הך דאין מעבירין והוא מדאמרי' בפסחים (דף ק"ה) דחביבא מצוה בשעתא · ופריך הגמ' שם מהא דתניא הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואח"כ הבדלה על הכוס ואם אין לו אלא כוס א' מניחו עד לאחר המזון ומשלשין כולן לאחריו ואמאי לימא חביבא מצוה בשעתא [כלומר וליבדיל מקמיה סעודתא דהוי שעת הבדלה ועי' ברשב"ם שם] הרי נראה דאע"ג דבהמ"ז הוי עדיפא משום דתדירא אפ"ה פריך לימא חביבא מצוה בשעתא ולעביד הבדלה דפגע בה ברישא ש"מ דאף דבחד מינייהו עדיף מחבירו נמי נאמר הך דאין מעבירין ע"ש · ולכאורה היה אפשר לסתור ג"כ ראיה לזה מהא דבעי רבא בשבת (דף כ"ד:) נר חנוכה וקידוש היום מהו קידוש היום עדיף דתדיר הוא או דילמא נר חנוכה עדיף משום פירסומא ניסא כו' ע"ש · וקשה מה צריך להך טעמא דפרסומא ניסא תיפוק ליה בלא"ה נמי ל"ה עדיף משום דבנ"ח פגע ברישא ואין מעבירין על המצות אלא בע"כ דרבא סובר דהיכא דאחד עדיף מחבירו לא שייך לומר בהו אין מעבירין והכא קידוש היום עדיפא מנ"ח משום דתדירא הו"א דמעבירין לזה בא בהך סברא דפרסומא ניסא · אבל באמת זה אינו דהא התוס' כתב שם דלא אמרינן אין מעבירין על המצות אלא היכא דבעי למעביד לשניהם · ובזה הוא דאמרינן הך דפגע ברישא יתעביד בתחילה אבל היכא דלא עביד אלא לחדא מינייהו בזה בודאי נעשה לתדיר ולא לפה"ת ע"ש · ולפי"ז כש"כ היכא דלא מצי למעביד רק לחדא בהא בודאי הוא דלית לן להא דאין מעבירין ומש"ה אצטריך להך טעמא דפרסומא ניסא עכ"פ מהא דפסחים מוכח שפיר דהיכא דא' מקודש מחבירו ע"ז לא נאמר הך דאין מעבירין הרי לכאורה היפך ממש"כ לעיל והו"ק:

אך ראיתי בשו"ת הרדב"ז בח' רביעי סי' י"ג בנשאל בראובן שהיה חבוש בבית האסורין ולא היה יכול לצאת להתפלל בעשרה ולעשות המצוה והתחנן לפני השר או ההגמון ולא אבה שמוע להניחו זולת על יום א' בשנה איזה יום שיחפוץ יורה המורה באיזה יום מכל ימות השנה יבחר ראובן ללכת לבהכנ"ס

והשיב

מקור חיים

והטיב דרשה שמורה אחד הורה בתחילה שעדיף יוה"כ והא"כ החליפו בפורים משום מקרא מגילה · ופרסומי ניסא דהעי עשרה ואין ראוי לסמוך עליו · אבל העיקר הוא דאגן קיי"ל דאין מעבירין על המצות · ואין חילק בזה כלל הלכך המצוה הראשונה שתבא לידו שאי אפשר לקיימה משום שהגוש בבית האסורים יקיימנה ויעשנה ולא ישגיח בהך מצוה שפגע בריטא אם היא קלה או המורה באי אתה יודע מתן שכר של מצוה ומכיים שם שזה פשוט מאוד אצלי עכ"ל ע"ש · הרי בעליל דסבר דלא כהתוס' דאף במקודש נאמר אין מעבירין על המצות :

והנה התוס' לגי בתשובותיו בסי' ק"ו הביא לתשובת הרדב"ז הנזה והקשה עליו מהא דאיתא במנחות (דף מ"ט ·) ליבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהן קודם ומוקי לה שם הגמ' במוספין דהאידנא ותמידין דלמחר תדיר עדיף או מקודש עדיף ולא איפשטא שם והשתא אם נאמר כדברי הרדב"ז הרי אף דתדיר עדיף מ"מ מוספין קדמי משום הך טעמא דאין מעבירין על המצות אלא ודאי דאין מעבירין לא נאמר ע"ז משום דהך מינייהו עדיף משום דתדירא ודלא כסברת הרדב"ז ע"ש · הרי ראיה לדברינו דבמקודש מחבירו לא שייך הך דאין מעבירין וכמש"כ לעיל · וא"כ מה נענה בהא דערבי פסחים דמשמע משם בסיפך דאף במקודש מחבירו נמי שייך הך דאין מעבירין על המצות וכמ"ש לעיל ול"ע ודו"ק :

אבל באמת גם מזה אל תנח ידיך ואפשר לומר דכוונת הגמ' התם בפסחים הכי הוא דלהאורה קשה מאי פריך הגמ' הם ולבדיל מקמיה הלא בע"כ איירי כשהכוס הוא רביעית מצומצם וא"כ אי אפשר לקיים שניהם ולזה עדיף טפי להניח על ברהמ"ז דהא התם קאי אליביה דמ"ד בהמ"ז טעון כוס ולקיים שניהם מלהבדיל מקודם ולברך בלי כוס אלא בע"כ דכוונת הש"ס התם דלמה לו להניח על בהמ"ז יבדיל בתחילה ויספוך לכוס אחר וא"כ מוזגו ועיין בטור בסי' רל"ד ועיין בטור ובב"י בסי' רע"א ובשו"ע שם סעי' י"א באם אין לו אלא כוס אחד לקידוש ולא הי' בו רק רביעית מצומצם ונחסר ממנו בלילה מוזגו למחר להשלימו לרביעית · ואם אין לו להבדלה יניחם להבדלה עיי"ש וא"כ הכא נמי יותר טוב להבדיל בתחילה תיכף · מטעם הגיבס מצוה בשעתה · ואח"כ יניחנה לבהמ"ז ויקיים בזה שניהם ולזה מסני הגמ' אפיקו שבתא כו' ואדרבה מצוה מן המובחר להניחו על בהמ"ז · ולאחר זמן ההבדלה · ובזה לא שייך לומר אין מעבירין אחרי דאפשר לעשות גם לזו במצוה מן המובחר ויותר מזה אף במצוה שיעשה היום שלא מן המובחר · ולמחר נעשה מן המובחר טוב יותר להמתין עד מחר וכמ"ש הט"ז דיש להמתין בקידוש לבנה כדי לקיימה על לד היותר טוב · ועיין בשו"ע סי' תכ"ו ובט"ז סק"ג ובמג"א ס"ק י"ג · וכן כתב הרב בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' ל"ד דהיכא דיש לפניו אתרוג נאה בו י"ח וממתין שיבוא לו בחד שעה או שתיים יותר מהודר ונאה יש להמתין על מצוה מן המובחר עיי"ש הרי הזינן דלא נאמר בכעין זה אין מעבירין על המצות · ודלא כרדב"ז וכאמור ודו"ק :

(ג) **ועל** דבר דניסתפק לן אי נאמר אין מעבירין על המצות היכא דהדא מינייהו הוי מצוה דרבנן ופגע בה בריטא · אי גם בזה אין מעבירין · אי לא נאמר רק בששניהן שוין הן בדאורייתא והן בדרבנן נראה לפע"ד דגם בזה אין חילוק · ובשניהם נאמר אין מעבירין מדאמרינן בפסחים (ד' ק"ג) עני רבא בתרי' ואמר זו דר"מ · אבל ר' יהודה אמר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחילה · ועל הבדלה שהוא בסוף · על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים בש"א מאור ואח"כ בשמים וב"ה בשמים ואח"כ מאור · ופי' רש"י ורשב"ם שם על המזון שהוא בתחילה כיון דגמר סעודתו בסעודה איחייב בריטא ואין מעבירין על המצות עכ"ל עיי"ש ובע"כ הא דקאמרי איחייב בריטא ואין מעבירין הוא נגד מאור ובשמים דלגבי הבדלה לא צריכי לכל זה · משום דאפוקי יומא וכמ"ש הגמ' שם (בדף ק"ז) וכאמור · ולפי"ז אם נאמר דבהם אחד מן המצות הוא דאורייתא והאידך הוא דרבנן לא נאמר בזה אין מעבירין א"כ במאי דנקטי בלשונם כיון דגמר סעודתו בהכוס איחייב בריטא · משמע דה"ה אי נר ובשמים הוי בריטא הוי ג"כ מחוייב בהן בתחילה מהך טעמא דאין מעבירין על המצות אף דבהמ"ז הוא מדאורייתא · ונר ובשמים הם מדרבנן הלא בזה אין שייך לומר אין מעבירין וא"כ אפילו אם פגע גם בהם בריטא · נמי צריך לברך בהמ"ז מקודם משום דהוי דאורייתא אלא בודאי דגם במצוה דרבנן נגד מצוה דאורייתא אם פגע בדרבנן בריטא נמי מחוייב לעשות המצוה דרבנן תיכף ובלי להתאחר בעשייתה משום הך מצוה דאורייתא כי אין אתה יודע מתן שכרן של מצות וכסברת הרדב"ז וכאמור לעל ועיין בר"ה (דף ל"ד :) במה שאמר הגמ' שם הא דאורייתא והא דרבנן ואין להשיב מזה כי אין הנידון דומה לראי' עיי"ש היטב ועיי' בהארעא דרבנן מש"כ שם באות א' ואכמ"ל עוד ודו"ק :

ואף גם זאת ראיתי לבאר כי יש חילוק בין מצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים ובין מצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים והוא מבואר ממגה דאמרינן במו"ק (ד' ט') ר' יונתן בן סימאי ורבי יהודה בן גרים קא רמי קראי אהדדי כתיב פלס מעגל רגליך וכתיב אורח חיים פן תפלס לא קשיא כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים כאן במצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים ופי' רש"י ז"ל פלס בלומר בקול המצות ועיין בהם איזה גדולה יעשה הגדולה וכתיב פן תפלס משמע מצוה שתבא לידך עשה אותה בין גדולה בין קטנה ואל תניח קטנה מפני הגדולה ע"ז נאמר ל"ק כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים · עשה אתה הגדולה ואחרים יעשה הקטנה אבל במצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים · אל תפלס אלא מצוה שבא לידך בין גדולה בין קטנה עשה עיי"ש בפי' רש"י הרי דיש חילוק ביניהם :

וראיתי בשו"ת ההם לגי בסי' הנזכר שהראה מקום לדברי הרדב"ז · ואמר שגם הרדב"ז משתעי במצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים עיי"ש ועוד יש לדבר באלה אך נלאתי להאריך וסמכתי על המעיין בהמקומות המצויינים לעיל וקצרתי דו"ק ותשכח :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת:

חגיגה ח' ע"ב ובתוס' ד"ה בחגך:
מו"ק ח' ע"ב ובתוס' ד"ה מפני ובתוס' ובק"נ שם ברש"י שברי"ף שם· ובשלטי הגיבורים שם:
כתובות מ"ז ע"א בתוס' ד"ה דמסר לה· ובמהרש"ל· ובמהרש"א שם: טור אבן בחגיגה דף ח' ע"א:
תפארת ישראל במו"ק פ"א אות נ"א:

הנה בסוגיא זו יבואר· אי הא דאין מערבין שמחה בשמחה הוא מדאורייתא· או רק איסור דרבנן בעלמא הוא· וגם מה הוא הטעם בזה· ועוד הרבה פרטים המסתעפים ממנה הכל יבואר בעז"ה בקיצור נמרץ עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים והוא:

מקור חיים

במו"ק (דף ח':) במשנה שם תנן אין נושאין נשים במועד כו' ובגמ' אר"י א"ש לפי שאין מערבין שמחה בשמחה כו' (ובדף ט'·) שם קאמר הש"ס והאין מערבין שמחה בשמחה מנ"ל דכתיב ויעש שלמה את החג וכו' שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום כו' מכדי כתיב ארבעה עשר· שבעת ימים ושבעת ימים למה לי· ש"מ הני לחוד והני לחוד· וכתב התוס' שם בד"ה לפי כו' גזרת הכתוב הוא כו'· ובירושלמי דריש מדכתיב מלא שבוע זאת· ובטעם נראה קצת דכמו שאין עושין מצות חבילות דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה· וכן שמחה בשמחה יהיה לבו פנוי בשמחה כו' ע"ש· ורבה ב"ח פליג על שמואל ואמר הא דאין נושאין נשים במועד הוא מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו· א"ל אביי לר"י הא דרבה ב"ח דרב הוא· דאר"ד בר קטינא א"ר מניין שאין נושאין נשים במועד שנאמר ושמחת בחגך ולא באשתך· עולא אמר מפני הטורח· ר"י נפחא אמר מפני ביטול פו"ר· וכתב התוס' שם בד"ה בחגך כו' עיקר דרשה הוא ולא אסמכתא כדאמרינן בחגיגה: ורב אסי האי בחגך מאי דרשי בי' ע"ש· ועיין ברש"י ברי"ף שם שכתב דלשמואל אסור לערב כל מיני שמחות· אבל לרבה ב"ח אינו אסור אלא שמחת אשתו מתוך שחביבה עליו ביותר· מניח שמחת הרגל· אבל בשארי שמחות לא ע"ש· וכן נראה לדעת התוס' שם בד"ה מפני ביטול פו"ר ע"פ תירוץ השני שם דלא חשיבי שמחה כ"א סעודת נשואין לבד ע"ש:

והתוס' שם כתבו דהלכה כרב אסי דדרש בחגיגה שם ושמחת בחגך· בחגך ולא באשתך ולא משום הך טעמא דאין מערבין שמחה בשמחה ע"ש:

אך הרמב"ם בפ"ו הלכה י"ג מהלכות אישות כתב יש לו לאדם לישא נשים רבות כאחת ביום אחד ומברך ברכת חתנים לכולן כאחת· אבל לשמחה צריך לשמוח עם כל אחת שמחה הראויה לה עם בתולה ז' ימים· עם בעולה ג' ואין מערבין שמחה בשמחה עכ"ל הרי דפסק כשמואל דהך דאין נושאין נשים במועד הוא מטעם דאין מערבין שמחה בשמחה ע"ש· ובהלכה י"ד שם כתב ואפילו בחוה"מ אין נושאין נשים כמו שבארנו לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמר מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת כו' ע"ש:

ודברי הרמב"ם תמוהים הם בשתיים· א') כיון דפסק כשמואל דאין מערבין שמחה בשמחה· א"כ למה שביק הך ילפותא דהש"ס מהך דשלמה דדרשה גמורה הוא ונקט להילפותא דשבית בירושלמי מהך קרא דמלא שבוע זאת· אבל אין דרך הרמב"ם בכך להעלים עין מהמקור המפורש בבבלי· ב') הלא בפ"ז מה' יו"ט ה' ט"ז כתב אין נושאין נשים ולא מיבמין במועד כדי שלא תשתכח שמחת החג בשמחת הנשואין כו' ומארסין נשים במועד ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין ולא סעודת נשואין שלא יערב שמחה אחרת בשמחת החג עכ"ל ע"ש והוא כרבה ב"ה משום דרב. סבר נמי הכי· ועיין בהסמ"ג שם הרי הוא סותר בפסקיו ממה שפסק בה' אישות כשמואל:

וראיתי בלחם משנה שם שהוסיף להגדיל בתימא רבתי על הרמב"ם לפי מש"כ רש"י בפ"י על האלפסי דאיכא בין רבה ב"ה דאמר משום שמניח שמחת החג· ובין רב הגילה דאמר משום דאין מערבין שמחה בשמחה הפרש גדול לדינא· דלמ"ד משום דאין מערבין שמחה בשמחה· אין מערבין כל מיני השמחות שבעולם זה בזה· משום הך לימוד דשלמה שלא רצה לערב שמחת חנוכת הבית בשמחת הרגל· אבל לרבה ב"ה דיליף מהך דושמחת בחגך לרב לא הוי האיסור· אלא בשמחת אשתו בלבד מתוך שחביבה עליו ביותר מניח שמחת הרגל עבורה· אבל שארי שמחות דלא חשיבי כ"כ מותר· דרב נמי לא אמר אלא בשמחת אשה כדיליף ושמחת בחגך ולא באשתך ועיי"ש בפי' רש"י· ובאמת הדבר מוכח מתוכו דהא"כ אמאי מהדר הש"ס שם למיליף דאין מערבין שמחה בשמחה מהך דשלמה· ולא ילפי מגוף התורה מהך קרא דושמחת בחגך כדיליף רב שם· אחרי דאין שום נ"מ ביניהם בזה· וכיון שכן הוא קשה על רבינו דאיך פסק כאן משום טעם זה· ובה' אישות פסק כטעם השני· אחרי דרב החילוק בין הנך תרי טעמא· ותירץ דודאי רבינו פסק כמ"ד אין מערבין· אבל מ"מ אינו מכחיש למ"ד משום שמניח כו' אלא שמוסיף עליו דאפילו שארי שמחות נמי וכו' לכך לא חש ליכתוב טעם זה כיון שהוא מוסכם ונשאר שם בצ"ע עיי"ש:

ולפע"ד הי' נראה לומר דהרמב"ם פוסק כרבה ב"ה מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו· אחרי שרב אומר כן וכמש"כ הסמ"ג שם· וגם סבר כסוגיית הש"ס ביבמות (ד' מ"ג:) דנשואין בלא סעודה איכא שמחה דשמחת אשתו חביבה עליו ביותר· ודלא כהתוס' בכתובות (ד' מ"ז·) ד"ה דמסר לה שכתבו שם דלא הוי שמחה כל כך נשואין בלא סעודה שיהא אסור לישא ביו"ט מפאת זה ע"ש· [ודברי התוס' שם צ"ע דמתחלה כתבו משום דרשה דושמחת בחגך ולא באשתך והוא דרשת רב ור"ה והא"כ כתבו הא דאין נושאים נשים במועד משום דאין מערבין שמחה כו' והוא טעמא דשמואל עיי"ש והכמ"ל בדבריהם וצ"ע] ולזה דקדק בה' יו"ט וכתב דאין נושאים נשים במועד כו' כדי שלא תשתכח שמחת החג בשמחת הנשואין והוא כרב והא"כ כתב דמארסין נשים במועד· ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין ולא סעודת נשואין שלא יערב שמחה אחרת בשמחת החג· ולזה נקט על הנשואין טעם דושמחת בחגך· ועל הסעודה כתב הטעם דאין מערבין משום דבנשואין בלא סעודה לא שייך כ"כ הך טעמא דאין מערבין משום דלא הוי שמחה כ"כ· רק מגזה"כ דושמחת בחגך ולא באשתך· אבל בסעודת נשואין שייך שפיר הך טעמא שלא יערב שמחה בשמחה· דומיא דשלמה דהוי נמי בסעודה· ולזה שפיר כתב בה' אישות שם דיש לו לאדם לישא נשים רבות כאחת ביום א' משום דבימות החול וגם בלא סעודה דליכא הנך תרי טעמא לא הטעם דושמחת בחגך· וגם לא הך טעמא דאין מערבין· משו"ה שפיר פסק

דמותר

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ז מה' יו"ט ה' ט"ז ובלח"מ ובמל"מ שם פ"י מאישות ה' י"ג :

טור או"ח סי' תקמ"ו בב"י ובב"ח שם מה שהביא בשם הסמ"ק :

שו"ע שם סעי' א' ובט"ז ובמג"א שם · עיין במחצית השקל ובפמ"ג שם · ובאלי' רבא שם :

טור סי' תרצ"ו · ובב"י שם מה שהביא בשם תשובת הרשב"א :

טור ושו"ע אבהע"ז סי' ס"ב · סעי' ב' · ובחמ"ת שם · סי' ד' סעי' ו' ובחלקת מחוקק · ובב"ש שם :

פר"ח באו"ח סי' תרפ"ה סק"ז · בית מאיר באבהע"ז סי' ס"ב · ס"ק ב' · ובסי' ס"ד · סעי' ו' : שו"ת רדב"ז ח"א סי' תמ"ה : ארעא דרבנן אות א' סי' ב' :

מקור חיים

דמותר ליקח נשים רבות ביום אחד · אבל צריך לשמוח עם כל אחת ואחת שמחה הראויה לתת לה היינו לעשות סעודה לכל א' בפ"ע · ולא כאחת משום אין מערבין דבסעודה שפיר שייך הך טעמא דאין מערבין ואף דהרמב"ם פסק כרב מ"מ רב נמי סובר באמת דבסעודה דשייך שמחה · אסור מטעמא דאין מערבין אף בימות החול · דלא שייך שם הך דרשא דושמחת בחגך · דרבה ב"ה ושמואל לא פליגי רק בשארי שמחות אבל בשמחת נשואין גם רבה ב"ה מודה לשמואל דאסור ועיי"ש בגמ' היטב · ולזה אף דפסק הרמב"ם כרב מטעמא דושמחת בחגך · מ"מ בסעודת נשואין דגם רב מודה בזה צריך לשמוח לכל א' בפ"ע · ולא לערב שמחה בשמחה · ומשו"ה שפיר הביא נמי ילפותא דהירושלמי ממלא שבוע זאת · משום דהתם קמשתעי בסעודת נשואין דבזה גם רב מודה דאסור לערב משא"כ בשארי שמחות מותר להתערב ושביק להך ילפותא דהש"ס דילן · מהך דשלמה דזה לא הוי רק לשיטת שמואל דסבר דגם בשארי שמחות אין מערבין אבל הרמב"ם דפוסק כרבה ב"ה משום דרב סובר כן · הוכרח להביא הך ילפותא דמלא שבוע זאת · דהוי לכ"ע ועיין היטב בדברי הרמב"ם שם ותראה כי נכון הוא בעז"ה · ועיין בבית מאיר באהע"ז סי' ס"ב סעי' ב' מש"כ שם · והבוחר יבחר והו"ק כי קצרתי :

והטור באו"ח בסי' תקמ"ו כתב דאין נושאין נשים במועד ולא הביא שם להך טעמא כלל · רק באהע"ז בסי' ס"ד הביא להך תרי טעמא · משום אין מערבין ומשום ביטול פו"ר עיי"ש ועיין בב"י ובב"ח ובדרישה ופרישה שם :

ובשו"ע או"ח סי' תקמ"ו סעי' א' כתב דאין נושאין נשים במועד כו' וכתב הט"ז שם דהטעם הוא משום דאין מערבין שמחה בשמחה עיי"ש · והמג"א שם הביא להא דאין מערבין וכתב ג"כ דה"ה כל אדם ימתין עד המועד ויבטול מפו"ר ועיי' מש"כ שם בדברי התוס' דכתובות שהבאתי לעיל · ומסיק דאין קיי"ל כשמואל דאין מערבין עיי"ש · ודבריו צ"ע ועיין במחצית השקל ובא"ר שם · ובאהע"ז בסי' ס"ד סעי' ו' כתב המחבר גם בשתא אין נושאין נשים במועד · ובסי' ס"ב סעי' ב' כתב דיש לאדם ליקח נשים רבות כאחד ביום א' כו' · אבל צריך לשמוח עם כל אחת ואחת כו' · והטעם משום דאין מערבין כו' ועיי' בהטה"ק ובב"ש שם : ואין להאריך והו"ק :

והרשב"א בתשובה כתב והובא דבריו בב"י באו"ח בסי' תרצ"ו וז"ל שאלת אם מותר ליקח אשה בפורים מסתברא שהוא מותר דושמחת בחגך כתיב בחגך ולא באשתך אבל בפורים מותר · ועוד דהוי חד יומא · ומשום חד יומא לא משהי איניש נפשי' וכמ"ד משום ביטול פו"ר ובעניים אנו הולכין בהן להקל דמדרבנן הוא עכ"ל עיי"ש · הרי הוא דלא כשיטת התוס' בזה · ובתשובה אחרת כתב הרשב"א והובא דבריו נמי בב"י שם בסי' תקמ"ו דאסור לעשות סעודת נשואין ברגל אפילו נשא בערב הרגל · וכן משמע ברמב"ם · וכיון דמילי דרבנן הוא נקטינן לקולא · ועיין בב"י שם ונראה דגם הוא סבר דמדרבנן הוא וצ"ע דמדברי התוס' במו"ק ובכתובות נראה דדרשה גמורה היא ואסור מדאורייתא והרבה יש לדבר בזה ועיי' במג"א בסי' תקמ"ו סק"ד ומסי' תרצ"ו סק"ח ובמחהש"ק ובא"ר שם · דנשואין לבד או סעודה לבד הוא רק מדרבנן · וכן ראיתי במהרש"א בכתובות שם דכתב דנשואין בלא סעודה הוא מדרבנן כיון דלא חשובה שמחה כ"כ · ולא הוי דרשה גמורה אלא בנשואין עם סעודה דהוי שמחה גמורה · ואין מערבין שמחה בשמחה עיי"ש ובדבריו ראיתי בשיטה מקובצת שם ועיי' שם ונלאתי להאריך וקצרתי :

אך אם רצה לעשות שני חופות לשני אחים ביום אחד : הרמ"א באהע"ז בסי' ס"ב סעי' ב' הביא בשם ספר חסידים שלא לעשות לב' אחיות · והמרדכי כתב דאף לב' נכריות נמי אסור משום איבה · ומסיק דאין העולם נזהרין בזה ואדרבה העולם מכוונים לעשות חופות שניות עם עשירות ביחד משום מצוה · והוא בשם הגהת מיימוני עיי"ש :

וראיתי בב"ח באו"ח בסי' תקמ"ו הביא בשם הגהת סמ"ק וז"ל ומכאן יש נזהרין שלא לעשות שני חופות ביום אחד · גם מביאין ראי' מירושלמי דמפיק מקרא שלא לערב שמחה בשמחה מיעקב אבינו · דא"ל לבן מלא שבוע זאת כו' · ולא היא דהתם הכתי שמחות הי' לאדם אחד דיעקב הי' נושא שתי נשים · וכן גבי רגל שמחת האשה ביום נושא · ושמחת הרגל הם שתיהן לו להכך שייך בהו עירוב שמחות · אבל בב' חופות בשושין משתי נשים לשני אנשים לא שייך הכא עירוב שמחה בשמחה וכן הי' נוהג מורי הר"י לעשות חופת יתום או יתומה עם חופת אחד מבניו הכל ביום אחד · אך משתי אחיות כתב בספר חסידים דאין לעשות ביום אחד ובמקצת ספרי' כתוב דאפילו בשבוע אחד אין לעשות ואין לשנות המנהג עכ"ל עיי"ש · וכן הביא הט"ז שם בסק"א לשון דהגהת סמ"ק הנ"ל ולבושו עיי"ש :

אבל יש להסתפק בזה · אם הי' ב' אחים בבית אחד אי יברך לכל אחד ואחד בפני עצמו זה שלא בפני זה · או עדיף טפי לברך לשניהם יחד ברכה אחת · ולא לגרום ברכה שאינה צריכה והדבר צריך תלמוד וראיתי כי פליגי בזה הראשונים דלדעת הרא"ש בתשובותיו בכלל כו' והובא דבריו ג"כ בטור באהע"ז סי' ס"ב דמברכין לשניהם כאחד · וכן הוא דעת הרשב"א בתשובה · שאם ב' אחים עושין חתונה בבית אחד · מסתברא שמברך על שניהם כאחד · כב' חבורות שאוכלין זו לעצמה וזו לעצמה שאחד מברך בהמ"ז לשתיהם כל שרואה זו את זו כו' עיי"ש והובא בב"י שם ג"כ וכן פסק בשו"ע שם · וכן כתב ביו"ד בסי' רס"ה סעי' ה' מי שיש לו שני תינוקות למול יברך ברכה אחת לשניהן · והוא כדעת הרא"ש והרשב"א עיי"ש :

אך צ"ע דהרמ"א באהע"ז שם כתב בשם הגהת מיימוני דאין לברך לב' חתנים ביחד משום עין הרע · וביו"ד שם

מקור חיים

גם כתב דאם לא הפסיק בניהם בדברים שאינם לרכי המילה יברך לשניהם כאחד ופסק השו"ע גם כן · וצריכין למידע מה החילוק בניהם והט"ז בס"ק י"א גם הטיל בזה וכתב כיון דהכהן השני צריך להיות בשעת הברכה · כיון שבר חיובא הוא · אז שייך גבי' עה"ר משא"כ בתינוק שנימול א"צ להיות בשעת הברכה דלאו בר חיובא הוא ולא שייך גבי' עה"ר עיי"ש ועיין בש"ך שם ס"ק ע"ו · אך הפרישה בהאה"ע גם כתב דה"ה לב' מילות נמי אין מברכין לשניהם כאחד משום עה"ר עיי"ש · נראה דלא ניחא לי' בהך סברת הט"ז עיי"ש ועיין בשו"ת דברי נועם ח' יו"ד סי' כ"ז שכתב דמצלים נוהגין לברך על כל אחד ואחד בפני עצמו ואומרים אחד מילה כאחד כמלאך הנוהל עיי"ש ועיין בספר מטה אהרן ח"ב סי' ל"ב מש"כ גם ועיין בפ"ת שם ס"ק א' ע' · והו"ק :

וכל זה בברכת החופה · אבל לאחר הסעודה מברכין ברכה חתנים ביחד אם אכלו ביחד וכן כתב הרמ"א שם · והנה ראיתי בשו"ת הרדב"ז בח"א סי' תמ"ח דכתב דבברכות לא שייך לומר אין מערבין שמחה בשמחה · ולא עוד כיון ששני החתנים בבית אחד · וכל אחד שמח לעצמו לא שייך בהא אין מערבין · וכיון שכן לא מפסיקין בברכות כיון דאפשר בברכה אחת ואע"ג דכתב הריטב"א ז"ל בריש כתובות דאין לברך ברכה אחת לשני חתנים בבית אחד שאין לערב שמחה בשמחה · וכן קבלתי מרבינו ז"ל (ורבו הוא הריב"ה ז"ל ולא על הרשב"א כי הרשב"א כתב היפך מזה) מ"מ לא נוח סברת הראשונים והאחרונים מפני סברת רבו וכו' מ"מ היכא דהחתנים גופייהו מקפידים בהכי יש לסמוך על סברת הריטב"א ורבו ז"ל כו' · וגדולה מזו אני אומר היכא דאיכא קפידא דגדול השלום · שהרי לא אמרו · אלא דלא שייך בכה"ג עירוב שמחה בשמחה · וניהו דאין ראוי לאפושי בברכות · מ"מ כיון דליכא ברכה לבטלה · היכא דאיכא קפידא לא חיישינן לאפושי בברכות · כיון שאין כל אחד מהם רוצה בברכה בשותפות אין כאן אפושי ברכות עכ"ל עיי"ש ויש עוד לדבר בזה הרבה ונלאתי להאריך רק סמכתי על המעיין בזה במה שציינתי לעיל וקצרתי דו"ק ותשכח :

סוגיא כ"ב אין עושין מצות חבילות חבילות

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

ברכות ט' ע"ב בתוס' ד"ה הכל · מ"ט ע"א ברש"י ד"ה אין ובתוס' שם :
פסחים ק"ב ע"ב ובתוס' ד"ה שאין · ובגא"ש שם · קט"ו ע"א בתוס' ד"ה אבל :
יומא י"ג ע"א :
מו"ק ח' ע"ב · בתוס' ד"ה לפי :
סוטה ח' ע"א ובתוס' ד"ה אין · ובד"ה איבא בנייהו : ובד"ה והאי · ובד"ה כאן · ובמהרש"א שם :
תפארת ישראל בשבת פ"ב :

הנה בסוגיא זו יש להסתפק · אם הא דאין עושין מצות חבילות חבילות · הוא איסור דאורייתא · או רק מדרבנן הוא · וגם מה הוא טעם האיסור בזה · ועוד שארי פרטים המסתעף מזה · הכל ראיתי לבאר עפ"י שיטת הש"ס ופוסקים בדרך קצרה בעז"ה והוא :

בברכות (דף מ"ט) תניא רבי אומר אין חותמין בשתים וקאמר הגמרא שם וטעמא מאי אין חותמין בשתים לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות כו' ומסיק התם הגמ' היינו מושיע ישראל ובונה ירושלים דתרתי מילי נינהו · אבל מקדש השבת וישראל והזמנים חותמין דחדא הוא (שמברך להשם שמקדש שבת וישראל והזמנים) עיי"ש · וכן הוא בפסחים (דף ק"ב :) דאין אומרים על הכוס אחד בהמ"ז וקידוש לפי שאין מצות חבילות חבילות כו' והוא ברכת המזון וקידוש · אבל הבדלה וקידוש חדא מילתא היא · דתרווייהו משום קדושת יו"ט נינהו · ובהבדלה עצמה מזכיר קדושת יו"ט דהמבדיל בין קודש לקודש עיי"ש · והתוס' שם כתבו ומטעם זה נוהגין בחופה שלא לומר על כוס אחד ברכת המזון ושבע ברכות אך ר' משולם אומר הכל על כוס אחד · דלא דמי לבהמ"ז וקידוש דתרי מילי נינהו אבל הכא הדא הוא דבהמ"ז גורם לברכת נשואין · וברכת ארוסין ונשואין על ב' כוסות משום דרגילין זה בלא זה ועוד דנהיגי לקרות הכתובה בנתיים והוי הפסק עכ"ל עיי"ש והרא"ש כתב דר' משולם הנהיג לברך ארוסין ונשואין על כוס אחד דלא דמי לבהמ"ז וקידוש דהתם זה לאחר הסעודה וזה בא לקידוש היום (היינו אחד למפרע ואחד להבא) עיי"ש ובסוטה (ד"ח) תנן אין משקין שתי סוטות כאחת כדי שלא יהא לבה גס בחברתה · ר' יהודה אומר לא מן השם הוא זה אלא אמר קרא אותה והשביע אותה הכהן לבדה כו' [ועיי' בנדרים (ד' ע"ג) שהבית גם השמ' הך פלוגתא · ואיתא שם דר"י יליף מהך קרא דוספקה אותה משום דכתיב מפיק ה' דנשמע אותה עיי"ש ועיין בר"ן שם ודו"ק] ות"ק הא כתיב איתה ת"ק ר"ש הוא דדריש טעמא דקרא ומה טעם קאמר מה טעם אותה לבדה · כדי שלא יהא לבה גס בחברתה · מאי בנייהו א"כ רותתת (אשה שאנו רואים בה שהיא רותתת מאימת המים ואינה מודה · למ"ד שלא יהא לבה גס בחברתה · זו אנו רואין שאין לבה גס בה ולמ"ד דלא דריש טעמא דקרא · אלא גזה"כ הוא אין משקין עמה אחרת) ופריך בגמרא ורותתת מי משקין והא אין עושין מצות חבילות חבילות דתנן אין משקין שתי סוטות כאחת ואין מטהרין שני מצורעין כאחת ואין רוצעין שני עבדים כאחת · ואין עורפין שתי עגלות כאחת לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות · אמר אביי ל"ק כאן בכהן אחד כאן בשני כהנים · ופי' רש"י וכן לגבי עבדים בב"ד אחד ובאדון אחד עיי"ש :

והתוס' גם בד"ה כאן כו' הקשה על רש"י ותימה וכא טהרת שני מצורעין דמי לבני עבדים של שני בני אדם ונשארו שם בתימא עיי"ש · אבל אפשר לומר דכוונת רש"י בזה הוא מש"כ באדון אחד היינו או באדון אחד כלומר כן בב"ד אחד ובשני אדונים וכן באדון אחד ובשני בתי דינין · אין רוצעין משום דאחד משניהם עושה מצות חבילות חבילות · וכן מצאתי במל"מ בפ"ג מה' עבדים דפי' כוונת רש"י בכעין זה עיי"ש ודברי רש"י נכונים המה ועיין :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ' כ"ט משבת ה' י"ג ובהראב"ד · וההמ"ג שם פי"ז מא"ב ה"א · במל"מ ד"ה ידע · ה' י"ג שם בראב"ד וההמ"ג שם · פ"ד מסוטה ה"ב · פי"ב מנדרים ה' י"ד · ובלח"מ שם · פי"א מצרעת ה' ו' · פ"ה מה' כלי המקדש ה"י · פ"י מרוצח ה"ה · פ"ג מעבדים ה"ט ובמל"מ שם :

טור או"ח בסי' תרצ"ב ובב"י שם · בשו"ע שם סי' כ"ה · ובט"ז סק"י ובמג"א סק"ט · ובסי' קמ"ז סעי' ח' · ובמג"א שם · ובמהרש"ק ובחמד משה שם · ובסי' רע"א סעי' ו' ובסי' תע"ג במג"א סק"ב : טור ושו"ע אבהע"ז סי' ס"ב · שיורי כנה"ג אות סי' רע"א · טיב קידושין להגאון בעל גט מקושר שם סעי' ו' · שו"ת הרשב"ץ ח"ב סי' ס"ב · נחלת דוד למו"ח הגאון ז"ל סי' מ"ז · ארעא דרבנן אות א' סי' ב' :

מקור חיים

שוב הקשה התוס' שם בד"ה וז"ל כו' תימא מאי פריך והא אין עושין מצות חבילות הלא הא דאין עושין מצות חבילות ליכא אלא איסור דרבנן משום דמחזי עליו כמשא והיינו פליגי בקראי עיי"ש הרי נראה דשיטת התוס' הוא דהא דאין עושין מצות חבילות חבילות הוא רק איסור דרבנן משום דנראה עליו כמשא וממהר לפרוק מעליו כמשא :

והרמב"ם בפ"ט מה' שבת ה' י"ג כתב שמברך בהמ"ז והבדלה על כוס אחד · וכתב הראב"ד וזהו שאין לו אלא כוס אחד ופי' ההמ"ג כוונת הראב"ד בזה דס"ל כאידך מערבי · ומה שהכריחם לזה הוא מהא דפסחים (ד' ק"ב) במזון וקידוש שאין אומרים אותם על כוס אחד לפי שאין עושין מצות חבילות · והקשו בזה והשתא דקדושתא ואבדלתא חדא מילתא הוא ויכול לאומרן על כוס אחד · בהמ"ז וקידוש תרי מילי נינהו משום דברכת המזון הוא למפרע למה שאכל · וקידוש הוא על שבת וצלותי יומא וה"ה לבהמ"ז והבדלה ורבינו סובר דבהמ"ז והבדלה הכל הוא על מה שעבר · שחיוב מההבדלה אינו בשביל הזמן הבא והעתיד שהוא חול · אלא בשביל הזמן העבר שהוא שבת ומ"מ מדברי הגאונים ז"ל נראה שאם יש לו שני כוסות שעל אחד מברך בהמ"ז ועל השני מבדיל ועיקר עכ"ל עיי"ש ולזה כתב הרמב"ם שם בה' י"ג גבי בהמ"ז דלא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד · שמצות קידוש ומצות בהמ"ז הם שתי מצות של תורה · היינו משום דבהמ"ז הוא על עבר למה שאכל · וקידושא דיומא הוא על שבת וצלותא יומא · ולזה הוי נחשב לשתי מצות משא"כ בבהמ"ז והבדלה הכל חדא הוא וכאמור · ועיי"ש הרי נראה דדעת הרמב"ם הוא נמי כשיטת התוס' דהא דאין עושין מצות חבילות חבילות הוא מדרבנן מדכתב משום דמצות קידוש ובהמ"ז הם שתי מצות של תורה · משמע מזה דאם הי' מדרבנן אף אחד מהן הי' אומרים על כוס אחד דבדבר שהוא מדרבנן לא נאמר כך דאין עושין מצות חבילות · אחרי דעלם האיסור דאין עושין כו' הוא רק מדרבנן נתיר כל כך גם בדרבנן זה לא נאמר דהוי כעין גזרה לגזרה דלא גזרינן ועיי"ש היטב ותראה כי כן הוא בעז"ה והו"ק :

ולפי זה דברי ההמ"ג צ"ע דלמה הוכרח לומר דטעמא של הרמב"ם גבי בהמ"ז והבדלה שמברך על כוס אחד משום דשניהם הם על עבר דהבדלה נמי נאמר על זמן העבר · הלא בלא"ה נמי רשאי לומר שניהן על כוס אחד · דהא הבדלה הוא מצוה דרבנן וכמו שהביא הב"י באו"ח בסי' רצ"ו בשם אורחות חיים דנשים אין מבדילין לעצמן משום דאין הבדלה תלוי בשמירת שבת · אלא רבנן אסמכוה אקרא כו' עיי"ש · וכיון דרבנן הוא רשאי לחברה אף למצוה דאורייתא דבזה לא נאמר כך דאין עושין מצות חבילות וצ"ע :

אבל באמת דברי ההמ"ג נכונים המה · דהרמב"ם בפ' כ"ט משבת כתב דהבדלה הוא מדאורייתא כמו קידוש עיי"ש ועיין בהה"מ שם · ולפ"ז הרמב"ם לשיטתו דסובר דהבדלה נמי דאורייתא כמו קידוש · ומשו"ה צריך ההמ"ג לחלק בזה שניהם באו משום דבהמ"ז והבדלה שניהן על עבר הם והוא ברור בעז"ה ועיין בשו"ע שם ובט"ז סק"ז ובמג"א סק"ח וסק"י · והו"ק :

אך דעת הב"י אינו כן אלא ס"ל דגם במצות דרבנן נמי נאמר אין עושין מצות חבילות · והוא מדקדקם בסי' תרצ"ב איך חותמין במגילה האל הנפרע וכו' והאל המושיע הא הוי ההתימה בשתים ואין עושין מצות חבילות ותי' בשם א"ח דהני שתים שייכי אהדדי דאין תשועה שלמה אלא בשתיהן שנפרע מאויבנו והושיעם מידם ולא נפקד מהם איש והוי שניהם בענין ישועות ע"ש · והשתא אם נאמר דבדרבנן לא נאמר כך דאין עושין כו' הקושיא מעיקרא ליתא דמגילה הוא דרבנן ומה גם הברכות · אלא בודאי דס"ל דגם בדרבנן נאמר כך דאין עושין :

ובזה ניחא מה שפסק הב"י בשו"ע בסי' קמ"ז דביום שיש שני ס"ת לא יפתחו השני ולא יסירו המפה עד שיגללו הראשונה ע"ש אף שזה הוא מצוה דרבנן · משום דגם בדרבנן נאמר כך דאין עושין כו' · אך אינו ראיה דאפשר לומר דמשו"ה לא יפתחו השני מחמת פגמו של ראשונה · ועיין במג"א שם שהביא הירושלמי שאין להוציא השניה מאהרון עד שיחזור הראשונה למקומה וכ"ה במס' סופרים פ' י"א ואנו אין מנהגנו כן אלא מוציאין שניהם בב"א וכו' ע"ש · עכ"פ ממש"כ הב"י במגילה נראה דסובר דבמצות דרבנן נמי שייך לומר אין עושין מצות חבילות וצ"ע שהוא נגד דעת התוס' והרמב"ם וכאמור :

אבל אחרי העיון היטב דברי הרמב"ם תמוהים · וסתר את עצמו בפסקיו בזה · דהנה בפ' י"ב מנדרים ה' י"ד כתב דהבעל מיפר נדרי שתי נשיו כאחת וכן האב מיפר נדרי ב' בנותיו כאחת ע"ש · ובפ' ד' מסוטה ה' ב' כתב אין משקין שתי סוטות כאחת · ובפ"ג מעבדים ה' ט' כתב אין רוצעין ב' עבדים כאחד שאין עושין מצות חבילות · ובפ"י מרוצח ה"ה כתב אין עורפין ב' עגלות כאחד שאין עושין מצות חבילות · ובפי"א מצרעת ה' ו' כתב אין מטהרין ב' מצורעין כאחד שאין עושין מצות חבילות הרי הוא בהיפך ממש"כ בה' נדרים והדבר צריך תלמוד :

אך כד נעמיק בזה עפי דבריו כנים ואמיתים באין סותר למו · בהקדם מה שאמרתי ליישב הא שכתב מורי חמי הגאון המפורסם מו"ה דוד טעביל זללה"ה מד"א דק' מינסק בספרו נחלת דוד בסי' מ"ז בהבאתי לבית הדפוס אחר פטירתו זכותו יגן עלינו וז"ל שם הרמב"ם כתב בפ"ב ממעילה ה"י וז"ל וכן העולת העוף מועלין בו משהוקדשה עד שיצא את דמה · הואיל ודמה אין בו מעילה · אבל אסור להנות במוראתה ונוצתה והנהנה בה אחר הזיה לא מעל עכ"ל · וכתב עליו הכ"מ ומ"ש אבל אסור להנות במוראתה ונוצתה בסוף תמורה (ד' ל"ד) עולת העוף בתחלה דמה מוראתה ונוצתה יצאו מידי מעילה · ואסיקנא דמ"מ אסורים בהנאה משום דנקברים הם כדאמרינן בפ"ק דיומא נבלעים במקומן וכל הנקברים עפרן אסור עכ"ל · והנה מש"כ הכ"מ משום דנקברים הם ומשום דנבלעים במקומם הוא מפי' רש"י שם · ומוכרח

משמעה

מקור חיים

מפשטא דהש"ס דהא שם פריך על הא דאמרינן דנקברים עפרם אסור היינו והא תני ר' שמעי' עולת העוף שנמצא דמה מוראתה ונוצתה יצאו מידי מעילה· מאי לאו יצאו מידי מעילה ומותרין ומשני לא יצאו מידי מעילה ואסורין ומדפריך ממוראתה ונוצתה של עולה על הא דניקברין ש"מ שגם הם בכלל הניקברין וע"ז הוקשה לרש"י דהיכן מצינו שיהי' ניקברין והא הם נשלכים לבית הדשן· לזה הוכרח רש"י לפרש משום דאמרינן בפ"ק דיומא דכל הנשלכים לביה"ד נבלעים במקומן ושפיר הוי בכלל הנקברים וזה מוכרח :

והקשה ע"ז הרה"ג הגביר המפורסם מו"ה זיסיל הכהן ראפפאפארט ז"ל דמאי ענין חטאת לעולה· שהרי בגמ' לא אמרו זה רק על עולה ומה ענין חטאת לעולה· שהרי עולה כולה כליל· ולכך מוראתה ונוצתה שאינם ראוים למזבח נשלכים לביה"ד· אבל חטאת כולה לכהנים ואין למזבח בה אלא דמה· א"כ מנ"ל שהא מוראתה ונוצתה מושלכים לביה"ד וגם בקרא לא כתוב כך דוהשליך אותה אל מקום הדשן אלא בעולה ולא בחטאת דו"ק והשכה· וליכא למימר דט"ס הוא ברמב"ם וצ"ל וכן בעולת העוף· שהרי כתב ובזה דמה ועולה אינה בהזיה אלא במיצוי וכדאמרינן בתמורה עולת העוף שנתמצה דמה כו' א"כ מנ"ל להרמב"ם למילף חטאת מעולה כיון דלא דמי להדדי והביא מו"ח הגאון ז"ל וז"ל דהוא לא הקשה אלא מסברא בעלמא מנ"ל למילף חטאת מעולה הרי יותר קשה דבספרא פ' ט' כתב להדיא והשליך אותה· אותה ולא חטאת העוף ופי' בעל ק"א שם ולא חטאת העוף שלא הי' משליך מוראת חטאת העוף במקום הדשן· אלא אם ירצה הכהן יאכלנה א"כ הרי הוא להדיא שלא כדבריו :

אבל באמת יש לתרץ דברי הרמב"ם מדברי הספרא גופא והיא מתורצת בחברתה· שהרי עכ"פ למדנו מדברי הספרא דהי' לאו הך קרא דאותה· שפיר הוי ילפינן חטאת מעולה· מדאצטריך קרא דאותה למעוטי והיינו אי מסברא דכל שאינה ראוי למזבח ולא לאכילת כהנים או הוי כמוראתה ונוצתה של עולה· דכיון שאינה ראוי למזבח נשלך לביה"ד ה"נ בחטאת כיון שאינה ראוי למה שפרט בה הכתוב דהיינו לא למזבח ולא לאכילת כהנים ג"כ נשלך לביה"ד או מאיזה היקש שהי' להם הוי מקשינן חטאת לעולה· ובזה יתיישבו דברי הרמב"ם דגרסינן בנדרים (ד' ע"ג) איבעיא להו בעל מהו שיפר לשתי נשיו בב"א אותה דוקא או לאו דוקא אמר רבינא ת"ש אין משקין שתי סוטות כאחת מפני שלבה גס בחברתה· ר' יהודה אומר לא מן השם הוא זה· אלא משום שנאמר והשקה אותה לבדה· וכתב עלה הר"ן וז"ל שם ולענין הלכה איכא מ"ד דרבינא מדרבנן מוכח לה לבעיין דלא משמע להו אותה דוקא דהא יהיב טעמא מפני שלבה גס בחברתה הלכך נקטינן להלכה דבעל מיפר לשתי נשיו כאחת· והכי איתא בתוספתא כו' עיי"ש והרמב"ם בפ' י"ב מה' נדרים ה' י"ד פסק כהך ה"ד שהביא הר"ן דהבעל מיפר נדרי שתי נשיו כאחת· וא"כ נקטינן להלכה דלא דרשינן אותה· כת"ק דלא דריש אותה כנ"ל · והספרא דדריש אותה ולא חטאת העוף אתי' כר' יהודה כדאיתא בסנהדרין (ד' פ"ו) סתם ספרא ר' יהודה· וא"כ ר"י לשיטתו אזיל דדריש אותה· ולכך קממעט חטאת העוף שלא הי' משליך מוראתה ונוצתה לביה"ד אבל אנן נקטינן כת"ק דלא דרש אותה ובעל מיפר לשתי נשיו כאחת· א"כ לא ממעטינן חטאת העוף מהשלכת מוראתה ונוצתה לביה"ד כיון דלית לן מיעוטא ע"ז ובלא מיעוט חזינן מדברי הספרא דהוי מקשינן חטאת לעולה· וא"כ מדברי הספרא אנו הוכיח הרמב"ם דגם חטאת העוף נשלכת מוראתה ונוצתה לביה"ד כמו בעולה עכ"ל עיי"ש :

ולכאורה יש להקשות ע"ז הלא הרמב"ם בפ"ד ה' ב' מסוטה כתב ואין משקין את הסוטה אלא ביום וכל היום כשר להשקות את הסוטה ואין משקין שתי סוטות כאחת שנאמר והעמיד אותה הכהן עכ"ל [וצ"ל והקריב אותה וכן הוא בתוספתא ועיין בנדרים שם]· הרי דפסק הרמב"ם כר' יהודא דדרש אותה וכן פסק בפי"א מטומאת צרעת ואין מטהרין ב' מצורעין כאחת ובפ"ג מעבדים פסק ואין רוצעין שני עבדים כאחת· ובפ"י מרוצח פסק נמי אין עורפין שתי עגלות כאחת· הרי בעליל דבכולן פסק כר"י דדרש אותה· וא"כ הקושיא במקומה עומדת מנ"ל להרמב"ם להשוות חטאת לעולה· וביותר הלא הספרא הוא המנגד נגדו דדריש והשליך אותה ולא חטאת העוף וכאמור ועיין בסוגיא בטעמא דקרא דרשינן הבאתי כל המקומות שפסק הרמב"ם כר"ש ועיי"ש מה שכתבתי בזה בעזה"י :

אבל באמת כד נעמיק בזה עפי ראיתי כי דברי מו"ח הגאון ז"ל נכונים המה וראוין הן למי שאמרן דלכאורה הרמב"ם בעצמו סותר דבריו דמכל הלין פסקנו נראה דפוסק כר' יהודא דדרש אותה· ובפ' י"ב מנדרים פסק להדיא דהבעל מיפר לשתי נשיו כאחת· וכן האב מיפר נדרי ב' בנותיו כאחת ע"כ נלפע"ד לומר דהכל ניחא דבסוטה (ד' ח') פריך הגמ' ות"ק הא כתיב אותה ת"ק ר"ש הוא דדרש טעמא דקרא· ומה טעם קאמר מה טעם אותה לבדה כדי שלא יהא לבה גס בחברתה מאי בינייהו א"ב רותתת וכן הבאתי לעיל עיי"ש וכן הוא ביומא (ד' מ"ב:) לא היתה פרה רוצה לצאת אין מוציאין עמה שחורה שלא יאמרו שחורה שחטו· ואין מוציאין עמה אדומה שלא יאמרו שתים שחטו רבי אומר לא מן השם הוא זה· אלא משום דכתיב אותה לבדה· ות"ק הא כתיב אותה מאן ת"ק ר"ש דדרש טעמא דקרא מאי בינייהו א"ב דאפיק חמור בהדה [דלת"ק שרי דליכא שמא יאמרו ולרבי אסור דהא כתיב אותה] עיי"ש· והרמב"ם פוסק כר"ש דדרש טעמא דקרא בכל מקום ולפי זה הכל ניחא· דהיכא דאיכא טעמא דקרא כמו גבי סוטה וגבי פרה אדומה דבשניהם קפיד הכתוב בטעמא ולדרוש הך דרשה דאותה דבכעין זה ג"כ כת"ק דהוא ר"ש מודה בדרשת דאותה מהך טעמא דקרא· משום הכי פסק הרמב"ם נמי בזה דאין משקין מהך טעמא דאותה וכן בפרה אדומה· אין שוחטין מהך טעמא שלא יאמרו שתים שחטו· ושלא יאמרו שחורה שחטו עיי"ש· והעיקר מחמת דרשת טעמא דקרא· אבל היכא דלא הוי טעמא דקרא כמו בסוטה רותתת· גם הרמב"ם מודה דמשקין שתיים כאחת משום דלא פסק כר"י רק כת"ק והוא ר"ש· והיכא דלא איכא הך טעמא דקרא לא דרש דרשת דאותה. ולזה בפרה אדומה ג"כ היכא שהוציא חמור בהדה שרי להוציא שתיים· כי בזה לא נאמר והוציא אותה אותה ולא שתיים· ומשו"ה קמדייק שם בלשונו הטהור וכתב אין שוחטין שתי פרות כאחת שנאמר ושחט אותה· ואח"כ כתב ואם לא רצתה הפרה לצאת אין מוציאין עמה שחורה שלא יאמרו שחורה שחטו ולא אדומה שלא יאמרו שתיים שחטו עיי"ש· הרי הוא בעליל דפסק כר"ש ביומא שם דדרש טעמא דקרא אבל היכא דלא נמצא שם טעמא דקרא לא דרש דרשת אותה בלבד· ולפי"ז בהא דפסק שאין מטהרין שני מצורעין כאחת ואין רוצעין שני עבדים כאחת ואין עורפין שתי עגלות כאחת· בכולן כתב הטעם לזה משום שאין עושין מצות חבילות חבילות עיי"ש משום דבזה לא דרש הך דרשה דאותו דליכא שמה טעמא דקרא· וכל היכא דליכא טעמא לא דרש אותו· ולזה מסיק ויהיב טעמא משום דאין עושין מצות חבילות חבילות· והוא רק איסור דרבנן וכמש"כ לעיל בסוגיא דאין עושין מצות חבילות עיי"ש והשתא שפיר

פסק

מקור חיים

פסק בנדרים דהבעל מיפר לשתי נשיו וכן האב מיפר לשתי בנותיו ולא דרש בזה הך דרשה דאותה · משום דגם בהלכה לא נמצא הך טעמא דקרא ולא לכך דאין עושין מצות חבילות חבילות דלאו מצוה הוא · ואף די"ם נמי לפעמים שיהא מצוה בהפרתם · מ"מ עיקר הדבר לא מצווה הוא ע"ז · ולא שייך בזה לומר אין עושין מצות חבילות חבילות · ואחרי דליכא שמה לא זה ולא זה שפיר פסק דמיפר לשניהם דלא דרש בענין זה הך דרשה דאותה עיין היטב בזה ותראה כי כן הוא בעז"ה · ולפי"ז כל פסקי הרמב"ם מכוונים המה וכל אחד ואחד על מקומו יבוא בשלום ודו"ק :

והשתא דברי מורי חמי הגאון ז"ל נכונים המה ובהשכל נאמרו · כי שפיר פסק הרמב"ם דאסור להנות ממוראתה ונוצתה של חטאת כמו בעולה · ואף דכתיב והשליך אותה גבי עולה · משום דהספרא הוא לשיטת ר' יהודה דדרש אותה בכל מקום · אבל הרמב"ם דלא דרש אותה רק היכא דהוי טעמא דקרא · והכא לא הוי טעמא ואדרבה מצד הסברא הוא בהיפך לאקושי חטאת לעולה וכמו שנאמר בעולה · וכיון דהיא דהויה לא למזבח ולא לכהנים נשלך לביה"ד · כמו כן בחטאת שאינה ראוי לא למזבח ולא לכהנים נשלך לביה"ד · וכיון דלא איכא בזה טעמא דקרא לא דרש הך דרשה דאותה · וה"ם הוא השתא היכא דלא הוי טעמא דקרא בלבד · לא דרשת הך דרשה דאותה · כל שכן היכא דהסברא מנגד גם בזה דמצד הסברא נותנת לאקושי חטאת לעולה · בודאי לא ניתן להדרש הך דרשה דואותה ולמעט מזה וא"כ שפיר פסק הרמב"ם בזה דחטאת העוף מועלין במוראתה ונוצתה ודו"ק היטב בכל אלה ותראה כי כן הוא בעז"ה ועיין :

אך צ"ע במה דפסק הרמב"ם בפ"ג מה' מלוה ולוה ה"א אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה כו' והוא כר' יהודה בב"מ (ד' קט"ו) דפליגי שמה ר"י ור"ש דר"י לא דרש טעמא דקרא ור"ש דריש טעמא דקרא עיי"ש ופסק הכא כר"י וכן בפ"ג מהלכות מלכים פסק נמי בלא ירבה לו נשים וכו' כרבנן ולא כר"ש גם עיי"ש וצ"ע טובא בזה · וראיתי בלח"מ במלוה שם שהעיר בזה ועיי"ש ונלאתי להאריך עוד בזה ואי"ה בעזרו בסוגיא דטעמי דקרא נדבר גם בזה ופה קצרתי דו"ק ותשכח :

סוגיא כ"ג אין שבות במקדש

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

שבת צ"ה ע"א בתוס' ד"ה שרא · קי"ז ע"א בתוס' ד"ה דשקילי · קכ"ג ע"ב בתוס' ד"ה לא · קכ"ז בד"ה וחמונה :
עירובין צ"ח ע"א בתוס' ד"ה אלא · ק"ב ע"ב וברש"י שם ובתוס' ד"ה והעליון · ק"ג ע"א וברש"י שם · שם ע"ב ברש"י ובתוס' ד"ה ולאו :
פסחים מ"ז ע"א וברש"י ותוס' שם · ס"ה ע"א ובתוס' ד"ה המכבדי · ס"ט ע"א :
ר"ה כ"ט ע"ב :
יומא י"נ ע"ב בתוס' ד"ה ולחדא · ל"ד ע"ב בתוס' ד"ה ה"מ :
סוכה מ"נ ע"א בתוס' ד"ה אינהו · נ' ע"ב בתוס' ד"ה ורבנן · ובחידושי הרשב"א :
ביצה י"א ע"ב וברש"י ד"ה מה"ד ובמהרש"א שם · כ"א ע"א · ל"ו ע"ב בתוס' ד"ה והא :
מגילה ד' ע"ב בתוס' ד"ה ויעבירנו :
זבחים כ"ו ע"א בתוס' ד"ה שחט · ע"ט ע"ב ; צ"ג ע"ב :
מנחות צ"ז ע"א בתוס' ד"ה לא : מהרש"א בשבת מ"ב בתוס' ד"ה אפילו : ר"ן בר"ה ריש פ"ג : רשב"א בסוכה ריש פ' החליל : תוי"ט פ"י בעירובין משנה י"ג ובתוס' חדשים שם : פ"א משנה ג' בתמיד · פ"ה משנה ה' שם · קול הרמ"ז סוכה פ"ד :

הנה בסוגיא זו יש להסתפק בשתים · א] אי הא דנאמר אין שבות במקדש הוא דוקא במקדש · אבל בחוץ למקדש אף שהוא צורך מקדש כמו הרבצת הפסח וכדומה · אין אומרים בזה אין שבות במקדש ונדחה השבות או לא שנא · ב] אי נאמר דוקא בדבר שאי אפשר לעשותה מקודם · היינו מערב שבת · או לאחר השבת · אבל אם היה אפשר לעשותה מאתמול או מחר · בזה לא נאמר דדוחה מטעם שאין שבות במקדש · או לא שנא · וגם עוד פרטים המסתעפים מזה · הכל ראיתי לבאר בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה והוא :

בעירובין (ד' ק"ב) במשנה שם מחזירין רטי' במקדש [כהן שלקה בידו] ונתן עליה רטיה מבעוד יום והולך לעבוד עבודה בשבת או ביו"ט ונטל רטי' מעל ידו משום שלא יהא חוצץ מחזירה במקדש דהתירו סופן משום תחילתן] אבל לא במדינה [שמא ימרח] אם בתחילה כאן וכאן אסור [והכא ליכא למימר אין שבות במקדש דהא והאי האי שבות לאו לצורך גבוה הוא אלא לצורך עצמו] עיי"ש וכן הוא בביצה (דף י"א:) דאמר עולא שם ג' דברים התירו סופן משום תחילתן אחד מהם הוא חזרת רטיה · ופריך הגמ' שם חזרת רטי' במקדש נמי תיתני כו' מהו דתימא אין שבות במקדש ואפילו כהן דלאו בר עבודה הוא נמי קמ"ל דהתירו סופן משום תחילתן דבר עבודה אין דלאו בר עבודה לא [ופי' רש"י מה"ד דהיתרא הוא משום דלא גזרו על שבות שבמקדש ולקשור רטי' וכן בכל דבר רפואה שאין מלאכה אלא שבות הוא שגזרו חכמים בכל רפואות גזירה משום שחיקת סממנים עיי"ש :

וראיתי במהרש"א שם שהקשה דאיך אפשר לומר דטעמא הוא משום שאין שבות במקדש ואפילו כהן דלאו בר עבודה נמי · א"כ לכתחלה נמי ובמתניתין קתני מחזירין רטיה כו' · ומסיים בסיפא אבל לכתחלה כאן וכאן אסור ויש ליישב בדוחק עכ"ל עיי"ש אבל באמת לא קשה מידי · דעולא פירושא דמתניתין קמ"ל והוכיח זה ממתניתין גופא דקתני שם אם בתחילה כאן וכאן אסור · ואי אמרת דטעמא דרישא משום דאין שבות במקדש · תקשה הסיפא אמאי כאן וכאן אסור · הא לא גזרו על שום שבות במקדש · אלא בע"כ דטעמא הוא משום דהתירו סופן משום תחילתן · ולא התירו שבות

פסקי ראשונים ואחרונים ושו״ת

רמב״ם פ״ט משבת הלכה ח'· ובהה״מ שם ובפרק כ״א הלכה כ״ז שם ובהשגות; פרק כ״ב הלכה כ״ה שם· פ״א מק״פ ה' ט״ז· והלכה י״ה ובלח״מ שם· פ״ה מה' בית הבחירה· ה' ו' ובכ״מ· ובמל״ם שם· פ״ה מהל' עבודת יוכ״פ ה״ד· ובלח״מ שם· ובפ״ז מלולב ה' י״ג : שו״ע או״ח סי' תקפ״ה במג״א סק״ד· שו״ת תה״ד בפסקים סי' קנ״ד· שו״ת שאגת אריה סי' ק״ז· פר״ח בספר מים חיים ד' כ״ט : ארעא דרבנן אות א' סי' ד' :

מקור חיים

שבות אלא לצורך גבוה· וכן מצינו בכמה מקומות בש״ס דנאמר דיוקא דמתניתין קמ״ל· משום דמשנה לא קמפרשי בהדי' והדוגמא לזה הוא בכתובות ד' י״ז· דקאמר בגמ' שם ור״ה מתניתין אתי לאשמעינן· אבע״א ר״ה דיוקא דמתניתין קאמר דבמתניתין שם לא מפורש כ״כ בהדיא דבהכי עסקינן אתי ר״ה לאשמעינן להדיא· ומדיוקא דמתניתין קא יליף לה עיי״ש· וכן הכא נמי אפשר לומר בענין זה וראיתי בק״נ שה״כ עיי״ש וח״ק :

ובפסחים (דף ס״ה·) במשנה שם תנן כמשמיהו בחול כך משמיהו בשבת· אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים ובגמ' שם (בדף ס״ה·) שלא ברצון מאן א״ר״ה שלא ברצון ר״א דאי רבנן הא אמרו שבות הוא ואין שבות במקדש וכו'· ר״א אומר אפילו תימא שלא ברצון חכמים ור' נתן הוא· דתניא ר״נ אומר שבות צריכה התירו שבות שאינה צריכה לא התירו עיי״ש :

ולכאורה צ״ע לפי תנא דפליג על ר״נ וסובר דאף שבות שאינה צריכה התירו· למה נאמר גבי הרת רעיה דגזרו משום דלאו צורך עבודה היא דלאו בר עבודה הוא· ומזה מוכרחין אנו לומר דסבר דהתם גבי כיבוד עזרה אעפ״י שאינה לצורך עבודה ממש· מ״מ הוא לצורך כהנים ההולכין בה לעבוד עבודה· כדי שלא יתלכלכו בדם או שלא יחליקו בשעה שעובדין· וא״כ לא מיקרי צורך הדיוט ור״נ פליג וסובר דבעינן שיהא צורך עבודה ממש· אבל גבי רעייה דאם כבר לאו בר עבודה הוא הוי צורך עצמו ולא צורך עבודה כלל· ולזה קמדייק רש״י בעירובין שם כאן וכאן אסור· והכא ליכא למימר אין שבות במקדש· דהא האי האי שבות לאו צורך גבוה הוא אלא לצורך עצמו עיי״ש ועיין בק״נ שהלה לפרש נמי הכי עיי״ש ודו״ק :

ובעירובין ד' ק״ב· תנן חותכין יבלת [ביד] במקדש אבל לא במדינה ואם בכלי כאן וכאן אסור ופריך בגמ' שם ורמינהו הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו אין דוחין [היינו בפסח שחל בשבת] ר״א דוחין כו' אלא אמר רב יוסף שבות מקדש במקדש התירו [בתמידין וקרבנות ציבור במקדש מקריבין] שבות דמקדש במדינה לא התירו [דהט״נ דצורך מקדש הוא כיון שכל אחד מבקר פסחו בבית· וא״כ מביא למקדש לא התירו לעבור על השבות במדינה כו' והקשה בתוס' שם בד״ה ולאו וכו' וז״ל תימא דאמרו לעיל גבי מצאן לבתים או כריכות מביאין פתות פתות מד״א· אלמא שבות מקדש במדינה התירו· ותירצו דשבות הכ״נ דהאי שמופלין בביזיון התירו עיי״ש· ובאמת לפי מש״כ רש״י שם גבי הא דפריך מהי' קורא בספר על האסקופה והא הכא דשבות מקדש במדינה הוא דס״ת נמי שבות דמקדש קא קרי לי' שהרי קודש הוא· א״כ קושית תוס' נמי ניחא· דהא הכא נמי קודש הוא· והוי שבות מקדש במדינה ודו״ק :

ומכל אלה יצא לנו הא דאין שבות במקדש הוא רק במקדש גופה אבל חוץ למקדש אסור· אף שהוא צורך מקדש· מהא דאמר רב יוסף שבות מקדש במקדש התירו [דתמידין וקרבנות ציבור במקדש הי' מקריבין] שבות דמקדש במדינה לא התירו [דאע״ג דצורך מקדש הוא כיון שכל אחד מבקר פסחו בביתו וא״כ מביא למקדש לא התירו לעבור על השבות במדינה· וכן נראה מהא דכתב הרמב״ם בפ״ט מה' שבת ה״ח דכתב שם וכן החותך יבלתו מגופו בין ביד ובין בכלי בין לו בין לאחר פטור· ומותר לחתוך יבלתו במקדש ביד אבל לא בכלי· ואם היתה יבישה חותכה אף בכלי ועובד עבודה [והכי מדייק בדברי הרמב״ם נראה דמפרש האי יבלת דמתניתין היינו יבלת דאדם והוא בכהן העובד ודלא כפי' רש״י שפירש דיבלת דקרבן הוא עיי״ש] ומדדייק בלישנא ואמר דמותר· לחתוך יבלת במקדש משמע דוקא במקדש ולא בחוץ למקדש· וכן פסק הרמב״ם בפ״ג משבת ה' ט״ו דמותר לטלטל כבש הפסח לתנור עם השיכה ואעפ״י שאינה עת מפני שבני חבורה זריזין הן עיי״ש הרי דפסק כר' יוסף· דטעמא דמותר הוא משום דבני חבורה זריזין הן וכתירוצא שם ולא כרב ספרא דעירובין שם שהקשה לר' יוסף עיי״ש· וכן נראה מכל הלין סוגיא דדוקא במקדש· ולא בחוץ למקדש אף בדבר שצורך מקדש הוא ועיין היטב בכל אלה ותראה כי כן הוא בעז״ה וקל״ת :

ועל דבר הספק אם יש חילוק בין אפשר ללא אפשר לכאורה הי' נראה לומר· דבאפשר לא התירו שבות במקדש· דביומא (דף י״ט·) בהא דמעסיקין אותו עד שיגיע זמן השחיטה תנא לא היה מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכינור אלא בפה כו' ע״ש ולכאורה קשה דלמה נאסר בנבל וכינור הלא האיסור דנבל וכינור הוא רק איסור שבות דרבנן גזרו משום שמא יתקן כלי שיר ועי' בתוס' בר״ה (דף ל״ב ע״ב) בד״ה רדיית כו' ובתוס' בסוכה (דף מ״ג ע״א) בד״ה היינו דידעי כו' וכן כתב הרמב״ם בפ' כ״ג מה' שבת ה״ד וז״ל לפיכך אסור להשמיע קול שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כינורות ונבלים בין בשאר דברים כו' שמא יתקן כלי שיר עכ״ל ועי' במג״א בסי' תקפ״ח סק״ד והרי דרק איסור שבות הוא א״כ למה לא היה עוסקין עמו בנבל וכינור הרי דאין שבות במקדש אלא בע״כ משום דאפשר בלא זה אין מתירין שבות אף במקדש :

אבל באמת אי מהא לאו ראיה הוא דבסוכה (דף נ' ע״ב) פליגי ר״י ורבנן דר״י סבר דחליל דוחה שבת וחכ״א אף יו״ט אינו דוחה אמר ר״י מחלוקת בשיר של קרבן דר״י סבר עיקר שירה בכלי ועבודה הוא ודוחה שבת ורבנן סברי עיקר שירה בפה ולא עבודה הוא ואינה דוחה את השבת ע״ש וראיתי בחידושי הרשב״א שם שהקשה דהא איסור ניגון בחליל וכלי זמר היינו אלא שבות דרבנן שמא יתקן כלי שיר וקיי״ל דאין שבות במקדש וא״כ אף דעיקר שירה בפה ואין כלי מעכב בהן למה לא יהא חליל דוחה שבת אעפ״י שאין החליל חובה מ״מ הא אין שבות במקדש· ותי' דכל כי האי שבות שהוא דבר מצוי דאתי לידי תיקון כלי שיר דאיסורא דהתיקון מצוי בהם אפי' במקדש גזרו בו ע״ש (ומה שכתב שם הרשב״א כשאינה מעכבת כו' אפשר להיות ע״ש היטב ודו״ק) הרי דהתם טעמא אחרינא הוא דלא היה מעסיקין בנבל וכינור משום דדבר במצוי ושכיחי הוא דאתי לידי תיקון ומשו״ה גזרו אף במקדש אבל היכא דלא מצוי אף באפשר בלא שבות נמי אין שבות במקדש א״כ אי מהא לאו ראיה הוא :

מקור חיים

אך יש לכאורה ראיה דאפשר גזרו אף במקדש ממה דאיתא במנחות (דף ס״ז ע״א) דסידור הקנים ולא נטילתו דוחה שבת ופריך התם רבא ואי ס״ד סידור הקנים מדאורייתא אמאי אינה דוחה שבת הדר אמר רבא לאו מילתא היא דאמרי דתנן כלל אמר ר״ע כל מלאכה שאפשר לעשותה מע״ש אינו דוחה את השבת והכי נמי אפשר דלא דחי שבת עלייהו טעמא מאי דלא ליעופש להם בכי כהאי שיעורא לא מעפשי וכתבו התוס׳ שם דאיסור סידור הקנים הוא משום טלטול בעלמא דהוא שבות כו׳ ע״ש והשתא קשה הא אין שבות במקדש ומוכרחין לומר כמו שתי׳ רבא משום דאפשר הרי חזינן דאפשר אף במקדש גזרו :

אבל זה אינו אלא אם נאמר כסברת התוס׳ דאין חילוק בין שבות לשבות אבל אם נאמר כדמסיק התוס׳ שם דלאו הטעם הוא משום דאפשר רק משום דלאו כל שבות התירו במקדש דאשכחן נמי שבות שאסרו במקדש כמו ניר הטליון במה יתקע ע״ש גם מזה אינו ראיה כל כך ועיי׳ :

ואחרי העיון ראיתי כי פליגי בזה הכ״מ והמשנה למלך דלדעת הכ״מ היכא דאפשר באופן אחר לא דחינן שבות אף במקדש ולדעת המל״מ אין חילוק בין אפשר ללא אפשר · דהרמב״ם בפ״ה מה׳ בית הבחירה ה׳ י״ב כתב כהסדר הזה עושין בכל לילה ולילה חוץ מלילי שבת שאין בידן אור אלא בודקין בנרות הדולקים שם מערב שבת עכ״ל וכ׳ הכ״מ שם וז״ל ומ״ש רבינו חוץ מלילי שבת וכו׳ ואע״ג דקיי״ל אין שבות במקדש משום דכהנים זריזים הם וטלטול נר בשבת אינו אלא שבות שאני הכא דאפשר בנרות הדולקין מערב שבת עכ״ל הרי בעליל דס״ל דבאפשר בתיקון אחר לא דחינן שבות במקדש והך כללא דאין שבות במקדש לא נאמר אלא בדלא אפשר :

אבל דעת המשנה למלך אינו כן דבהלכה י״ב שם כתב וז״ל תו קשה לי ממה שכתב רבינו בפ״ב מה׳ עבודת יוה״כ הי׳ כה״ג זקן או חולה מלבנין עששית של ברזל באש מבערב ולמחר מטילין אותם במים כדי להפיג צינתן שאין שבות במקדש או מערבין מים חמין במי המקוה עד שתפיג צינתן · ואי נאמר כדברי הכ״מ מה היה מלבנין עששית מבערב ולמחר מטילין אותן במים והיה עוברין על שבות מאחר שאפשר בתיקון אחר בלא איסור שבות היינו לחמם חמין מבערב ולמחר יתערבו הני מים בהני מי מקוה דליכא איסור כלל עכ״ל · הרי לך בהדיא דלהמל״מ אין חילוק בין אפשר ללא אפשר ואף בדאפשר אין שבות במקדש כלל ומותר ועי׳ :

וכד נחתינן לעומק הדברים גם בלא קושית המל״מ דברי הכ״מ תמוהים כמה דלפי דבריו דס״ל לחלק בין אפשר ללא אפשר מה יענה בהא דאיתא בעירובין (דף ק״ג ע״ב) במסקנת שינויא דרב יוסף שם דמשני הכא דהרכבתו והבאתו חוץ לתחום וחתיכת יבלתו דאין דוחין משום דשבות מקדש במדינה לא התירו משמע שם דבמקדש אין שבות אף היכא דאפשר דאין חילוק ביניהם ועי״ש :

ועוד הא הרמב״ם בפ״א מה׳ ק״פ ה׳ י״ד כתב וז״ל וכיצד תולין ומפשיטין מסמרות של ברזל היה קבועין בכותלים ובעמודים שבהם תולין ומפשיטין וכל מי שלא מצא מקום לתלות מקלות דקין וחלקין היה שם מניח על כתיפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט עכ״ל ובה׳ ט״ז שם כתב חל י״ד להיות בשבת כמעשיהו בחול כן מעשהו כו׳ ע״ש והוא כהת״ק דר״א בפסחים (דף ס״ד ע״א) דסבר התם דאף בדאפשר להניח ידו על כתף חבירו כדעת ר״א שם מ״מ הותר במקלות ולטלטלם משום דאין שבות במקדש · ובשבת (דף קכ״ד ע״א) מוכח דטעמא דר״א לאו משום דאית ליה איסור שבות במקדש אלא סבר דרק בכהאי שבות הוא דאסור משום דאפשר בלא זה ע״ש הרי נראה דהת״ק פליג גם בכהאי על ר״א וסבר דאף דבאפשר אין שבות במקדש והרמב״ם הוא דפסק כהת״ק שם ולזה קאמר הרמב״ם בסתמא שבות במקדש הותר הוא הרי דפסק הרמב״ם דאין חילוק בין אפשר ללא אפשר והוא היפוך כדעת הכ״מ דמחלק ביניהם :

ומה שכתב הרמב״ם בפ״א מה׳ ק״פ ה׳ י״ח שם דמשו״ה לא דחי הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום משום דאפשר לעשותו מע״ש וכן לאייתו והזאת קרבי׳ אינן דוחין את השבת שהרי אפשר לעשותן לאחר השבת הרי דמחלק בין אפשר ללא אפשר · גם זה יש ליישב והו״ק כי הלא נראה בעליל מכל הלין פסקיו כמבואר כי גם בדאפשר אין שבות במקדש כי שבות במקדש היתר הוא והוא ברור בעזה״י ועי׳ :

והגם שיש אפשר להמליץ בעד הכ״מ ולומר דדוקא במקלות דליכא טרחא יתירה לעשות כר״א להניח ידו על כתף חבירו בזה הוא דפסק הרמב״ם כת״ק שם דעדיף טפי להלום במקלות מלהניח ידו על כתף חבירו אבל היכא דליכא טרחא כ״כ יש לחלק בין אפשר ללא אפשר אבל זה הוא דחוק: וכן ראיתי בספר ארעא דרבנן שהעיר בזה ומסיק ג״כ דדחוק הוא ועי׳ בעפרא דארעא שם וקצרתי והו״ק :

שוב ראיתי בלחם משנה בפ״א ה׳ י״ח שם שתמה על הרמב״ם במה שפסק דאם היתה יבשה חותכה אפי׳ בכלי שאין שבות במקדש כלל · והקשה דהא אפשר לעשותה מע״ש ולא דחי שבת ע״ש ולפי מש״כ לעיל אין חילוק בין אפשר ללא אפשר ובמקדש עצמו אין שום חילוק בזה כלל ואפי׳ בדאפשר אין שבות במקדש כלל לשיטת הרמב״ם וכמבואר · וע״ש עוד בהד״ר מה שהביא בשם הרב עץ חיים שתמה על הלח״מ והעיר ג״כ מהא דעירובין ואין להאריך והו״ק :

שבתי וראיתי בפסחים (דף ס״ה ע״א) בתוס׳ ד״ה כמכבד כו׳ שכתבו הא דאין שבות במקדש היינו דווקא במילתא דבעלמא ליכא אלא איסורא דרבנן אז לא גזרו רבנן במקדש כיון דליכא איסורא דאורייתא בשום מקום אבל במילתא דבעלמא איכא איסורא דאורייתא אע״ג במקדש ליכא אלא איסורא דשבות דרבנן גזרינן במקדש אטו דעלמא ע״ש : ועפ״י דברי התוס׳ ראיתי בהד״ר שכתב דניחא בזה סוגיא דזבחים (דף צ״ט ע״א) דאיתא התם דמ״ס גוררין גורר במקדש ומ״ס לא גזרינן ע״ש · ובאמת הרבה יש לדבר עוד בזה כי הרבה ענפים יוצאין ממנה דלפעמים מצינו בכמה מקומות בש״ס שבות קרובה התירו שבות רחוקה לא התירו והוא פלוגתא דתנאי בפסחים (דף מ״ו ע״א) ע״ש וכן נאמר בשבת צריכה התירו שבות שאינה צריכה לא התירו והוא דעת ר׳ נתן שם (דף ס״ה ע״א) ומשמע שם דחכמים פליגי עליו בזה וכן מצינו לפעמים שנאמר בזה שבות קטן התירו אבל לא שבות גדול והוא דעת הר״י בתוס׳ בעירובין (דף ק״ב ע״ב) בד״ה והעליון כו׳ (ובד׳ ק״ג ע״א) בד״ה הא כלאה כו׳ ע״ש וכן מצינו בירושלמי בפ״י מעירובין ה׳ י״א שם הר״י בר בון לא כל שבות התירו במקדש ע״ש · הרי לך לפניך כל החילוקים הנמצא בסוגיא זו ועי׳ בסמ״ג ז״ל בהקדמתו לה׳ שבת מש״כ בזה · ועי׳ ברמב״ם בפ׳ כ״א מהלכות שבת ובפ׳ כ״ב כ״ג שם וכאשר תעיין במקומות המצויינין מלמעלה תדע כלל על נכון בזה בעזה״י כי קצרתי דוק והשכל :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת:

שבת פ"ט ע"ב ברש"י ד"ה איסורין ובתוס' ד"ה איסורין:
פסחים קט"ו ע"ב ד"ה ידי:
נדרים נ"ט ע"ב בר"ן ד"ה ועד:
זבחים ע"ח ובתוס' ד"ה הפיגול כו'
מנחות כ"ב ע"ב ד"ה מכאן ור"י:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ' י"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כ':

ראב"ד בספר תמים דעים סי' ל"ו:
טור וב"י ביו"ד סי' צ"ח מש"כ בשם הרשב"א והראב"ד:
שו"ע שם סעי' ד'· ובש"ך ס"ק ל"ד ובפמ"ג שם· תורת חטאת כלל פ"ה ובמנחת יעקב שם אות מ"א· בנה"ג ביו"ד סי' צ"ח בהגהת ב"י אות ס"ח· פר"ח ביו"ד סי' ל"נ סק"ח· ובתבואת שור שם סק"ה· כרתי ופליתי בסי' צ"ח· פרי מגדים בשער התערובות בפ' ה' שם· שו"ת הרא"ש כלל כ' סי' ב'· שו"ת שער אפרים סי'

אמר המחבר הנה בראותי כי הסוגיא זו נתרחב ונתפשט בהרבה מקומות בש"ס ופוסקים ונכלל באלה גם איסורין מצטרפין· והיתר מצטרף לאיסור· ובכדי להקל על המעיין החלקתי לתלתא בבא· א] איסורין מבטלין זה את זה· ב] איסורין מצטרפין זה לזה· ג] היתר מצטרף לאיסור ואכל חדא וחדא הראתי וציינתי כל המקומות המדברים בזה בפני עצמה· וגם ראיתי לבאר פרטי הלכותיהן בדרך קצרה על שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה והוא:

מקור חיים

הנה הא דאמרינן איסורין מבטלין זה את זה פליגי בה תנאי דזבחים (דף ע"ח ע"א) אמר ריש לקיש הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן פטור אי אפשר שלא ירבה מין על חבירו ובטלו [ופי' רש"י ותוס' שם כשהוא לועס אותם בפיו נבלל מין לתוך מין חבירו מיעוטו של זה ברובו של זה ובטל המיעוט ברוב והבטל בכל מין נוסף על המבטל וקרא בשמו ונגרע במינו ואי אפשר לכוון שלא יהא ממין כאחד בטל בחבירו יותר ממה שבטל ממין חבירו בו ונמצא שאין באותו כשיעור דבציר ליה שיעורא וגו' ש"מ איסורין מבטלין זה את זה [ופי' רש"י כי היכי דהיתר מבטל איסור ולא אמרינן איסורא לא מבטלי איסורא ע"ש]:

ובדף פ"ע ע"א שם אמרי ופליגא אדר"א דאר"א כשם שאין מצות מבטלות זו את זו כך אין איסורין מבטלין זה את זה ועי"ש ברש"י ותוס' שהאריכו ודו"ק:

והרמב"ם בפ' י"ח מפסולי המוקדשין ה' כ' כתב וז"ל פיגול נותר וטמא שבללן זה בזה ואכלן חייב אעפ"י שריבה מין על חבירו אינו מבטלו שאין איסורין מבטלין זה את זה עכ"ל וכתב הכ"מ שם דרבינו פוסק כר"א משום דרבא אותביה לר"ל ושניא ליה בשינויא דחיקא ועוד דבירושלמי פ"ק דחלה אפליגי ר"י ור"ל ור"י סבר כר"א עכ"ל· ול"ע דהלא שם בה' י"א פסק דהפיגול והנותר מצטרפין זה עם זה לכזית וכל הפיגולין והנותרין מצטרפין ע"ש וכיון דפסק דמצטרפין זה עם זה איך יתכן שיבטלו זה לזה וא"כ למה לי' להרמב"ם לאשמעינן להך שאין מבטלין אם לא נאמר דכוונתו בהך דכתב פיגול ונותר וטמא היינו פיגול וטמא או נותר וטמא ועי':

אבל באמת אחרי העיון לא צריכין לכל אלה דהתוס' בזבחים שם בד"ה הפיגול כו' הקשו מהא דמעילה (דף י"ז) דאיתא שם הפיגול והנותר אין מצטרפין זה עם זה מפני שהם ב' שמות ואמר בגמ' שם ל"ש אלא לענין טומאת ידים דמדרבנן אבל לענין אכילה מצטרפין כו' וי"ל דהתם בלא מיערב אבל הכא דמיערב בטיל דאיסורין מבטלין זה את זה ע"ש הרי דיש חילוק בין היכא שמערב ובין היכא דלא מיערב וכן כתב התוס' בשבת (דף פ"ט ע"ב) בד"ה אסורין כו' ע"ש היטב· ולפי"ז דברי הרמב"ם נכונים המה בלא"ה דבה' י"א בא לאשמעינן דפיגול ונותר מצטרפין זה עם זה לכזית היינו היכא ובדלא מיערב ובה' כ' בא לאשמעינן בלהות לשונו וכתב פיגול ונותר שבללן זה בזה ואכלן חייב דאף בדעירב נמי מצטרפין משום דאין איסורין מבטלין זה את זה ולפי"ז מוכח אתא לאשמעינן באלה ועי"ש היטב בזה ותלתא כי כן הוא בעז"ה ודו"ק:

והטור ביו"ד סי' צ"ח כתב כל שיש ששים נגד האיסור מבטלין אפי' אין בה' כולה היתר כגון קדירה שיש בה נ"ט זיתים של היתר ונפלו בה ב' זתים אחד של דם ואחד של חלב כל אחד מצטרף עם הנ"ט של היתר לבטל חבירו כו' והוא כר"ל שם דסבר דאיסורין מבטלין זה את זה ועי' בב"י שם [וראיתי בב"י שהעתיק א"ר יוחנן הפיגול והנותר והטמא כו' ול"ע דהלא ר' יוחנן סבר כר' אלעזר וכמש"כ הוא בעצמו בכ"מ שם בשם הירושלמי וכמש"כ לעיל אם לא נאמר בטס"ד בלעה בזה וצ"ל ריש לקיש ועי' ברש"י שם וכן הובא הגירסא בסמ"ג לאווין סי' ק"ל ועי' בברכת הזבח בד' מ"ח שכתב שגם לפני הד"מ היה נוסחא מוטעת שגרסינן בשם ר"פ ועי' בתורת חטאת כלל פ"ה· ובמנחת יעקב שם ס"ק מ"א) וכן פסק בשו"ע שם סעי' ע' ועי"ש· וכן הדעת נותנת דמסתברא הוא דהלא כל איסור שנפל בדבר שאין בכח האיסור לתת טעם בהיתר בטל הוא ובטל טעמו· וטעם דחלב ודם אינם שוים זה לזה ולפי"ז בטל טעם החלב בטעם הנ"ט היתר בצירוף האיסור דשל דם וכן האיסור של דם בטל בתוך הנ"ט היתר בהצטרף גם להם הך איסור דחלב דלכל אחד ואחד יש בו ששים דמה לי אם איסור מבטל איסור או היתר מבטל איסור ובאמת הוא סברת הרא"ש ועי' בש"ך שם ס"ק ל"ג· לזה נאמר ג"כ אף להך מ"ד דסבר אין איסורין מבטלין זה את זה דכיון דלית בה טעמא כלל וכלל· וכ"כ הפמ"ג שם· ועי' בפמ"ג שם ס"ק ל"ג שהביא בשם בל"י שהעתיק דברי הא"ו דאפי' סילק אחד מהם ואחד מהם נפל בתוכו שרי והוא בעצמו חולק על זה ועי"ש היטב ודו"ק:

והנה בשו"ת שער אפרים סי' תמה על הטור מדוע שם הטור לדברי הרמב"ם בזכרונו אחורי הדלת ולא זכר דעתו בזה כלל [וראיתי במנחת יעקב בכלל פ"ה ס"ק מ"א שם שתמה ג"כ על הטור בזה מדוע השמיט דעת הרמב"ם ע"ש] ותי' הש"א והביא שם בשם זקנו הגאון המפורסם מו"ה לייב ליכן ז"ל דתי' דימי חורפו דהרמב"ם לשיטתו דפסק בה' חמץ ומצה ה' כהלל דמצות אינם מבטלין זו את זו וא"כ גם איסורין אינם מבטלין זה את זה וכמו שאמר שם ר"א כשם שמצות אינם מבטלין זא"ז כך איסורין אינם מבטלין זא"ז ולכך לדידן דלא קיי"ל כהלל גם הך דינא דהאיסורים מבטלין זה את זה ליתא ועי"ש דקלסי' דהעלה מרגניתא טובה:

אבל אחרי העיון דבריו צ"ע מנ"ל דר"ל דאמר איסורין מבטלין זא"ז סובר נמי להך דמצות מבטלין זא"ז דהאמת לשיטת ר"ל לא תלוי זה בזה· דשפיר נוכל לומר דסבר ר"ל

דמצות

מקור חיים

דמצות אינם מבטלין זא"ז · ועכ"ז איסורין מבטלין זא"ז וכמש"כ התוס' במנחות (דף כ"ב) בד"ה מכאן כו' שהקשו על הא דאמרו שם מכאן לשלין שאינן מבטלין זא"ז היפוק לי' משום דאין מצות מבטלין זה את זה · כדאמרינן בפסחים גבי הלל שהי' כורך פסח ומצה ומרור כו' ותירצו דשמא לגבי אכילה שאני עיי"ש · הרי דאף דמאן דאית לי' להך דהלל גבי מצות מ"מ באיסורין מבטלין זא"ז ור"ל פליג על ר"א בזה · וסבר דלא תליא זה בזה · ואף דהם נאמר דמצות מבטלין איסורין אינם מבטלין ובזו הסברא חולקין ר"ל ור"א ודברי התוס' הללו צ"ע דלפי מ"ש התוס' בעצמם בפסחים (דף קט"ו) בד"ה נראה שם דסברי דהא דפליגי החכמים והלל הוא בפסח ומצה ומרור · אבל בשארי מצות סברי רבנן דמבטלות זו לזו עיי"ש · א"כ מאי מקשה התוס' הכא · דילמא סברי כהי רבנן כרבנן דהלל ולא קשה מידי וצ"ע ודאיתי בק"נ שהעיר בזה ודו"ק :

וראיתי בכריתי ופליתי ביו"ד בסי' צ"ח שעמד בזה והוסיף להפליא הנה מנא דאין הלכה כהלל · אדרבה הרא"ש כתב בפירוש בערבי פסחים דמספקא לן אי הלכה כהלל אי לא ולהכי עבדינן כריכה ג"כ · וכן נאמר בגמ' שם השתא דלא אתמר הלכתא כו' ואם נאמר כדבריו דתלוי זה בזה · איך פסק נסקל דהאיסורין מבטלין זא"ז דלמא הלכה כהלל ואינם מבטלין זא"ז ועיי"ש :

שוב כתב שם דנראה לו דס"ל להטור הא דכתב הרמב"ם דאין איסורין מבטלים זא"ז לא מטעם שפסק כר"א נגד ר"ל רק דסבר דהא מה בכך · הא אכל איסורא ובגמ' גופא קאמר הטעם דלכך אינו לוקה משום דהוה לי' התראת ספק ור"ל לשיטתו דסבר התראת ספק לא שמיה התראה · ואנן קיי"ל דהתראת ספק שמיה התראה פשיטא דחייב מלקות ולכך כתב דאין איסורין מבטלין זא"ז דעכ"פ איכא מלקות · ולכך הירושלמי בחלה פ"ק דס"ל לר' יוחנן דכלל איסורין חייב דר' יוחנן לשיטתו דס"ל התראת ספק שמיה התראה · וא"כ בכך דלעיל כמש"ל גם הרמב"ם מודה ע"ש · ולדעתי דחוק הוא וכל זה לא נאמר רק לפלפולא בעלמא ובעז"ה בסוגיא דהתראת ספק אדבר גם בזה פ"ק ודו"ק :

וכד נחתינן לעומק הדבר לא ידעתי מה הדין בכהאי כל החרדה הזאת שהמעיין בתשובת הרא"ש כלל כ' סי' ב' שכתב שם וז"ל אם נפל כזית חלב לתוך ק"ע זיתים היתר ובקדירה אחרת הי' ששים של היתר ונפל בו כזית דם ואח"כ נתערבו יחד הכל מותר אידעית אימא קברה דכל איסור בטיל אם אינו יכול לתת טעם בהיתר · וטעם חלב ודם אינם שוים והכותי' אמרינן בפיגול והנותר שבללן ב"מ איסורין מבטלין זא"ז · והשתא אפילו דבר שבטל ברוב האיסור מבטל איסור · כש"כ דבר שאוסר בנ"ט והבע"א מתמיהין שערלה מעלה הכלאים וקאמר בירושלמי לאו דוקא מאתים אלא קנ"ט · דאילו מאתים ממש כבר נתבטלה השאר שנפלה ולא בעי צירוף עכ"ל וכוונתו אע"ג שבעת שנפל האיסור עדיין לא נתבטל האיסור הראשון אפס"כ איסור הראשון מבטל להשני · והשני מבטל לראשון בתערובות אחר וכן כתב הרע"ב שם · ולפי"ז שפיר נוכל לומר דגם הרמב"ם דחולק הוא רק בינם אבל בלא דליכא טעמא בטל הוא כסברת הרא"ש דהוי דבר התלוי בטעמא והוא ברור בעז"ה ועיין :

ובהחפשי מצאתי וראיתי בפמ"ג בפ"ה בספר התערובות שהעיר בזה והביא בשם הכנה"ג בטור בהגהת ב"י אות מ"ח שהאריך כן בשם בני שמואל דהרמב"ם מודה לדינא של הרא"ש והטור והאמור :

ומכל אלה נראה דאם נפל כזית חלב וכזית דם לנ"ט זיתים היתר בלא בטל לכו"ע אבל בג' זיתי איסור כמו שומן נבילה ושומן טריפה וחלב אם אכל מהן כזית איסור תורה יש בהן לדעת הרמב"ם וגם דררא דמלקות יש בהן לשיטתן דאין איסורין מבטלין זה את זה · ופסול לעדות וכן הוא לדעת הראב"ד לפי מ"ש בספר תמים דעים סי' ל"ו אהא דהמך אין חמור ושור · דנראה משם דעובר נמי דאין איסורין מבטלין זא"ז כדעת הרמב"ם ע"ש ועיין בפמ"ג שם ואחרי כי הדברים רבים המה בזה אשר אי אפשר לפורטם בכאן קצרתי וסמכתי על המעיין במקומות המצויינים מלעיל דוק ותשכח :

סוגיא כ"ה איסורין מצטרפין זה עם זה

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

ערלה פ"ב משנה א' ברע"ב ובתוס' יו"ט ובפי' המשנה להרמב"ם שם ובר"ש תפארת ישראל שם · משנה י' ובר"ש שם :
שבת ד' ע"א עמוד א': פ"ט ע"ב וברש"י ד"ה ב' י"ג ובתוס' ד"ה איסורין :
יומא פ' ע"ב ברש"י ד"ה חצי :
נזיר ד' ע"ב · ס"ד ע"א בתוס' ד"ה בעי :
שבועות כ"ג ע"ב ד"ה הכא :
ע"ג ס"ו ע"א בד"ה תבלין · ורבא :
זבחים ל"א ע"א בתוס' ד"ה אבר · ע"ח ע"א בתוס' הפיגול ק"ט בתוס' ד"ה וכל :
מעילה ט"ו ובד"ה קדשי · אחרי · שם · ובד"ה בשלשא :
כל · אבל · כל · אמר · ט"ז ובד"ה מיתבי · ורבי · ועוד · י"ז ע"ב · י"ח ע"א ובד"ה תני :

א **הנה** אחרי רואי כי הרבה דעות יש בזה · לפי דעת הת"ק דר"ש מצטרפין בין להיתר בין לאיסור · לדעת ר' שמעון אין מצטרפין לא לאיסור ולא להיתר · לדעת ר' אליעזר מצטרפין בנ"ט להיתר אבל לא לאיסור · גם יש חילוק בין אם הם משם אחד או משני שמות המה · ויתר הפרטים הנמצאים בסוגיא זו · הבל ראיתי לבאר בדרך קצרה ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה והוא :

בערלה בפ"ב במשנה א' תנן התרומה ותרומת מעשר של דמאי והחלה והבכורי' עולין באחד ומאה ומצטרפין זה עם זה [ופי' הרע"ב משום דהם תרומה לכולם דחלה וביכורים נמי אקרי תרומה ובכה"ג כו"ע מודים דמצטרפין דמשם אחד נינהו ואם נפלה סאה אחת מכולן לפחות ממאה חולין מקדשתן] הערלה וכלאי הכרם עולין

כריתות ד' ע"ב רש"י ד"ה אע"פ · י"א ע"ב בתוס' ד"ה שאם אכל :
חולין ק"ח ע"ב :
ירושלמי כלאים פ"ב הלכה א' :
ערלה פ"ב הלכה א' :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ד מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט"ז וה' י"ד · וכ"מ · ולח"מ · ומל"מ שם · פ"ט הלכה א' ובלח"מ שם · פי"ד הלכה ה' · פט"ו הלכה י"ד ובכ"מ ולח"מ שם · פ"ה מנזירות ה"ג ובלח"מ שם · פ"ד משבועות הלכה ה' פי"ח מפסולי המוקדשין הלכה י"א :
שער המלך פ"ה מיסודי התורה :
טור או"ח סי' תמ"ב בב"י שם האריך · ובשו"ע שם בט"ז ומג"א שם :
טור יו"ד סי' צ"ח ובב"י שם בסוף הסי' מש"כ בשם הרשב"א והראב"ד שם סי' צ"ט בב"י · ובב"ח ובדרישה ופרישה שם שו"ת שאגת אריה סי' צ"ו ובקו"א שם :

מקור חיים

עולין באחד ומאתים ומצטרפין זה עם [ופי' הרע"ב ערלה וכלאי הכרם מצורפין יחד שנפלו לתוך היתר מצטרפין לאיסור ביחד עד מאתים וכלה בקדרה בנ"ט] ועיין בתוס' יו"ט שם בד"ה ומצטרפין כו'] ר' שמעון אומר אין מצטרפין [אפילו לאסור הקדרה בנ"ט כיון דבני שמות נינהו · אלא אם יש בקדרה לבטל טעם הערלה בפני עצמן וטעם כלאי הכרם בפ"ע הכל מותר] ר' אליעזר אומר מצטרפין בנ"ט אבל לא לאסור [היינו שצריך בקדרה כלה כדי לבטל שתיהן יחד · אבל לא לאסור ביחד שאין צריך שיהא ביתר מאתים כנגד שתיהן] עיי"ש :

והרמב"ם בפי' המשנה שם כתב וז"ל ואם מצטרפין זה עם זה ג' מחלוקות כאן ת"ק אומר מצטרפין בין להיתר בין לאיסור · לאיסור הוא שיהא חלק אחד מכולם נופלת בפחות ממאתים חלקים יאסר הכל · ולהיתר הוא שיהא חלק אחד מכולם ג"כ נופל במאתים חלקים · ויהא אותן המאתים חלקים על דרך הדמיון ממין הערלה בלבד לא ממין כלאי הכרם · ואולי חלק הערלה שנתערב בכלאי הכרם היינו משערין הכל בנ"ט · לפי שהוא מין בשאינו מינו ואם הי' נותן חלק כלאי הכרם במאתים חלקים והי' נאסר הכל מפני הטעם · ואפילו הי' אותו החלק פחות ממאתים כמו שיתבאר · אבל מפני שהערלה מצטרפת לכלאי הכרם והוא ממין המאתים חלקים נחשב כאילו הכל מין במינו ויעלה באחד ומאתים ור' שמעון אומר אין מצטרפין לא לאיסור ולא להיתר כמו שביארנו ור' אליעזר אומר מצטרפין בנ"ט · ענינו שלא יאסרו בנ"ט שזה להיתר כמו שנתנו הדמיון אבל לא לאיסור במאתים · ואם נפל ליטרא יין חצי ערלה וחצי כלאים בפחות ממאתים לטרות יין מותר · לא יאסור אותו המעורב כלל · לפי שאנו לא נחשוב אותו היין האסור ליטרא · אלא חצי ליטרא לפי שלא נאמר שכן מצטרפין לאיסור והלכה כת"ק עכ"ל :

והר"ש שם כתב ומצטרפין זה עם זה בין לאיסור בין ליתן טעם מדמפליג ר"א ואמר בנ"ט · אבל לא לאסור · ולאסור היינו כדקאמר בירושלמי דאמר ר' אבוהו בשם ר"י בשם ר"מ כל האיסורין מצטרפין ללקות עליהן בכזית משום לא תאכל כל תועבה וכו' · אי נמי לאסור · כגון ענבים דערלה וכלאי הכרם שנפלו בענבים דהיתר לפחות ממאתים ולחד מינייהו איכא מאתים · ובנותן טעם כגון יין של ערלה וכלאי הכרם שנפלו להבשיל מצטרפין לאסור בנ"ט אעפ"י שיש בו לעלות באחד ומאתים · רש"א אין מצטרפין אפילו לאסור בנ"ט מפני שהן ב' שמות · ומתמיהין דהכא מיירי בע"ה ומיירי לאסור אחריני · ומתניתין דמעילה לא מיירי כלל לאסור אחריני · אלא בצירוף לענין עצמו ולכן אמרינן שם לר"ש תני אין צריך לצרף משום דס"ל כל שהוא למכות עכ"ל עיי"ש :

ובמשנה י' שם תבלין שנים ושלשה שמות ממין אחד או משלשה מינין אסור ומצטרפין · רש"א שנים ושלשה שמות ממין אחד או משני מינין אין מצטרפין ופי' הרמב"ם בפי' המשנה שם וז"ל ב' או ג' שמות מתבלין וכן כולן ממין אחד כגון הכמון שנקרא בערבי קאקלו שיש ממנו גדולה וקטנה ופלפל שיש ממנו לבן ושחור · או שני ג' מינים · אלא שיש להם שם אחד ר"ל שכל מיני כרפס נקראים כרפס וכו' וזה הוא ענין אמרם או שלשה · ענינו אף שלשה מינים משם אחד כל מה שביאר' בזה הדין וכלאי הכרם או ערלה או תרומה ונתבשל נאסר אותו דבר שנתבשל בהם ואעפ"י שאין באחד מהם לבדו כדי לתבל · וזהו אמרם שמצטרפין אלו לאלו לאסור מה שנתבשל וכו' וכל שמתבלין בו התבשיל כגון השומים והבצלים והשמן והחומץ והיין כולם נקראים תבלין · כשאדם מתכוון לתבל בהם או בזולתם קדרה עכ"ל :

והר"ש בפי' שם כתב בשם ר"ת דשמות היינו איסורין ג' שמות ממין אחד כגון פלפלין דערלה והאשרה ודעיר הנדחת וכו' דג' ענייני איסור קרוי ג' שמות וכו' עיי"ש :

ובשבת ד' פ"ע · איתא תבלין כדי לתבל ביצה קלה ורמינהו תבלין שנים וג' שמות ממין אחד · או משלשה מינין אסורין ומצטרפין זה כו' ופי' רש"י ב' וג' שמות פלפל לבן שחור וארוך כו' · הרי דמפרש כפי' הרמב"ם והתוס' שם פי' כר"ת עיי"ש בתוס' שכתבו דלכאורה נראה מדתנן אסורין ומצטרפין דאסורין היינו לאסור את הקדרה ומצטרפין למלקות ואע"ג דלענין חיוב חטאת אמרינן לקמן חלב ופיגול ונותר אין מצטרפין למלקות מצטרפין כו' ועיי"ש היטב בתוס' שהאריכו והכריחו שם נוגע להלכה ולמעשה וצריכין לימוד והו"ק כי קצרתי :

ובע"ז (דף ס"ו) אמר אביי מנא אמינא דבתר טעמא אזלינן [במין במינו] דתנן תבלין ב' וג' שמות כו' ורבא אמר לך הא מני ר"מ היא דתניא ר' יהודה [וצ"ל ר' יוחנן וכן הוא בירושלמי שם ועיין] אומר משום ר' מאיר מנין לכל איסורין שבתורה שמצטרפין זע"ז שנאמר לא תאכל כל תועבה כו' · והנה לדעת רש"י שם דאע"ג דלא שוה לא בשמא ולא בטעמא קאמר דמצטרפין ודחזקיה ליתא · אבל התוס' לא ניחא להו הכא · דא"כ אין הלכה כחזקיה דרבא פליג עליו דבתרא הוא · ובשבת (דף פ"ע) משמע שהתלמוד תופס לעיקר הא דחזקיה כו' לכן נראה לרבא דמוקי כר"מ איתא לדחזקיה · ואע"ג דאמר ר"מ כל איסורין שבתורה מצטרפין אפילו בלאו מיני מתיקה משום דהרים כל שתעבתי לך כו' ה"מ כשהאיסורין בעין · והא ודאי מצטרפין חצי זית מזה לחייב אפילו אינם שוים במתיקה אבל כשהם מעורבין בתבשיל כהאי דתבלין דמתבשל בהן הקדרה אפילו ר"מ מודה · דדוקא במיני מתיקה מצטרפין כיון שהם שוין למתק הקדרה · אבל אם אינם שוים במינו מתיקה לא מצטרפין כיון שאינם שוים בנתינת טעם שזה בא למתק וזה בא להזק עיי"ש ועיין עוד בדבריהם שם מה שכתבו בד"ה תבלין כו' ובד"ה כל כו' ולא ראיתי להאריך ועיין :

ובמעילה (דף י"ז) במשנה שם הפיגול והנותר אין מצטרפין מפני שהם שני שמות · ובגמ' שם א"ר"י א"ם לא שנו אלא לטומאת הידים דמדרבנן הוא · אבל

מקור חיים

להכול מצטרפין כו' (ובדף י"ח) שם תנן השרלה וכלאי הכרם מצטרפין זה עם זה · רש"א אין מצטרפין ובגמ' שם תני אין צריך לצרף דר"ש אית ליה כ"ם למכות ועיי"ם בכל הסוגיא דים כמה דברים שמצטרפין עיי"ם :

והרמב"ם בפ"ד ממהלכי אסורות הלכה ע"ז כתב כל איסורין שבתורה אין מצטרפין זע"ז חוץ מאיסורי נזיר כמו שיתבאר שם לפיכך הלוקח מעט חלב ומעט בשר בהמה טמאה ומעט בשר נבלה ומעט בשר דג טמא ומעט בשר עוף טמא וכיוצא באילו משאר האיסורין וניקף מן הכל כזית ואכלו אינו לוקה ודינו כדין אוכל חצי שיעור עכ"ל :

ובהלכה י"ז כתב כל הנבלות מצטרפין זו עם זו ונבלה מצטרפת עם הטרפה · וכן כל בהמה וחיה הטמאין מצטרפים זה עם זה · אבל בשר נבלה עם בשר בהמה טמאה אין מצטרפין וכו' זה הכלל כל שאיסורן כלהו אחד מצטרפין · בשני לאוין אין מצטרפין חוץ מנבלה וטרפה · הואיל וטרפה תחילת נבלה היא עכ"ל · ודעת הרמב"ם בזה כרב ורב אסי במעילה (דף י"ו) דסברי דלענין אכילה אסורין בפני עצמן וטמאין בפני עצמן ומה דתני בברייתא שם דמצטרפין מפני רב אסי דאתיא כמ"ד איסור חל על איסור ואתי איסור נבלה וחל על איסור טומאה והוי להו נבלות שהטורין והטמאין משם אחד הוא · היינו נבלה ומצטרפין אבל הרמב"ם דפוסק במחברתו ובפי' המשנה בכמה מקומות כהך מ"ד דסובר אין איסור חל על איסור · אם לא בכולל או במוסיף · או בב"א וכבר האדכתי בסוגיא זו לעיל עיי"ם והדרשנו לכאן ולזה פוסק הלא כרב ורב אסי דאין מצטרפין :

והנה הראב"ד שם השיג על הרמב"ם · וכתב דפלוגתא הוא במעילה · ורב ור"א הוא דאמרי הכי ולוי פליג עליהו וברייתא מסייעי ללוי דמצטרפין עכ"ל ועיין בסמ"ג ובלח"מ ובמגדול עוז מה שכתבו שמה ואין להאריך והו"ק :

ובפ' ע"ז הלכה י"ד כתב הרמב"ם תבלין משתי שנים או שלשה שמות ממין אחד · או שלשה מינין משם אחד מצטרפין לתבל ולאסור וכן לחמוץ כו' הואיל ושם אחד כן אינן כמין ושאינו מינו אלא הרי הן כמין אחד ומצטרף לשער בכן כו' · וכן אעפ"י בכל אחד מהן שם בפני עצמו · הואיל והם מין אחד מצטרפין לתבל עיי"ם והראב"ד השיג עליו גם בזה · והכ"מ והלח"מ האריכו שמה וגלאתי להאריך וקצרתי והו"ק ועיין בטור וב"י סוף סי' צ"ח מש"כ בשם הרשב"א והראב"ד וגם בסי' צ"ט בטור וב"י וב"ה ובדרישה ופרישה שם · והרבה יש לדבר בה ולאתי להאריך עוד בזה וסמכתי על המעיין במה שציינתי מלעיל שעיין בתחילה ואחרי העיון תדע ותבין כל הסוגיא על בוריה בעז"ה וקצרתי דו"ק ותשכח :

סוגיא כ"ו היתר מצטרף לאיסור

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

פסחים מ"ג ע"ב · שם בד"ה הוין · ובד"ה כמאן · ט"ד ד"ה לאו אלא · מ"ה ד"ה ורבנן · ובד"ה כשמעתין :
יומא ע"ד ע"ב ובתוס' ישנים שם ד"ה ור"י :
נזיר ל"ה ע"ב ובכל הסוגיא שם וברש"י ותוס' שם · ל"ו ע"א שם ובתוס' ד"ה אין · ל"ז ע"א ובד"ה הוא · ויש · ל"ח ע"א וברש"י שם ד"ה :
שבועות כ"א ע"ב בד"ה כר"ש :
ע"ג ס"ז ד"ה אר"י · ס"ז ע"ב בתוס' ד"ה ואידך · ס"ה ע"ב תוס' ד"ה חזקיה :
זבחים צ"ז ע"ב בתוס' ד"ה ואחד · צ"ח ע"א בתוס' ד"ה הפיגול והנותר · ע"ט בתוס' ד"ה אסור :
מנחות בתוס' ד"ה אין · ברכת ראש על נזיר ד' ל"ה שם :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ה מנזירות הלכה ד' · ובכ"מ ולח"מ שם :
משנה למלך פ"ז ממעילה הלכה ו' :
טור או"ח סי' תמ"ב ובב"י שם שהאריך ובשו"ע שם בט"ז ובמג"א סק"א :
טור יו"ד סי' צ"ח ובב"י שם ובשו"ע שם סעי' ט' :

הן אחרי רואי כי בסוגיא זו הרבה יש לדבר בה · ולא בכל מקום מצטרף ההיתר להאיסור כמבואר בש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים · לזאת ציינתי בתחילה כל המקומות המדברים בזה · ובה באתי לבאר קצת בקצרה על פי שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה · והוא :

בפסחים (דף מ"ג ע"ב) ובנזיר (דף ל"ה ע"ב) א"ר אבהו א"ר יוחנן כל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסורי נזיר שהרי אמרה תורה משרת זעירי אמר אף שאור בבל תקטירו כמאן כר' אליעזר דדרש כל אי הכי לענין חמץ נמי אין הכי נמי אלא לאפוקי מאביי דאמר יש הקטרה בפחות מכזית קמ"ל אין הקטרה בפחות מכזית · ופי' רש"י בפסחים אם אכל חצי זית חלב וחצי זית בשר בבת אחת אין היתר משלים את שיעור האיסור לחייבו חוץ מאיסורי נזיר שאם אכל חצי זית ענבים וחצי זית לחם כגון ששרה פתו ביין ויש בו מפת ויין כדי לצרף בבת אחת חייב שהרי אמרה תורה משרת ענבים לא ישתה חייב על שריית פתו ביין ואי איכא מיין להודיע כזית למה ליה קרא וכל משרת כו' אלא ממשמעותא דמשרת נפקא ליה וגל לא דריש עכ"ל ע"ש · וכן כתב התוס' בנזיר שם וזעירי אמר אף שאור בכל תקטירו נמי היתר מצטרף לאיסור היינו היכי שהקטיר חצי זית קומץ דשאור וחצי זית דמצה ואינן מעורבין אלא כל אחד · ניכר מצטרפין משום כל שאור לא תקטירו וסבר כר' אליעזר דדריש כל והוא הדין בחמץ בפסח נמי היתר מצטרף לאיסור דפליגי שם ר"א ורבנן דר"א סבר דעל עירובו כלאו דדריש כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי ושכר המדי ורבנן פליגי עליה שם ואמרי דעל עירובו בלא כלום ועי' בכל הסוגיא ובתוס' שם ועי' בר"ם בפ"ב מטבול יום משנה ג' מש"כ שם בארוך ועי' בצל"ה בפסחים (דף מ"ד) בד"ה ור"ע נמי כו' ואין להאריך והו"ק :

ולבאורה נ"ע דלפי מאי דמסיק הגמ' שם ובנזיר דר' אבהו אליביה דר"ע קאמר כך במשנה דאין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסורי נזיר ופריך הגמ' שם לר"ע השתא י"ל היתר מצטרף לאיסור איסור לאיסור מיבעי ומשני היתר לאיסור בעת אחת איסור לאיסור אפי' בזה אח"ז · הרי נראה מזה דעפי מסתבר לומר דאיסור מצטרף לאיסור מלימא דהיתר מצטרף לאיסור א"כ לפי"ז מאי הקשה התוס' בזבחים (דף ע"ח ע"א) בד"ה הפיגול והנותר כו' וז"ל שם ועוד קשה היכי מחייב כלל משום חד מינייהו דמיעוט בטיל ברוב לא מצטרף עם הרוב להשלימו לכשיעור דאפי' היתר לא מצטרף לאיסור כל שכן איסור לא מצטרף לאיסור כו' ע"ש הלא הוא היפך סברת הגמ' דנראה בעליל דסוגית הש"ס הוא דיותר מסתבר לצרף איסור לאיסור מלהצטרף היתר לאיסור ולכאורה הוא קושיא עצומה וצע"ג:

והנה הפני משה בפירושו על הירושלמי בנזיר פ"ו ה' עמד בזה והניח בתימא ע"ש · אבל באמת אחרי העיון היה אפשר להמליץ בעדם בזה ולומר כפי סברתם דיותר מסתברא לצרף היתר לאיסור מלהצטרף איסור לאיסור ומה שהקשה הש"ס שם לר"ע השתא י"ל היתר מצטרף לאיסור איסור לאיסור מיבעי כוונת הגמ' משום דבאיסורי דנזיר גופא קיימי א"כ למה צריך הך קרא דמכל אשר יעשה היין מחרצנים ועד זג לימד על שיעורי נזיר שמצטרפין זה עם זה [מדכייליניהו לחרצנים וזגין בחדא אכילה לימד שמצטרפין] השתא לר"ע איסור והיתר מצטרפין בנזיר [מהך קרא דמשרת] א"כ מאי צריך עוד קרא לאיסור ואיסור דמאי יוסיף עוד בזה בהך קרא לגלות לן דמצטרפין איסור לאיסור בנזיר אחרי דכבר נאמר גם בהיתר מצטרף לאיסור ועי' היטב בגמ' שם ותראה כי אפשר לומר כוונת הש"ס בהכי ולא קשה מידי לסברת התוס' מהך סוגיא אבל באמת גם זה הוא דחוק וצ"ע והו"ק:

אך כד נעמיק בזה עפי היה אפשר לומר בזה כסברת התוס' דיותר מסתבר לצרף היתר לאיסור מצירוף איסור לאיסור אך כל זה הוא היכא דהאיסור הוא משני שמות אבל היכא דהוי משם אחד הסברא הוא בהיפוך וגם התם בפסחים דהוי באיסור נזיר והוא משם אחד שפיר הקשה הש"ס לר"ע השתא י"ל היתר מצטרף לאיסור איסור לאיסור מיבעי משא"כ בזבחים שם דהוי ג' שמות נותר ופיגול וטמא בזה נאמר בהיפוך דיותר מסתבר לצרף היתר לאיסור מצירוף איסור לאיסור אחרי דהשמות שונים משונים המה · ולזה שפיר הקשה התוס' שם דאפילו היתר לא מצטרף לאיסור איסור לאיסור לא מיבעי דבזה הדעת נוטה עפי שלא להצטרף ועי' היטב ותראה כי כן הוא נכון באמת בעז"ה והו"ק:

אבל אחרי העיון גם זה אינו דבע"ז (דף ס"ח ע"ב) פריך הגמ' לר"ש ליצטרף היתר לאיסור בהדי הדדי ולאסר ומשני ר"ש לטעמיה דאמר אפילו איסור ואיסור נמי לא מצטרפי דתנן הערלה וכלאי הכרם מצטרפין ור"ש אומר אין מצטרפין ע"ש והשתא אם נאמר לחלק ולומר דבאיסור דהוי משם אחד עפי מסתבר לצרף היתר בהדי הדדי מצירוף איסור לאיסור בשני שמות א"כ מאי קמשני הגמ' ר"ש לטעמיה כו' הלא התם הוי בשני שמות ערלה וכלאי הכרם א"כ מאי שייך בזה לומר אפי' איסור ואיסור אלא בודאי דאין סברא לחלק בזה רק בכל מקום אמרינן דעפי מסתבר לצרף איסור לאיסור מלצרף היתר לאיסור ולזה שפיר קמשני הגמ' שם ר"ש לטעמי' דאמר אפי' איסור לאיסור כו' הרי לך בעליל דעפי מסתבר בצירוף איסור לאיסור מצירוף היתר לאיסור והיפוך מסברת התוס' בזה וצע"ג:

ובהבינותי בספרים מצאתי וראיתי בברכת ראש על נזיר שהעיר בזה וכתב שם לחלק דודאי לענין איסור שייך יותר צירוף איסור לאיסור אף אם הם משני שמות ומנין אחד אבל התוס' כתבו שם סברתם רק לענין ביטול ברוב שיקרא שם האיסור על המיעוט ונצרפו להרוב להיות כאחד וללקות עליו וכמו שפי' רש"י שם בזה עפי מסתברא לומר להחשב לכך מיעוטא דבל האיסור שלא יקרא על שם הרוב מה שהיתר הבטל ברוב איסור ע"ש · ובאמת גם בזה הרבה יש לדבר אך נלאתי להאריך וקצרתי והו"ק:

ובנזיר (דף ל"ה ע"א) א"ר אבהו א"ר אלעזר כל רביעית שבתורה (כגון רביעית דם מטמא באוהל) אין היתר מצטרף לאיסור (שאין אחד מכל המשקין מצטרף עמה לרביעיה) חוץ מרביעית שבנזיר שהרי אמרה תורה משרת מאי איכא בין ר' יוחנן לר' אלעזר איכא בינייהו דר"י מרבי אפי' אוכלין ור"א משקין אין מידי אחרינא לא ע"ש ועי' בסוגיא שם ונראה דלר"י נמי מרבי ליה לאוכלים שבנזיר כגון חרצן וזג ועצ"ב שמצטרפין דבר אחר עמהן בכזית משום דמשרת משמע מפת ויין ובכבר דסב"ד כל איסורי נזיר כמו חרצן וזג ור"א סבר דמשרת משמע דווקא יין והיכא דגלי גלי ועי"ש ברש"י ותוס':

ויש להקשות לפי גרסת רש"י שם דגרס כל רביעית כו' חוץ מרביעית יין של נזיר כו' הלא שם בריש פירקין פליגי ר"ע ורבנן דרבנן סברי רביעית יין לנזיר ור"ע סבר בכזית ע"ש א"כ הכא דנקט ר"א רביעית יין לנזיר הוא כדברי רבנן ולא כר"ע דסבר בכזית א"כ נשמע מזה דגם רבנן סברי דהיתר מצטרף לאיסור ממשרת · ובאמת בפסחים ובנזיר שם אוקמוהו רבנן לכך דמשרת לטעם כעיקר ע"ש והדבר צריך תלמוד ומצאתי בתורת מישור שעמד גם בזה ועי' מה שכתב שם ואין להאריך והו"ק:

והרמב"ם בפ"ה מנזירות ה"ד כתב וז"ל דבר המותר אינו מצטרף לדבר האסור בנזיר כלל יין שנתערב בדבש אעפ"י שטעם הכל טעם יין ובהם מן התערובות וכן האמוקין שדרכן עם הגרוגרת וטעם הכל טעם לאמוקין והכל מן התערובות אינו לוקה עד שיהיה מדבר האסור בתערובות כזית בכדי ג' ביצים והכל בג' ביצים כשאר האיסורין השוים בכל אדם כמו שבארנו בה' מאכלות אסורות עכ"ל וכוונתו על מה שכתב שם בה' ג' ע"ש ובהלכה ה' כתב וכן אם שרה פיתו ביין והיה ברביעית יין בכדי פרס מן הפת ואכל כדי פרס בנמצא שאכל רביעית יין הרי זה לוקה ועל זה ועל כיוצא בזה נאמר בתורה וכל משרת ענבים לאסור דבר שנתערב בו היין וטעמו כטעם היין והוא שיהיה טעמו וממשו כשאר איסורי מאכלות עכ"ל ע"ש:

ואחרי העיון דברי הרמב"ם צ"ע טובא דהלא ר"ע ורבנן פליגי בפסחים ובנזיר שם דרבנן סברי דאיסורי נזיר ושאר האיסורין שוים המה שאין היתר מצטרף לאיסור אלא א"כ יש באיסור כזית בכדי אכילת פרס והאי משרת אתיא לטעם כעיקר ולר"ע האי משרת להיתר מצטרף לאיסור וטעם כעיקר יליף מבשר וחלב ע"ש · ולפי"ז קשה דבשלמא בהא דפסק דאין היתר מצטרף לאיסור עד שיהא מדבר האיסור בתערובות כזית בכדי ג' ביצים הוא כרבנן דר"ע אבל בהא דפסק בה"ה שם דעל זה וכיוצא בזה נאמר וכל משרת ענבים לאסור דבר שנתערב בו היין וטעמו כטעם היין · והוא שיהי' טעמו וממשו כשאר איסורי מאכלות אסורות · הרי הוא דלא כמאן דלר"ע הרי טעם כעיקר ידעינן מהא דבב"ח ולרבנן דאית להו דאין היתר מצטרף לאיסור מוקמי לקרא בטעמו ולא בממשו דהיינו שרה ענבים ביין ויש בהן טעם יין עיי"ש וצ"ע טובא ועיין בלח"מ והו"ק:

ובהך פסקא דטעם כעיקר פסק רבינו בפ' ט"ו ממאכלות אסורות דטעם כעיקר כשאין בו בכדי אכילת פרס

הוי

הוי דרבנן עי"ש ופליגי בזה הראשונים הלא המה רש"י ור"ת וכבר האריכו בזה המחברים ראשונים ואחרונים הלא המה בספריהם ואין כאן מקום לדבר בהם ובעז"ה בסוגיא דטעם כעיקר. אדבר בזה בארוך ופה קצרתי והו"ק :

והטור ביו"ד בסוף סי' צ"ח כתב כל שיש ששים כנגד האיסור מבטלין אותו אפילו אם אין הששים כולה היתר כגון קדרה שיש בה כ"ט זתים של היתר ונפל בו שני זתים אחד של דם ואחד של חלב כל אחד מצטרף עם הכ"ט זתים של היתר לבטל חבירו כו' וכן הוא בשו"ע שם סעי' ט' דסבר דהיתר מצטרף לאיסור כר' עקיבא וכן הלכה ועיין בספרי האחרונים מה שדברו בזה ואין עת האסף פה וקצרתי דו"ק ותבנה :

סוגיא כ"ז אכילה על ידי הדחק שמה אכילה או לא

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

שבת ה' ע"א ברש"י ובתוס' ד"ה בנומא· ריא"ף שם· ובר"ן· רא"ש שם· ה' ע"ב· ע"ו ע"א ובתוס' ד"ה אכילה· ק' ע"ב ובפי' המשנה להרמב"ם שם :
פסחים ק"ז ע"ב בתוס' ד"ה דלמא· רא"ש שם דכ"א ע"ב ובקרבן נתנאל שם אות ג' :
יומא פ' ע"ב· פ"א ע"א· ובתוס' ישנים שם בד"ה האוכל
יבמות מ' ע"א ובד"ה בתוס' אכילה :
נזיר כ"ג ע"א ובתוס' ד"ה פסח :
ב"ק י"ט ע"ב· ק"ו ע"א· ובתוס' ד"ה אכילה :
ב"מ פ"ז ע"ב בתוס' ד"ה שבעך :
ע"ג י"ב ע"ב ד"ה אלא :
שבועות כ"ב ע"ב שבועה שלא אוכל עפר ובמשנה שם כ"ג ע"א· כ"ד ע"א ובתוס' ד"ה אלא :
הוריות י' ע"ב :

דע כי בסוגיא זו צריכין לדעת אי הא דאמרינן בכמה מקומות בש"ס אכילה ע"י הדחק לא שמיה אכילה אי הוא רק לגבי איסור דאורייתא היינו שלא להתחייב באכילה זו מדאורייתא אבל מדרבנן מיהא אסור· או אחרי דלאו שמיה אכילה אפילו איסור דרבנן נמי ליתא ומותר לגמרי· גם יבואר פה הא דאמרינן הילוך ע"י הדחק וגם תשמיש ע"י הדחק אי הוי תשמיש· כל אלה ציינתי בתחילה המקומות המדברים בזה ופה באתי לבאר בדרך קצרה בעז"ה והוא :

בשבת (דף ע"ו ע"א) במשנה שם תנן המוציא תבן כמלא פי פרה עצה כמלא פי גמל כו' ובגמ' שם כי אתא רב דימי אמר המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל כו'. אלא כי אתא רבין אמר המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל כו"ע ל"פ דחייב כי פליגי במוציא עצה כמלא פי פרה לפרה (דלא חזי לפרה אלא ע"י הדחק דרק לגמל הוא דחזי וזה הוציאו לפרה) והכא איתמר ר"י אמר פטור ר"ל אמר חייב ר"י אמר פטור אכילה ע"י הדחק לא שמיה אכילה ור"ל אמר חייב אכילה ע"י הדחק שמה אכילה ע"ש :

וביומא ד' פ' אמר ר"ל האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור מ"ט אמר קרא תעונה כתיב פרט למזיק א"ר ירמי' א"ר"ל זה שאכל תרומה אכילה גסה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש כי יאכל פרט למזיק. א"ר"י א"ר יוחנן זר שבוסס [פי' רש"י כל דבר שהוא אוכלו שלא כדרך אכילתו קרי לי' בוסס] שעורים של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש כי יאכל פרט למזיק עיי"ש :

ולכאורה קשה דבשלמא ר' יוחנן דפטרי מן החומש אזיל לשיטתו. דסבר אכילה עי"ד הדחק לא שמיה אכילה והוי כמזיק בעלמא אבל ר"ל דסבר דשמיה אכילה אמאי פטרי מן החומש· ואין לחלק בין איסור שבת לשארי איסורין דהא בנזיר ד' י'· אמר רב"ב אר"י מאי דכתיב כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לשני בנ"א שצלו את פסחיהם אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה· זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם· א"ל ר"ל האי רשע קרית לי' נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קעביד כו'· הרי דס"ל דאכילה גסה שמה אכילה· וכן הוי' בהוריות ד"י עיי"ש א"כ אמאי [illegible] אכילה כו'

ועוד קשה לר"י נמי דסבר אכילה ע"י הדחק לא שמיה אכילה הא בב"ק (דף י"ט) איתא ת"ר הבהמה מועדת לאכול את הראוי לה כיצד בהמה שנכנסה לחצר הניזק ואכלה אוכלין הראוין לה ושתתה משקין הראוין לה משלם נ"ש כו' ופרה שאכלה שעורין וחמור שאכל כרשינין וכלב שליקק את השמן וחזיר שאכל חתיכה של בשר משלם נ"ש· א"ר"פ השתא דאמרת כל מידי דלא אורחי' ואכלה ע"י הדחק שמה אכילה· האי בורגא דאכל תמרי וחמרא דאכל ביניתא משלם נ"ש הרי לך ברייתא מפורשת דסברי דאכילה ע"י הדחק שמה אכילה ודוחק לומר דר"י פליג עלה :

וביותר יש להקשות על ר"פ דסותר דברי עצמו בזה דהכא משמע דסבר דאכילה ע"י הדחק שמה אכילה ובב"ק (דף ק"י) אמר ר"פ עבודה דכי עביד ע"י הדחק עבודה מאי משוי שליה אכילה דכי אכל ע"י הדחק אכילה גסה היא· ואכילה גסה לאו כלום הוא כו'. הרי דסבר דאכילה ע"י הדחק לאו שמי' אכילה :

אבל אפשר לומר לפי מ"ש התוס' בשבת שם בד"ה אכילה דיש לחלק בין נזקין לאיסורי' דשבת והא דקאמרי בב"ק ד' י"ט אכילה ע"י הדחק שמה אכילה ה"מ לענין נזקין דלא חשבי' לי' משונה אבל לאתחשובי לענין שבת לא חשיבא אכילה עיי"ש· א"כ אפשר לומר לר"פ נמי דלא אמר רק לענין נזיקין· אבל לאתחשב לאכילה למשוי נמי שליה לא מצי משוי אבל על ר"ל רבתא קושיא כיון דלדידיה לחיובא דשבת אתחשב לאכילה כש"כ לגבי נזיקין· וא"כ איך קאמר כי יאכל פרט למזיק :

אך אחרי העיון בכל ניחא דהתוס' בפסחים (דף ק"ז·) בד"ה ביומא ובנזיר ובב"ק שם· כביאור בשם ר"ת וכן בתוס' ישנים ביומא שם כתבו דתרי גווני אכילה גסה הוא אחת שמשבע כל אדם קץ במזונו מלאכול ועל אותה אכילה פטור ביוה"כ· ויש אכילה גסה שאינו מתאוה לאכול· אבל [illegible] והא דאמר דפסח נאכל על השובע : היינו נמי

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ג משבועות הלכה ה' ובכ"מ · ובלח"מ · ומל"מ שם הארוך · הלכה ו' · פ"י מתרומות הלכה ח' · פ"ב משביתת עשור הלכה ה' והלכה ז' שם · פ"ג מנזקי ממון הלכה נ':

טור או"ח סי' שמ"ה ובב"י · שו"ע שם סעיף י"א · טור או"ח בסי' תרי"ב ובב"י · שו"ע שם סעי' ו' וברמ"א · ובט"ז:
שו"ע יו"ד קי"ג סעי' י"ב · י"ד ובט"ז ס"ק י"ד ובפר"ח שם:
טור ושו"ע חו"מ סי' שצ"א סעי' נ':
ארעא דרבנן אות א' סי' מ"ט:

מקור חיים

נמי שמתאוה לאכול קלת כו' וכן אין לקרות רשע כיון שקיים מלות פסח אעפ"י שלא קיים מלות אכילה · דאכילת פסחים לא מעכבי עיי"ש · ועפ"י דברי אלה יתורץ הכל וכל אחד ואחד על מקומו יבוא בשלום עיי"ש ודו"ק:

וראיתי בתוס' בע"ז ד' י"ב · בד"ה אלא כו' שכתבו בסוף דבריהם שם דאפילו את"ל דשתיה גסה מותרת באיסור הנאה הכא כיון שהי' שותה היין בעלמו לא היה לו שתיה גסה יש לאסור הריח הדומה לממש אעפ"י שאינו נהנה עיי"ש · הרי נראה מדבריהם דבאכילה גסה אף איסור דרבנן נמי ליתא · דהא מדכתבו שם דמותרת באיסורי הנאה כו' משמע דכל שהיא אכילה גסה הוי שלא כדרך הנאתן ומותר לגמרי הוא עיי"ש ודו"ק:

אבל מלאתי וראיתי במשנה למלך בפ"ה מה' שבועות ה"ה שהביא שם כמה מקומות בש"ס דנראה דבשלא כדרך הנאתן איסורא דרבנן מיהא איכא ותמה שם ג"כ בדברי התוס' עיי"ש · א"כ באכילה ע"י הדחק נמי אפשר לומר דאיסורא דרבנן מיהא איתא · והרבה יש לדבר באלה ובעז"ה בסוגיא דשלא כדרך הנאתן נדבר בזה ופה קלרתי ודו"ק:

והרמב"ם בפ' ב' מה' שביתת עשור ה"ה כתב אבל אוכלין שאינן ראוין למאכל אדם כו' אפילו אכל ושתה מהן הרבה הרי זה פטור מן הכרת · אבל מכין אותו מכת מרדות · ובהלכה ו' כתב הבושם פלפלין וזנגביל יבש וכיולא בהן פטור כו' · ובס' ז' שם כתב הי' שבע מאכילה גסה שאכל עד שקץ במזונו ואכל יתר על שובעו פטור כמו שאכל אוכלין שאינו ראוי לאכילה כו' עיי"ש · ובפ"ג משבועות ה"ה כתב שבועה שלא אוכל ואכל אוכלים שאינם ראוין לאכילה ושתה משקין שאינם ראוין לשתיה פטור · אבל דברים האסורים מן התורה באכילה כגון שאכל נבילות וטרפות שקלים ורמשים פטור משום שבועת ביטוי · שבועה שאוכל ואכל אוכלין שאינו ראוין לאכילה כו' · פטור משבועת ביטוי שהרי ילא ידי אכילה · מאחר שהן חשובין אללו אכילתו שמה אכילה · ובהלכה ו' שם כתב שבועה שלא אכלתי והוא אכל דברים שאינן ראוין לאכילה או נבילות וטרפות חייב שאכילתן שמה אכילה · שהרי הן חשובין אללו שהרי אכלן אבל בלהבא שנשבע שלא יאכל וקרה ואכל אינו אכילה כמו שביארנו עכ"ל הרי לך כל פסקי הרמב"ם בזה ועיין בכ"מ ובלח"מ ובמשל"מ שם שהאריכו בפסקיו בזה · והרבה יש לדבר בם וגלאתי להאריך וקלרתי ועיין:

והטור בא"ח בסי' תרי"ב כתב אבל מדבר שאינו ראוי לאכילה כתב אבי העזרי דאפילו איסורא ליכא עכ"ל · הרי לכאורה נראה דפליגי בזה הרמב"ם והראבי"ה · דלדעת הרמב"ם מכין אותו מכת מרדות וכמבואר לעיל ולדעת אבי העזרי אפילו איסורא ליכא · אבל באמת אין כאן מחלוקת ועיין בט"ז בשו"ע שם סק"ו מה שכתב בזה וסמכתי על המעיין שם ודו"ק:

והשו"ע שם בסעי' ו' פסק אבל אוכלין שאינן ראוין לאכילה או שאכל אכילה גסה כגון מיד על אכילה שאכל ערב יוה"כ עד שקץ במזונו פטור · והוא כסוגית הש"ס דיומא וכסברת התוס' שהבאתי לעיל שפירשו בהא שנפשו של אדם קלה בהן וכמבואר לעיל:

והרמ"א שם כתב ואם אכל מאכלים מבושמים או מתובלים על אכילתו חייב דרווחא לבסומא שכיחא והוא מגמ' במגילה (דף ז':) ועיין בביאורי הגר"א שם · ועיין בטור בב"ח שם שדעתו אם אכל עד שקץ במזונו אפילו אכל מאכל מבושם נמי פטור ועיין במג"א שם ס"ק ג' שכתב שהכל לפי מה שהוא אדם עיי"ש:

וע"ד אם תשמיש ע"י הדחק שמי' תשמיש או לא · וכן בהילוך ע"י הדחק מה דיני' בזה · מבואר לפי מה דאיתא בשבת (דף ח'·) דפליגי בזה אמוראי דרב יוסף אמר שם וכן בגומא חייב ורבא אמר בגומא לא מ"ט תשמיש ע"י הדחק לא שמיה תשמיש (ועיין בדברי הרי"ף שגורס רבא אמר גומא לא מ"ט קסבר הילוך ע"י הדחק שמי' הילוך תשמיש ע"י הדחק לא שמי' תשמיש ועיין בר"ן שם · וכן גרס הרא"ש שם עיי"ש ורש"י לא גרס הכי עיי"ש והבן):

ואיתבי' הגמ' שם לרבא מהא דנתכוין לזרוק בר"ה והניח עירובו בבור כו' · ומסקי הגמ' שם הרבה מהא דתנן אם הי' רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו הזורק לתוכו ד"א חייב כו' וקפריך הגמ' בשלמא רקק רקק תרי זימנא כו' אלא הילוך תרי זימני ל"ל · אלא לאו ש"מ הילוך ע"י הדחק שמה הילוך תשמיש ע"י הדחק לא שמי' תשמיש · וכן פסק הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וכן כתב הרמב"ם בפי' המשנה (בדף ק') במשנה שם וז"ל ללמדך אפילו שמהלכין בו רבים בדוחק ובעמל כי עיקר הלליכו הילוך ע"י הדחק שמיה הילוך עיי"ש וכן פסק הטור והש"ע בא"ח סי' שמ"ה סעי' י"א עיי"ש ומה שיש לדבר עוד בזה סמכתי על המעיין במה שליינתי לעיל וקלרתי דו"ק ותשכח:

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

ביצה כ׳ ע"א ברש"י ובתוס׳ ד"ה נזיר :
יבמות צ"ג ע"א בתוס׳ ד"ה קנויה :
קדושין כ"ח ע"א בתוס׳ ד"ה משכו׳ ובריטב"א ובר"ן שם׳ שם ע"ח ע"ב בתוס׳ ד"ה לא :
גיטין ע"ח ע"א בתוס׳ ד"ה לא צריכא :
נדרים כ"ט ע"ב ברא"ש ובר"ן ובכל הסוגיא שם :
ב"ק ל"ו ע"ב בתוס׳ ד"ה מדברי׳ ע"ט ע"א בתוס׳ ד"ה גנב׳ רי"ף שם ר"פ שור שנגח ד׳ וה׳׳ ובמרדכי :
ב"מ נ"ז ע"א בתוס׳ ד"ה יצא׳ ובשיטה מקובצת שם בד"ה בהאי עסקינן :
ב"ב קל"ג ע"ב ובתוס׳ ד"ה ולאו :
ע"ז ס"ג ע"א ובתוס׳ ד"ה או :
מנחות פ"א ע"ב בתוס׳ ד"ה תודה :
תמורה כ"ט ע"ב :
ירושלמי קדושין פ"א הלכה ו׳ ובפ"ג הלכה א׳ :
גיטין פ"ז הלכה ג׳ :

יען כי אחרי העיון ראיתי כי לא בכל מקום נאמר אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי׳ ואף גם זאת צריכין לדעת אם הוא כמסירה ממש או לא׳ וגם עוד פרטים הרבה הנמצאים בזה׳ לזאת ציינתי מקודם כל המקומות המדברים בזה׳ ופה באתי לבאר קצת בדרך קצרה על פי שיטת הש"ס והפוסקים בעזרת השם :

מקור חיים

בקדושין (דף כ"ח ע"ב) במשנה שם רשות גבוה בכסף ורשות הדיוט בחזקה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי׳ ובגמ׳ שם כיצד אמירתו לגבוה האומר שור זה לעולה אפילו בסוף העולם קנה והדיוט לא קנה עד שימשוך משכו במנה [היינו ההדיוט משך החפץ של הקדש מיד הגזבר] ולא הספיק לפדותו [לתת דמיו לגזבר] עד שעמד במאתים נותן מאתים מ"ט ונתן הכסף וקם לו משכו במאתים ולא הספיק לפדותו עד שעמד במנה נותן מאתים מ"ט לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש׳ והתוס׳ (בדף כ"ט ע"א) בד"ה משכו כתבו וז"ל וא"ת תיפוק ליה מטעם אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט וכיון דמשכו במאתים אינו יכול להחזיר בו וי"ל כיון דבטעות היה כמו הכא שלא היה סבור שישתנה השער לא הוי כמסירה להדיוט׳ וקשה מהא דב"ב (דף קל"ג ע"א) גבי בנו של יוסף בן יועזר דאשתכח מרגניתא א"ל דביתהו זיל מוכרה לגזבר דהקדש ולא תשיימא את דאמירתו לגבוה כמסירה להדיוט דמי ואמאי הא שומא בטעות הוא אם יאמר לתתה פחות משוויה׳ וי"ל בדבר שאין שומתו ידועה כגון מרגניתא גומר בדעתו אפילו תשווה ביותר שהרי כמו כן מסופק שמא שוה בפחות׳ א"נ י"ל דהתם כששם אותה בפחות משוויה מתכוין לוותר להקדש א"כ שייך אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אבל הכא לא נתכוין לוותר כלל כשמשכו במאתים שכך היה שוה באותו שעה ולא שייך אמירתו לגבוה כמסירה להדיוט עכ"ל ע"ש:

והר"ן בהלכות שם כתב כל היכא דאיכא רווחא להקדש והוי כעין נדר שייך בו אמירתו לגבוה כו׳ אבל כי ליכא רווחא להקדש אין כאן נדר ולפיכך הקדש אינו קונה אלא בדמים וגבי פדאו כו׳ נמי היינו טעמא דבשעת שומא לא הוי ביה רווחא ואין כאן נדר כו׳ ואע"פ שנשתנה השער אח"כ מה בכך כיון דאין הדיבור חל בשעתו אי אפשר לו לחול לאחר זמן עכ"ל ע"ש׳ ובע"ז (דף ס"ג ע"א) בעי רב הושעיא קדמה והקדישתו מהו [אם אחד נתן טלה לזונה ואמר להוי בידך עד שעת ביאה ואי אילטריך ליך קנה מעכשיו והקדישתו קודם ביאה] כיון דאמר מר אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט כמאן דאקרובתיה דמי או דילמא השתא מיהא הא קאי ואיתי׳ בעיני׳ ועי׳ בתוס׳ שם ד"ה או דילמא כו׳:

והרמב"ם בפ"ט מה׳ מכירה ה"א כתב המוכר להקדש וא"ל הגזבר בכמה אתה מוכר חפץ זה וקאמר בעשרה אפי׳ שוה מאה כיון שאמר בעשרה אינו יכול לחזור שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי עכ"ל ועי׳ בהה"מ שם׳ ובה׳ ב׳ שם שכתב דלדעת הרמב"ם אמירתו לבד הוא מדבריהן שאין זה נדר גמור להיות מה"ת אך כשקבל המעות כמותר להקדש והוא מה"ת משום דמעות קונות מדאורייתא אף שלא משך ולפי דעת הרמב"ם דכי אמר אינו יכול לחזור בו באמירה בעלמא היינו היכא שלא נשתנה השער שכופין אותו מדבריהם שלא יהא חוזר מדיבורו לגבי הקדש אבל אם נשתנה השער אינו קונה אלא בכסף כדבר תורה ע"ש׳ והשתא צריכין אנו לדעת אי אמירתו לגבוה כמסירתו ממש להדיוט דמי ואפי׳ היכא דלא אמר מעכשיו נמי קדוש ולא מצי הדר ביה או דילמא בעינן דוקא באמר מעכשיו אבל בלא זה מצי הדר ביה והדבר צריך תלמוד :

ואחרי העיון ראיתי כי פליגי בזה הראשונים׳ דהנה בנדרים (דף כ"ט ע"ב) תניא היכא דאמר שור זה עולה כל ל׳ יום ולאחר שלשים יום שלמים כו׳ ואמר ר"פ אמר לך בר פדא הכי קאמר אם לא אמר מעכשיו שלמים לאחר שלשים יום עולה הוי מידי דהוה האומר לאשה התקדשי לי לאחר ל׳ יום דמקודשת ואע"פ שנתאכלו המעות כו׳ הכא שאני דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט׳ וכתב הר"ן שם וז"ל וא"ת ותהוי נמי כמסירה אכתי אמאי לא מצי הדר ביה כיון דלא אתי הקדש עד שלשים יום כו׳ ולגבוה נמי נהי דהוי כמסירה כיון דהשתא לא חייל אמאי לא מצי למיהדר ביה וי"ל דהכי אמרינן כמסירתו להדיוט בקנין ממש של הדיוט קאמר וכמאן דאמר מעכשיו ולאחר שלשים יום דמי כלומר דלא מצי הדר ביה כו׳ אלא דמעיקרא לא היה ס"ל דעדיפא טפי אמירה לגבוה כמסירה להדיוט אבל במסקנא מקדשין דאמירה לגבוה אפילו בלא מעכשיו מהני כמסירה גמורה להדיוט דסיים במעכשיו׳ ומהא שמעינן דהאומר סלע זו לבדקה לאחר שלשים יום דלא מצי הדר ביה דאמירה לגבוה כמסירה גמורה להדיוט דמי :

אבל הרשב"א ז"ל כתב דאפשר דכי אמר הכי ס"מ אליביה דבר פדא דס"ל דקדושת דמים לא פקעה בכדי אבל לרבא ואביי דס"ל דקדושת דמים פקעה בכדי מוקמי ברייתא כפשטיה כו׳ הלכך לדידהו אפשר דנהי דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט ה"מ כמסירה גרידא בלא מעכשיו אבל כמסירה דמעכשיו לא דאי אפשר שתקנה יותר אמירה ממסירה הלכך לדידהו האומר הרי זו עולה לאחר שלשים יום יכול לחזור בו ופלוגתא היא בירושלמי עכ"ל וע"ש :

הרי דלדעת הרשב"א דבאמירה לגבוה בלא מעכשיו מצי הדר ביה כמו במסירה להדיוט בלא מעכשיו דלא עדיף אמירה לגבוה ממסירה להדיוט רק אמרינן דאמירתו לגבוה הוה כמסירה להדיוט ולדעת הר"ן הוה אמירתו לגבוה במעכשיו ולא מצי הדר ביה ואמירתו לגבוה עדיף טפי ממסירה להדיוט ועיין :

והמרדכי

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פט"ו ממעשה הקרבנות הלכה א' ובנושאי כלים שם פ"ד מאיסורי מזבח · פ"ט ממכירה הלכה א': טור יו"ד בסי' רנ"ח ובב"י שם · ובדרכי משה: שו"ע שם סעי' י"ג ובש"ך סק"ח ובהגר"א ס"ק ל"ג · רנ"ט סעי' ב' ובהגר"א ס"ק ט': שו"ע חו"מ סי' ס"ו בש"ך סק"ב · ובקצה"ח שם · ר"ז בסמ"ע ס"ק נ"ו · רנ"ה בש"ך סק"ו: שו"ת: הרשב"א סי' תקס"ג: רדב"ז חלק ג' סי' תק"ו ח"ד סי' קע"ג: מהר"ם גלאנטי סי' י"ג: בצלאל אשכנזי סי' ט"ו: ראנ"ח סי' ק"ג: רע"א ס' קס"ג: צרור החיים פ"ט מהלכות זכייה ומתנה: נחלת שבעה ח"ש סי' פ"א: ארעא דרבנן אות א' סי' מ"ג:

מקור חיים

והמרדכי בב"ק בפ"ד כתב וז"ל שאל הרב ר' שלמה את מהר"מ שאמירה דאסמכתא מועלת בהקדש דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט מכל מקום עדיף ממסירה להדיוט לא מהני ומסירה להדיוט באסמכתא לא מקני להדיוט כדאמרינן בערבוני מחול לך ובעי דוקא בב"ד חשוב ומטעם הפקר ב"ד הפקר כו' · והשיב מהר"מ דאין הפי' כמסירה גרידא אלא הפי' אמירתו לגבוה כמסירה להדיוט במקום דמועלת מסירה באיזה ענין שתמצא שהועיל והביא שם ראי' לדבריו · וכתב דמ"מ אפילו באומר דבר זה לכשיבוא לידי אתננו להקדש · אע"ג דאית בי' תרתי · אסמכתא ודבר שלא בא לעולם אפי' הכי חייב לקיים נדרו מטעם כיון דבהדיוט יכול להקנות זה הממון לפחות משבא לעולם במסירה או בקנין מהני גבי גבוה אמירה קודם שבא לעולם דלכשיבוא לעולם יצטרך ליתן כיון שנעשה נדר וה"ה לאסמכתא עכ"ל ע"ש · הרי דסברי דאמירתו לגבוה עדיף ממסירה להדיוט ובדעת הר"ן והו"ק :

וכן הוא דעת הרא"ש בתשובה כלל י"ג והרמב"ן בתשובה סי' קפ"א ורא"ף דכנסת הגדולה בסנהדרין בפ' ז"ב כתב דאסמכתא לא קני · אך הרא"ד בתשובה בכתביו סי' ל"ג הכריע כדעת המהר"מ שהבאתי לעיל ועי' בטור ביו"ד סי' רנ"ח ובב"י שם וכן הוא דעת הטור וב"י בחו"מ סי' ר"ז סעי' י"ט וכן הוא דעת הרמ"א שם והסמ"ע בס"ק נ"ו שם ועי':

והרשב"א בתשובה בסי' רפ"א כתב באחד שאמר אם אשחק אתן למלך כך וכך ולהקדש כך וכך הואיל דהוי אסמכתא לגבי הדיוט הוי אסמכתא גם להקדש ע"ש וסובא דבריו ג"כ הד"מ ביו"ד סי' רנ"ח ע"ש והולך בשיטתו דסבר דאמירתו לגבוה הוי כמסירה להדיוט וחד דינא אית להו כמבואר :

וראיתי בט"ז ביו"ד שם סק"ו שהקשה לפי פסקי השו"ע כהכרעת מהר"ר. איסרלן שהביא הב"י דבהקדש אסמכתא קניא מ"מ הביא הד"מ בשם תשובת הרשב"א סי' רפ"א באחד שאמר אם אשחק כו' והירץ ונראה שזה דומה לקני את והמור דלא קנה כדאיתא פ"ק מי שמת ובחו"מ סי' ר"י ע"ש · ובדברי הט"ז צ"ע בתרתי חדא דמאי קושיא הוא דהאמת הרשב"א הולק בזה משום דהולך בשיטתו וסבר דאמירתו לגבוה הוי כמסירה להדיוט וחד דינא אית להו וכמבואר לעיל · ולפי"ז כי היכי דלא קנה אסמכתא בהדיוט כמו כן אינה נקנה להקדש באסמכתא והד"מ לא הביאו להלכה כי הרמ"א בחו"מ החליט כאינך פוסקים דחולקים בזה וסברי דאסמכתא בהקדש קניא · ולבד זה מה דשני דהוי כמו קני את והמור דלא קני צ"ע טובא · דהלא בב"ב (דף קמ"ג ·) פליגי בזה ר"נ ורב המנונא והלכה כר"נ דקני את והמור קנה מחלה וכן פסק הרי"ף והרמב"ם והטור והשו"ע בחו"מ סי' ר"י ע"ש [ומה שכתב הטור שם דהוי כקני את והמור דלא קני טעות הדפוס הוא וצ"ל דהוי כקני את כחמור דלא קני כמבואר בב"ב שם וע"ש בתחילת דבריו ותראה כי כן הוא] ומה גם דלא צריכין לכל זה האי דדברי הרשב"א לשיטתו שריין וקיימין גם בדברי הלה · ודברי הט"ז צריך תלמוד והו"ק :

והש"ך בחו"מ סי' רנ"ה סק"ו כתב וז"ל ולפי מש"כ דהקדש ע"ד רבים נמי יש לו הפרה יש לומר דר"ס דגבי שכ"מ נאמן ובבריא אינו נאמן מיירי כשמסרם ליד גזבר כו' · ואין להקשות אמאי כשמסרם ליד גזבר אינו יכול לשאול עליו הא אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי ומשמע דכמסירה ממש דמי ובהגרסינן בקדושין (ד' כ"ח ע"א) כו' וא"כ כיון דקנה ליה קנין גמור והוה כמסירה ואפ"ה יכול להשאיל עליו א"כ כשמסרו נמי · הא לאו מילתא היא דבהדיא הביא בתשובת ר' בצלאל סי' ט"ו דברי הרשב"א שכתב וז"ל ותדע לך דאמירה לגבוה אינה כמסירה ממש ליד גזבר דהא קיי"ל כב"ה דיש שאלה להקדש ואילו המקדיש ומסרו ליד גזבר שוב אינו יכול לשאול עליה וטעמא רבה יש אלא שאין זה מקומו · אלא ודאי מדיש שאלה להקדש ש"מ שלא אמרו כמסירה ממש אלא לענין קנייה בלבד להיות האמירה גומרת בהקדש כמו שגומרת המסירה או המשיכה בהדיוט כו' דדוקא כי ניחא דה"ל כמסור ממש ליד גזבר הוא דאמרינן דאין שאלה אבל אי לא אמרינן אלא כמסירה להדיוט דהיינו הקנייה של הדיוט שפיר איכא למימר דיש שאלה עכ"ל · נ"ל הטעם דדוקא באמירה לגבוה נהי דהוה כקנין גמור מ"מ כיון דלא קנה אלא מצד האמירה אתי דיבור ומבטל דיבור דגלי לן קרא דיש שאלה בנדרים דלא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו · אבל כשמסרן לגזבר אמרינן דל אמירה מהכא דלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש דהא בהדיוט גופא כשהקנהו במשיכה תו לא מהני שאלה וא"כ בהקדש נמי כיון שמסרו ליד הגזבר הרי קנהו ההקדש במשיכה ופשיטא דלא אתי דיבור ומבטל משיכה דהא בהדיוט נמי אין לאחר משיכה כלום · ולפ"ז ה"ה היכא דקנהו ההקדש בקנין חליפין או שאר קניים תו לא מהני שאלה דלא גרע כח ההקדש מכח ההדיוט כן נראה לי ברור עכ"ל ע"ש :

שוב הביא הרשב"א בתשובה סי' תקס"ג דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט לא אמרינן אלא בהקדש גמור אבל בהקדש עניים יכול אדם לחזור בו כו' שאינם אלא כמקבלי מתנה ע"ש · אך הר"ן בפ"ק דקדושין וכנסת הגדולה בפ"ס דב"ב והטור וב"י ביו"ד סי' רנ"ח פליגי עליה בזה וכן הד"מ שם כתב דהסכמת הפוסקים דלא כהרשב"א וכן כתב הרמ"א שם בסעיף י"ג דכל אמירה שיש רווחא לצדקה אמרי' אמירתו לגבוה כמסירה להדיוט ע"ש :

וראיתי ביד מלאכי בכללי הפוסקים שהביא בשם תשובת מהר"מ גלאנטי דבר חדש · והוא דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט היינו דוקא בפה אבל בכתב בלי הזכרת פה אינה כלום ע"ש והרבה יש לדבר בכל הלה אך נלאתי להאריך והמכתי על המעיין בזה היטב במה שליינתי מלעיל ואחר העיון תבין ותדע הכל על נכון בעז"ה וקראתי דוק ותשכח :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

עירובין פ"ב ע"א בתוס' ד"ה אמר ר"י :
ר"ה כ"ב ע"א ברש"י ד"ה בקוביא· ובתוי"ט שם ד"ה אלו :
גיטין פ"ז משנה ג' בתוס' שם :
נדרים כ"ז ע"ב ובר"ן שם· רמב"ן הנדפס עם הרי"ף·
ובריטב"א ובנמו"י שם האריכו :
ב"מ מ"ה ע"ב ובר"יף שם· ס"ו ע"א ובתוס' ד"ה ומניומא·
התם ע"ג ע"ב· ע"ד ע"א ובתוס' ד"ה הכא· ע"ז ע"ב·
פ"ב ע"א בתוס' ד"ה לא· ק"ד ע"א ובתוס' ד"ה היה ובראש
שם· שם ע"ב· ק"ט ע"א ק"ז ע"ב :

ב"ב מ"א ע"א בתוס' ד"ה אמרי· קס"ח ע"א· ובראש
ובנמו"י שם ובחידושי הרמב"ן שם קע"ג ע"ב :
סנהדרין ק"ד ע"ב ובתוס' ד"ה כל ובהגהת הרא"ש שם·
רי"ף וגמו"י שם· ובחידושי הרמב"ן שם· כ"ה ע"א
בתוס' ד"ה ההוא· כו' בתוס' ד"ה הלכתא :
שבועות מ"ג ע"ב בתוס' ד"ה מתניתין : מרדכי בב"ק
סוף פ"ד· בב"מ פ"ה· ע"א· פ"ו ע"א הגהת
מרדכי בסנהדרין פ"ג :

דע כי דיני דאסמכתא (לפי דיני דגמרא) רבים הם ומפוזרים המה בכמה מקומות בש"ס ופוסקים עד למרבה ולבארה באורך כל די הצורך לה אין עת האסף פה· לכן להקל על המעיין בזה ציינתי בתחילה כל המקומות המדברים באלה מלעיל ופה באתי לבאר רק אפס קצהו ושמין מנהו בדרך קצרה ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה והוא :

מקור חיים

בבבא בתרא (דף קס"ח·) במשנה שם מי שפרע מקצת חובו והשליש שטרו ואמר אם לא נתתי לך מכאן עד יום פלוני תן לו שטרו· הגיע הזמן ולא נתן ר' יוסי אומר יתן ור' יהודה אומר לא יתן ובגמ' שם במאי קמפלגי ר' יוסי סבר אסמכתא קניא ור' יהודה סבר אסמכתא לא קניא אמר ר' נחמן אמר רבה ב"א א"ר הלכה כר' יוסי כי אתו לקמיה דר' אמי [דיני דאסמכתא] אמר להו וכי מאחר שר' יוחנן מלמדני פעם ראשונה ושני' הלכה כר' יוסי· אני מה אעשה ואין הלכה כר' יוסי וכתב הרשב"ם ופסיק גמרא ואין הלכה כר' יוסי אעפ"י שימוקי עמו דאסמכתא לא קניא אלא א"כ קנו מיני' בב"ד חשוב ובדלא אנים וכו' ובתוס' שם גרים אמר ר"נ כו' אין הלכה כר' יוסי וכן מוכח מנדרים ד' כ"ז כו' וגם הרא"ש גורס כן עיי"ש ועיין ברא"ש שם מש"כ בשם הרי"ף וקאמר גאון כו'· וכתב בנמו"י שם וז"ל הילוק בין דיני אסמכתא לתנאי בני גד ובני ראובן ושארי תנאים דלא אמרינן כל דאי אסמכתא· אלא בזמן דגזים וקנים נפשי' במידי דעין משנתינו ובדבר שאין הקנים מדעתו אלא לסיבה דבר שהוא צריך ולאפוקי תנאים שבגיטין וגם בהלו תוקא תולה בדעת עצמו במילתא דבידו ולא בידו לגמרי· ולאפוקי תולה בדעת אחרים ולאפוקי דבר שהוא בידו לגמרי או שאין בידו כלל כדמוכח בסנהדרין דכ"ה· וזה הכלל הגמור שכולל כל השמועות קבלתי מרבותי עכ"ל עיי"ש :

ובנדרים (דף כ"ז:) ההוא גברא דאתפס זוזותי' לבי דינא ואמר אי לא אתינא עד תלתים יום ליבטלן זוזותי' אהנים ולא אתא א"ל רבא אנים הוא כו' ולר"ס מכדי אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא שאני הכא דמתפסן זוזותין [להכי קני דאתפס לב"ד דכגבוי דמי ולא הוי אסמכתא] והיכא דמתפסן לאו אסמכתא והתנן מי שפרע מקצת חובו והשליש שטרו כו' ואר"נ אמר רבה ב"א א"ר אין הלכה כר' יוסי [ובודאי לא יפלוג ר"ס ארב [ועיין ברא"ש שם] שאני הכא דאמר ליבטלן זוזותי'· והלכתא דאסמכתא קניא [ואע"ג דלא מתפים] והוא דלא אנים כו' עיי"ש בר"ן וברא"ש בפסקי' מש"כ בזה באורך :

ובב"מ (דף ס"ה) א"ר"ס בשעת מתן מעות קנה הכל לאחר מתן מעות לא קנה אלא כנגד מעותיו· ור' נחמן אמר אפילו לאחר מתן מעות קנה הכל· עבד ר"נ עובדא גבי ריש גלותא כשמעתי' כו' הדר א"ר נחמן כו' א"ל אני אומר אסמכתא קניא ומניומי אמר אסמכתא לא קניא· ולמניומי קשיא מתניתין אבע"א מתניתין ר' יוסי היא· אבע"א דא"ל קני מעכשיו ואמר ר"פ שם אע"ג דאמרו רבנן אסמכתא לא קניא· אפותיקי הוי למגבי מיני' כו' עיי"ש ובתוס' שם כתב ובלא מניומי נמי קבלה מרבה ב"א דלא קני' כדאיתא בנדרים· ועוד מאי פריך בנדרים מר"נ אר"ס הא ר"ה פליג עליו [ועיין בר"ן בנדרים שם שכתב ואע"ג דר"ס אמר בב"מ (דף ס ו) אסמכתא קניא קים לי' להב"ם דר"ס הדר בי' כדהדר ר"נ כו] ומפרש ר"י דהכא קני עפי מבעלמא שבתחילה המשכנתא הי' קנא כמין מקח שמקנה לו כל הקרקע להשתעבד לו בתורת משכון· וגם עשה לו טובה בהלוואה כו'· ומשום דעדיפי הך אסמכתא משאר אסמכתות אתי שפיר נמי למניומי דמהני הכא במעכשיו בלא ב"ד חשוב· ובנדרים אמרינן דצריך ב"ד חשוב אלמא בשאר אסמכתות לא מהני מעכשיו ומיהו קנס שעושין בשעת השידוכין· מהני אפילו לא קני' בב"ד חשוב מידי דהוי אסיטומתא כיון שנוהגין בו העולם ועוד בדין הוא להתחייב כל החוזר בו· כיון שמביישו את חבירו וכן אם קבל עליו המלמד בשעת ששכירו קנס אם יחזור בו ולא ימלא תלמוד אחר מזומן אין זה אסמכתא דלא חשיב גזים· כיון שמפסידו והוי כמו אמלם במיטבא כו' עיי"ש :

ובסנהדרין (דף כ"ד·) אלו הן הפסולין המשחק בקוביא וכו' ובגמ' שם משחק מאי קעביד אר"בא משום דהוי אסמכתא לא קניא· ורב ששת אמר כל כה"ג. לאו אסמכתא היא· אלא לפי שאין עסוקין בישובו של עולם כו' :

והנה לפי שיטת רש"י שם· נראה דסבר דאסמכתא לא מיירי רק היכא שתלה התנאי בדבר שבידו כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא· וכן מבלים שטרו דב"ב שם· דכל הני סמוך אדעתי' וסבר הוא בזה בידו לעשות ומריסא כי מתני לי' אדעתי' דלא יהיב לי' מתנה אתני' לי' בסרי סבור שלא יבוא לידי כך אבל הכא לאו בידו הוא ולא סמיך אמידי· דהא לא ידע אי נלח אי לא נלח ואפ"ה אתני ב"מ דמספיקא גמר ומקני ולא גזילה היא עיי"ש :

אבל הר"ת הובא בתוס' שם בד"ה כל כו' הקשה ארש"י דפי' דטפי חשיב אסמכתא שהי' בידו מלאו בידו כו' אלא נראה לר"ת לפרש הכי כל כי האי גוונא לאו אסמכתא הוא· דלא הוי אסמכתא אלא היכא שאין יכול להרויח כגון משלים שטרו וכו' דגט פשוט בב"ב שם אבל הכא לא הוי אסמכתא· משום דכיון דשנים הם כל אחד ואחד מקני לחבריה מגו דאי מרווח בעי איהו למקני· בשביל הנאה גמר ומקני' לחברי' ולפ"ז כל שידוכין לא הוי אסמכתא

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ד מחמץ הלכה ה' ובהשגות שם · ובההמ"ג ובכ"מ · ולח"מ שם : פ' י"א ממכירה הלכה ג' ובכ"מ ולח"מ · ומשנה למלך · ובהגהת מיימוני שם · פ"ח משכירות הלכה י"ג · פ"ו ממלוה הלכה ז' · י"ג · י"ח · ובכ"מ · ובמל"מ · פ' פ"ה הלכה ז' · ה' : ובהראב"ד ובההמ"ג ובלח"מ שם · שער המלך פ' י"א ממכירה · פ"ח מגירושין ה"א:
שו"ע או"ח סי' תמ"א סק"ב : תמ"ח סק"ד · תקס"ב סעי' י"ג ובמג"א שם :

טור יו"ד סי' רנ"ח · ובב"י שם :
שו"ע יו"ד שם סעי' ו' ובד"מ שם · ובט"ז סק"ו :
שו"ע חו"מ סי' כ"א סעי' א' ובסמ"ע סק"ו : ובש"ך סק"ה · ובט"ז שם ל"ד סעי' ט"ו בסמ"ע סק"ט · נ"ה א' · ס"א סעי' ה' · סמ"ע ס"ק י"ב · ש"ך סק"ו · ס"ח · ה' ע"נ סעי' י"ז ובסמ"ע ובש"ך שם סק"נ האריך · ק"ז בסמ"ע סק"ה קכ"ט סעי' ה' · קל"א סעי' ט' · י' · י"ב · ר"ו סעי' ד' · ר"ז ובסמ"ע ובש"ך ובהגר"א שם · ר"ט בש"ך סק"ג · רמ"ה סמ"ע סק"ב · ש"א בש"ך סק"ג . שב"ח סעי' ב' ש"ל סעי' ב' :
שו"ע אבן העזר סי' נ' סעי' ו' :
שו"ת הרא"ש כלל ח' סי' י"ב · כלל י"נ סי' ב' : כלל ע"ב סי' ח':

מקור חיים

אסמכתא משום דכל חד וחד בעי למקני גמר ומקני :

והר"י גם הקשה על הר"ת מהא דב"מ (דף מ"ה) הנותן ערבון כו' וכתב ע"כ נראה לר"י עיקר כפי' רש"י ואי קשיא לו מההיא דב"מ (דף ע"ד) תריץ הכי שאני התם דודאי דבר שהוא בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא דהשתא בידו לעשות ולא גזים נמי שסובר הוא שבכך הפסיד חבירו אם לא ישלים תנאו · כמו אם ישלם במיטבא ובהכי ודאי גמר ומקני ולא חשיב אסמכתא והאומר בלבו עלי לשלם ודאי מן הדין מה שבידי לעשות ולא עביתי · אבל היכא דגזים אע"ג דהוי בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפי זוזא מ"מ כיון דגזים ודאי הוי גוזמא דמהכה לשלם אלפי זוזא בשביל קרקע אחת ודאי חשיב אסמכתא כו' ועיי"ש מש"כ עוד בזה ועיין בנימוקי יוסף שם מש"כ בשם הרמב"ן ועיין בחידושי הרמב"ן בב"ב (דף קס"ח) שהאריך שם וקצרתי ודו"ק :

והתוס' בב"מ (דף ע"ד) בד"ה הכא להו בידו הביאו גם נמי לא דברי ר"ת הקשה לפי' רש"י דסנהדרין ולפי הר"י שם · והביאו דהר"ת בעצמו חזר בו בספר הישר גבי עובדא דשנים בשמירו וכו' ועוד פי' ר"ת דוקא כי ההיא דעירובין וההיא דאם אי אתה נותן לי כו' וההיא דמשלים השוב אסמכתא כיון דגזים שאין מתכוין אלא להסמיך שיאמינוהו אבל משחק אדעתא דהכא קעבדי שירויהו זה או זה עיי"ש וכן כתב הרא"ש בנדרים שם עיי"ש :

והרמב"ם בפי"א ממכירה ה"א כתב המקנה בין קרקע בין מטלטלין לחבירו והתנה תנאין שאפשר לקיימן בין שהתנה המקנה בין שהתנה הקונה אם נתקיימו התנאין נקנה הדבר שהקנה · ואם לא נתקיים לא קנה כו' בד"א בקנה בדרך מן הדרכים שקונין בהם והרי יש עליו לקיים התנאי · אבל אם לא קנה עתה והתנה עמו שאם יתקיים התנאי זה יקנה ואם לא נתקיים לא יקנה אעפ"י שנתקיים התנאי לא קנה שזו אסמכתא היא שהרי סמך קנייתו לעשות כך וכך וכל אסמכתא אינו קונה שהרי לא גמר בלבו להקנותו כו' עיי"ש · והראב"ד השיגו שם ועיין :

והב"י בחו"מ סי' ר"ז פי' כוונת הרמב"ם · דהכל תלוי באם קנה מעכשיו אלא שא"ל שלא יקנה אלא בנתקיים התנאי ואם א"ל שיקיים התנאי ואח"כ ימכור לו הוי אסמכתא עיי"ש ועיין ברמב"ן בב"ב בפ' ג"פ שם שנראה שמפרש נמי בכוונת הרמב"ם כהב"י עיי"ש :

והסמ"ע שם בס"ק ו' פי' כוונת הרמב"ם הוא לחלק בין אם הי' דעת המוכר ועיקר כוונתו להקנות לו אלא שרוצה שיקיים לו התנאי והוי דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן · בזה לא מקרי אסמכתא ובין אם עיקר כוונת המוכר הי' שיקיים תנאו · אלא שלא ירצה לקיים תנאו בלי מכירה לו השדה דזה מקרי אסמכתא וכו' עיי"ש :

ובפ"ו ממלוה הלכה י"ג כתב אסמכתא שקנו מידו בב"ד חשוב הרי זה קנה · והוא שיתפיס זכיותיו בב"ד והוא שלא יהי' אנוס עכ"ל [ועיין בההמ"ג שם] ובה"ה י"ח שם כתב כשהי' חכמי ספרד רוצים להקנות באסמכתא כך הי' עושין קונין מזה שהוא חייב לזה ק' דינרין ואחר שחייב עצמו קונין מבעל חובו · שכל זמן שיהי' כך או שעשה כך הרי החוב זה מחל לו מעכשיו ואם לא יהי' כו' הרי תובעו בממון שחייב עצמו בו ועל דרך זה הי' עושין בכל תנאים שבין אדם לאשתו בשידוכין וכו' ועיין בכ"מ מה שהקשה והמל"מ שם מתרץ דבריו ועיין ומה שיש להקשות בדברי הרמב"ם עיין בטור חו"מ סי' ר"ז ובב"י שם והרבה יש לדבר בפסקי הרמב"ם בזה וקצרתי ודו"ק :

והב"י בסי' ר"ז הביא בשם תשובת הרשב"א סי' תתקל"ג וז"ל נתחבטו חכמי הדורות בענין האסמכתא שהאחד אומר שהוא בדבר שאין בידו אי נמי בגזים [הוא שיטת התוס' והר"ש כמבואר] ואחד אומר שאין אסמכתא אלא במה שתולה בעצמו וכו' [זה שיטת הרמב"ן והר"ן כמש"כ לעיל] ויש אומרים שאין אסמכתא בדבר שביד מרע · ואני יגעתי ומצאתי קושיות על כל אחד מהגדרין · עד שמצאתי ענין שכל הלכות אסמכתא תלויות בו אין יוצא דבר ממנו לפי דעתי · והוא בכל דאי שאמרו בדרך קנס הוי אסמכתא אם לא נתתי לך כו' אם אוביר אשלם במיטבא אסמכתא · אלא משום דרישת הדיוטות וכן טלן כשהדקדק בגיטין וקדושין אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש וכו' לאחורה דהוי כקנס וכן אמר אם לא נסיבנא עד יום פלוני הנך קושטא דמילתא בדוקא מהני משום עיגונא וכל שמתנה בדבר שיראה שאומר בדוקא כגון אם תלד אשתי זכר יטול מאתים וכו' ואפילו הי' אומר בריא ולא נצטרך להעמיד דוקא בשכיב מרע עכ"ל הרשב"א עיי"ש :

ובשו"ע חו"מ סי' ר"ז סעי' י"ד פסק כהרמב"ם דמעכשיו מסלק להאסמכתא · וגם במה שיש ביד חבירו נמי מהני והרמ"א כתב דכן נראה לדין אע"ג דיש חולקין בזה עיי"ש שוב כתב שם בשם הרשב"א דלא מקרי אסמכתא אלא כשעיקר הדבר תולה בתנאי · אבל מה שחייב עצמו לחבירו והאומר אם יהי' בחיים יתן לו . ואם לאו יתן ליורשיו לא מקרי אסמכתא . דהא עכ"פ מחוייב ליתן לו וכן כיוצא בזה עיי"ש :

ובסעי' י"ג שם העלה דתלתא חלוקין הוי בדיני אסמכתא דכל מה שאין בידו ותלוי ביד אחרים כגון שאמר לו קנה לי יין ממקום פלוני ואם לא תקנה תתחייב לי בכך וכך · דזה אינו תלוי בו דדילמא לא ירצו למכור לו הוי אסמכתא בכל ענין ולא קני ומה שיש בידו לעשות אם לא גזים כגון שאמר אם אוביר ולא אעבוד אשלם במיטבא לא הוי אסמכתא וקניא · אבל אי גזים ואמר כגון שאמר אם אוביר ולא אעבוד אשלם אלפי זוזא הוי אסמכתא

הרשב"א בתולדות אדם סי' קצ"ב · ובח"נ סי' ס"ג · רמ"ז: מהר"מ אלשיקר סי' ל"ו · ל"ז · מהר"ם אלשיך סי' ל' · ל"ז · ל"ט · מהר"א ששון סי' ס"ד · רמ"א סי' ס"ט · ק"ח · מהרי"ק סי' כ"ט · קצ"ג · קצ"ד · דברי ריבות סי' צ"ז ק"ח רע"ה · רמב"ן סי' י"ב · קפ"ג · מהר"ם פאדווי סי' ס"ז · שבות יעקב ח"ב סי' קע"ג · מהרי"ו סי' קל"ז · מהרי"ט סי' קל"ט · ובחלק יו"ד סי' כ"ח מהר"ם מינץ סי' י"א · ס"ז · רדב"ז חלק א' בלשונות הרמב"ם סי' ע"נ ובח"ב סי' תש"ו · תת"ב · ובחלק ה' סי' ש"א ש"ב · רשד"ם סי' נ"ח ק"ח · קכ"ה ובח"ד סי' ק"ח · קכ"ח · קע"ה · רמ"ה · ובחלק אבהע"ז סי' ר"א · נודע ביהודא מהדו"ק חלק חו"מ סי' ל"א · חמדת שלמה סי' י"ב · קצוה"ח סי' י"ב סק"ג · יד מלאכי חלק ראשון אות י"ט · ל"ב: ארעא דרבנן אות א' סי' ע"א · ע"ח · ובמה"ב שם אות א' סי' כ"ב:

מקור חיים

ולא קני כו' אבל אם אין בידו לגמרי ולא ביד אחרים · כגון המשחק בקוביא דכיולא בו שאינו יודע אם יגלה אם לא ואפ"ה כתנה ודאי גמר ומקני מספק כו' עיי"ש מש"כ עוד בזה הנוגע לדינא וקצרתי:

ועל דבר אי דיני דאסמכתא נוהג גם בהקדש ולצדקה לדעתי תלוי בהא נאמר אמירתו לגבוה כמסירה להדיוט ממש · או עדיפי מיני' וכבר דברתי בזה שמן מנהו בהך סוגיא דאמירתו לגבוה עיי"ש ותדרשנו לכאן והוא דלדעת המרדכי בב"ק ב"פ ד' דאסמכתא מועלת גם בהקדש דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט · היינו כמסירה המועלת בהדיוט ולא תימא כמסירה סתם דהא אי מסר להדיוט לא מהני באסמכתא וכ"פ ר"ת דדברי הש"מ המבוררין פי' כמסירה המועלת בכל מקום באיזה לך שתועיל · שהרי כל דברי הש"מ מחמת מיתה אסמכתא בעלמא הוא אם ימות תנו · ואעפ"כ דמת קנה ע"ש וכן כתב הב"י ביו"ד סי' רנ"ח בשם תשובת הרא"ש דאמירה לגבוה הוי הכל יפוי כח שיכול הדיוט לחבירו ע"ש:

אבל בהגהת אשרי בפ"ג דסנהדרין כתב אותן הנשים שנדרו כך וכך לצדקה · אם ישתקו פטורים מליתן כיון דגבי הדיוט הוי אסמכתא ה"ה גבי צדקה · ואע"ג דמקני בדיבור כדדרשינן בפ"ק דר"ה בפיך זו צדקה · מ"מ לא עדיפא אמירה דגבוה ממסירה דהדיוט עכ"ל עיי"ש:

ובשו"ת הרמב"ן סי' קפ"ג כתב דלא כהגהת אשרי · רק שמקדים בלשון אסמכתא קנה הקדש וז"ל ואעפ"י שבהגהת מרדכי ב"פ זה בורר כתב דאסמכתא לא קני בצדקה כבר הכריע מהר"י איסרלין בכתביו כדברי מהר"מ וז"ל בסי' כ"ג אשר שאלתני על מי שנדר לצדקה באסמכתא כגון שאומר אם לא אעשה או אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה · אי אזלינן בתר דעת מהר"ם שפוסק בפ' שור שנגח ד"ו גבי בני העיר במרדכי דמהני אסמכתא לצדקה או בתר דעת מהרי"ח שפסק בהגהת אשרי פ' זה בורר דלא מהני וכן הן דברי התוס' · נראה דסוגיא דעלמא בתר מהר"מ אזיל · ובפשיטות דרך ומנהג הוא שהגבאים תובעין על מי שמעמיד על עצמו בהסכ"ג קנסות לצדקה כו' עיי"ש והובא דבריו ג"כ בב"י ביו"ד סי' רנ"ח עיי"ש · וכן פסק הטור ושו"ע ביו"ד שם ובחו"מ סי' ר"ז וכ"כ הרמ"א שם:

עוד כתב המחבר בחו"מ שם בשם המרדכי ובשם הנמוקי"י דנדר ושבועה ות"כ מהני אפילו באסמכתא ועיין בסמ"ע שם ועיין בב"י ביו"ד סי' רנ"ח שם מה שהביא בשם תשובת הרד"ך דאסמכתא שייכא נמי בדבר מצוה · ויש ג' חילוקים בדבר עיי"ש:

והב"ח בחו"מ סי' ר' כתב דהא דאסמכתא לא קני הוא לרבנן אבל מדאורייתא אסמכתא קני עיי"ש ·

ובאמת הרבה יש לדבר בזה ורציתי במלאת הרוצים שהעיר בדבריו והשיב עליו וגלאתי להאריך כי פרטי דיני דאסמכתא רבים הם ואין עת האסף פה וסמכתי על המעיין במקומות המצויינים מלעיל יבין וישכיל לשפוט כל פרטי דיניהם לאבורים וכל אחד על מקומו יבוא בשלום וקצרתי דו"ק ותשכח:

ואחרי כל אלה ראיתי לבאר לך מי ומי מהתנאים והאמוראים דפליגי בדיני דאסמכת' וזה אשר יצא מהמקומות בש"ס המצויינים מלעיל בעזרת השם:

ר' טרפון סבר דאסמכתא לא קניא אף בדבר שאינו בידו ולא ידע לו כן מוכח מסנהדרין (דף כ"ה) ועי' ברש"י שם:

ור' יהודה סבר דבהס"ג דלא הוי בידו ולא סמיך אמידי לא הוי אסמכתא גם זה שם ועי':

ר' יוסי סבר אסמכתא קניא וכן הוא בב"ב (דף קס"ח ע"א) וע"ש:

וראה כי ר' יהודה סבר דאסמכתא לא קניא:

רב סבר דאסמכתא קניא והוא בב"ב (דף קס"ח) דפסק כר' יוסי שם:

רב נחמן סבר דאסמכתא לא קניא לפי גירסת התוס' והרא"ש שם ע"ש היטב אבל בב"מ (דף ס"ו ע"א) נראה דסבר רב נחמן דאסמכתא קניא ומגיומי שהזירו וע"ש היטב בתוס' ד"ה ומגיומי כו' מש"כ שם:

רב הונא סבר דאסמכתא קניא בב"מ שם · אבל בנדרים (ד' כ"ע ע"א) נראה דסבר דאסמכתא לא קניא:

והר"ן שם כתב דר"ה הזר ומגיומי הדרי ע"ש אך התוס' בב"ב (דף קס"ה) בד"ה א"ר"נ אר"ה מחלקי בתרי אפי ע"ש:

ור' יוחנן סבר בב"ב שם דאסמכתא קניא:

רב פפא סבר דאסמכתא לא קניא כן מבואר בב"מ (דף ס"ה ע"א):

רבא סבר דאסמכתא לא קניא והוא בב"מ (ע"ג ע"א) והוא דוקא היכא דגזים אבל היכא דלא גזים לאו אסמכתא הוא וקניא ע"ש היטב:

רמי בר חמא סבר אסמכתא לא קניא כן מוכח מסנהדרין (כ"ה ע"א) ונראה שם דרב ספת נמי סבר דאסמכתא לא קניא ע"ש:

רב אשי סבר אסמכתא לא קניא והוא מב"מ (דף ע"ג ע"א) ועי' בכל המקומות הנ"ל · ועתה הא לך הדברים בכלל ואידך פירושא זיל גמור ודו"ק:

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

ביכורים פ"ד · ובתוספתא פ"ב שם :
בכורות פ"ו משנה י"ב וברע"ב שם · ובפ"ט משנה ד' בתויו"ט שם פ"ה :
ביבמות משנה ז' ברע"ב שם :
שבת קל"ד ע"ב · קל"ה ע"א · קל"ו ע"ב · ובתוס' ד"ה דתניא · והזכר · קל"ו ע"א בתוס' ד"ה הזכר :
ר"ה כ"ט ע"א :
יומא מ"ג ע"א ובתוס' ד"ה הכל · ע"ד ע"א בתוס' איצטריך :
חגיגה ד' ע"א בתוס' ד"ה זכורך ובד"ה אלא :
מגילה ד' ע"א בתוס' ד"ה נשים ובראב"ש שם :
יבמות ע' ע"א בתוס' ד"ה הערל · ע"א ע"ב וברש"י שם ד"ה אנדרוגינוס וצ"ע · פ"א ע"א ובתוס' ד"ה ואין · פ"ב ע"ב ובתוס' ד"ה תנן ובפי' המשנה להרמב"ם ובחידושי
הרשב"א שם · פ"ג ע"א ובתוס' ד"ה הלכה · ובד"ה בריה ובד"ה כי · שם · צ"ט ע"ב · תוספתא פ"י :
ב"ב פ"א ע"א בתוס' ד"ה למעוטי · קכ"ז ע"א · ק"מ ע"ב · קמ"א ע"א בתוס' ד"ה אלא :
זבחים פ"ד ע"א ובתוס' ד"ה הלן פ"ה ע"א :
בכורות מ"א ע"א ובכל הסוגיא שם · נ"ז ע"א ובתוס' ד"ה זכר :
ערכין ד' ע"ב :
תמורה י"א ע"א · י"ז ע"א ובד"ה אי הכא · כ"ד ע"ב :
חולין כ"ב ע"ב · ובתוס' ד"ה איצטריך :
נדה כ"ח ע"ב ובתוס' ד"ה הא :
ירושלמי חגיגה פ"א ה' א' : וביבמות פ' הערל :

יען ראיתי כי הך סוגיא דאנדרוגינוס יחולק לתלתא בבא ושלשה ספיקות נמצא בזה א] מה הוא אם זכר אם נקבה ב] שמא הוא חצי זכר וחצי נקבה ג] דילמא הוא בריה בפני עצמו לכן ראיתי בתחילה לציין כל המקומות המדברים באלה · ועתה באתי לבארם בעזרת השם בדרך קצרה על פי שיטת הש"ס והפוסקים והוא :

מקור

בשבת (דף קל"ד) במשנה ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליו את השבת ור' יהודה מתיר באנדרוגינוס · ובגמ' שם ת"ר ערלתו ערלתו ודאי דוחה שבת ולא ספק דוחה את השבת ערלתו ודאי דוחה שבת ולא אנדרוגינוס דוחה את השבת ר"י אומר אנדרוגינוס דוחה את השבת וענוש כרת כו' הרי נראה דפליגי בזה ר"י ורבנן דלרבנן הוא ספק ומשו"ה אינו דוחה את השבת ולר' יהודה זכר ודאי הוא והוחה את השבת ועי' בתוס' שם ד"ה ולא ספק כו' · אך בגמ' (בדף קל"ו ע"ב) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן לא לכל אמר ר' יהודה אנדרוגינוס זכר הוא שאם אתה אומר כן בערכין נערך ומנ"ל דלא מיערך דתניא הזכר ולא טומטום ואנדרוגינוס יכול לא יהא בערך איש אבל יהא בערך אשה ת"ל הזכר ואם נקבה היא זכר ודאי ונקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס ותהא ספקא הוא ר' יהודה אמר ר"כ ב"י אף אנן נמי תנינא הכל כשרים לקדש [מי חטאת לתת אפר על המים] חוץ מחרש שוטה וקטן ר' יהודה מכשיר בקטן ופוסל באשה ואנדרוגינוס ש"מ ור"ש מאי שנא מילה משום דכתיב המול לכם כל זכר [ריבויא הוא] הרי נראה דסבר דבשארי דברים כאשה משוי ליה [ועי' בתוס' שם] ובשבת הוא דמשוי לזכר ודאי וע"ש :

ובחגיגה (דף ב' ע"א) במשנה הכל חייבין בראיה חוץ מחשו"ק וטומטום ואנדרוגינוס · ובגמ' שם (דף ד' ע"א) ת"ר זכור להוציא את הנשים · זכורך להוציא טומטום ואנדרוגינוס כו' בשלמא אנדרוגינוס איצטריך קרא למעוטא סד"א הואיל ואית ליה צד זכרות ליחייב קמ"ל דבריה בפני עצמו הוא אלא טומטום ספיקא הוא איצטריך קרא למעוטי ספיקא כו' ועי' בתוס' שם ד"ה אלא טומטום כו' :

ובירושלמי בחגיגה שם הלכה א' תנינן הכי כל זכורך פרט לאנדרוגינו' תמן תנינן ספק ואנדרוגינו' אין מחללין עליו את השבת ר' יהודה מתיר באנדרוגינוס כו' מה אמר הכא ניסמעינה מן הדא [כמו ת"ש] יוחנן בן דהבאי משום ר' יהודה אף הסומא [אמתניתין דחגיגה שם קאי ואמר אף הסומא פטור מן הראי'] ולית הר כם אמר אף · אלא דהוא מודה על קדמייתא מיחלפא שיטתא דר' יהודה [קשיא דר"י אדר"י] תמן הוא אמר פרט [גבי ראי' אמר זכורך פרט למעט אנדרוגינוס] הכא [גבי מילה] אמר לרבות זכר לרבות אנדרוגינוס ומשני ר"י ורבנן מקרא אחד

חיים

דרשי רבנן דרבי ערל מה ת"ל ערל זכר [דכתיב וערל זכר אשר לא ימול בשר ערלתו ונכרתה וגו' וקשיא זכר למה לי לכתוב דהמכא ערל להוד · אלא ללמדך עד שיהא כולו זכר לאפוקי אנדרוגינוס] ור' יהודה דריש זכר מה ת"ל ערל ואפילו מקצת ערל [דדריש זכר להוד משמע כולו זכר וערל ל"ל אלא ללמדך דאפילו מקצת ערל חייבין עליו כרת] הרי הכא כל זכורך פרט לאנדרוגינים עכ"ל הרי הוא היפוך מדרשת הש"ס בבלי ועיי"ש היטב והו"ק :

ובתוספתא בפ"ד דפרה תני והובא ביבמות (דף ע"ב ·) טומטום שקידש [שעירב אפר במים] קידושיו פסול מפני שהוא ספק ערל · וערל פסול לקדש אנדרוגינוס [מהול] שקידש קידושיו כשר [שאפילו אשה כשרה לקדש לרבנן] ר' יהודה אומר אף אנדרוגינוס שקידש קידושיו פסולין מפני שספק אשה ואשה פסולה מלקדש · הרי דלר"י הוי ספק :

וביבמות (דף פ"א ·) במשנה סריס חמה כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה ר' יוסי ור"ש אומרים אנדרוגינוס כהן שנשא בת ישראל · מאכילה בתרומה רבי יהודה אומר טומטום שנקרע ונמצא זכר לא יחלוץ מפני שהוא כסריס אנדרוגינוס נושא אבל לא נישא [מפני שהוא כזכר והשוכב עמו הרי הוא כבא על הזכר] ר' אליעזר אומר אנדרוגינוס חייב עליו סקילה כזכר הרי דלר' יוסי ור"ש הוא כזכר ודאי דספק אינו מאכיל בתרומה ולר' יהודה הרי הוא ספק כדפי' רש"י שהוא כזכר ולר' אליעזר הרי הוא ודאי מלחייבין עליו סקילה עיי"ש :

ולכאורה צ"ע (דבדף פ"ג ·) שם הקשה הגמ' מזה לר"ל וקאמרי דבין למר ובין למר מפשט פשיטא לי' · איכא בנייהו סקילה משני מקומות דמר סבר דחייבין עליו סקילה משני מקומות [אפילו בנקבותו] ומר סבר כזכר [ר"א סבר במקום זכרותו אין במקום נקבות לא] וקשה איך פריך מאנדרוגינוס נושא אמילתי' דר' יוסי וכמו שהקשה התוס' שם בד"ה תנן כו' ודחקו התוס' שם לומר שהוא סיום מלתא דר' יוסי אעפ"י שר' יהודה מפסיק בנתיים והוא דחוק עיי"ש והו"ק :

ובדף פ"ג שם אמר רב ליתא למתניתין מקמי' ברייתא דתניא ר' יוסי אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה כו' וכתבו התוס'

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ה מברכות· הלכה ז'· פ"א ממילה הלכה ז'· י"א· פ"ב משופר הלכה א'· ב'· ובהה"מ וכ"מ ולח"מ שם: פ"ו מסוכה הלכה א'· פ"א מאיסורי ביאה הלכה ט"ו ובהה"מ וכ"מ ולח"מ שם· פ"ו מה' יבום הלכה ח'· פ"ו מתרומות הלכה י"ב· פ' י"ב הלכה כ"ב שם פ"ז הלכה ט"ז· י"ז· ובראב"ד ובכ"מ ובמל"מ שם האריכו· פ"ג מאיסורי מזבח ה"ג· ובכ"מ· ובלח"מ הלכה ו' שם· פ"ב מחגיגה ה' א'· פ"א מתמורה ה' י"ז· פ"ב מאישות הלכה כ"ד כ"ה· ובראב"ד· ובהה"מ· ובלח"מ שם· פ"ד מאישות הלכה י"א: ובהה"מ ובלח"מ שם האריכו· ובראב"ד שם· פט"ו ממעשי הקרבנות הלכה ח' ובלח"מ שם האריך פ"א מטומאת משכב ומושב הלכה ז'· פ"ב מבכורות הלכה ה' ובלח"מ שם האריך· פ"ח מהלכות זכייה ומתנה הלכה ו' ובהה"מ ובלח"מ שם האריך· פ"ה מנחלות הלכה א'· ובהה"מ ובלח"מ שם האריכו· פ"ד מעבדים הלכה א' ובמל"מ שם :

מקור חיים

התוס' שם בד"ה בריה בפני עצמו הוא· דהאי בריה לא הוי פירושו כמו בריה שבשארי מקומות שאינה ספק· אלא בריה דקאמר הכא היינו שהוא ספק כדאמר ולא הכריעו בו כו' וכן משמע בנדה (דף כ"ח·) דאמר רב טומטום ואנדרוגינוס שראו לובן או אודם אין שורפין עליו את התרומה ראו לובן ואודם כאחת שורפין עליו את התרומה הרי דרב מבעי לי' לספיקא והיינו ע"כ כר"י דברייתא דלר' יוסי דמתניתין זכר הוא וקשה דבתוספתא דבכורים [פ"ב] מסיים בכך ברייתא דמעתין אבל טומטום אינו כן אלא ספק איש או ספק אשה· מכלל דאנדרוגינוס לא הוי ספק· אלא אינו לא איש ולא אשה ואומר ר"י דהתם הכי פירושה· אבל טומטום אינו כן כמו אנדרוגינוס שהוא ספק מחמת שהוא בריה משונה· שיש לו זכרות והוא ספק לעולם אבל טומטום אינו כן אלא ספק שהוא איש ודאי· או אשה ודאית רק שהוא מכוסה ואינו ניכר· ואם ניקרע ונמצא זכר איגלאי מילתא דמתחילה הי' זכר ודאי· וכן אם נתקדשה ונמצאת נקבה ור"י לא פליג את"ק· אלא לפרושי טעמא דת"ק כו' עיי"ש ובדף פ"ג ע"ב שם אר"י א"ר אנדרוגינוס חייבין עלי' סקילה משתי מקומות מיתבי ר"א אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר· בד"א בזכרות שלו· אבל בנקבות שלו פטור· הוא דאמר כי הא תנא דתניא ר' סימאי אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה משתי מקומות מ"ט דר"ס א"ר כ"ה אסברי לי· ואת זכר לא תשכב משכבי אשה איזהו זכר שיש בו שני משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס כו' וא"ר בזבי אר"ה לא לכל אמר ר"א אנדרוגינוס זכר מעליא הוא שאם אתה אומר כן במוקדשין יקדיש כו' ועיי"ש ברש"י ובתוס' ובדף פ"ב תניא א"ר כשהלכתי ללמוד תורה אצל ר' אליעזר בן שמוע הכרו עליו תלמידים כתרנגולים של בית בוקיא [בקיאים וחריפים ואין מניחין תרנגול נכרי ביניהם] ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו ר"א אומר אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר עיי"ש :

ובבכורות (דף מ"ב·) במשנה שם תנן ואילו שאין שוחטים עליהן כו' וטומטום ואנדרוגינוס לא במקדש ולא במדינה [ופי' רש"י משום ספק זכר וקדשי ספק נקבה הן ולא קדשי] ר' ישמעאל אומר אין לך מום גדול מזה [אאנדרוגינוס קאי דמקום נקבות הוי כמום] והוי כבכור בעל מום ושוחט במדינה וחכמים אומרים אינו כבכור אלא נגזז ונעבד [הבריה בפ"ע הוא וניגזז ונעבד] עיי"ש. בכל הסוגיא הרי לך כל המקומות העיקרים המדברים בפרטי דאנדרוגינוס ויתר המקומות עיין במה שציינתי מלעיל ותדע הכל על בוריים בעז"ה וקצרתי והו"ק :

עתה נבוא לבאר פסקי הלכות בזה והוא :

דהרי"ף בשבת בפ' ר"א דמילה שם כתב איכא מ"ד מדקאמר ר"א טעמא דר"י ש"מ הלכתא כוותי' ואנן קאמר דלית הלכתא כוותי' עיי"ש דלא הכריע ביניהם ועיין בהר"ן שם שכתב דברי הרי"ף כלומר דאין הכרעה ביניהם :

והרמב"ם בפ"ה מברכות ה"ז דאנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים מפני שהוא ספק וכתב הכ"מ דהוא כר' יוסי ביבמות (דף פ"ג) דאמר בריה בפני עצמו הוא [והוא כפי' התוס' שם (בדף פ"ג·) בד"ה בריה כו' וכמו שמבואר לעיל] וכיון שכן אינו מצטרף לא לאנשים ולא לנשים :

ובפ"א ממילה ה"ז כתב אנדרוגינוס והוא הילוד שיש לו זכרות כזכר ונקבות כנקבה צריך למול אותו בשמיני ועיין בכ"מ שם ובהלכה י"א שם כתב דאינו דוחה שבת והוא כת"ק דר' יהודה בשבת שם ועיין :

ובפ' ב' מהלכות שופר ה"ב כתב· דאנדרוגינוס מוציא את שאינו מינו וכתב הראב"ד שם זה הוא לדעת מי שאומר דבריה בפני עצמו הוא· אבל למי שאומר דחציו זכר הוא אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו כעין שחציו עבד וחציו בן חורין עיי"ש וכן כתב הרמב"ם בפ"ו מסוכה ה' א' דאנדרוגינוס חייב בסוכה מספק :

ובפ"ב מאישות ה' כ"ד כתב מי שיש לו אבר זכרות· ואבר נקבות· הוא הנקרא אנדרוגינוס והוא ספק אם זכר ואם נקבה ואין לו סימנין שיודע בו אם הוא זכר ודאי או נקבה ודאית לעולם עכ"ל ובה' כ"ה שם כ' טומטום ואנדרוגינוס שהם בן שתים עשרה שנה ויום אחד הרי הם בחזקת גדולים והם שנדבר בהם בכל מקום עכ"ל [ועיין בהה"מ מה שהקשה עליו בזה ועי' בלח"מ שם] וכן פסק בפ"ד ה' י"א שם דטומטום ואנדרוגינוס שקדשו אשה או שקדשן איש הרי אלו קדושי ספק וצריכין גט מספק עכ"ל והראב"ד השיג שם עליו למה כן צריכין גט מספק והלא אינם ראוים לביאה כלל :

ובפ"א מאיסורי ביאה ה' ט"ו כתב אחד הבא על הזכר או הבא על אנדרוגינוס דרך זכרותו חייב ואם בא עליו דרך נקבות פטור והטומטום ספק הוא לפיכך הבא על הטומטום או על האנדרוגינוס דרך נקבותו [כן הוא גרסת הכ"מ שם] מכין אותו מכת מרדות והאנדרוגינוס מותר לישא אשה עכ"ל ועי' בהה"מ ובכ"מ שם ובלח"מ בפ"ד מה' אישות מה שהקשו בפסקי הרמב"ם האלה וקצרתי והו"ק :

ובפ"ו מה' יבום ה"ח כתב דאשת אנדרוגינוס פטורה מן החליצה מפני שנאמר ולא ימחה שמו מישראל פרט לסריס חמה ואנדרוגינוס בשמם מחוי הואיל ואינם ראוים לילד כו' ועי' בלח"מ שם :

ובפ"ז מה' תרומות ה' י"ד כתב טומטום ואנדרוגינוס עבדיהן אוכלין אבל לא נשותיהן· ובה' ט"ז שם כתב אנדרוגינוס שנבעל נפסל מן התרומה בין דרך זכרותו בין דרך נקבותו נפסל מלאכול בתרומה כנשים ואין עבדיו אוכלין וכן אם נבעל לאנדרוגינוס אחר שהוא פוסל בביאתו לאשה נפסל ואינו אוכל ולא מאכיל עבדיו והוא שיבעל אותו דרך נקבותו אבל דרך זכרותו אין זכר פוסל זכר מן הכהונה עכ"ל· ותמה עליו הראב"ד שם והכ"מ האריך שם הרבה ע"ש :

ובפ"ג מאיסורי מזבח ה' ג' כתב הטומטום והאנדרוגינוס

אעפ"י

טור או"ח סי' י"ז ובב"י שו"ע שם סעי' ב' · קצ"ט סעי' ח' · של"א סעי' ה' · תקפ"ט סעי' ד' ובט"ז ס"ק א' ובמג"א סק"ב · ובבאה"ט שם האריך :
בטור סי' תרפ"ט ובב"י · שם האריך ובשו"ע סעי' ג' שם ובהגר"א סק"ח : ובפמ"ג במ"ז שם סק"א ובא"א · סק"ח : פמ"ג שם בפתיחה הכוללת בח"ש אות כ"ו ·
טור יו"ד סי' קצ"ד ובשו"ע סעי' ח' רס"ה · בטור · ובב"י ובב"ח · שו"ע שם סעי' ג' · טור בסי' רס"ו · ובב"י ובב"ח האריכו : דרישה שט"ו סעי' ג' ובש"ך סק"ט:

טור חו"מ בסי' רנ"ג סעי' כ"ז ובסי' ר"פ · בב"י שם · שו"ע סעי' ז' · ח' · ובש"ך סק"ט האריך :
טור אבהע"ז סי' מ"ד · ובב"י ובשו"ע סעי' ה' ובב"ש סק"ח · ט' · קע"ח סעי' ח' · ובב"ש סק"ו :
מנחם עזריה סי' ק"ל האריך : הרדב"ז ח"ה בלשונות הרמב"ם סי' קב"ז · ש"א · נודע ביהודה מה"ת אבהע"ז סי' א' : שאגת אריה סי' ל' · ל"א : מעיין החכמה ע"פ אח"ס בט"ע אות מ' : פמ"ג באו"ח בפתיחה הכוללת בחלק שני אות כ"ו :

מקור

אעפ"י שאין לך מום גדול מזה הרי הם פסולים למזבח מדרך אחרת לפי שהן ספק זכר ספק נקבה והרי הן כמין אחר ובקרבנות נאמר זכר תמים ונקבה תמימה עד שיהי' זכר ודאי או נקבה ודאית לפיכך אף העוף שהוא טומטום או אנדרוגינוס פסול למזבח עכ"ל ע"ש :

ודבריו צ"ע טובא בזה · דנראה דפסק כר' ישמעאל בבכורות שם דאמר דאין לך מום גדול מזה ומבואר לעיל וכן נראה מדברי הכ"מ שם ובפ"ב מבכורות ה' ה' כתב בכור שהוא אנדרוגינוס אין בו קדושה כלל והרי הוא כנקבה שאין בו לכהן כלום ועובדים בו וגוזזים אותו כבאר חולין עכ"ל והוא כדברי החכמים דבכורות שם ודלא כר' ישמעאל · הרי דסתר א"ע בפסקיו בזה והדבר צריך תלמוד ועיין בלח"מ שם ובפ"ג מא"ב וקצרתי ודו"ק :

שוב יש להקשות בפסקי רבינו דבפ' ה' מנחלות ה"א כתב מי שמת והניח בן וטומטום או אנדרוגינוס הרי הבן יורש את הכל שהטומטום והאנדרוגינוס ספק עכ"ל וכתב הכ"מ שם דדעת רבינו הוא דאנדרוגינוס בריה בפ"ע הוא [ועי' בלח"מ שם] ובפ' א' מה' זכייה ומתנה הלכה ו' כתב ילדה טומטום ואנדרוגינוס נוטל בפחות שבשניהם עכ"ל והוא כרבנן דרשב"ג בבכורות שם משום דבב"ב (דף ק"מ ע"א) קאמר בגמ' שם דלית הלכתא כוותיה דרשב"ג דאמר ילדה טומטום ואנדרוגינוס אין קדושה חלה עליהם ולפיכך פסק כרבנן ולא כרשב"ג ע"ש · וקשה דהלא בפ' ט"ו ממעשה הקרבנות ה"ח כתב ילדה טומטום ואנדרוגינוס אינו קדוש והרי הן חולין עכ"ל הרי הוא כרשב"ג :

וביותר קשה דבפ"ב מבכורות ה' ה' כתב בכור שהוא אנדרוגינוס אין בו קדושה כלל נולד טומטום הרי זה ספק בכור והוא דלא כרבנן והלא כרשב"ג דלרבנן דפליגי בטומטום ואנדרוגינוס בתרווייהו אית להו דהוי ספיקא ולרשב"ג בתרווייהו סבר דבריה בפני עצמו הוא וכמבואר שם בפי' הרשב"ם וע"ש וא"כ הרי הוא דלא כמאן ולבד כל זה יש לתמוה בשני פסקי הרמב"ם והלח"מ האריך שם בזה וגלאתי להאריך עוד בהלכה וקצרתי ודו"ק :

ועתה נבוא לפסקי הטור והש"ע בזה אשר לכאורה גם הטור סותר את עצמו בפסקיו שם והוא דבאו"ח סי' של"א פסק דאנדרוגינוס ונולד בין השמשות ונולד כשהוא מהול כו' אין מהלין עליו את השבת וכתב הב"י שם ואע"ג דר' יהודה מתיר באנדרוגינוס הלכה כת"ק וכמו שפסק הרמב"ם בפ"א מה' מילה ואע"ג דרבינו כתב בסי' רס"ו ביו"ד שיש פוסקים כר' יהודה נקטינן כהרמב"ם עיי"ש · וכן פסק בסי' תקפ"ט בדינא דשופר בסתם דאנדרוגינוס מוציא את מינו · בלא זה זכר גם זה זכר · ואם זו נקבה גם זו נקבה [ועיין בב"ח שם שהביא בשם מהר"ם לוריא וז"ל נ"ל דס"ל דאנדרוגינוס לא הכריעו בו חכמים ודוקא לדעת הרי"ף והרמב"ם דס"ל דהלכתא דספיקא הוא · ומש"ה · אינו מוציא את שאינו מינו וכן לענין מגילה אבל לדעת ר"י שפסק דזכר גמור הוא כמש"כ ביו"ד סי' רס"ו ובאהע"ז סי' מ"ד מוציא אפילו את שאינו מינו והרא"ש שהביא הברייתא דפ'

חיים

ראוהו ב"ד · משום דאזיל לחומרא עיין ביו"ד סי' שט"ו עכ"ל עיי"ש ודו"ק] וכן כתב ביו"ד סי' קצ"ד בסתם דהיולדות טומטום ואנדרוגינוס יושבים לה ימי טומאה של נקבה עיי"ש משום דס"ל דספיקא הוי וכן כתב שם בסי' שט"ו בשם הרא"ש בדין בכור בהמה שהוא ספק וטעמו משום דפלוגתא דרבנן הוא · אי הלכה כר' יוסי דברייתא או לא [עיין ברא"ש סוף פ' אלו מומין] וכן פסק באהע"ז בסי' כ"ב באיסור יחוד דספק הוא עיי"ש :

ויש לתמוה בזה דבאהע"ז בסי' מ"ד בדינא דקדושין כתב · דהרי"ף והרמב"ם כתבו דטומטום ואנדרוגינוס קידושי ספק הן וצריכין גט מספק בין שהן קדשו או נקדשו · איש והתוספתא כתב דאנדרוגינוס ודאי זכר הוא ושכן הוא מסקנת הרא"ש עיי"ש וכן כתב באהע"ז בסי' קע"ב דלהרמב"ם ורב אלפס ז"ל אינו בר חליצה ויבום ולהר"י והרא"ש זכר גמור הוא עיי"ש וביו"ד סי' רס"ה כתב וז"ל כתב הרמב"ם שאין מברכין על האנדרוגינוס מפני שהוא ספק · ור"י פסק שהוא זכר גמור וחייבין עליו סקילה כזכר ולדבריו מברכין עליו עכ"ל ולא הכריע בזה כלום ובסי' רס"ו שם כתב ואנדרוגינוס כתב הרמב"ם שאינו דוחה את השבת ורב אלפס כתב שדוחה · וכן הוא לר"י שמחשיבו כזכר גמור עכ"ל ולא הכריע שם ג"כ בזה עיי"ש ודבריו תמוהים הם דהרי סותר את עצמו במה שכתב הכא דרב אלפס כתב שדוחה שבת ממה שכתב באבן העזר סי' קע"ב דלרב אלפס אינו בר חליצה ויבום וגם במה שכתב דלדברי הרא"ש באהע"ז שם דאנדרוגינוס ודאי זכר הוא · לא דכתב ביו"ד סי' שט"ו שהיא ספק והדבר צ"ע טובא :

ועוד יש לתמוה על רבינו הטור ז"ל דבחו"מ סי' רע"ח כתב דאנדרוגינוס נוטל בפחות שבשניהם ובסי' ר"פ שם כתב דטומטום בנכסים מרובים דוחין אותו אצל הבנות · אבל אנדרוגינוס הוי בריה בפני עצמו · ואינו כן אלא אם הוא עם הבן אין לו כלום לא שנא אם הנכסים הם מרובים לא שנא מועטין ואם הוא עם הבת אם הנכסים הם מרובים יורש עמה ואם הן מועטין אין ניזון עמה עכ"ל וקשה ואמאי כיון דלתרווייהו חשיב להו כספיקא במתנת שכ"מ · גבי נחלות נמי הי' ראוי לתת להם דין שוה ודוחין אותו וצ"ע ומצאתי וראיתי בהב"ח בטור יו"ד סי' רס"ה ובלח"מ בפ"ה מנחלות ה"א שהעירו בזה וכל אחד הולך לדרכו בתירוצו שם וגלאתי להאריך בהלכה וסמכתי על המעיין שבודאי יבחר והו"ק :

ולהלכה פסק הש"ע באו"ח סי' י"ד סעי' ב' דאנדרוגינוס חייב מספק בציצית ויתעטף בלא ברכה וכתב הרמ"א שם טומטום לא נודע אם הוא זכר או נקבה ואנדרוגינוס יש לו זכרות ונקבות ובסי' קצ"ט סעי' ח' פסק דאנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לאנשים ולא לנשים ובסי' של"א סעי' ה' פסק דאנדרוגינוס מילתו אינה דוחה את השבת ובסי' תקפ"ט סעי' ד' כתב דאנדרוגינוס מוציא את מינו · טומטום אפילו מינו אינו מוציא וכתב הט"ז שם השתא טומטום זה נקבה · וזה זכר · אבל אנדרוגינוס שוין כולן

מקור חיים

וזה בריה בפני עצמו ועיין במג"א שם סק"ב · ובבאה"ט שם מה שהקשה ויש ליישב וד"ק וכן פסק בסי' תרפ"ט סעי' ג' עיי"ש ועיין בש"ך ביו"ד סי' שט"ו סק"ט דכתב דבעלמא קיי"ל דבריה הוא ובבכור מחמרינן :

ובחו"מ סי' רנ"ג סעי' כ"ד פסק השו"ע דאנדרוגינוס נוטל כפשוט שבבניהם ובסי' ר"פ סעי' ז' שם כתב שם הניח בן ואנדרוגינוס הבן יורש את הכל שאנדרוגינוס ספק הוא ועיין בש"ך שם סק"ז שהאריך בפסקי הרמב"ם והשו"ע בזה · ועיין בהבהע"ז סי' מ"ד סעי' ה' וברמ"א שם ד"א דזכר ודאי הוא ועיין בב"י שם ס"ק ח' ע' ועיין בתפארת ישראל בפ' י"ט משבת אות ל"ד שהוא בעצמו מל ילד כזה שהי' לו גיד זכרות כהוגן רק שלא הי' נקב בראש הגיד רק שמקום הראוי להיות לה נקב הי' נמשך בליעה בעור כמו חוט להורך הגיד עד למטה באמצע הכיס שבו הבצים · ובין ב' הבצים הי' נקבות כראוי ומשם השתין וגם הגיד מתקשה כשמשמשו בו וכן ראה בבנו שהי' בו זכרות למעלה ככל האנשים · ונקבות סמוך להאורים ככל הנשים עיי"ש ובאמת הרבה יש לדבר עוד בזה אך אחרי העיון בכל המקומות שציינתי מלעיל יודע הדבר לבוריה בעז"ה וקצרתי דו"ק והבנה :

סוגיא ל"א אתי דיבור ומבטל דיבור

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

תרומות פ"ג משנה ד' וברמ"ב ור"ש שם :
כתובות דף פ"ה בר"ן מש"כ שם · בענין ביטול התנאי בשם הראב"ד :
גיטין ל"ב ע"ב ברש"י ד"ה דיבור ודיבור · ובתוס' ד"ה ור"ש · ר"נ · התם · ל"ג ע"א בתוס' ד"ה רבי · ובמהרש"א שם :
קידושין נ"ח ע"ב במשנה ובכל הסוגיא וברש"י ותוס' שם · רא"ש שם · ר"ן ריש פרק האומר · ובריטב"א שם :
ירושלמי תרומות פ"ג · ירושלמי סוף קידושין הלכה ט' · ובגיטין פ' השולח הלכה ב' · רמב"ן בגיטין ל"ב בחידושיו שם חידושי מהרי"ט בקידושין ריש פ' האומר · מקנה בקידושין שם :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ז מאישות הלכה כ"ג ובכ"מ שם פ"ו מגירושין הלכה ט"ז · י"ח · ובל"מ ובמל"מ האריכו שבה פ"ד מתרומות הלכה ט' ובהשגות · ובכ"מ שם האריך :
שער המלך בפ"ז מהלכות אישות האריך :
טור ושו"ע יו"ד סי' של"א סעי' ל"ו ובט"ז שם :
טור באבן העזר סי' מ' ובב"י שם :

הנה בסוגיא זו צריכין אנו לדעת באיזה מקום נאמר הך דאתי דבור ומבטל דבור ומי ומי החולקים בזה · ואף גם להך מ"ד דאתי דיבור ומבטל דיבור מכל מקום לא אתי דיבור ומבטל מעשה וגם עוד פרטים הנמצא בזה הכל ראיתי לבאר פה בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה והוא :

בקידושין (דף כ"ח :) במשנה שם האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום ובא אחר וקדשה בתוך שלשים יום מקודשת לשני . ובגמ' שם (בדף כ"ט ע"א) נאמנה לא בא אחר וקדשה וחזרה בה מהו . ר' יוחנן אמר חוזרת . אתי דיבור ומבטל דיבור ור"ל אמר לא אתי דיבור ומבטל דיבור ואיתבי' ר"י לר"ל ביטל אם עד שלא תרם ביטל אין תרומתו תרומה [האומר לשלוחו צא ותרום וחזר וביטלו מלהיות עוד שלוחו בפניו או שלא בפניו] והא הכא דדיבור ודיבור הוא וקאתי דיבור ומבטל דיבור שאני נתינת מעות ליד אשה דכי מעשה דמי ולא אתי דיבור ומבטל מעשה כו' וכן היא שנתנה רשות לשליח לקדשה וחזרה בה ר"י אמר חוזרת אתי דיבור ומבטל דיבור ור"ל אמר אינה חוזרת לא אתי דיבור ומבטל דיבור כו' ואיתביה ר"י לר"ל מהא דהשולח גט לאשתו והגיע בשליח או ששלח אחריו שליח וא"ל גט שנתתי לך בטל הוא הרי זה בטל תיובתא דר"ל תיובתא והלכתא כוותיה דר' יוחנן ואפי' בקמייתא ואע"ג דאיכא למימר שאני נתינת מעות ליד אשה דכי מעשה דמי אפ"ה אתי דיבור ומבטל דיבור קמ"ל הלכתא אהלכתא אמרת הלכה כר"י וקיי"ל הלכה כר"נ דאיבעיא להו מהו שיחזור ויגרש בו [בגט לאחר שאמר לשליח גט שנתתי לך בטל] ר"נ אמר חוזר ומגרש בו ורב ששת אמר אינו חוזר ומגרש בו וקיי"ל הלכתא כוותיה דר"נ נהי דבטלה מתורת שליח מתורת גט לא בטלה :

והתוס' שם בד"ה מתורת כו' כתבו דסתמא אינו מתכוין לבטל אלא שליח לפי זה אם אמר בפירוש אני מבטל הגט בטל ואינו יכול לגרש בו · ובגיטין (דף ל"ב) גרס ניהו גופא מי קא בטיל משמע שאין הגט מתבטל וצריך לפרש אתה סבור שהגט יכול ליפסל בביטול ולא היא דהרי הוא כמו מעות שאין מתבטלות דמאחר דהגט כתוב כהלכתו אינו יכול לבטל ע"ש :

ובגיטין (דף ל"ב ע"ב) הקשה התוס' שם בד"ה ורב ששת כו' לר"ש דאמר אינו חוזר ומגרש בו הא ר' יוחנן ור"ל לא פליגי רק באתי דיבור ומבטל דיבור אבל באתי דיבור ומבטל מעשה כו"ע מודה דלא אתי דיבור ומבטל מעשה כו' וכתיבת הגט לשמה הוה מעשה דאם כתב אדם ס"ת לשמה אינו יכול לחזור ולבטל וי"ל דכל זמן שלא הגיע הגט ליד האשה לא חשיב גמר מעשה ע"ש וכן כתב התוס' שם בד"ה התם כו' ע"ש :

ובגיטין (דף ל"ג ע"א) פליגי רבי ורשב"ג דרבי סבר בטלו מבוטל אף אחר תקנת ר"ג ורשב"ג אומר אינו יכול לבטלו ולא להוסיף על תנאו דא"כ מאי כח ב"ד יפה כו' ואמר רבא משום ר"י הלכת' כותי' דרבי בשתיקן ע"ש :

והרמב"ם בפ"ז מה' אישות ה"י כתב אם חזר בו בתוך השלשים יום או חזרה היא אינה מקודשת והוא כר' יוחנן דאמר בין הוא ובין היא יכולין לחזור · ובפ"ו מה' גירושין ה' ע"ז כתב שליח שבטל הגט וקודם שהגיע הגט

שו"ע שם סעי' ב' ובב"ש ה' ו':
טור שם בסי' מ"ז בב"ח בקונטרוס אחרון · קמ"א סעי' ס' ·
וברמ"א ובב"ש שם: ובתורת גיטין שם בהגהת יד
אפרים שם: שו"ת הרא"ש כלל ט"ו ס' ב' · מהריב"ל
ח"ג סי' ק"ב · מהרי"ט ח"א סי' צ"ב · רשד"ם חלק אבהע"ז
סי' כ"ז · שמן רוקח חלק א' סימן ס' · בית אפרים סי'
קמ"ה · פ"ת באבן העזר סימן מ' · ובסימן קמ"א שם ·
גליא מסכתא בקו"א סי' ד' · משכנות יעקב סימן ל"ח
בתשובה שניה אות כ"ג האריך:

מקור חיים

הגט ליד האשה חזר הבעל ואמר לו גט ששלחתי עמך בטל הוא או שקדם ואמר להאשה גט ששלחתי לך בטל הוא או ששלח שליח אחר לבטלו או שאמר לאחרים גט ששלחתי לאשתי בטל הוא הרי זה בטל ואע"פ שהגיע הגט לידה עכ"ל וכתב הסמ"ג שהוא כרבי דסבר בטלו מבוטל אף אחר תקנת ר"ג וע"ש ועי' בלח"מ שם ודו"ק:

ובפ"ד מתרומות: ה"ע כתב וז"ל האומר לשותפו או לבן ביתו או לעבדו כו' לתרום והלכו לתרום וביטל השליחות קודם שיתרומו אם לא שינה השליח תרומתו תרומה ואם שינה כגון שאמר לו תרום מן הצפון ותרם מן הדרום הואיל וביטל שליחותו מקודם אינו תרומה עכ"ל וכתב עליו הראב"ד מה ראה זה המחבר שפסק כר"ל שלא העמידו בירושלמי המשנה בשינה אלא לר"ל ולית הלכתא כוותי' עכ"ל וכוונתו בזה על הא דנאמר בירושלמי בפ"ג מתרומות על הך מתניתין דהרשה את בן ביתו או את עבדו או את שפחתו לתרום תרומתו ותרם וביטל אם עד שלא תרם ביטל אין תרומתו תרומה ואם משתרם ביטל תרומתו תרומה וקאמרי בירושלמי שם ולית הדא פליג על ר"ל דאמר ר"ל אין אדם מבטל שליחותו בדברים תיפתר כגון שא"ל לך וקבע בצפון הלך וקבע בדרום עכ"ל הרי דהא חילוקא דשינה הוא לר"ל ולית הלכתא כוותיה:

ולבד זה צ"ע דהא התם בקידושין איתביה ר' יוחנן לר"ל מהך מתניתין ושני ליה שאני נתינת מעות ליד אשה דכמעשה דמי ולא אתי דיבור ומבטל מעשה ומשמע דאפי' ר"ל לא אמר אתי דיבור ומבטל דיבור אלא בשיש מעשה בדיבור הראשון אבל אם אין בו מעשה כהמתניתין מודה דאתי דיבור ומבטל דיבור וא"כ אפי' לר"ל לא בעי שינוי לפי שיטת הש"ס דילן וע"ש בהכ"מ שהעיר בזה ודו"ק:

והטור ביו"ד סי' של"א הוסיף להקשות על הרמב"ם בזה דאם שינה השליח בלא זה בטל השליחות ע"ש והכ"מ הביא שם בשם הר"י קורקוס ז"ל שרבינו סובר דגבי תרומה וכיוצא בה מודה גם ר' יוחנן דלא אתי דיבור לבטל השליחות דלא דמי לקידושין שבקדושין אורחיה דנשי שלא לינשא רק למי שלבה חפץ כי יש קפידא רבה בדבר ולכך סבר ר' יוחנן דבדיבור לחוד חוזרת אבל הרי העומד לתרום אין דרך להקפיד באם יתרום זה או זולתו כיון שעומד לכך כו' ולא סגי דבור לבטל השליחות דלא להוי תרומה אלא א"כ שינה שליחותו שא"ל לקבוע בדרום וקבע בצפון. ומיהו אם לא חזר. ודאי שתרומתו תרומה אף בשינה · שכך כתב רבינו הואיל וביטל שליחותו מקודם אינו תרומה. פי' דלא תימא שמפני ששינה הוא דלא הוה תרומה אף אם לא ביטל אלא ביטול נמי בעינן · והטעם דשינוי זה אין דרך להקפיד ולא הוי קפידא לבטל התרומה כיון שלתרום עומד אלא שכיון שחזר מצאה חזרה וקפידא מקום לחול וחלה ע"ש ובזה סרה תלונת הטור ג"כ על הרמב"ם ודו"ק:

ועפ"י הדברים האלה פסק השו"ע ביו"ד סי' של"א סעיף ל"ו כהרמב"ם דבעינן תרתי שינה שליח וביטל שליחותו משום דבביטול לחוד לא סגי דלא אתי דיבור ומבטל דיבור אף לדברי ר"י · במקום דליכא קפידא ובשינה לחוד נמי לא סגי דאין דרך להקפיד על שינוי כל דהוא כזה לכך בעינן תרתי ועי' בט"ז שם ס"ק כ"א · ובאה"ע בסי' מ' סעי' א' פסק בסתמא דאם חזר הוא בתוך שלשים יום או חזרה היא אינה מקודשת והוא כר"י וזה הוא שיטת הרמב"ם כמבואר:

אבל הרמ"א ביו"ד שם חולק ע"ז והביא שם דעת הטור דכל בביטל השליחות אפי' לא שינה לא הוי תרומתו תרומה והוא כשיטת הר"י וכדעת הראב"ד דלא ניחא ליה בהני חילוקא וע"ש:

ואחרי דנתברר לן דיכול לחזור בתוך ל' יום צריכין אנו לדעת היכא דחזר אם היא צריכה להחזיר לו המעות קדושין או לא ופליגי בזה הראשונים דלדעת הרא"ש בתשובה דצריכה להחזיר אף אם הוא חוזר והתנאי דהרי את מקודשת לאחר שלשים יום היינו באם לא יחזור והא דמקודשת בנתאכלה המעות משום דבתורת קדושין באו לידה וכן הוא דעת המהרי"ט בתשובה בחידושיו לקידושין בר"פ האומר ע"ש:

אך הר"ן בקידושין שם כתב דא"צ להחזיר הקדושין אם הוא חוזר דאי אמרת עד השתא שאלין הקדושין המעות ברשותיה א"כ אם נתאכלו למה היא מקודשת אבל אם היא חוזרת צריכה להחזיר הקדושין ע"ש · וכן הוא במרדכי ובתשובת הרא"ש כלל ל"ה סי' ח' · והובא בב"ש באבהע"ז סי' מ' ע"ש היטב ועי' ברשב"א קדושין ובהמקנה בקדושין שם מש"כ בזה ואין להאריך ודו"ק:

ואף גם זאת צריכין אנו לדעת היכא דאתי דיבור ומבטל דיבור אם סגי הוא שיבטל לעצמו ומהימן בזה בדיבורו באם שאמר שביטל כבר תרי או בעינן שיבטל דוקא בפני עדים והדבר צריך תלמוד:

והנה בגיטין שם פליגי בה רב נחמן ורב ששת דאתמר בפני כמה הוא מבטל ר"נ אמר בפני שנים ורב ששת אמר בפני שלשה ר"ש אמר בפני ג' ב"ד קתני ור"נ אמר בפני ב' לבי תרי נמי ב"ד קרי להו ושם (בדף ל"ג ע"א) קאמר הגמ' דר"י ור"ל פליגי נמי בזה דר"י סבר לה כר"נ דאמר בפני שנים ור"ל אמר כרב ששת דאמר בפני שלשה והלכה כר"י ור"נ דבפני תרי סגי · ועי' בתוס' שם (בדף ל"ב ע"ב) ד"ה ור"נ דמשמע דבפני שנים לר"ש ובפני אחד לר"נ לא הוי ביטול לאו דינא הוא ע"ש · אך בתוס' שם (דף ל"ג ע"א) בד"ה רבי משמע דמן הדין אינו בטל ועי' במהרש"א שם ודו"ק:

והרמב"ם בפ"ו מגירושין כתב וכל המבטל בפני אחרים צריך שיבטל בפני שנים והוא כר"נ ור"י שם אבל כשיבטל בפני השליח אין צריך שנים וע"ש · וכן פסק בשו"ע אבהע"ז סי' קמ"א סעיף ע' דלכתחילה אין לו לבטלו אלא בפני השליח עצמו או בפניה אבל בדיעבד אפילו בטל שלא בפניהם מבוטל והוא שיבטלם בפני שנים וכתב הרמ"א שם עפ"י דברי הגהת· אשרי דאין הבעל נאמן לומר שבטלו אא"כ השליח או האשה מודים בדבר ועי' בב"ש שם ובריטב"א בקדושין שם ודו"ק:

והשער המלך בפ"ז מהלכות אישות ה' מסתפק אם נאמנת היא לומר אחר שלשים יום שחזרה בתוך ל' יום · וכן הוא נמי אם נאמן לומר שחזר בו · ואף לפי דברי הריטב"א דבעינן חזרה בפני שנים אם אמרו שחזרו בפני שנים והלכו להם במדינת הים או מתו אם נאמנים הם ע"ש שהאריך בזה ועי' בפ"ת סי' מ' סק"ג ועי' בשו"ת שמן רוקח ח"א סי' ס' ובשו"ת משכנות יעקב סי' ל"ח בתשובה שניה שם אות כ"ג ובגליא מסכתא בקו"א סי' ד' ובפ"ת ביו"ד סי' קמ"א סק"ט והרבה יש לדבר בסוגיא זו ונלאתי להאריך וסמכתי על המעיין היטב בכל זה במה שציינתי מתחילה כל המראה מקומות המדברים באלה ופה קצרתי דוק ותשכח:

בעזרת השם סליק הסוגיות מאות א'

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

ברכות ל"ה ע"ב :
שבת צ"ד ע"א · קמ"ד · ע"א :
עירובין כ"ח ע"א ובתוס' ד"ה ובבל :
פסחים ד"ב ע"ב ברש"י ד"ה משעת · כ"א ע"ב · ברא"ש · וקרבן נתנאל שם אות ג' · דף מ"ד ע"א :
ר"ה י"ד ע"א ברש"י ד"ה אב :
סוכה ד' ע"א · ס"ב ע"ב :
נזיר ל"ו ע"ב בתוס' הנח :
שבועות כ"ב ע"ב בתוס' ד"ה נזיר כ"ד ע"א בתוס' ד"ה אלא :
מנחות ע' בתוס' ד"ה ביצי :
חולין נ"ה בתוספת ד"ה שיעורין :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת :

רמב"ם פ"א משכה הלכה ו' ובההמ"נ · ובכ"מ ולח"מ · ובטל"מ שם :
שו"ע או"ח סי' קס"ח סעי' ו' :
טור שם בסי' תס"ב ובב"י שם ורמב"ם פ"ב מתרומות הלכה ז' · פ' י"א הלכה כ"ו בכ"מ שם :

הן אחרי רואי כי בסוגיא זו יש להסתפק בשתי אלו א] אי הא דנאמר בכמה מקומות בש"ס בפשיטות דבטלה דעתו אצל כל אדם· היינו דאין אדם שלא יהא חשוב בעיניו דבר זה וכל אדם דוקא הוא· או לאו דוקא כל אדם ב] אי היכא דמקום אחד נהגו בדבר אי נאמר גם עליהם בטלה ד;תם אצל רובה דעלמא או על אתרא לא נאמר כללא דין דבטלה דעתן אצל כל אדם ועוד ראי;י כמה פרטים בסוגיא זו הצריכים באור הנוגע להלכה ולמעשה לכן ציינתי בתחילה כל המקומות המדברים באלה מלעיל ופה באתי לבאר בעז"ה שמין מנהו בדרך קצרה על פי שיטת הש"ס והפוסקים והוא :

מקור · חיים

בברכות (דף ל"ה ע"ב) איתא דאמרה אית ביה תרתי שעיד ומשמח נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח ופריך הגמ' א"ה נברוך עליו ג' ברכות לא קבעי אינשי סעודתייהו עליה א"ל ר"נ ב"י לרבא אי קבע עליה סעודתי' מאי · א"ל לכשיבוא אליהו ויאמר אי הויא קביעותא השתא מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם :

ובשבת (דף צ"א ע"א) קאמר הגמ' דכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה [ובחשיבותה קמא קאי] ופריך הגמ' אלא מעתה חשב להוציא כל ביתו הכי נמי דלא מחייב עד דמפיק לכוליה ומשני התם בטלה דעתו אצל כל אדם וכתב התוס' שם בד"ה מתקיף כו'. והכי פריך כיון דאמרת דמוציא היטה אחת לזריעה חייב אעפ"י שאין רגילות משום דבתר מחשבתו אזלינן ה"נ כשחשב להוציא כל ביתו ניזיל בתר מחשבתו ולא נחייביה בפחות כיון דפחות מכן אינו חשוב בעיניו ומשני התם בטלה דעתו אצל כל אדם דאין אדם שלא יהא חשוב בעיניו פחות מכן אבל הכא יש בני אדם שחשובה להם חטה אחת לזריעה עכ"ל · הרי הזינן דבעינן שלא יהא שום אדם הנחשב בעיניו וכל אדם דוקא הוא :

ובדף (קמ"ד ע"ב) שם איתא של בית מנשיא בר מנחם היו סוחטים ברימונים אר"נ הלכה כשל בית מנשיא בר מנחם כו' ופריך הגמ' מנשיא בר מנחם הוי רובא דעלמא דמשום איהו להודיע נשוי דרך רמונים לסחיטה] אין דתק המקיים קולים בכרם ר"א אומר קידש והכ"א אינו מקדש אלא דבר שכמוה מקיימין ואר"ח מ"ט דר"א שכן בערביא מקיימין קוצי שדות לגמליהם [אלמא דמשום חד מקום דאחשבינהו משוינן להא דבר חשוב] ומשני מידי איריא דערביא אתרא [וחשיבותא דרבים הוי חשיבותא] הכא בטלה דעתו אצל כל אדם [הכא חד גברא להודיע הוא נימא בטלה דעתו] ע"ש הרי דלגבי אתרא שנהגי בדבר לא אמרינן דבטלה דעתם אף דהוי מיעוטא לגבי רובא דעלמא :

אבל נ"ע דבשבת שם בדף נ"ב ע"א) קאמר הגמ' אמר רב משום ר' חייא אחד מבני הוצל שהוציא משוי על ראשו בשבת חייב שכן בני עירו עושין כן ותיבטל דעתו אצל כל אדם אלא אי אתמר הכי אתמר המוציא משוי על ראשו פטור ואת"ל אנשי הוצל עושין כן בטלה דעתן אצל כל אדם ע"ש הרי דגם על אתרא נמי אמר דבטלה דעתן וכן הוא ·

בעירובין (דף כ"ה ע"א) דכתר דאתא רב לבבל וחזא דאכלא להו לחזיז אמר מערבין בחזיז פריך הגמ' ובבל הויא רובא דעלמא כו' ומשני כי קאמר רב דמערבין בהן בדגנונייתא [בחזית שגדל בגינה דכולה עלמא אכלי להו] ומדלא קמשני כדמשני בשבת שם גבי ערביא אתרא הוא ובאתרא לא נאמר בטלה דעתן אצל כל אדם ולכך קאמר רב דבבבל מערבין בחזיז ש"מ דלא ניחא להש"ס בזה ואין חילוק בין אתרא ליחיד :

אך התוס' בשבת שם בד"ה ואת"ל כו' והתוס' בעירובין בד"ה ובבל כו' הקשו בזה וכתבו לחלק דהתם גבי ערביא ודאי שייך לחלק דכולי עלמא נמי אם היה להם גמלים הרבה כמו בערביא היו מקיימין קולים בשדותיהן ולכך יש חשיבות באתרא אבל בית מנשיא אעפ"י שכל העולם נמי אם היו להם רימונים היו סוחטין כיון דלא הוי אלא חד גברא בטלה דעתו אבל הכא [בבבל] שבכל העולם יש חזיז ולא אכלי אין לחלק בין אתרא לגברא · ולהכי נמי בעירובין שם (דף כ"ט ע"ב) גבי פרסאי דאכלי טבהקא [חתיכות] בלא נהמא א"ל אביי ופרסאי הוי רובא דעלמא ולא מייתא מהך בריית' דעירובין לם דליבטל פרסאי לגבי רובא דעלמא דאין לי לבטלם כיון דרוב בשר יש להם ושאר כל העולם נמי אם היה להם רוב בשר היו אוכלים בלא לחם דומיא דערביא כו' ע"ש :

ומדבריהם נראה דהחילוק בין אתרא ליחיד הוא רק היכא דכל העולם נמי היו עושין כן כמו דאם היו גמלים לכל העולם כמו באתרא דערביא וכמו דאתרא דפרסאי דאכלי בשר בלא נהמא דאם היה לכל העולם רוב בשר נמי הוי אכלי בלא נהמא וכדומה לזה בזה יש לחלק בין יחיד לאתרא דבאתרא לא נאמר דבטל דעתן לרוב העולם בכעין זה אבל ביחיד בטלה דעתו אף בכעין זה כיון דלא הוי אלא חד גברא אבל היכא דלכל העולם לא נעשה דבר זה כמו הא דחזיז דהרי גם לכל העולם יש חזיז ואפ"ה לא אכלי בכעין זה אין לחלק בין אתרא לגברא ועי' :

ובברכות (דף מ"ב ע"א) איתא רב הונא אכל תליסר ריפתא בני תלתא תלתא בקבא ולא בריך א"ל רב נחמן עדי כפנא אלא כל שאחרים קובעין עליו סעודה צריך לברך · ותו איתא התם ר' מונא אומר משום ר' יהודא

מקור חיים

פת הבאה בכסנין מברכין עליהן המוציא ואמר שמואל הלכה כר' מונא וא"ל אין הלכה כר"מ אתמר · וא"ל והא מר הוא דאמר משמיה דשמואל לחמניות מערבין עליהן ומברכין עליהם המוציא ושני שאני התם דקבע סעודתיה עלייהו אבל היכא דלא קבע סעודתיה עלייהו לא ע"ש · הרי דלר"נ תלוי בקביעותא דאחרים דבאם לא קבעי אחרים אף דאיהו קבע בטלה דעתו אצל כל אדם · וכן מבואר בר"ן שם · ולרב יהודה שם משמע דעיקר תלוי באם הוא קבע עלייהו ולא תלוי כלל באחרים · וכן נראה מגרסת הרי"ף שם דגרס דאמר ר"י א"ש לחמניות כו' משמע מזה דפליג אר"נ דאי סבר כר"נ מאי צריך להביא מהא דאמר ר"י א"ש דמאי אולמיה מר"נ ע"ש :

אבל באמת אפשר לדחות ולומר שבא להוסיף במסקנא דלרב יהודה אמר שמואל בעינן תרתי שיאכל כשיעור שאחרים קובעין עליו ושגם הוא קובע עליו עכשיו ע"ש · וכן מוכח נמי לומר מהא דכתב הרא"ש שם וז"ל · כתב רבינו משה ז"ל דאם אחרים אינם קובעין אפילו כשהוא קובע אינו מברך דבתר רוב אזלינן ובטלה דעתו אצל כל אדם · והראב"ד ז"ל כתב ואם היה קובע עליו אפילו מששו מברך עליו בתחילה המוציא ולבסוף ג' ברכות ונראין דברי רבינו משה ז"ל כו' ומסיק דהיכא דאכלינהו בתורת קביעות מברך עליהם המוציא ושלש ברכות דאמר ר"י א"ש לחמניות כו' ואוקמיה בדקבע סעודתיה עלייהו ע"ש הרי דבתחילה נראה ליה דברי רבינו משה דבעינן לקביעותא דאחרים והוא כר"נ ואפ"ה מסיק דבעינן דקבע עלייהו והוא כרב יהודה אמר שמואל משום דס"ל דר"י א"ש בא להוסיף על דברי ר"נ ובעינן לתרווייהו · וכמו שפי' המעדני יו"ט שם ודו"ק :

והרמב"ם בפ"ג מברכות ה' ט' כתב וכן עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה והוא הנקרא פת הבאה בכסנין אעפ"י שהוא פת מברך עליהן בורא מיני מזונות ואם קבע סעודתיה עליה מברך המוציא עכ"ל הרי נראה דסבר הרמב"ם דעיקר תלוי בקביעותא דידיה :

אבל באמת גם הרמב"ם סבר כן דבעינן תרווייהו וכמסקנת הש"ס כרב יהודה אמר שמואל · והא דכתב והוא שקבע היינו שקבע וגם אחרים קובעין עלייהו דבלא זה אף שקבע אם לא אחרים קובעין עלייהו בטלה דעתו אצל כל אדם :

והטור בא"ח סי' קס"ח כתב פת הבאה בכסנין והוא פת שעשוי כמין כיסין מלאים צוקרה ושקדים ואגוזים ומיני תבלין מברך עליו בורא מ"מ ולאחריה ברכה מעין שלש · ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילין לקבוע עליו סעודה אעפ"י שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וג' ברכות ואם מתחילה היה בדעתו לאכול ממנו מעט ובירך בורא מ"מ ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעין עליו יברך עליו ג' ברכות אעפ"י שלא בירך המוציא בתחילה ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעין עליו אעפ"י שהוא קובע עליו אינו מברך המוציא וג' ברכות דבטלה דעתו אצל כ"א דבתר רוב אזלינן עכ"ל ע"ש ומדבריו נראה דעיקר תלוי בקביעות אחרים דאף שבתחילה היה דעתו לאכול מעט ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעין עלייהו יברך ג' ברכות אפי' היכא דאיהו לא קבע ע"ש · וכן נראה מכתימות פסקי דש"ע שם בסי' קס"ח סעיף ו' שפסק נמי להלכה שאם אכל שיעור שאחרים קובעין עליו יברך עליו ברכת המזון אעפ"י שלא בירך המוציא תחילה · ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעין עליו אעפ"י שהוא קובע עליו אינו מברך אלא בורא מ"מ וברכה אחת מעין שלש דבטלה דעתו אצל כל אדם ע"ש והרבה יש לדבר עוד בזה וסמכתי על המעיין בהמקומות המצויינין מלעיל וקצרתי דו"ק ותשכח :

סוגיא ל"ג בזוי מצוה

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

שבת כ"ב ע"א ובתוס' ד"ה סוכה · אבוהון · מאי הוי · שם בגליון בתו"י · וברא"ש ובהגהת אשרי שם ר"ן שם ובחידושי הרשב"א שם :
סוכה ט' ובתוס' ד"ה מניין · ר"ן בפ"ג במגילה גבי מהנה בשבעה טובי העיר בד"ה וכאן דש"י :

רמב"ם פ"ד מחנוכה הלכה ט' ובהשגות ובכ"מ ולח"מ שם הארוך · פ"ה משחיטה פ"ג מתמידין הלכה י"ג ובהשגות · ובכ"מ ולח"מ שם · שם הלכה י"ד ובכ"מ · ולח"מ שם :

הנה בסוגיא זו ראיתי להסתפק אי מותר להדליק נר של מצוה מנר של מצוה אם נאמר דאף ממצוה זו למצוה אחרת אסור להשתמש כל שאינה חדא מצוה דהוי בזוי מצוה · דמחזי כמאן דלא חביבא ליה · ועביד מצוה זו לתשמיש מצוה אחרת · או לא כן דממצוה למצוה לא שייך בזוי מצוה ואחרי כי הדבר נוגע להלכה ולמעשה לכמה דברים כמבואר · אמרתי לציין בתחילה כל המקומות המדברים באלה ופה באתי לבאר הדבר בעז"ה בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים והוא :

בשבת (דף כ"ב ע"א) אמר ר"י אר"א א"ר אסור להרצות מעות נגד נר חנוכה · כי אמריתה קמי' דשמואל אמר וכי נר קדושה יש בה מתקיף לה רב יוסף וכי דם קדושה יש בה דתניא ושפך וכסה במה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל שלא יהי' מצות בזויות עליו · בעי מיני' מריב"ל מה להסתפק מנוי סוכה כל שבעה · א"ל הרי אמרו אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה כו' וכתב התוס' שם בד"ה סוכה דטעמא דסוכה משום בזוי מצוה הוא ועיין בתוס' שם ד"ה אבוהן כו' דבנוי סוכה ליכא בזוי מצוה ועיין בסוכה (דף ט' ע"א) בתוס' בד"ה מנין כו' :

אתמר רב אמר אין מדליקין מנר לנר [דחנוכה] ושמואל אמר מדליקין יתיב הא' מרבנן וקאמר טעמא דרב משום בזוי מצוה [שמדליק קיסם שאינו מן המצוה מנר של

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

טור או"ח סי' י"א ובב"י שם : שו"ע סעי' ה' שם · ובסי' כ"א בטור ובב"י שם · בשו"ע סעי' א' ברמ"א שם ובט"ז סק"א · סי' קנ"ד במג"א סק"כ · כ"א · תרל"ח בסק"ד · תרס"ד סעי' ח' · ט' · תרע"ג בט"ז סק"ג : טור סי' תרע"ד ובב"י שם · ובשו"ע שם · ובט"ז ובמג"א : שו"ע יו"ד סי' כ"ח סעי' ו' · רע"ד סעי' ה' ובט"ז סק"ד ובש"ך סק"ח · מהרי"ל בהלכות ציצית · כל בו בהלכות שבת · שו"ת הרא"ש כלל ג' וב"ד בסי' ט' :

מקור חיים

של מצוה וממנו מדליק השאר] א"ל לא תניתו ליה טעמא דרב משום דקא מכחיש מצוה [דמחזי כמאן דשקיל נהורא ושואב קצת מלחלוחית שמנו] איכא בינייהו משרגא לשרגא [מביא נר אצל נר ומתיקן של מצוה ולא בקיסם] מ"ד משום בזוי מצוה משרגא לשרגא מדליק · מ"ד משום אכחושי אסור כו' סוף סוף למ"ד משום אכחושי מצוה קשיא קשיא כו' עיי"ש · וכיון דהך מ"ד דטעמא דרב הוא · משום אכחושי מצוה איתותב ממילא דפלוגתא דרב ושמואל הוי בבזוי מצוה ובקינסא עיי"ש בכל הסוגיא :

והתוס' שם בד"ה מאי הוי כו' תימא מאי קמבעי ליה ומאי קאמר נמי חזינן אי הדלקה וכו' הא לכאורה משמע דהלכה כשמואל דהא רבה עביד כוותי' [דאמרינן שם אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב לבר מהני תלת דעביד כשמואל מדליקין מנר לנר וכו'] וא"כ קינסא נמי שרי · דהא ע"כ בקינסא פליגי ובבזוי מצוה · דהא מאן דמפרש משום אכחושי איתותב · וצ"ל דאינו תופס דברי רבה עיקר ומבעי ליה אי הנחה עושה מצוה ואסור לרב מנר לנר משום בזוי כמו בקינסא · או הדלקה עושה מצוה ושרי כמו במנורה דלא חיישינן לאכחושי וכו' א"כ מצאתי בשם ריב"ם דמבעי ליה אליבא דשמואל דהלכתא כוותי' אי שרי בקינסא אי לא · ומבעי לי' אי קיי"ל כמו שאמר למעלה דלמ"ד משום בזוי שרי להדליק מנר לנר · וא"כ בקינסא פליגי ושרי שמואל בקינסא או דלמא לא קיי"ל הכי ומנר לנר נמי איכא בזוי מצוה ואסר רב [פי'] דהנחה עושה מצוה ולא דמי למנורה ודוקא מנר לנר שרי שמואל · אבל בקינסא אפילו שמואל מודה ומסיק דהדלקה עושה מצוה ומדליק לרב מנר לנר כמו במנורה ולשמואל אפילו בקינסא שרי עכ"ל עיי"ש :

והרי"ף הביא אר"י א"ר אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מהני תלת דעביד כשמואל מדליקין מנר לנר כו' ולכאורה נראה מדלא הביא הרי"ף רק לשון מחלוקתן מדליקין מנר לנר דמשמע מנר עצמו אבל לא ע"י קינסא אבל הר"ן שם כתב דאפילו ע"י קינסא שרי · דהא אסיקנא בגמ' דטעמיה דרב דאמר אין מדליקין משום בזוי מצוה ודוקא ע"י קינסא הוא דאסור דאלו מנר חנוכה לנר חנוכה בלא קינסא ליכא בזוי מצוה ומינה דשמואל אפילו ע"י קינסא שרי · וזו היא השיטה המתוורת בגמ' ולא כן דעת הרמב"ן ז"ל שכתב דלמסקנא ע"י קינסא אסור כו' עיי"ש :

אך הרא"ש שם כתב וז"ל דלהני תרי שינויי מדליקין משרגא לשרגא · אבל לא ע"י קינסא וכן דעת הרי"ף לכן לא הביא אלא לשון מחלוקתן מדליקין מנר לנר דמשמע בנר עצמו אבל לא ע"י קינסא · הרי דמפרש כוונת הרי"ף כמבואר לעיל ודלא כהר"ן :

שוב הביא הרא"ש שם דבעל התרומות מתיר אפילו ע"י קינסא · לפי דעתו משום דמאן דאמר משום אכחושי מצוה עמד בקושיא ופליגי בבזוי מצוה · והלכתא כשמואל כיון דרבה עביד כוותי' · ולית הלכתא כוותי' דר"ה בריה דרב יהושע דבתרא הוא [פי' אע"ג דבתראה הוא כן גרס הב"ח שם · והקרבן נתנאל שם פי' ר"ל דלית הלכתא כבעל התרומות דר"ה בריה דר"י בתרא הוא עיי"ש] ועיקר הגרסא שם הוא ונראה להתמיר דהלכה כר"ה דבתרא הוא והלכתא דהדלקה עושה מצוה כו' ע"ש:

והרמב"ם בפ"ד מה' מגילה וחנוכה ה' ט' כתב שהדלקה הוא המצוה ולא ההנחה ומותר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה עכ"ל :

והראב"ד השיג עליו וכתב א"א על ידי קינסא עכ"ל ונראה דהרמב"ם והראב"ד פליגי במה שהקשה התוס' שם בד"ה מאי הוה עלה כו' וכפי שהובא נמי ברא"ש שם וז"ל ופליגי אמוראי בטעמא דרב דאמר אין מדליקין מנר לנר איכא מ"ד משום אכחושי מצוה ואפילו משרגא לשרגא אין מדליקין ואיכא מ"ד משום בזוי מצוה ודוקא ע"י קינסא אסור אבל משרגא לשרגא שרי · ומ"ד משום אכחושי מצוה עמד בקושיא מההיא דנר מערבי : וקבעי הש"ס מאי הוה עלה · ותימא מאי קמבעיא ליה דלכאורה משמע דהלכה כשמואל מדעבד רבה כוותי' וכ"ת אליבי' דשמואל מיבעיא אי אית לי' טעמא דבזוי מצוה · ולא פליגי אלא באכחושי הא איתותב לישנא דאכחושי · וא"כ בבזויי מצוה פליגי וי"ל דמספקא לי' אי תיובתא גמורה היא או לא · ופשיט ר"ה בריה דר"י דלאו תיובתא גמורה היא ולתומרא אמרינן דפליגי באכחושי · ושמואל אית לי' טעמא דבזויי מצוה כו' עיי"ש ועיין בקרבן נתנאל שם ואין להאריך ודו"ק · וא"כ אפשר לומר דהרמב"ם נחית להך קושיא וסבר דאית לן למפסק כמ"ד דטעמא דרב משום אכחושי מצוה משום דרב אדא אמר לא תניתו להסוה דרבנן דאמר משום בזוי מצוה ואית לן למפסק כרב אדא דהוא מרי' דגמרא טפי מההוא דרבנן דקאמר משום בזוי מצוה ואע"ג דמ"ד משום אכחושי מצוה אסיק בקשיא · מ"מ כיון דמאי דאמר שם בגמ' מאי הוה עלה פי' דהוה מספקא לי' אי תיובתא גמורה היא או לא · ופשיט ר"ה בריה דרב יהושע דלאו תיובתא גמורה היא ולהכי פסקינן לתומרא כהך מ"ד דטעמא דרב משום אכחושי מצוה ובהא פליג שמואל ארב אבל בבזוי מצוה כמו קינסא מודה שמואל דאסור :

אבל הראב"ד ז"ל לא נחית להך קושית התוס' וסובר כפשוטא דכיון דהך מ"ד דמשום אכחושי מצוה אסיק בקושיא אית לן למפסק כמ"ד דטעמא דרב משום בזוי מצוה · וכיון דבזה פליגי רב ושמואל ואנן קיי"ל כשמואל דשרי משום דאמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מהני תלת כו' · וא"כ ע"י קינסא שרי כשמואל ולזה כתב הראב"ד על ידי קינסא וכן כתב הלח"מ שם והוא נכון עיי"ש · ולפ"ז הרמב"ם הולך בשיטת הרי"ף רצו דע"י קינסא אסור וכמו שפירשנו בדברי הרי"ף ודלא כהר"ן ועיין :

ואחרי דניתברר לן דהרמב"ם חיים להך מ"ד דפליגי באכחושי מצוה ובהא פליג שמואל ארב · וסבר דמדליקין מנר לנר · אבל בבזוי מצוה גם שמואל סבר דאסור ולזה יפה פסק בפ"ג מה' תמידין ומוספין ה' י"ג בנר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דשונו אלא ממזבח החיצון אבל שאר הנרות כל נר שכבה מהן מדליקו מנר חבירו [ועיין בהשגות הראב"ד שם ובכ"מ ולח"מ ואין למ"ל ודו"ק] ובהלכה י"ד כתב וכלד מדליקו מושך הפתילה של שמדליקה ומחזירה לפי שהנרות קבועים במנורה · ואינו יכול להדליק בנר אחר משום בזיון עכ"ל · הרי בעליל

דפסק

מקור חיים

דפסק דמנר לנר מותר ולא חייש לאכחושי מצוה והוא כשמואל משום דרבה עביד כוותי'· אבל בבזוי מצוה דגם שמואל מודה דאסור לכן פסק דע"י קינסא דהוי בזוי מצוה ואסור והוא ברור בעז"ה ועיין בלח"מ שם ובה' חנוכה שם ודו"ק :

אך קשה דלפ"ז האיך פסק בפ"ג ממעשר שני ה' י"ט דאין שוקלין נגד מעשר שני אפילו דינרי זהב ואפילו לחלל עליהן מעשר שני אחר . גזירה שמא לא יכוין ממנו משקלות ונמלאו פירות חסרים והוא שוקל בהן מעות לחלל עליהן מעשר אחר נמצא מוליא מעשר לחולין בפחות מדמיו עכ"ל והשתא קשה דלמה לא אמר בפשיטות משום טעמא דבזיון ואע"ג דהוי לחלל עליהן מעשר אחר נמי אסור דדמי לקינסא דאסור · וביותר קשה דהא בשבת שם מבואר דלא נאמר טעם זה דגזרה שמא לא יכוין משקלותיו וקא מפיק להו לחולין אלא למ"ד משום בזוי מצוה אבל למ"ד משום אכחושי מצוה לא אמרן טעם זה אלא משום דדמי לקינסא ע"ש כי כן הוא · וא"כ הרמב"ם דפוסק משום אכחושי מצוה איך קאמר הך טעמא דקא מפיק לחולין ולא קאמר משום בזוי מצוה כסוגיית הגמ' שם · אך כבר הקדמני בזה הלח"מ שם וע"ש שהאריך בזה בישובו והרבה יש לדבר באלה וסמכתי על המעיין וקצרתי ודו"ק :

והטור באו"ח סי' תרע"ד כתב דמדליקין מנר לנר ודוקא בנר עצמו שיכול להדליק אחד מחבירו אבל אסור להדליק בה נר אחד של חול אפילו להדליק בה נר חנוכה כש"כ שאין להדליק בה נר אחר של חול לצרכו · ובספר התרומות התיר להדליק מנר לנר ע"י של חול ע"ש וא"א הרא"ש כתב כסברא ראשונה עכ"ל הרי דפסק כשיטת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דע"י קינסא אסור ועי' בב"י שם :

והשו"ע הביא להני תרי דיעות · והרמ"א שם כתב דבנר חנוכה יש להחמיר שלא להדליק אפי' מנר לנר דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה אלא למהדרין כל כך לכן אין להדליק זה מזה ע"ש ועי' בט"ז ובמג"א שם :

ולענין הלכה נראה דלדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור מדליקין מנר של מצוה לנר של מצוה אבל אסור להדליק נר אחד של חול אפי' להדליק בזה נר של מצוה וכש"כ שאין להדליק נר של חול לצרכה · ולדעת הסמ"ג וספר התרומות והר"ן והראב"ד והמרדכי מותר להדליק מנר של מצוה לנר של מצוה ע"י נר של חול או קינסא · ולדעת הרשב"א בחידושיו שם דדוקא בנר חנוכה מותר מנר לנר דהוי חדא מצוה · אבל כשאינו חדא מצוה אף מנר מצוה לנר מצוה אסור דהוי בזוי מצוה דמחזי כמאן דלא חביביה ליה הך מצוה ועביד מצוה זו תשמיש למצוה אחרת ע"ש · וכן הוא לדעת הר"ן שכתב דאפי' תשמיש של קדושה אסור להשתמש בפני נר חנוכה משום דמצות מבטלות זו את זו ע"ש :

והמחבר בשו"ע שם סעי' ב' פסק שנר של בית הכנסת ושל שבת ושל חנוכה כולם של מצוה הם ומותר להדליק זה מזה · והרמ"א הוסיף שם דגם נר של תלמוד תורה ונר של חולה שצריך לו ג"כ הוי של מצוה ומותר להדליק ע"ש ועי' בט"ז ובמג"א שם ובהגר"א סק"ה שם · ומה שנוהגין להדליק נר של חול מנר של בית הכנסת ועל ידו מדליקין שאר נרות של בהכ"נ · לדעת המחבר בשו"ע שם סי' קנ"ד סעי' י"ד אסור · אך הרמ"א שם כתב דלא נהגו לזהר בכך ומדליקין בהן לצורך גדול ואפשר ג"כ שדעת לב ב"ד מתנה בכך ואולי בכל הדברים שנהגו להקל בדברים כאלו אולי הוא מהאי טעמא ע"ש ועי' במג"א שם ועי' בשלטי הגבורים בשבת שם ועי' בטור שם סי' כ"א ובב"י שם ובשו"ע שם ובט"ז ס"ק שם שהאריך בדברי הטור שם ועי' במג"א שם ועי' עוד ברמ"א ביו"ד סי' רע"ד סעי' ה' דיכול ליטול דיו מן אות הכתוב כשצריך לדיו והוא מהגהת מיימוני בפ"ב מה' ס"ת ועי' בט"ז ס"ק ג' ד' ובש"ך שם ס"ק ח' שהאריכו בזה והרבה יש לדבר באלה ונלאתי להאריך בזה עוד וסמכתי על המעיין במה שציינתי מלעיל וקצרתי דו"ק ותשכח :

(סליק בעז"ה סוגיא ל"ג אות ב')

סוגיא ל"ד בטלה מקצתה בטלה כולה

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

גיטין ד' ל"ג ע"א ובתוס' ד"ה רבי· שם ע"ב :
קידושין נ"א ע"א· ר"ן בפ"ק שם :
נדרים כ"ה ע"ב ובראש ור"ן שם ס"ו ובראש ור"ן שם :
נזיר כ' ע"ב· כ"א ע"א :
ב"ב קמ"ג ע"א ובתוס' ד"ה רב נחמן ובראש שם·
רי"ף ונימוקי יוסף שם :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם בפ"ו מגירושין הלכה י"ו· פ"ז משבועות הלכה
פ"ד מנדרים הלכה ט'· פ"ח הלכה ו' שם· פב"ב
משכירות הלכה י"ב :
טור יו"ד סי' רי"ח ובב"י שם :

הן בראותי כי סוגיא זו נתחלק לכמה ענפים ואלה הן · א] נדר שבטל מקצתו אי בטל כולו · ב] עדות שבטלה מקצתה אי בטלה כולה · ג] שטר שבטל מקצתו אי בטל כולו · ד] קנין שבטל מקצתו אי בטל כולו · ה] שליחות שבטלה מקצתה אי בטלה כולה · ו] פשרה שבטלה מקצתה אי בטלה כולה · וכן עוד הרבה פרטים שראיתי באלה הנוגעים להלכה ולמעשה וצריכים ביאור· לזאת אמרתי בתחילה לציין כל המקומות המדברים באלה · ופה באתי לבאר קצת בעז"ה בדרך קצרה על פי שיטת הש"ס והפוסקים והוא :

בגיטין (דף ל"ג ע"א) ת"ר אמר לעשרה כתבו גט לאשתי יכול לבטל זה שלא בפני זה דברי רבי רשב"ג אומר אינו יכול לבטל אלא זה בפני זה במאי קמיפלגי בעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה קמיפלגי רבי סבר עדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה והני אזלי הנך וכתבי ויהבי ליכתבו וליתבו· רשב"ג סבר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה [ואפי' נשתיירו שנים

שו"ע סעי' ו' שם · ובסי' רכ"ח סעי' כ"ז ברמ"א :
טור סי' רכ"ט ובב"י ודרכי משה שם · ב"ח ודרישה פרישה שם :
שו"ע ובט"ז וש"ך ובביאורי הגר"א שם :
טור חו"מ סי' ל"ו ובב"י שם ב"ח ודרישה פרישה שם ·
ע"ז ובב"י שם · קל"ב ובב"י שם · ר"י בב"י שם ב"ח ודרישה פרישה שם שו"ע סי' ל"ו ובסמ"ע וש"ך שם ט"ז שם סי' מ"ה סעיף י"ב ובש"ך סק"ב האריך · נ"א סעי' ד' ובסמ"ע סק"ט ובש"ך סק"ד · שם סעי' ו' ברמ"א ובש"ך סק"ז · סי' ע"ז ובסמ"ע וש"ך שם קל"ב סעי' ו' ק"צ סעי' ט"ז ברמ"א ובביאורי הגר"א שם · ר"נ סעי' ב' ברמ"א ובסעי' ט' ברמ"א ובסמ"ע סקי"ט ובביאורי הגר"א ס"ק מ"ב ר"י ובסמ"ע וש"ך שם · ר"ן סעי' י"ב ברמ"א :
טור אבהע"ז סי' מ"א ובב"י שם · טור סי' קמ"א ובב"י שם
שו"ע שם סעי' ס"א ובב"ש ס"ק צ"ז · בית מאיר באבהע"ז סי' ס' סעי' ג' · שו"ת תה"ד סי' ש"א · ב"ח החדשות סי' צ"ג · נוב"י מה"ק חלק חו"מ מסי' כ"ה עד סי' כ"ח · ס"ס כ"ט שם · מהדו"ת בח' חו"מ סי' מ"ה וסי' ס"ז · ובח' אבהע"ז סי' ע"ו · רע"א סי' פ"ה · חתם סופר חלק חו"מ סי' ק"א ק"ז · קע"ג : קפ"ו :

מקור חיים

שניהם שעדותן עדות וזה לא בטל בפניהם בטלו אף כן] והנך לא ידעי ואזלי וכתבו ויהבו ופרי אשת איש לעלמא · ושם ע"ב קאמר רבא בשם רב נחמן דהלכה כרבי בשתיהן [דבטלו מבוטל ויכול לבטלו זה שלא בפני זה] והרי"ף פסק שם כרבי ולפי"ז פוסק נמי בעדות דעדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה :

ובמכות (דף ס') תנן שנים שנמצא בהם אחד קרוב או פסול עדותן בטלה ומה שנים שנמצא בהם אחד קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה כו' א"ר יוסי בד"א בד"נ אבל בדיני ממונות תתקיים עדותן בשאר רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות ואמר אר"י א"ש הלכה כר"י ורב נחמן אמר הלכה כרבי [ועי' בתוס' שם ד"ה שמואל כו'] וברא"ש וכן כתבו הפוסקים כר"נ דהלכתא כוותיה בדינא · ואע"ג דשמואל רביה הוי מ"מ הלכה כר"נ דהא רבינא דבתרא הוא מוקי בפ"ק דסנהדרין ר"מ כר"י ורבנן כרבי אלמא הלכה כרבי ס"ל ועי' בב"י בטור חו"מ סי' ל"ו ובנדרים :

ובנדרים (דף כ"ז ע"ב ובדף ס"ו ע"א) תניא פותחין בימים טובים ובשבתות בראשונה היו אומרים אותן הימים מותרין ושאר כל הימים אסורין עד שבא ר"ע ולימד שהנדר שהותר מקצתו הותר כולו · ופי' הרא"ש שם דטעמא משום דמעיקרא לא נדר אלא על דעת שיתקיים כולו נמצא כשהתיר מקצתו פתח לכולו ע"ש · והר"ן כתב דבירושלמי יליף לה מדכתיב ככל היוצא מפיו יעשה דמשמע דוקא בשכולו קיים ע"ש היטב ודו"ק :

ובתוספתא דפ"ה דנדרים שם פליגי ר' נתן ור"ע דר' נתן אומר יש נדר שמקצתו מותר ומקצתו אסור כיצד נדר מן הכלכלה והיה בה בנות שוח ותאנים טובים ואמר אילו הייתי יודע שבנות שוח בתוכה לא הייתי נודר הכלכלה אסורה בנות שוח מותרות עד שבא ר"ע ולימד נדר שהותר מקצתו הותר כולו כו' ע"ש והובא בנדרים (דף כ"ו ע"ב) וע"ש בכל הסוגיא ובתוס' ובר"ן שם :

והרמב"ם בפ"ה מנדרים ה"ו כתב וז"ל כל נדר שהותר מקצתו הותר כולו וה"ה בשבועה כיצד ראה אנשים מרחוק אוכלין פירותיו ואמר הרי הן עליכם קרבן וכשהגיע אליהם והנה הם אביו ואנשים זרים הואיל ואביו מותר כולן מותרים ואפי' אמר אילו הייתי יודע כן הייתי אומר פלוני ופלוני אסורין ואבי מותר הרי כולן מותרין אבל אם אומר כשהגיע אליהן אילו הייתי יודע שאבי ביניהם הייתי אומר כולכם אסורין חוץ מאבי הרי כולן אסורין חוץ מאביו שהרי גלה דעתו שלא הותר מקצתו אלא כמו שנדר היה נודר ומתנה על אביו עכ"ל · והוא כר"ע אליבא דב"ה ועי' בכ"מ ולח"מ שם :

והרמב"ן כתב והובא דבריו בר"ן בנדרים (דף כ"ו) שם דדוקא בנדר שהותר ע"י פתח שדומה קצת לנדרי טעות וכיון שיש טעות בנדר בטל כולו אבל התירוהו בחרטה אין כל הנדר ניתר אלא מה שהוא מתחרט בו בלבד ע"ש · אבל בתוס' שם כתבו דאפי' ניתר בחרטה כיון דהכא עוקר הנדר מעיקרו וכיון שהותר מקצתו הותר כולו כו' והוקשה בהתרת חכם הוא · דנאמר נדר שהותר מקצתו הותר כולו לפי שחכם עוקר הנדר מעיקרו · אבל בהיתר חרם או נידוי אם החרים או נדה י' בני אדם והותר אחד מהן הוא מותר וכולן אסורין · וכן הדין בהפרת בעל דקי"ל בעל מיגז גייז ע"ש · והרא"ש בפי' המשנה שם פירש כהתוס' דאפי' ניתר בחרטה אמרינן נדר שהותר מקצתו הותר כולו אבל בהלכות בפ"ד דנדרים שם כתב כדעת הרמב"ן ועי' :

והטור ביו"ד בסי' רכ"ט כתב דלא אמרינן נדר שהותר מקצתו הותר כולו אלא כשהותר ע"י פתח שנעקר הנדר מעיקרו אבל אם הותר קצתו ע"י חרטה לא הותר כולו · והוא כדעת הרמב"ן אחרי דאביו הרא"ש בהלכות הסכים לדברי הרמב"ן וכמבואר · והשו"ע שם בסעי' א' הביא דעת הרמב"ן וגם דעת התוס' ולא הכריע בזה ע"ש :

וראיתי בברכי יוסף בסי' רכ"ט שהביא ראיה לדעת הרמב"ן ממה דאיתא בירושלמי ריש נדרים דלר"ע אילטריך ככל היוצא מפיו יעשה דנדר שבטל מקצתו בטל כולו וכן ר"י מהאי קרא נפקא ליה דבטל מקצתו כו' וצריך לדעת מה הלשון אומרת נדר שבטל וכו' ואמאי לא קאמר בלשון המשנה נדר שהותר מקצתו הותר כולו · אבל לפי דעת הרמב"ן דייק שפיר בלישנא דהאי דינא דהותר מקצתו הותר כולו אינו אלא בניתר ע"י פתח דוקא ולא כשניתר ע"י חרטה והירושלמי אקרא קאי למילף מקרא האי דינא ומאחר דמדאורייתא בפתח לא בעי חכם כמש"כ הרב המבי"ט והאי דינא ליתיה אלא בפתח אמטו להכי דייק וקאמר נדר שבטל מקצתו בטל כולו דבפתח מדאורייתא לא בעי התרה ודין זה אינו אלא בפתח והשתא דיליף מקרא מוכרח למנקט הכי נדר שבטל מקצתו כו' אבל תנא תונא קאמר נדר שהותר מקצתו משום דמדרבנן בעי התרה ועי' בירושלמי פ' ארבעה נדרים עכ"ל ע"ש והאמת יש לדבר בזה הרבה ועי' בשיורי ברכה שם שדחה את כל אלה וחלק על דברי המבי"ט אך אין עת האסף פה וסמכתי על המעיין בזה היטב וקצרתי :

שוב ראיתי בשער המלך בפי"ב מנדרים ה' י' בד"ה ודע שהביא בשם הרב קול יעקב שמסתפק על מי שהיו לפניו ב' בהמות ונדר ואמר הרי אלו עולה ונמצאת אחת מהן בעלת מום או טמאה מי אמרינן כיון דעל אותו בהמה לא חל הנדר אף על האחרת לא חלה דהוה ליה נדר שהותר מקצתו הותר כולו או דלמא עד כאן לא אמרינן נדר שהותר מקצתו כו' אלא כשחל הנדר מעיקרו ושוב הותר מקצתו ע"י פתח · אמנם אי מעיקרו אין מקום לחול על מקצתו כלל בכה"ג אפשר דקרינן ביה ככל היוצא מפיו יעשה · והביא השעה"מ שם ראיה מדברי הריטב"א דלא חל כלל אבל מדברי הר"ן בנדרים (דף כ"ו) נראה שחולק על הריטב"א בזה והאריך שם הרבה ע"ש והרבה יש לדבר בזה ונלאתי להאריך ועי' בפ"ת בנ"ל שם ודו"ק :

ולהלכה

מקור

ולהלכה נראה לפענ"ד כדעת הרמב"ן וסייעתו דלא אמרי' נדר שהותר מקצתו הותר כולו אלא כשניתר ע"י פתח אבל לא ע"י חרטה משום דפתח דומה קצת לנדרי טעות וכיון שיש קצת טעות בנדר הותר כולו משא"כ ע"י חרטה שאין שם טעות מעיקרא אלא שנהפכה דעתו עתה בזה לא אמר נדר שהותר מקצתו כו' · והנה שהב"י בשו"ע הביא דעת התוס' באחרונה דגם כשניתר ע"י חרטה אמרינן נדר שהותר מקצתו כו' · וכללא כיילי לן רבוואתין בסדר משנת מרן הב"י בשו"ע דכל היכא שהביא בשו"ע שני דעות וכתב י"א וי"א דעתו לפסוק כי"א בתרא וכמבואר ליודעי דת ודין א"כ הכא נמי אחרי דהביא דעת התוס' באחרונה נראה דדעתו כדעת התוס' · אבל באמת להלכה עיקר כדעת הרמב"ן אחרי דהרא"ש בהלכות והר"ן ורבינו ירוחם הסכימו לדעתו וכן הביא להלכה הטור שם · והכנה"ג ביו"ד שם הביא בשם תשובת הב"י דפסק שם בעצמו כדעת הרמב"ן וכן הביא שם בשם הרבה מהמפרשים ורבנן בתראי שתפסו עיקר כדעת הרמב"ן והכי נקטינן ע"ש ועי' בברכי יוסף שם וכן הלכה ודו"ק · [ועי' בשו"ת הרב המבי"ט ח"א סי' ל"ח ובמהרי"ט נח' יו"ד סי' כ"ו · ובמהרש"ך ח"א סי' ק"ד ובח"ב סי' מ"ה ובריב"ש סי' קל"ה ובחות יאיר בסי' ע"ו ובהשמטות שם · ובדברי ריבות ס"ס קכ"ע ואחרי העיון בזה תדע ותבין ואכמ"ל עוד בזה ודו"ק] :

ועי"ד קנין שבטל מקצתו אי בטל כולו · הנה בב"ב (דף קמ"ג ע"א) אתמר קני את החמור לא קנה קני את ואת החמור רב נחמן אמר קנה מחצה ורב המנונא אמר לא אמר כלום ורב ששת אמר קנה הכל כו' ופי' הרשב"ם דהכי א"ל את וחמור תקנו שניהם הוא מחצה ואתה מחצה לא איכד כאים הלכו בשביל החמור שלא תלאן זה בזה ע"ש · ופסק הרי"ף שם והרמב"ם בפ' כ"ב מה' מכירה ה' י"ב כר"נ דקנה מחצה [ועי' במל"מ שם שכתב דיש להסתפק היכא דהקנה לנולדים ולשאינו נולדים דקיי"ל דקנה מחצה וחזר ואמר לאחר קני את כחד מינייהו אי אמרינן דקאי לנולדים או לא כו' ע"ש ועי' בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' כ"ה ודו"ק] וכן פסק הטור והשו"ע בחו"מ בסי' ר"י סעיף ג' ומה שיש להעיר בדברי הטור ובמה שכתב הט"ז ביו"ד סי' רנ"ח ס"ק ו' כבר העליתי בסוגיא כ"ח ע"ש ותדרשנו לכאן :

והרמ"א בחו"מ בסי' ר"ע סעי' ד' כתב מי שמקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם עם דבר שבא לעולם י"א דדמי לקני את והמור כו' והוא דברי המרדכי בב"ב שם ע"ש · אבל בסי' ר"ג סעי' י' הביא שלשה דיעות חלוקות בזה היכא שהחליף מעות ומטלטלין או מעות וקרקע ביחד · י"א שהואיל וחליפין אין קונין במעות נתבטל כל הקנין וי"א דהכל הקנין קיים וי"א דקיים אגב הקרקע והמטלטלין ובטל אגב המעות והוא דעת המרדכי שהביא בסי' ר"ע · וה"ה באם קנו באיזה דבר המועיל בו קנין עם דבר שאין בו ממש דהוי קנין דברים דגם בזה פליגי ע"ש · ובאמת המרדכי בעצמו הביא לכל הני תלתא חלוקי דיעות בזה דלופין ע"ש :

ובאמת צ"ע טובא דלמה הביא בסי' ר"ג לכל הני תלתא ובסי' ר"ע הביא רק לדעת המרדכי בלבד · וכבר העיר בזה הסמ"ע שם בס"ק י"ט ומתרץ דבריו בטוב טעם ודעת ועי' בביאורי הגר"א שם ס"ק מ"ב מה שהקשה בזה ומיישב ג"כ דברי המרדכי והרמ"א ע"ש היטב · ועי' בנוב"י

חיים

במהדו"ק מסי' כ"ב עד סי' כ"ח שהאריך בזה הרבה ופלפל שם בזה עם אחיו הגאון ז"ל ובמהדו"ת ובח"ס סי' ח' וקצרתי ועי':

ועל דבר הערבות שבטלה מקצתה אי בטלה כולה עי' בטור בסי' ע"ז שכתב דשנים שהם ערבים בשביל א' ופטר המלוה את אחד מהם מהערבות י"א שיכול לגבות כל החוב מערב השני והוא מתשובת הרא"ש כלל ע"ב סי' ט' וכתב הב"י הטעם בזה כי החוב הוא על הלוה · והשעבוד שאם לא יפרע הלוה הוא על הערבים · ואם מחל לא' מהערבים שעבודו נשאר החוב קיים על הלוה והשעבוד על הערב ע"ש וכן כתב בשו"ע שם סעיף ח' ובסי' קל"ב סעיף ו' ע"ש היטב ודו"ק כי קצרתי בזה :

ועל דבר שליחות אי בטל מקצתה בטל כולה · הנה בגיטין (דף ל"ג ע"ב) אתמר אמר לשנים תנו גט לאשתי יכול לבטל זה שלא בפני זה דברי רבי רשב"ג אומר אינו יכול לבטל אלא זה בפני זה ואוקמה רב אשי שם בעידי הולכה ופירש"י דהאי תנו דקאמר הכא לשנים הגט ניתן להם להיות שלוחים ולמוסרו לה דהכא כי קאמר לחד אזיל איהך דלא ידע ומסר לה לפי שאין זה עדות שיהיו שניהם צריכין להיות שם אלא שליחות ולא ידע דבטלה שליחותא דשליחות שבטלה מקצתה בטלה כולה דכי היכי דבטלה להאי בטליה להאי עכ"ל ע"ש :

והרמב"ם בפ"ו מגירושין ה' י"ח כתב שלחו הגט ביד שנים הרי זה יכול לבטל זה שלא בפני זה ואפי' היה י' מבטלו בפני אחד מהם בטל הגט עכ"ל :

והראב"ד השיג עליו בזה וכתב הא לא מהודא שהרי קיי"ל כרבי דאמר עדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה ואימור שליחות נמי להאי הוא דבטיל לאחריני לא בטיל עכ"ל · וכתב הה"מ דרבינו סובר שאפי' למ"ד בעדות שבטלה מקצתה לא בטלה כולה שליחות שבטלה מקצתה בטלה כולה כו' ע"ש :

וראיתי בר"ן בגיטין שם שהביא לכן השגת הראב"ד וכתב ול"נ שהרמב"ם סובר כיון דלא אפסק הלכתא כרבי אלא בשמעתין בפלוגתא דשליחות לא נקטינן כוותיה דלא קיי"ל כרבי לגבי רשב"ג אלא היכא דאתמר הלכך ניהו דבעדות נקטינן דכי בטלה מקצתה לא בטלה כולה בשליחות לא נקטינן דודאי אפשר לאפלוגי בינייהו כיון דהוצרכו רבי ורשב"ג לחלוק בשתים בעדות ובשליחות עכ"ל ע"ש ובאמת זה הוא ג"כ כוונת הה"מ שם · רק הוא ביאר ביותר עפי וקיציב טעמא למילתא ע"ש ועי' בלח"מ ובמשל"מ שהאריכו בדברי הרמב"ם ודו"ק :

והטור והשו"ע באהע"ז בסי' קמ"א סעי' ס"א הביא בתחילה לדעת הראב"ד דבשליחות נמי אם ביטל מקצתם לא נתבטלו כולם ואח"כ הביא ויש מי שאומר דבשליחות אם ביטל אחד מהם נתבטלו כולם והוא דעת רש"י והרמב"ם ועי' בחלקת מחוקק שם · ולפי ההנחה שהונח לן דכל היכא שהביא הב"י בשו"ע י"א וי"א דעתו כדעת האחרונה (והגם שהכא בסתמא כתב ולא בלשון י"א עכ"ז חד דינא אית לכו ועי') א"כ הכי נקטינן להלכה ולמעשה ועי' בביאורי הגר"א שם · ומה שיש לדבר עוד בזה סמכתי על המעיין שיעיין היטב במה שציינתי מלעיל ואחר העיון היטב תבין ותדע הכל על בוריו וכל אחד ואחד מהפרטים האלה יבוא על מקומו בשלום דוק ותשכח :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי ירושלמי פוסקים ושו"ת

פסחים ד' ה' ע"ב ברא"ש שם · ל"א ע"ב ובתוס' ד"ה כדרבי· ובד"ה שקונה · ובri"ף ובבעה"מ ובמלחמות שם · רא"ש שם :

גיטין ל"ז בתוס' ד"ה שאני ורשב"א וראב"ן שם :

קידושין ח' ע"ב ובתוס' ד"ה מנה · משכון· ובראש ור"ן שם וברשב"א וריטב"א שם :

ב"ק ל"ג ע"א בתוס' ד"ה א"ב· שם מ"ט ע"ב ובתוס' ד"ה משכנו· צ' ע"א ובתוס' ד"ה הקדש :

ב"מ פ"ב ע"ב בתוס' ד"ה אימור :

ב"ב קכ"ה ע"ב ברשב"ם ד"ה ואין · קע"ג ע"ב בתוס' ד"ה חסורא :

שבועות מ"ד ע"ב בתוס' ד"ה מאי · רי"ף שם ובבעה"מ ובמלחמות שם האריכו · ר"ן שם פ"ו :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ד מחמץ הלכה ה' ובהשגות ובהה"מ ובלח"מ שם · פ"ה מאישות הלכה י"ד ובהגהת מיימוני שם ובהה"מ ובלח"מ שם הלכה כ"ג שם בהה"מ ובלח"מ שם · פ"ט משכיטה הלכה י"ד ובכ"מ · פ"ו משכירות הלכה א' ובהשגות שם · לח"מ ובל"מ שם · שער המלך פ' ה' מאישות הלכה כ"ג האריך :

הנה בסוגיא זו ראיתי להסתפק בשלשה והוא א] הא דב"ח קונה משכון אי הוא רק להיות דינו כש"ש בזה ופטור מאונסין או נאמר בזה דקונה לגמרי ואם נאנס ונאבד המשכון חייב ונפטר הלוה מלשלם לו · ב) אי הא דקיי"ל בע"ח קונה משכון וחשוב כשלו לענין קדושין ולעבור בבל יראה · אם התנה בפירוש על מנת שלא להתחייב בפשיעה אי חשיבא כשלו להני דברים הנאמרים · או נימא כל שהתנה הוי כש"ח · ג] איך הוא הדין בישראל מעובד כוכבים אם קונה משכון ונקרא מוחזק או לא · ועוד שארי פרטים בזה הצריכים ביאור · לזאת ציינתי מקודם כל המקומות בש"ס ופוסקים המדברים באלה ופה באתי לבאר קצת בזה בעז"ה ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים והוא :

מקור חיים

בבבא מציעא (דף פ"ב ע"א) במתניתין הלוהו על המשכון שומר שכר · ובגמ' שם לימא מתניתין דלא כר"א דתניא המלוה על המשכון ואבד המשכון ישבע ויטול מעותיו דברי ר"א · ר"ע אומר יכול לומר לו כלום הלויתני אלא על המשכון אבד המשכון אבד מעותיך כו' אפילו תימא ר"א כאן שמשכנו בשעת הלואה [קאמר ר"א דאינו אלא כש"ה] כאן שמשכנו שלא בשעת הלואה [כשתבעו מעותיו בב"ד ולא שילם ומשכנו עפ"י ב"ד דהשתא ודאי לגוביינא שקלי] הא אידי ואידי המלוה על המשכון קתני וכו' אלא מחוורתא מתניתין דלא כר"א במאי קמפלגי בדר' יצחק דאר"י מנין לבע"ח שקונה משכון שנאמר ולך תהי' צדקה אם אינו קונה משכון צדקה מנ"ל מכאן לב"ח שקונה משכון · ותסברא אימר דאמר ר"י במשכנו שלא בשעת הלואה [דהא האי קרא במשכון ע"י שליח ב"ד כתיב כו' והשתא ודאי קנה דלגוביינא שקלי · וליכא לדמויי למשכנו בשעת הלואה וכך פלוגתא דר"א המלוה על המשכון קתני] אבל משכון בשעת הלואה מי קאמר אלא משכנו שלא בשעת הלואה כו"ע אית להו דר"י והכא במשכנו בשעת הלואה ובשומר אבידה פליגי כו' ופי' רש"י שם דבע"ח קונה משכון לכל מילי להתחייב באונסין עיי"ש וכן פי' רש"י בפסחים (דף ל"א ע"ב) בהא דאיתא שם וקמפליגי בדר"י דאמר מנין לבע"ח שקונה משכון כו' ופי' רש"י וז"ל קונה המשכון כל ימי הלואה המשכון קנוי לו · ואם נאנס המשכון חייב באונס שאינו עליו לא כש"ח ולא כש"ש שפטורין מאונסין · אלא כולו ברשותו ובשמירתו עומד עיי"ש [והא דכתב רש"י בגיטין (דף ל"ז ע"א דקני) ליה למשכון ואם אבד חייב באחריותו כו' כוונתו נמי אם נעבד באונס עיי"ש היטב] עכ"פ זאת נראה בעליל דרש"י סבר דבע"ח קונה משכון הוא גם להתחייב באונסין וכמבואר :

אבל דעת התוס' אינו כן דבגיטין (דף ל"ז ע"א) שם בד"ה שאני כו' כתבו דצריך לומר דדוקא במשכנו שלא בשעת הלואה מקודשת . דבב"מ (דף פ"ב ע"א) משמע דלא משני הא דר"י להתחייב באונסין אלא כש"ש כו' עיי"ש ועיין בתוס' בקדושין (דף ח' ע"א בד"ה) מנה אין כאן ועיין בתוס' שם ד"ה משכון דאחרים כו' וצ"ע והו"ק :

והרי"ף בב"מ שם ובשבועות ב"פ שבועת הדיינין פסק דבע"ח לא קנה משכון רק להיות כש"ש בין משכנו בשעת הלואתו · ובין שלא בשעת הלואתו · ואם אבד באונס פטור ובשבועות שם הלכה דהכולהו הוי ש"ש מ"ע מאה קעביד דבהכיא הנאה דלא בעי למיתב ריפתא לעניא דקיי"ל כרב יוסף דשומר אבדה כש"ש דמי כו' עיי"ש :

אבל הבעל המאור שם כתב דמחוורתא דפסקא דבמשכנו שלא בשעת הלואתו · אפילו אבד באונס מחייב המלוה בתשלומין דלדידי הוא דאתנס · כי בע"ח קונה משכון כדר"י · ובמשכנו בשעת הלואתו הוי כש"ש כו' :

אך הרמב"ן במלחמות שם כתב איך דחה הדבר שהסכימו עליו כל הגאונים דאע"ג דקנה ליה כדר"י אין כל הנאה שלו · ואדרבה יש ממנו הנאה גדולה להכירו שהוא מחזירו אצלו · ועוד שאינו משתמש בו · ומעותיו של זה בטלות אצלו ולא מצינו שואל שיהא אסור בשאלתו ואע"פ שקנה אותו למקצת דברים שאינן נעשין מטלטלין אצל בניו . כיון שאין כל הנאה שלו · אינו נעשה עליו אלא כש"ש כו' ע"ש שהאריך בזה ועיין בר"ן בב"מ ובשבועות שם ובשלטי הגבורים ודו"ק :

וכן נראה' ממש"כ הרא"ש בקדושין (דף ח') דכתב שם הא דבע"ח קונה משכון פי' ר"ח לא לענין אונסין אלא להיות ש"ש וצריך לדקדק אמאי קנאו להיות עליו ש"ש אי חשוב קנין גמור · באונסין נמי לחייבי ואי לא חשיב קנין אפילו ש"ש נמי לא הוי · ואין לומר דזה הוא שכרו דתפיס לי' אחובו להיות בטוח · דא"כ לא הי' צריכין לדר"י · אלא ממילא הוי ש"ש · מידי דהוי אאומנים דתפיס לי' אאגריה אלא ודאי גבי אומן שייך האי טעמא שיש לו שכר אחר שמשתכר באומנתו ובשביל שבתפיסת הכלי הוא בטוח בשכרו הוי ש"ש אבל הלואה אם לא ילוה לא יצטרך למשכון אלא ודאי היינו שכרו דקני ליה להיות ממונו לקדש בו את האשה ולקנות בו עבדים כו' וכן כתב ר"ח וכו' עיי"ש הרי דס"ל להרא"ש ג"כ כדעת התוס' דפטור מאונסין ועיין בהגהת אשרי שם שהקשה לדברי הרא"ש אהדדי ויש ליישבם ודו"ק :

והרמב"ם בפ"י משכירות ה"א כ' דהמלוה על המשכון בין בשעת הלואה ובין שלא בשעת הלואה · הרי זה שומר שכר לפיכך אם אבד חייב בדמיו · ואם נאנס ישבע שנאנס

טור ושו״ע או״ח סי׳ תמ״א ובט״ז ובמ״א שם :
שו״ע יו״ד סי׳ ק״כ סעי׳ ט׳ ובט״ז סקי״א ובש״ך סקי״ט ובפר״ח שם :
שו״ע חו״מ סי׳ ס״ז סעי׳ י״ב י״ג ובסמ״ע וש״ך שם האריך · פ״ו בש״ך ס״ק ה׳ בד״ה ועוד · רע״ח סעי׳ ז׳ ובסמ״ע וש״ך שם · טור ושו״ע אבן העזר סי׳ כ״ח סעי׳ י״א י״ב · ובחמ״ח ובב״ש שם ובביאורי הגר״א שם · כנה״ג בחו״מ סי׳ ע״ב בהגהות ב״י אות כ״ג · שו״ת מהר״ם מרוטנבורג סי׳ רפ״ח · רדב״ז ח״ד סי׳ קע״ב · מחנה אפרים סי׳ ט׳ מהלכות זכיה · והפקר · רע״א סי׳ כ״ג :

מקור

שנאנס ושלם לו בעל המשכון את דמיו עד פרוטה אחת עכ״ל עיי״ש וכן כתב בפ׳ ה׳ מאישות ה׳ כ״ג ועיין בהמ״מ שם :

והראב״ד שם השיג עליו בזה וכתב אין אנו מודים לו ולדבריו׳ בזה שאם משכנו אחר שלואתו קונה אותו אף לאונסין כר׳ יצחק עכ״ל וכן כתב בתמים דעים בהשגותיו על הרי״ף דאנן לא ס״ל הכי אלא כיון דקיי״ל כר״י קונה לגמרי עיי״ש · והרבה יש לדבר באלה ונלאתי להאריך וקצרתי ודו״ק :

ולהלכה פסק הטור והש״ע בחו״מ סי׳ ע״ב סעי׳ ב׳ בדעת הגאונים דסברי דלא הוי רק כשומר שכר ועיין בש״ך שם ס״ק ט׳ שהאריך שם הרבה ודעתו נוטה ג״כ לדעת רש״י דחייב גם באונסין והביא שם ראיות עצומות לדעת רש״י עיי״ש היטב ועיין בביאורי הגר״א שם ואין עת האסף פה וקצרתי ודו״ק :

ועל דבר אם התנה בפירוש שלא יתחייב בפשיעה אי השיב כשלו לענין דברים השייכים כמו לעבור בב״י ובדומה אי נימא כל שהתנה הוי כש״ח וגריעי׳ מיניה והדבר צריך תלמוד :

והנה אפשר להביא ראי׳ דכל היכא דהתנה בפירוש אינו קונה משכון מהא דאיתא בשבועות (דף מ״ד ע״א) שומר אבידה רבה אמר כש״ח ורב יוסף אמר כש״ש וכו׳ וכתב התוס׳ שם בד״ה שומר אבידה כו׳ דהלכה כרבה דשומר אבידה כשומר חנם והביאו שמה ראיות לזה ולבסוף כתבו וז״ל ולפ״ז הא דאמרינן בפסחים (דף ה׳ ע״ב) גבי חמץ כיון דאלו מיגנב או מיתבד ברשותייכו קאי כדידכו דמי · היינו מיגנב או מיתבד באונס דאי לא מחייב באונסין אפילו חייב באחריות גניבה ואבידה אין זקוק לבער דהאי לאו כשל ישראל בשלוה לעבודת כוכבים על חמצו יאסר בהנאה בלא דר׳ יצחק · ורבנן נמי דמתני׳ פליגי סברי חייב באחריות גניבה ואבידה מדשמואל דקיי״ל כוותי׳ כיון דקיי״ל כרבה אלא והאי כיון דלא מחייב באונסין לא מקרי חמצו כו׳ עיי״ש וקשה דלמה לא יאמרו דהאי דר״י להיכא דאפילו התנה בפירוש נמי לאסור · דאי מדשמואל לא מחייב לבעורי בכעין זה · ורבנן נמי בהכי הוא דפליגי · אלא ודאי דכל כי האי גוונא לא אמרינן בע״ח קונה משכון :

וכן נראה נמי להביא ראי׳ לזה ממה שכתב הרמב״ם בפ״ד מהלכות חמץ ומצה ה׳ ה׳ ישראל שהרהין חמצו אצל א״י אם אמר לו אם לא הבאתי לך מעות מכאן ועד יום פלוני קנה החמץ זה מעכשיו הרי זה לו ברשות עבודת כוכבים ואותו החמץ מותר לאחר הפסח כו׳ וכתב הכ״מ שם ורבינו לא כתב סוף המשנה ישראל שהלוה את העבודת כוכבים על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה והטעם לפי שנראה שהוא פוסק כסתם מתניתין וכר״מ דאמר כן בגמ׳ ודין ישראל מישראל הלכך חייב באחריותו כו׳ וחייב לבערו עכ״ל עיי״ש והשתא אם נאמר דבע״ח קונה משכון · ואפילו התנה בפירוש שאינו חייב באחריותו נמי מחייב · א״כ לא הו״ל לרבינו למיסמך אדינא דחמצו של א״י וקבל עליו הישראל אחריות · כיון דה״מ לענין דינא היכי שהתנה בפירוש שאינו מקבל אחריות אלא ודאי דזה הוא פשיטא דכל היכא שהתנה לא הוי כשלו ואינו קונה ועיין היטב ותראה כי כן הוא :

חיים

ובהחפשי לידע הדבר לאמיתו מצאתי וראיתי בשער המלך בפ׳ ה׳ מאישות ה׳ כ״ג דמסתפק בזה והביא בפשיטות מכל אלה׳ כי בכל היכא שהתנה בפירוש אינו קונה משכון · והביא שמצא מפורש בלחם משנה שבפירוש המשניות בפסחים בפ׳ כ״ש שכתב וז״ל ישראל שהלוה לגוי על חמצו בכל ענין חייב לבער · דישראל מכותי קונה משכון אלא א״כ התנה בפירוש שלא יתחייב באחריותו עכ״ל הרי מבואר להדיא מכל אלה דהיכא דהתנה בפירוש אינו קונה ודו״ק :

שוב הביא שם השער המלך שמסתפק במי שהלוה לראובן על לולב ואתרוג · אי אמרינן כיון דבע״ח קונה משכון השיב כשלו ויוצא בו י״ח וקרינן בי׳ שפיר לכם כי היכא דעובר עליו בב״י והשיב כשלו ויש לדון לכאן ולכאן וצ״ע עכ״ל ועיי״ש עוד מה שהאריך והרבה יש לדבר בכל אלה אך נלאתי להאריך וקצרתי ודו״ק :

אך דעת הטור אינו כן דכתב בא״ח בסי׳ תמ״א וז״ל דישראל שהלוה על חמצו אם משכנו בידו ואמר לו מעכשיו והגיע זמן אפילו אחר הפסח ולא פרעו אסור · אפילו אין האחריות עליו דקני למפרע · אבל אם לא אמר מעכשיו · אעפ״י שמשכנו בידו מותר כו׳ · וכתב הב״י שם דפסק כסיפא דמתניתין דפסחים שם וכמו שכתב הרא״ש דמיירי אפילו בשהרהינו וא״ל מעכשיו, דאי לאו הכי לא קני׳ לי׳ ישראל דקיי״ל כת״ק דר״מ דישראל לא קני׳ משכון כו׳ עיי״ש וכן פסק הב״י בשו״ע שם · ועיין בט״ז ובמג״א שם · וכן כתב הטור והמחבר בשו״ע יו״ד סי׳ ק״כ סעי׳ ט׳ דאע״ג דישראל לא קנו משכון מ״מ צריך טבילה, משום דילמא ישתקע בידו והוי כשלו עיי״ש וכן כתב הרמ״א בסי׳ רע״ח סעי׳ ז׳ דבמלוה על המשכון בכור נוטל פי שנים · דיש אומרים דוקא במשכון של ישראל · אבל במשכון אחר לא מקרי מוחזק אלא א״כ חלוט לו המשכון עיי״ש · ועיין בש״ך שם שחולק ע״ז והוא הצדק עיי״ש וכן כתב הרמ״א באבהע״ז בסי׳ כ״ח סעי׳ י״ב היכא דהי׳ לו משכון וקידש בו האשה דמקודשת לפי שבע״ח יש לו קנין בגופו של משכון · דכל זה במשכון שיש לו מישראל וכתב החלקת מחוקק שם דהטעם דאינו קונה משכון דלא שייך בזה קרא דלך תהי׳ צדקה דמינה ילפי׳ דבע״ח קונה משכון עיי״ש ועיין בב״ש שם · ומה שיש לדבר בה אין כאן מקומה וקצרתי :

שוב ראיתי בשו״ת מהרי״ט לאהלין סי׳ י״ב שכתב לפי מאי שמחלק הגמ׳ בין משכנו בשעת הלואה להיכא שמשכנו שלא בשעת הלואה · כל היכא שקיבל המשכון אחר הלואה מיקרי שלא בשעת הלואתו ומחוייב בגניבה ואבידה לדעת הרי״ף והרמב״ם · ולדעת החולקין הוא רש״י ואינך פוסקים חייב אף באונסין ע״ש :

והמשנה למלך בפ״י מה׳ שכירות ה׳ י״א הביאו והולך עליו וכתב דטעה בזה שהוא סבר דכל משכון שהוא אחר הלואה אף ברצון הלוה מקרי משכנו שלא בשעת הלואה להתחייב באונסין לדעת הסוברין דשלא בשעת הלואה חייב באונסין · וזה אינו אלא במשכון שממשכנין שלא בשעת הלואה ע״י ב״ד שאז מוזהר המלוה להחזיר כסות יום ביום וכסות לילה בלילה · ושם הוא דאמר ר״י בע״ח קונה וחייב באונסין לדעת הסוברין דחייב באונסין · אבל במשכון שבא מיד הלוה למלוה ברצונו הוי בשעת הלואה אפילו אחר

כמה

מקור חיים

כמה ימים · ולכו"ע אינו חייב אלא כש"ש וכתב דדברים ברורים הם עיי"ש :

ואחר שעיון גלפע"ד דדברי המשנה למלך ל"ע טובא · דהר"ן בריש פ' שבועת העדות כתב וז"ל ולפי דעתי יפה אומר הר"י הלוי ז"ל ואלו שדחו ראייתו לא ירדו לסוף דעתו · כיון דקיי"ל דמלוה אינו קונה כמכר כדאמרינן בקדושין (דף מ"ז) גבי ושוין במכר שזה קנאו. ואם מלוה להוצאה ניתנה במה קנאו · נמצא שמשכון זה אינה נקנה בהוצאה מלוה . דכי אמרינן דבע"ה קונה משכון ה"מ במשכנו בשעת הלואתו משום דקני לי' מעותיו וכדמוכח בגיטין (דף ל"ז) גבי המלוה על המשכון דאינו משמע משום דקני לי' מהר"י . אלמא דבע"ח קונה משכון אפילו משכנו בשעת הלואתו . וטעמא דמילתא מפני שמעותיו קונות לו משכון ואי נמי בשמשכנו שלא בשעת הלואתו קני לי' משום דשעבודיה דבי דינא אתא לידיה וגזה"כ הוא דקני לי' כדר"י · דהרי הוא כאלו הגביהו לו ב"ד · ומשו"ה אמרינן בב"מ (דף ק"ד ע"א) דאם מת אינו נעשה מטלטלין אצל בניו · אבל כשנתן לו למלוה משכון שלא בשעת הלואה . כיון שמלוה אינו קונה כמכר במה קנאו מלוה למשכון · שמא תאמר אעפ"י שמלוה אינו קונה לו קנאו במשיכה לשעבודו · שהפש שאלו הקנהו לוה למלוה לגמרי ניקנה במשיכה · כך כשהקנהו לו בתורת משכון משיכה קונה לו זו היא שלמד הר"י ז"ל מהא דקדושין שאין המטלטלין ניקנים במשיכה למשכון בעלמא כיון שאין כח במעות הראשונים לקנות כו' עיי"ש הרי להדיא דס"ל להר"ן לדבר פשוט · דכל היכא שנתן הלוה להמלוה המשכון שלא בשעת הלואה אינו קונה למשכון כל עיקר ולא מיקרי שעת הלואה במה שנתן לו הלוה מרלינו · וזאת סיפך מדברי המשנה למלך ול"ע ואין לומר דכוונת הר"ן במה דאמר דאינה קונה להתחייב באונסין . אבל שומר שכר הוי להתחייב בגניבה ואבידה מטעם דעוסק במצוה הוי . דאחרי כעיון בב"מ דף פ"ב ע"א בתוס' ד"ה במלוה כו' ובדברי הר"ן שם ותראה בעליל כי לא כן הוא . רק אם משכנו בשעת הלואתו הוי שומר שכר מטעם פרוטה דר"י ואף אחר זמן כל ימי משך זמן המשכון אבל היכא שנתן לו הלוה להמשכון לאחר זמן ובעת ההלואה הלוה לו בלא משכון . בזה גם שומר שכר לא הוי עיי"ש ותראה כי כן בעז"ה . ודברי המל"מ צע"ג ועיין והרבה יש לדבר עוד באלה ואין עת האסף פה וסמכתי על המעיין במה שציינתי מלעיל וקצרתי דוק והשכח :

סליק בעז"ה סוגיא ל ה מאות ב' :

סוגיא ל"ו בל תוסיף

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

ברכות כ"א ע"א ברשב"א ד"ה הא כו' :
ערובין צ"ו ע"א ברש"י ד"ה ובתוס' ד"ה מיכל · ק' ע"א :
פסחים ק"ח ע"א ברשב"ם ד"ה בין :
ר"ה י"ז ע"א ובתוס' ד"ה ותוקעים · כ"ה ע"ב ברש"י ותוס' ד"ה מנא וברשב"א בחידושיו שם ל"ג ע"א ובמהרש"א שם ד"ה האנשים ובפנ"י שם האריך :
סוכה ל"א ע"ב וברש"י ד"ה אלא · ובתוס' ד"ה הואיל ובריטב"א שם · ל"ד ע"ב בתוס' ד"ה ערבי ובהרא"ש שם · ל"ו ע"ב ברש"י ד"ה ואם · שם ל"ז ברש"י ד"ה בשינו תוי"ט שם בפ"ב משנה ו' :
חגיגה ז' ע"ב ובתוס' ד"ה ר' יוחנן ח' ע"ב בתוס' ד"ה הוה :
סנהדרין פ"ח ע"ב ובתוס' ד"ה אי · ובר"ן בחידושיו שם
מכות ט' ע"א ברש"י ד"ה ולא :
זבחים פ' ע"א ובתוס' ד"ה בל תוסיף · פ"א ע"א בתוס' ד"ה תנאי :
מנחות ל"ח ע"א ובתוס' ד"ה התכלת · מ' ע"ב ובתוס' ד"ה מאי · רא"ש בה"ק בה' ציצית · ירושלמי פסחים פ"נ ה' ג' · מרדכי בסוכה פ"ד מש"כ בשם ראבי"ה · מרדכי בפ"ק דמגילה · ראש יוסף בחולין ק"י · ר"ן בפ"ד במגילה · טורי אבן בר"ה דף ט"ז ד"ה ותוקעין · ספרי בפ' ראה פיסקא פ"ב · ביאורי הגר"א בחומש פ' ראה י"ג בכתב הקבלה פ' ואתחנן על הך קרא דלא תוסיפו ובפ' ראה פ' י"ג · מזרחי על התוס' בפ' ואתחנן :

הנה בסוגיא זו ראיתי להסתפק בארבעה דברים ואלההן · א] הא דקיי"ל דאסור להוסיף על מצות והוא מבואר בתורתנו הקדושה (דברים ד') לא תוסיפו על הדבר כו' · אי הוא רק בהוספה בגוף המצוה כגון שהוסיף חמש ציצית או חמשה פרשיות בתפילין · חמשה מינין בלולב · ארבע ברכות בברכת כהנים וכדומה · אבל היכא שעשה המצוה כתיקונה וכופלה רק משום הידור אין בה איסור בל תוסיף או לא שנא · ב] היכא דהוסיף במנין החוטין של ציצית כגון שהטיל בהציצית יותר מסמניגם · או נתן כמה פרשיות בתפילין בבית אחד וכדומה · אי עובר גם על זה על בל תוסיף או לא · ג] אי הא דקיי"ל דאסור להוסיף הוא רק היכא שהאדם הוסיף מדעת עצמו כגון כהן שמוסיף ברכה משלו אי נמי הישן בשמיני בסוכה ומתכוין לשם מצוה וכדומה · אבל במה שעמדו חכמים ותקנו לצורך אין כאן בל תוסיף משום דכבר נאמר ע"פ התורה אשר יורוך או לא שנא · ד] אי הא דבל תוסיף לא נאמר רק במצות עשה אבל לא בלא תעשה כגון שאמר דבשר עוף אסור נמי מן התורה וכדומה · או גם בל"ת נאמר הא דלא תוסיפו ואחרי כי כל אלה נוגע להלכה ולמעשה והדברים מפוזר ומפורד בכמה מקומות בש"ס ופוסקים וצריכין ביאור · לכן ציינתי בתחילה כל המקומות המדברים באלה מלעיל · ופה באתי לבאר את כל אלה בדרך קצרה רק שמין מנהו ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה וזה הוא :

בספרי פ' ראה פיסקא פ"ב איתא לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם היום ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום · מכאן אמרו הניתנים במתנה אחת שנתערבו בניתנים במתנות ארבע ינתנו

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

עיין בהקדמה להרמב"ם בזרעים • רמב"ם בהלכות תפלה הלכה י"ב • פ"א מציצית הלכה ט"ו • ובראב"ד ובכ"מ שם • פ"ז מלולב הלכה ה' • ז'• ובראב"ד שם ובהה"מ • ובכ"מ ולח"מ שם האריכו • פ"ב ממסרים הלכה ט' ובהראב"ד שם • פ"ד ה' ג' ובראב"ד וכ"מ ולח"מ :

טור או"ח סי' י"א מש"כ בשם בעל העיטור • ובסי' ל"ד שם :

שו"ע או"ח סי' י' בט"ז סק"ט • ל"א ס"ק א' • ב'• ובמ"א שם • ל"ד סעי' ב' • ובט"ז ס"ק ב'• ובמג"א ס"ק נ'• קכ"ח סעי' כ"ו• ובמג"א ס"ק מ'• קל"ז במג"א ס"ק ז'• ש"א ס"ק נ"ד • תע"ב סעי' ז" ובט"ז סק"ה ומג"א ס"ק ז'• תע"ז סעי' ב' ובט"ז סק"ג • תרנ"א סעי' י"ד : ובט"ז ומג"א שם • ובא"ר שם • תרס"ד סעי' ז' ובט"ז ס"ק ד'• פמ"ג באו"ח בפתיחה הכוללת ח"ר אות ל"ד • סמ"ק בסי' קע"ז • שו"ת הרשב"א ח"א סי' ע"ה • תס"ת תקל"ה • ס"א • תשב"ח • רדב"ז ח"נ סי' תע"ח • פמ"א ח' ב' סי' ט' : שאגת אריה סי' ק"ה ובק"א שם סי' ס"ג : חתם סופר חלק או"ח סי' ק"ב • קס"ז : שאילות שמואל סי' ה' ובכללים שם : מעין החכמה ע"פ א"ב אות נ'• ארעא דרבנן אות א' סי' ס"נ• יד מלאכי ח"ר אות ק"ז • ארצות החיים בהלכות ציצית סי' ו' בא"י ס"ק נ' ובסי' י"א • בא"י ס"ק י"ד האריך :

מקור חיים

ינתנו במתנה אחת . ד"א לא תוסיף עליו מנין שאין מוסיפין לא על הלולב ולא על כלילת ת"ל ולא תוסיף עליו • ומנין שאין פוחתין מהם ת"ל ולא תגרעו ממנו • ומנין שאם פתח לברך ברכת כהנים שלא יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם וגו' ת"ל הדבר אפילו דבר לא תוסף עליו [כיינו אפילו דבר פי' אפילו דבור לא תוסיף עליו והיינו ברכת כהנים] עכ"ל וכן רש"י בחומש בפ' ואתחנן כתב לא תוסיפו כגון חמש פרשיות בתפילין • חמשת מינין בלולב • וה' ציצית וכן לא תגרעו עכ"ל ובפ' ראה פ' י"ג הוסיף רש"י גם לנהא דארבע ברכות לברכת כהנים עיי"ש ודברי רש"י אלה הם דברי הספרי כמבואר :

והנה לכאורה סי' נראה להביא ראי' מדברי הספרי הלזה לדעת הראב"ד דפ"ב מהלכות ממרים דפליגי שם הרמב"ם והראב"ד אי הך דהאיסור בל תוסיף נאמר גם בלא תעשה • או רק במצות עשה • דהרמב"ם שם כתב דגם במצות ל"ת נאמר הך איסור דבל תוסיף • כגון אם אמר דבשר עוף בחלב הוא איסור דאורייתא ובדומה והראב"ד שם השיג עליו וכתב ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצות עשה כמו לולב תפילין וציצית וכיוצא בהן כו' עיי"ש ומדנקט הספרי הנך מצות עשה ש"מ דסבר דדוקא במצות עשה שייך בל תוסיף ובל תגרעו אבל לא במצות לא תעשה ועיין :

אבל באמת כד דייקינן בפשטא דהקרא נראה בעליל כדעת הרמב"ם והוא דבפ' ואתחנן כתיב לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם היום ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלהיכם כו' • ובפ' ראה כתיב את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו • ויש לדקדק בדברי הכתובים האלה • א] דלמה כפלי התורה"ק בכך דל"ת במקום שנים • ב] בפ' ואתחנן כתיב לא תוסיפו כו' ולא תגרעו הכל בלשון רבים ובפ' ראה כתיב לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו בלשון יחיד • ג] בפ' ואתחנן כתיב לשמור את מצות ה' אחר הלאוי דל"ת ולא תגרעו ובפ' ראה כתיב אותו תשמרו לעשות קודם הך דלא תוסיף ולא תגרע אבל באמת אחרי העיון הכל ניחא בעז"ה . והוא .

דהרמב"ם בפ' ב' ממריס הלכה ב' שם כתב הואיל ויש לב"ד לגזור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות • וכן יש לבן להתיר איסורי תורה לפי שעה • מהו זה שהזהירה התורה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו שלא לכוסיף על דברי תורה לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם שהוא מן התורה • בין בתורה שבכתב בין בתורה שבע"פ כו' והראב"ד שם כתב עליו שכל אלה ישא רוח שכל דבר שגזרוהו עליו והסכימו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום בל תוסיף אף שקבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה • ולא תמצא איסור מוסף אלא בהיסור עשה כו' עיי"ש ומה שיש להדר במחלוקת הלזה עיין בכ"מ ובלח"מ שם :

עכ"פ נראה דדעת הרמב"ם דגם עליהם נאמר דלא תוסיפו ולא תגרעו • וגם במצות עשה ול"ת נאמר הך דב"ת ובל תגרע והמקרא מסייע להרמב"ם • כי בתחילה אמר ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים אשר אנוכי מלמד אתכם לעשות למען תחי' היינו שניתן רשות לב"ד הגדול ללמוד אתכם איך לעשות והם עמודי ההוראה אשר מהם יוצא חוק ומשפט ועליכן אמרה התורה עפ"י התורה אשר יורוך • והוה אמינא שיש להם רשות להוסיף ולגרוע על דברי התורה • ע"ז בא האזהרה עליהם לא תוסיפו ולא תגרעו שלא ילמדו רק כפי המקובל ואין להם כח ורשות להוסיף ולא לגרוע על מנין התרי"ג מצות שצונו התורה ית"ש • ובפ' ראה בא להורות לנו שגם בעצם המצוה גופה אסור להוסיף יותר מכפי הכתוב בהתורה היינו חמשה טוטפות ה' ציצית ה' מינין בלולב ובדומה • גם דקדק הכתוב בפ' ואתחנן לכתוב לשמור אחר הלווי דלא תגרע וסמוך לו להורות לן לשון שמירה ללא תגרעו משום דכל מקום שנאמר פן ואל אינו אלא ל"ת ולפיכך סמך הך דשמירה ללא תגרעו • ובפ' ראה סמך לשון שמירה להך דלא תוסיפו להורות לן דב"ת ולא תגרע שייך נמי במצות ל"ת והוא ברור בעז"ה כוונת הכתובים האלה ומצא מזה סובא בס' מעיין החכמה ובהכ"ק עיי"ש :

ואחרי הציון מצאתי וראיתי בביאורי הגר"א בחומש בפ' ראה וז"ל שם את כל הדבר וגו' תשמרו לעשות לא תוסיף פי' להוסיף על גופא דמצוה כמו על לולב וציצית • לא יפחות מד' מינין ולא יוסיף עליהם מכהן אמרו לא יוסיף מתנה אחת על מתן ארבע ולא על מתן א'• את כל הדבר שלא יוסיף כהן אפילו דיבור א' על ברכת כהנים [והוא כדברי הספרי שם] ובפ' ואתחנן אמר לא תוסיפו על הדבר ולא תגרעו ממנו דרשו שלא יוסיפו על תרי"ג מצות • כי בתחילה אמר שמע אל החוקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות • ועל זה אמר לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם לעשות • ובפ' ראה אמר את כל הדבר דרשו רבותינו שבאותה מצוה גופא לא הוסיף ולא תגרע עכ"ל ואף דלא דיבר כלל בהך דהאזהרה לב"ד הוא אבל מפשטא דקרא דנקט בלשון רבים נראה בעליל דהאזהרה לב"ד הוא והמבואר ועיין בהכ"ק שם ודו"ק :

אך לפי האמור צ"ע הא דקאמר הגמרא בר"ה (דף כ"ח ע"ב) מנין לכהן בעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי כגון ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ת"ל לא תוסיפו על הדבר כו' והוא מהך הקרא דפ' ואתחנן • ולפי האמור הלא לא ילפינן הוספה בגוף המצוה רק מהך קרא דפ' ראה • והך קרא דפ' ואתחנן יורה לן דהאסור לב"ד להוסיף מצוה או לגרוע ממנין המצות ולא איירי כלל בהוספה בגוף המצוה

וכמבואר להדיא בספרי דמהך קרא דפ' ראה קדרש שלא יוסיף כהן אפילו דיבור אחד וכמש"כ לעיל ול"ע ובאמת כן מבואר בספר היראים לר"א ממיץ סי' נ"ב שתפס לעיקר דרשת הספרי והובא דבריו ג"כ בכתב הקבלה עיי"ש ואין להאריך ודו"ק :

והנה מדברי רש"י אלה נראה דבחמש פרשיות בתפילין ובחמש ציצית ובחמשת מינין בלולב עוברין בבל תוסיף· והוא כדרשת הספרי ול"ע דהלא בסוכה (דף ל"א ע"ב· ובדף ל"ו ע"א) פליגי ר' יהודה ורבנן דלר' יהודה לולב צריך אגד· ורבנן פליגי ואמרי דא"צ אגד והלכה כרבנן דא"צ אגד עיי"ש :

ובסנהדרין (דף פ"ח ע"ב) חומר בדברי סופרים מדברי תורה· האומר אין תפילין כדי לעבור על דברי תורה פטור· חמשה טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב ובגמ' אמר ר"א אר"א אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים· ויש בו להוסיף· ואם הוסיף גורע· ואין לנו אלא תפילין אליבי' דר' יהודה [דר"מ סבר דזקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת· ור"י סבר על דבר שעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס דכתיב ע"פ התורה אשר יורוך· עד דאיכא תורה ויורוך· ואם הוסיף המשה או יותר גורע דקא עבר על בל תוסיף ולא עביד מצוה] והאיכא לולב שעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס כו' מאי ס"ל אי אין צריך אגד האי לחודיה קאי [ואין זה גורע] ואי צריך אגד גרוע ועומד הוא [דמתחילתו עשה שלא כהוגן שאגד שם תוספת מצוה ואכן בעינן גורע דהשתא הוי' מתחילתו כשר ופוסל בתוספתו] והאיכא ציצית דעיקרו ד"ת ופירושו מד"ס כו' בציצית מאי ס"ל אי ס"ל קשר עליון לאו דאורייתא האי לחודא קאי [כיון שלא נקשר אינו חיבור עם השאר והראוי למצוה הוא כמצוה והעודף כמי שאינו] אי קשר עליון דאורייתא גרוע ועומד· אי הכי תפילין נמי אי עביד ד' בתי ואייתי אחריתא ואנח גבייהו האי לחודי' קאי ואי עביד ה' בתי גרוע ועומד· שאמר ר' זירא בית חיצון שאינו רואה את האויר פסול [כגון שהוסיף בית חמישי בצדו או דבר אחר עכ"ל הגמ' ומש"כ רש"י שם על הא דפריך הגמ' אי ס"ל קשר עליון לאו דאורייתא· אלא הלכה למשה מסיני· דבריו צ"ע טובא שהלא במנחות (דף ל"ט ע"א) אמר רבה ש"מ קשר עליון דאורייתא כו' ופי' רש"י קשר עליון היינו כמי שהוא קשר למטה הלכה למשה מסיני כלומר קשר אחד בציצית מיהא דאורייתא כו' עיי"ש הרי דסתר א"ע בזה· ועוד וכי אפשר לומר דמאי דקאמרי קשר עליון לאו דאורייתא כוונתם בזה על הלמ"מ כדפי' רש"י וכי הלכה למ"מ לאו דאורייתא· ועיין במהרש"ל שם שכתב ס"א זה אינו ודו"ק במנחות ואפשר דקמכוין לזה עיי"ש ואכמ"ל בזה ודו"ק :

והעתקתי לך כל הסוגיא כי נצרך לענייננו כמבואר הרי נראה מזה דלמ"ד צריך אגד עובר בבל תוסיף רק בזקן ממרא הוא דפטור מטעם דגרוע ועומד ולמ"ד אין צריך אגד אינו עובר בבל תוסיף. משום דהאי לחודיה קאי. והשתא דאנן קיי"ל כרבנן דא"צ אגד· דאע"ג דאגדינהו לרבנן משום זה אלי ואנוהו· אפילו הכי אמרינן האי לחודי' קאיוהאי לחודי' קאי· ולית בי' משום בל תוסיף וכן פי' רש"י בסוכה ובסנהדרין שם· וא"כ האיך כתב רש"י בחומש גם לגבי דהמשת המינין שבלולב· והגם שבספרי איתא כן מ"מ לאו הלכתא ניהו· דאנן קיי"ל כרבנן דאין צריך אגד וכמבואר ועיין :

אך ראיתי במזרחי על התורה בפ' ואתחנן שהעיר בזה וכתב דהיכא דמוסיף דבר אחד שאינו ממינו· כגון יוסף ה' עליכם על יברכך כו' והאי אית בי' משום בל תוסיף· ומזה הטעם אין להוסיף בלולב שלא במינו אע"ג דאינו צריך אגד והאי לחודי' קאי· דמכיון דזמני' הוא הו"ל כברכת יוסף ה' עליכם· אבל במינו אע"ג דזמנו הוא לית בי' משום בל תוסיף· אלא הוה כעשיית המצוה פעמים והא דאמרינן בסוכה (דף ל"ו) אין אוגדין את הלולב אלא במינו דברי ר' יהודה וקאמר תלמודא דטעמי' דר"י משום דקסבר לולב צריך אגד· דמשמע דלרבנן דפליגי ואמרי שאין אוגדין את הלולב אלא משום זה אלי ואנוהו אוגדין אותו אפילו שלא במינו אע"ג דזמנו הוא· ל"ק דכיון שאינו מכוין בו אלא לאגד בעלמא· ולא לשום מצוה לית לן בה כו'· והא דסנהדרין דקאמר בתפילין האי לחודי' קאי כו'· והתם אע"ג דבזמנו ושלא במינו הוא לית בי' משום בל תוסיף· כיון דלא אגידי ל"ק דהתם בזקן ממרא בחיוב מיתה קמיירי ולא חייב בלא אגידי· אבל בעלמא אית בי' משום בל תוסיף ולפי זה דברי הספרי אליבי' דכו"ע מלי איירי· ושפיר כתב רש"י דגם בחמשת מינין שבלולב עובר בב"ת דכיון דזמנו הוא· ומוסיף דבר אחר הוי דומיא דברכת יוסף ה' עליכם דלכו"ע אית בי' איסור ב"ת· אע"ג דלא אגידי בי'· משום דזמנה ותוספת דבר אחר הוא ועיין ודו"ק :

ועכ"פ מבואר מכל אלה דב"ת ובל תגרע איכא בין במצות עשה ובין במצות ל"ת ובדעת הרמב"ם בזה ועיין היטב בזה ותראה כי כן הוא בעז"ה· והרבה יש לדבר עוד בזה וקצרתי ודו"ק :

ועוד אם עושה המצוה וכופלה כגון שנוטל הלולב כמה פעמים ביום או תוקע וחוזר ותוקע וכדומה אם עושה אותה משום מצוה או עושה דבר משום ספק שמא לא יצא בראשונה· אי שייך בזה ב"ת או לא· הנה בר"ה (דף ט"ז) א"ר י' למה תוקעין בר"ה כו' אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן· והקשה בתוס' שם תימה הא קעבר משום בל תוסיף כו' וי"ל דאין שייך ב"ת בעשיית מצוה אחת ב' פעמים כגון כהן אם מברך וחוזר ומברך אותו לצבור עצמו או נוטל לולב וחוזר ונוטל· וכן תוקע וחוזר ותוקע וגבי מתנות בכור נמי אם נותן בקרן אחד ב' פעמים אין זה בל תוסיף עכ"ל וכן הוא מבואר בדבריהם בתוס' שם בדף כ"ח ע"ב בד"ה ומנא תימרא כו' ע"ש· וכן כתב הריטב"א בסוכה (דף ל"א) וז"ל ומה שתוקעין יותר מתשע תקיעות אע"ג דכל תקיעה בפני עצמה כו' כיון שאין עושין משום תוספת אלא משום ספק שמא לא יצא בראשונות אין כאן בל תוסיף· אבל אם בא לתקוע ד' סימנין כדי לעשות ד' תרועות שאמרה תורה הרי הוא ב"ת· אלא דאכתי קשיא למה חוזרין ותוקעין הא כבר יצאו י"ח· וי"ל דליכא ב"ת אלא במוסיף חלק אחד במצוה שמוסיף במניינא· או בשיעורה שנתנה תורה והקפידה בו בין למטה בין למעלה וכו'· אבל כשחוזר וכופלה ככה מפני הידור וכדי לערבב אין בזה ב"ת אא"כ הקפיד הכתוב בפירוש שלא לכפול· א"נ כל שהוא בתקנת חז"ל אין בו בבל תוסיף תדע שהרי ישנים בשמיני בסוכה עפ"י חז"ל עכ"ל :

וע"פ דברי אלה אפשר לומר דמשו"ה לא תקנו חז"ל לקרות המגילה מספיקא דילמא משום דולא יעבור כתיב· ואחרי דהקפיד הכתוב לקרות בזמנו דוקא שוב אם הוסיף עוד יום על יום· והשתא דבקיאין אנו בקביעא דירחי שפיר הוי באיסור בל תוסיף כמבואר בהריטב"א הנ"ל ודו"ק :

ואחר העיון מצאתי וראיתי במרדכי בפ"ק דמגילה דכתב שם וז"ל ומה שלא נהגו לקרות המגילה בי"ד ובט"ו מספק בזמן הזה כדעבדינן ביו"ט· י"ל משום דדילמא

מקור חיים

י"ד נקבע בזמנו ואיכא בע"ו משום ולא יעבור ואעפ"י שקראו היכא איסורא בעלמא משום ב"ת עיי"ש ועיין גם מש"כ בפ"ד בסוכה ודו"ק :

וכ"כ הרשב"א בחידושיו בר"ה וז"ל למה תוקעין כשהן יושבין וכו' הא איכא ב"ת· ל"ק דלא אמרו ב"ת אלא מה שהוא מוסיף מדעת עצמו כגון כהן שמוסיף בברכה· א"כ ישן בשמיני בסוכה שמתכוין למצוה· אבל מה שעשו חכמים ותיקנו לצורך אין כאן ב"ת דהבר נאמר ע"פ התורה אשר יורוך· ותדע לך דהא שמיני של סוכה בזמן הזה מצוה של דבריהן ואוכלין וישנים בה לשם מצוה ואע"ג דבקיאינן בקביעא דירחא· וה"ה בבל תגרע לצורך כגון יו"ט של ר"ה שחל בשבת אע"ג דאמרה תורה תקעו גזרו שלא לתקוע וכל זה לצורך וה"נ לצורך ראוי לתקוע ולחזור ולתקוע כדי לערבב ומצוה לשמור דברי חכמים מלא תסור עכ"ל הרי מבואר דגם הוא סבר דהכופל המצוה או עשה עפ"י תיקון חז"ל אין כאן בל תוסיף ודו"ק ועיין בטורי אבן בר"ה (דף י"ו) בד"ה ותוקעין כו' שדהה דברי הרשב"א בשתי ידים ועיין בקונטרס אחרון בשאגת ארי' בסי' מ"ג ואין כאן מקום להאריך באלה וקצרתי והו"ק :

שוב ראיתי בשו"ת הרדב"ז בחלק ג' בסי' תע"ח וז"ל דע שכל מצוה שעשה אותה וכופלה אין בזה משום ב"ת כגון נטילת לולב נוטל כמה פעמים שירצה· וכן תקיעת שופר חוזר ותוקע וכן ברכת כהנים מברך וחוזר ומברך וכדומה· אבל המוסיף בגוף המצוה כמו המש ציצית חמשה פרשיות בתפילין וכדומה כיון שהוא מוסיף דבר חדש בהמצוה הרי זה בבל תוסיף· ובזה מבואר כי כל המצות יש להם ולמספרם סוד נעלם והמוסיף או הגורע בהם מבטל ומבלבל כוונת האלקית. אבל אם כופל המצוה אין לחוש ומכאן תבין· כי כל מצוה שאין מניינה מפורש בתורה אין עובר משום ב"ת כגון הדס וערבה· ואפילו לולב נמי יש לומר דכפת כתיב חסר וא"ו ואין כאן אלא אחד· ואע"ג דדרשינן וענף עץ עבות לשלשה הדסים אין מנין זה מבואר ממש· ושמור כלל זה שאם מוסיף במצוה עצמה ממש"כ בתורה בהדיא הרי זה בבל תוסיף כו'· וסוף דבריו כללא דמלתא כל מצוה שמוסיף על מספרה או מספר ימיה הוי בב"ת לכו"ע [ומש"כ דגם במוסיף במספר הימים נמי שייך בב"ת ל"ע דרש"י בר"ה (דף כ"ה ע"א) כתב בהיפך דבתוספת יום על ימים או שעה על שעה אין זה מוסיף עיי"ש· אך בעירובין (דף צ"ו ע"א) משמע דאיכא שמוסיף יום השבת על ימות החול במצות תפילין עובר בב"ת ביום על ימים עיי"ש· וכן הוא העיקר ואהרי בעיון היטב תראה· כי דברי רש"י בר"ה נכונים המה· ועיין בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ס"א· ובמג"א סי' ל"א ס"ק והו"ק] וכן כל מי שמורה להוסיף על היסור תורה לומר בשם מה"ת· וכן כל מי שמוסיף על עצמו מצוה שאינה כתובה בתורה שלא בדרך נדר וכייג· אלא באמרו שמצוה זו מן התורה וזה הוא ג"כ בכלל ב"ת· שהרי תרי"ג מצות נאמרו למשה מסיני עיי"ש היטב כי זה הוא מבוא ועיקר לסוגיא זו וע"פ דברי אלה אפשר לייחב כמה דברים הנ"ע בסוגיא זו· וגם מזה ראי' לאה שכתבנו לעיל וקצרתי והו"ק :

אך כל דבריו לא נאמר אלא לשיטת הרמב"ם דסובר דהאסור להוסיף על דברי תורה באומר שהוא עיקר מה"ת כמו בשר עוף בחלב וכדומה וכמבואר בדברי הרמב"ם בפ"ב ה"ט מה' ממרים באורך עיי"ש· אבל לשיטת הראב"ד הינו כן דסבר דים בידם להוסיף על דברי תורה אם עבו למשמרת וכו' וכמו שהבאתי לעיל בדברינו· ואפשר דזה ג"כ כוונת הרדב"ז במה שנרמז בדבריו בקיצור לשיטת הרמב"ם כו' עיי"ש היטב והו"ק :

אך זאת צריכין לדעת אי מוסיף בגוף המצוה כגון אם נתן כמה חוטין בציצית יותר מכפי מניינם המבואר או נתן כמה פרשיות בתפילין בבית אחד וכדומה אם עובר בבל תוסיף על זה או לא והדבר צריך תלמוד :

והנה ממה דמבואר בהך סוגיא דסנהדרין שהבאתי לעיל נראה דגם בתוספת מנין החוטין וכדומה נמי שייך בב"ת דפריך הגמ' שם והאיכא ציצית דעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ופי' רש"י ופירושו מד"ס ד' חוטין דילפינן גדיל ב' גדילים ד' כו' הרי בעליל בהוסיף במנין החוטין נמי עובר בב"ת ע"ש [ועי' ברש"י במנחות (דף מ"א ע"ב) גבי טלית שכולה תכלת דנאמר שם בגמ' כאן בטלית בת ה' חוטין כו' ופי' רש"י שאין כאן ב"ת כיון שכל השמונה בכרך אחד ע"ש· הרי נראה מזה בהיפוך דבהוסיף חוטין להחוטין במניינם ליכא משום בל תוסיף וצ"ע עי' מש"כ הב"י בא"ח בסי' י"א ע"ש ודו"ק] וכן נראה נמי מהא דפריך הגמ' במנחות (דף מ' ע"ב) ומי אמרינן תעשה ולא מן העשוי כו' דבהוסיף חוט על חוטין יש בו משום בל תוסיף ועי' בהגר"א בא"ח סי' י"א ס"ק ל"ט] וכן נראה מדברי התוס' במנחות (דף ל"ח ע"א) בד"ה התכלת דכתבו דאי עביד תכלת ולבן בין שניהם ד' חוטין גדילים קרינן ביה ואי עביד מכל חד וחד גדילין כגון ד' חוטין לבן וד' חוטין תכלת גדילים נמי קרינן ביה ולא מוסיף הוא· אבל אי רמי טפי מתמניא הוי מוסיף ובהכי מיירי הך דסנהדרין ע"ש· הרי דפשיטא להו דבמוסיף חוטין על מניינם הוי בל תוסיף· ועפ"ז הקשו בר"ה (דף כ"ח ע"ב) ומנא תימרא כו' דוקן בהדס וערבה שבלולב אפי' נותן כמה הדסים וכמה ערבות בלולב אין זה ב"ת אפי' למ"ד צריך אגד אלא א"כ מוסיף מין אחר· ומיהו תימא דלפי זה אם היה נותן כמה חוטין בציצית וכמה פרשיות בתפילין בבית אחד לא היה עובר משום ב"ת כו' הרי נראה דפשיט להו דבהוסיף חוטין על חוטין איכא ב"ת ע"ש· וכן הוא דעת הרשב"א בתשובה בסי' תס"ח ובסי' תשכ"ה דכתב שם דבריבוי החוטין עובר על ב"ת ע"ש· וכן הוא דעת הסמ"ק בסי' קע"ז דכתב שלא להוסיף על המצות דכתיב לא תוסיף עליו כגון לעשות חמש פרשיות בתפילין וחמש חוטין בציצית שהם עשרה כפולים עכ"ל ע"ש· ומכל אלה נראה דסברי דבהוסיף חוט על חוטין וכדומה עובר בבל תוסיף :

ונוסף לזה מצאתי וראיתי בספרי בפ' שלח שדרש מהך מקרא גדיל שנים גדילים ארבעה כו' דנראה דסבר דיש מה"ת מנין לחוטי הענף ועוברין על ב"ת ועי' בזרע אברהם שם ודו"ק :

אבל דעת בעל העיטור אינו כן והובא דבריו בטור או"ח סי' י"א דכתב דאין שיעור לחוטין מלמעלה ואם ירצה יוסיף כמה שירצה· והב"י שם כתב דטעמו הוא מדאמרינן במנחות (דף מ"ב ע"א) דראב"י רמי ד' ועייף להו מיעף· ר"י מדפתי רמי תמניא דאיגון שיתסר הייגו שאחר שהכניסם בטלית כופלם והם י"ו ומשמע ליה דטעמא משום דליתא בתוספת חוטים משום ב"ת כו' ע"ש· אבל ממה שכתב המרדכי בפ"ק דר"ה שהקשה שם איך מותר לתת כמה חוטין בציצית כו' נראה דהוא בעצמו סבר כדעת התוס' שם דאסור ועי':

והרמב"ם בפ"א מה' ציצית הל' א' כתב ואין לחוטי הענף מנין מן התורה עכ"ל נראה מדבריו דגם הוא סבר דבאין להוסיף על מנין החוטין מה"ת ע"ש :

וראיתי בכ"מ שם שהקשה על רבינו וז"ל ואע"פ שכתב הרמב"ם אח"כ בהל' ו' כילד עושין את החוטין כו' מכניס שם ד' וכופלן באמצע הרי שיש להם שיעור י"ל דהכי פירושו

מקור חיים

פירושו בתורה לא נתפרש מנין החוטין אבל מדברי סופרים יש להם מנין היינו ד' וכופלן באמצע כדאמרי' במנחות רמב"י רמי להו ד' ועייף להו כו' וכשמוסיף על המנין שקבעו חכמים עובר על בל תוסיף · וזה דאמרינן בסנהדרין והא איכא ציצית דעיקרו מד"ת ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע כו' · ומכל מקום יש לתמוה דאמרי' בפ"ק דיבמות (דף ס' ע"ב) גדילים ל"ל ש"מ לאפנויי ומקשה האי לשיעורא הוא דאתא גדיל שנים גדילים ארבעה והכי אמרינן במנחות שם (ל"ט ע"ה) משמע דמה"ת יש מנין לחוטי הענף וצ"ע עכ"ל :

אבל אחר העיון דברי הרמב"ם נכונים כמה דראיתי בחידושי הר"ן בסנהדרין שם שכתב וז"ל ומה שהקשו מציצית הוא ודאי על חשבון החוטין ששם באין מדרשה גדיל ב' גדילים ארבעה שהוא מדברי סופרים ואע"ג דאמרינן במנחות (דף מ"א ע"ב) כאן בטלית בת ד' חוטין כאן בטלית בת שמונה חוטין היינו דהתם איכא דדריש ארבעה ואיכא מאן דדריש שמונה מיהו לכו"ע מי שמוסיף יותר מדרשת הכתוב איכא משום בל תוסיף לדידן דקיי"ל דקשר עליון מדאורייתא ולפי דקיי"ל נמי דחוטי הציצית ארבעה הן וכשהן תלוין בכנף הם ח' אם הוסיף עליהן פסלן ואיכא משום בל תוסיף · וכ"כ הרשב"א בתשובותיו ומכאן הוי תיובתא לרש"י במנחות שם ולהרמב"ם ז"ל דסברי דבריבוי החוטין לא מיפסלי הציצית :

ואפשר לתרץ דבריהם דלעולם בריבוי החוטין לא מיפסל הציצית הן בשמונה והן בעשרה ובלבד שיהיה במין הראוי להיות הן מצמר והן מפשתים אבל אם היו החוטין במנייניהם ממין הראוי והוסיף עליהם חוטי קנבוס או מין אחר בכה"ג מפסל ובהכי מיירי הגמ' דאיכא משום בל תוסיף עכ"ל ע"ש :

ובאלה יתורץ דברי הרמב"ם דהוא נמי קמפרש לסך דסנהדרין במה דפריך הגמ' שם והא איכא ציצית דיש בו להוסיף ואם הוסיף גורע היינו בהוסיף במנין החוטין וממין אחר כעין חוטי קנבוס או צמר גפן וכדומה בתוך מנין החוטין הכשרין ולזה שפיר קאמר דאם קשר עליון דאורייתא עובר על בל תוסיף משום דנתבטל לשם ציצית ואם קשר עליון לאו מדאורייתא לא איכפת לן בזה כיון דלאו ממין אחד הם ומה דאמרי במנחות (מ"א ע"א) דציצית אין להם שיעור למעלה אבל יש בהם שיעור למטה כוונת הש"ס על מנין החוטין [ודלא כפי' רש"י שם] וכמש"כ הב"י בכוונת בעל העיטור שם · ולפ"ז גם מה דנאמר ביבמות שם גדיל שנים גדילים ארבעה היינו דאינו רשאי לפחות מהם דלזה יש מנין לחוטין מן התורה אבל להוסיף על מנינים רשאי וכדאיתא במנחות ר"י מדפתא רמי תמניא דאינון שיתסר משום דסבר דלית בהוספת החוטין בל תוסיף וכמבואר לעיל · ולזה שפיר כתב הרמב"ם בהלכה א' שם דאין לחוטי הענף מנין מה"ת היינו למעלה דרשאי להוסיף כמה שירצה · ומה שכתב בהל' ו' שם מכניס ד' וכופלן באמצע כו' היינו דאינו רשאי לפחות ממנין זה דעל זה נאמר גדיל שנים גדילים ארבעה אבל להוסיף במנינים מותר ואין בזה אף איסור דרבנן אחרי דקמפרש לסך דסנהדרין במין אחר וכמבואר לעיל · ולזה הרמב"ם והבעל העיטור בחדא שיטתא אזלי דמותר להוסיף על מנין החוטין ועי' היטב בזה ותראה כי נכון הוא בעז"ה ודו"ק :

ואחרי הדברים האלה ל"ע טובא במה דכתב הרמב"ם בפ"ז מלולב הלכה ה' דארבעה מינים שבלולב מצוה אחת הן ומעכבין זה את זה וכולן נקראין מצות לולב ואין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן כו' ע"ש דמשמע מזה דאין להוסיף אף גם על מניינם כמו בדי הדס וערבה וכדומה ואף אם נדחוק לומר דכוונתו בזה הוא רק מין אחר ולא ממינם עכ"ז מה נעשה במה שכתב שם בהלכה ז' בסדיא דאם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה גדולה מוסיף וגוי מצוה הוא אבל שאר המינין אין מוסיפין על מניינם ואין גורעין בהן ואם הוסיף או גירע פסול עכ"ל [כן הוא לפי גרסת הראב"ד והכס"מ שם ועי'] דנראה בעליל דכוונתו הוא גם על מינם גופא וא"כ אהדרי דנאמר דהרמב"ם פי' להך סוגיא דסנהדרין בציצית בהוסיף מין אחר ולא בהוסע על חוטין וא"כ צ"ל נמי דמפרש להא דפריך הגמ' שם והאיכא לולב כו' נמי במוסיף מין אחר בין הד' מינין · אבל להוסיף במין זה גופא רשאי וכמש"כ לעיל · א"כ איך כתב הכא דרק בהדס רשאי להוסיף משום דהוי נוי מצוה · אבל לא בשאר המינין וצ"ע טובא בזה · ובאמת הרבה יש לדבר בזה · כי אחרי העיון גם זה ניחא ועי' בהשגת הראב"ד שם ובפ"ה הלכה ט"ו בציצית מה שהשיג שם על הרמב"ם ומשתי אלה יצא הרמב"ם דכל אחד הולך לשיטתו והמפרשים דברו בזה ועי' באורלית החיים בסי' י"א בסעי' י"ב מש"כ בזה · ובעז"ה במקום אחר נדבר גם בזה ואין עת האסף פה וקצרתי ודו"ק :

עכ"פ מכל אלה נראה כי בהוסיף חוט על החוטין פליגי בזה הראשונים דלדעת הספרי והתוס' והרא"ש והרשב"א והינך פוסקים אסור להוסיף ועובר גם בזה על בל תוסיף ולדעת רש"י בסנהדרין ובמנחות (דף מ' ע"ב) והרמב"ם ובעל העיטור והמרדכי בשם תוספת שאנץ והינך מותר להוסיף וגם על זה נאמר רק דלא תוסיפו וכמבואר :

והטור בסי' י"א פסק כדעת הרמב"ם ובעל העיטור וכן כתב בסי' הרכ"א גבי לולב דלא יוסיף עליהן מין אחר אפי' לא יהגבהו עמהם אם יאחזו בידו עמהם לשם מצות לולב איכא ב"ת אבל מאיתן ד' מינים יכול להוסיף עליהם ע"ש · אבל הב"י שם בסי' י"א העלה דקיי"ל כרמב"י דרמי ד' ועייף להו והוי תמניא · ואם הוסיף עליהן פסול · וכן פסק בשו"ע שם סעי' י"ב כשיטת התוס' והרא"ש והרשב"א והינך פוסקים דאם הוסיף פסול ע"ש · אבל ראיתי בביאורי הגר"א שם בס"ק ל"ע דכתב אבל להלכה נראה כדעת בעל העיטור דמכשיר והסברתו נכונה ועיקר דהי פליגן בסנהדרין שם דוקא בהוסיף מין אחר ודומיא דלולב שם דבאותו המין מכשרינן אפי' לכתחלה להוסיף כמה שירצה עכ"ל ע"ש ודו"ק :

ועל דבר אם עושה מזוזה אחת בבתים מהמת ספיקא כמו המניח ב' תפילין רש"י ור"ת לצאת ידי שניהם אם גם על זה נאמר לא תוסיפו · הנה הלבוש בהו"ח בסי' ל"ד מסתפק בזה והביא סברות לכאן ולכאן ע"ש · אך הט"ז בסי' ל"ד ס"ק ב' הכה על קדקדו וכתב דהשתמיעתיה להלבוש סוגיא דעירובין גבי המוציא תפילין דשבת מכניסין זוג אחד אבל לא שנים בפעם אחד על ראשו כיון דעבר על בל תוסיף הוי כמשא בשבת ע"ש :

והטור שם הביא בשם אביו הרא"ש דאין כאן ב"ת אלא בעושה ה' בתים ולא במניח ב' זוגות תפילין וכן הביא הב"י בשו"ע להלכה דירא שמים יניח שניהם רש"י ור"ת גו ע"ש :

והט"ז שם הביא מה"ב בספר מעדני מלך שכתב על דברי הרא"ש האלו וז"ל אלא בעושה חמשה בתים דאי עביד ד' בתים והייתי אהדדי והנה גבייכו האי להודה קאי והאי להודה קאי כדאיתא בפ' הנחנקים כלומר דאינו מחובר עם הבתים האחרים · ויש לסתור הסוגיות אהדדי דבעירובין משמע דבמניח ב' זוגות תפילין עובר משום בל תוסיף · ובסנהדרין משמע דלא הוי בב"ת דהאי להודיה קאי · וליישב הסוגיות כתב דבהנחנקין לא בעי למימר רק שאינו עושה זקן ממרא מכח זה דהאי להודיה קאי אבל היסור בל תוסיף יש כדאיתא דעירובין עכ"ל · וכתב הט"ז דאינו מרגיש חילוק בהילוק

זה

מקור חיים

זה דמ"ש איסור זה דלא ימרה פי ב"ד מאיסור ב"ת וע"ש מה שתירץ בזה אבל דבריו צ"ע טובא חדא דהא כאי חילוקא שהביא שמעדני מלך הלא זה הוא סברת התוס' (בסוכה ל"א) והרשב"א בתשובה סי' תס"ח והמזרחי על התורה בפ' ואתחנן וכמבואר לעיל׳ וקושיתו כבר הקדימו הר"ן בחידושיו בסנהדרין שם המבואר לעיל׳ ולהתוס' והרשב"א לא ניחא להו בזה׳ וא"כ איך דחה דברי המעדני מלך בדבר נקל מאחר שיש לו עמודי' חזקי' להשען עליהם ולסמוך באלה׳ וגם במה דהי' שם הוא נגד דברי התוס' במנחות (דף מ"ב ע"א) בד"ה תמיא ונגד סברת הרא"ש בסוכה (דף ל"ו) ע"ש היטב ותראה כי כן הוא בעז"ה׳ וראיתי בק"נ שהעיר קצת בזה ועי' בשו"ת הרדב"ז בסי' תע"ה והרבה יש לדבר עוד בזה ונלאתי להאריך והמכתי על המעיין בזה לעיין מקודם במה שציינתי לעיל ואז תבין ותדע כל הסוגיא על בוריה וכל פרט ופרט על מקומו יבוא בשלום בעז"ה וקצרתי דוק ותשכח :

סליק בעזה"י סוגיא ל"ו באות ב'

סוגיא ל"ז בריה

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

תרומות פ"י משנה ח' בר"ש שם :
שבת ע"ו ע"ב בתוס' ד"ה כדי :
יומא ע"ט ע"א בתוס' ישנים בד"ה עד כבה סוסנן :
ביצה י' בתוס' ד"ה איבא :
ב"מ דף ו' ע"ב בתוס' ד"ה קפיץ :
שבועות כ"א ע"ב וברש"י ד"ה מפרש :
מכות י"ג ע"א י"ו ע"ב בתוס' ד"ה ריסק׳ י"ז ע"א ובתוס' ד"ה והבנן :
זבחים ע"ב ע"א ובתוס' ד"ה ולבטלו׳ ע"ג ע"א בתוס' ד"ה אלא :
חולין פ"ג ע"א ברש"י ד"ה דלית׳ צ"ה ע"א בתוס' ד"ה ספיקו׳ צ"ו ע"א ובתוס' ד"ה כאי ובהרא"ש שם׳ ר"ן שם׳ שם ע"ב בתוס' ד"ה ור"י׳ צ"ח ע"א ובהרא"ש׳ חידושי הרשב"א וראש יוסף שם׳ ק' ע"א ובהרא"ש ובדברי חמודות ובמעדני יו"ט שם ובתורת חיים שם׳ ק"ט ע"א׳ ק"כ ע"א׳ בתוס' ד"ה שכן׳ רי"ף סוף פרק גה"נ׳ והר"ן שם האי"ך׳ ירושלמי פ"י בתרומות :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת :

רמב"ם פ"ה ממאכלי אסורות הלכה ד'׳ ובפ' ט"ו הלכה י"ז׳ י"ט שם:
שו"ע או"ח סי' ר"י ובמג"א ס"ק ג' ד':
שו"ע יו"ד סי' פ"ו בש"ך סק"י׳ צ' בש"ך סק"ה׳ צ"ח בש"ך ס"ק כ"ד :
טור בסי' ק' ובב"י׳ ובב"ח ובדרישה ופרישה שם :
שו"ע שם ובט"ז ובש"ך ובפמ"ג שם ק"א בט"ז ס"ק י"ב ובש"ך ס"ק ט"ו׳ ק"ב בש"ך סק"ד י"׳ ק"נ בט"ז סק"ב ק"ד בט"ז ס"ק א' ובש"ך סק"נ׳ ובנקה"כ שם׳ כרתי ופליתי בסי' ק'׳ חות דעת בסי' ק'׳ פמ"ג ביו"ד בשער התערובות פ"ב ובפ"י שם׳ פר"ח בסי' ק' ובסי' ק"ד׳ שו"ת הרשב"א ח"א סי' ק"ע׳ רע"א׳ רפ"ה׳ הרדב"ז ח"א סי' רי"ט׳ ובח"ב סי' תקצ"ג׳ תרצ"ט׳ פני אריה סוף סימן ט"ז׳ טור האבן סימן כ"ו׳ משכנות יעקב סימן ל"א :

הן אחרי ראותי כי בהך כללא דבריה אינה בטלה׳ תלוי בשלשה דברים א] שיהא אסורה מגופה כמו גיד הנשה ונמלה ועוף טמא וכדומה׳ ב] שתהיה בריית נשמה כמו צפור וכדומה׳ אבל חטה וביצא בה אע"פ שהיא כברייתה לאו בריה הוא׳ ג] שתהיה שלימה ובאם שנתרסק ממנה אבר אין תורת בריה עליה׳ שוב צריכין אנו לדעת גם אי הא דבריה אינה בטלה׳ אם הוא מדאורייתא או רק מדרבנן׳ כי לדעת הרמב"ם והתוס' בכמה מקומות בריה וגם שארי דברים החשובים בטלים מדאורייתא ולפי מה שכתב התוס' בב"מ דף ו' ע"ב בד"ה קפיץ נראה דבריה לא בטל מדאורייתא׳ ועוד הרבה פרטים שראיתי בסוגיא זו הצריכה ביאור׳ לכן אמרתי בתחלה לציין כל המקומות המדברים באלה׳ ופה באתי לבאר בעז"ה רק שמץ מנהו בדרך קצרה ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים והוא :

בחולין (דף צ"ו ע"ב) במתניתין תנן גיד הנשה שנתבשל עם הגידים בזמן שמכירו בנותן טעם ואם לאו כולם אסורים׳ ובגמ' שם (בדף צ"ט ע"ב) פריך וליבטל ברובה [כי אין מכירו] ומשני בריה שאני וכתב התוס' שם דאפי' באלף לא בטיל כו' (ובדף ק"ב ע"ב) א"ר"י אבל צפור טהורה בחייה בכל שהוא במיתתה בכזית וטמאה בין בחיי' בין במיתתה בכל שהוא ופירש"י חייב בכל שהוא דבריה היא ולא גריעה ביעור כדתנן באלו הן הלוקין (דף י"ג ע"א) האוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב משום שהיא כברייתה. אלמא בריה אסורה בכל שהוא׳ אבל לאו דנבלה ליכא לחוביה משום בריה דכשנבראת לא היה עליה שם נבלה הלכך אלאו דנבלה לא מחייב עד כזית כו' ע"ש ועי' בתוס' שם ד"ה אבל כו' :

והרא"ש שם באות ל"ה כתב וז"ל והא דאמר דבריה לא בטלה ה"מ כשהוא שלם אבל נתרסק או נחתך ממנו קצת תו לא איקרי בריה ובטל ברוב כדאמר במס' מכות (דף ע"ז) ריסק ט' נמלים ואחד חי והשלים לכזית לוקה שש חמש משום בריה של האדמה ואחד משום נבלה שבין כולן כזית והא דאמרו חי הייט שלם] אלמא כשהן מרוסקין לא מקרי בריה ובעי כזית ואמר נמי במעילה (דף ע"ז ע"א) לוקה על אכילת שרצים בכזית כשאינם שלמים׳ והא דתנן בהלכות פ"א האברים אין להם שיעור [ואעפ"י שהוא רק אתיכה מן בריה] אעפ"י שאין בהם כזית ההוא לענין טומאה קאמר אבל אכילתה בכזית כדאיתא בירושלמי והלא אבר מן החי בבהמה טהורה מטמא בכל שהוא ואכילתה בכזית וכן נמצא

מקור חיים

בתשובה לרב אלפס וז"ל נמצא מכל הרמשים בקדרה בין שנפל בחמין בין שנפל לצונן אם נפסק מאותו השרץ שיעורן בששים כשאר האיסורין שבתורה עכ"ל הרי דבריה לא הוי רק כשהוא שלם ולא חסרה ממנה כלום :

ובמכות (דף י"ג ע"א) במשנה שם תנן כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב ר"ש אומר כל שהוא וחכ"א כזית א"ל ר"ש אי אתם מודים לי באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב א"ל מפני שהוא כברייתה א"ל אף חטה אחת כברייתה ובגמ' שם (בד' י"ז ע"א) אמר ביבי אמר רשב"ל מחלוק' בחטה אבל בקמח דברי הכל בכזית ור"י ארשב"ל כמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו תנן א"ל ר"ש אי אתם מודים לי באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב א"ל מפני שהוא כברייתה א"ל אף חטה אחת כברייתה חטה אין קמח לא לדבריהם קאמר להו לדידי אפי' קמח נמי אלא לדידכו אודי לי מיהת דחטה אחת כברייתה ורבנן בריית נשמה חשובה חטה לא חשובה :

והתוס' שם בד"ה ורבנן כו' הקשו מהא דנאמר בחולין (דף צ"ו ע"א ודף צ"ט ע"א) דשאני גיד דבריה הוא ולא בטיל ואע"ג דלית ביה נשמה · ותירצו די"ל דהכי קאמר דשאני גיד דבריה הוא היינו כיון דאתייה מבריית נשמה שפיר הוי בריה ודהו שם משום דהא נבלה דקא אתי מבריית נשמה ואעפ"כ לא הוי בריה אלא ע"כ הטעם תלוי דכל שאובד שמו כשנחתך הוי בריה וניחא מנבלה שאינה אובדת שמה שלפעמים אף כשנחתכה קורין אותה נבלה ולכך לא הוי בריה אבל גיד אובד שמו ע"י שנחתך כו' וע"ש :

והתוס' בחולין שם בד"ה מ"ע דרבנן בריה הוא ט' כתבו נמי הכי אך שם ביארו דבריהם טפי דהקשו שם מ"ש דאבר מן החי ועוף טמא וגיד ושרץ חשיבי טפי בריה מנבלה שאסורה במיתתה בכזית ולא חשיבא בריה · וכן טבל לא חשבי רבנן בריה במכות שם · וי"ל דה"ט דהני דכי אמר רחמנא דלא תאכל גיד ול"ת עוף טמא וכן באמה"ח כאילו פירש בין גדול ובין קטן דכולהו מקרי גיד ועוף טמא ובלבד שיהא שלמים אבל נבלה חתיכה נמי משמע נבלה · וכן טבל דאי הוי כתיב אל תאכל חטה של טבל אז הוי חשובה בריה כו' ע"ש · הרי נראה משתי אלה דלהקרא בריה צריכה שיהי' בה בריית נשמה או שיהא נוצר מדבר שיש בו נשמה וגם שלמה כמבואר :

ומה שכתב הש"ך ביו"ד בסי' פ"ו ס"ק י' לדעת התוס' דביצה חשיב בריה דלא בעינן בריית נשמה כו' ע"ש כוונתו דלא בעינן שיהא דוקא בעצם הדבר בריית נשמה אבל זאת בעינן שיהא נוצר מדבר שיש בו נשמה כמו גיד וכמבו' :

והר"ן בחולין בפ' גה"נ האריך בזה ומבאר את כל אלה ביותר וז"ל שם דלהוי יודע דלא מקרי בריה אלא בשלשה תנאים · האחת שיהא איסורא מגופה · השני בתחלת בריית נשמה · השלישי בתחלת שלמה · איסורא מגופה כגד כגון גיה"נ וכיוצא בו שהוא אסור מתחילת ברייתו אבל ציפור טהורה וכיוצא בה שהיא מותרת אעפ"י שנתנבלה כיון שדבר אחר גורם לה ליאסר לאו בריה הוא וכן מוכח בזבחי' (ע"ב) גבי שור הנסקל שנתערב בין השוורין כו' עיי"ש · [ובאמת לפי דברי התוס' בחולין שם ד"ה מ"ע כו' אין הכרח לא בתנאי זה ולא בתנאי השני · עיי"ש ועיין בחידושי אנשי שם ודו"ק]· תנאי שני דהיינו בריית נשמה כגד ציפור אי נמי גה"נ דהוי בי' היותא אבל היכא דלאו בריית נשמה הוא אעפ"י שהוא כברייתו כגון חטה וכיו"ב לאו בריה הוא וכדאיתא במכות שם דר"ש מחייב באוכל חטה אחת של טבל מפני שהוא כברייתה וא"ל רבנן בריית נשמה חשיבא . ומיהו הלב לא מקרי בריה אעפ"י שהוא בריית נשמה לפי שאין כולו במקום אחד ואינו כעין בריה שיהא מקובלת כאחד והוא תנאי שני : תנאי שלישי · היינו שתהא שלמה כלל שאילו נתרסק ממנה אבר אין תורת בריה עליה כדאמרינן במכות שם ריסק תשעה נמלים ואחד חי והשלימו לכזית לוקה שש · ואפילו אותו אבר שנתרסק אין הנשמה תלויה בו הרי היא מתבטלת כו' עיי"ש שהאריך · ועיין בתוס' במכות (דף י"ז ע"ב) בד"ה ריסק כו' ודו"ק :

והרמב"ם בפ' ט"ו ממאכלות אסורות ה' י"ז כתב וז"ל ושומן של גיד הנשה שנפל לקדרה של בשר משערין אותו בששים ואין שומן הגיד מן המנין ואעפ"י ששומן גה"נ מדבריהם כמו שבארנו הואיל וגה"נ בריה בפני עצמה החמירו בו באיסורי תורה כו' :

ובהלכה י"ט שם כתב ביצה שנמצא אפרוח שנשלקה עם בצים המותרות אם היתה עם ששים ואחת והיא הרי הן מותרות · היתה עם ששים בלבד נאסרו הכל מפני שהיא בריה בפני עצמה עשו היכר בה והוסיפו בשיעורה עכ"ל ועיין בכ"מ ובלח"מ שם :

ולכאורה צ"ע דלפי זה למה לא צריך ששים ואחת גם בשומנו של גיד כמו דבעי בביצה מטעם דהוי בריה צריכה היכרה · אבל באמת זה אינו דשאני הכא דהביצה גופה הוי בריה אבל התם הגיד הוא שהויא בריה וזהו שמנו של גיד וכמו שכתב הלח"מ שם בה' י"ז עיי"ש ודו"ק :

ובפ"ב ה' כ"א שם כתב וז"ל זה שאמרנו בפ' זה שהאוכל כזית · כשאכל כזית מבריה גדולה או שצרף מעט מבריה זו ומעט מבריה זו שבמינה עד שיאכל כזית · אבל האוכל בריה טמאה בפ"ע כולה הרי זה לוקה מן התורה בין שאכלה מתה בין שאכלה חיה ואפילו סרחה הבריה ונשתנית צורתה הואיל ואכלה כולה לוקה עכ"ל (ונ"ל מה שכתב רבינו ואפילו סרחה כו' שלא סרחה כל כך והבאיש עד כדי שלא תהא ראויה לאדם אבל אם סרחה כ"כ שאינה ראויה למאכל אדם כבר ביאר הרמב"ם בפ' י"ד שם שמי שאכל אוכל האיסור אחר שנסרית והבאיש ובטל מאוכל אדם הרי זה פטור דהלכה כר"ש דאמר נבלה שאינה ראויה לא שמה נבלה ועיין בכ"מ שם · ובעז"ה בסוגיא דנ"ש לפנים נדבר גם בזה ופה קצרתי ודוק) :

ובהלכה כ"ב שם כתב נמלה שחסרה אחת מרגליה אינה לוקה עליה אלא בכזית לפיכך האוכל זבוב שלם או יתוש שלם בין חי ובין מת לוקה משום שרץ העוף כו' עיי"ש מה שהשיג הראב"ד בזה ועיין בהסמ"ג ובכ"מ ולח"מ מה שכתבו בזה וקצרתי ודו"ק :

ובכל אלא נראה בעליל דלהרמב"ם נמי בעי לכל הני תלתא תנאי דכתב הר"ן כמבואר ועיין היטב בזה ודו"ק :

אבל זאת צריכין לדעת אי הא דקיי"ל דבריה וכן שארי דברים החשובים שאינם בטלים אם הוא מדאורייתא או רק מדרבנן הוא דמדאורייתא אין לחלק בם אחרי דכבר החליט לן התורה בהא דאחרי רבים להטות דהולכין אחר הרוב א"כ כל דבר ודבר בטיל ברובא והדבר צריך תלמוד :

והנה בגיטין (דף נ"ד ע"ב) תניא נפלו ונתפצעו אחד שוגג ואחד מזיד לא יעלו דר"מ ור"י · ר' יוסי ור"ש אומרים בשוגג יעלו במזיד לא יעלו והא הכא דמדאורייתא חד בתרי בטל ורבנן הוא דגזרו וקא קניס ר"י כו' ופי' רש"י לא יעלו אפילו באלף דקניס ר"מ ור"י שוגג אטו מזיד ואע"ג דקך עליה שהוא מעלה ומבטל אגוזי פרך איסורא דרבנן בעלמא הוא ואפילו שלמים דמדאורייתא אין חילוק בין חשיב לשאינו חשוב דהכל בטיל דכתיב אחרי רבים להטות ורבנן

ורבנן הוא דגזרו עכ"ל הרי נראה דדברים החשובים דלא בטלי מגודל החשיבות שלהם הוא רק מדרבנן וכן הדין בבריה :

והתוס' בזבחים (דף ע"ג ·) בד"ה אלא כו' כתבו נמי הכי דכל מילי מדאורייתא בטל ברוב כיון דלא ידיע ואפילו השה דברים אחר שנתערב ולא ידע וכן תרומה בטלה באחד ומאה כו' עיי"ש · וכן כתב התוס' בב"מ דף כ"ג ·) בד"ה ועולה כו' דמדאורייתא תרומה וערלה וכלאי הכרם בטלים ברוב ביבש ובלח בששים כשאר איסורין כו' עי"ש :

אבל קשה דבב"מ (דף ו' ע"ב) בהא דקפץ אחד מן המנוין לתוכן כולן פטורין כתב התוס' שם בד"ה קפץ כו' וז"ל תימא דלבטל ברובא לחייבו כולהו במעשר דהא דדבר שבמנין לא בטיל היינו מדרבנן וקבוע נמי לא שייך אלא בדבר שהאיסור וההיתר ניכרין וידועין ולא ידע מאיזה לקח כגון ט' חנויות · ובריה נמי לא הוי כדפירשת בחולין (דף נ"ה ·) עיי"ש ומדכתבו דבריה נמי לא הוי משמע דסברי דהא דבריה אינה בטלה הוי מן התורה עיי"ש היטב ותראה כי כן הוא · ודבריהם צ"ע טובא דמלבד דמוכח מכמה מקומות בש"ס דדברים החשובין וכן בריה אינם בטלים רק מדרבנן אלא דהם בעצמם סותרין בזה ממה שכתבו בזבחים ובב"מ כמבואר לעיל וצע"ג :

ובהחפשי מצאתי וראיתי בפר"ח ביו"ד סי' ק' ס"ק ג' הטיר בזה עיי"ש :

והרמב"ם בפ' ט"ז ממאכלי אסורות ה' ט' כתב אחר כל הדברים החשובין ובריה שאינם בטלים וז"ל ודבר ברור הוא שכל איסורין האלו מדבריהן הן עכ"ל הרי בעליל דדעתו הוא דרק גזירה דרבנן ועיי"ש ביתר ההלכות בפ' זה ותראה כי כן הוא ודו"ק :

והרא"ש בחולין בפ' גה"נ שם כתב נמי דמדאורייתא לא שנא דבר חשוב ול"ש אינה חשוב חד בתרי בטיל כו' עיי"ש וכן נראה מבואר בדברי הר"ן בחולין שם דהא דבריה אינה בטלה הוא מדרבנן וכן כתב הנימוקי יוסף ביבמות פ' הערל · וכן כתב הר"ש בפ"ב דבכורים וכן הוא דעת הטור והשו"ע ולזה הסכימו האחרונים ע"ש וקצרתי ודו"ק:

והשתא אחרי שמבואר מכל אלה דדברים החשובים שאינם בטלים הוא רק מדרבנן יש להקשות על הא דכתב הכסף משנה בפ"ז ממעילה ה' ו' · דהרמב"ם שם כתב פרוטה של הקדש שנתערבה בכל הכיס וכן כשאמר פרוטה בכיס זה הקדש מחלל והולך ואח"כ ישתמש בכיס ואם הוציא ולא חילל לא מעל עד שיוציא את כל הכיס עכ"ל והקשה הכ"מ שם וליבטל ברובא ומשני משום דדבר שיש לו מתירין הוא · אי נמי מטבע חשוב הוא ולא בטיל עכ"ל · ודבריו תמוהים הם דהלא הא דדבר שיש לו מתירין וגם דבר חשוב דלא בטלי הוא רק מדרבנן ומדאורייתא גם שניהם בטלין ומבטלין הם וכמבואר בדברי הרמב"ם בעצמו בפ' ט"ז ממא"א וכמבואר לעיל וצע"ג :

וביותר יש להפליא עליו הלא התוס' במעילה (דף כ"א ע"ב) בד"ה פרוטה כו' הקשו להך קושיא של הכ"מ ומתרצים שם גם לשני אלה שכתב הכ"מ וז"ל שם תימא ולבטל האי פרוטה של הקדש ברובא וכ"ת דדבר שיש לו מתירין הוא ע"י פדיון ולוה אפילו באלף לא בטיל · דזה אינו דדבר שיש לו מתירין לא בטיל הוא רק מדרבנן אי נמי מטבע חשוב הוא ולא בטל עכ"ל עיי"ש היטב · הרי לך בעליל דדברי הכ"מ כבר מבואר בדברי התוס' ובהא דדבר שיש לו מתירין הוא בהיפוך מדבריו . וצע"ג ועיין בל"ק שם שהביא גירסא אחרת בהתוס' שם והביא שם גם להא דכתב הכ"מ ואין להאריך ודו"ק :

ואחרי העיון דברי התוס' בעצמם צריכין להבין דהלא מפורש בתורה דאחרי רבים להטות והולכין בכל דבר אחר הרוב ואיך כתבו דדבר חשוב לא בטיל מדאורייתא ועוד הלא הם בעצמם כתבו דבטל מה"ת וכמבואר לעיל וכן הוא בכל פסקי ההלכות בראשונים ואחרונים דהא דדברים החשובים אינם בטלים הוא רק מדרבנן וכן כתב הרשב"א להדי' בתוס"ב ובתשובה סי' רע"א וסי' רפ"ה דכל הדברים שאינם בטלים הוא רק מדרבנן אבל מדאורייתא בטלין ומבטלין אחרי דכללא כיילי לן התוה"ק במקרא מלא דאחרי רבים להטות עיי"ש וצע"ג :

ולבאורה הי' אפשר להמליץ בעדם ולומר בזה דלקוחים המה בסברתם מהא דאיתא בשקלים פ"ק שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן הואיל ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו האיך נאכלים כו' עיי"ש · ואם איתא דמטבע יש לו ביטול ברוב פשיטא הוא דרוב השקלים הוא של לוים וישראל הם וא"כ כדין הי' אוכלים עומר ושתי הלחם ולחם הפנים ואף שיש במעות אלו מעות של כהנים שהם אסורים באכילה מ"מ בטלים הם ברוב אלא ודאי דמטבע חשיב ולא בטל עיי"ש · ולכאורה הי' מזה ראי' נכונה לסברת התוס' אבל מה נעשה כי מצאתי וראיתי במשנה למלך בפ"ז ה"ו שם שדחה את כל אלה והאריך שם וראיתי כי אתו הצדק א"כ דברי התוס' והכ"מ צ"ע טובא ויש עוד לדבר בזה וגלאתי להאריך ועיין בפר"ח שם ס"ק ג' מש"כ בזה וקצרתי ודו"ק :

שוב ראיתי בהגה"ש בחולין כ"פ גה"נ שהביא דבריה בטלה בתתק"ם והוא מהירושלמי בפ"י דתרומות והרא"ש דחה שם וכן הרשב"א בתשובה בח"א סי' רע"א ובתשובת הרדב"ז בח"א סי' רי"ע הסכימו להלכה כתלמודא דידן עיי"ש (וראיתי בדרישה ופרישה בטור שם שהביא רמז לסברת הירושלמי מפני שהוא י"ו פעמים ששים וכן מצינו שיעור זה גבי ציר דגים דרבנן שנתערב בי"ו דבטיל והובא בא'ו של מ"ו בשער ו' וכו' · ועוד הביא טעם משום דאותיות בריה בא"ת ב"ש הוא תשמ"ג וסכום אותיות בריה ותשמ"ג עולה תתק"ם ודחה לזה משום דזה באות א' וזה באות ה' ע"ש ואין לנו עסק ברמזים ובעצם סברת הירושלמי כבר הארכתי בזה בדרשותי לפ' זכור ובזה תירצתי לשום החשבון בעשרת אלפי ככרי כסף של המן שהביא התוס' במגילה (דף ע"ז ע"א) בד"ה ודמי כו' אשר לדבריהם שם צריך ביאור והכמ"ל בזה ועיין) :

ולהלכה כיון שהתוס' והרא"ש והר"ן הסכימו לאסור וגם דעת הרי"ף והרמב"ם נראה כן מדלא הזכירו לזה כלל · וכן פסק הטור והשו"ע בסי' ק' דבריה אינה בטילה הכי נקטינן ודו"ק :

וע"ד אי ביצה שיש בה אפרוח הוי בריה או לא הנה מדברי הרמב"ם בפ' ט"ו ממא"א ה' י"ט נראה דסבר דהוי בריה ואחריו נמשך הב"י כי הב"י הבין בדברי הרמב"ם דלאפרוח שבה קרי הרמב"ם בריה עיי"ש ועיין בש"ך בסי' פ"ו ס"ק ט"ז שהוכיח דכוונת הרמב"ם על הביצה עצמה שהיא גופא מקרי בריה עיי"ש · ובאמת גם הביצה שיש בה אפרוח ג"כ לא הוי בריה ומן הסברא נראה דלא הוי בריה דהא האי ביצה מתחילת ברייתה היתה מותרת וגם בעידנא דקא גביל האפרוח דהיתרא הוא כמבואר בסי' פ"ו סעי' ט' גבי אפרוח נבילה עיי"ש וכמש"כ הש"ך בסי' ק' ס"ק ב' ומש"כ המחבר בסי' ק' סעי' א' דביצה שיש בה אפרוח מקרי בריה ולא בטלה כוונתו כמו שכתב הכו"פ שם דכוונת המחבר שהיה

אפרוח

אפרוח בביצה והוציאו מביצה ונתערב עם אפרוחים אחרים ואינו ניכר וקמ"ל דזה האפרוח שהיה בביצה אסורה מתחילת ברייתא ונקרא בריה ואינו בטל · דבביצה שיש בה אפרוח לא יצוייר התערובות דאם גם באינך ביצים אפרוחים כולם אסורים · ואי לית בהו מה תערובות שייך בזה עיי"ש ועיין בפמ"ג בזה והוא מוכרח עיי"ש ועכ"ז אף דלא מוכרח כלל דהוי בריה מ"מ אין להקל בביצת אפרוח כמש"כ הש"ך שם רק בביצה שיש בה טפת דם שמסתפק הב"י בסי' ק"י אי חשובה בריה אין לאסור כלל כיון דלית בי' חיותא כמש"כ הש"ך שם · והביצה בעצמה בודאי לא מקרי בריה וכמבואר וכן ראיתי בשו"ת הרדב"ז בסי' תרל"ט שכתב דלא הוי בריה משום פנים אי מטעם שבאה מן דבר שיש בה נשמה הרי הוא ככוליא שפירשה מן הבהמה ואי משום דיש בה כח בריה שהרי יוצאה ממנה אפרוח שיש בו נשמה גם זה ליתא דפנים חדשות באו לכאן והביצה היא נפסדת ופשוט הוא עכ"ל ע"ש והוא ברור והו"ק :

וראיתי בברכי יוסף בסי' ק' שהביא בשם הרב הגדול שלמה עמאר ז"ל בפסקי דינים כ"י שכתב וז"ל ביצה שנתבשלה בתבשיל ויש בה אפרוח או דם והיא סרוחה מבפנים בתבשיל מותר ואינה צריכה ביטול והטעם דהוי כ"ע לפגם כמ"ש בסי' ק"ג פגם זה א"ל שיפגום לגמרי עד שיהיה קץ מלאכלו אפילו פוגם קצת אינו אוסר תערובתו והכל מותר ולא שייך בזה דין בריה מאחר שמסירה ומבליעה עכ"ל ומסיק הברכי יוסף ודברי הרב ז"ל יש בהם טעם בעיקר דאורייתא עכ"ל והוא דבר הנוגע לדינא ולהלכה למעשה ויש על מי לסמוך והו"ק :

והברתי ופלתי בסי' ק' הביא היתר על נמלים הגדולים בפירות ובקמח שאותן הנמלים והתולעים אף אם פירשו בטילים בס' משום דמבואר בשו"ע דבעינן שתהי' בריה מתחילת ברייתה והני נמלים שמתהוין בפירות ובקמח כל זמן שלא פירשו מותרים ואינה קרי שרץ השורץ על הארץ אפילו יעמדו ימים רבים א"כ אין כאן איסור כלל לתחילת ברייתה וא"כ כשנולדת מותרת דלא אסרה תורה רק כשפירשה ואין זה מתחילת ברייתה והוי כעוף שנתנבלה וכשור הנסקל דאינם חשובים בריה משום שאינם אסורים מתחילת ברייתן ומסיק דעכ"ז אין להקל כל דהוי טפי מכפי האמור בשו"ע ופוסקים עיי"ש :

ובאמת דבריו צ"ע טובא מעיקרא דדינא מכמה טעמי חדא דהא במכות נאמר אכל נמלה לוקה ד' פוטיתא לוקה ה' וסתם מיירי גם בהתולעים שאינם נאסרים רק אחר שפירשו דהא סתמא קתני · וכן מבואר בספר המצות להרמב"ם מצוה קע"ט עיי"ש · ועוד דהא הרשב"א בתוה"ב הארוך בית ד' שער א' כתב וז"ל ואינה בריה שאינה בטילה דוקא כשאיסורה מחמת עצמה כגון נמלה וגה"נ שאוסרין מחמת עצמן מתחילת ברייתן · אבל היכא שהבריה מותרת רק שקיבלה האיסור מחמת ד"א כגון שור הנסקל וצפורי מצורע וכיו"ב אין זה בריה שאינה בטילה תדע לך שהרי אמרו בחולין אבל צפור טהורה בחייה בכ"ש במיתתה בכזית עכ"ל ולכאורה קשה דמתחיל בחדא היכא איסורא מחמת עצמו ומסיים בתרתי כגון נמלה וגה"נ שאוסרין מחמת עצמן מתחילת ברייתן והרי בתחילה לא הזכיר כלל לכך תנאי דתחילת ברייתן · אלא ודאי דתחילת ברייתן ואיסורא מחמת עצמה חדא מילתא הוא · והיינו שבעינן שיהי' מחמת עצמה מתחילת ברייתא ר"ל שאיסור מחמת עצמה מחמת ברייתא · שברייתא וצורתה גרמה האיסור לזה אסרה התורה מחמת בריה אבל כשאין איסורה מחמת ברייתה · היינו שאותה הבריה מותרת רק שמחמת ד"א אסורה כגון שנתנבלה וא"כ נבילתה גרמה האיסור ולא ברייתה · וכן שור הנסקל דנאסרה רק מחמת שנתהווה שור הנסקל ובדומה לא הוי בריה · אבל נמלה שברייתה גרמה מחמת שהיא בצורת נמלה בודאי חשובה בריה ואף גם שזו מעשית בריה הנאסר מבטה שפירשה מ"מ מחמת תחילת ברייתה נאסר שתחילת ברייתה על אופן זה גרמא האיסור מאח"כ הכין שבמקרה בא האיסור כשור הנסקל ובדומה והוא ברור בעז"ה וכן מצאתי בת"ד שם ובשו"ת צור האבן סי' כ"ו · ולבד זה קא מקרי שפיר נאסר מתחילת ברייתן אחר דקודם שריחשן לא מקרי שרץ כלל וכיון דאחר שמן שרץ לא הי' לכן היתר מקרי אסורין מתחילת ברייתן וכמש"כ הרשב"א בחידושיו לחולין (דף ק"כ) דחלב וגיד מקרי אסורין מתחילת ברייתן אף דלא נאסר בשליל משום דאחר שמן חלב וגיד לא הי' להם היתר וקודם לכן לאו שמן חלב וגיד עיי"ש וא"כ ה"נ הכי הוא וכ"כ הת"ד שם ועיין :

שוב ראיתי בברכי יוסף בסי' ק' שם שהוסיף עוד בזה וז"ל שם יש מקשים דלפ"ז התולעים דפרשו מן הבור לא יהיה להם דין בריה כיון דבעודם במים מותרים א"כ אף שפירשו ואסירי מטעם שרץ הארץ לא יהיה להם דין בריה כיון שאינם אסורים מתחילת ברייתן · ולק"מ דאף אלו אסורים מתחילת ברייתן הן · דאסורין מחמת עצמן והא דפירשו לא חשיב דבר אחר שגרם לאוסרן · חדא דהיינו רביתייהו דפרשו ותו שאינה מעשה בגופם אלא בשינוי מקומם ולא מקרי שהיא גורם להם ליאסר עכ"ל ע"כ אין לנו להקל בזה חלילה ואם הדבר קשה ליזהר מהם מ"מ מה שמוטל על האדם מחוייב לעשות וליזהר ומה שאינו יכול להזהר ע"ז אמרו לא ניתנה תורה למלאכי שרת והרבה יש לדבר עוד בזה ונלאתי להאריך וסמכתי על המעיין במה שציינתי מלעיל אבל אחר העיון באלה יבין וישכיל הסוגיא על בוריה בעז"ה ופה קצרתי דו"ק והשכל :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

דמאי פרק ו' משנה ח' וברע"ב ותוי"ט שם · ובפי' המשניות להרמב"ם ור"ש שם · פ"ז משנה ד' ובתפארת ישראל שם ובר"ט ור"ש שם · פ"ג משנה ה' בחלה · פ"ה משנה א' בנדרים :

שבת קמ"ב ע"א ברש"י ד"ה ור"ש מתיר כו' :

עירובין י"ז ע"ב בתוס' ד"ה לאו · ל"ו ע"ב בכל הסוגיא וברש"י ותוס' שם · ריטב"א שם · ס"ו ע"א ברא"ש שם · נ' ע"ב בתוס' ד"ה וכר · ס"ח ע"א ברש"י ובתוס' ד"ה תניא ובד"ה אמר · ע"א ע"א בתוס' ד"ה ר"א · פ"ב ע"א ובתוס' ד"ה ש"מ · ובד"ה אין :

פסחים ס"ט ע"ב ברש"י ד"ה על · פ"ז ע"א · פ"ח ע"א ובתוס' ד"ה שבעת מינה · שם ע"ב ברש"י ד"ה והתניא ובתוס' שם · פ"ט ע"א · צ' ע"ב בתוס' ד"ה עד :

ר"ה י"ג ע"ב בתוס' ד"ה ויצבור :

יומא נ"ה ע"א בתוס' ד"ה מפני · שם ע"ב בתוס' ד"ה הלוקח · נ"ו ע"א בתוס' ד"ה דר"מ · ובתוס' ישנים בד"ה ונברור · ומיחול · רי"י · מ"ש לכאן :

סוכה כ"ג ע"ב בתוס' שם · דברי · ובתוס' ישנים · שם כ"ד ע"א :

ביצה י' ע"א · כ"ט ע"ב ברש"י ד"ה כש"כ · ל"ד ע"ב ברש"י ד"ה ערב שבת · ל"ה ע"א ברש"י ד"ה ת"ד · ל"ז ע"ב · ל"ח ע"א ובתוס' ד"ה והוינן · ואמר · ובפני יהושע שם · ל"ט ע"א וברש"י ד"ה כרגלי · שם ע"ב :

יבמות י"ט ע"א בתוס' ד"ה ועוד · כ"ט ע"ב · ובחידושי הרשב"א שם ד"ה הא דאמר ר"י · ס"ב ע"ב :

אמר המחבר · הן אחרי רואי בסוגיא זו כי נתרחב ונתפשט בהרבה מקומות בש"ס ופוסקים אשר עצמו מספר · והרבה ענפים מסתעפים ממנה והאחרונים האריכו בזה עד למרבה · זה בונה וזה סותר · הלא המה בספריהם היקרים והמהרש"ל בים של שלמה בב"ק בפ"ה אות ל"א האריך והרחיב בזה עד למרבה בחריפותו ובקיאותו כדרכו · ועיין עליהם · לזאת אמרתי גם אני אענה חלקי בזה במה שחנני ה' להעלות באלה ולסדר קונטרס מיוחד בפני עצמו ולבוא שכה פעם כלוחם · פעם כעוזר · פעם כבונה פעם כסותר · פעם כמסייע פעם כמשיב · ויען כי אין עת האסף פה להאריך בכל אלה · כי דרכי במחברתי הלזה רק לבוא בקצרה · לזאת הנני לבאר כאן רק עיקרי הדברים ומה שיש להסתפק בזה ואלה הן · א] הא דקיי"ל דכי לית ליה לר"א ברירה הוא בדאורייתא אבל בדרבנן אית ליה · או יש לחלק בין דבר התולה בדעת עצמו ובין התולה בדעת אחרים · ב] אי יש חילוק בין דבר העומד להתברר ובין היכא שאין עומד להתברר · ג] אי בדבר דרבנן ויש לה עיקר בדאורייתא כמו מעשר ירק והדומה לו יש ברירה או לא · ד] אי הא דאמרינן בדאורייתא אין ברירה אי הוי מן התורה או חומרא דרבנן הוא · ותנ"מ בזה דאי מן התורה הוא נאמר אין ברירה בין לקולא בין לחומרא · ואי דרבנן הוא הרבה יש לחלק בין קולא לחומרא · ועוד הרבה דברים שיש לדבר בם · לכן להקל על המעיין בזה ציינתי בתחלה כל המקומות המדברים באלה מלעיל · ופה באתי לבאר בעז"ה שמין מגהו בקצרה ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים והוא :

בעירובין (דף ל"ו ע"ב) במשנה שם תנינן מתנה אדם על עירובו ואמר אם באו נכרים מן המזרח עירובי למערב כו' אם באו לכאן ולכאן למקום שארצה אלך כו' (אע"ג שלא אמר עד למחר אמרינן יש ברירה דבין השמשות קנה לו עירובו) אם בא חכם מן המזרח עירובי למזרח כו' בא לכאן ולכאן למקום שארצה אלך · לא לכאן ולא לכאן הריני כבני עירי · ר' יהודה אומר אם היה אחד מהן רבו הולך אצל רבו (אם באו לכאן ולכאן ואחד מהן רבו ילך אצל רבו ולא אצל חכם דקים לן בגווה דבעת קניית עירוב דעתו למיקני לי' אההוא עירוב דאצל רבו ומיהו איהו הוא דלא ידע לאיזה מן הצדדין יבא והשתא דידע להתם ליזיל) ואם הי' שניהם רבותיו למקום שירצה ילך :

ובגמרא שם אמר רב ליתא למתניתין מתני מדתני איו (מתניתין דקתני לר' יהודה הי' שניהם רבותיו למקום שירצה ילך אלמא אית לי' לר"י ברירה דהא עירוב מאתמול קנה · ואיהו השתא דקא בריר לה ואמרינן הוברר הדבר דמאתמול נמי דעתי' להאי הוי ליתא לדמתניתין · אינה עיקר הואיל ואשכחן מתניתא דתני איו דלא הכי הוא) דתני איו ר' יהודה אומר אין אדם מתנה על שני דברים כאחד אלא אם בא חכם למזרח עירובו למזרח כו' אבל לכאן ולכאן לא · מאי שנא לכאן ולכאן דלא דאין ברירה למזרח למערב נמי אין ברירה · א"ר"י · וכבר בא חכם ·

אדרבא ליתא לדאיו ממתניתין (דמתניתין עיקר והויא ברייתא הוא) לא ס"ד דהא שמעינן לי' לר' יהודה דלית לי' ברירה דתנן הלוקח יין מבין הכותים אומר שני לוגין כו' ושותה מיד (ולאחר זמן יפרים התרומה ואמרינן הוברר הדבר שזהו תרומה) ד"ר מאיר · ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון אוסרין (קס"ד השתא דטעמייהו משום דקסברי אין ברירה) עכ"ל הגמ' שם :

והתוס' שם בד"ה לא כו' הקשו וז"ל וא"ת אכתי ליתא לדאיו ולהוא דלוקח מקמי' מתניתין דהכא ומתניתין דגיטין (דף כ"ה ·) דאיתא שם דמה היא בלוקח סימים דדייקינן מיני' שם דאית לי' לר' יהודה ברירה ומקמי' ברייתא ב"ק (דף ס"ט ·) דבכל הני אית לי' לר"י ברירה · וי"ל דרב מחלק בין תולה בדעת אחרים ובין תולה בדעת עצמו כמו שמחלק אביי והוא דגיטין וב"ק הוי תולה בדעת אחרים והתם הוא דאית לי' לר"י ברירה אבל תולה בדעת עצמו לית לי' ברירה · ולהכי קאמר דליתא למתניתין דקתני דה"ל לר"י ברירה אפילו בתולה בדעת עצמו מקמי' דאיו ומקמי' דהאי לוקח · והא דפריך אההיא דאיו מ"ש דלכאן ולכאן אין ברירה לא לרב פריך דלדידי' דמחלק בין תולה בדעת עצמו כו' אתי שפיר אלא למי שאינו מחלק פריך · ור' יוחנן דמשני וכבר בא חכם נמי אין מחלק ולדידי' והאי דליכא לדאיו מקמי כל הנהו · אבל קשה דאפילו בתולה בדעת אחרים נמי שמעינן לר"י דלית לי' ברירה דקאמר ר'

גיטין י״ד ע״א בתוס׳ ד״ה ואמר · כ״ד ע״ב בתוס׳ ד״ה לאיזה:
כ״ה ע״א ובתוס׳ ד״ה ואי · כ״ו ע״א · ל״א ע״א
בתוס׳ ד״ה במחשבה · מ״ז ע״ב בתוס׳ ד״ה טבל · ס״ח ע״א
בתוס׳ ד״ה אי · ובר״ן ובר״ף ובחידושיו שם וברמב״ן
בחידושיו שם · ע״נ ע״ב בתוס׳ ד״ה תנא:
קדושין י״ד ע״ב בתוס׳ ד״ה חלפי וברשב״א ובריטב״א
שם · פני יהושע בדף ס״נ במשנה שם:
נדרים מ״ה ע״ב ברא״ש ובר״ן שם הארוכ ובחידושי
הרשב״א שם · מ״ו ע״ב בר״ן שם ד״ה מחלוקת ·
אבל: ובתוס׳ ד״ה אמר · מ״ח ע״א בתוס׳ ד״ה וחכמה ·
ובד״ה אסור:

נזיר י״ב ע״א ברש״י ד״ה ואלו:
סוטה י״ח ע״א ובתוס׳ ד״ה חזר וחלקו:
ב״ק ט׳ ע״א נ״א ע״ב · כ״ט ע״ב ובתוס׳ ד״ה אלא · פ״ח
ע״ב בתוס׳ ד״ה הכי · צ״ר ע״א בתוס׳ ד״ה מידו:
ב״מ כ״א ע״ב בשיטה מקובצת שם מש״כ בשם הראב״ד:
ב״ב פ״ז ע״ב בתוס׳ ד״ה משום: ק״ז ע״א ברשב״ם ובתוס׳
ד״ה והלכתא ובהרא״ש שם · קכ״ז ע״א ברשב״ם ד״ה
קסבר:
ע״ז ס״ז ע״ב ברש״י ד״ה מטמאין · ס״נ ע״א בתוס׳ ד״ה
כגון · ס״ד ע״ב בתוס׳ ד״ה תניא:
זבחים ג׳ ע״א:

מקור חיים

ר׳ יהודה לא היו שופרות לקיני חובה מפני התערובות ומפרש ביומא (דף נ״ה ·) הטעם משום חטאת שמתו בעליה ומשום דל״ל ברירה כדמוכח בהסיא דאיו · והשתא הא לר׳ יוחנן ליתא לדאיו · ולרב אית לי׳ לר׳ יהודה ברירה בתולה בדעת אחרים · וי״ל דהא דאית לי׳ לר׳ יהודה ברירה בתולה בדעת אחרים ה״מ כשמתנה אבל בלא תנאי אינו מועיל עכ״ל עיי״ש ועיין בתוס׳ בבילה (דף ל״ח ע״א) בד״ה ואמר ר״י כו׳ ודו״ק:

ובדף ל״ז ע״א בתוס׳ ד״ה ר׳ יוסי כו׳ הקשו דהכא משמע דר׳ יוסי לית לי׳ ברירה ובגיטין (דף ע״ב ·) תנן ר׳ יוסי אומר מגורשת ואינו מגורשת ולכי מיית הוי גיטא אלמא יש ברירה דהכי דייקינן בגיטין (דף כ״ה ·) לר׳ יהודה כו׳ ולמאן דמחלק בין תולה בדעת עצמו ניחא אבל למאן דלא מחלק קשה · וי״ל דהתם בגיטין עומד הדבר להתברר בודאי שהרי יתי׳ או ימות אבל הכא יכול להיות שלא יבא לידי הפרשה או לא יעלה סלע מן הכיס עכ״ל · ובד״ה דברי ר״מ כו׳ כתבו דמשמע דאית לי׳ לר״מ ברירה וגם לר׳ יהודה למסקנא ובבכורות (דף מ״ח ע״א) גבי מי שלא ביכרה אשתו כו׳ מוקי רבא פלוגתייהו שמת האב לאחר ל׳ והכא במ״ע כו׳ ויש לחלק בין היכא שמברר דבריו ומתנה בפירוש שאני עתיד להפרים להסיא דאחים שחלקו דאינו מברר דבריו כלום · ובמגובה דפריך דר׳ יוחנן אדר׳ יוחנן דבהסיא דכל המתלקט א״ל ברירה ובהסיא דאחים לית לי׳ ברירה הוי מצי לחלק כדפרישית אלא דניחא לי׳ למימר כל הגילקט כדקתני מתניתין · ועוד דלא מצי לחלק הכי דהא ר׳ יוחנן לית לי׳ ברירה אפילו היכא דמברר כמבואר בגיטין ברים פ׳ כל הגט עכ״ל · ובד״ה רב יוסף שם כתבו דהכא מסיק רב יוסף דלר״ש אין ברירה ובגיטין (דף כ״ה ·) גבי הריני בועלך אית לי׳ ברירה · וי״ל דר׳ יוסף מחלק בין תולה בדעת עצמו כו׳ עיי״ש:

ובביצה (דף ל״ז ע״ב) אתמר שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות (מעיו״ט לחלקם ביו״ט) רב אמר חביות מותרת ובהמה אסורה (להוליך אלא למקום שניהם הולכין) ושמואל אמר חביות נמי אסורה (דאין ברירה ויש לומר חלק שבא לזה היה ראוי לחבירו ובין השמשות קנה חלק זה שביתת חבירו) מאי קסבר רב אי קסבר יש ברירה אפילו בהמה תשתרי כו׳ לעולם קסבר יש ברירה ושאני בהמה דינקי תחומין מהדדי מאי הוי עלה ר׳ הושעיא אמר יש ברירה ור׳ יוחנן אמר אין ברירה ומי אית לי׳ לר׳ הושעיא ברירה והתנן כו׳ איפוך ומי אית לי׳ לר׳ יוחנן ברירה והא א״ר אר״י אחים שחלקו לקוחות הן כו׳ וכ״ת כי לית לי׳ בדאורייתא (לעמוד כנגד דבר תורה כגון יובל לא סמכינן אברירה) אבל בדרבנן אית לי׳ (לעמוד כנגד איסור תחומין דרבנן · סמכינן אברירה הלכך חביות ובהמה מותרים) והא תני אין כו׳ ואר׳ יוחנן וכבר בא חגס אלא לא היפוך וכי ל״ל לר׳ הושעיא ברירה בדאורייתא (כגון טומאת מת ודרך יציאתה הלמ״מ דהלכות טומאה הכי גמירי להו) אבל בדרבנן אית לי׳ · דרים מר זוטרא הלכה כר׳ הושעיא ע״ש:

ובנדרים (דף מ״ה ע״ב במשנה שם השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורין לכנס לחצר (בחצר של שניהם דכל חד אסור בדריסת של חבירו) ראב״י אומר זה נכנס לתוך שלו כו׳ ועיי״ש היטב בתוס׳ ובהרא״ש ור״ן ודו״ק:

ובב״ק (דף נ״א ע״א) גרסינן המדלה מים מן הבור וכא חבירו וא״ל הנח לו ואני אדלה מים כיון שהניחו משתמש פטור ראב״י אומר משימסור לו דליו במאי קמפלגי ראב״י סבר יש ברירה האי מדידי׳ קא ממלא ורבנן סברי אין ברירה · אמר רבינא ואזדא לטעמייהו דתנן השותפין שנדרו כו׳ במאי קמפלגי ראב״י סבר יש ברירה כו׳ ורבנן סברי אין ברירה עיי״ש:

ובגיטין (דף כ״ד ע״ב) במשנה גם כל הגט שלא נכתב לשם אשה פסול וכו׳ יותר מכן אמר ללבלר כתוב לאיזה שארצה אגרש פסול לגרש בו · ובגמ׳ שם סיפא הא קמ״ל דאין ברירה כו׳ ובתוס׳ שם בד״ה כתבו אומר ר״י דאפי׳ מאן דסבר בעלמא יש ברירה הכא מודה משום דכתיב לה לשמה משמע שיהא מבורר בשעת כתיבה וכן משמע בגמ׳ גבי הא דקאמר ר׳ יוחנן שם דאין ברירה כו׳ וע״ש היטב בכל הסוגיא כי כל אלה נוגע לפרטי דברירה כמבואר למעיין וגלאתי להאריך וקצרתי ודו״ק ·

אמר המחבר · אחרי ראות כי דיני דברירה רבים הם ומפוזרים המה בכמה מקומות בש״ס ופוסקים אשר עצמו מספר ואי אפשר לפורטם · לזאת הראיתי לך רק עיקרי המקומות הנצרכים לזה וכמבואר · ולתועלת המעיין באתי לבאר כל התנאים והאמוראים דפליגי בזה · ואם כי כבר קדמני בזה בספר מלא הרועים אולם הוא לא יצא בזה עוד ידי חובת הביאור וכמה דברים ראיתי שיש להעיר ולהשיג עליו והוספתי עוד כמה פרטים הנוגע להלכה ולמעשה והכל הוא בדרך קצרה כיד ה׳ הטובה עלי יראה עין וישמחו:

ר׳ מאיר סובר יש ברירה כמבואר בגיטין (דף כ״ה ע״ב) אבל לא בכל מקום רק היכא דהתנה בהדיא אבל בלא התנה סבר אין ברירה · כמבואר בתוס׳ בבכורות (דף מ״ח ע״ב) בד״ה דכו״ע כו׳ · ועי׳ בתוס׳ ביומא (דף כ״ו ע״א) בד״ה דברי ר״מ כו׳ ועי׳ בדמאי בפ״ז מ״ד דתנן התם הלוקח יין כו׳ אומר שני כו׳ מיחל ושותה והוא כר״מ הרי לך סתם משנה כר״מ ע״ש ודו״ק:

והרמב״ם בפי׳ המשנה שם כתב דזאת הלכה הוא לר״מ שהוא סובר יש ברירה והדבר הנאמר כאן

הופרס

מנחות כ"א ע"ב · ל"ב ע"א בתוס' ד"ה כתבה · ע"ח ע"א בתוס' ד"ה ליקדשו · פ' ע"א בתוס' ד"ה הפריש:
תמורה ל' ע"א ובתוס' ד"ה ואידך:
בכורות י"א ע"ב בתוס' ד"ה טבלים · נ"ב ע"ב בתוס' ד"ה אסר · נ"ו ע"ב בתוס' ד"ה לברור:
מעילה כ"ב ע"א בתוס' ד"ה כיכן · ובד"ה דתנן:
קינין פ"א משנה ד' ברע"ב ובתוס' יו"ט ובתפארת ישראל שם:
חולין י"ד ע"א · ובחידושי הרשב"א שם · ל"ה ע"ב ברש"י ובתוס' ד"ה אם · קל"ה ע"ב ברש"י ד"ה טבל וחולין:
ירושלמי בדמאי פ"ז ובמראה הפנים שם · פ"ז הלכה ד' שם · מעשר שני פ"ב הלכה ו' ובמראה הפנים שם · עירובין פ"ג הלכה ה' ו' · פסחים פ"ח הלכה א' · נדרים פ"ה הלכה א' · גיטין פ"ג הלכה א' ובהלכה ח' שם · קדושין פ"א הלכה ו' · יש ש"ש בב"ק פ"ה בקונטרס הברירה הא בחידושי הר"ן על ב"מ בסוף הספר שהביא לבית הדפוס בד"ה בשו"ע חו"מ דרוש וחידוש לרע"א במערכה לעירובין ובמערכה לפסחים ובמערכה ט"ז לכתובות · כתונת פסים על הגמו"י בסוף ב"ק בקונטרס הברירה האריך · תפארת ישראל בכלכלת שבת אות ד' ז' · ח' · ובפ"ג מחנינה אות מ' האריך · מילי דנזיקין לניסי ההג נ"י בביאור שמעתתא דמנחות דף ס"ז שם:

מקור חיים

הופרש מתחילה וכו' והעיקר בידינו בדאורייתא אין ברירה ומפני זה אין הלכה כר"מ שהוא ס"ל זה הסתם עכ"ל ע"ש · ועי' בפסחים (דף פ"ז ע"א) דרצה הש"ס שם להוכיח דסתם משנה התם גבי פסח סבר כר"מ דיש ברירה אך דחה לה ע"ש ועי' ברש"י בחגיגה (דף כ"ה ע"ב) ובתוס' שם בד"ה שהקשו כיון דסתם משנה אית ליה ברירה קשה מזה לר' יוחנן דאמר אין ברירה · ומהסיא דהלוקח יין ליכא לאקשוי' דהתם מפרש דבריו בהדיא אבל ירושה דממילא היא לא כו' ומיהו כמה סתמי משניות דמלים דאין ברירה עכ"ל ע"ש היטב ודו"ק:

ר' אליעזר בן יעקב סובר יש ברירה כמבואר בנדרים (דף מ"ה ע"ב ובב"ק דף כ"א ע"א) דמוקי רבינא שם דטעמיה דראב"י דמותר לכנוס בחצר מטעם ברירה ע"ש:

אבל הר"ן בנדרים שם האריך הרבה בזה והביא שיטת ר"ת ור"י דסברי דהך ברירה דחצר שוה לשארי ברירות ואח"כ הביא שיטת הר"מ דלא דמיא הך ברירה דהכא לשארי ברירות דעלמא משום דהכא לאו מידי דלא מתברר האי דנא מתברר למחר הוא כו' ע"ש · אך הר"ן בעצמו דחה לזה והעלה דברירה דהכא עדיפא מברירה דעלמא ולכך פסקינן הכא כראב"י ומיהו הכא נמי אנו צריכין לברירה דלא כר"מ והטעם דכי אמרינן בעלמא אין ברירה כגון דאמר לסופר כתוב לי לאיזה שארצה אגרש דמשעה ראשונה יש ספק בעיקר הגט לשם מי נכתב · וכן אם בא חכם למזרח עירובו למזרח דיש ספק בעיקר העירוב לאיזה מקום הוא ולא אמרינן ברירה למפרע כיון דמעיקרא הוי ספק אם יהיה העירוב לזה הרוח והיה הספק בעיקר הדבר לא אמרינן הוברר הדבר למפרע · וכן בהאין שחלקו איכא לספוקי בעיקר הדבר משעה ראשונה שמא לא זכה בחלק זה אבל בחצר זה עיקרה של דבר מתברר משעה ראשונה ומיעוטו מתברר אח"כ בכה"ג אמרינן ברירה לפי שאף משעה ראשונה אנו יודעין שעתיד כל אחד לזכות בגוף החצר ויזכה בו כל שעה שירצה הלכך כיון שעיקרה של דבר יתברר מתחילתו וממה שיתבאר אח"כ אינו אלא מזמן שזכה בגוף החצר בכה"ג אמרינן ברירה משום דאין המיעוט המסופק ומתברר לאח"ז מעכב את הרוב שהיה ברור מתחילתו ורבנן פליגי דאפילו בכה"ג אין ברירה וגמלא שאין לכל אחד בחלקו של חבירו אלא קנין שעבוד בקוגמות מפקיעין אותו ע"ש היטב ותראה כי זה הוא כוונתו · וא"כ לפי דבריו אין שום ראיה דראב"י סבר דבעלמא יש ברירה וכמבואר:

והנה מה שהביא הר"ן שם בשם רבינו משה והאם הביא הרא"ש שם בהלכות בשם הרב ר' שלמה בן אברהם הצרפתי (הוא הרשב"א) והילך באופן אחר היינו דהך ברירה לא דמי להא דעלמא דנימא לבתר דפליגי איגלי מילתא שזהו החלק הראוי ליפול בגורלו כדאמר גבי כתב גט לשתי נשיו לאיזה שארצה כו' דאע"ג דלא נתברר מעיקרא לשם מי נכתב ואח"כ כשיגרש בו האחת אמרינן הוברר דלשם זו נכתב · וכן בב' לוגין וכן באחים שחלקו כו' אלא הכא היינו טעמא דפרי ראב"י כשאין בה דין חלוקה וכל חד משתמש בכולה כו' וברירה זו מעיקרא קנין הוא כו' ע"ש היטב וכן כתב הרשב"א בחידושיו שם ודו"ק:

והש"ך ביו"ד בסי' רכ"ו ס"ק ד' תפס עיקר לסברת הרשב"א וכמו שהביא הר"ן דהתם במודר הנאה לאו מטעם ברירה רק הטעם דאינו יכול לאסור כלל בהנאה חצר שהוא של חבירו לגמרי לתשמישו ע"ש ודבריו צ"ע טובא דלא הר"ן דחה לכל זה ועדיפי הוי ליה לאתויי סברת הר"ן בעצמו וטעמו שמסתבר טפי כמבואר למעיין שם היטב וצ"ע:

ובבינותי בספרים מצאתי וראיתי במלא הרועים באות ס"ז שהעיר בזה וכתב דיש לדון בסברת וטעמא של הר"ן משום דגם באיזה שארצה אגרש נימא בודאי שעתיד לגרש ושיגרש לאיזה שירצה אלא אנו הולכין אחר האשה שלא היתה מבוררת בשעה שאמר לסופר וה"ה כאן אנו הולכין אחר השעה זו ושעה זו לא היתה מבוררת בשעה שנתפו בחצר · ואין לומר כיון דידעינן אז דאם ירצה להשתמש בשעה זו הרשות בידו הוי כמבורר · א"כ ה"ה בשתי נשים ידעינן דאם ירצה לגרש הרשות בידו · אך יש לחלק דהתם הברירות סותרות זו את זו דא"ת דהאשה זו היתה מבוררת א"כ אין חברתה מבוררת דהא אינו יכול לגרש שתיהן בגט אחד אבל כאן אין שעה זו סותרת לחברתה דיכול להשתמש בכל השעות וכן באחין שחלקו דמי לשתי נשים שאינו יכול ליקח ב' חלקים רק חלק אחד ולכך לא אמרי' ברירה ע"ש:

אבל אחר העיון קשה טובא הן לפי פי' הר"ן והן לפי פי' הר"מ דמאי פריך הגמ' בביצה (דף ל"ט ע"א) על הא דאמר רב נחמן שם במילא ונתן לחבירו הרי הוא כרגלי מי שנתמלאו לו כו' מהא דאין השותפין מסך ברירה על ברירה דעלמא הלא אין הדמיון עולה כהם אחרי דרב החילוק ביניהם לפי שיטתם וכמבואר וצ"ע · ובחפשי מצאתי וראיתי ביש של שלמה בב"ק בדיני ברירה בד"ה גרסינן כו' שהעיר בזה וע"ש היטב מש"כ בזה וקצרתי ודו"ק:

המורם מכל אלה דלשיטת ר"ת והר"י שהביא הרא"ש והר"ן מבואר דסבר ראב"י ברירה בכל מקום אף בדאורייתא אבל לדעת הר"מ שהביא הר"ן · ולפי דעת הר"ש שהובא ברא"ש · ולדעת הר"ן בעצמו צריכין לומר דראב"י סבר בדאורייתא אין ברירה רק בנדרים סובר דמותר אך חלוקין המה בטעמיהם דלדעת הר"מ והר"ש משום דלא הוי ברירה כלל · ולסברת הר"ן הוי ברירה רק משום דעדיפא מברירה דעלמא וכמבואר ועי' בזה היטב ותראה כי כן הוא בעז"ה קצרתי ודו"ק:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ו מעירובין הלכה כ"ג ובראב"ד ובמגדול עוז שם · פ"ח הלכה א' ובהה"מ שם · הלכה ז' בהגהת מיימוני שם · פ"ב מהלכות יו"ט הלכה ט' · פ"ה הלכה י"ד ובהה"מ שם · פ"ו הלכה כ"ג ובהשגת הראב"ד ובהה"מ שם · פ"ד מסוטה הלכה י"א ובכ"מ שם · פי"ג ממאכלות אסורות הלכה כ"ב · פ"ז מנדרים הלכה ב' ובלח"מ שם · פ"א מנזירות הלכה ד' ובלח"מ שם · פ"א מתרומות הלכה כ"א ובכ"מ שם · פ"א ממעשרות הל' א' · ו' · ובכ"מ שם · פ"ד ממעשר שני הלכה ט"ו ובכ"מ שם · פ"א משמיטה הלכה כ' · פ"ו מבכורות ה' י' ובלח"מ שם · פ"ח מפסולי המוקדשין הלכה ח' ובכ"מ שם · ובפ' י"ב הלכה ט"ו ובמשנה למלך שם · פ"ח מתמידין הלכה י"ב ובלח"מ שם · פ"ב מגניבה הלכה ז' ובלח"מ שם · שער המלך פ"ח מעירובין הלכה ז' האריך · פ"ג מגירושין הלכה ד' האריך:

שו"ע או"ח סי' קנ"ג במג"א סקמ"ז · ש"ז במג"א סק"ל:

מקור חיים

רב סובר יש ברירה כמבואר בביצה (דף ל"ז ע"ב) וכן הוא באחין שחלקו סבר נמי דיש ברירה (ועי' במו"ק ובבבא בתרא דף ק"ז ע"א) אך לפי מה שכתב התוס' בגיטין (דף מ"ח ע"א) בד"ה אי כו' דהא דפסקי בב"ב שם כרב דאמר בענה המחלוקת לא משום דיורשין הוי אלא משום דהוי כלקוחות באחריות ויורשין דאמר רב לאו יורשין ממש אלא כלומר כיורשין כו' ע"ש יש לומר דרב סבר אין ברירה:

אבל לפי מש"כ התוס' בעירובין (דף ל"ו ע"ב) בד"ה דרב מחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים י"ל דההיא דגיטין והך דב"ק הוי תולה בדעת אחרים והתם אית ליה ברירה אבל תולה בדעת עצמו לית ברירה ע"ש היטב · אבל מהא דביצה מבואר שפיר דיש ברירה ועי' ודו"ק:

ר' אליעזר סובר יש ברירה כמבואר בביצה (דף ל"ד) במשנה שם דאמר דסגי במתכוין אני נוטל למחר ופי' רש"י שם דטעמיה הוא משום ברירה וכן נראה ממש"כ שם התוס' בד"ה והאומר כו' ע"ש:

אבל אחר העיון נראה דתלוי הדבר בהך פלוגתא דמוקצה דלדעת רבה דס"ל דמוקצה דאורייתא כמבואר בפסחים (דף מ"ז ע"א) א"כ סבר ר' אליעזר דיש ברירה אף בדאורייתא אבל לפי שיטת המאור והר"ן דלכו"ע מוקצה מדרבנן הוא יש לומר דס"ל לר"א ברירה רק בדרבנן ועי' היטב בזה ודו"ק:

הג"ה

ועי' ברש"י בביצה (דף ב' ע"ב) דכתב דרבה לטעמיה דסבר מוקצה דאורייתא ובעל המאור והר"ן באלפסי שם תמהו על רש"י בזה דהא בפסחים מבואר דהדר רבה מזה ע"ש · אך ראיתי בפני יהושע שם שהמליץ עבור רש"י בזה וכתב דבאמת לא הדר רבה מזה ע"ש היטב ואכמ"ל בזה ובעז"ה בסוגיא דמוקצה נדבר גם בזה וכאן קצרתי ודו"ק:

אך ראיתי בפני יהושע בביצה שם בד"ה בתוס' כו' שכתב דטעמי' דר"א משום ברירה היה נ"ל עיקר כמש"כ המהרש"ל אלא שלא פי' דבריו היטב והמה כמעורבבים · ולענ"ד נראה להוסיף על דבריו דפלוגתא דר"א ורבנן דהכא היינו נמי מס"ע גופיה דמסקינן לעיל ביוני שובך דהא דבעי לב"ה זה וזה אני נוטל היינו משום חששא דכחושים ושמנים ואסור לטלטל מידי דלא חזי ליה משו"ה צריכין החכמים נמי שיאמר מכאן ועד כאן דכיון דהכא באחזי ולא אחזי איירי איכא נמי הך חששא גופיה דמטלטל ושביק ור"א לא חש לכל זה ע"ש היטב וכן כתב ג"כ בגיטין בפ' כל הגט ע"ש · וא"כ לפי זה לא מוכח מידי איך סבר ר"א בברירה אבל באמת אעפ"כ טעמא דר"א התם בע"כ משום ברירה וכמבואר ביש של שלמה ב"ק שם ולדידיה גם החכמים סברי דיש ברירה ע"ש היטב ודו"ק:

אבל אחר העיון יש להקשות לפי שיטת המהרש"ל דטעמא דר"א התם משום ברירה מה יענה בהא דאיתא בנדרים (דף ע"ד ע"א) דפליגי התם ר"א ור' יהושע ור"ע בשומרת יבם בין לאחד בין לשני יבמין ר"א אומר יפר ור"י לאחד אבל לא לשנים ר"ע אומר לא לאחד ולא לשנים כו' וקפריך הגמ' שם בשלמא ר"ע סבר אין זיקה ור"י סבר יש זיקה אלא לר"א אי יש זיקה אין ברירה כו' הרי נראה משם דר"א לית ליה ברירה ע"ש ול"ע:

אך יש לומר בזה כפי מה שראיתי במלא הרועים שכתב בשם הר"ן דאפי' למאן דאית ליה ברירה אין יכול להפר משום דבעינן שיהא ידוע בשעת הפרה והא דנקט הגמ' שם אין ברירה שיגרא דלישנא הוא ובאמת לא תלי הדבר בברירה ע"ש א"כ שפיר יש לומר דר"א אית ליה ברירה וכמש"כ רש"י ותוס' וכמבואר ביש של שלמה שם וקצרתי ודו"ק:

ר' שמעון בן גמליאל סבר יש ברירה אף בדאוריי' כמבואר בחולין (דף קל"ה ע"ב) בהא דפליגי רבי ורשב"ג בישראל ועובד כוכבים שלקחו בשותפות דטבל וחולין מעורבין זה בזה דברי רבי רשב"ג אומר של ישראל חייב ושל עובד כוכבים פטור ואיתא שם דרבי סבר אין ברירה ורשב"ג סבר יש ברירה ומבואר שם דאף בארץ ישראל דמעשר דידיה דאורייתא הוא ואפ"ה קסבר רשב"ג יש ברירה ע"ש · אבל לפי מאי דמוקי הש"ס בגיטין (דף מ"ז ע"א) למ"ד אין קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע מידי מעשר קא מוקי לה בסוריא וכיבוש יחיד לא שמיה כיבוש ע"ש א"כ לא מוכח מידי איך קסבר רשב"ג בדבר שהוא מדאורייתא:

ולפי זה לרבה דסבר שם דלא היה קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע מידי מעשר ומוכרח לאוקמי בסוריא וא"כ לא מוכח מידי דרשב"ג סבר יש ברירה גם בדאורייתא אבל לר"א שם דסבר יש קנין לעובד כוכבים כו' וא"כ איירי בכל מקום ואף בא"י ושפיר מוכח משם דרשב"ג סבר יש ברירה אף גם בדאורייתא וע"ש היטב ותראה כי כן הוא:

אך ראיתי בפני יהושע בגיטין שם שכתב דמשו"ה קא אוקמי בסוריא כי היכי דלהוי דברי רשב"ג אליבי' דהלכתא דקיי"ל בדרבנן יש ברירה ובדאורייתא אין ברירה עיי"ש א"כ לפ"ז י"ל דתרווייהו בין רבה ובין ר"א אוקמי לה בסוריא כי היכי דלהוי דברי רשב"ג אליבי' דהלכתא ואין חילוק ביניהם ולשיטת שניהם סבר רשב"ג דבדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה ועיין היטב בכל אלה ודו"ק:

הג"ה

[**והנה** ראיתי במלא הרועים דבר תימא שבתחילה הביא לשון הגמ' להא דרבה ור"א ואח"כ הביא להא שכתב הכ"מ וז"ל שם אך הרב בכ"מ בפ"א מתרומות ה"כ כתב דאף למ"ד אין קנין יש לאוקמי בא"י ובשלא לקח ישראל מהעובד כוכבים דבכה"ג לכו"ע יש קנין עכ"ל עיי"ש ודבריו בזה צ"ע טובא דכל המעיין בזה יראה בעליל דהכ"מ לא כתב כן אלא על הא שכתב הרמב"ם שם · ישראל ועובד כוכבים שלקחו שה בשותפות כו' הרי טבל וחולין מעורבין בכל קלא וקלא מחלקו של עובד כוכבים אעפ"י שמרחן העובד כוכבים וע"ז הקשה הכ"מ שם במאחר דלמ"ד אין קנין לעובד כוכבים כו' צריכין לאוקמי להברייתא שם בסוריא דאילו בא"י הלא הכל טבל ורבינו שפוסק כמ"ד לא היה קנין לעובד כוכבים כו' לא הו"ל למכתב בא"י טבל וחולין מעורבין זה בזה אלא רק הכל טבל ועל זה בא הכ"מ

לומר

טור בסי' שי"ט ובב"י שם :
שו"ע שם ובט"ז ומג"א וביאורי הגר"א שם · שם בט"ז סק"ד · ומג"א סק"ז · ת"ט במג"א ס"ק י"ח · תי"ג במג"א סק"ב ובביאורי הגר"א סק"א האריך הרבה · תצ"ה בט"ז סק"ב ומג"א סק"י · תצ"ו במג"א סקי"ג · תק"ג בט"ז סק"ג · תק"י סעי' ב' ובט"ז ומג"א שם :
שו"ע יו"ד סי' רכ"ד ובט"ז וש"ך ובהגר"א סק"ג · רכ"ו בט"ז סק"א · ובש"ך סק"ב ובהגר"א שם · שכ"ד בט"ז ס"ק טו : של"א סעי' י"א · ובהגר"א ס"ק כ"ה · ש"מ בש"ך סק"ל"ח :
שו"ע חו"מ סי' קע"ג בסמ"ע סק"ב :

שו"ע אבן העזר סימן קל"א ובב"ש סק"ד · שו"ת הה"ד סימן פ' · רשב"א בתשובה בתולדות אדם סי' פ"ב · הרמב"ן סי' קנ"ו · ראנ"ח ח"א סימן פ"ב · מהרי"ט ח' א' בחו"מ סי' כ"ג · דבר שמואל סימן ס"ג · שאגת אריה סי' פ"ט · צ' · צ"א · צ"ג · ע"א · נודע ביהודא במהדורא קמא חלק אבן העזר סימן צ' · ובמהדו"ת חלק אבהע"ז סימן ק"כ · רע"א סימן ב' ובהשממטות שם · סימן ס"ז בפסקיו · חתם סופר חלק או"ח סי' קכ"ט · פר"ח באו"ח סימן תצ"ה סק"ז · גט פשוט באבהע"ז סימן קכ"ב סק"ה ח' האריך שם · נתיבות בחו"מ סימן כ"א סק"ג ובקצות החושן שם · נחל יצחק בסימן ס"ו סעי' ב' ענף א' :

מקור חיים

לומר שם דו"ל דלא אמרינן אין קנין לעובד כוכבים כו' אלא היכא אם חזר ולקחו ממנו ישראל והכא מ"ע שלא חזר ולקחו ממנו ישראל כו' ולזה כתב הרמב"ם הרי טבל וחולין מעורבין בכל קמח וקמח של עובד כוכבים דאילו מה שלקח הישראל כיון שמרחן ישראל חייב דהא אין קנין עובד כוכבים כו' עיי"ש · ולפי זה כל דברי הכ"מ לא נאמר רק על מה שכתב הרמב"ם ומדייק בלשונו הזהב בכל קמח וקמח מחלקו של עובד כוכבים בזה נ"ל כדברי הכ"מ אבל בהא שנאמר בגמ' שם טבל וחולין מעורבין זה בזה דקאי נמי על חלקו של ישראל לא שייך לומר טבל וחולין מעורבין זב"ז רק הכל טבל אם נאמר דלא הוה קנין לעובד כוכבים דממ"נ הן חלק הישראל והן חלק העובד כוכבים הכל טבל אחר דלקוח הוא כמו דאמרינן באחין שחלקו לקוחות הן עיי"ש א"כ איך נאמר בזה סברת הכ"מ דמאי שייכי הכא לסוגיית הגמ' שם וא"כ לפי מה שהביא המלא הרועים שם בתחילה סוגיית הגמ' דרבה ור"א בגיטין שם ולא הזכיר לדברי הרמב"ם הללו כלל איך נופל בזה להביא מה דכתב הכ"מ על דברי הרמב"ם ועיי"ש היטב ותראה כי דבר תימה הוא ואין להאריך בזה עוד וא"י"ה בסוגיא דאין קנין כו' נדבר עוד בזה בעז"ה וכאן קצרתי ודו"ק] :

רב הונא ור' אלעזר סברי יש ברירה כמבואר בנדרים (דף מ"ו·) דפסקו שם כראב"י דיש ברירה וגם בדאורייתא סברי דיש ברירה לפי שיטת הר"ת והר"י · וכמו שהביא הרא"ש והר"ן שם דראב"י סבר יש ברירה גם בדאורייתא עיי"ש :

אך התוס' בגיטין (דף מ"ח·) בד"ה אי כו' כתבו הא דפסקו בנדרים כראב"י לאו מטעמי' דברירה כמבואר בב"ק (דף כ"א·) אלא רק משום דויתור הוא· וכרבינא בב"ב שם (דף כ"ז·) ומותר בנודר הנאה עיי"ש א"כ לא מוכח מזה מידי איך סברי בדיני ברירה אבל באמת לא צריכין לכל אלה דאף אם נאמר דלא כהתוס' ובטעמי דברירה קא אתי' עכ"ז לא מוכח מי"י משום דדוקא התם דעיקר הדבר מתברר מתחילתו וכמש"כ הר"ן שם וכמבואר לעיל אבל בשארי מקומות אין להוכיח מזה כלום איך דעתם דעת טעה בדיני דברירה ודו"ק :

ר' אושעיא סבר בדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה וכמבואר בביצה (דף ל"ח·) ובעירובין (דף ס"ח) בתוס' ד"ה אמר כו' הקשה הר"ת דהכא קאמר ר"א פלוגתייהו בברירה ובביצה מסיק ר"א דפליגי בלעשר את הפתחים מכאן ולהבא כו' ואור"ת דרב אושעיא לחוד ורבי אושעיא לחוד דהכא גרס בכל הספרים רב אושעיא והתם גרסינן רבי אושעיא כו' עיי"ש [ועיין ביבמות (דף כ"ז·) בתוס' ד"ה אתא כו' דרבי אושעיא הי' רבו של ר' יוחנן וכן מבואר בכמה מקומות בש"ס ואכמ"ל בזה ודו"ק] :

והמהרש"ל ביש של שלמה בב"ק שם כתב הא דאמר ר"א בדאורייתא אין ברירה בין לקולא ובין לחומרא אמרינן הכי וכן הוא נמי בהא דאמר דבדרבנן יש ברירה נמי בין לקולא בין לחומרא יש ברירה והביא שם כמה ראיות לזה עיי"ש :

וראיתי בפני יהושע בביצה (דף ל"ח·) בד"ה בגמרא כו' שחולק עליו וכתב הא דאמר בדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה היינו משום דאשכחן כמה תנאי דפליגי בדיני ברירה והיכא מהם דסברי דאפילו בדאורייתא יש ברירה ופליגי אב"ה ואיכא תנאי דסברי דאפילו בדרבנן אין ברירה ולזה ר"א דמספקא לי' אי קיי"ל כהנך תנאי דסברי דגם בדאורייתא יש ברירה או כב"ה ואיכא דגם בדרבנן אין ברירה ומשו"ה קפסק ר"א בדאורייתא לחומרא דאין ברירה דבשל תורה הלך אחרי המחמיר אבל בדרבנן פסק לקולא דיש ברירה דקיי"ל בשל סופרים הולכין אחר המיקל כדאיתא בש"ס ופוסקים בכמה מקומות אשר אין מספר שזה כלל גדול בכל פלוגתא דרבנן ומכש"כ בדיני ברירה דאשכחן לכמה תנאי דמספקא להו וכמבואר וכן כתב בגיטין בפ' כל הגט עיי"ש היטב· וכן ראיתי בבית שמואל באבהע"ז סי' קל"א ס"ק ד' חולק ג"כ על היש של שלמה בזה עיי"ש ולפי זה לדבריהם בדאורייתא אזיל ר"א בספיקא להחמיר דאין ברירה ודוקא לחומרא· ובדרבנן בלהקל יש ברירה· וכן כתב הר"ן בריש פ"ק דגיטין עיי"ש ועיין בתוי"ט בפ"ח דפסחים מ"ב ובפ"ה בנדרים מ"א· ועיין בכל אלה כי יש לדבר עוד בזה וקצרתי ודו"ק :

רב אסי ספיקא מספקא לי' אי יש ברירה או לא כמבואר בב"ב (דף ק"ז·) דר"א מספקא לי' אי האחין שחלקו לקוחות הן או יורשין הן וזה תלוי בהך פלוגתא דברירה אי יש ברירה והוברר הדבר שזה חלקו והוי כיורשין ועיין ברשב"ם ובתוס' ד"ה ורב אסי כו' עיי"ש ודו"ק :

רב חסדא סבר יש ברירה וכמבואר מהא דא"ר"ח בסנהדרין (דף קי"ב·) בהמה חציה של עיר הנידחת וחציה של עיר אחרת אסורה עיסה כו' מותרת מ"ט בהמה כמאן דלא פליגא דמיא עיסה כמאן דפליגא דמי ולכי חלקו הוברר שכל אחד לקח חלקו הראוי לו מעיקרא עיי"ש הרי דסבר יש ברירה וגם בדאורייתא דאל"כ עיסה אמאי מותרת די"ל שפיר שהחלק שביד עיר אחרת לאחר חלוקה הוא של עיר הנידחת ושל העיר הנידחת הוא של עיר אחרת והחליפו של זה לזה ושל זה לזה ושללה של עיר הנידחת הרי אסורה מה"ת · הרי לך בעליל דר"ח סבר יש ברירה גם בדאורייתא :

רב פפא ואמימר סברי יש ברירה כמבואר בב"ב (דף ק"ז·) דר"פ פסק שם הלכתא בכל הני שמעתין מקמלין · ופי' רשב"ם שם והוא

כרב דסבר האחין שחלקו יורשין הוי ואמימר פסק נמי כרב דבעלה מחלוקת והוא מטעם ברירה עיי״ש · אך כל זה הוא רק לשיטת הרא״ש והתוס׳ שם בד״ה והלכתא כו׳ דפסקו כרב ומטעמי׳ דברירה · אבל לפי שיטת הרא״ש בב״ק בפ״ק אות ו׳ דכתב שם דהא דפסק כרב בב״ב דבעלה מחלוקת אע״ג דבכל דוכתא הלכה כשמואל בדיני · דמטעם דאיהו סבר יש ברירה לא איפסק כוותי׳ דקיי״ל דבדאורייתא אין ברירה (והוי כלקוחות) אלא דסברא מוחלטת היא דיתמי ברעת דאבוהן איגון לפרוע חובת אביהן בשוה כו׳ עיי״ש ובב״ב נמי כתב הרא״ש טעם אחר דהא דפסק הכא דבעלה מחלוקת לאו משום דיורשין הוי רק להא מילתא הוי כיורשין עיי״ש שהאריך בזה · ולפי זה יש לומר דטעמי דר״פ ואמימר לאו משום ברירה פסקו כרב נמי אלא אפשר לומר דבאמת סברי אין ברירה ואפ״ה פסקו כרב מהנך טעמי שכתב הרא״ש וכמבואר · ועיין מש״כ המגלה הרועים בזה ודו״ק :

רב ענן סובר יש ברירה אף בדאורייתא כמבואר בבילה (דף ל״ט·) דגם במעשר בהמה דהוי דאורייתא סבר יש ברירה עיי״ש ודו״ק :

הרי לך כל הני תנאי ואמוראי דסברי יש ברירה ויתר הפרטים המסתעפים בהמה · ועתה אבאר לך כל התנאים ואמוראים דפליגי בזה ויתר הדברים הנצרך לזה הכל בדרך קצרה בעז״ה וזה הוא :

ר׳ יהודה סובר אין ברירה כמבואר בעירובין (דף ל״ו·) וביומא (דף נ״ה·) ובסוכה (דף כ״ד·) ובגיטין (דף כ״ד כ״ה· ובדף ע״ג) שם · אך כל זה הוא רק היכא דתולה בדעת עצמו אבל בתולה בדעת אחרים אית לי׳ ברירה עיי״ש · ועיין בעירובין (דף ל״ו·) בתוס׳ ד״ה דתנן שכתבו הא דסבר ר״י ברירה ה״מ כשמתנה ומברר דבריו בפירוש אבל בלא תנאי אינו מועיל עיי״ש וכל זה הוא רק לרב מברשיא בגיטין שם (בדף כ״ה·) שמחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים · וכן הוא דעת רב יוסף בעירובין (דף ל״ז) ועיין בתוס׳ שם ד״ה קסבר ר״י כו׳ אבל לדעת רבא (בדף כ״ו·) שם אית לי׳ לרב יהודה ברירה בין בתולה בדעת עצמו ובין בתולה בדעת אחרים והתם כדקתני טעמא שמא יבקע הנוד עיי״ש היטב ודו״ק :

ר׳ יוסי סובר אין ברירה היינו בתולה בדעת עצמו אבל בתולה בדעת אחרים אית לי׳ ברירה כדמוכח בגיטין (דף ע״ג·) בהא דאיתא שם מה היא באותן הימים כו׳ דכי מיית הוי גיטא עיי״ש וכן נראה מהא דכתב התוס׳ בעירובין (בדף ל״ז·) בד״ה ר׳ יוסי כו׳ ועיין עוד בתוס׳ שם שכתבו דאליבי׳ דרבא דלא מחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים מוכרח לומר דהיכא דעומד להתברר בודאי כעין הא דגיטין דמה היא באותן הימים דהתם הדבר עומד להתברר בודאי שהרי יחיה או ימות בזה הוא דאית לי׳ ברירה אבל היכא דאין הדבר עומד להתברר בודאי כגון בסלע מן הכיס דעירובין שם דשמא לא יעלה הסלע מן הכיס בהא לית לי׳ ברירה עיי״ש היטב ודו״ק :

אך זאת צריכין אנו לדעת לפי שיטת רב מברשיא שמחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים ובתולה בדעת עצמו סבר ר״י אין ברירה אי כל זה הוא רק בדאורייתא משום דכל היכא דפליג ר״י בברירה הוא רק במידי דאורייתא וא״כ אפשר לומר דבדרבנן סבר גם ר״י ברירה או דלמא לא שנא וגם בדרבנן סבר אין ברירה והדבר צריך תלמוד :

ואחרי השיון נלפע״ד לומר דהדבר תלוי בהך פלוגתא דר״ת ורי״בם דבב״מ (דף פ״ח·) תנאי עשר תעשר ואכלת ולא מוכר . תבואת זרעך ולא לוקח כו׳ · וכתב התוס׳ שם בד״ה תבואת זרעך כו׳ דשיטת ר״ת הוא ע״פ הברת השמועות דהם דכי אמרינן תבואת זרעך ולא לקוח ה״מ בלוקח אחר מירוח אבל בלוקח קודם מירוח תבואת זרעך קרינן בי׳ . ושיטת ריב״ם הוא איפכא דקודם מירוח עדיין לא נתחייב ברשות מוכר אבל לוקח ממורח הואיל ונתחייב ברשות מוכר תו לא פקע טבל מיני׳ כו׳ עיי״ש היטב . [ועיין ברמב״ם בפ״ב ממעשר ה״ב בפסק כר״ת והראב״ד שם השיג עליו וכתב דבין לוקח קודם מירוח ובין לאחר מירוח פטור עיי״ש והוא דלא כחד מנהון וצ״ע ועיין בכ״מ שם ודו״ק] :

ולפ״ז לשיטת ר״ת דלקוח אחר מירוח פטור ממעשר מה״ת ורק מדרבנן הוא דחייב א״כ הא דפליג ר״י ור״ש בהלוקח יין מן הכותי וסברי דאסור מטעם דאין ברירה הוא גם באיסור דרבנן הרי לך בעליל דגם בדרבנן סבר ר״י אין ברירה אבל לשיטת ריב״ם לא מוכח מידי דבלוקח יין מן הכותי דהוי אחר מירוח והייבת בתרומה ובמעשר מדאורייתא בזה הוא דפליגי אבל בדרבנן אפשר לומר דסברי יש ברירה :

אך לפי זה נ״ע עובא הא דאיתא בתוספתא דפ״ח מדמאי מ״ה הלוקח יין מבין הכותים מע״ש ופסח ולא הפריש אומר שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשרה שבאין אחריהן מעשר ראשון ותשעה מעשר שני מיחל ושותה מיד דברי ר״מ ר״י ור״ש אוסרין א״ל לר״מ אי אתה מודה שאם יבקע הנוד שנמצא זה טבל א״ל לכשיבקע ובמשנה ו׳ שם איתא הי׳ לו תאנים של טבל בתוך ביתו והוא בביהמ״ד או בשדה אומר שני תאנים שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה ועשר הבאות אחריהן מעשר ראשון ותשע מעשר שני כו׳ עיי״ש · והשתא לפי שיטת ר״ת דבלקוח אחר מירוח הוי רק מדרבנן א״כ בלוקח יין אינו חייב בתרומה ומעשר אלא מדרבנן א״כ למה לא פליג ר״י ור״ש גם בתאנים ולערבינהו ולתנינהו לתרי בבא בהדא מהתא הלוקח יין מבין הכותים כו׳ הי׳ לו תאנים כו׳ מיחל ושותה : מיחל ואוכל מיד דר״מ ור״י ור״ש אוסרין · דבשלמא לשיטת הריב״ם דס״ל דלוקח יין הוי חייב מדאורייתא מסתברא לחלק בין הא דיין להא דתאנים משום ברישא דיין דהוי החיוב מדאורייתא בזה דפליגי ר״י ור״ש וסברי דאסור משום דבדאורייתא אין ברירה · משא״כ בתאנים דהוי תרומת פירות דהחיוב הוא רק מדרבנן בזה מודין לר״מ דמיחל ואוכל מיד משום דבדרבנן ס״ל יש ברירה אבל לשיטת הר״ת והרמב״ם שהולך ג״כ בשיטת ר״ת כמבואר קשה עובא :

אמנם באמת כד נעמיק בזה שפי גם לפי שיטת הריב״ם קשה דבעירובין (דף ל״ב) אמר רב ששת מנא אמינא לך דתניא האומר לחבירו לא ולקוט לך תאנה מתאנתי אוכל מהן עראי ומעשרן ודאי כו׳ וכתב התוס׳ שם. בד״ה תאנה כו׳ ואע״ג דמעשר פירות הוא מדרבנן כו׳ כיון דעיקר שם מעשר מן התורה הוא חשוב כבל הורה עיי״ש וכן כתב התוס׳ שם (בדף ל״ו :) בד״ה מאן כו׳ דכיון דעיקר מעשר מה״ת הוא חשוב כדאורייתא עיי״ש א״כ גם לשיטת הריב״ם הוי הא דתאנים חייב מדאורייתא קא קרי להו אמאי לא ערבינהו ולתנינהו בהדא בבא ובאמור · ודוחק לומר דהריב״ם חולק בזה על סברתם אחרי דכן מוכח מסוגיית הש״ס שם. גם אין לחלק בין הא דיין דהוי החיוב גופא מדאורייתא משא״כ בתאנים דעיקר תרומה ומעשר פירות הוי מדרבנן וקא קרי לה חיוב דאורייתא משום דעיקר מעשר מה״ת הוא דבדיני ברירה אין לחלק ביניהם ובשניהם אית להו ברורה ומבואר בעירובין

בעירובין שם וא"כ קשה טובא גם לשיטת הריב"ש ועיין היטב בזה הו"ק :

ולבד כל אלה קשה מפי הגדף (ל"ז ע"ב) שם אמר רב יוסף דמאן דאית לי' ברירה ל"ש בדאורייתא ול"ש בדרבנן אית לי' ומאן דלית לי' ל"ש בדרבנן ול"ש בדאורייתא לית לי' עיי"ש . א"כ ר"י ור"ש דסברי אין ברירה הרי אין ברירה גם בדרבנן א"כ קשה לדידי' מה יענה בהא דהתוספתא דמחלקי לתרי בבא ובתאנים לא פליגי הלא לשיטת רב יוסף גם בתאנים דהוי רק מדרבנן פליגי וסברי דאין ברירה כמבואר וא"כ למה לא שניא התוספתא פלוגתא דר"י ור"ש גם בתאנים ולערבינהו, ולתנינהו בחדא בבא ולע"ג :

ולזה מגודל חומר הקושיא נלפע"ד לומר דבאמת פליגי ר"י ור"ש גם בתאנים והא דלא ערבינהו לתרוייהו בחדא בבא משום דגבי יין קמכויים במה דא"ל לר"מ אתה מודה שמא יבקע הנוד כו' וא"ל לכשיבקע וכל זה לא שייך רק לגבי בבא דיין ולא לגבי דתאנים משו"כ קתני להו בתרי בבא ופליגי ברישא וה"ה בסיפא ונקטי פלוגתתם בחדא וה"ה בהינך ואף דדחוק הוא עכ"ז שבקי דדחוק ומוקים אנפשי' ועיין היטב והו"ק :

ואחרי כל אלה יצא לנו דלשיטת הר"ת והרמב"ם דהוי בלוקח יין איסור דרבנן א"כ מוכרח דסבר ר"י דבדרבנן נמי אין ברירה והתוספתא יתורץ בהא דלא תני להו לבדי כמש"כ לעיל ולשיטת הריב"ש דבלקוח יין הוא איסור מדאורייתא נאמר דלא פליגי ר"י ור"ש רק ביין ולא בתאנים כמבואר בתוספתא מוכח דסבר ר"י ברירה בדרבנן ולזה הוא דלא פליגי רק ביין ולא בתאנים . אך כל זה הוא אם נאמר דלהריב"ש לא ניחא בהא דתירץ התוס' כיון דעיקר תרומה הוי מה"ת יחשב לתרומת פירות בדאורייתא רק יתרץ סוגיית הש"ס בעירובין באופן אחר אבל אם נאמר דסבר כסברת התוס' בזה לא מוכח מידי · ולשיטת התוס' בעירובין תלוי הדבר באם נאמר דסברי להו בלוקח יין כר"ת מוכח דסבר ר"י בדרבנן אין ברירה · ולשיטת הריב"ש יש ברירה בדרבנן וכמבואר ועיין היטב בכל אלה כי יש לדבר עוד בזה ונלאתי להאריך וקצרתי והו"ק :

ר' שמעון סבר אין ברירה אך תלוי הדבר בהא דפליגי רבה ורב יוסף דלרבה סבר ר"ש ברירה בין בתולה בדעת עצמו בין בתולה בדעת אחרים והתם הוי טעמא לכשיבקע הנוד וכשיטת ר' יהודה כמבואר לעיל . ורב יוסף סבר דר"ש קמחלק בין היכא דתולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים וכמבואר בתוס' עירובין (דף ל"ז ·) בד"ה קסבר ר"י כו' עיי"ש :

אך הר"ן בגיטין ריש פ' כל הגט כתב דלרב יוסף הוי ע"מ שירצה אבא דהיינו שלא ימחה ולא תלוי בברירה כו' עיי"ש · ולפי דבריו שם לא קשה מה שהקשה התוס' שם על רב יוסף כמבואר למעיין בזה א"כ לא מוכח לרב יוסף לחלק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים ור"ש סבר אין ברירה בכל מקום עיי"ש היטב ותראה כי כן הוא ודו"ק :

ר' גמליאל סבר אין ברירה כמבואר בפסחים (דף פ"ח:) מהך מעשה דמלך ומלכה שאמרו לעבדיהם צאו ושחטו עלינו את הפסח יצאו ושחטו עליהן שני פסחים כו' באו ושאלו את ר"ג כו' אין לא נאכל לא מן הראשון ולא מן השני כו' והתם הוי טעמא משום דאין ברירה ועיין ברש"י ותוס' שם והו"ק :

הג"ה

[**והנה** ראיתי במלא הרועים שהביא בשם הריטב"א בחידושיו לב"מ אהך שבלא דר"ג וחקיים קאמר ר"ג שיבור שאני עתיד למוד נהן לר"י ומקומו מושכר לו וז"ל היכא דקביא להו ליך לא הייס מקום למעשרות כו' והיכא למימר דכי בעי לסיום מקום למען דלית לי' ברירה אבל ר"ג אית לי' ברירה ובסתוכל ומשייר בישור מעשר המעיין הוברר הדבר שזו היא מה שספרים עכ"ל ודבריו צ"ע הלא ר"ג סבר אין ברירה וכמבואר לעיל אם לא נאמר כמש"כ המלא"ר שם דתרי ר"ג הוי אחד הוא ר"ג דיבנה שהי' בזמן הבית ואחד הי' בשעת החורבן ולא נהג נשיאותו רק כמה שנים אחר החורבן ועיין בסדר הדורות שהאריך מי הוא זה ואיזה הוא ר"ג הזקן ומי הוא החבר של ר' יהושע ובאיזה זמן הי' ר"ג הזקן והאריך שם ע"פ שיטת הבבלי והירושלמי והמ"ל בזה עיי"ש עכ"פ זאת נראה בעליל מהא דפסחים דמלינו ר"ג שסובר אין ברירה ודו"ק] :

רבי סובר אין ברירה כמבואר בחולין (דף קל"ה) עיי"ש · ואפשר לומר גם בזה דתלוי הדבר בהך פלוגתא דרבה ור"א · דלרבה דאית לי' אין קנין כו' וקא מוקי שם בסוריא מוכח דסבר רבי אין ברירה אף בדרבנן · אבל לר"א דסבר יש קנין לעובדי כוכבים כו' וא"כ צ"ל לאוקמי דמיירי בסוריא יש לומר דרבי סבר דרק בדאורייתא אין ברירה אבל בדרבנן יש ברירה וכמש"כ לעיל לפי שיטת רשב"ג · קחנו משם ותדרשנו לכאן אבל אם נאמר כמש"כ הפנ"י לא מוכח מידי וכמבואר לעיל והו"ק :

שמואל סבר אין ברירה כמבואר בביצה (דף ל"ז :) ואף בתחומין דהוי מדרבנן סבר אין ברירה כמבואר שם · אך מהא דאמר שמואל בגיטין (דף ע"ה :) גבי הא דהתקין שמואל בגיטא דשכ"מ אם ימות יהא גט ואם לא ימות לא יהא גט ולכי מיית הוי גיטא הרי מבואר דסבר יש ברירה ועיין בתוס' בכורות (דף מ"ח) בד"ה דכ"ע שכתבו דהיכא שהתנה בפירוש סבר שמואל יש ברירה עיי"ש · ועיין בביצה (דף ל"ז) שם בד"ה שמואל כו' דבתולה בדעת עצמו לית לי' ברירה ובתולה בדעת אחרים אית לי' ברירה עיין שם · ועיין ביומא (דף נ"ו ·) בד"ה דברי ר"מ שכתבו שיש לחלק בין היכא שמברר דבריו ומתנה · ובין הא דהחביות דלא קאמר מידי · ועוד י"ל דבגיטין שם הדבר עומד ליתברר או יחיה או ימות אבל בהא דחביות שמא לא יחלקו לעולם עיי"ש היטב והרבה יש לדבר באלה וקצרתי והו"ק :

ר' יוחנן סבר אין ברירה אף בדרבנן ואין חילוק לדעתו בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים כמבואר בביצה (דף ל"ח ·) ועיין בתוס' שם בד"ה ואמר כו' · ובב"ק (דף ס"ט) בתוס' ד"ה אלא דקשה כר"י עוביי' שם דר"י אדר"י דהא אר"י הלכה כסתם משנה וסתם משנה בהלוקח כר"מ דיש ברירה ואע"ג דסתמא דגזעין לית לי' ברירה מאי אולמי' הך סתמא מהך סתמא · ושמא היכא שמתנה בפירוש לא קאמר ר"י דאין ברירה · והא דקאמר ר"י בגיטין ריש פ' כל הגט אף האחרון אינו פוסל שאני התם דכתיב וכתב לה דמשמע דצריך ביטא מבורר בשעת כתיבה עיי"ש ודו"ק :

רב נחמן סבר אין ברירה כמבואר בביצה (דף ל"ט ·) ובקידושין (דף מ"ב ·) ובבכורות (דף נ"ו:) אך כל זה הוא רק בדאורייתא כמבואר שם · ועיין ברה"ם בב"ב בפ' בית כור אות ב' ובר"ן בנדרים ריש פ' השותפים עיי"ש היטב · אבל בדרבנן אינו מבואר כ"כ אך דעתו נוטה דאפשר לומר דבדרבנן יש ברירה ועיין :

הג"ה

[**וראיתי** במלא הרועים שהביא ראי' דר"נ סבר דבדרבנן יש ברירה מהא דעירובין (דף ל"ז:) דא"ל לר"נ מאן האי תנא דאפילו בדרבנן לית לי' ברירה כו' ואשתיק ולא א"ל מידי כו' עיי"ש אטמא דר"נ לא ידע משום הך תנא דלית לי' ברירה בדרבנן עיי"ש :

ולפע"ד

ולפע"ד צ"ע טובא דהא בבילה (דף ל"ט) פריך הגמ' על ר"י מהא דאמר השותפין שחייבין בקלבון כו' הרי דסבר ר"י אין ברירה אף בדרבנן דחיוב הקלבון הוא מדרבנן וסבר דאין ברירה ועיין ברש"י שם· אם לא נאמר משום דלענין מעשר בהמה קולא היא וזה ודאי אין סברא לומר להקל בדאורייתא משום ספק ברירה אבל היכא דליתא דרבא דאורייתא ובדרבנן בלאו הכי סבר יש ברירה והדבר יש לדבר בזה ועיין בפני יהושע שם ובמלה"מ קמתמה לדברי הפנ"י הנ"ל וקצרתי והו"ק]:

רבא סבר אין ברירה כמבואר בקדושין (דף מ"ב) דרבא סבר כר"י דאחין שחלקו לקוחות הן עיי"ש· וכן נראה נמי מהא דאמר רבא בקדושין (דף י"ז) דבר תורה כותי יורש את אביו· גר את כותי אינו מד"ת אלא מד"ס דתנן גר וכותי שירשו את אביהם כותי גר יכול לומר לכותי טול אתה ע"ז ואני מעות כו' וכתב הריטב"א שם דמסתבר לי דרבא סבר דטעמא דתנא לאו משום ברירה כו' עיי"ש דרבא סבר אין ברירה· אבל לפי מה שכתב התוס' שם בד"ה חלופי כו' ולפי מש"כ הפנ"י שם בזה לא מוכח מידי מזה איך הוא דעת רבא עיי"ש· ועיין במש"כ הרשב"א והריטב"א שם באורך אך לפי המבואר בקדושין שם (בדף מ"ה) מוכח דרבא סבר כר"י דאין ברירה ועיין היטב בזה והו"ק:

אבל קשה מהא דאמר רבא בבילה (דף י') דלעולם בלמפרע נמי מעשרין דב"ה סבר ברירה וטעמא דב"ה דילמא מטלטל ושביק כו' ולא ניחא לי' בשינויא קמא שם דב"ה לית לי' ברירה עיי"ש נראה מזה אחרי דרבא בעצמו סבר יש ברירה ומשו"ה עדיף לי' טפי לאוקמי להא דב"ה דיש ברירה ועיי"ש וצ"ע:

אמנם באמת אחרי העיון גם זה ניחא דבסוטה (דף י"ח) בעי רבא כתב ב' מגילות לשתי סוטות כו' מהו תקנן בב' כוסות וערבן מהו מחיקה לשמה בעינן כו' חזר וחלקן מהו יש ברירה או אין ברירה תיקו וכתב התוס' שם בד"ה חזר כו' דליכא למפשט מהא דבכורות בשאר תרומה שנפלה כו' דהתם מקילין בדרבנן דמדאורייתא חד בתרי בטל כו' עיי"ש הרי נראה דלרבא בדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה ומה דבעי רבא במגילות שם הוא כמש"כ התוס' שם עכ"פ זאת נראה בעליל דרבא סבר דבדרבנן יש ברירה· וכמבואר נמי מהא דאמר רבא לר"י בעירובין שם מאן האי תנא דבדרבנן לית לי' ברירה ואפתיק כו' וכמש"כ לעיל בדברי ר"י· ולפ"ז אפשר לומר דבבילה שם לא ניחא לי' לרבא בשינויא קמא שם דלב"ה יהי' הטעם במוקצה משום ברירה וב"ה לית לי' ברירה דהא התם הוי רק איסור דרבנן ובדרבנן יש ברירה ולזה קאמר דטעמא דב"ה הוא משום דלמא מטלטל ושביק לי' ואף דבאמת סבר ב"ה דבדאורייתא נמי יש ברירה לפי שינויא דרבא שם עכ"ז בהא לא ניחא לי' לרבא משום דבדאורייתא רבים הם הסוברים דבדאורייתא אין ברירה כמבואר לעיל· עכ"פ זאת מבואר דרבא בעצמו סבר בדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה ועיין היטב בכל הנ"ל ותראה כי כן הוא בעז"ה והו"ק:

ריש לקיש סובר יש ברירה כמבואר בגיטין (דף מ"ח·) דרב יוסף אמר דמ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי בע"כ סבר דיש ברירה דאל"כ לא משכחת דמייתי בכורים אלא חד בר חד עד יהושע ב"נ עיי"ש וא"כ אחרי דסבר ר"ל קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי כמבואר בכמה מקומות בש"ס א"כ בע"כ סבר דאין ברירה אבל לפי מה שכתב התוס' שם בד"ה אי לאו כו' שהקשו שם דהא איך מצאנו ידינו ורגלינו אחרי דקיי"ל אין ברירה והאיך שחלקו לקוחות הן וקיי"ל קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ותירץ שם שני תירוצים עיי"ש ולפי תירוץ השני שם דדוקא ר"י סבר מחזירין זה לזה ביובל יש לומר דר"ל סבר אין ברירה וכמבואר במלא הרועים עיי"ש· ועיין במעילה (דף כ"א·) בתוס' ד"ה פרועה ועיין ביש"ש בב"ק בדיני ברירה סי' ל"ב מש"כ בזה ונלאתי להאריך וקצרתי והו"ק:

רב יוסף סובר מאן דאית לי' ברירה אפילו בדאורייתא אית לי' ומאן דלית לי' ברירה אף בדרבנן לית לי' כמבואר בעירובין (דף ל"ז) ולפי מש"כ התוס' שם בד"ה קסבר ר"י כו' יש חילוק בין תולה בדעת עצמו לתולה בדעת אחרים עיי"ש· ובאמת איך קסבר רב יוסף בעצמו בברירה לא מבואר לן כל כך ועיין:

ואחרי כל אלה אשר הראיתי לך את כל התנאים ואמוראים דפליגי בדיני ברירה אמרתי לבאר שיטת הפוסקים בזה ע"פ שיטת הראשונים והאחרונים להלכה ולמעשה בעז"ה בדרך קצרה וזה לך הוא:

הרמב"ם בפ"ח מעירובין ה"ז כתב אמר לחמשה הריני מערב על איזה מכם שארצה כו' אעפ"י שרצה משתחשכה ילך דבר שהוא מדברי סופרים יש ברירה ובפ"ו ה' כ"ג כתב אחד או רבים שאמרו לאחד צא וערב עלינו וערב עליהן באיזה רוח שירצה הרי זה עירוב ויוליהו בו שהרי לא יחדו עכ"ל· והראב"ד השיג שם עלי' וכתב שגם משנתו כמ"ד יש ברירה עכ"ל וכתב הה"מ וכן הוא האמת דקיי"ל כמ"ד בדרבנן יש ברירה ואפילו לא ידעו עד שתחשכה יוצאין בההוא עירוב עכ"ל עי"ש:

הג"ה

[**וראיתי** בשער המלך בפ"ח שם שהקשה על שניהם על מה דכתב הראב"ד והה"מ וכתב דמה שאין ברירה לכאן דהכא היינו טעמא משום דכיון דלא פירש לו על איזה רוח יערב עלי' דידי' סמך על איזה רוח שיערב לו שיהי' עירוב שהרי לא יחדו לו רוח· ועוד קשה מהא דתנן בפסחים (דף פ"ח·) שחט גדי יאכל כו' אע"ג דרגיל בטלה כו' ולפי דבריהם נימא אין ברירה אע"ג דניחא לי' בהא בגדי דלמא בשעת שחיטה דעתו שישחט טלה אלא והאי כיון דלא פירש עלי' דידי' קסמך כמש"כ רש"י שם ועיין בתוס' שם וכו' ונשאר בצ"ע עיי"ש היטב והו"ק]:

ובפ"ה מה' יו"ט ה' כ' כתב וז"ל וכן שנים שלקחו בהמה בשותפות ושחטו ביו"ט אעפ"י שמוליך כל אחד מנתו הרי כל הבשר כרגלי שניהם אבל אם לקחו חביות בשותפות וחלקו אותה ביו"ט הרי חלקו של כל אחד כרגליו הואיל ותחומין מדברי סופרים יש ברירה בהם עכ"ל והוא כשיטת רב בבילה שם ועיין· ובפ' ד' מה' ע"ז ה' י"א כתב בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת בשיחה בתוכה הרי זה אסורה· עיסה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת מותרת לפי שאפשר לחלקה עכ"ל· והוא כשיטת רב חסדא בסנהדרין (דף קי"ב·) וכמבואר לעיל:

ואחרי העיון דבריו צ"ע טובא דהא לפי דברי ר"ח בסנהדרין שם דאמר בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת אסורה עיסה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת מותרת מ"ט בהמה כמאן דלא פליגי דמי עיסה כמאן דפליגי דמי עיי"ש הרי לך בעליל דטעמא דר"ח דאמר עיסה מותרת משום דסבר יש ברירה אפילו בשל תורה וכמבואר· א"כ הרמב"ם דפסק דבדאורייתא אין ברירה כמבואר בדבריו בכמה מקומות היך כהי עיסה מותרת אחרי דמעורבין הן חלק של זה בזה והוי כמו בשל

נכרי

מקור חיים

נכרי וישראל שלקחו שדה בשותפות אמרינן דסגי ותולין משורבין זה בזה כמבואר בגיטין (דף מ״ז׳) עיי״ש וא״כ כיון דמשורבין יהדיו דלמא הא שיגיע לחלק של איש זה הוא חלק של עיר הנידחת אחרי דבדאורייתא אין ברירה דהלא עיר הנידחת איסור דאורייתא הוא ולפ״נ׳ ובחפשי באמתחת הספרים שלי מגודל הומר הקושיא מצאתי וראיתי בפר״ח על אבה״ע בביאורו להרמב״ם שם שתמה על זה וכתב ושמא שאני הכא דהוה אפשר לפלוגי מקודם ואיני מתור עכ״ל עיי״ש׳ וכן ראיתי בשאגת ארי׳ בסי׳ פ״ט שעמד ג״כ ע״ז ונשאר בצ״ע והקו״א שם רצה ליישב ובאמת הרבה יש לדבר באלה. ועיין הר״ן בחידושיו שם וגלאתי להאריך עוד בזה וקצרתי ודו״ק :

ובפ״א מתרומות ה׳ כ׳ כתב שותפות העובד כוכבים חייב בתרומות ומעשרות כו׳ כד״א כארץ ישראל שהמשפחות של תורה ובשל תורה אין ברירה אבל אם לקחו שדה בסוריא הואיל והמעשרות שם מדבריהם אפילו חלקו הגדים חלקו של עובד כוכבים פטור מכלום עכ״ל הרי שפסק בדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה ועיין בכ״מ שם שהאריך וקצרתי ודו״ק :

ובפ״ז ממעשר ה״א פסק נמי הכי שכתב שם מי שהי׳ לו מאה לוג טבל מה״ת ואמר שני לוגין כו׳ אלא יפרוש ואח״כ ישתה ואין אומרים זה שהגיח בסוף כאלו נברר תחלה מפני שחיוב תרומות ומעשרות מה״ת ואין אומרים בשל תורה נחשיב כאלו נברר עד שיברור עכ״ל הרי נראה בעליל דפסק דבדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה מדדייק בלשונו הזהב וכתב טבל מה״ת ועיין בכ״מ שם ודו״ק :

ואחרי כל אלה נ״ע על מה שכתב בפ״ג מה׳ גירושין ה׳ ד׳ וז״ל שם יתר על כן אמר לסופר כתוב לאיזה שארצה. אגרש בו וכתב הסופר על דעת מי וגרש אחת מהן הרי זו ספק גירושין עכ״ל הרי דסתר את עצמו כיון דסבר דבדאורייתא אין ברירה האיך כתב בזה דהרי זו ספק גירושין דמשמע דסבר דספיקא הוא וצ״ע ומש״כ הכה״מ שם ג״כ צ״ע נוכח וכבר האריך בו היש״ש בב״ק שם ועיי״ש היטב ודו״ק :

ולבד זה ראיתי כי הרבה יש לדבר בפסקי הרמב״ם בדיני ברירה כי סתר את עצמו בכמה מקומות בפסקיו בזה ועיין בפ׳ י״א משמיטה שפסק האחים שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל כו׳ ופסק ג״כ קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי עיי״ש וקשה עליו קושיית התוס׳ בגיטין (דף מ״ח׳) דא״כ איך מצא ידי׳ ורגלי׳ בביכמ״ד כו׳ עיי״ש בתוס׳ וכבר תמה עליו בזה הלח״מ בפ׳ י״ב ממתנה עיי״ש ועיין בכ״מ שם ובמרכבת המשנה שם ובפנ״י בסוגיא דקנין פירות הכל בזה וראיתי ביש״ש שהעיר עוד בכמה סתירות בפסקי הרמב״ם בזה ואין עת האסף פה להאריך עוד בזה וקצרתי דו״ק והשכת :

והטור באו״ח סי׳ של״ז פסק שנים שלקחו חביות או בהמה בשותפות וחלקו ביו״ט כל אחד יכול להוליך חלקו למקום שיכול לילך ולא אסרינן בבהמה מפני תנקו של אב בינוקה מפל זה עכ״ל והוא הרב בבילה (דף ל״ז׳) שם ודעת אביו הרא״ש שהסכים לדעת השיעור והרז״ה שפסקו דבבהמה אין מותרת והקדקו כן מסוגיית הגמ׳ שם ועיין ברא״ש שם וכן נוטה דעת הר״ן עיי״ש׳ אבל הרי״ף והרמב״ם סברי דבבהמה אסורה והטור סתם דבריו כדעת אביו הרא״ש עיי״ש :

והב״י שם הפליג אחרי דהרי״ף והרמב״ם מסכימים לדעה אחת וגם הסמ״ג כתב׳ שהרשב״א הפלה בים

לאוש לדברי הרמב״ם והגאונים הכי נקטינן׳ וכן פסק להלכה בשו״ע שם סעי׳ י׳ עיי״ש :

והיש״ש בב״ק אחרי כל האריכות שהאריך שם העלה ואמר נקוט האי כללא בידך׳ א) דאין אומרים ברירה בדאורייתא בין לקולא בין לחומרא ואף בדיעבד ואף גם היכא שמברר ומתנה בפירוש ובין תולה בדעת עצמו ובין בדעת אחרים׳ ואפילו מידי דרבנן ועיקר שם תורה עליו כמו מעשר ירק וכדומה וכמבואר בעירובין וכמש״כ התוס׳ שם׳ ב) היכא שמתנה בדבר העומד להתברר בודאי יש ברירה אפילו בדבר שאינו בידו כמו אם לא מתי כו׳׳ ג) בדרבנן לעולם יש ברירה אפילו היכא שאין עומד להתברר ומסיק ואומר כלל העולה מכל אלה דבדרבנן יש ברירה ובדאורייתא אין ברירה בין לקולא בין לחומרא ובדבר שעומד להתברר ומתנה בפירוש יש ברירה אף בדאורייתא ואף לקולא אלא בשתי נשים אין ברירה לחומרא ובנדרים ובגור יש ברירה עיי״ש וכן העלה הגר״א בביאורו באו״ה סי׳ ת״ג ס״ק א׳ והאריך שם הרבה בזה עיי״ש ועיין ביו״ד סי׳ של״א בביאורו ס״ק כ״ה׳ ובשו״ע אבהע״ז סי׳ קל״א ובב״ש ס״ק ד׳ שם ועיין בגט פשוט באבהע״ז סי׳ קכ״ב ס״ק א׳ מש״כ שם ודו״ק היטב בכל אלה כי קצרתי :

אך זאת צריכין אנו לדעת אי הא דקיי״ל דבדאורייתא אין ברירה אי הוא מדאורייתא או רק חומרא מדרבנן בעלמא הוא ונ״מ לגבי ספיקא׳ והנה לפי דעת התוס׳ והר״ן והה״מ וכפני יהושע דסברי דמטעם ספיקא הוי וכמבואר לעיל א״כ תלוי הדבר בהך פלוגתא דספיקא דאורייתא דלפי שיטת הרמב״ם בסוף ה׳ כלאים ובפ״ט מה׳ טומאת מת ה׳ י״ב דמה״ת ספיקא שריא רק מדרבנן הוא שהחמירו בספק תורה [ועיין בהראב״ד בסוף ה׳ כלאים שהסכים לשיטת הרמב״ם ובפ״ט מטומאת מת שם השיג עליו והרב בכ״מ תמה ע״ז עיי״ש ועיין במהרי״ט בתשובה בח׳ ב׳ סי׳ ה׳ שהסכים שם שהראב״ד ס״ל כהרמב״ם ומה שהשיג בפ״ט מטו״מ היינו ענין לזה ודבר אחר השיג שם עיי״ש באורך והאמ״ל בזה ודו״ק] וא״כ אחרי דברירה בדאורייתא הוא מטעם ספיקא א״כ הא דאין ברירה בדאורייתא הוא רק מדרבנן אבל לדעת הרשב״א והר״ן דסברי דספק מה״ת לחומרא וכן הוא דעת התוס׳ [ועיין בפר״ח ביו״ד באורך] א״כ הא דאין ברירה בדאורייתא הוא מה״ת :

אך ראיתי בתוי״ט בפ״ה דפסחים שכתב דלמ״ד דבדאורייתא אין ברירה הוא מה״ת עיי״ש ולכאורה הי׳ אפשר להביא ראי׳ לזה מהא דגיטין (דף מ״ח׳) דאמרינן שם אי לאו דאמר ר״י קנין פירות כקנין הגוף דמי לא משכחת דמייתי ביכורים כו׳ הרי נראה מזה הא דלא אמרינן ברירה בדאורייתא הוא מה״ת דאם נאמר דרק חומרא דרבנן הוא למה אינו מביא ביכורים אחרי דהבאת ביכורים חומרא הוא ועיין בארעא דרבנן ובתפארת ישראל בפ״ד בבילה אות נ״ע והרבה יש לדבר באלה וקצרתי :

שוב ראיתי לספיר אחרי דקיי״ל דבדרבנן יש ברירה איך הוא הדין בדבר שיש לו מתירין אי נאמר ברירה בדרבנן אחרי דדבר שיש לו מתירין אף בספיקא דרבנן לחומרא כמבואר בבילה (דף ד׳׳) או לא :

וראיתי במלא הרועים שמסתפק בזה והעלה דלדעת היש״ש בפ״ה דב״ק אות כ״ג אין לחלק בזה רק לדעת הפני יהושע דסבר דטעם דאזלינן בדרבנן בתר ברירה משום דמספקא לן אי אמרינן ברירה או לא ובדרבנן ספיקא לקולא א״כ בדבר שיש לו מתירין דספיקא לחומרא נאמר דאין ברירה גם בזה :

מקור חיים

אך הפני יהושע בביצה (דף ל"ח·) בד"ה רש"י שם כתב דאף בדבר שיש לו מתירין יש ברירה דלא דמי ספיקא דפלוגתא דתנאי לשאר ספיקא וספיקא דפלוגתא קיל ומקילין אף בדבר שיש לו מתירין ועוד כיון דבדרבנן אמרינן ברירה לא צריך דבר שיש לו מתירין כלל שהרי אמרינן הוברר הדבר שאין כאן איסור כלל עכ"ל עיי"ש· אבל ראיתי במה"ד שם שהשיג עליו בזה ועיין בספר המלך סוף ה' עירובין מסכתב שם והרבה יש לדבר עוד בזה כי רבים הם ואי אפשר לפורעם בדרך קצרה ואקוה לה' שיזכני אסדר בזה קונטרס מיוחד בפ"ע לברר וללבן כל דיני ברירה אחת לאחת כיד ה' הטובה עלי ועכשיו באתי רק בדרך קצרה וסמכתי על המעיין בזה במה שציינתי מלעיל ואחרי העיון תבין ותדע הדבר על בוריו בעז"ה דו"ק ותשכח :

סוגיא ל"ט ברי ושמא

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת

יבמות קי"ח ע"ב :
כתובות י"ב ע"ב ובתוס' ד"ה והוא· ור"ה· י"ד ע"א· ט"ז ע"א· ל"ז ע"א בתוס' ד"ה ההרשת· ע"ו ע"א בתוס' ד"ה רישא :
סוטה כ"ה ע"ב בתוס' ד"ה בית הלל :
ב"ק ל"ה ע"ב· מ"ו ע"א· ק"ג ע"ב ובתוס' ד"ה דברי· קי"ח ובהרא"ש שם· נימוקי יוסף ריש פרק הגוזל ומאכיל :
ב"מ ל"ז ע"א בתוס' ד"ה גזל· ובד"ה התם· ובשיטה מקובצת שם· צ"ז ע"ב ובתוס' ד"ה ליטא :
ובנימוקי יוסף שם· שיטה מקובצת שם· ק' ע"א קט"ז ע"ב ברש"י ד"ה דאמר :
ב"ב קל"ה ע"א ובתוס' ד"ה אביי :
שבועות מ"ה ע"א בתוס' ד"ה וניתיב וד"ה אפילו· מ"ו ע"א בתוס' ד"ה אי אהדר :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת :

רמב"ם פ"ט מאישות ובפ' י"א הלכה ח'· ובמשנה למלך שם הארוך· פ"ד מגזלה· פ"א מטוען הלכה ח ובהגהת מיימוני ובלח"מ שם· פ"ה הלכה ו' במשנה למלך שם· פ"ד הלכה ב' משכנים· פרק כ' ממכירה הלכה י"א ובהה"מ· ובכ"מ· ובלח"מ שם· פ' כ"א ממלוה הלכה א' ובלח"מ שם מה שהביא בשם תשובת הריב"ש כו' משנה למלך פרק ד' הלכה א' משאלה· פרק ד' מנחלות הלכה ח' שער המלך פרק ה' הלכה ז' מעבדים :

הנה בסוגיא זו יש להסתפק בתלתא· א] אי הא דקיי"ל ברי ושמא ברי עדיף· האיך הדין אם הברי היא גרוע והשמא הוא טוב· ב] היכא דאיכא קצת טענת ברי לגבי חד· אי מחוייב לצאת ידי שמים על פי טענתו או לא· ג] היכא דשנים תובעים מאחד· וכל אחד טוען ברי כי ממני לויתה והוא אינו יודע ממי לוה אי צריך לשלם לכל אחד· ועוד שארי פרטים הנמצא בזה הצריכים ביאור לזה ציינתי בתחילה בעז"ה כל המקומות המדברים בזה מלעיל· ופה באתי לבאר בעז"ה קצת בדרך קצרה ע"פ שיטת הש"ס והפוסקים והוא :

בכתובות (דף י"ב ע"ב) אתמר מנה לי בידך והלה אומר איני יודע רב יהודה ורב הונא אמרי חייב ורב נחמן ור' יוחנן אמר פטור ר"ה ור"י אמרי חייב ברי ושמא ברי עדיף [וחייב לשלם] ר"נ ור"י אמרי פטור אוקי ממונא בחזקת מריה [ופטור מלשלם ומ"מ משביעין לי' שבועת היסת שאינו יודע שהוא חייב] כו' והתוס' בד"ה ר"ה כתבו דלר"ה ור"י דאמרי חייב היינו במנה לי בידך והלה אומר א"י דהברי טוב והשמא גרוע דהוה ליה לידע אם חייב אם לאו אבל היכא שהניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא המוציא מחבירו עליו הראיה משום דהתם הוה הברי גרוע ושמא טוב דלפי שהמזיק לא היה שם טוען זה ברי ושמא דמזיק טוב שלא היה לו לידע כו' ע"ש : לאו בעל דברים דידן הוא) וכתב התוס' שם בד"ה אביי כו' דאביי דהכא לא מבעי חילוק בין ברי שהוא דמלוה לברי גרוע דהא קאמר הכא לעולם חייב ובהאי הכא דכמנה לאחר בידך דמי משמע דאם הוא עצמו היה אומר אחיך אני והוא אומר א"י יטול בחלקו אע"ג דהוי ברי גרוע דהם אינם יודעין אם יש להם אח במדה"י או לא כו' ע"ש :

ובכתובות (דף י"ד ע"א) נאמר דלר"ג אלים ליה ברי דאפי' בחד ספקא נמי מכשיר וקיל ליה שמא דאפי' בספק ספקא נמי פסיל ולר' יהושע אלים ליה חד ספקא דאפילו בברי נמי פסול וקיל ליה ספק ספקא דאפי' בשמא נמי מכשיר כו' (ובדף ט"ז ע"א) שם קאמר נמי הגמ' ע"כ לא קאמר ר"ג אלא בברי ושמא אבל בברי וברי לא כו' ע"ש ועי' (בדף ל"ו ע"א) שם בתוס' ד"ה ההרשת כו' (ובדף ע"ו ע"א) שם בתוס' ד"ה רישא כו' ודו"ק :

ובב"ק (דף קי"ח ע"א) אתמר נמי כך פלוגתא דר"ה ור"י ור"נ ור"י וקפריך הגמ' שם לר"ה ור"י דאמרי חייב מהא דתנן אבל אם אמר לו איני יודע אם הלויתני פטור ה"ד אילימא דלא קתבע ליה אמאי חייב אלא דקתבע ליה וקתני סיפא פטור מלשלם ומשני לא לעולם דלא קתבע ליה ורישא בבא לצאת ידי שמים· אתמר נמי א"ר ח' ב"א א"ר י' האומר לחבירו מנה לי בידך והלה אומר א"י חייב בבא לצאת

ובבבא בתרא (דף קל"ה ע"א) פליגי רבא ואביי [ועי' בתוס' גיטין (דף כ"ו ע"א) בד"ה התם כו' דשתבי דהיכא דאמר רבא ברישא והדר אביי בתריה גרים רבה ע"ש א"כ הכא נמי צ"ל רבה ועי' בגליון שם] דאמר רבא זאת אומרת מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור ואביי אמר לעולם חייב (דברי ושמא ברי עדיף) ושאני הכא דכמנה לאחר בידך דמי (דהספק עצמו א"י והיינו יכול לטעון טענת ודאי וספק הוא ולהכי אוקי ממונא בחזקת מריה אבל הכא טוען בשביל הספק מנה לאחי בידכם שהלך אמרי' לי'

ידי שמים (דהיכא דבא לצאת י"ש אפי' מאן דפטר ליה מדיני אדם מודה דהוי כ היתר דהיכא קאי טענה ברית הלכך ר"ה דאוקמי רישא בדלא תבע הואיל והיכא קאי ברי דהא גזלן ידע דגזליה מציקרא חייב בבא לצאת י"ש) :

והרא"ש שם כתב כללא דמלתא מנה לי בידך והלה אומר איני יודע אם החזרתי לבע"ע חייב לשלם תדע דפרך הגמ' מסיפא דמתניתין לר"ה ומוקי מתניתין בדתבע והיינו כעין פלוגתייהו וסיפא פטור כר"נ ורישא דאמר א"י אם החזרתי חייב · א"י אם הלויתני פטור מלשלם כר"נ דקיי"ל כר"נ ור"י וחייב לשבע ואם בא לצאת י"ש חייב ואם בלא תביעה אמר גזלתיך וא"י אם החזרתי נראה דחייב לצאת י"ש אף לר"נ ור"י · אבל אם אמר א"י אם גזלתיך פטור אף לצאת י"ש עכ"ל ע"ש :

ובב"ק שם (דף ק"ג ע"ב) הגזל גזל אחד מחמשה וא"י איזה מהן גזל וכו' אחד אומר אותי גזל מניח גזלה ביניהם ומסתלק דברי ר' טרפון ר"ע אומר לא זו הדרך מוציאתו מידי עבירה עד שישלם גזלה לכל אחד כו' וכתב התוס' שם אפי' מ"ד ברי ושמא ברי עדיף ומפקי ממונא מצי סבר כר"ע דאין צריך לשלם לכל אחד דהא לדידיה נמי ברי שהרבעה מפקרין הלכך ברי דידיה לא חשיב לגבי שמא דידי' לאפוקי ממונא ואפי' ר"נ ור"י דאמרי פטור כו' מצי סברי הכא אפי' כר"ע שישלם לכל אחד דהכא מיהא מנה מודה דאית ליה לשלומי אבל התם לא מודה מידי כו' ע"ש ועי' בב"מ (דף ל"ז ע"א) ובתוס' שם והו"ק :

והרמב"ם בפ"א מטוען ה"ח כתב הור הטוען יש לי בידך בודאי והנתבע אומר איני יודע שמא יש לך שמא אין לך הרי הנתבע ישבע שבועת היסת שאינו יודע ונפטר לפי שלא חייב עצמו בודאי וכן כל כיוצא בזה עכ"ל והראב"ד השיג עליו ועי' בסמ"ג ובלח"מ שם ובפ"ה מה' שאלה ופקדון ובש"ך בחו"מ סי' פ"ה ס"ק ל"ט מש"כ בזה וגלאתי להאריך וקצרתי ודו"ק :

ובהלכה ט' שם כתב מנה לי בידך בודאי והנתבע אומר כן היה לי בידי אבל א"י אם החזרתי לך או עדיין לא החזרתי לך חייב לשלם ולא ישבע התובע כלל אפי' שבועת היסת מפני שהוא יודע בודאי שהוא חייב והרי זה טוען אותו טענת ודאי ונסתפק אם נפטר או לא נפטר וכן כל כיוצא בזה אבל אם אין לו תובע והודה מעצמו ואמר גזלתיך · או הלויתני מנה · הניח ספקיד אצלי מנה ואיני יודע אם החזרתי או לא החזרתי אינו חייב לשלם ואם בא לצאת ידי שמים חייב לשלם עכ"ל :

ולכאורה צ"ע דלמה לא כתב הרמב"ם גם ברישא גבי הא דתבע לו מנה יש לי בידך בודאי והנתבע אומר א"י דאם בא לצאת ידי שמים חייב לשלם דהלא בב"ק שם אמר ר"י מנה לי בידך והלה אומר איני יודע חייב בבא לצאת ידי שמים ע"ש וכן פסקו בהלכות שם וא"כ למה לא כתב הרמב"ם גם ברישא דמילתא כן · ול"ע טובא ועי' בהמ"מ שם שהעיר בזה ועי' בלח"מ שם · ובאמת בכך דינא דלצאת ידי שמים הרבה יש לדבר בה ועי' בש"ך בחו"מ בסי' פ"ח ס"ק ל"ו מש"כ בהסמ"ג שם ובסי' ל"ב ס"ק ב' ובקצוה"ח שם ובסי' רכ"ב סעי' ב' ובש"ך ס"ק ו' ובקצה"ח ס"ק ה' ועיין ברש"י בב"ק (דף ק"ד) ד"ה שהגר כו' ובב"מ (דף ל"ז ·) ובתוס' ד"ה הכא כו' (ובדף ל"ה ע"א) בד"ה בבא ובחולין (ק"ל ע"ב) ברש"י ד"ה ושוד כו' חסיד כו' ובתוס' ד"ה תנא ובשבת (דף ק"כ ע"א) א"ח כו' אמר רבא כו' וברש"י שם ד"ה אגרי כו' ועי' בכל אלה ותבין ותדע את אשר יש לדבר בזה כי גלאתי להאריך וקצרתי והו"ק :

וראיתי במשנה למלך בפב"א ממלוה ה"ח שהביא לתשובת הריב"ש שכתב בשם הרמב"ן דכל שאינו חייב אלא לצאת ידי שמים אי תפס מפקינן מיניה ואיכא מאן דפליג וסובר דלא מפקינן וסוא סברת רש"י בב"מ (דף ל"א ע"א) וכן הוא סברת הראב"ד גבי אבק ריבית כיון דבדיני שמים חייב אי תפס לא מפקינן וגם' כהיגוך מלוה שם"ד כתב כסברת הראב"ד וכו' ע"ש · ועי' בספר המלך בפ"ה מהלכות עבדים הלכה ז' מה שהקשה לשיטת הרמב"ן בזה ע"ש היטב והו"ק :

והש"ך בחו"מ סי' ע"ב סעי' ע' ס"ק כ"ו הביא נמי לשון דכתב הריב"ש בשם הרמב"ן בסתמא להלכה · ודבריו צ"ע טובא איך העתיק דבריו בסתמא וקיצר במקום שיש להאריך ולבאר הדבר הלא באמת מכם איני רואה לדינא דכל זה אלא לשיטת הרמב"ן והריב"ש דסברי בכל ספיקא דדינא דתפיסה לא מהני ובתש"כ בסמ"ג בשם הרמב"ן סוף פ"ח מה' נזקי ממון וסוף פ"ב מה' גניבה · וכן הריב"ש פוסק הכי בסי' ק"ה ע"ש ומבמע לשון, הסמ"ג שם דס"ל להרמב"ן דאפי' בטענת ברי דהתובע נמי הכי דינא שהיכא דתחילת הדין המוציא מחבירו עליו הראיה שוב לא מהני תפיסה אם לא שלא בעדים אז יש חילוק בטענת ברית אבל בעדים בשום ענין לא מהני ע"ש היטב א"כ שפיר פסק בא"י אם נתחייבתי לך הואיל דתחילת הדין הממע"ה לא מהני תפיסה ואף אי תפס לא מפקינן מיניה אבל לדעת החולקין דאפילו בספיקא דדינא סברי דמהני תפיסה מנ"ל הא דהיכא שתפס מפקינן מיניה והאיך יוציא זה ממנו בספק ועי' בשיטה מקובצת בב"מ בפ"ק בשיטה דתקפו כהן ונראה שם ג"כ דדין זה תלוי במחלוקת הפוסקים אי מהני תפיסת ברי או לא ע"ש היטב והדבר צריך תלמוד והאריכות מלאתי וראיתי בב"ה באה"ע בסי' קע"ז בד"ה וגם כו' שהעיר בזה והאריך שם ע"ש היטב והרבה יש לדבר באלה וקצרתי ודו"ק :

ולהלכה נלפע"ד היכא שאמר מנה לי בידך שהלויתיך או שהפקדתי בידך [וה"ה שגזלתי שאין חילוק בין גזלה לפקדון והלואה בדינים אלו ועי' בש"ך סי' ע"ה ס"ק כ"ד] והלה אומר איני יודע אם הלויתני או אם הפקדת בידי ישבע היסת שאינו יודע ופטור ואם בא לצאת ידי שמים חייב לשלם כיון שחבירו תבעו בברי ולו אינו ברי שאינו חייב לו אבל אם אמר מנה לי בידך שהלויתיך או שהפקדתי בידך והלה טוען יודע אני שהלויתני מנה או שהפקדת אצלי וא"י אם החזרתי לך אם לאו חייב לשלם מטום כיון דבודאי חייב לו וספק אם החזיר לו בכה"ג אמרינן ברי ושמא ברי עדיף ואין התובע צריך לשבע בזה אפי' שבועת היסת כיון דהנתבע טוען שמא דאין נשבעין על טענת שמא אפי' היסת רק אם ירצה יחרים ס"ח על כל מי שנוטל ממונו שלא כדין כמבואר בחו"מ סי' ע"ה סעי' ע' ובסעי' י"ז שם ואפי' היכא שהספק הפרעון הוא קודם ההלואה כגון שהיה לו פקדון בידו ואחר שנאבד בפשיעה הלוה לו ונתחייב לשלם לו ק' זהובים והנפקד אומר יודע אני שלא היה שוה רק נ' והלוה אמר א"י כמה היה שוה ואפשר היה שוה ק' ונמצא שמעולם לא נתחייבתי לך כלום לפי שהק' שהלויתני ילאו בק' של דמי הפקדון אפ"ה חייב הלוה לשלם לו נ' דמ"מ הוי ליה החיוב ברי והפטור ספק ובכה"ג נמי ברי ושמא ברי עדיף וכן הוא מבואר בש"ך שם ס"ק כ"ז ע"ש וכן משמע מסתימת דברי הפוסקים ועי' :

אבל היכא שלא תבעו מעולם אלא מעצמו בא ואמר לחבירו הלויתני או הפקדת אצלי או גזלתיך וא"י אם החזרתי לך פטור ואם בא לצאת י"ש חייב לשלם אבל אם אמר א"י אם הלויתני או אם הפקדת אצלי או אם גזלתיך הואיל דבלא תביעת אדם אומר כן פטור אף בלצאת י"ש ועי' היטב ותראה כי כן הוא ודו"ק :

אמנם

מקור חיים

אמנם היכא שחייב לצאת בדיני שמים ותפס אי מפקינן מיניה או לא תלוי בדבר באשלי רברבי דלדעת הרמב"ן והריב"ש שהובא לעיל ואינך פוסקים דסברי דבספיקא דדינא לא מהני תפיסה אי תפס מפקינן מיניה גם היכא שחייב לצאת ידי שמים · ולדעת רש"י והרשב"א והר"ן ושארי פוסקים מהני תפיסה ולא מפקינן מיניה וכן הוא מבואר להדיא בנימוקי יוסף בב"מ בפ' איזהו נשך בסוגיא דמשכנתא באתרא דמסלקי שהביא שם להדיא בשם הרשב"א והר"ן דמבואר דעתם דהיכא דחייב לצאת י"ש מהני תפיסה ע"ש :

אבל ראיתי בש"ך בחו"מ בסי' כ"ח ס"ק ב' שהביא בשם רש"ל מה שכתב בים של שלמה בפ' הכונס סי' ו' וז"ל ונראה כל היכא דאמרינן חייב בדיני שמים אי תפס מפקינן מיניה אפי' לפי' רש"י בב"מ בפ' השוכר את הפועלים גבי חוסם פרה ודש בה שפטור בקים ליה בדרבה מיניה ואפ"ה חייב לצאת י"ש והיכא שתפס הניזק לא מפקינן מיני' מאחר שמחוייב לצאת י"ש וכן פסק הא"ז מ"מ בהג"ה לכו"ע מפקינן מיניה בשלמא בקים ליה בדרבה מיניה דחייב הוא רק בתרי קטלי לא קטלינן ליה ועבדינן החומרא הלכך היכא דלא עבדינן החומרא כגון בשוגג או בשלא היה בו התראה או בזמן הזה א"כ יוכל לומר שהסברא נותנת שאי תפס לא מפקינן מיניה דהא ס"ס חייב הוא אבל היכא שגרמא בנזקין הוא ואין בו חיוב מן הדין אלא רק לצאת י"ש א"כ פשיטא דאי תפס מפקינן מיניה עכ"ל ע"ש וכן הוא בש"ך בסי' ע"ו ס"ק י"ב ובסי' קפ"ב ס"ק א' ועי' :

אמנם אי מצי התופס לומר קים לי כדעת הסוברין דמהני תפיסה נלפע"ד לומר דלא מהני לפי מה שכתב המל"מ בפ"ד ממלוה ה"ו בסוף דבריו שם היכא שהתפיסה עלתה במחלוקת שנויה אי מהני או לא אין לומר קים לי ע"ש וכן נראה דעת הש"ך שכתב ביו"ד בסי' קס"א ס"ק ד' גבי אבק רבית אם תפס לוה משל מלוה מפקינן מיניה וכתב הש"ך שם וז"ל נראה דוקא אבק רבית לכו"ע אבל היכא דיש מחלוקת בין הפוסקים אי הוי א"ר או ר"ק אין מוציאין מן הלוה אם תפס עכ"ל · היינו משום דמצי למימר קים לי כהך מ"ד דהוי ר"ק דמוציאין מיד המלוה וע"ש היטב ועי' בש"ך בחו"מ סי' כ"ה בדיני קים לי שהאריך שם ודו"ק :

אך השבות יעקב בתשובה בח"א סי' קמ"ו הכריע לדינא שם דאבק רבית דרבנן וכן בכל הני גרמא בנזקין דפ' הכונס שמן התורה פטור גם בדיני שמים אלא שחכמים אמרו שחייב לצאת י"ש בזה אי תפס מפקינן מיני' אבל היכא שהחיוב לצאת י"ש הוא מה"ת כגון בקים ליה בדרבה מיניה וכן בכובש פעולתו ודאי דתופס לא מפקינן מיני' ע"ש וכמבואר לעיל מדברי הש"ך ודו"ק :

אבל התומים בדיני תפיסה השיג עליו בזה ומסיק לדינא בכל החיובים בדיני שמים לא מהני תפיסה אלא בקים ליה בדרבה מיניה מהני תפיסה וע"ש · ועי' בנתיבות המשפט שם דנראה דדעתו נמי הכי הוא להלכה ע"ש · ובאמת יש עוד לדבר באלה ונלאתי להאריך עוד בזה והמכתי על המעיין במה שציינתי מלעיל כי אחרי העיון בזה בעה"י תבין ותדע כל הפרטים המסתעפים בסוגיא זו על בוריה דוק ותשכח :

סוגיא מ' גדול כבוד הבריות

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי ירושלמי פוסקים ושו"ת

כלאים פ' ט' משנה ד' וברא"ש שם :
ברכות י"ט ע"ב · ובתוס' ד"ה אמרת · שם כ' ע"א וברש"י ותוס' :
שבת פ"א ע"ב וברש"י שם · צ"ד ע"א בתוס' ד"ה גדול שם · קמ"ו ע"ב במשנה ובתוי"ט שם :
עירובין מ"א ע"ב בתוס' ד"ה ולכהן · ס"א ע"ב :
סוכה ל"ו ע"ב בתוס' ד"ה בשבת :
מגילה ג' ע"ב וברש"י ד"ה את ל"ת · רי"ף ור"ן שם במהרש"א ובפני יהושע וטורי אבן שם :
ביצה ל"ב ע"ב וברש"י ד"ה והבא גבי ביה"כ :
כתובות ברא"ש פ"א סי' ה' :
ב"ק פ' ע"ב בתוס' ד"ה אופר :
ב"מ ל' ובתוס' ד"ה הא · שם ע"ב בתוס' ד"ה אלא · נימוקי יוסף והריטב"א בחידושיו שם · והשיטה מקובצת שם האריך :
שבועות ל' ע"ב ובתוס' ד"ה והאמר · אבל · עשה :
סנהדרין י"ח ע"ב ובתוס' ד"ה סעיד · י"ט ע"ב בתוס' ד"ה ינאי :

הנה בהך סוגיא דגדול כבוד הבריות יש להסתפק בארבעה · א] אי דוחה רק בשב ואל תעשה אי גם בקום ועשה · ב] אי יש לחלק בין איסור לממון כי פליגי בזה גדולי הראשונים כאשר יבואר בעז"ה · ג] אי יש לחלק בין בזיון גדול לקטן (כי לפי דעת התוס' בב"מ ד' ל' · בתוס' ד"ה אלא רב החילוק ביניהם · אבל לפי מה שכתב התוס' בשבועות ד' ל' · בתוס' ד"ה ה"מ לפי תירוץ השני שם אין לחלק ביניהם) · ד] אי יש לחלק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן כי לפי שיטת הרבה מגדולי הפוסקים נראה דסברי דדוקא איסור דרבנן נדחה מפני כבוד הבריות · אבל יש חולקים בזה וסברי דגם איסור דאורייתא דיינינן להקל מפני כבוד הבריו' ועוד הרבה דברים הצריכים ביאור בסוגיא זו הנוגע להלכה ולמעשה לזה אמרתי בתחי' לציין מלעיל כל המקומות המדברים באלה בבדי להקל על המעיין בזה ועתה באתי לבאר קצת בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ע והפוסקים בעז"ה והוא :

בברכות (ד' י"ט:) אמר ר"י אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק מ"ט אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב · ת"ש גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה · תרגמא רב בר שבא בלאו דלא תסור · אחיכו עלי' לאו דלא תסור דאורייתא הוא · אמר ר"כ כל מילי דרבנן אסמכינהו

זבחים דף ק' ע"א וברש"י ובתוס' ד"ה והרי :
מנחות ל"ז ע"ב :
חולין צ"ד ע"א ברש"י ד"ה כותר · הגהת מרדכי בפרק י' משבת · מנחת אהרן לסנהדרין דף י"ה ע"ב ובדף ל"ה שם · חדושי רע"א בב"ם דף ל' ע"א :
ירושלמי ברכות פ"ג הלכה א' :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פרק י"ט משבת הל' כ' בהה"מ שם · פ"י מכלאים הלכה כ"ט · פ"ג מאבל הלכה ז' במגדל עוז שם :
טור או"ח סי' י"ג ובב"י שם · שי"ב ובב"י · שנ"ה ובב"י הרפ"ז ובב"י שם :
שו"ע שם סי' י"ג סעי' ג' ובט"ז ס"ק ה' ובמג"א ס"ק ח' · שי"ב סעי' ו' · שכ"ה בבמג"א ס"ק ל"ג · שנ"ה סעי' ב' ג' · תרפ"ז בט"ז ובמג"א שם · פמ"ג ופר"ח שם :
טור יו"ד סי' ש"נ ובב"י שם · שע"ב ובב"י שם ·
שו"ע שם סי' ש"נ · שע"ב סעי' א' וברמ"א שם · דגל מרבבה שם
טור חו"מ סי' כ"ח ובב"י · רס"ג ובב"י · שו"ע שם סי' כ"ח סעי' ה' ובסמ"ע ותומים שם · סי' רס"ג סעי' א' ובט"ז ס"ק ב' · כנסת הגדולה שם סי' כ"ח בהגהת הטור אות כ"ו · ברכי יוסף שם סי' ו' · שו"ת מהראב"ן מויאה שבסוף תשובת התשב"ץ סי' י"ב · תה"ד סי' רפ"ה · מהר"מ מרוטנבורג ח' חו"מ סי' ב' · ריב"ש סי' ר"ב :
הרדב"ז סי' קי"ט · שער אפרים סי' צ"ג · חות יאיר סי' צ"ה · צ"ו · ר"ה · פנים מאירות סי' נ"ו · זרע אברהם ח' יו"ד סי' י"א · שאגת ארי' סי' נ"ח · רע"א סי' ה' · קצ"נ · חמדת שלמה ח' או"ח סי' י"א · יד מלאכי ה"ר אות קכ"ב · קכ"נ · שושנת העמקים כלל ו' :
ארעא דרבנן אות א' סי' י"ח · ארצות החיים סי' י"נ :

מקור חיים

אהמכינהו אלאו דלא תסור ומשום כבודו ברי רבנן [ופירש"י והכי קאמר להו דבר שהוא מדברי סופרים נדחה מפני כבוד הבריות וקרי לי' ל"ת משום דכתיב לא תסור ודקא קפיד להו מדאורייתא הוא רבנן אחילו יקרייהו לעבור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות כגון לטלטל בשבת אבנים של ביה"כ · או מי שנפסק ציצית בכרמלית לא הצריכו להניח טליתו שם וליכנס לביתו ערום] ת"ש והתעלמת פעמים שאתה מתעלם מהם כו' כיצד אם היה כהן והוא בבית הקברות או שהיה זקן ואינו לפי כבודו (אינו צריך להחזיר אבידה אלא מניחה והולך לו) אמאי נימא אין חכמה כו' · שאני התם דכתיב והתעלמת · וליגמר מינה איסורא מממונא לא ילפינן · ת"ש ולאחותו כו' שאני התם דכתיב ולאחותו וליגמר מינה שב ואל תעשה שאני · ופירש"י דברים רבים התירו לעקור דברי תורה מפני סיג ומפני כבוד הבריות היכא דאין עוקר דבר במעשה בידים אלא יושב במקומו ודבר תורה נעקר מאליו כגון תקיעת שופר וכו' · אבל מיעקר בידים לא · והלובש כלאים עוקרו במעשה ממש שהוא לובשו · וטומאה גופא שהותרה לכהן ולנזיר לטמא למת מצוה דקא מיעקר בידים מפני כבוד הבריות דלאו שב ואל תעשה הוא · היינו טעמא דלא גמרינן מיני' דהתם לאו כבוד הבריות הוא דדחי ל"ת דידיה דמעיקרא כשנתן ל"ת דטומאה לא על מת מצוה נכתב כשם שלא נכתב על הקרובים · אבל השבת אבידה ופסח לכל ישראל נאמר ואצל כבוד הבריות ניתנו לדחות ע"כ היינו דדחייתו אינה בידים אלא בישיבתו תדחה המצוה · אבל כלאים דבמעשה ידיו ידחה הזהיר באזהרתו עכ"ל ע"ש :

והתוס' שם בד"ה שב כו' הקשו על רש"י דא"כ כל מקום דאמרינן עשה דוחה ל"ת לקרי שב ואל תעשה ואמאי קרי לה דחוי' אימא שאינו דחוי' דהתם לא נאמר הלאו כו' אלא נראה דמנזיר לא גמרינן דמה לנזיר שכן ישנו בשאלה וכן מכהן מה לכהן שכן ל"ת שאינו שוה בכל עכ"ל ע"ש :

ובאמת יש ליישב דברי רש"י כמש"כ האלגזי בספר יבין שמועה דכוונת רש"י בזה הוא דגבי מת מצוה מצינו שלאו זה של טומאה נכתב על תנאי כמו שנכתב על תנאי בטומאת קרובים דכתיב לנפש לא יטמא כי אם לשארו · הרי שהתנה בשארו שיטמא וא"כ כיון דאשכחן דלאו זה הוא בתנאי אצל קרובים נאמר מה מצינו אצל קרובים שהוא בתנאי כך הוא לענין מת מצוה דנאמר דלא על מת מצוה נכתב · אבל בכל לאו דעלמא שלא נכתבו בתנאי לא נאמר עליהם · דהלאו לא נכתב במקום דאיכא עשה · עוד י"ל שהטעם הוא שאנו אומרים דטומאה גופה כו' כשנכתב הלאו לא על מת מצוה נכתב משום דסמיך לי' פי' שאחר שכתב על כל נפשות מת לא יבוא תיכף פירש ואמר לאביו דהיינו שיטמא למת מצוה וכן טומאת כהן בטומאה לקרובים אבל בעלמא היכא שהעשה הדוחה אינו סמוך ללאו הנדחה אז אמרינן דאינו תנאי אלא דחייה עכ"ל ע"ש הרי נראה דכבוד הבריות דוחה בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה :

ולפי המבואר דכבוד הבריות דוחה רק בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה צריכין אנו לדעת אם יש לחלק בין עשה ללא תעשה ואף אמנם דכבוד הבריות דוחה גם לעשה שיש בו כרת כמו פסח ומילה · עכ"ז מנ"ל דדחי גם לל"ת שחמור מעשה כמבואר ביבמות (דף ז' ע"א) אטו עשה דדחי ל"ת לאו ל"ת חמור מיניה משום דלוקין עליו ע"ש וא"כ מנ"ל דכבוד הבריות חמור כל כך שדוחה גם לל"ת והא דנאמר גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה קמוקי הש"ס בברכות שם בלאו דלא תסור ע"ש · וא"כ מנ"ל דדחי גם לל"ת דדבר תורה ממש והדבר צריך תלמוד :

והנה לפענ"ד נראה להביא ראיה דכבוד הבריות דוחה גם לל"ת דדבר תורה ממש והוא מהא דפריך הגמרא בברכות שם על הא דאר"י אמר רב כו' מהא דהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו כו' יכול כשם שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למת מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו אינו מטמא אבל מטמא למת מצוה ומשני דשאני התם דכתיב ולאחותו ופריך הגמ' וליגמר מינה ומשני שוא"ת שאני ע"ש · וקשה דאמאי לא קמשני הגמ' שם בפשיטות דעשה שאני דפסח ומילה דהוי רק עשה להכי נדחו מפני כבוד הבריות משא"כ כלאים דהוי ל"ת בזה נאמר אין חכמה ואין עצה כו' אלא בודאי דאין לחלק ביניהם וגדול כבוד הבריות שדוחה גם לל"ת ועיקר החילוק הוא בין קום ועשה לשב ואל תעשה וכתירוצם שם · וכן נראה להדיא מפי' רש"י שם דכתב בהא דמשני הגמ' שם שב ואל תעשה שאני וז"ל אבל השבת אבידה ופסח לכל ישראל נאמרה ואצל כבוד הבריות נתנו ע"כ היינו דדחייתו אינו בידים אלא בישיבתו תדחה המצוה אבל כלאים דבמעשה ידיו ידחה הזהיר באזהרתו כו' ע"ש הרי דעיקר החילוק הוא בין קום ועשה לשב ואל תעשה ובשב ואל תעשה כבוד הבריות חמור כל כך שדוחה גם לל"ת דהרי השבת אבידה דהוי ל"ת דל"ת ממש והש"ס נדחית בשב ואל תעשה ועי"ש היטב ותראה כי כן הוא בעז"ה ודו"ק :

אבל קשה דלפ"ז אמאי לא קמתרץ הגמ' שם על הא דהקשו על ר"י אמר רב מהא דוהתעלמת כו' דנראה דהשבת אבידה נדחה מפני כבוד הבריות ומשני שאני התם דכתיב והתעלמת ופריך הגמ' וליגמר מיניה ומשני איסורא שממונא לא ילפינן ע"ש ולפי דברינו למה צריך הגמ' לדחוקיה נפשיה ולתרץ דאיסורא מממונא לא ילפינן אבר באמת הוא דוחק גדול דבכמה מקומו' בהיפוך דיליף הגמ' איסורא מממונא משום דבאמת ממון חמור מאיסורא ועי' בתוס' בב"מ (דף כ') בד"ה איסורא שהקשו שם דעפי אנן מחמרינן בממונא מאיסורא דממון אין אנו הולכין אחר הרוב ובאיסורא אזלינן בתר רובא אכי' היכא דאיכא חזקה דאיסורא כנגד הרוב כו' ומה שתירצו שם דמדרבנן יש להחמיר אבל לא בדאורייתא זה לא שייך לנידון דידן ע"ש · וא"כ למה צריך הגמ' לדאוקי כל כך בזה ולא קמתרצי בפשיטות כב ואל תעשה שאני· אלא בע"כ משום דלא ניחא ליה להש"ס לומר דהש"כ יהיה חמור כל כך לדחות גם לל"ת דדבר תורה ממש אף בשב וא"ת :

הג"ה

[**ועיין** בצל"ח בברכות שם מה שכתב במוליא אבידה אי מיקרי מוחזק מה שכתב בנוב"י מהדו"ת לתרץ בזה קושיית ספני יהושע ע"ש היטב והרבה יש לדבר בהלה אך אין עת האסף פה קצרתי ודו"ק] :

וראיתי בפני יהושע במגילה (דף ג' ע"ב) שהקשה על הא דבעי רבא שם מקרא מגילה ומת מצוה הי מינייהו עדיף מקרא מגילה עדיף משום פרסומי ניסא או דילמא מת מצוה עדיף משום כבוד הבריות ופשיט מהא דאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת ופי' רש"י דכתיב לא תוכל להתעלם וכתיב והתעלמת פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינה לפי כבודו ע"ש · והקשה הא בברכות משמע דמוהתעלמת ליכא למילף משום דממונא מהיסורא לא ילפינן כו' ע"ש · ובאמת כבר קדמו בזה הרא"מ ז"ל בביאורו לסמ"ג בהלכות מגילה והניח בצ"ע ע"ש היטב ודו"ק :

אמנם באמת לבד זה גם דברי רש"י תמוהים כש הא בברכות שם קאמר הגמ' ת"ש גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה ואמאי לימא אין חכמה ואין תבונה כו' תירגמא רב בר שבא קמיה דר"כ בלאו דלא תסור אחיכו עלי' לאו דל"ת דאורייתא אר"כ גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עלי' כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור ומשום כבודו שרו רבנן ופי' רש"י הכי קאמר להו דבר שהוא מדברי סופרים נדחה מפני כבוד הבריות וקרו ליה ל"ת משום דכתיב לא תסור ודקא קשיא לכו דאורייתא הוא רבנן אחילו יקרייהו לעבור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות כגון לטלטל בשבת אבנים של ביה"כ לקנח כדאיתא בשבת (דף פ"א ע"ב) או מי שנפסקה ציצית טליתו בכרמלית לא הצריכו להניח טליתו שם וליכנס לביתו ערום וכדאיתא במנחות (דף ל"ח ע"א) הרי דמפרש הש"ס להדיא דהאי ל"ת שבתורה הוא לאו דלא תסור וא"כ אגא מנא רש"י לפרש דהאי ל"ת שבתורה קאי על השבת אבידה ופלא מנ"ל הא ומה הכריחו לזה · ועוד הא רש"י גופיה בשבת (דף צ"ד ע"ב ובערכין דף מ"א ע"א) פי' להדיא דהך ל"ת שבתורה היינו בלאו דלא תסור ע"ש היטב וצ"ע :

והר"ן במגילה שם כתב נמי בהיפוך מדברי רש"י וז"ל דהא דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה היינו באיסורא דרבנן ומאי ל"ת בלאו דלא תסור והוא כפשטא כסוגיית הש"ס דברכות שם וכן ראיתי במהרש"א שם שהקשה נמי הא בברכות נאמר דגדול כה"ב שדוחה ל"ת שבתורה היינו

דווקא בלאו דלא תסור הוא והכא נמי מקרא מגילה לאו דלא תסור הוא דמקרא מגילה דרבנן הוא ע"ש :

שוב ראיתי בשאגת ארי' בתשובה בסי' נ"ח וקן הוא בעורי אבן במגילה שם שהוסיף להקשות בזה במאי דבעי רבא שם מת מצוה ומקרא מגילה הי מנייהו עדיף ופשיט רבא מהא דאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה וקשה הא אזינן לרבא דאע"ג דידע לי' לכך ברייתא דפסח ומילה דמת מצוה דחי אותן ואפיה"כ מיבעי לי' דילמא מקרא מגילה עדיף משום פרסומי ניסא א"כ מאי אולמא לי' להא דכה"ב דוחה להשבת אבידה למיליף מיני' דמת מצוה עדיף ממגילה יותר מהא דפסח ומילה והרי אדרבה פסח ומילה עדיף טפי מהשבת אבידה דבברכות שם פריך הגמ' ארב יהודה אמר רב מהא דוהתעלמת דזקן ואינו לפי כבודו וקמשני היסורא ממונא לא ילפינן · והדר פרכי מהא דפסח ומילה דמת מצוה דוחה פסח ומילה ומשני שוא"ת שאני הרי אזינן דהשבת אבידה דממון קיל הוא מפסח ומילה דאיסורא נינהו · וכיון דליכא למפשט מלאהורג דמת מצוה עדיף ממגילה כש"כ שאין לפשוט מהשבת אבידה דקיל דממונא הוא · ובע"כ הא טעמא דאי אפשר למיפשט מפסח ומילה דמת מצוה עדיף ממגילה משום דמקרא מגילה נמי אלים למדחי עבודה מדר"י ב"ת והה"נ מסברא שדוחה למילה נמי משום פרסומי ניסא · וא"כ ה"נ א"א למפשט מדחי כבוד הבריות להשבת אבידה שתדחה נמי למקרא מגילה דהא ודאי מקרא מגילה נמי דחי להשבת אבידה דודאי אם הולך למקרא מגילה ורואה אבידת חבירו מניחו והולך לו למקרא מגילה וק"ו מפסח דאיסורא נינהו ועדיפי מהשבת אבידה דממונא הוא ודחי לי' כש"כ מגילה דעדיף מעבודה ומילה דדחי להשבת אבידה עכ"ל · ואחרי העיון היא קושיא עצומה וצריכה לפני ולפנים ומה שרצה להוכיח מזה והאריך שם לע טובא והרבה יש לדבר בה וכשיבואר בעז"ה :

הג"ה

[**והנה** ראיתי בשו"ת פנים מאירות בח"א סי' נ"ג שהקשה לכך סוגיא דמגילה וכתב שם וז"ל מאי אולמא הך ברייתא לפשוט איבעי דרבא יותר מברייתא דולאחותו דידע רבא שפיר דמת מצוה דוחה פסח ומילה וכל שכן חמור מל"ת דהא בלאו איכא מלקות ובעשה הי' מכין אותו עד שתצא נפשו וכיון דידע דאפילו עשה שיש בו כרת כמו פסח נדחה מפני מת מצוה ע"כ הטעם בשביל כבוד הבריות ק"ו בן בנו של ק"ו שמגילה יהי' נדחה מפני מת מצוה משום כבוד הבריות · וע"כ צ"ל דמספקא לי' מדחזינן דמשום פרסומי ניסא דוחה מגילה לעבודה יש לומר דבשביל פרסומי ניסא חמור מגילה יותר מכבוד הבריות א"כ איך נפשט האי בעי' דרבא מהך דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת דילמא מגילה חמור ועדיף יותר מכבוד הבריות כי היכא דמספקא לי' דחמיר יותר מעשה שיש בו כרת · י"ל דמספקא לי' ליה דחמיר יותר מל"ת עכ"ל ע"ש · ודבריו תמוהים הדא דהא ביבמות (דף ד' ע"א) איתא בהדיא דהא דעשה דוחה ל"ת לאו ל"ת חמיר מיניה (שהרי לוקין עליה) וקאתי עשה ודחי לה כו' ע"ש דל"ת חמור מעשה בכל מקום · אבל באמת ל"ת חמור מינה וכן הוא מבואר בכתובות (דף פ"ו ע"ב) ובחולין (דף קל"ב ע"ב) ועי' ברש"י בחולין (דף ק"י ע"ב) שפירש כן בהדיא ולפי"ז אין הנידון דומה לראיה וא"כ מאי הקשה לרבא אחרי דידע מקודם כו' כיון דבאמת ל"ת חמיר מעשה ודבריו צע"ג · וכל זה העירני ידידי הרב הגדול בתורה מו"ה משה ישראל מאליא בדברי עמו בזה · וע"ש במש"כ הפמ"א לתרץ הך סוגיא דמגילה ומה שהוכיח מזה בהא דכבוד הבריות

מקור חיים

דמת מצוה והרבה יש לדבר בדבריו ואין עת להאסף פה וקצרתי:

אבל לדעתי נראה להמליץ בעד הפמ"א וגומר דמש"כ בפשיטות דעשה תמיר מל"ת דבריו הם דברי הראשונים הלא הוא הרמב"ן דגם הוא כתב כן בפשיטות שמצאתי וראיתי ברמב"ן בחומש בפ' יתרו בהך קרא דזכור את יום השבת לקדשו שכתב בפשיטות דעשה חמיר מל"ת וז"ל שם ולכן מצות עשה גדולה ממצות ל"ת כמו שאהבה גדולה מהיראה כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר לעשות הרע בעיניו ולכך אמרו דאתי עשה ודחי לל"ת כו' ע"ש הרי לך בעליל דגם הוא הבר כמו כן ודבריו תלוי באילן גדול · אבל באמת גם דבריו צ"ע טובא דמכמה מקומות בש"ס ופוסקים מבואר בהיפוך דל"ת חמור מעשה ועי' ביומא (דף פ"ה ע"א) דאיתא שם השתא על ל"ת מכפרת על עשה מבעי ועי' בפסחים (דף נ"ט ע"א) בתוס' ד"ה את כו' ובמנחות (דף מ"ד ע"א) ציצית מצוה קלה פי' רש"י שאינה אלא עשה ועי' ביבמות (דף ע"ז ע"א) ברש"י ד"ה לא ס"ל כו' ובתוס' שם ד"ה שכן כו' ועי' ברא"ש בבכורות פ"ה אות ח' ועי' ברמב"ם פ' כ"ד מאישות ה"ד דכתב וחייבי עשה איסורן קל וע"ש בה' כ' ובפי"א מהלכות נדרים ה' ח' ואחרי העיון בכל אלה תראה בעליל היפוך מזה · וביותר מהך סוגיא דיבמות (דף ז' ע"א) שהבאתי לעיל נראה בהיפוך מדברי הרמב"ן דברי הרמב"ן והפמ"א לע"ג ודו"ק והרבה יש לדבר עוד בזה ועי' בהרס"ח בסי"י"ג מש"כ בזה וגלאתי להאריך וקצרתי ודו"ק]:

אמנם באמת כד נעמיק עפי בזה נלפע"ד לתרץ את כל אלה ודברי רש"י במגילה שם נכונים המה ובאמת הוכרח רש"י לפרש דהך ל"ת שבתורה מיירי בהשבת אבדה וכשיתבאר בעז"ה והוא דלכאורה קשה אחרי דבברכות שם קמוקי הגמ' הא דכבוד הבריות דוחה לל"ת שבתורה היינו בלאו דלא תסור וגדחה מפני כבוד הבריות גם בקום ועשה כמבואר שם וא"כ הך פשיטותא דרבא במגילה הוא מדין ק"ו לכוונתו אחרי דחזינן דכבוד הבריות גדול כל כך לדחות הך לאו דלא תסור גם בקום ועשה כי רבנן אחיזו ליקרייהו נגד כבוד הבריות ואמרו שיהיה נדחה איסור של דבריהם נגד כבוד הבריות גם בקום ועשה וא"כ ק"ו במקרא מגילה דהוא רק מצוה דרבנן וגם בשוא"ת בודאי נדחית מפני כבוד הבריות אף דהוי פרסומי ניסא וא"כ למה שתיק רבא בזה ולא קמסיים בדבריו מזה מתמה אחרי כי עיקר הוא · ואחרי כל אלה מוכרחין אנו לומר דהא דקמשני הגמ' בברכות שם דמיירי בלאו דלא תסור הוא רק בההוא אמינא שם שלא ידע עדיין לחלק בין קום ועשה לשב ואל תעשה אבל למאי דמסיק דשב ואל תעשה נדחה גם באיסור דאורייתא י"ל באמת דהא דכבוד הבריות דוחה לל"ת שבתורה היינו של תורה ממש ובשב ואל תעשה וכן בהא דדחי הגמ' שם בהך לימוד דוהתעלמת משום דאיסורא מממונא לא ילפינן נמי נאמר דזה הוא רק לפי הסו"א אבל לפי המסקנא דמשני להוכיח דולאחותו שב ואל תעשה שאני תו לא צריכין לתירוצא דלעיל איסורא מממונא לא ילפינן כיון דבאבדה נמי שב ואל תעשה הוא · וכן נראה דעת רש"י שם שכתב בהא דשב ואל תעשה שאני וז"ל אבל השבת אבדה ופסח לכל ישראל נאמר ואגל כבוד הבריות נתנו לדחות ע"ש הרי דסבר דגם בהשבת אבדה הכי מתרצא ולא צריך תו למאי דמתרץ לעיל איסורא מממונא לא ילפינן דאליביה דאמת ילפינן איסורא מממונא וכן נראה מהא דכתב רש"י בגיטין (דף ל"ד ע"א) על הא דמשני הגמ' שם התם ממונא הכא איסורא כתב רש"י שם וז"ל הכא איסורא דאשת איש דמשמע דדוקא איסור אשת איש חמור מממון אבל לא שאר איסורין ע"ש הרי ראה דהא דנאמר בברכות שם איסורא ממונא לא ילפינן הוא רק לפי הסו"א אבל למסקנא שפיר ילפינן איסורא מממונא כמבואר · וא"כ לפי המסקנא נאמר דבשב ואל תעשה דוחה הכ"ב גם לאיסור דאורייתא ובאיסור דרבנן אחיזו ליקרייהו וגדול כבוד הבריות שדוחה גם בקום ועשה ובזה עולה שפיר הא דבשבת בטלטול אבנים של בה"כ לקינוח וכן במנחות בנפסק ציצית טליתו בכרמלית קמוקי בלאו דלא תסור משום דהתם הוי בקום ועשה ובקום ועשה לא דחה כבוד הבריות רק איסור של דבריהם משא"כ בשב ואל תעשה דוחה כבוד הבריות גם לל"ת דדבר תורה ממש · ולזה קמדייק רש"י בלשונו הזהב במנחות ומסיק בדבריו שם וכתב אבל לשאת משא דכתיב בהדיא לא דחי הכ"ב משום דבקום ועשה לא דחה כבוד הבריות לאיסור דאורייתא ומשום הכי בשבת (דף פ"א ע"ב) שם כתב רש"י הא דגדול כבוד הבריות שדוחה לל"ת שבתורה משום דכתיב והתעלמת מהם כו' וכמש"כ במגילה שם דזה הוא אליביה דאמת אבל בטלטול אבנים דהוי בקום ועשה פי' רש"י טלטול דרבנן אלאו דלא תסור דבזה דחי כבוד הבריות אף בקום ועשה ע"ש · ולפי זה אי אפשר נפרש במגילה בלאו דלא תסור משום דמגילה הוי שב ואל תעשה והשתא יתורץ שפיר קושית המהרש"א והפני יהושע והטורי אבן בטוב טעם כמבואר לכל מעיין בזה היטב · ומבואר מכל אלה דאיסור דרבנן בקום ועשה שוה לאיסור דאורייתא בשב אל תעשה ששניהם נדחו מפני כבוד הבריות והוא ברור בעז"ה ודו"ק:

והא דהוכרח רש"י לפרש ג"כ דמיירי בהשבת אבדה דוקא משום דהוקשה לרש"י להך קושית השאגת ארי' דמאי אולמא לרבא לפשוט להא דבעי מהא דגדול כבוד הבריות שדוחה לל"ת שבתורה יותר מהא דפסח ומילה וכמבואר לעיל ולזה בא רש"י ופירש דהך ל"ת שבתורה היינו בלאו דהשבת אבדה דאיכא בזה עשה דהשב תשיבם ול"ת דלא תוכל להתעלם כמבואר בב"מ (דף ל' ע"א) דפריך הגמ' שם בפשיטות לאי עשה ולאי ל"ת ועשה כו' ועי' בפי' רש"י שם · ולפי זה אף דידע רבא מקודם מהא דפסח ומילה דמת מצוה דוחה להם משום הך טעמא דגדול כבוד הבריות עכ"ז בעי רבא אח"כ במקרא מגילה משום דאפשר לומר דפרסומי ניסא עדיף טפי ואף דמגילה הוי דרבנן מ"מ אחרי דכל מילי דרבנן אסמכינהו אלאו דלא תסור דדאורייתא הוא כמבואר בברכות שם ובפשא לא הוי רק עשה דהך ל"ת דעומאה לשיטת רש"י לא על מת מצוה נכתב ולשיטת התוס' הוי אינה שוה בכל וכמבואר ברש"י ותוס' בברכות שם ולזה הכ"ב דמת מצוה דוחה לפסח ומילה אבל מקרא מגילה אינה נדחת מפני כבוד הבריות ולזה בא רבא ופשיט לה מהא דאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה והך ל"ת היינו השבת אבדה כפי' רש"י ובהשבת אבדה הוי עשה ול"ת ועכ"ז חזינן דגדול מעלת כבה"ב כל כך שדוחה אותה א"כ כש"כ שדוחה כבוד הבריות למקרא מגילה אף דהוי גבה הך דלא תסור וגם פרסומי ניסא ולפי זה הוי השבת אבדה באמת גדול מפסח ומילה והיכא שהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו וראה אבדת חברו בודאי מחוייב לטפל באבדה ולהחזירה ודוחה לפסח ומילה משום דבהשבת אבדה קמקיים עשה ול"ת ואין עשה דפסח ומילה דוחה לעשה ול"ת דהשבת אבידה דהוי שוה בכל וא"כ שפיר פשיט רבא מזה להא דבעי אחרי דמלינו דגדול כבוד הבריות כל כך דדוחה גם להשבת אבדה דהוי עשה ול"ת השוה בכל כש"כ דמקרא מגילה נדחית מפני כבוד הבריות דאף דהוי פרסומי ניסא ולזה הוכרח רש"י לפרש דמיירי בהשבת אבדה דאל"כ קשה להא בסקשה השאגת ארי' והשתא עולה סוגית הגמ' דברכות והא דמגילה באר היטב וגם דברי רש"י ברורים הם למבין בעזרת השם ודו"ק:

ועיין

מקור חיים

הג"ה

ועיין בשיטה מקובצת שם מה שכתב בשם הרא"ש ותוס' שאכן דגם אבידה אינה שוה בכל דאין חיוב על זקן ואינה לפי כבודו ע"ש ועי' בתומים בסי' כ"ח מה שתמה על זה ודוק היטב שמה וקצרתי:

אך לכאורה יש להשיב על זה דהלא גם בהשבת אבידה לא משכחת עשה ול"ת בהדי הדדי דבב"מ (דף כ"ו:) אמר רבא ראה סלע שנפלה כו' נטלה לפני יאוש כו' עובר משום השב תשיבם המתין לה עד שנתייאשו הבעלים ונטלה אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם כו' עיי"ש הרי דרבא גופי' סבר שאם לא נטלה לא תוכל להתעלם איכא השב תשיבם ליכא ואם נטלה השב תשיבם איכא לא תוכל להתעלם ליכא. וא"כ לרבא לשיטתו הדרה קושיא לדוכתי' מנ"ל לרבא לפשוט הך בעיא מהא דגדול כבוד הבריות כו' אף אם נאמר דמיירי בהשבת אבדה עכ"ז מנ"ל לרבא לפשוט מזה אהרי דבהשבת אבידה נמי ליכא רק ל"ת בלבד דהלך לו ולא נטלה ובמקרא מגילה נמי איכא לאו דלא תסור דהוי כעין דאורייתא ובצירוף הך מעלה דפרסומי ניסא מנ"ל דכבוד הבריות דוחה אותה וק"כ מאי תקן רש"י בזה:

אבל באמת כד נעמיק בה עפי גם זה ניחא דבאמת תלוי דבר זה באשלי רבבי דמצאתי וראיתי בנימוקי יוסף בב"מ בהא דהכן והיא בביה"ק כו' שכתב וז"ל דכל הרואה אבידה עובר בעשה ול"ת וכי אמרינן לעיל בהמתין לה לאחר שנתייאשו הבעלים ונטלה דאינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם בלבד התם היינו טעמא לפי שהמתין לה ולא הניחה באבידתה ועדיין היה יכול להשיבה ולקיים עשה שבה דודאי הרואה אבידה ולא נטלה מיד כיון ששמר אותה לא עבר על עשה שבה אלא כשבעלו והלך לו כו' ע"ש. הרי דס"ל דהיכא שראה אבידה והלך ממנה ולא נטלה הרי זה עובר בעשה ול"ת:

שוב ראיתי בהר"ן בחדושיו לב"מ שכתב וז"ל וראיתי בחדושי הרמב"ן דבריו רחוקים מאוד ואעפ"י שגדולי האחרונים שכו עליו אין דעתי נוחה מהם משום דס"ל שהרואה אבידה ואינה מחזירה והולך לו אינו עובר אעשה דהשב תשיבם אלא משום דלא תוכל להתעלם בלבד ואני אינו אומר כן אלא כל הרואה אבידה והלך לו ואינו נוטלה עובר מיד בעשה ול"ת כו' ומסיק שם אלא כך הוא עיקרן של דברים שכל מי שרואה אבידה ומניח אותה באבידתה הרי הוא עובר בעשה ול"ת ע"ש היטב וכן מצאתי וראיתי בשטה מקובצת בב"מ שם שדעתו ג"כ נוטה לזה ע"ש. הרי מכל אלה דלדעת הרמב"ן ואינך היכא דלא נטלה אינו עובר עדיין בעשה רק אם הגביה ולא החזיר לו אז עובר בעשה דהשב תשיבם. ולדעת הנמו"י והר"ן ושארי אחרונים יש חילוק בין ישב והמתין ובין היכא שראה והלך לו וכמבואר:

ולפענ"ד נראה להביא ראיה לשיטת הנמו"י והר"ן ואינך דסברי דמיד שראה אבידה והלך לו עובר בעשה ול"ת והוא מהא דאיתא בב"מ (דף ל' ע"א) דמצא דבר שאין דרכו ליטול הרי זה לא יטול מנה"מ דת"ר והתעלמת כו' ופריך הגמ' שם למאי איצטריך האי קרא אילימא לכהן והיא בביה"ק פשיטא האי עשה (השב תשיבם) והאי ל"ת ועשה (לנפש לא יטמא קדושים יהיו) ולא אתי עשה ודוחה ל"ת ועשה כו' ועי' בפי' רש"י שם הרי מדפריך הגמ' בפשיטות האי עשה ש"מ דס"ל להש"ס דמיד שרואה האבידה והלך לו ולא נטלה הרי זה עובר בעשה ול"ת וכשיטת הנימוקי יוסף והר"ן ושארי פוסקים. והא דאמר רבא בהמתין כו' היינו משום שהמתין לה ולא הניחה באבידתה ועדיין היה יכול להשיבה בזה הוא דלא עבר על העשה שבה כיון ששמר אותה משא"כ כשבעלו והולך לו עובר מיד על העשה דהשב

תשיבם וכמבואר בנימוקי יוסף להדיא כמו שהבאתי לעיל ול"ע טובא לשיטת הרמב"ן ואינך מה יענו בהא דפריך בגמ' האי עשה כו' אבל נראה מזה בעליל היפוך מדבריהם ודו"ק:

והרמב"ם בפרק י"א מהל' גזילה הלכה א' כתב השבת אבידה לישראל מצות עשה שנאמר השב תשיבם והרואה אבידת ישראל ונתעלם ממנה והניחה עובר בל"ת שנאמר לא תראה את שור אחיך והתעלמת מהם ובטל מצות עשה ואם השיבה קיים מצות עשה עכ"ל. וכן הוא בטור ובש"ע חו"מ סי' רנ"ט סעיף א' ע"ש הרי בעליל דסברי דמיד שרואה אבידה והלך לו ולא נטלה עובר בעשה ול"ת:

והסמ"ע שם בס"ק א' כתב וז"ל ובפרישה כתבתי דנראה דהאי הרואה הוא לאו דוקא קאמר דהא מביק בטור והמחבר והוא מהגמ' דאם המתין ולא נטלה עד אחר יאוש ונטלה לעצמו אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם אלא הרואה והגביה ובאה לידו קאמר דעובר נמי משום השב תשיבם ולשון דקרא נקט כו' ע"ש הרי שהחליט דהרואה בלבד אינו עובר על העשה דהשב תשיבם והוא תמוה דמלבד דמה שהוכיח מהך דאם המתין ולא נטלה כו' אינו ראיה כלום משום דהתם מיירי שלא הניח באבידתה רק ישב והמתין לה ושמר עד שנתייאשו הבעלים ויקחנה לעצמו ועדיין הוא יכול להשיבה ולקיים העשה בשה וכמו שכתב הנימוקי יוסף בזה להדיא וכמבואר. קשה דמה יענה בהך קושיא שהקשה הגמ' בפשיטות האי עשה כו' דנראה להדיא דמיד שרואה ולא נטלה והלך לו עובר בעשה וכמבואר לעיל ודו"ק:

וראיתי בעי"ז שם שהעיר בזה וכתב דאשתמיטתיה ליה להסמ"ע דברי הנימוקי יוסף וכו' ע"ש ולא ידעתי מדוע לא הביא להך סוגיא דהאי עשה כו' שנראה מזה היפוך מדבריו וקיצר במקום שיש להאריך. ועי' בעי"ז שם שהעלה ג"כ היכא שרואה האבידה והלך ולא רצה ליטול עובר מיד בעשה ול"ת וע"ש היטב ודו"ק:

הג"ה

[**וראיתי** בבהגת אריה סי' כ"ח ובטורי אבן במגילה שם שכתב בפשיטות דפסח ומילה דוחה להשבת אבידה דממונא קיל מאיסורא והיכא שהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו וראה אבידה מניחה והולך לו והחליט דמקרא מגילה נמי דחי להשבת אבידה דאם הלך לקרות המגילה וראה אבידת חבירו מניחו והולך לו למקרא מגילה ק"ו מפסח ומילה דאיסורא נינהו ודחי להשבת אבידה דממונא הוא כש"כ מקרא מגילה דעדיף מעבודה ומילה בוודאי דוחה להשבת אבידה ע"ש. ולדעתי צריך עיון טובא דכל זה לא נאמר אלא לדעת הפוסקים דסברי דהרואה אבידת חבירו ולא נטלה לא הוי רק ל"ת בלבד אבל אם נאמר כהפוסקים דסברי דאף גם ברואה בלבד עובר בעשה ול"ת בודאי אין עשה דפסח ומילה אף דהוי דבר איסור דוחה להשבת אבידה דהוי גבה עשה ול"ת אף דממונא הוא דמלבד שהוכחנו לעיל דממונא חמיר מאיסורא גם האיך עשה דוחה לעשה ול"ת וכן מקרא מגילה נמי בודאי אינו דוחה להשבת אבידה דהוי עשה ול"ת. השוה בכל ואחרי שהוכחנו כשיטת הפוסקים דברואה בלבד נמי עובר בעשה ול"ת הו אין לומר דפסח ומילה ומקרא מגילה יהיה המור כל כך לדחות להך עשה ול"ת דהשבת אבידה ודוק היטב בזה ותראה כי כן הוא בעז"ה]:

ולפי זה אחרי שהוכחנו כשיטת הפוסקים דסברי דמיד כשלא רצה לנטלה עובר בעשה ול"ת וגם רש"י סובר

כן

כן כמבואר בכך שמעתתא דהכן והיא בביה"ק ע"ש א"כ בפיר הוכיח רש"י במגילה דמיירי בהשבת אבידה דהוי גבי עשה ול"ת ובפיר פשיט רבא דכבוד הבריות דאת מצוה דוחה למקרא מגילה וכמבואר לעיל והוא ברור בעז"ה והו"ק:

ואחרי כל אלה נראה ברור דבקום ועשה אין חכמה ואין עצה כו' ואין שום מצוה דאורייתא נדחת מפני כבוד הבריות בקום ועשה משא"כ באיסור של דבריהם והוא לאו דלא תסור נדחת גם בקום ועשה אבל בשב ואל תעשה גם איסור דאורייתא נדחת מפני כבוד הבריות כן באיסורא וכן בממונא כמבואר ועי' היטב בכל אלה ותראה כי כן הוא בעז"ה והו"ק:

אמנם אחרי העיון נראה דדעת הרמב"ם אינו כן רק ס"ל דהאיסור דאורייתא אינה נדחת מפני כבוד הבריות אף בשב ואל תעשה דפסק י' מהלכות כלאים הל' כ"ט כתב וז"ל מי שהוא כלאים על בגדו אפי' היה מהלך בשוק כו' שלמדו חכמים שאין כבוד הבריות דוחה איסור ל"ת המפורש בתורה ולמה נדחה בהשבת אבידה מפני שהיא לאו של ממון ולמה נדחה בטומאת מת מצוה שהוא נפרט הכתוב ולאחותו מפי השמועה למדו לאחותו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה אבל דבר באיסורו מדבריהם הרי הוא נדחה מפני כבוד הבריות בכל מקום ואף עפ"י שכתוב בתורה לא תסור מן הדבר הרי לאו זה נדחה מפני כבוד הבריות לפיכך אם היה עליו שעטנז של דבריהם אינו קורעו עליו בשוק ואינו פושטו בשוק עד שיגיע לביתו ואם היה של תורה פושטו מיד עכ"ל · הרי בעליל מדלא מחלק בין פסח ומילה דהוי רק שב ואל תעשה ובין כלאים דהוי קום ועשה ב"ת דס"ל דאין שום איסור דאורייתא נדחת בכה"ג אף בשב ואל תעשה רק באני גבי פסח ומילה דנדחת במת מצוה מטעם כהס"ב משום שפרט בהן ולאחותו ובהשבת אבידה מפני שהוא לאו של ממון וסבר דאיסורא ממונא לא ילפינן:

אבל ל"ע טובא דמה יעשה בכך קושיא דפריך הגמ' שם וליגמר מיניה והספרא לתרץ שב ואל תעשה שאני · וביותר יש לתמוה שלא הוא בעצמו כתב בהשבת אבידה מפני שהוא לאו של ממון ונאמר בזה מקושיית הגמ' שם וליגמר מיניה ובמת מצוה כתב שאני התם דפרט הכ' ולאחותו ולא הם בזה לכך קושיא בגיא של הגמ' שם דפריך וליגמר מיניה ומשני שב ואל תעשה שאני והוא תימא רבתא על הרמב"ם מדוע השמיטו ולא זכר כלל מזה ולע"ג ולפלא על נושאי כלי הרמב"ם שלא העירו מזה כלל ועי':

ובחפשי בספרים מגודל חומר הקושיא מצאתי וראיתי בתומים בסי' כ"ח ס"ק י"ב שהעיר בזה וכתב בדבר תמוה ובמעט כלהו כל אנשי חיל למצוא ידיהם · ומה שנ"ל בזה כי קשיא ליה להרמב"ם קושיא עצומה דלפי התירוץ שב ואל תעשה שאני דמעינן הא בקום ועשה אין מת מצוה דוחה שום עשה ול"ת איך אמרינן בסנהדרין (דף ל"ה ע"א) והא את מצוה דוחה שבת מק"ו ומה עבודה דדחה שבת את מצוה דוחה הותה מכש"כ דאת מצוה ידחה שבת · וקשה איך אפשר לומר כן הא בקום ועשה אין חכמה וכו' ואין שום מצוה דאורייתא נדחת מפני כבוד הבריות דהיינו את מצוה ואמת כי התוס' שם הקשו כעין קושיא זו מתוך דניחא דיו מה התם שב ואל תעשה אף כאן שב ואל תעשה · אך תירוצם אין מספיק דתי' מה עבודה שהיא קלה דוחה שבת את מצוה שהיא חמורה לא כש"כ שתהא עכ"פ כעבודה ע"ש ותירץ זה מספיק לקושייתם לענין דיו אבל בגוף הדבר אין כאן ישוב דהא באמת אין את מצוה דוחה שום מצוה בקום ועשה ואיך ניחא דתדחה שבת בקום ועשה ובעבודה גופיה אם צריך לקוץ אבני מזבח לקבר את מצוה דהוי קום ועשה ובגלל זה יתבטל עבודה וכל כיוצא בזה באמת אסור ואין דוחה וכללא הוא אין לך מצוה שדוחה את מצוה בקום ועשה וגם תירוץ התוס' בעצמו דחוק כנראה · ולכן נראה דהתוס' בברכות שם והרמב"ן בתו"ה הביאו גירסת קדמאי בגמ' דפריך מולאחותו וקאמר הגמ' דמנזיר בטומאה למ"מ ליכא למיפרך דמה לנזיר שכן בשאלה ומכהן ולמול את בנו ליכא למיפרך שכן אינו שוה בכל אלא כי פריך מפסח ועל זה משני הגמ' שב ואל תעשה שאני ע"ש · והנה יש להקשות א"כ דכל הקושיא מפסח הא יש לחלק דבעלמא אין כהס"ב דוחה מצוה של תורה משום אין חכמה אבל פסח דהא אפשר לקיים כבוד הבריות לקבור את מצוה ולעשות ג"כ הפסח דהיינו פסח שני דהא תשלומין דראשון וכיון שיש בידו לקיים שניהם מקיימין שניהם וצ"ל דה"כ שהוא טמא או בדרך רחוקה בפסח ראשון ונזדמן לפסח שני והלך לעשות פסח שני מ"מ אם פגע בו במת מצוה חייב לטמאות למת מצוה וידחה פסחו וכאן אין לזה תשלומין כלל ובפיר פריך ונילף מיניה · אך זה הוא אם אמרינן נשים בשני חובה כמו בראשון וא"כ הוי עשה שוה בכל ובפיר קשה ונילף מיניה אבל אם אמרינן דנשים בשני רשות וא"כ הוי פסח שני כמו מילה וטומאת כהן דאינו שוה בכל ולכך דחי כבוד הבריות ואי אפשר למילף מיניה וא"כ י"ל הא דפריך הגמ' ונילף מיניה היינו למ"ד דנשים בשני חובה והוי שוה בכל אבל לפי דקיי"ל דנשים בשני רשות וא"כ אינו שוה בכל ול"ק ונילף מיניה וא"צ כלל לומר תירוץ הגמ' שב ואל תעשה שאני ולכך הרמב"ם דפסק בה' פסח דנשים בשני רשות א"צ כלל לתירוץ הגמ' לחילוק דשב ואל תעשה ולכך השמיטו הרמב"ם להא שב ואל תעשה שאני וזה ברור עכ"ל והו"ק:

ולפע"ד דבריו נ"ע האף אומנם כי דבריו הם בזה ערבים ומתוקים ואיך אוכל יטעם לו ורואים הם לעיני באמרן עכ"ז מה דחק בזה לאוקמי הך דולאחותו במי שהיה טמא או בדרך רחוקה בפסח ראשון ועתה הולך לעשות פסח שני אבר זה הוא דוחק גדול כנראה למעיין היטב בזה ובאמת לא צריכין לכל אלה ובלא"ה אף אם נאמר דמיירי בפסח ראשון נמי ניחא משום דליכא למיפרך מה לפסח שיש לו תשלומין בשני דעדיין היה קשה דהא מבטל עשה דחגיגת י"ד דהיא חובה כמבואר בפסחים (דף ע' ע"א) דמתני רב לחייא בריה לא ילין לבקר זבח חג הפסח זבח חג זה חגיגת הפסח כמבואר ע"ש ותו אמר רב שם מ"ט דהן דורתאי דחגיגה דוחה שבת כו' דלפי פי' רש"י שם מיירי בחגיגת י"ד ע"ש · הרי נראה דחגיגת י"ד חובה היא א"כ אף אם נאמר דבאני פסח שיש לו תשלומין בשני עכ"ז מה יעשה במה דיבטל בזה עשה דחגיגה ובזה יהיה מתורץ דברי הרמב"ם בטוב טעם ודעת דבברכות שם הקושיא הולך וסובב על ר"י אמר רב דאיהו אמר הך דינא של המוצא כלאים בבגדו כו' ולשיטתו דסובר דחגיגת י"ד חובה ושוה בכל שנוהג בנשים כמו באנשים וגם הוא חובה כמו פסח ולזה אף דפסח יש לו תשלומין בשני מ"מ איך דוחה במה שיטמא למת מצוה להאי עשה דחגיגה דאין לה תשלומין ולפ"ז שפיר הוכרח הגמ' לתרץ שם שב ואל תעשה שאני · אבל הרמב"ם דפסק בפ"י מהלכות ק"פ דחגיגת י"ד לאו חובה אלא רשות א"כ לא אצטריך לכך תירוץ של הגמ' שב ואל תעשה שאני דבלא"ה אין מקום לקושיית הגמ' ונילף מיניה משום דמפסח ליכא למילף דפסח יש לו תשלומין וחגיגת י"ד לאו חובה היא וחגיגת ט"ו נמי משום דאינו שוה בכל דנשים אינן חייבין בחגיגת ט"ו וגם לא מצי עדיין

זמן חיובא וא"כ הרמב"ם לשיטתו לא צריך לכך תירוץ של הגמ' בהא דשב ואל תעשה שאני ומש"ה לא הזכירו כלל וזה ברור ומצאתי וראיתי במנחת אהרן בסנהדרין (דף ל"ה) שכתב מעין זה ע"ש ועי' בצל"ח בברכות שם שתירץ באופן אחר וכבר הארכתי בזה בעז"ה בהגדת הסדרן על כל הש"ס בסגמרי בשיעורי עם הבעש"ת בביהמ"ד דפלאן דפ"ק דוברהאוונא מ"ד הפילפול אך אין עת האסף פה להאריך עוד בזה וקצרתי ודו"ק :

ואחרי כל אלה נראה דלשיטת רש"י ותוס' ואינך פוסקים סברי דאיסור דאורייתא נידחת מפני כבוד הבריות רק בשב ואל תעשה אבל לא בקום ועשה ואיסור דרבנן נידחת אף בקום ועשה אבל לשיטת הרמב"ם דלא מחלק בזה נראה דסבר דבאיסור דאורייתא גם בשב ואל תעשה אינו נדחת מפני כבוד הבריות זולת טומאה שפרט הכתוב להדיא כמבואר :

אך זאת צריכין אנו לדעת אם יש לחלק בין בזיון גדול לקטן כי ראיתי בתוס' בב"מ (דף ל' ע"ב) ד"ה אלא כו' שמחלקים בזה שכתבו שם דכבוד הבריות דמת מצוה חמיר כפי שמוטל בבזיון פן יסריח או יאכלוהו כלבים וכן בכלאים אי הוי שוא"ת היה נדחת מפני כבוד הבריות משום דפרוס הוי גנות ובזיון גדול כדאמר ביבמות (דף ס"ג) · אין לך מסוקן יותר מאותו שהוא הולך ערום כו' פיי"ש וכן כתב התוס' בשבועות (דף ל' ע"ב) בד"ה אבל כו' בתירוץ קמא שם דבמת מצוה ובכלאים הוי גנאי גדול לכך בשוא"ת שרי משא"כ בעדות ליכא גנאי כל כך ולא שרי באיסורא אפי' כו' ע"ש הרי דדעת התוס' לחלק בין בזיון גדול לקטן :

אמנם לפי מה שכתב התוספות שם בתירוצא בתרא דכשעושין איסור עי"ז לא מיקרי שב ואל תעשה כו' לא מוכח מידי לחלק בין בזיון גדול לקטן עיי"ש אבל העיקר הוא כתירוץ קמא שם דחילוק הוא בין בזיון גדול לקטן אחרי כי התוס' בעצמם בב"מ שם נקטו לכך פשיטותא לחלק ביניהם כמבואר :

והרמ"א בשו"ע או"ח בסי' י"ג סעיף ג' הביא בשם המרדכי דאם נפסק אחד מן הציצית ומתביים ליישב בלא טלית דיוכל ללובשו בלא ברכה מכח כבוד הבריות דוקא בשבת דאסור לעשות ציצית אבל בחול דהאי גוונא אסור ע"ש והקשה המג"א בס"ק ה' שם דלמה יהא אסור ללובשו בחול הא קיי"ל בברכות דכה"ב דוחה עשה דאורייתא בשב ואל תעשה כו' וכתב הנ"ל השתא דדוקא בגנאי גדול הרי לעבור איסור דאורייתא בשב ואל תעשה אבל גנאי קטן לא כו' ע"ש הרי נראה דגם הוא נקט זה לדבר פשוט לחלק בין בזיון גדול לקטן ע"ש היטב והו"ק :

ובן נראה נמי מהא שכתב הרמ"א ביו"ד סי' שע"ב ס"א דאם הגידו לכהן שמת בבית ד צריך לילך ערום אף דהוי בשב ואל תעשה וכתש"כ הש"ך בס"ק ג' משום דהתם הוי בזיון קטן דהכל יודעין שהולך ערום בשביל טומאה מת ולמצוה יחשב לו ובהעין זה הוי בזיון קטן ובכה"ג אף בשוב ואל תעשה לא דחי ולכך חייב לצאת ערום ע"ש ומכל אלה מבואר בעליל דיש לחלק בין בזיון גדול לקטן ובבזיון גדול בשב ואל תעשה ובאיסור שאינו שוה בכל נדחה מפני כבוד הבריות אף לשיטת התוס' והרמב"ם ועי' בתומים שם שהאריך וקצרתי ודו"ק :

הג"ה

ועי' בשו"ת ספר הפרים סי' ל"ג ובחות יאיר סי' ל"ה ע"ב ובתומים סי' כ"ח ס"ק י"ב שהאריכו בזה ומה שיש לדבר בדבריהם אין עת האסף פה ודו"ק :

ואף גם זאת צריכין אנו לדעת אם רואה את חבירו לובש כלאים או ציצית פסולים בר"ה אם חייב להגיד לו כדי שישליך מעליו הטלית או דילמא משום כבוד הבריות א"צ להגיד לו עד שיבא לביתו דהנה לפי מה שכתב התוס' בשבועות שם כשעושין איסור עי"ד מקרי קום ועשה. נראה דמחוייבים להגיד לו מיד דבקום ועשה אין דוחין איסור דאורייתא מפני כבה"ב וכמבואר לעיל :

אמנם באמת פליגי בזה הרמב"ם והראב"ד דלדעת הרמב"ם מחוייב להגיד מיד וכמבואר ממה שכתוב בפ"י מה' כלאים הרואה כלאים של תורה על חבירו וכו' כמבואר לעיל ודעת הראב"ד אינו כן וכן הוא דעת הרא"ש בברכות שם דאע"פ שהמוציא כלאים דאורייתא פושטו אפילו בשוק דוקא שהלובש מוציא בעצמו שהוא מזיד אבל הרואה כלאים. על חבירו והלובש אינו יודע א"צ לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו משום כה"ב ע"ש ועי' בטור יו"ד סי' ש"ג ובשו"ע שם והרבה יש לדבר באלה וכבר האריך בזה בשאגת ארי' בסי' כ"ח והתומים בסי' כ"ח ועי' בשאלות החיים בסי' י"ב ונלאתי להאריך ועי' היטב בזה · והרוצה לידע יותר הפרטים המסתעפים בסוגיא זו יעיין במקומות המצויינים מלעיל ויבין וידע כל הסוגיא על מכונה דוק ותשכח :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת :

שבת ה' ע"א וברש"י שם · ט' ע"א ברש"י ד"ה אבר ר"י · ק"א ע"א ובתוס' שם :

עירובין ד' ע"ב ברש"י ד"ה לגודי · ט' ע"א ובתוס' ד"ה שאין · ט"ו ע"ב ברש"י ד"ה גבוה · כ"ה ע"א · ובתוס' ד"ה אכסדרה · פ"ו ע"א בתוס' ד"ה וקורה · שם ע"ב בתוס' קורה · פ"ז ע"א · שם ע"ב במשנה ברש"י שם · רע"ב ותוס' יו"ט שם · פ"ט ע"א וברש"י ובתוס' ד"ה רב · וד"ה ר' וד"ה במחיצות · שם ע"ב · צ' ע"א בתוס' ד"ה קשיא · שם ע"ב · ע"א ברש"י ד"ה אף גג · רא"ש שם ובק"נ אות נ' · צ"ג ע"א בתוס' ד"ה הציה · צ"ד ע"א בכל הסוגיא שם · מהרש"א שם בתוס' ד"ה ושמואל · רי"ף סוף פ' כל גגות ובר"ן שם · שלטי גבורים שם :

סוכה ד' ע"ב ובתוס' ד"ה סבר · ו' ע"ב וברש"י ד"ה לטדי · ט' ע"ב ובתוס' ד"ה הא · וברש"י שם · בתוס' ד"ה אמר · י"ז ע"ב ובתוס' שם · י"ח ע"א ובתוס' ד"ה סיכך ע"ג אכסדרה : מהרש"א שם השיג על המהרש"ל שם : ובק"נ בעירובין פ' כל גגות אות ה' השיג על המרשא"ה שם י"ט ע"א ברש"י ד"ה דמחיצות · רי"ף ור"ן שם · כ"ב ע"א וברש"י שם ע"ב ובתוס' ד"ה הא · ובד"ה אבל · כ"ה ע"א ברש"י ד"ה הלכות · ר"ן שם : חגיגה כ"א ע"ב ובתוס' ד"ה בעוביה : רשב"א בחידושיו לסוכה דף כ"ב · ובעבודת הקודש דף י"א ע"ב :

ריטב"א בעירובין · ריש פ' כל גגות :

ירושלמי שבת פ' י"א ה"ה · עירובין פ"א ה"א · סוכה פ"א ה"א :

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ' י"ד משבת ה' נ"ח ובהמ"ג · פ' י"ז ה' כ"ה · ובהשגות ובהה"מ ובכ"מ שם · פ"ד מסוכה ה' ח' · פ"ה ה' כ"א · ובהגהות מיימוני ובלח"מ שם :

סמ"ג עשין מ"ג :

שו"ע או"ח סי' שמ"ה במג"א ס"ק א' · ובמחצית השקל ופמ"ג שם · ט"ז ס"ק כ' שם ובפמ"ג · שס"א בטור וב"י ודרכי משה · וחידושי הגהות שם . שו"ע שם ובחידושי הגר"א · ט"ז ס"ק ב' האריך שנ"ה ס"א ובמג"א ס"ק ג' ובמ"ז ס"ק א' · ד' · שס"ג בטור · ושו"ע סעיף כ"ג · תר"ל בטור וב"י וב"ח שם האריכו :

שו"ע שם סעיף ח' · בט"ז ס"ק ט' האריך · מג"א ס"ק י"א ובהגר"א שם · תרל"א סעיף ה' ובט"ז ס"ק ג' וביד אפרים ס"ק ג' : טור וב"י וב"ח סי' תרל"א · תרל"ב במג"א ס"ק ב' ובמחצית הש"ק · לבוש סי' שמ"ה :

שו"ע יו"ד · סי' שע"א סעיף ד' ברמ"א ובש"ך ס"ק ו' ,

שו"ת מהריק"ש בערך לחם באו"ח סי' שס"א · פמ"א סי' ס"א · נשמת אדם בה' שבת כלל ס"ז אות ד' · יד מלאכי ח"ש בכללי הדינים אות תקכ"ג :

הסוגיא זו יהלוך לארבעה · א] גוד אסיק מחיצתא · ב] גוד אחית · ג] חביט רמי · ד] פי תקרה יורד וסותם · והרבה ענפים מסתעפים מהם הנונעים לדינא להלכה ולמעשה ורשמתי בתחילה כל המקומות המדברים בזה בבדי להקל על המעיין וכאן באתי לבאר את מקור דיניהם עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים בדרך קצרה כיד ה' הטובה עלי וזה היא :

מקור חיים

א **גוד** אסיק מחיצתא בסוכה דף ד' ת"ר נתן ארבעה קונדסין על הגג וסיכך על גבן ר' יעקב מכשיר וחכמים פוסלין · א"ר הונא מחלוקת על שפת הגג דר' יעקב סבר אמרינן גוד אסיק מחיצתא ורבנן סברי לא אמרינן גוד אסיק מחיצתא · אבל באמצע הגג דברי הכל פסולה · ור"נ אמר באמצע הגג מחלוקת . איבעיא להו באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג ד"ה כשרה או דלמא בין בזו ובין בזו מחלוקת היא · וכתב הרא"ש כיון דהלכתא בתיקו פסקינן לחומרא כרבנן דפליגי בזו ובזו ואליבא דר"נ ולכך השמיטה הרי"ף ז"ל אבל ר"י גיאות כתב דרב שרירא גאון לא גריס איבעיא להו אלא ה"נ ור"נ אמר באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג ד"ה כשרה ופסקינן כר"נ · וכן כתב הרמב"ם נתן ד' קונדסין על ד' זויות הגג וסיכך ע"ג הואיל והסכך על שפת הגג כשרה ורואין את המחיצות התחתונות כאילו עולות למעלה על שפת הסיכוך · ובכל הספרים שלנו ישנה האיבעיא הלכך לא סמכינן אגרסת רב שרירא להקל · וכן פסק רבינו ישעי' והראבי"ה דבין באמצע ובין על שפת הגג פסולה עכ"ל · וכן הוא דעת הראב"ד ע"ש :

והטור בא"ח בסי' תר"ל כתב נתן ד' קונדסין באמצע הגג וסיכך ע"ג פסולה דלא חשבינן לה כמחיצות · ואם נתן אותן בשפת הגג וסיכך עליהם כתב הרמב"ם ז"ל דכשרה שרואין מחיצות הבית כאילו עולות למעלה · וכן כתב רב שרירא והרי"ץ גיאות . אבל הרי"ף פסל וכ"כ הראבי"ה והר"י ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל עכ"ל :

והב"י בשו"ע שם סעי' ו' הביא שיטת שניהם · דלפי שיטת הרי"ף ואבי העזרי ור"י ור"ש . אם נתן על שפת הגג וסיכך על גבן פסולה · ולדעת הר"ש גאון והרי"ץ גיאות והרמב"ם דלא גרסי להך איבעיא להו כשר בנתן על שפת הגג משום דאמרינן גוד אסיק מחיצתא . כאילו מחיצות הבית עולות למעלה ע"ש . ועיין בט"ז שם ס"ק ז' שכתב דבעינן שיהי' הד' קונדסין בשפת הגג עכ"פ מג' צדדים מכוון נגד כותל הבית כי היכי דלהוי הכשר מחיצות של הסוכה כדינה בארץ ע"ש ודו"ק :

ובסוכה דף ד' ע"ב איתמר היתה גבוה מכ' אמה ובנה בה עמוד שהוא גבוה מי"ד טפחים ויש בו הכשר סוכה סבר אביי למימר גוד אסיק מחיצתא א"ל רבא בעינן מחיצות הניכרות וליכא · ופי' רש"י גוד אסיק מחיצתא של עמוד שמשפתו סביב הגביהם עשרה סביבות ראשו והרי יש בהן גובה י' ותהוה סוכה על ראשו ודופני העמוד דופנותיה ע"י גוד אסיק והסכך של מעלה כשר לה דאינו למעלה מכ' מראש העמוד ע"ש · ולא דמי להא דסיכך ע"ג אכסדרה שאין לה פצימין דאמרינן בה פי תקרה יורד וסותם אע"ג דלא הוי מחיצות ניכרות · משום דבאמת פי תקרה חשיב שפיר מחיצות הניכרות כמבואר בתוס' שם בד"ה סבר אביי כו' ע"ש ודו"ק :

ובעירובין דף פ"ט ע"א איתמר רב אמר אין מטלטלין בו (לרבנן בגג הסמוך לחבירו) אלא בד' אמות (דכיון דלרבנן כל אחד רשות לעצמו וכן פרוצין זה לזה אוסרין זה על זה דהוי לי' רשות פרוצה במילואה למקום האסור לה) ושמואל אמר מותר לטלטל בכולו (שהמחיצות המבדילות למטה מן הדיורין אמרינן גוד אסקינהו למעלה ויפרידו בניהן) במחיצות הניכרות דכ"ע לא פליגי כי פליגי במחיצות שאינן ניכרות רב אמר אין מטלטלין בו אלא בד' אמות

אמות

מקור חיים

אמות לא אמר גוד אסיק מחיצתא · ושמואל אמר מותר לטלטל בכולו דאמר גוד אסיק מחיצות ע"ש · ועיין בתוס' שם ד"ה ורב כו' ודו"ק : ובדף צ"ב ע"א במשנה שם גג גדול סמוך לקטן כו' ובגמ' שם למה לי' למתני תרתי · לרב קתני גג דומיא דחצר מה חצר מנכרא מחיצתא אף גג נמי מנכרא מחיצתא · (נהי נמי דשרינן לי' במחיצות התחתונות משום גוד אסיק מיהו מחיצות ניכרות בעינן שלא יהא גג בולט הוצא להם דאם לא מנכרא לא אמרינן גוד אסיק כו') ולשמואל גג דומיא דחצר כו' (ולשמואל דאמר דאפילו לא מנכרא אמרינן גוד אסיק להכי תנינהו גבי הדדי דמה חצר דדרסי לה רבים אף גג כה דקתני קטן אסור משום דדרסי רבים מזה לזה דהו"ל מחיצה התחתונה בבנייהם מחיצה נדרסת ולא מ.י למיגד ולאסוקה אבל אי לא דרסי בהן אף קטן שרי דאמרינן גוד אסיק ותיפסוק המחיצה בינהם ואע"ג דמכסיא ולא מנכרא) עיי"ש היטב בכל הסוגיא ודו"ק :

ובכך הנה נראה דהלכה למשה מסיני דהיכא דית מחיצות אמרינן גוד אסיק כאילו המחיצות עולים עד לרקיע · אמנם מדרבנן בעינן דוקא שהמחיצות ניכרות לאותן שעומדין למעלה · אבל אם הם מכוסות כמו גגין שלנו שהחוד של המחיצה מכוסה לא אמרינן גוד אסיק ולכן גגין שלנו אעפ"י שגבוהין עשרה טפחים ורחבן ד' טפחים ועוד יותר דמדאורי' הוי רה"י גמור גם על הגג מ"מ מדרבנן יש לו דין כרמלית ואסור לטלטל ממנו לרה"י וכן להיפוך ואסור לטלטל עליו יותר מד' אמות ואע"ג דלמעלה מי"ט לא הוי כרמלית אלא מקום פטור כיון דלא מצינו דבר שהוא רחב ד' ויהי' מקום פטור לכן נתנו חכמים ע"ז דין כרמלית כמבואר באחרונים ועיין שם היטב ודו"ק :

אך זאת צריכין אנו לדעת אי בעינן דוקא שיהא הגג בולט ד' אבל בפחות מזה אמרינן שפיר גוד אסיק או דלמא אף גם היכא שבולט משהו נמי לא אמרינן גוד אסיק מאחרי שאין המחיצות ניכרין היטב והדבר צריך תלמוד :

והנה מדברי התוס' בעירובין דף פ"ט ע"א ד"ה במחיצות כו' נראה לכאורה דבעינן שיהא בולט חוץ למחיצה ד' טפחים ובזה הוא דלא אמרינן גוד אסיק מחיצתא אבל היכא שבולט משהו שפיר הוי מחיצות ניכרות ואמרינן בזה גוד אסיק עיי"ש היטב · ועיין במהרש"א שם מש"כ בדברי התוס' ודו"ק :

וראיתי במג"א בסי' שע"ד ס"ק ה' שכתב שם בשם התוס' דדוקא כשבולט ד' טפחים לרה"ר ורה"ר מהלכת תחתיו א"כ הוי אותה בליטה כרמלית וכל שאר הגג נפרצה במילואו וכן משמע ברא"ש אבל אם אין בולט נ"ל דלא גרע מעמוד דהוי רה"י כו' עיי"ש היטב ודבריו צ"ע טובא · א') במה דכתב דכן נראה בתוס' שם בדוקא כשבולט כו' הנה דבאמת בבתחילה קמפרשי שם הכי אבל אח"ז קמסיק התוס' והביא בשם הירושלמי דלאו הכי הוא ע"ש . ב') במה שכתב דכן משמע בהרא"ש שם דבעינן ד' טפחים בולטין גם זה הוא תמוה דהמעיין היטב בהרא"ש שם נראה בהיפוך דאפילו אין בבליטה ד' ומטעם שכתב שם. בסוף דבריו דכל שאין לו שום מחיצה אינו רה"י ועיין בק"נ שם ס"ק ג' · ג') במה דכתב דלא גרע מעמוד דהוי רה"י · עיין ברב"י בריש כל גגות בד"ה כו"ע כו' שפירש שם דעמוד שאני כיון שמכ"פ החוד נראה הוי המחיצות ניכרות משא"כ במכוסות שאין ניכרין כלל עיי"ש היטב · וכן הוא בריטב"א בריש פ' כל גגות שם עיי"ש · ולפי זה דברי המג"א צריך עיון טובא :

ואחרי העיון מסתימת לשון הפוסקים משמע דלא כמג"א בזה ועיין בפמ"ג בסי' שמ"ה במשבצות ס"ק י' דכוונת המג"א במש"כ דלא גרע מעמוד גבוה עשרה היכא דאינו בולט כלל ובזה הוא דאמרינן גוד אסיק · משא"כ היכא שבולט אף משהו ואינו ניכר לא אמרינן גוד אסיק · וכן משמע מסתימת לשון הפוסקים עיי"ש ודבריו צ"ע הלא לפי הנראה ממש"כ רש"י והריטב"א דגם באינו בולט כלל אינו דומה לעמוד · דהתם הוי עכ"פ מכוסה ובעמוד הוי החוד נראה ושפיר מקרי בזה מחיצות הנכרות היטב ובזה הוא דנאמר גוד אסיק וכמש"כ לעיל · והרבה יש לדבר עוד בזה באורך ועיין בנ"א בה' שבת כלל מ"ז אות ה' מש"כ שם בזה ונלאתי להאריך והנחתי על המעיין וקצרתי ודו"ק :

(ב) גוד אחית : בשבת (דף ק"א ע"א) א"ר הני בילאתא דמישן אין מטלטלין אלא בארבעה מתקיף לה ר"נ ולימא גוד אחית מחיצה (מכנגד מדת רחבן העליון ולמטה כאלו הן יורדות עד הקרקע מבחוץ) מי לא תניא ר' יוסי בר' יהודא אומר נעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל וזרק ונח על גבה חייב אלמא אמרינן גוד אחית מחיצתא ה"נ נימא גוד אחית מחיצתא. (טרסקל אין עמוק י' ואנו מודדים לו גובה י' במידת הקנה עולה לו בגובהו והקנה אין רחב ארבעה אלא שאנו אומרים במחיצת הטרסקל גוד אחית ונמצאו מקיפות את הקנה והוה להו היקף המחיצות מן הקרקע ולמעלה לשווי ראשו רה"י ואם זורק מרה"ר ונח על גביו חייב) · מתקיף ר"י ולא שמיעא לה להא דאר"י א"ר כו' וחכמים פוטרין (אלמא לא אמרינן גוד אחית להתיר מחיצה תלוי) · א"ל אביי ואת לא תיסברא והתניא עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' ואין בעיקרו ד' ויש בקצר שלו ג' וזרק ונח על גביו חייב אלמא אמרינן גוד אחית מחיצתא (סביב מחיצותיה מכנגד רחבה ולמטה כאילו הוא שוה ה"נ גוד אחית (בבילאתא דמישן) · מידי איריא התם הוה לי' מחיצה שהגדיים בוקעין בה הכא הוי לי' מחיצה שאין הגדיים בוקעין בה (כולה אביי א"ל לר"י דהא דמייתי ראי' וחכמים פוטרין כלום ראי' היא לכאן · הא דטרסקל דקפטרי רבנן משום דהוי מחיצה שהגדיים בוקעין בה מלמטה בארץ תחת מחיצות הטרסקל שהם פשוטות לחוץ מן הקנה לכל צד ובקיעת גדיים משבשת למימר גוד אחית שהרי עוברין תחתיה · אבל בספינה ליכא בקיעת גדיים שאין לך עובר תחתיהן וכן בעמוד אין דרך להתחכך ולעבור בו תחת שיפועו שאינו אלא משהו) · א"ל ר"א ברי דרבא לר"א גבי ספינה נמי הא איכא בקיעת דגים א"ל בקיעת דגים לאו שמי' בקיעה ע"ש היטב :

הרי נראה מזה דלגוד אחית בעינן שלא יהא אויר תחתיו ובקיעת גדיים הוי בקיעה · אבל בקיעת דגים לא שמי' בקיעה וכן הוא בשבת דף ק' ע"א גבי פתח נעול כו' ועיין בנמו"י שם · ועיין בעירובין דף פ"ט ע"א בתוס' ד"ה במחיצות כו' ודו"ק :

והרמב"ם בפ' י"ד משבת ה"ח כתב נעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל וזרק ונח על גביו פטור שאין רה"י אלא עד י' כו' עיי"ש · והוא כרבנן שם דפטרי בין זרק מרה"ר לתוכו בין זרק מרה"י פטור והטעם לפי שזה אפילו גבוה הקנה י' והטרסקל רחב ד' אינו ברה"י דלא אמרינן גוד אחית מחיצתא במחיצה שהגדיים בוקעין בה ועיין בהסמ"ג שם ודו"ק · ועיין בשו"ע א"ח סי' שמ"ו סעי' ב' ברמ"א ובמג"א ס"ק ה' וקצרתי ודו"ק :

(ג) חביט רמי · בעירובין (דף פ' ע"א) בעיא מיני' רב"ת מר"ח נעץ שתי יתידות בשני כותלי מבוי כו' איתיבי' ר"נ מסוכה והיא תלוי' וס"ד כגון שנעץ שתי יתידות עקומות על שני כותלי מבוי שאין בגובהן ג' ואין בעקמימותן ג' מהו לבוד אמרינן או חבוט אמרינן לבוד · וחביט לא אמרינן קמ"ל · ופי' רש"י חבוט השפל כאילו מונחת על הכותל עיי"ש ועיין בתוס' שם ד"ה שאין כו' ודו"ק :

מקור חיים

ובסוכה דף כ"ב ע"א במתניתין שם סוכה המדובללת ושלתה מרובה מחמתה כשרה · ובגמ' שם מאי מדובללת א"ר חוצה שגיי' ושמואל אמר קנה עולה וקנה יורד (שלא השווה הסכך לשכיב הקנים זה אצל זה אלא אחד למעלה ואחד למטה ומתוך כך החמה מרובה מצלתה ואשמעינן מתניתין דאמרינן כל שאילו הי' משוכבין בשוה היתה צלתה מרובה מחמתה כשרה) אמר אביי ל"ש אלא שאין בין זה לזה ג"ט אבל יש בין זה לזה ג"ט פסול אמר רבא אפילו יש בין זה לזה ג"ט נמי לא אמרן אלא שאין בגגו טפח אבל יש בגגו טפח כשרה דאמרינן חבוט רמי · ופי' רש"י שאין בגגו בקנה העולה רוחב טפח דלאו בר הוכל עליו לאחבוטי' ולומר בה חבוט רמי בשפל והשלך אותו על האויר שתחתיו דהיינו נמי ענין גוד אחית אלא לענין מחיצה דהוי תורת כל מחיצה ושייך לומר גוד אחית משוך אותה והורד · ולענין הטפל ברוחב ובא לסתום האויר שייך לומר בה חבוט · דאמרינן חבוט רמי כשגבוה ג' ויותר · דהא בפחות מג' לאו חבוט הוא שהרי הוא כמשכב עליו עיי"ש ועיין בתוס' ובכל הסוגיא ודו"ק :

והתוס' בדף י' ע"א גם כ"כ אג"ב כתבו על הא דקאמר בגמ' שם כמה יהא בין סוכה לסוכה ויהא התחתונה פסולה אר"ה טפח הע"ג דבדף כ"ב אמרינן חבוט רמי הכא לא שייך עכ"ל · וכוונתם בזה משום דבסכך שלם לא שייך חבוט רמי כי אם בקנה עולה וקנה יורד עיי"ש ודו"ק :

והרי נראה מזה דהלכה כרבא גם דחבוט רמי לא נאמר אלא היכא דבין זה לזה יש ג' טפחים ויש בגג טפח · אבל אם אין ביניהן ג' טפחים אף שיש בגגו טפח לא שייך לומר גבי חבוט רמי · משום דפחות מג' לאו חבוט רמי הוא שהרי הוא כמשכב עליו וכהדא תשבי לבו · ואם יש ביניהן שלשה ואין בגגו טפח לא אמרינן חבוט רמי משום דלאו בר הוכל עליו לאחבוטי' ולמימר בה חבוט רמי בשפל והשלך אותו על האויר · ועיין בתוס' שם ד"ה אבל ט' ודו"ק :

והרי"ף לא הביא לכל אלה משום דסבר דלית הלכתא כשמואל ועיין בר"ן שם ודו"ק :

והרמב"ם בפ"ה מסוכה ה' כ"א כתב הי' הסכך מדובלל והוא הסיכך שיהי' מקצתו למעלה ומקצתו למטה כשר ובלבד שלא יהי' בין העולה והיורד שלשה טפחים ואם הי' ברוחב זה העולה טפח או יתר אע"פ שהוא גבוה יתר מג' טפחים רואין אותו כאילו ירד למטה ונגע בשפתו היורד והוא שיהי' מכוון כנגד שפת היורד עכ"ל · והוא פסק כרבא בסוכה שם ועיין בכס"מ שם ודו"ק :

ובפי"ז משבת ה' כ"ה כתב שתי קורות המתאימות לא בזו כדי לקבל אריח ולא בזו כו' היתה אחת למטה ואחת למעלה רואין את העליונה כאילו היא למטה כו' ועיין בכס"מ שם מה שהקשה בזה והכמ"ל ודו"ק :

אך זאת צ"ע בהא שכתב הרמב"ם בסוכה והוא שיהי' מכוון כו' דנראה דכוונתו בזה שלא יהי' רחוק משפת היורד אלא יהי' מכוון כנגדו ממש כדי שיאמר בכך חבוט רמי ע"ש · ובאמת צ"ע מנ"ל הא בזה שלא מצא דמבואר בגמ' שם לא מוכח מידי דנ"ל כן שיהי' מכוון כנגדו דוקא · וביותר קשה מהא דכתב בפי"ז משבת במש"כ שם גבי ב' קורות וכמבואר בלח"מ שם ועיי"ש מש"כ בכוונת הרמב"ם בזה ונלאתי להאריך עוד בזה וקצרתי ודו"ק :

והטור והש"ע בא"ח בסי' שס"ג סעי' כ"ג ובסי' תרל"א סעי' ה' פסקו כרבא דחבוט רמי רק גבי אריח בסי' שס"ג כתבו ולא יהי' ביניהם ג' טפחים לא בגבוה כו' ובסי' תרל"א כתבו אם הי' ברוחב זה העולה טפח או יותר אע"פ שהוא גבוה יותר מג' טפחים רואין אותה כאילו ירד למטה ונגע בשפת זה היורד והוא שיהא מכוון כנגד שפת היורד עיי"ש · והוא כשיטת הרמב"ם · וצ"ל דס"ל כמש"כ התוס' בעירובין ובסוכה דבשבת בעינן קורה על גבי מטוי וביותר מג' לא הוי היכר ע"ש אבל בסוכה אחרי דהוי בגגו טפח אמרינן חבוט רמי אף ביותר מג' טפחים ועיין היטב בזה ותמצא כי כן הוא ומה שיש לדבר עוד בזה השמטתי על המעיין וקצרתי ודו"ק :

ד) **פי תקרה יורד וסותם** : בעירובין דף צ"ד ע"ב איתא וכן בית שנפחת משתי רוחות מאי שנא מרוח אחת דאמרינן פי תקרה יורד וסותם משתי רוחות נמי לימא פי תקרה יורד וסותם אמרי דב"ד משתי' דרב כגון שנפרץ בקרן זווית וקירויו באלכסון דליכא למימר פי תקרה כו' אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולה ושמואל אמר אין מטלטלין אלא בד' אמות רב אמר מותר לטלטל בכולה אמרינן פי תקרה יורד וסותם ושמואל אמר אין מטלטלין אלא בד"א לא אמרי' פי תקרה יורד וסותם · בעשר כ"ע ל"פ כי פליגי ביתר מעשר וא"ד ביתר מעשר כ"ע ל"פ כי פליגי בעשר כו' סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין כשירה (מתרגמינן קבועין במחיצותיה פחות מג') אין לה פצימין אביי אמר כשרה פי תקרה יורד וסותם רבא אמר פסולה לא אמר פי תקרה יורד וסותם כו' ע"ש בכל הסוגיא :

והרי"ף גם כתב ואע"ג דליכא אלא שלשה מחיצות אמרינן פי תקרה יורד וסותם והלכתא כוותי' דרב עכ"ל עיין שם : והרמב"ם בפי"ז מה' שבת ה' ל"ה פסק כהרי"ף ורב ע"ש ודו"ק :

והרא"ש גם כתב דהר"ח פסק כליבנא בתרא: ולכאורה נראה דבשל סופרים הלך אחר המיקל והלכתא כרב באיסורי כו' וכ"כ הסמ"ג שכן דעת ר"ח ע"ש · ועיין בהסמ"ג בפי"ז משבת ה' ל"ה דכתב שדעת הרשב"א הוא כדעת הר"ח אבל הוא הסכים לדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל וכן נקטינן ע"ש. וכן הסכים הב"י בטור או"ח סי' שס"א עיי"ש ודו"ק :

ובסוכה (דף י"ח ע"א) איתמר סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין כשרה שאין לה פצימין אביי אמר כשרה ורבא אמר פסולה · אביי אמר כשרה אמרינן פי תקרה יורד וסותם · רבא אמר פסולה לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם כו' · אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולה דאמרינן פי תקרה יורד וסותם · ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא בד' אמות דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם כו' והלכתא כלישנא קמא כו' · רב אשי אשכח כו' ועיין ברש"י ותוס' שם מה שפירשו בזה ודו"ק :

והנה מסוגית הגמ' שם נראה דאביי ורבא פליגי באין לה פצימין · דאביי מכשיר משום דאמרינן בה פי תקרה יורד וסותם · היינו שרואין של נסרים שבסוכה שוכי ראשיהם כאלו נגד הסוכה יורד וסותם מכל צד · ורבא אמר לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם · ואע"ג דלגבי אכסדרה סבר פי תקרה יורד וסותם שאני התם דמחיצות לאכסדרה עבידי אבל הכא דלאו להכי עבידי לא ועיין ברש"י שם דפי' משום דמחיצות פי תקרה זו לשם אכסדרה נעשה להיות מחיצה לחלל זה אבל לא להיות מחיצה לאויר שחוצה לכן · ואינו מחיצות מעלייתא שיהיו מכוונין עלה אבל להכשיר ע"י גוד אסיק לא דכי אגמרי רחמנא למשה גוד אחית במחיצה העשוי לחלל שלה אגמרי ולא לחוצה לה · ומיהו היכא שיש לה פצימין אע"ג דלגוואי עבידין לגבי בפחות מג' כמחיצה סתומה דמי וע"ש ברש"י היטב ודו"ק :

אבל התוס' חולקין על רש"י בזה ופירשו דכי פליגי בסיכך ע"ג אכסדרה שאין לה פצימין · בשיש לה שתי דפנות כהלכתן כמין גא"ם ואע"ג דאין כאן שלישית כלל שרי אביי ע"י פי תקרה יורד וסותם · אבל אם היו שתים זו כנגד זו וליתא להמצעי כלל מודה אביי דלא שרינן לה ע"י פי תקרה · ורבא סבר דאפילו יש לה שתי דפנות כהלכתן כמין גא"ם לא אמרינן בדופן שלישית פי תקרה יורד וסותם

מקור חיים

כדמפרש טעמי' משום דמחיצות לאו לגבי עבידי עיי"ש · ואחרי העיון גם נראה שלא נחלק התוס' על רש"י אלא באין לה פצימין · אבל היש לה פצימין אפילו מג' רוחות ליכא מאן דפליג דהבירה · דלגבי בפחות מג' כמחילה כתותה הוא עיין גם היטב ודו"ק :

והרי"ף גם והרמב"ם בפ"ד ה"ה מסוכה פסקו כרבא כמבואר בש"ס גם דהלכתא כליבני' קמא דרבא · ולפי פי' הר"ן גם לשיטת הרי"ף ומדברי הסמ"ג לדעת הרמב"ם נראה דסברי כשיטת התוס' · דהי אמרינן יש לה פצמין לאו בשמוכים בפחות מג' מיירי כפירש"י גם · אלא בית לה פצמין ברוח הג' אחד מכאן ואחד מכאן · דכיון דיש לה פצימין אמרינן פי תקרה יורד וסותם עי"ד הפצימין עיי"ש · גם אחרי העיון מוכח דס"ל להרמב"ם דאפילו בדאית לי' פצימין לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם עי"ד הפצימין אלא מרוח אחת בלבד ועיין היטב בר"ן ובכ"מ גם וקצרתי ודו"ק :

והטור באו"ח סי' תר"ל והש"ע גם בסעי' ח' פסקו כהרמב"ם · והרמ"א גם הביא דיש חולקין וסברי דאפילו ע"י פצימין לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם כיון דבני הדפנות אינן מחוברים כמין גא"ם ע"ש ודו"ק :

ואחרי כל אלה באתי לבאר אם הא דנאמר פי תיקרה יורד וסותם הוא רק ברוח אחת ולא בשתי רוחות או נאמר פי תקרה יורד וסותם אף מארבע רוחות והדבר צריך תלמוד :

ואחרי העיון נלפע"ד דהדבר תלוי באשלי רברבי במחלוקת הראשונים שלא שמה רש"י ותוס' רי"ף ורמב"ם ורא"ש דבעירובין גבי מחלוקת רב ושמואל באכסדרה בבקעה פירש"י דרב ושמואל דפליגי בפי תיקרה היינו דוקא באכסדרה בבקעה שאין לה מחיצות כלל אבל היש לה אפילו מחיצה אחת כהלכתה מודה שמואל דבשלש מחיצות אמרינן פי תקרה יורד וסותם ומשום זה הוא דנקט בבקעה לפי שבבקעה דוקא פליג ובהא הוא דאמר שמואל דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם משום שאין לה מחיצות כלל . ולזה הוא דקמשני הגמ' שם כי לית לי' לשמואל בד' אבל בג' אית לי' . ועל דרך זה פי' רש"י שם כל הסוגיא ע"ש · ולפי זה תמצא לרב אפילו אין שם מחיצה כלל כגון שהאכסדרה עומד קירוי' על ד' יתידות נותן ד' קורות מיתד ליתד ועליהם מסדרין הנסרין להיטך ואמרינן פי תקרה יורד וסותם אפילו מד' רוחות ע"ש היטב ודו"ק:

אבל התוס' גם חולקין על רש"י משום דבסוכה (דף י"ח נראה דס"ל לרב דאפילו בשתי מחיצות זו כנגד זו לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם משום דהוי מפולש ולזה פי' הר"י שם דשם אכסדרה יש לה ג' מחיצות ולית לי' לשמואל פי תקרה יורד וסותם כלל אפילו מרוח אחת ואסור לטלטל לדידי' עד שיהא ד' מחיצות . ולרב בפרוץ משתי רוחות נמי אית לי' פי תקרה יורד וסותם ובלבד שלא יהא מפולש אבל לא בד' וגרס בתירוצא שם כי לית לי' לשמואל בג' אבל בד' אית לי' כו' ע"ש היטב ובתוס' שם בדף כ"ה. ע"א בד"ה באכסדרה כו' ועיין בתוס' סוכה דף י"ח ע"א בד"ה אכסדרה כו' ודו"ק :

והרי"ף בסוף פ' כל גגות כתב אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולה ואע"ג דליכא אלא ג' מחיצות אמרינן פי תקרה יורד וסותם והלכתא כוותי' עכ"ל . הרי נראה מדבריו דפירש הך פלוגתא דרב ושמואל כשיטת התוס' · כי לית לי' לשמואל בג' היינו באכסדרה דלית לה אלא שלש מחיצות לא אמרינן בדופן רביעית שנפרצה במילואה פי תקרה · אבל בד' כלומר בבית וחצר דאית לה ד' מחיצות אעפ"י שנפרצה ביותר מעשר הדופן הרביעית כיון שנשאר מחיצה כל שהוא הוי לי' כהוא כ"ש הפצימין ואמרינן בי' פי תקרה יורד וסותם ועיין בר"ן שם ודו"ק :

והרמב"ם בפי"ד מה' שבת ה' ל"ה כתב אכסדרה בבקעה מותר לטלטל בכולה ואעפ"י שאין בה שלש מחיצות והתקרה שאנו רואין כאילו פי תקרה יורד וסותם רוח רביעית ע' הרי נראה מדבריו שהולך בשיטת הרי"ף רצו דלגבי נמי לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם אלא מרוח אחת אבל לא ביותר מזה ע"ש :

אבל באמת אחרי העיון דעת הרמב"ם אינו כן אלא סבר דלרב אפילו בארבע רוחות נמי אמרינן פי תקרה יורד וסותם דבפ' ט"ז ה"ג שם כתב מקום שהוקף שלא לשם דירה שיש בו בית בלב כאן וקירוי. בו בית שאם קירויו מתיר בפי תיקרה יורד וסותם וכתב הסמ"ג שם דבכרמלית דהיינו בקעה בעי ג' מחיצות אבל בקרפף שדינו כרה"י מד"ת אמרינן פי תקרה יורד וסותם · אבל הרשב"א ז"ל כתב דדוקא בבקעה ע"ג בתי מחיצות דבוקות זו לזו הא לאו הכי לא אמרינן פי היקרה יורד וסותם והדברי רבינו ז"ל נ"ל עיקר עכ"ל ע"ש' הרי בעליל הא דכתב הרמב"ם בפי"ז שם אכסדרה בבקעה כו' ואעפ"י שאין בה שלש מחיצות הוא דוקא בבקעה שהוא כרמלית בעי ג' מחיצות אבל בקרפף והדומה לו שהוא רה"י מדאורייתא אמרינן פי תקרה יורד וסותם לרב אפילו מארבע רוחות ע"ש היטב ותיראה כי כן הוא בעזה"י ודו"ק :

והרא"ש גם כתב וז"ל רש"י פי' דפליגי באכסדרה פרוצה מד' רוחות אבל לשון אכסדרה משמע כהרי"ף דשם אכסדרה יש לה ג' מחיצות וכן פי' ר"ח דדוקא ברוח רביעית אמרינן פי תקרה יורד וסותם וגרים כי לית לי' בג' אבל בד' אית לי' · היינו כשאין שם אלא ג' מחיצות והרביעית פרוצה במילואה אבל בד' היינו כשיש שם ד' מחיצות וכגון שיש ברביעית שני לחיים. דהיכא דשם מחיצה אעפ"י שפרוצה יותר מעשר אמרינן פי תקרה יורד וסותם ור"ת פי' דשם אכסדרה הוי נמי מוקפת משני רוחות · ובהכי נמי איירי רב והעלה הרא"ש כדברי הר"ח דבג' מחיצות נמי מהני פי תקרה ע"ש היטב : ועיין בקרבן נתנאל שם מה שהשיג על המרדכ"י בסוכה מה שהשיג על המהרש"ל שם באומרו דרבה ס"ל דרבנן מוכרים אפילו בשתי מחיצות כמין גא"ם ע"ש והרבה יש לדבר בזה וקצרתי ודו"ק :

והטור באו"ח סי' שס"א פסק כהרא"ש דאפילו נפרצו ב' מחיצות שלימות אמרינן פי תקרה יורד וסותם אבל אם נפרצו ג' לא אמרינן פי תקרה ואפילו שניים דאמרינן פי תקרה יורד וסותם דוקא שנפרצו זו בצד זו אבל שניים זו כנגד זו לא ע"ש · הרי דדברי הטור הוא כדעת הרא"ש והר"ת ולא כפי' רש"י · וגם לא כמו שפי' הרי"ף ועיין בב"י ובב"ח מש"כ שם ועיין בדרכי משה שם מה שהשיב על הב"י במה שהביא שהרמב"ם סובר כהרי"ף בזה שלא לפי מש"כ הסמ"ג בפ' י"ו משבת נראה דסובר דדוקא בבקעה ולא ברה"י וכמש"כ לעיל ועיין :

והש"ע גם פסק נמי כהטור ובעינן נמי שלא יהא פי התקרה משופע . והרמ"א גם הוסיף עליו וכתב דבעינן שיהא ברוחב הקירוי ד' טפחים והוא נמי כדעת הטור שם ועיין בט"ז ס"ק ב' שם ובסי' תר"ל בטור ובמש"כ הב"י והב"ח שם ועיין בדרישה שם ובט"ז ס"ק פ' שם ומה שיש לדבר עוד בזה סמכתי על המעיין כי הראתי לפניך כל השיטות האלה שים עינך על כל הנזכרים מלעיל ותבין ותדע בעזה"י הדבר לאשורו . וכל אחד ואחד על מקומו יבא בשלום ודו"ק ותשכח :

מקור חיים

כתובות ק' ע"א בתוס' ד"ה ובודין · ובהרא"ש אות י"ח ובק"נ שם: קדושין מ"ב ע"א בתוס' ד"ה ובודין: גיטין ל"ד ע"א בתוס' ד"ה בית דין: בבא בתרא י"ג ע"א ובתוס' ד"ה אית · ובהגהת רע"א שם ע"ב שם בתוס' ד"ה ש"מ · ובד"ה ואי: רי"ף ור"ן ושלטי הגיבורים שם: רא"ש ופלפלא חריפתא שם · קע"ב ע"א במשנה ובר"שב"ם שם · מרדכי סוף פ"ק דב"ב · נדה ל"ו ע"ב בתוס' ד"ה נדה · ירושלמי גיטין פ"ה הלכה ד' · ב"ק פ"ד ה"ד:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"א משכנים ה"א · ובה' ב' בההמ"ג ובכס"מ שם · ובה' ג' בהראב"ד · ובהגהת מיימוני שם · פ"ב ה"ט בההמ"ג: שו"ע או"ח סי' קנ"ג בפרי מגדים באשל אות ה' · יו"ד סי' רב"ה סעי' ג' בש"ך שם · חו"מ בטור סי' ס"ו · ובב"י ובשו"ע סעי' מ"א · ובסמ"ע וש"ך שם · קע"א בטור וב"י ובב"ח ודו"פ שם · בשו"ע ובסמ"ע וש"ך וט"ז והגר"א שם · קע"ג סעי' א' · קע"ו סעי' כ' · רפ"ט סעי' א': שו"ת הרא"ש כלל ל"ה סי' ו' · צ"ה סי' ג': רשב"א סי' תתקנ"ו · רשב"ץ ח"ב סי' מ"ג: רשד"ם ח' ח"מ סי' קנ"ח: ריב"ש סי' תפ"ג · מהר"ם מרוטנבורג סי' י"ט: ראנ"ח סי' ט"ז: ר"ש כהן ח"ג סי' ס"ח: מגן גיבורים סי' א' מהדה"ש ה"א סי' ה' בדין זה דגד כו' · כנסת הגדולה בחו"מ סי' קע"א אות כ"ו · י"ט · מ"א · מ"ז · זכור לאברהם ח' חו"מ אות גוד ·

בסוגיא זו יש להסתפק בארבעה א) אי הך דינא דגוד או איגוד לא נאמר אלא היכא דיד שניהם משגת לקנות · אבל אם אחד מהן אין ידו משגת לקנות לא אמרינן בזה גוד · או דלמא לא שנא: ב) אי בשותפין שנשתתפו לדעת בדבר שאין בו דין חלוקה נמי נאמר הך דינא דגוד או איגוד · או דלמא אחרי שלדעת זה קנוהו מתחילה ונתרצו לא שייך בזה הך דינא כלל: ג) אי יש לחלק בזה בין דבר שתשמישם שוה לדבר שאין תשמישם שוין כמו שתי שפחות וכדומה: ד) אי ביתומים שייך נמי גוד איגוד: ועוד הרבה פרטים מתעפים מהם · ועל כל אלה באתי פה לבאר בקצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים כיד ה' הטובה עלי וזה הוא:

א) **בבבא** בתרא (דף י"ג ע"א) במתניתין אין חולקין את החצר עד שיהא ד' אמות לזה וד"א לזה ולא את הטרקלין כו' עד שיהא כדי לזה ולזה כו' · ובגמ' שם אין בהם כדי לזה וכדי לזה מהו רב יהודה אמר אית דינא דגוד או איגוד · ר"נ אמר לית דינא דגוד או איגוד כו' · ופי' רש"י אית דינא כו' זה שרוצה לחלוק אומר לזה שאינו רוצה לחלוק או קוץ לי דמים וקנה לך חלקי או אני אקוץ דמים ואתן לך בחלקך שאי אפשר בשיתפותיך · לית דינא כו' שזה יכול לומר לא שלך אקנה ולא שלי אמכור אלא שותפין נהיה בה · [ועיין בשלוק שפירש גוד מלשון משיכה כי תרגום וימשכו וגגידו דפירושו משוך או אמשיך ר"ל קנה או אקנה · ועיין בב"י בטור חו"מ סי' קע"א] · ואסיקנא בגמ' שם ואמר אמימר הלכתא אית דינא דגוד או איגוד · א"ל ר"א כא דר"נ מהו א"ל לא שמיע לי כלומר לא ס"ל כו' עיי"ש · והרי דאמימר פסק כר' יהודה ורב אשי נמי הכי ס"ל דינא הכי ע"ש :

וכתב הרא"ש שם דמלשון רש"י דאמר קוץ לי משמע דלפי' שוה מנה במאתים · ויש מפרשים שמין הגזברים בב"ד ומי שרוצה ליתן דמיו יטול כו' ולשון מעלין אותו בדמים מוכיח כדברי רש"י וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"א משכנים וכן עיקר עכ"ל ע"ש :

והרמב"ן בתשובה סי' מ"ג הביא נמי דמלשון רש"י משמע דהולך הדבר בקיצת הדמים · אלמא דס"ל שזה יוכל להעלות בדמים ולומר קנה לך בכך זה חלקי ואע"פ שאינה שוה · או אני אקנה וכן משמע מלשון הברייתא דקתני ואי לא מעלין אותו בדמים כו' עיי"ש והו"ק :

והרמב"ה כתב והובא דבריו בב"י שם דדוקא אם בא להעלות על דמיו שומעין לו אבל לא לפחות כו' ע"ש ודעת גדולי המחברים כדעת רש"י וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל · אבל יש חולקין ואומרים דבין בפחות ובין ביותר לא מצי א"ל גוד או איגוד אלא שמין הדבר בב"ד כו' · ועיין בטור חו"מ סי' קע"א בב"י שם מה שכתב החילוק בין רש"י לפי' הרמב"ם ואין להאריך וקצרתי והו"ק :

ב) **על** דבר אי בשותפין שנשתתפו נמי נאמר כך דינא דגוד או איגוד · תליא באשלי רברבא · דהנה הרא"ש בב"ב שם הביא בשם הר"י הלוי (וכן הוא דעת הרא"ה) דדוקא ביורשין או מקבלי מתנה וכיוצא בה שלא נשתתפו לדעת נאמר בזה דינא דגוד או איגוד · אבל שותפין שנשתתפו לדעת בדבר שאין בו דין חלוקה אין בו דינא דגוד או איגוד שהרי לדעת זה קנהו מתחילה ונתרצו בה כו' ע"ש :

אבל דעת הרמב"ם אינו כן · דבפ"א משכירות ה"ב כתב דבשותפות וגם בשכירות נמי נאמר כך דינא דגוד או איגוד · והראב"ד שם חולק בשניהם וכתב דקרוב אני לומר דאף במקח כן ולא נאמר גוד או איגוד אלא בירושה ומתנה ע"ש היטב · (ועיין בשלטי הגבורים בר"י בב"ב שם מה שתמה על הרמב"ם דהאיך יחלקו בדבר שאינו שלהם אלא בשכירות ע"ש היטב · ובאמת אין זה קושיא כנראה למעיין שם והו"ק) וכן הוא דעת רבינו האי כתב בזה דבשותפין שנשתתפו שייך בה דינא דגוד או איגוד כדעת הרמב"ם · וכן פסק הטור ושו"ע בחו"מ בסי' קע"א ע"ש היטב והו"ק :

ג) **על** דבר אי יש לחלק בזה דינא בין דבר שתשמישן שוה כגם בב"ב שם קאמר בגמ' הרב"ה ורב דימי ב"ח פסק לשון אבוה תרתי אמתא הדא ידע אפויי ובשולי והדא ידעי פילכא וגוולא ואתו לקמי' דרבא וא"ל לית דינא דגוד או איגוד משום דלמר מבעי לי' לתרווייהו ולמר מבעי לי' לתרווייהו כו' · וכתב הרא"ש שם ואפילו אי דמיהן שוין אין אחד יכול לומר טול אתה זו ואני זו או לסלק כיון שאין מלאכתם שוות וכל אחד צריך לשתיהן · ולא שייך גוד או איגוד אלא בדבר שתשמישן שוה · אבל בכל אחד מן השפחות יאמר האחד לחבירו גוד או איגוד כו' ע"ש · דמשמע דבשתי השפחות ביחד שיכול לומר אחד לחבירו גוד או איגוד וקמ"ל דאפילו באחת יכולין לומר כן ולא נימא דהוי כמו שאומר גוד · אתה זו ואני את זו ע"ש היטב בפלפולא חריפתא והו"ק :

אבל בטור בסי' קע"א הביא בשם הרמ"ה אפילו אם אמר גוד או איגוד בשניהם כאחד אין שומעין לו משום שיאמר באחד מספיק לי שהרי כל אחד תשמישו בפ"ע · אלא אם ירצה יאמר לו באחד גו' או איגוד ובשני תשאר בשותפות או יאמר לו בכל אחד זה אחר זה גוד או איגוד ע"ש · וכן פסק הב"י בשו"ע שם סעי' י"ג ועיין בסמ"ע ס"ק ל"ח ובנה"ח שם והו"ק :

נול

מקור חיים

ד) **ע"ד** אי ביתומין נאמר כך דינא דגוד או אגוד : פליגי בה הראשונים דהנה דעת הר"י הובא בתוס' בכתובות דף ק' ע"א בד"ה ושורין כו' ובגיטין דף ל"ד ע"א בד"ה כו' ובקדושין דף מ"ב ע"א ובד"ה ושורין כו' · דביתומין ליכא כך דינא · דהתם בש"ס לכן לענין גוד או אגוד נמי נראה לר"י דהאפוטרופוס הוי כיתומין עצמן ויכולין לחלוק בין הנכסים אע"ג דתרווייהו צריכי להאי וצריכי להאי וליכא בי' גוד או אגוד · כדאמרינהו חכמים אלו האפוטרופסין שמינו ע"י ב"ד כמו יתומין עצמן כו' · וה"ה לענין גוד או אגוד דמהני חלוקת האפוטרופא לגמרי ולא יוכלו למחות לכשיגדלו כו' ע"ש :

והר"ת שם חולק עליו ופי' דהך שורין הוא ע"ד גו"ל אלא ליכא ביתומים הך דינא דגוד או אגוד שאין לה ואפוטרופוס רשאי למכור חלקה ע"ש ובתוס' גיטין שם ד"ה וב"ד כו' · ועיין ברמב"ם וברא"ש כתובות שם אות י"א דמיירי בגדולים וקטנים ע"ש והו"ק ·

והרא"ש בתשובה כתב דלא שייך ביתומים הך דינא דגוד או אגוד כשיטת הר"ת שאין האפוטרופוס רשאי למכור חלקו · אבל רב האי בתשובה דהיכא שאין בו דין חלוקה ויש שם יתומים גדולים וקטנים והגדולין צריכין לחלק ב"ד מעמידין לקטן אפוטרופוס והוה להם הך דינא דגוד או אגוד ע"ש · ועיין בגליוני הגיונים בהי"ף שם בשיטתו הו"ק :

והטור והש"ע בחו"מ בסי' קע"א סעי' ט"ו · ובסי' רפ"ט סעי' ה' הביאו להך בני דישות ועיין בסמ"ע ובש"ך שם ועיין עוד במג"ל סעור בסעי' כ"ח שם דלא אמרינן גוד או אגוד אלא כשאומר אקנה חלקך לחבירי אבל כשאומר גוד או אגוד כדי שאמכור לגבי הקרקע ביחד וע"י זה יתעלה המקח יותר בכה"ג לא אמרינן גוד או אגוד ע"ש היטב והו"ק :

ועל דבר יתר הפרטים אי שייך גוד או אגוד היכא שאין נותן המעות מידי וגם אי צריך קנין לזה · ובהלכי אי במשכון אי שייך הך דינא דגוד או אגוד בכל מבולגר כאשר היטב בטו"ש סי' קע"א שם ואף בספרים שייך הך דינא דגוד או אגוד · עיין בטו"ש שם ובסי' קע"ג סעי' א' ומלאתי להאריך עוד בזה והנחתי על המעיין במקומות הרשומים מעלה דו"ק ותשכח :

סוגיא מד אינו ישראל שעשה מלאכה בשביל ישראל

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי ופוסקים ושו"ת ראשונים ואחרונים ·

בשבת י"ט ע"א בתוס' ד"ה נותנין בהגה"ה שם · קכ"א ע"א ובתוס' ד"ה אי · וברא"ש וקרבן נתנאל : ק"נ בתוס' ד"ה אומר · רי"ף שם בפ' י"ט האריך · ובר"ן שם · ובהגהות מרדכי שם : עירובין ל"ג ע"א ברש"י ד"ה ואמור · ס"ז ע"ב · ובריטב"א שם : ר"ה · כ"ד בתוס' ד"ה שאני : יומא נ"ד ע"ב בתוס' ד"ה כרובים ובגליון הש"ס שם : גיטין ח' ע"ב בתוס' ד"ה א"נ : ב"ק פ' ע"ב בתוס' ד"ה אומר לא"י ובשיטה מקובצת שם : ב"מ צ' ע"ב · ובתוס' ד"ה אבל · וברא"ש ובהגהות אשר"י שם : ע"ז ט"ו ע"א · כ"ב ע"ב בתוס' ד"ה שאני : חידושי הרשב"א ביבמות ד' כ"ד · תפארת ישראל בכללות שבת באות אמירה לא"י האריך שם · ובאות ל"ב שם · ובפ"א בשבת בהידושים : מכילתא פ' בא על הך קרא דכל מלאכה לא יעשה · ועיין ברמב"ן על התורה על הך קרא הנ"ל ·

הן אתרי רואי כי להך סוגיא דא"י שעשה מלאכת ישראל · יתובר הך סוגיא דאמרינן בכמה מקומות בש"ס ופוסקים אמירה לא"י שבות ובהך דינא דאמירה לא"י שבות הרבה יש לדבר בה · כי סוגיא זו נתפשטה בכמה מקומות בש"ס ופוסקים והרבה פרטים ימצא בה · וכבר דברו בזה המחברים הלא המה בספריהם · אמרתי גם אני אענה חלקי בזה בעז"ה · ויתחלק לששה ענפים ואלה הן : א) אי אמירה לא"י שבות נאסר בכל מצות דאורייתא ואף באיסור לאו · או יש לחלק בינידם כשיטת הראב"ד בזה : ב) אי גם באיסור דרבנן נאסר אמירה לא"י במקום מצוה או לא : ג) אי הא דנאסר אמירה לא"י הוא דוקא בזמן שחל האיסור היינו בשבת גופא · אבל לומר לא"י קודם השבת כה וכה תעשה בשבת מותר · או לא שנא : ד) גם אם יש חילוק בין קודם השבת לאחר השבת ומותר לומר לא"י אחר השבת מדוע לא עשית כך וכך בשבת : ה) אי אסור לומר לא"י לעשות איסור דאורייתא בדבר של א"י גופא : ו) אם אסור לומר לא"י שיצוה לא"י אחר לעשות : וכן שארי פרטים הנמצא בסוגיא זו הנוגעים להלכה ולמעשה הצריכים ביאור · לכן להקל על המעיין ראיתי בתחילה לציין מלעיל כל המקומות המדברים באלה · ופה באתי לבאר קצת בדרך קצרה על פי שיטת הש"ס והפוסקים כיד ה' הטובה עלי והוא :

מקור חיים

א) **בבבא** מציעא דף צ' ע"א גבי כנמתא תנו שאמר אדם לא"י חבוט פרתי ודוש בה · פי' אמרינן אמירה לא"י שבות ה"מ לענין שבת דאיסור סקילה · אבל חסימה דאיסור לאו לא הו דלמא לא שנא · ת"ש דפלחו ליה לאבוה דשמואל כלין תורי דגנבין אדמאין ותנגהין יתהון מהוי שלא לגו סעדמהם אתעביד בהן אמרומי פלייכו ויחדנון · אמר רב פפא בני מעדנא סברי כר"ח דאמר ב"נ מצוין על הסירוס וקא עברי משום לפני עור לא תתן מכשול כו' :

והרא"ש שם כתב וז"ל : ונראה דאפשטי מהאי דחסימה וניגוולא דר"פ דמוקי דבני מעדנא סברי כר"ח ליתא · דהא אביי ורבא ור"א וא"א ומרימר ור"ד וכולהו הרי הכידא

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

ברמב"ם פ"ב משבת ה"ו ובכ"מ ובלח"מ שם · ובפ"ו הלכה י' ובהה"מ · וכ"מ · ולח"מ · ומ"מ שם הארוכו · לחם משנה ה' ד' שם · פ"א מיו"ט הלכה י"ז · ובכ"מ שם · פ"ז הכ"ד · פמ"ז מא"ב הלכה י"ג · ובהמ"מ שם · פ"א מכלאים ה"ז · ובראב"ד וכ"מ שם · פי"ג משכירות ה"ג ובכ"מ ולח"מ ומ"מ שם · הגהות מיימוני פ"ח משבת אות ז' · ובפרק י"ג משכירות ה"ג שם · שער המלך פי"ג משכירות שם : טוש"ע או"ח סי' רמ"ד במ"ז סק"י · רנ"ג במג"א ס"ק ל"ז · ל"ה · רס"א סעי' ו' · רס"ג במג"א ס"ק י"א · רע"ו ובט"ז ובמג"א שם · ובא"ר ופמ"ג שם : רע"ם סעי' ד' · רצ"ו סעי' ד' · ש"ז סעי' ב' · ה' · כ"ב · ובמג"א שם סק"ב · שמ"א סעי' ב' · שי"ג במג"א סק"א · שכ"ח סעיף ו' · שע"ח סק"ב · של"א סעי' י' · של"ב סעי' ד' · ובמג"א שם סעיף קטן ג' · של"ד במג"א ס"ק כ"ג · של"ח סעי' א ובמג"א סק"ד · תמ"ו במג"א סק"א · תצ"ה במג"א סק"א א' · תי"ח במג"א סק"ג · תקי"ו ובט"ז ובמג"א שם תקמ"ג במג"א סק"א · תקפ"ו סעי' כ"א · ובמג"א סק"ד · תקצ"ה במג"א סק"ב · תי"ו במג"א סק"א · תרנ"ה בט' סק"ב · ובמג"א סק"א · שו"ע יו"ד סי' קי"א בש"ך ס"ק י"ז · כ"ג · קצ"ה בט"ז ס"ק כ"א · ובנקה"כ שם · רכ"ו סעי' ה' · רצ"ו סעי' ט' · רנ"ז בט"ז סק"א · ובש"ך סק"ד : שו"ע אבהע"ז סעי' ה' סעיף י"ד ובחלקת מחוקק ובב"ש שם : שו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' ר"ב · והב"ז כח"ב בלשון הרמב"ם סי' ד' · ובחלק ג' סי' תקל"ו · תר"מ · שו"ת הרד"ך בית י"ד · עד אות י"ט שם · מהר"י מינץ סי' ק"ט · מהרי"ל סי' ק"ט · שו"ת פנים מאירות חלק א' סימן ס' הארוך בזה · שו"ת שב יעקב סי' ט"ו · שו"ת זרע אברהם סימן י"ט · שו"ת ר' בצלאל סי' י"ח · שו"ת חות יאיר סי' מ"ט · נ"ג · שו"ת נודע ביהודה תניינא חאו"ח סי' מ"ד · שו"ת רע"א סי' ה' · י"ג · שו"ת חתם סופר חלק או"ח סי' ס' · פ"א · ארעא דרבנן אות א סי' ע"ז · ע"ט · ובחלק שני שם סי' י"ט · נשמת אדם כלל ס"ב · ארוך שם :

מקור חיים

חסידה היה לפי פלגותו דמשיגו ולא ס"ל כר"ח אלא משום אמירה לא"י בשבת קודם מכ"ל וכן כתב הר"ן בשבת בפ' כשחל ע"ש · ולתקי דהשבתה דאורייתא גרמה בשבל דגם באיסור נמו כלמר אמירה לא"י שבות : והנה ראיתי בסה"מ שם שהביא נמי בשם הרא"ש דפירש דלא השבתה דאורייתא ולקולא ע"ש · וכן הביא הסמ"ג בפי"ג משכירות ס"ג וכן כוה בטור או"ח סי' רמ"ג ע"ש : אבל צריך עיון מיהא מדבריהם דלא הרא"ש בעצמו כרים ב' כלאים בהמות שם כתב בפירוש דלא איסבוע ולהומרא עיי"ש ולע"ג : ובשמעתי מגדול שבא מלאתי והראיתי בביאורי הגר"א באבן העזר סי' ה' ס"ק ל"ב בשמא ע"ז ובמאר כל"ע עיי"ש · אך אפשר לומר דהוו דהב"ד אהר · דתלמא לאב"ד הוי כמבואר בשם הגדולים עיין שם · והרבה יש להאריך בזה אך אין כאן מקום להאריך בזה והו"ק :

והרמב"ם בפ' י"ז מאיסורי ביאה ה' י"ג פסק דאסור לומר לא"י לכרם בהמה שלנו · ואם לקח הוא בשלנו והרכבה מותר כו' · וכתב הסמ"ג שם והביאו פסק דתשב"ג דלא קי"ל כמ"ד בן נח מצווה על הכלאים אסור לומר לא"י לכרם דבכל מלאות איכא שבות דאמירה לא"י כו' ע"ש · וכן כתב בפי"ג משכירות ה"ג אמר לא"י חסום פרתי ודוש בה כו' כל זה וכיוצא בה אסור כו' · וכתב הסמ"ג שם דמוכחה אמתית שהרמב"ם היה אמר לא"י · והאיסור הוא משום אמירה לא"י כו' עיי"ש · וכן היה דעת הרמב"ן דבכל התורה נאמר אמירה לא"י שבות והובא דבריו בסמ"ג שם ולא כדעת החולקין בזה · וכן כתב הסמ"ג בלאווין קפ"ד ח"ל : אמר לא"י חסום פרתי ודוש בה כהיא בגוף דלא איסבוע בלא מצוה הלכך אסור כו' מכ"ל עיי"ש · ומה שיש לתמוה בדברי הסמ"ג עיין בתשובה לתלק בפי"ג משכירות שם שתמה עליו בתימה רבתא ובמאר כל"ע ואין להאריך והו"ק : וכן היא דעת הסמ"ג פ"פ ביצה כתוס' בגיטין דף ח' ע"ב ובב"ק דף פ' ע"ב עיי"ש · וכן כתב הגהות מרדכי בשבת בפ' כשחל · ועיין בדרכי משה ביו"ד סי' רנ"ז סק"א ובטור ובש"ע או"ח סי' של"ח עיי"ש · ומכל אלה נראה בעליל דסברי דבכל איסור דאורייתא נאסר אמירה לא"י ואף באיסור לאו וגם במקום מצוה · ואת היא הוא תוקן דסברי דגם באיסור לאו נא אמרינן אמירה לא"י ועיין בכל אלה ותמהה כי כן הוא · ועיין בטוש"ע או"ח סי' רע"ו סעי' ב' בהג"ה דאיכא מאן דס"ל דמותרת אמירה לא"י אפילו במלאכה גמורה במקום מצוה כגון נכנס דת מילה ולצבוע התינוק או מילה ועיין בסי' רנ"ג סעי' ...

בהג"ה חו"ק : והנה כלהבהג"ן ס"ם ה' כתב כל מה שאסורה תורה לישראל לעשותו בין איסור כרת בין איסור לאו אסור גם לומר לא"י לעשותו דאמירה לא"י שבות עיי"ש · ועיין בטוש"ע או"ח סי' ב"ז סעי' ד' ובסעי' כ"ב והו"ק :

ואחרי כל אלה נראה דפליגי בזה הראשונים · דלשיטת הרמב"ם ואיזך פוסקים המבוארים לעיל סברי · דבכל איסור דאורייתא וגם באיסור לאו נאסר אמירה לא"י ואף במקום מצוה נאסר משום שבות · [ומה שכתב הרמב"ם בפ"ח מ"כ כלאים דמותר לומר לא"י לגרום לו כלאים עיין בהשגות שם ועיין בכ"מ · מה שכתב בזה ואכמ"ל והו"ק] ולשיטת הרא"ב"ד כמו שהובא ברא"ש בב"מ שם ובאזי פוסקים כמו שהביאם הסמ"ג בפ' י"ג משכירות דבאיסור לאו לא נאסר אמירה לא"י · ועיין בתוס' בפ"ב דר"ה דף ל"ד ע"ב בד"ה באמי ר"ג ט' דבמקום מצוה שרי לומר לא"י ע"ש והו"ק :

ב) **ועל** דבר אי גם באיסור דרבנן נאסר אמירה לא"י במקום מצוה : הנה דעת הרמב"ם הוא דבאיסור דרבנן ובמקום מצוה לא נאסר אמירה לא"י דכתב בפ"ו מה' שבת ה"ט דבר שאינו מלאכה ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לא"י לעשותו בשבת והוא שיהא שם מקצת חולי או יהיו צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה עכ"ל · הרי דס"ל דבאיסור דרבנן לצורך מצוה מותר אמירה לא"י וכן הוא דעת הרא"ב"ד ובאזי פוסקים · והובא בכולם הולכים בשיטת הרמב"ם ועיין היטב בסמ"ג ובלח"מ ובמגל"מ מה שכתבו שם בדברי הרמב"ם וגלאתי להאריך וקצרתי והו"ק :

אבל התוס' בגיטין דף ח' ע"ב בד"ה אע"פ ובב"ק דף פ' ע"ב בד"ה לומר כתבו בשם ר"י דסובר דאפילו באיסור דרבנן אין להתיר אמירה לא"י גם במקום מצוה כגון להביא ספר דרך כרמלית כדי ללמוד בו דהוא אמירה בבית דומה בגת שרי ע"ד · ח"י אבל איסור דרבנן כו' עיין שם היטב והו"ק :

ולבאורה יש להביא ראיה לשיטת הר"י דגם באיסור דרבנן נמי אסרינן אמירה לא"י מגמ' דהויתא בשבת דף קנ"ג דלא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים ש' ותקי הב"ם התם בחבירו א"י · ועכ"ז פריך הגמ' התם בשכיעות והא אמירה לא"י שבות כו' · הרי מוכח בהדיא בדעת הר"י דאפילו באיסור דרבנן אמירה לא"י שבות דהא מבואר התם דאינו אלא איסור דרבנן עיי"ש · וצ"ע מזה לדעת

כים

מקור חיים

כיש חולקין דסברי דאף באיסור לאו לא אמרינן אמירה לא"י שבות · וכן נמי אמרינן במו"ק דף י"ב כל שהוא עושה אומר לא"י ועושה · וכל שאינו עושה אינו אומר לא"י לעשות עיי"ש · והוא באיסור דרבנן · אך לפי מש"כ התוס' שם בדף ח · בד"ה אין חופרין כו' דהוה"מ הוא מדאורייתא [עיין בהגהה דכתבו דהיה"מ הוא דרבנן וכ"כ הרא"ש בפ"ק דמו"ק וכ"כ רמב"ם בפ"ז מ"ה יו"ט ועיין בטור או"ח בסי' תק"ל ובב"י שם ובשו"ע במג"א שם ול"ע] ליכא ראיה משם · אבל מפה דשבת נראה להורה כשיטת כר"י · אך כל הפוסקים חולקין ע"ז וסברי דבאיסור דרבנן לא נאסר אמירה לא"י במקום מצוה ואף במצוה דרבנן · וכ"כ המג"א בסי' תרנ"ה סק"א דבמקום מצוה אפילו במצוה דרבנן כעין לולב ביו"ט שני שרי אמירה לא"י כיון דאין לנו הס"ר עיי"ש · וכ"כ הפר"ח באו"ח בסי' תש"ח סק"א דבאיסור נולדה בעו"פ דהוי רק איסור דרבנן מותר לומר לא"י לעשות · דבאיסור דרבנן לא אמרינן אמירה לא"י שבות · ועיין בטור או"ח סי' ש"ז ובב"י שם וביתר המקומות שציינתי מלעיל ותמצא כל שיטות בזה ונלאתי להאריך וקצרתי והו"ק :

ג) **ועל** · דבר אי שרי לומר לא"י קודם השבת כה וכה תעשה בשבת : לכאורה הי' אפשר לומר דפליגי בזה הראשונים · דדעת רש"י הוא דדוקא בשבת הוא דנאסר אמירה לא"י · דכתב בע"ז דף ע"ו בד"ה כיון דחזנה קניא וכו' ומה שאסור לישראל לומר לא"י עשה לי כך הוא משום ממצוא חפצך ודבר דבר דיבור אסור עכ"ל · הרי מדנאסר רק משום ממצוא חפצך נראה בעליל דס"ל דרק בשבת דהוי איסור דיבור אסור אבל קודם השבת מותר אחרי דא"י אינו מצווה על השבת · וליכא גביה גם משום לפני עור לא תתן מכשול וכמש"כ רש"י שם :

אבל דעת הרמב"ם אינו כן דכתב בפ"ו משבת ה"א אסור לומר לא"י לעשות לנו מלאכה בשבת אע"פ שאינו מצווה על השבת · ואע"פ שאמר לו מקודם השבת · ואע"פ שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת · ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ויבאו לעשות בעצמן עכ"ל · וכן כתב בהגהות מיימוני שם דאסור ליתן לא"י מעות בער"ש שיקנה לו למחר ביום השבת דיש שליחות לא"י להחמרא · ולא דמי לגבי דשרי ג"ה עם השמש · ולא דמי למכירת כתבים ביד א"י מע"ש משום דכולהו אדעתא דנפשייהו קעבדי ואם ירצה לא יעשה למחר כו' עיי"ש · וכן כתב הרא"ש בשבת בפרק א' אות ל"ו דאסור נמי מערב שבת לומר לא"י עשה לי בשבת כך וכך · וכן כתב בב"מ שם בשם ר' סעדי' דאסור לומר לא"י אף קודם שיעשה ודקדק כן מסוגיית הגמרא שם · ואף שהרא"ש בעצמו דחה ראייתו מ"מ בעיקר הדין נראה משם דמודה לו · וראיתי דבפסקי הרא"ש שם כתב נהלכה דאסור לומר לא"י בע"ש שילך מעות וקנה לי בשבת כך וכך ועיי"ש הרי דס"ל להרא"ש דהלכה כדבריו · וכן כתב הר"ן בשבת בפרק השואל שם דאמירה לא"י אסור בין לומר לי' עשה לי מלאכה פלוני למחר בין שא"ל לו עשי לי היום. וכן כתוב בהגהות מרדכי בפ"ק דשבת מכאן אסר רשב"ג ליתן לא"י מעות מערב שבת לקנות לי' בשבת כו' · וכן פסק הטור והשו"ע בסי' ש"ז עיי"ש ועיין בב"י שם והו"ק :

אבל אחר שעיון הי' נלפע"ד לומר דגם רש"י סובר דגם קודם שבת אסור לומר לא"י עשה לי כך וכך למחר משום דנעשה שלוחו ויש שליחות לא"י להחמיר וכמ"ש רש"י בב"מ דע"א · וכן נראה מזה שכתב רש"י בשבת דקנ"א · במשנה א"י שבא לכבות אין אומרים כבה כו' ופי' רש"י רבנן גזרו על אמירה לא"י משום שבות כו' · ובגמ' שם כבה הוא דלא אמרינן ליה ופי' רש"י שעושהו שלוחו ממש עיי"ש · וכיון דטעמא הוא משום דהוי הוא שלוחו ממש א"כ מה לי' אם אמר לו מע"ש כלא המלאכה הנעשה בשביל ישראל שצוה לו לעשות בשבת הוי כמעשה ישראל ממש שעשאו של אדם כמותו ויש שליחות לא"י להחמיר לשיטת רש"י ומשום הכי אסור · ומי גרע דאם עשה מלאכה לצורך ישראל בלתי אמירה לא"י כלל אסור מכש"כ היכא שאמר לו לעשות בשבילו אף אם אמר לו מע"ש עשה כך וכך בשביל ישראל דאסור · ומש"כ רש"י בא"י שם מטעם ודבר דבר · היינו משום דרצה להשמיענו בזה דגם אמירה לאמירה נמי אסור · דהסמ"ג בסי' תמ"ח כתב בשם מ"ב דדוקא א"י לישראל לא נעשה שליח · אבל א"י לא"י נעשה שליח · וכן כתב הש"ך בחו"מ סי' רכ"ג והביאו שם דעת החולקין בזה. דאין א"י נעשה שליח לא"י אחר וכן הוא דעת רש"י עיי"ש · ולפי"ז אם נאמר שם בע"ז דאסור משום לפני עור לא תתן מכשול · דבכה"ג אסור אפילו מא"י לא"י כמ"ש התוס' בע"ז דף ע"ו · ומשום הכי פירש רש"י למסקנא שם דלעולם על השבת לא נצטוו ב"נ אלא דאסור משום ודבר דבר ממילא אסור גם אמירה לאמירה דהיינו לומר לא"י זה שיאמר לא"י אחר כמו לפי הטעם דלפני עור כו' מ"מ דיבור הוא ואסור משום ודבר דבר אבל באמת סבר רש"י דמשום שבות אסור אף בלתי דיבור כלל היינו היכא שעשה מעצמו לצורך ישראל נמי אסור · וה"ה באמר לו קודם השבת ועיין היטיב בכל זה · והגם שיש סברא לומר נמי להיפוך ולהתעקש בזה: עכ"ז בכדי שלא לעשות פלוגתא בין הראשונים במקום שלא לצורך עדיף טפי ועיין בשו"ת בער הזקנים ח"ב דף ק"מ שהאריך בהלכה והרבה יש לדבר בזה וה"ה בסוגיא דשליחות בא"י שליח לדבר עבירה מדבר עוד גם בזה בעז"ה וכעת נלאתי להאריך וקצרתי והו"ק :

ולפי שמבואר דדעת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים כולם באחד סברי דאין חילוק באמירה לא"י בין בשבת בין קודם שבת · תמוהים הם מש"כ בקיצור של"ה במס' שבת ז"ל · וגם צריך להזהיר שלא יאמרו לא"י עשה כך כי אמירה לא"י שבות ואסיר מדרבנן · אלא קודם שבת יאמרו לא"י כה וכה תעשה בשבת עכ"ל · והוא תמוה דהוא נגד כל הפוסקים ולא מבעי לומר לא"י לעשות מלאכה דאסור אלא אפילו שבות נמי אסור כמבואר דדוקא לצורך חולה והפסד מצוה מותר שבות דשבות ועיין בשו"ע סי' ש"ז אבל בלא"ה לא ועיין בשער הזקנים שהעיר בזה ואין להאריך ועיין בכל אלה היטב כי הדבר נוגע להלכה ולמעשה והו"ק :

ד) **ועל** דבר אם אסור לומר לא"י אחר השבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעבר ואעפ"י שמבין מתוך דבריו שרוצו שיעשהו בשבת הבאה · הנה דעת הסמ"ג וסמ"ק הובא בטור או"ח בסי' ש"ז שמתירין בזה וכן כתב בספר התרומות · וכן הוא דעת ההגהות ועיין בלה"מ בפ"ו משבת ה"ד שנסתפק שם בנ"ע אי מותר לומר לא"י או לשפחה מדוע לא עשית כן בשבת שעבר אעפ"י שעי"ז כן יעשה לשבת הבאה ע"ש · ולפי הנראה נשמט מזכרונו את דברי הראשונים הללו שכתבו בהדי' דמותר [ועיין בנשמת אדם בכלל ס"ב שהסתפק בזה ומה שתמה על המג"א בסי' רצ"ו ס"ק י"ד ע"ש היטב וקל"ס] אך הטור שם כתב ומסתברא קרא לאיסור עיי"ש · ודבריו צ"ע דהלא בסי' של"ד מבואר שם להדיא דמותר לומר כל שהמכבה אינו מפסיד · דהא מפורש במס' שבת דף קכ"א אמר ר' אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד וכתב רש"י שם וא"י מדעתי' דידיה עביד שרי עיי"ש · וכן פסק השו"ע שם בסעיף כ"ב עיי"ש · במג"א · הרי דבשבת גופא התירו לומר בדבר שא"י מבין מתוך דבריו לעשות בשבת · כש"כ שמותר לאמר לו אחר השבת · ובאמת כן פסק השו"ע שם בסי' ש"ז בסעיף ב' דמותר לומר לא"י אחר השבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעבר אעפ"י שמבין מתוך דבריו שרוצו

שיעשנו

מקור חיים

שיעשה בשבת כהאי שיי"ש · ועיין בט"ז סק"ב שם שהעיר על הטור בזה והביא גם בשם הב"ח שכתב שאפילו בשבת גופא מותר לדבר בלשון רמז שיבין לעשות איזה דבר עיי"ש :

והלכה נראה דבשבת גופא אין להקל · דהרמ"א בסימן ש"ז סעיף כ"ב כתב כל דבר שאסור לומר לא"י לעשותו בשבת אסור לרמוז לו לעשותו · אבל מותר לרמוז לו מלאכה לעשות אחר השבת · והביא המג"א שם סעיף קטן ל"א דה"ה שאסור לומר לו דבר שיבין מתוך כך שיעשה מלאכה וא"כ אסור לומר לא"י שיקנח החוטם שלו כדי שיבין שיסיר הפחם שבראש הנר דדוקא לומר לו דבר שמבין שיעשה אחר השבת מותר כו' עיי"ש · וכ"כ הט"ז שם שאסור · אך כל זה בשבת אבל בכה"ג דלומר לו אחר השבת למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעברה ואעפ"י שמבין מתוך דבריו שרוצה שיעשנו בשבת הבאה מותר לכו"ע והוא כדעת הטור בזה והוא ברור בשאפ"ת ועיין היטב במש"כ בכ"א כלל ס"ב וקצרתי :

ה) **ועל** דבר אי אסור לומר לא"י במלאכת הא"י · ראיתי דתליא הדבר באשלי רברבי · והוא דבמס' ב"מ שם גבי חסום פרתי ודוש בה כתב רש"י הוש בה · דישה שלך : ומדייק רש"י בלשונו דדוקא דישה שלך · הרי דס"ל דגם מלאכת הא"י אסור · ומה שהכריח רש"י לזה משום דאם נאמר דבדישה של ישראל קאמר למה לי' למימר פי פרתי לימא רבותא טפי דבפי פרה נמי אסור · דהא הישראל כדש בדישה שלו אף בפרתו של א"י נמי עובר משום בל תחסום כמבואר שם והשתא דנקיט הש"ס פי פרתי ש"מ דבדישה של א"י מיירי והא דקאמר ודוש בה היינו בדישה שלך קאמר והוא ברור. בעז"ה כוונת רש"י בזה וכן מצאתי וראיתי בשיטה מקובצת שם שפי' כן עיי"ש · ועיין בלחם משנה בפרק י"ג משכירות מש"כ שם בזה והקשה על רש"י דלשיטתו מאי פריך בגמרא שם מהלין תורי דגנבי ארמאי כו' דהאי התם דאית ליה הנאה לישראל כו' · ותירץ דמ"מ. כיון דלא אמרו בפירוש לא"י לא הי' לו לאסור כיון דהיכא דליכא הנאה מותר לומר לא"י בפירוש לעשותו · ומשום הכי כיון דאיכא מכשול קנסוהו ואסרוהו עיי"ש · ומה שיש לדבר בזה עיין עליהם היטב וקצרתי :

וראיתי ברמב"ן פ' בא על הך קרא דכל מלאכה לא יעשה בהם דכתב לפי דברינו למדנו שלא גזרו באמירה לא"י אלא בשלנו · אבל בשלו אומר לא"י ועושה וכן פירש רש"י בב"מ שם · והביא דברי המכילתא בזה דנראה דבמלאכת הא"י ליכא משום אמירה לא"י עיי"ש · ולפלא הוא · הלא רש"י כתב בהיפוך דגם במלאכת הא"י אסור וכמבואר והדבר צריך תלמוד · דמה יענה רש"י בהך דהמכילתא שהבאה להדיא בהיפך מדבריו · ועיין בנימוקי יוסף בב"מ שהביא לדברי המכילתא ומחלק בה · וכן ראיתי בשער המלך בפי"ג משכירות שהביא ג"כ להא דכתב הרמב"ן ותמה עליו בזה · ועיין מש"כ בזה ואין להאריך הו"ק :

אבל התוספות שם חולקין על רש"י בזה וכתבו דלא נאסר אלא בהאומר לא"י חסום פרתי ודוש בה דישה שלי היינו דישראל נהנה מהאיסור · אבל בהאומר לא"י חסום פי פרתי ודוש בה דישה שלך שרי · דלא נהנה מהאיסור · ולא די דלא נהנה בהחסימה אלא מפסיד · וכמו שפשיטא שמותר לומר לא"י אכול נבלה · ומה"ט מותר נמי לומר לשמש א"י בשבת הילך בשר ובשל לצרכך כשאין מוטל עליו לזון דאין מרויח בהך אמירה כלום עיי"ש :

והר"י שם חולק גם בזה ואמר דלא דמי להאומר לא"י אכול נבלה · דלא שייך התם אמירה לא"י משום שהרי ישראל בעצמו יכול ליתן נבלה לפיו · אבל הכא אותו דבר שאומר לא"י לעשות הוא אינו רשאי לעשות כמו לבטל א' לחסום כו' עיי"ש · הרי דרש"י והר"י בחדא שיטתא קיימי דגם בדישה של א"י אסור משום שהוא דהישראל בעצמו אסור לעשות כן · ולדעת התוס' אינו כן אלא דבעינן דוקא היכא דהישראל נהנה מהאיסור וכמבואר · והרא"ש שם כתב כדעת הר"י עיי"ש ודו"ק :

והרמב"ם בפרק י"ז מהלכות איסורי ביאה ה' י"ג כתב : אסור לומר לא"י לסרס בהמה שלנו · ואם לקח הוא בעצמו וסרסה מותר עכ"ל · ומדכתב בהמה שלנו נראה דסבר דדוקא היכא דנהנה הישראל מזה אבל בבהמות א"י מותר משום דליכא הנאה לישראל · אף דהישראל בעצמו אינו יכול לעשות כן · דאסור לסרס גם בהמה של א"י הרי דהרמב"ם סובר כדעת התוספות ועיין :

אך הש"ך ביו"ד סי' רצ"ז ס"ק ד' כתב בהיפוך דמ"ש הרמב"ם והשו"ע באבן העזר סי' ה' דאסור לומר לא"י לסרס בהמה שלנו כו' משמע אפילו אין לו הנאה בזה נמי אסור כיון שהוא בהמה של ישראל עכ"ל · נראה דדייק מלישנא דהרמב"ם דנקט בהמה שלנו ולא כתב אסור לומר לא"י לסרס בהמה שלו ש"מ דס"ל להרמב"ם דכל היכא דא"י עושה בשל ישראל אף שאין לו שום הנאה במעשה הא"י נמי אסור באמירה אהרי דשל ישראל הוא עיי"ש · אבל אחרי העיון בהרמב"ם נראה דאינו כן דהא לפי מש"כ בפרק י"ג משכירות הלכה ג' ישראל כדש בפרתו של א"י עובר משום בל תחסום · אמר לא"י חסום פרתי ודוש בה כו' כל זה וכיו"ב אסור כו' עכ"ל · הרי נראה מדאמר כל זה וכיוצא בו אסור משמע דוקא היכא דהישראל נהנה מיהא · וכ"כ הסמ"ג שם דהרמב"ם פירש בלשון הברייתא דב"מ דלאו דוקא שבואה שלך אלא אפילו בתבואה של הישראל נמי אינו עובר בלאו עיי"ש · הרי דפירש דכוונת הרמב"ם הוא בתבואות של הישראל · וע"ז נאמר ברמב"ם וכל כיו"ב הרי דבעי שהישראל יהי' נהנה מזה [ואף דאפשר לומר דכוונתו בזה הוא רק לרבותא דאפילו בשל ישראל זה נמי אינו עובר בלאו · אבל אסור הוא נמי אף בשל ישראל אחר · אך אחרי העיון היטב שם נראה בעליל דפשטא דלישנא דהרמב"ם מיירי בשל ישראל זה · דהך אמר לא"י דכתב הרמב"ם קאי על רישא דמלתא דישראל כדש בפרתו של א"י · דמיירי בדישה של ישראל זה וכמבואר שם למעיין היטב ודו"ק] ולפי זה הא דכתב בפרק י"ז מאיסורי ביאה דאסור לומר לא"י לסרס בהמה שלנו נמי מיירי היכא דהישראל נהנה בזה ומאי דנקט שלנו ולא כתב בהמה שלו הוא לאו דוקא · דהלא גם לדברי הש"ס יש לדקדק דמדוע נקט שלנו ולא נקט בהמות בהמה של ישראל אלא בע"כ דהאי שלנו לאו דוקא הוא ועיקר כוונתו שישראל יהנה מזה · וכמבואר לעיל ועיין היטב ותראה כי כן הוא ודו"ק :

ומכל הנה נראה דרש"י והר"י והרא"ש בחדא שיטתא אזלי דגם בדישה של א"י אסור והתוספות והרמב"ם בחדא שיטתא קיימי דבעינן דוקא שהישראל יהי' נהנה מזה אבל בדישה של א"י מותר · ואחרי העיון תראה כי כן הוא העיקר הו"ק

והטור ביו"ד סי' רצ"ז כתב דאסור לישראל ליתן בהמתו לרועה כו' וכן כתב הב"י בשו"ע שם להלכה עיי"ש · ובדרכי משה שם כתב דאמירה לא"י אסור אפילו באיסור לאו וכ"כ המרדכי בהגהות במס' שבת שם דאסור לומר לא"י שיעשה דבר איסור · אם לא שהא"י עושה להנאת עצמו ולכך מותר להאכילו דבר איסור · וכן פסק הרמ"א בשו"ע שם :

והש"ך שם בס"ק ד' דחה דברי הגהות מרדכי מהלכה וז"ל דמשמע לכאורה מדברי התוס' דהה"ד בפרתו של

מקור חיים

של א"י אסור כיון דבישראל כי' אסור לעשות בשבת · מיהו הגמו"י כתב בב"מ בפ' הפועלים ישראל האומר לא"י חשוב פי פרתו והוא גם דישה שלך או הכוש פרתך והוא גם דישה שלי אסור משום אמירה לא"י שהרי עשה מלאכת איסור בדבר של ישראל · ולא דמי לגבה דתניא במכילתא דבמלאכת א"י ליכא משום אמירה לא"י דהאי התם שאינו בשל ישראל והשבר לכוון גם בדבריהם כן ומ"מ נתבאר לך מדברי התוס' והאגודה והרא"ש והגמו"י דאפילו שא"י עשה להנאת עצמו אסור בדבר של ישראל ודלא כהגהת מרדכי שכתב הרב עכ"ל :

אמנם אהרי העיון דברי הש"ך צ"ע טובא וכבר קדמוני בזה בעל הפנים מאירות בתשובה בחלק א' סי' ס' וכתב שם וז"ל : ונפלאתי על הש"ך שדחה דברי הגהת מרדכי ולא ראה ולא עיין בגוף הדברים שכתב שם · וז"ל · ועוד נראה לי שהאיסור אמירה לא"י אינו אלא בדבר שישראל נהנה מזה · שאומר לא"י עשה מלאכתי כגון הדליק נרותי · אבל מותר לומר לא"י עשה מלאכתך כדאיתא בב"מ מהו שיאמר אדם לא"י הכוש פרתי ודוש גם פי' שהנהנה בהשומתה שאפילו אינה שלו מ"מ הרי מרבה לו בעב"ה בשכר במה שסיה נהכמת · אבל הכוש פרתך ודוש גם לא קמבעי לי' · ויש לשאול דבב"מ שם מסקינן דאפילו בשאר איסורים איכא איסור אמירה לא"י · ובפ' גיד הנשה תנן שולח אדם ירך לא"י ובתוכה גה"נ · ומעשים בכל יום שאנו מאכילין עבדינו ושפחותינו נבילות וטריפות · וי"ל באכילת הא"י שהדבר מוכח ונראה שהא"י להנאת עצמו מתכוין חשבינן לי' כאומר לא"י עשה מלאכתך עכ"ל · הרי להדי' שהגהות מרדכי סבר כפירוש רש"י · דהך בעי' דהכוש פי פרתי מיירי אפילו לדוש תבואה של א"י ולא קשי' לי' קושיות התוס' דאמאי יהא אסור כיון דאין שישראל נהנה ומרוויח משום דניחא ליה כדי שיתן לו הא"י שכר הרבה בשביל חשימת הפרה שאינה אוכלת בשעת הדישה ולכך אסור · אבל לומר לא"י עשה מלאכתך מותר · וגם דמאכילין נבילות לעבדים משום דניכר ונראה דהא"י להנאת עצמו מתכוין חשבינן ליה כאומר לא"י עשה מלאכתך אבל היכא שישראל נהנה כגון דוש בפרתי דישה שלך אף שהא"י נהנה מודה הגהות מרדכי לדברי הגמו"י והתוס' שאסור כיון דגם שישראל נהנה · ולא פליגי עם פירוש הר"י שהובא בתוס' שם אלא בהא דהם יאמר לא"י שאין מזונותיו עליך בשל לך בשר זה בשבת דלדברי הגהת מרדכי שרי כיון שאין הישראל נהנה מזה ולדברי הר"י אסור כיון דאין הישראל בעצמו יכול לעשות ולא נתכוין הרמ"א לומר דמותר היכא שהא"י עושה להנאת עצמו · אלא היכא שמוכח וגם כר ונראה. כהכיא דאכילת נבלה בזה הוא דהוי כאומר לא"י עשה מלאכתך בדבר שאין הישראל נהנה · אבל היכא דלא מוכח כל כך · כיון דהישראל נהנה כהכיא דחשוס פרתי ודוש גם תבואה שלך אסור · ולא הי' לבעל הש"ך לכתוב בהגהות מרדכי מחולק עם פירוש התוס' והרא"ש דאפילו הא"י עשה להנאת עצמו בדבר של הישראל כי זה הוא לכו"ע ואף להגהת מרדכי [ועיין היטב בדבריו בגוף התשובה כי לשונו שם מגומגם קצת ומחוסרי הבנה שם וצריכין ביאור עיי"ש]

ודברי הש"ך צריכין עיון טובא בזה ועיין :

עכ"פ זאת הוא ברור לכו"ע דמותר לומר להא"י חשוס פרתך ודוש בה דישה שלך דזה הוי כאומר לא"י עשה מלאכתך דשרי גם לפי דעת המכילתא והגהת מרדכי · ועיין היטב בכל אלה ותראה כי כן הוא בעזהשי"ת · ומה שיש לדבר עוד בזה נלאיתי להאריך וקצרתי והו"ק :

והובא דבריו להלכה בשו"ע א"ח הטור בסי' ר' בסעיף י"ד בהרמ"א שם דאם אין הא"י הקונה מהרשה רק נותנו לא"י אחר להרס לכו"ע שרי עיי"ש · והוא משום דהוי לפני דלפני דמותר כמבואר בע"ז ועיין בתוס' שם ואפילו אם נתן לבלתו אין שליחות לא"י · הרי דסבר כתנ"ד דאפילו א"י לא"י אין שליחות וכן פסק הש"ך כדעת התנ"ד ע"ש · והמבי"ט בנימין בתשובה סי' ל"ו פסק דיש שליחות מא"י לא"י עיי"ש ועיין בב"ש ובבאורי הגר"א שם · ועיין במג"א בסי' תמ"ח סק"ד שהביא לחך תשובת מ"ב דאם הא"י בלא שליח ותבך קני ג"כ אע"ג דאין שליחות לא"י · כ"מ א"י לישראל או אפכא אבל א"י לא"י פוסה שליח · אך צ"ע דבירושלמי רפ"ו דדמאי איתא דאין א"י עושה שליח לא"י חבירו עיי"ש · וכן משמע פשטא דתלמודא ריש פ"ב דקדושין לכן אין לסקל בזה עכ"ל עיי"ש : א"כ לפי"ז אסור לומר לא"י שיאמר לחבירו א"י לעשות מלאכתו בשבת · וחלילה לנו לסקל בזה אחרי דלא מצינו היתר בזה · והדרבה משמעות דסב"ם דשבת דף קכ"ג דלא ישכור פועלים בשבת ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים ומוקי בגמרא שם בחבירו א"י עיי"ש · הרי נראה בעליל דגם בזה אסור ופיי"ש :

והנה ראיתי בשו"ת הות יאיר בסי' מ"ט שכתב שם וז"ל · על דבר שנדק לן מר אם אסור לאמר לא"י שיאמר לא"י אחר לעשות מלאכה בשבת · ומתוך כותלי מכתבו ניכר שדעתו נוטה להקל · ולפי עג"ד נראה שזה איסור גמור והביא שם מכח סוגיא דשבת הנ"ל ומסיק דגם אצלו ככברא הוא אסור למ"ד שלהומרא יש שליחות לא"י עיי"ש :

אך מצאתי שם בתשובה סי' נ"ג שכתב ג"כ בזה ושאר בבעיא דלא אפשטא וכתב משא"כ באמירה לאמירה אכתי לא אפשטא אפילו הא"י ככני עושה מלאכה דאורייתא בשבת · וכש"כ אם אינו רק שבות · וכש"כ אם יאמר לא"י שיאמר לא"י אחר שיעשה מלאכה פלונית עיי"ש · אבל באמת חלילה לנו לסקל בזה וכן מצאתי וראיתי בשו"ת שער זקנים בח"ם שהחמיר ג"כ בזה ע"ש · ונלאיתי להאריך וקצרתי והו"ק :

ז) **אך** דע שאין מדמין דבר לדבר בעניני השבותים ואין לך בה להתיר אלא מה שהתירו חכמים וכבר כתב הרשב"א והובא דבריו בב"י בטור בסימן ש"ז שאין אומרים בשבותים זה דומה לזה ואין לנו אלא מה שהתירו בפירוש עיי"ש ועיין במג"א שם סק"ז והרבה יש לדבר עוד באלה אך נלאיתי להאריך וסמכתי על המעיין במה שגליתי מלעיל כל המקומות המדברים באלה ואחר העיון חדש ותבין הכל על בוריו במזרח כמש ודו"ק :

ועל דבר מלאכת א"י שעשה בשביל ישראל וכל חילוקי דינים הנימצא בזה עיין בשו"ע או"ח בסי' רע"ו ובסי' שכ"ה ובאחרונים שמה יבואר הכל ונלאיתי להאריך עוד בזה וסמכתי על המעיין וקצרתי : דו"ק ותשכח :

ואחרי כתבי כל אלה שבגתי את הספר פחד יצחק ומצאתי וראיתי שם שהאריך על מה שפסק ספרי אהם ביו"ד סי' קי"ה אמירה לא"י לפתוח ולקלקל חותם בשבת אסור דהוי מלאכה דאסורה מן התורה ואין לסתירה · ובספר הנ"ל הביא שם התשובה ממנטובה ע"ז · וראיתי כי הדבר נוגע להלכה ולמעשה הנני להעתיק כתבו ולשונו אחרי אשר בספר אינו בנמצא וזה הוא :

תשובת הרב הכולל יוסף ברוך קוים ממנטובה על הנדון הלז :

ו) **ועל** דבר אי אסור לומר לא"י זה שיאמר לא"י אחר לעשות מלאכתו בשבת · לדעתי תלוי בדבר באם יש שליחות א"י לא"י דפליגי בזה הראשונים · דראיתי בתנ"ד סי' רכ"ד

נשאל נשאלתי מאחד מחכמי הדור אם פתיחת האיגרת החתומה על ידי קולן או שעוה של כופרים יש בה איסור גמור מן התורה או לאו · ותיכף השיבותי לו ואמרתי

מקור חיים

ואמרתי לו שכן הוא וודאי שזכורני שכך פסק הרב די סילוא בפשיטות בפ"ח י"ד סי' קי"ח ונימוקו עמו נשרש כגדול הרמב"ם ז"ל שבפי' כתב בפ"י מהלכות שבת שהדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בהן ה"ז תולדות תופר וחייב וכן המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא נתכוין לקלקל בלבד ה"ז תולדות קורע וחייב ע"כ · וכיון שזו היא מלאכה גמורה דמדאורייתא אסורה פשיטא שאסור לנו לומר לא"י לעשותה אפילו במקום מצוה או צורך גדול שהרי לא הותר בכגון זה אלא שבות דשבות ואפילו בזה לא כל הפוסקים מודים· ומ"מ כבר נתפשט המנהג לסמוך על המתירים בזה · אבל במלאכה גמורה לא מצינו מי שהתיר אלא הר"ן כמו שהעתיק מור"ם בהגה ש"ע סימן רע"ו לסמוך על סברת יחיד ולכן בסוף דבריו שם קרא תגר על המקילים באיסור חמור כזה וז"ל · ואל תשיבני מהמנהג · כן רבים עתה עם הארץ מהספרדים וגם מהאשכנזים שאגרות החתומות הבאים להם ע"י רץ המגיע בשבת שנוהגים קולא לפתוח אותם ע"י א"י דאין למדין ממנהג בטעות דשא נלאה דפשיטא דהוי מלאכה דאסירא מן התורה · לפי שאין כוונתו לקלקל אלא לתקן לפתוח האגרת ולקרותה וראוי למחות ביד הנוהגים כן שהוא מנהג גרוע · ואף הן עתידים ליתן עליו את הדין ע"כ דברי הרב הנ"ל · ובאמת שגם אני בתומי תמכתי עצן בדברי הרב די סילוא וחשבתי למשפט שדינו דין אמת ואין לפקפק אחריו · אבל כשהתבוננתי בספרים וירדתי לעומקן של דברים יגעתי ומצאתי והאמנתי שאין הדבר כמו שחשב הוא שהפרדות דבוק האגרות והניירות החתומות שעל התבורים מלאכה גמורה היא דאורייתא· ומה שהביאני להקור ולדרוש בדבר הוא לפי שראיתי שפשט המנהג כאן בארצותינו וגם באשכנז ובין הספרדים (כמ"ש בעצמו הרב די סילוא) לקרות בשבת האגרות השלוחות ממקום למקום · וזכורני מה שראיתי בתשו' כ"י של הרשב"א תשובה רי"ע כששאל מרב אחד שבארצו הורגלו לצאת בשבת בהס"ר עם פטינט"י של עור ברגליהם והי' דעתו לאסור עליהם משום דמשתלפי מרגלא · הוא בחכמתו הרמה השיב ז"ל הנח להם לנהוג כמנהגם שכבר נהגו כל חכמי ארץ ולא מיחה אדם בדבר ושד וכו' ע"כ · ופוק חזי כמה יגיעות יגע וכמה טרחות טרח שם באותן התשו' תשובה ל"ו למצוא היתר למה שנהגו העולם לשכב על כרים וכסתות כשעוברים ממקום למקום ולנים בפונדקאות של א"י וגדולה מזו שנהגו היתר ג"כ בכובעים של לבדים שעושים לתוכם שפה סביב של עור והופכין אותו בחוט של פשתן ע"ש ותראה כמה נדחק למצוא היתר למה שנהגו וכל תשובותיו שעשה למנהגם זה לא עשאם אלא בלבון אפשר ואפשר והתם התשובה כאמור · ומ"מ אפילו לדעת האוסרין הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים ע"כ · ולמה לי ראיות ותשובות ממקום אחר הלא בנידון של לפנינו בהיתר קריאת האיגרות ברור מללו רבותינו בעלי תוספות הובאו בב"י סימן ש"ז שכתבו ז"ל · תימא דנהגו העולם לקרות בכתבים ואגרות השלוחים ממקום למקום וכו' ונראה לר"י וכו' ע"ש · א"כ אפוא ניחא לו להרב די סילוא לדרוך גם הוא בעקבות אבותינו הקדושים גאוני עולם ר"י ור"ת שהשתדלו למצוא היתר למנהג ולא לקרוא עליהם תגר ושראוי למחות בדבר ושעתידים ליתן את הדין · כ"ש שגם הרשב"א עצמו כתב כמו שהובא שם בב"י וז"ל : לקרות אגרת שלומים בשבת ככר ראית דעתו שהוא אסור ומ"מ מי שדעתו נוטה לדעת רמב"ן אין בידינו למחות אותו וכו' · ולפיכך מאן דנוהג כאחד מן הגדולים ואין בידינו ראיה מוכרחת אין בידינו כוח למנוע ובאמת יורה דרכו ע"כ · ועוד שאם כדבריו של הרב די סילוא מה נעשה להרב קארו שבשולחן ערוך א"ח סימן ש"ז פסק כדברי המתירים לקרות באגרות השלוחה לו · ואלו בסוף סי' ש"ע העתיק דברי הרמב"ם שבפ"י מהלכות שבת כדמותה אלמה והביאם בשו"ע שלו לפסק הלכה בחיוב דיבוק ופירוד ניירות והלא אין זו אלא סתירה גדולה מניה וביה · ואל תשיבני לכל מה שהתירו המתירים בדין האגרות לא התירו אלא בקריאתם ושלא לדונם כמעשי הדיוטות אבל מעולם לא התירו בפתחם ולהפריד דבוקם ע"י א"י שאין אלו אלא דברי טפשות דלאו בשופטני עסקינן שמשלחין האגרות פתוחות ומבלי דבוק שמעולם אף בדורות הקודמים נהגו לסגור ולחתום האגרות כמ"ש בענין בנייהם של כהנים גדולים · אלא שבאמת הוא שיש לחלק בין דיבוק האיגרות ופרודם לדיבוק הניירות והפרדתם שהאגרות לא נדבקו אלא על דעת להפריד הדיבוק ההוא וה"ל כקשר שאינו של קיימא דבהיתרו אין בו אלא איסור דרבנן · אבל הניירות והעורות שכתב הרמב"ם כשדבקם דבקם על דעת להעמידם דבוקים כך כל ימי קיומם. ולפיכך המפרידם חייב ומלאכה גמורה כהתרת קשר של קיימא ותדע שכן הוא שהרי דיבוק זה ופירוד זה הוא תולדות תופר כמ"ש הרמב"ם בהדיא · וכבר ראית בב"י ס' ש"ז המחלוקת שיש בין ריב"א ורבינו יואל וראבי"ה בשם רשב"ם בנתיקת ותחיבת זוג מנעלים התפורין יחד כמו שעושים הרצענים וכמו כן בפתיחת בית הצואר התפור שריב"א אוסר ורבינו יואל וראבי"ה · מתירין וטעמם הוי כואיל דלא עבידי להתקיים ואע"פ שריב"א אוסר ואין מחלק בין תפירה של קיימא לתפירה שאינה של קיימא כמו שכתוב בהגהת מהר"ם בשו"ע באותו סימן היינו לאסור לנו לנתק ולקרוע בעצמינו אבל ע"י א"י פשיטא דלא אסרו כיון שאינה תפירה של קיימא ומוכרחים אנו לומר כך דאין סברה לומר שנה שאסר זה מדאורייתא יתיר זה לכתחילה נמצא א"כ בלבו"ע התפירה בשביל של קיימה הפרדתה וקריעתה מלאכה גמורה היא ומדאורייתא ומטעם זה לדקו דבריו של הרמב"ם בפ"י מהלכות שבת ובשאינו של קיימא לא אסירא אלא מדרבנן · ויש ג"כ מי שמתירה לכתחילה ונקוט מיהא בידך דלכו"ע מותר לומר לא"י שיפתח אגרת בשבת שאין בזה שבות וכיוון שאינו יודע מה כתוב בה מותר לומר לא"י שיפתחנה ומאותו הטעם עצמו שכתבו הפוסקים ר"י ר"ת ר' ירוחם רמב"ן ואחרים שמא יש בהן פקוח נפש או צורך גדול · את כל זה ראיתי ונתון אל לבי ללמד דעת את המתחכמים מעצמם והמתפארים מאליהם הקמים על אלו הפותחים אגרותם ע"י א"י ונפשים עליהם ח"ו דלעוררים לאביהם שבשמים ואף על הרועים חרה אפם על דבר אשר לא ימחו בידם · בהתהגן אמנם בכל כחי לכל אשר בשם ישראל יכונה להתאפק ולעמוד על עצמו שלא לעשות כזאת אם לא שידע נאמנה שיש צורך מאד מאד בדבר שכל המחמיר בפרט באסורי שבת התורה אלהי אברהם יהי' לו לעזרה · נאום הצעיר שבצעירי הצאן יוסף ברוך בכ"מ משה קים זצ"ל כותב וחותם פה מגנוצה · וכתב אלי הרב הנ"ל באגרתו המשולחה בלשון לעז הנה אני שולח למעכ"ת תשובתי אשר חברתי בענין קיום מנהג פתיחות אגרות בשבת על ידי א"י לראות ולידע אם מצאו חן בעיני כת"ר וכו' :

וזאת היתה תשובתי אליו על ענין הנ"ל

נראה לי מתוקן ומקובל ומיוסד פסק מעכ"ת בענין פתיחות אגרות בשבת ע"י א"י כמנהג העם וכאשר נהגו גם קצת ת"ח כאשר עיני ראו ולא זר ונראה לי יפה וגדול החילוק בין דבק אגרות והפרדתם לדבוק ניירות ופירודם אבל ימחול לי מעכ"ת אם הרהבתי לדבר כי לא הבינותי דבריו (דלאו בשופטני עסקינן שמשלחין האגרות פתוחות) יען וביען בעל מג"א בס"ק ד' מראה החילוק בזה שכתב ז"ל : ובאגודה כתוב אמי נהגתי לומר לאחר לקבלו ולקרותו אולי יש בו צורך נפש ואם הוא חתום או קשור אני אומר לא"י אינו יכול לקרותו כל זמן שאינו פתוח עכ"ל א"כ הי' הדבר שקבל

אגרום

אגרות פתוחות · כן אמת דנראה לי חומרא יתירה אשר הי' נוהג בעצמו בעל אגודה גם בסקירות הכתב מפי אחר וגם באמרו לא"י בהערמה לפתוח האגרת יען כי אם נאסר הדבר לו משום שטרי הדיוטות גם לאחרים אסור ה"נ צריך אני לומר כי מותר גמור הי' כדבר דהספק פקוח נפש עסקינן או בדבר מצוה ואפ"ה הי' מחמיר לעצמו ולא לאחרים וכן היינו יכולין לומר על סוף דבריו ובהכי אזדא ליה משמעות אשר חשב להוכיח הבעל מג"א · הנני קורא במהרי"ל דף נ"א ע"ב א"י הביא כתב חתום לישראל ביו"ט ואמר הר"ם שמותר הישראל להתיר החותם ולשברו עכ"ל והביאו מג"א בה' יום טוב בא"ח הס"י תקי"ט ומסיים בה ונראה דהחותם שיש עליו אותיות דאסור לשברם כמ"ש בסי' ש"מ ס"ג לענין שבת. וה"ה יו"ט וקשיא לי טובא דאפילו נימא דאיסורא דרבנן גרידא הוי משום שבות היכי שרי לישראל וכו':

[אמר המחבר עיין בשו"ת הכס נבי אות ל"ט שכתב על דברי הפר"ח שטעות גמור הוא ועיין בכללת שבת אות ל"ג מש"כ שם וקצרתי ודו"ק]:

עבדו הצעיר יצחק לאמפרונטי פה פיורארא.

וזאת היתה תשובת הרב הנ"ל:

אחרתי עדן מהשיב למעכ"ת ואל יאשימני כי קורות שהיים היו · הנסיבה הראשונה · כי נאבדה אגרתו ולא מצאתיה כי אם אחר הפסח · והשניה · כי חליתי שבועה · א"כ תמחול לי טובתו · ועתה אני שולח קולר שכלי על קושיותיו · ובחפצי והמדתי אם חכמתו תקיים הדברים ואתפלל אל אל יגדיל תורה ויאדיר וירבה גבולו בתלמידים ושלום שלום · פה מנטובה ד' מ"א תע"ו: ועבדו הצעיר יוסף בהר"ר קיים

ראה ראיתי ראייה מה שנתקשה האדון במה שאמרתי דלא בשופטני עסקינן וכו' ותיתי לי שלא ירדתי לסוף דעתו שלא היתה כוונתי אלא לאמר שאף בדורות הראשונים ובימי הפוסקים היו חותמים האגרת אבל לא תקעתי עצמי לומר שכולם היו עושים כן ושלא היה מי שישלחם לפעמים פתוחות מבלי חותם וא"כ מה סתירה לדברי מדברי בעל האגודה · האמנם ערבו עלי דברי מעכ"ת במ"ש דודאי בעל אגודה הי' מיקל לאחרים ומחמיר לעצמו ובהכי אזדא ליה המשמע שכתב בעל המ"א בין הרשומים · אלא שאני מוסיף ואומר מטעמא אחרינא מתם באותו משמעות דכיון שזכינו לדין (כמו שהעליתי בפה י נגד הרב די סילוא) שאין בפתיחת האגרת אלא שבות · ושהיתר שנהגו לקרות בה בשבת הוא משום שאין יש בה צורך נפש (כן כתב בעל אגודה בעצמו) פשיטא שמותר לנו לומר לא"י שיפתחנה כיון שדעת רוב הפוסקים וכן מסקנת הרב קארו בסי' ש"ז וסימן תקפ"ו היא להתיר שבות דשבות אף כשאין בדבר אלא צורך הרבה א"כ פשיטא ופשיטא דהכיא דבעל אגודה חומרא יתירה היא שהי' מחמיר לעצמו דוקא ואף אם היינו דוחקים עצמינו לומר שגם לאחרים היה מורה כן משום דאיהו סבר לה כאינהו דאמרי דבמילה בלחוד התירו שבות דשבות ולא במלתא אחריתי מ"מ עדיין מצודת תמיהתנו פרוסה על הרב בעל מג"א דלמה טרח וכתב משמעות זה לפסק הלכה וכבר אידחייא לה סברה זו בשתי ידים ואתוקם דבכל מילי הותר שבות והוא שיהי' בדבר מצוה או צורך גדול · הגם הלום ראיתי תמיהתו של מעכ"ת עמ"ש מהרי"ל בשם הר"ם והביאו בעל מג"א בסימן תקי"ט באם בא לישראל ביו"ט כתב חתום שמותר לו לישראל עצמו לשבור החותם ולפתוח וקשיא ליה למר דאפילו נימא דאיסורא דרבנן גרידא איכא הכא משום שבות מי שרי לישראל. אילו שם האדון עיניו על בעל מג"א לא הוה קשיא לי' ביה מידי שהוא גם הוא העתיק מדברי מהרי"ל והוראתו ואוקמא ביו"ט דוקא אבל לא בשבת מידי דהוה אהעמדת כלים מפוללים וזקיפתן דביו"ט הותרה אבל לא בשבת · אלא שאין דעתו לחלק בין יו"ט לשבת בזה שכבר השיבונו ואמרו אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד · ואדרבה מצינו דהמוקצה ונולד רבו להחמיר ביו"ט בשבת כיון דקיל כדי שלא יזלזלו ביה ויש לי להביא ראיה לסברתי ממ"ש הגמ' בפ"ע שהל על פלוגתא דב"ש וב"ה דמנורה של חוליות עסקינן משום דמתחזי כבונה דב"ש סברי יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים וב"ה סברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים והוא דוקא מ"ש נ"כ גבי שבת ס"פ כירה בענין החזרת מטה של פרקים דאתו עלה מהאי טעמא גופיה דאין בנין וכו' הרי שבשבת ויו"ט שוים הם בזה ואין ביניהם הפרש אשר ע"כ אני אומר שהשהתירו להחזיר ביו"ט מנורה של חוליות לא התירו אלא ברפויה דומיא דשבת (ודלא כמו שהבין בעל מג"א) גזירה שמא יתקע ויתחייב משום מכה בפטיש וזו היא דעת הרשב"א הביאה ה"ה פ"ד מהלכות יו"ט שכתב ז"ל: יראה לי שלא אמרו אלא במנורה שאינה עשויה לתקוע חוליותיה אבל בעשויה לתקוע אסור לזקפה וכן הביאה התוס' הביאם הר"ן שם ס"פ כירה שהקשו עליה מההיא דפ"ב דיו"ט דב"ה מתירים לזקוף המנורה ותירצו דהתם נמי ברפויה אלמא דאף אינהו קסברי דאין הפרש בין יו"ט לשבת ופשיטא לי שגם הרב בעל הטורים הכי ס"ל כיון שגם בסימן תקי"ט בדיני יו"ט לא הזכיר כלל דין זה של מנורה של חוליות וכלים המפוללים וא"כ מוכרחים אנו לומר שגם הוא אינו מחלק בין יו"ט לשבת ולפיכך סמך על מה שכבר כתב בסי' ש"ג בדיני שבת והרי"ף גם הוא שם בפ"ב דביצה העתיק המשנה ד' דברים שר"ג הי' מחמיר כדברי ב"ש (ולית הלכתא כוותיה) וא' מהן היה אין זוקפין את המנורה ביו"ט ולא קא שקיל וטרי עליה כלל לחלק בין יו"ט לשבת ואעפ"י שראינו לה"ה שם בה' יו"ט שכתב שדעת הרמב"ם אינה נראית כן לדידי עדיפא לי לדחוק ולפרש דבריו שיעלו בסגנון א' עם כל הני רבוותא דאמרן (מלאפושי בפלוגתא ולומר שדעתו דעת יחיד) ולומר שכשאמר והוא שלא יתקע היינו שאינה עשויה לתקוע כמ"ש הרשב"א כלומר שלא תהי' חוזקה שיש לחוש שמא יתקע שמעולם לא התירו אלא ברפויה כמו בשבת ולפי דעתי שזה הנכון בזה · אלא שאם כן הוא קושייתי' דמר עדיין במקומה עומדת. דהיך התיר מהרי"ל לישראל עצמו לפתוח האיגרות לשבור החותם · ומה שהי' נראה לי לתרץ בזה הוא דנימא דמהרי"ל ס"ל כרבינו יואל וראבי"ה (כמו שכבר הבאתי בתשובתי) שמתירים אף בשבת נתיקת זוג מנעלים התפורים יחד ופתיחת בית הצואר התפור הואיל ולא עבידי להתקיים · ולא אכחד ממעכ"ת שמידי עברי על לשונו של בעל מג"א הנ"ל ראיתי שהיה ואמר שאם היו כותבים על חותם האגרת אותיות או צורות אסור לשברו דהו"ל מוחק · לא נחה שקטה דעתי בדבריו לפי שהאותיות הללו נעשות ע"י דחיקת החותם והו"ל חק תוכות שאין שמה כתיבה כמו שהורונו בגמ' דבפ"ב דגיטין דרושמא מתרץ חריץ וכיון שכתיבה אין כאן · מחיקה אין כאן · ואולי שמטעם זה כתב הר"ם הלוי סימן כ"ו (והביאו בעל מג"א עצמו בסימן ש"מ ס"ק ו') דהשהאותיות נעשות על השעוה בדפוס מותר לשברה אלא שאין לי פתח פנאי להאריך בזה · וגם ספר הר"ם הלוי לא נמצא אצלי:

[אמר המחבר עיין בכללת שבת אות ל"ג באות מוחק מש"כ שם ודו"ק]:

וזאת היא תשובה להרב הנ"ל

חנות וחסדי מעכ"ת לעולם בזמנם באו ואם אחרו פעמיהם לבואת · והאיחור לא יביא לי צער · אחר כי אם בוא הדבר בסיבת חולי · ואתחנן לעולם אל ה' מן השמים לשמור ולנצור מעכ"ת לטובת הדור ולטובת מכיריו אשר ביניהם

מקור חיים

ביניהם אפקד. שמתי עיני ולבי על הדינים אשר הורה לי גבר בגוברין גבור בתורה ומעשים טובים ונתחכמתי בהם מאד. והנני משיב כי לא הבאתי באגרתי האגודה במג"א (באגודה שלי לא מצאתי) כי אם להגיד כי הייתי יכול להוות בקושיותיה דמר אשר הקשה בחכמתו שכל מה שהתירו המתירים בדין האגרות לא התירו אלא בקריאתן ושלא לדונם כשטרי הדיוטות ולא חשבתי בזה לקעקע יסוד בנין תשובות מעכ"ת אשר שם מכון שבתה הוסד על החלוק שבין דבוק האגרות ופרודם לדיבוק הניירות והפרדתם אע"ג דמיד שומי עיני על פשקו הטהור התבוננתי וקשה לי טובא מה שראיתי כי רוב פותחי אגרות משברים הנייר ואינם מפרידין הקולן והחותם וא"כ מדין צריכין אנו למודעי גם על זה. וגם לידע אם מותר לשבר הנייר ע"י א"י שנראה כמתקן ומקלקל ע"מ לתקן וגם ע"ז אני מצפה למורי מעכ"ת. ידיע ליהוי למעכ"ת באמת כי לא עברו מנגד עיני דברי המג"א על דין מהרי"ל אבל לא יכולתי להוציא מהם דבר מה אשר לא הוצאתיה כבר מדברי מהרי"ל עצמו אשר כתב בפשיטות מותר הישראל להתיר החותם ביו"ט וקושייתי בדבריו היא קושיתיה דמר אבל תשובתו הרמתה ואם רחוקה היא היא כברא יברה ואולי מוכרחת ימחול לי מעכ"ת אם הרבתי להדש טרדותי ולהטריד מנוחתו והי' זה בטוב ובקידה יצאתי מלפניו כבקשי להריק על ראשו שובע ברכות:

עבדו הלפ ר יצחק לאמפרונטי.

עיין בש"ע או"ח סי' ש"ז וגם בסעיף כ'. עיין ר' אלפסי והר"ן פ"ו דשבת דף קמ"ג ע"ב. ושלטי הגבורים שם אות א' התוספות כתבו דכתבים ואגרות השלוחים ממקום למקום התר לקרות בהן ואפילו הוא יודע שאין בהן פיקוח נפש. וכ' ר"ת והביא דבריו הטא"ח סימן ש"ז דאפילו בא מחוץ לתחום מותר לטלטלו ולקרות בו כיון דהטלטול מצד עצמו מותר בו שראוי לצור ע"פ הצלוחית גם אין לאוסרו משום שבא מחוץ לתחום שהרי השולח שלחו בשביל עצמו ולא בשביל אותו השלוח אליו. ונמצא שאותו שהלוח אליו האגרת הוי כאלו הוא אחר. והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר. ומהר"ם התיר לקרות בכל האגרות הבאים בשבת בלבד שלא יגע בהם מי שהובאו בשבילו. והטור תמה על דבריהם וכתב כי גם שנוהגים עתה לקרותו וסומכין לומר שמא יש בהן איזה פקוח נפש שנראה לו שאין הטעם מספיק. וכתב בהגהות מיימוניות פכ"ג מהלכות שבת בשם א"ז דאפילו כתב הבא לו מע"ש ואפילו כתוב בו מדברים המותרים בשבת כגון תנוקת לאדם ותנוק ללמדו ספר אסור לקרותו בשבת. ורבינו ברוך אסר קריאת כל הכתובים שכתוב בהם מדברי רשות אעפ"י שהן ביד א"י המביאן מיהו מתיר לעיין בהן בהירהור בעלמא והן ביד הא"י ולדידיה יהי' מותר ג"כ להסתכל בכתב המהלך תחת הצורה ולהרהר בו ובלבד שלא יקרא בפה וזה תימא ועוד נדבר לקמן בזה והאבי"ה מתיר לקרותן בכל ענין ומיימון פ' השואל בפירוש המשניות אוסר לקרות אגרת שאלת שלום כן נהגו העולם. עכ"ל:

סוגיא מ"ד גוסס כחי או לא

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת:

עירובין ס"ו ע"א בתוס' ד"ה דאתא בהגה"ה שם. פסחים צ"ח ע"א וברש"י: יומא נ"ה ע"ב ובתוס' ד"ה והתנן. פרק ה' משנה ז' ובתפארת ישראל אות מ"א שם.
רא"ש בפ"ג דמו"ק אות כ"ב. ר"ן סוף מו"ק. מרדכי פ' אלו מגלחין: יבמות ק"כ ע"ב ובתוס' ד"ה וכיסרא:
כתובות נ"ה ע"א ברש"י ד"ה במסוכן: קדושין ע"ח ע"ב ובתוס' ד"ה לא. ובראש ור"ן שם:
גיטין כ"ח ע"א. ס"ה ע"ב ברש"י ד"ה המסוכן. ע' ע"ב ובתוס' שם: נזיר ד' ע"ב. מ"ג ע"א: ב"מ ט"ז ע"א ברש"י:
בבא בתרא קכ"ז ע"ב וברשב"ם ד"ה בנכסים:
סנהדרין ע"ח ע"א ובתוס' ד"ה בגוסס:
שבועות ל"ג ע"א ובתוס' ד"ה קא משמע לן. ל"ז ע"ב:
ערכין ד' ע"ב בתוס' ד"ה ולא. ו' ע"ב. י"ח ע"א:
תוספות יו"ט פ"א מ"ג. ובתפארת ישראל שם:
נדה מ"ו ע"א בתוס' ד"ה איהו: שמחות פרק א':
אהלות פרק א' משנה ו': רי"ף בב"ק פ"א בנימוקי יוסף שם בד"ה בכור שנטרף:
ירושלמי יומא פ"א הלכה א'. גיטין פרק ג' הלכה ג'

הנה הסוגיא זו יחולק לתלתא פרטי א' צריכין אנו לדעת לאיזה רברים נחשב גוסס כחי ומעשיו קיימין ולאיזה דברים אינו נחשב כחי. מעשיו בטלין. ב' אי יש חילוק בין גוסס המדבר. ובין אינו מדבר: ג' אי יש חילוק בין גוסס עי"ד חולי. ובין גוסס עי"ד מעשה בני אדם. ועוד הרבה ענפים המסתעפים מהם ובבדי להקל על המעיין רשמתי בתחילה כל המקומות המדברים בזה שים עינך עליהם ותבין. ופה באתי רק לבאר שמץ מנהו בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים כיד ה' הטובה עלי וזה הוא:

מקור חיים

א) בקדושין [דף ע"ח] ובב"ב [דף קכ"ז:] תניא יכיר יכירנו לאחרים מכאן אמר ר' יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור וזה בן גרושה וחכ"א אינו נאמן ופריך הגמ' לרבנן יכיר למה לי ומשני כשצריך היכרא לתת לו פי שנים. פשיטא ל"ל קרא מיגו דאי בעי למיתבא לי' מתנה מי לא יהבי ני' ומשני בנכסים שנפלו לאחר מכאן. ולר"ת דהאמר אדם מקנה דבר שלא בא ל' ולא יכיר ל"ל שנפלו לו כשהוא גוסס כו'. ופירש רש"י בקדושין שם דמודה ר"ת באומר נכסים שיבואו לי כשאהי' ג"ס נתונים לך. שלא אמר כלום הואיל בשעה שבאו לידו לאו בר מתנה הוא כו' ע"ש. הרי דשיטת רש"י דנתינה דגוסס אינה כלום ע"ש היטב ודו"ק:

והתום

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת

רמב"ם פ"ו מגירושין ה' כ"ה ובלח"מ · פ"ט מתרומות ה"ג ובכ"מ · פ"ד מפסולי המוקדשין ה' י"ד · ובמשנה למלך שם · פ"א מערכין ה' י"ג ובמל"מ · לחם משנה ה' י"ד שם פ"ב מרוצח ה"ז · ה' · ובכ"מ: שו"ע יו"ד סי' ש"ו בהגהת רע"א שם סי' של"ט סעי' א' ובש"ך ס"ק א' · סעי' ב' שם ובאשל אברהם ותוס' שם באה"ט של מהרי"ט ובהגהת כוהר"ר עוזר שם · סי' ש"ע סעי' א': חו"מ סי' ר"נ סעי' ו' ובביאורי הגר"א שם טור אבהע"ז סי' קכ"א ובב"י · שו"ע שם סעי' ז' ובחמ"ח ובב"ש · והגר"א שם · קנ"ו סעי' נ' · בית מאיר סי' קכ"א סעי' ב': נטע פשוט סי' קכ"ג ס"ק ל"ב: שו"ת מהרא"ן ששון סי' קמ"א: מהריב"ל סי' פ"א · וח"ג סי' י"ט · רדב"ז ח"ג סי' תר"ה · ח"ד סי' ר"ו · פמ"א ח"א סי' מ"ח · פרי תבואה סי' כ"א: בית יעקב סי' נ"ט · שבות יעקב ח"א סי' י"ג · מצמית ישועה על המרדכי בח' ב' הנקרא ישועות יעקב אות ד' · מזרחי על רש"י פ' בחקותי על הק"א דכל חרם אשר יחרם כו': זכור לאברהם באות נ' בחלק או"ח · כסף נבחר כלל ל"ה · כלילת שמואל אות נ':

מקור חיים

והתוס' שם בד"ה לא צריכא כו' חולקין על רש"י והקשו עליו מהא דשמחות דפ"א שם הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו נדרו נדר והקדשו הקדש כו': וכן איתא בגיטין דף כ"ח ע"א דגוסס כל דבריו קיימין ומזה הוכיחו התוס' דלא כרש"י. דבגוסס כל דבריו קיימין רק במתנה אין מתנתו כלום משום דמסתמא גוסס אינו יכול לדבר אבל אם היו מדבר פשיטא דדבריו קיימין כו' ע"ש: הרי דלשיטת רש"י דגוסס אין מתנתו מתנה אף במדבר. ולשיטת התוס' במדבר מתנתו מתנה וכן הוא שיטת הרשב"ם בב"ב שם ע"ש ודו"ק:

והרא"ש בסוף קדושין שם הביא דשיטת הר"ח הוא כשיטת רש"י דקיי"ל דרוב גוססין למיתה וכמת חשיב ואינו יכול להקנות נכסיו נכסים שנפלו לו כשהו' גוסס וכן הוא דעת רבינו יואל דגוסס אינו מגרש את אשתו אעפ"י שהוא מיושב בדעתו כיון שאינו יכול ליתן מתנה. והא דתניא גוסס הרי הוא כחי לכל דבריו נוחל ומנחיל זוקק ליבום ופוטר מן היבום. היינו מידי דממילא ולא שיעשה מעשה כמו נתינת הגט ומתנה · דלענין זה הוה כמת גמור כו' · והא דאמרינן בערכין [דף ו' ע"ב] דגוסס נודר ומקדיש ומעריך. הוא משום אמירה לגבוה כמסירתו להדיוט כו' ע"ש שהאריך בזה ודעתו כדעת התוס' והרשב"ם דבמדבר מתנתו מתנה ע"ש היטב ודו"ק:

והרמב"ם בפ"ו מה' גירושין ה' כ"ו ובפ"ט מתרומות ה"ג ובפ"א מערכין ה' י"ג כתב דרוב גוססין למיתה והרי הוא כמת ואין מעשיו קיימין. וע"ש בכ"מ ובלח"מ ובמשל"מ מה שכתבו שם ודו"ק:

והטור באהע"ז סי' קכ"א כתב וז"ל. רש"י פי' שהוא חשוב כמת ואינו מוציא את אשתו וכן פסק ר"ח. אבל ר"י כתב שחשוב כחי ויכול לגרש וכן מסקנת א"א הרא"ש ז"ל עכ"ל:

והב"י שם הביא שדעת המרדכי והסמ"ג וסמ"ק הוא דהא דאמר ר"י דיכול לגרש היינו במדבר דוקא אבל אם אינו מדבר לא ודחה אותם וכתב דליתא אלא כיון דכחי חשבינן לא דינו ממש לדין שכיב מרע שנשתתק כו' ע"ש היטב ודו"ק:

ולכאורה צ"ע דבחו"מ סי' ר"נ כתב הטור וז"ל וגוסס כתב ר"ח דאין מתנתו מתנה אפילו במדבר וכן פי' רש"י אבל רשב"ם ור"י פירשו שמתנתו מתנה וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל עכ"ל. הרי נראה מזה דהתם דעתו כדעת הנך רבוותא. וא"כ איך דחה הב"י באהע"ז לדבריהם. והרבה יש לדבר בזה ונלאתי להאריך וקצרתי ודו"ק:

ובשו"ע באהע"ז בסי' קכ"א סעי' ז' פסק דגוסס הרי הוא כחי ויכול לגרש ולא קמחלק בין מדבר לשאינו מדבר והרמ"א שם כתב די"א דוקא גוסס המדבר אבל אינו מדבר לא ויש להחמיר עכ"ל: ובחו"מ בסי' ר"נ פסק המחבר דגוסס מתנתו מתנה והרמ"א לא כתב שם הך חילוקא דבין מדבר לשאינו מדבר משמע שהסכים לדעת המחבר שם. רק בגיטין חשש לכל החומרות ע"ש: ועיין בחלקת מחוקק ובב"ש ובביאורי הגר"א באהע"ז שם וא"י להאריך כי סמכתי על המעיין בזה וקצרתי ודו"ק:

ב) **וביו"ד** סי' של"ט סעי' א' כתב המחבר דגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו והרמ"א שם לא כתב כלום ע"ז. ובסעי' ב' שם כתב המחבר אם אומרים לו ראינו קרובך גוסס היום ג' ימים צריכין להתאבל עליו · וכתב הרמ"א דודאי כבר מת וכוונתם כמש"כ הש"ך שם דדוקא בגוסס לפנינו הרי הוא כחי לכל דבר אבל לא כשאינו לפנינו ע"ש. ועיין בהגהת אהע"ז שם שהקשה בזה. ואכמ"ל עוד וקצרתי ודו"ק:

וראיתי בנטע פשוט באהע"ז בסי' קכ"א [אות ל"ב] שכתב ולענין מעשה בגוסס הי' נראה להחמיר כיון דאיכא תלתא ר"ח ורש"י ורבינו יואל דס"ל דאין גיטו גט ואין מתנתו מתנה ולענין מתנה יראה מדברי הרב מהריב"ל ח"ב סי' (פ"א) וח"ג סי' (ל"ו) דמלי המוחזק לומר קים לי כמ"ד דאין מתנתו מתנה א"כ ה"ה לענין גט:

אך ראיתי בתשובת הרדב"ז סי' ר"ו שכתב ולענין גוסס אם יכול לגרש · זו מחלוקת קדומה אבל אנו סומכין על רוב הפוסקים שאמרו חי הוא לכל דבריו · וכיון שיכול לדבר גיטו גט ומתנתו מתנה ונודר ומקדיש כו' · ואע"ג דלענין גיטין אנו חוששין לכל החומרות שאני הכא דלא אפשר בלאו הכי ואם לא עכשיו אימתי עכ"ל · ונראה מדבריו שאינו מתיר רק בגוסס המדבר · אך מדברי המחבר נראה שמתיר אפילו בגוסס שאינו מדבר וכמבואר לעיל ועיין בנ"פ שם מה שהאריך בזה ודו"ק:

הרי מכל אלה תבין ותדע לאיזה דבר גוסס נחשב כחי ולאיזה דבר נחשב כמת · וגם אי יש חילוק בין גוסס המדבר לגוסס שאינו מדבר ויופשט לך הנך תרי פרטי הא' והב' שים עינך עליהם ותבין וקצרתי ודו"ק:

ג) **ועל** דבר אי יש חילוק בין גוסס מחמת חולי לבין גוסס הנעשה בידי אדם: הנה ביבמות (דף ק"כ ע"ב) ובגיטין (דף ע' ע"ב) אר"י א"ש שחט בו שנים או רוב שנים ורמז ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו חי הוא וסופו למות ט' ועיין ברא"ש בסוף קדושין ודו"ק:

והטור ושו"ע באהע"ז בסי' קכ"א סעיף ח' כתבו שם להלכה דבענין זה גם ברמיזה יכתבו ויתנו משום דהכא נשחט מתוך בריו ודעתו צלולה הוא אבל בגוסס מתוך חולי שאין דעתו צלולה כשניטל ממנו כח הדיבור. משו"ה בעינן דוקא בגוסס מתוך חולי שידבר. וכן כתב החלקת מחוקק שם ע"ש. ובאמת כתב הרב ב"י בספר הקצר דלאו דוקא דיבור ממש אלא אפילו כשבדקו אותו והיה מיושב בדעתו ורמז כראוי כדרך שבודקים ט' הוי כדיבור ע"ש והובא ג"כ בנ"פ שם לזה והרבה יש עוד לדבר בסוגיא זו ביתר הענפים המסתעפים מאלה אך נלאתי להאריך וסמכתי על המעיין במקומות המצויינים מלעיל אשר אחרי העיון תבין ותדע הכל על בוריה וכל אחד ואחד על מקומו יבוא בשלום דו"ק ותשכח:

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי ופוסקים ושו"ת

ברכות נ"ג ע"א בתוס' ד"ה גזירה : שבת י"א ע"ב בתוס' ד"ה שמא · ובד"ה אמר · רי"ף ור"ן ושיטי גבורים שם · י"ב ע"א בתוס' ד"ה נופל · כ"א ע"א · כ"ג ע"ב בתוס' ד"ה גזירה ובמהרש"א מ"ז ע"ב בתוס' ד"ה מפני · ע"א בתוס' ד"ה גזירה · ק"ט ע"ב ברש"י ד"ה מחלוקת באבוב :
עירובין ד' ע"ב · ס"ב ע"א בתוס' ד"ה מכלל · צ"ח ע"א בתוס' ד"ה אלא · ובד"ה ניהוש · צ"ט ע"א :
יומא י"א ע"א · י"ג ע"ב בתוס' ד"ה שאינו · מ"ד ע"ב :
סוכה ו' ע"ב :
ביצה ב' ע"ב ברש"י ד"ה ודתניא · ובתוס' ד"ה נגזר · ג' ע"א · י"ח ע"א בתוס' ד"ה נדה · ל"ז ע"א ברש"י ובתוס' ד"ה משום : מגילה ד' ע"ב בתוס' ד"ה ויעבירנה :
יבמות כ"א ע"א · ק"ט ע"א בתוס' ד"ה הוא :
גיטין י"א בתוס' ד"ה לא : ע"ז ו' ע"ב · ט"ו ע"א בתוס' ד"ה שרא · כ"א ע"א : מנחות ס"ה ע"א בתוס' ד"ה והא :
חולין פ"ה ע"ב · ק"ד ע"א בתוס ד"ה ומנא · ובמהר"ם :
נדה ס"ז ע"ב : תוי"ט בשבת פ"ד מ"א · ראש יוסף בחולין ג' ד"ה עוד. תפארת ישראל בעירובין פ"ה בהירושלים:
ירושלמי תרומות נ"ט ה"א · פסחים פ"א ה"ד ויש גדר לגדר ר"ה פ"ד ה"ב נ' · ויש תקנה אחר תקנה · סוכה פ"ג ה' י"א:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת :

רמב"ם פמ"ו משבת ה"ב ובהה"ג ובהגהת מיימוני פ' י"ט ה' כ"ו ובההמ"ג : תרומות פ"ו ה"ה · שער המלך פ"ד מחמץ ה' כ"ה · ובפ"ו מע"ז :
טור או"ח סי' רמ"ד ובב"י שם · פר"ח שם סי' תס"א וסי' תר"ג · שו"ע סי' רנ"ב בט"ז ס"ק ח' · רס"ג בט"ז ס"ק ד' · רע"ו סעיף א' · שמ"ח בנג"א ס"ק ד' · תקי"ד בנג"א ס"ק ד':
שו"ע יו"ד סי' פ"ב בש"ך ס"ק י"א · ובסי' פ"ח בש"ך ס"ק א' ובט"ז ס"ק א' ובפמ"ג · סי' צ' בט"ז ס"ק י"ב ובנקה"כ ובחידושי רע"א ודגול מרבבא ובאה"ט שם · קנ"ט בהגר"א ס"ק א' · קצ"ח בט"ז ס"ק ד' · גליון רש"א בסי' קנ"א ס"ק ט':
שו"ת רד"ך בית י"ג סי' י"ב · בית כ"ה סי' ו' · רע"א ס' ק"ח · נוב"י מהדו"ק ח' או"ח' סי' כ"א :
שב שמעתתא להגאון שמן רקח בשער ח' לגזירת חז"ל אות ב' נ' · מלא הרועים אות ג' · ארעא דרבנן בההר"ב אות מ"ד :

הנה בסוגיא זו הרבה יש לדבר בה וצריכין לדעת אי בכל מקום נאמר אין גוזרין גזירה לגזירה או יש איזה מקום דגזרינן גזירה לגזירה כי אין לדמות גזירות חז"ל זו לזו גם צריכין לידע באיזה מקום נאמר בה דכולהו חדא גזירה היא · ועוד יתר הפרטים הנמצא בה ובכדי להקל על המעיין רשמתי מלעיל כל המקומות המדברים בזה ופה באתי לבאר קצת עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים בעז"ה וזה הוא :

מקור הדין

בשבת דף כ"א פ"א א"ר ברונא א"ר חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק כו'. וליגזור נמי חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שנתן לתוכו שמן משום חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שלא נתן לתוכו שמן. היא גופא גזירה ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה :

ובביצה דף ב' ע"ב תנן השוחט תרנגולת ומצא בה בצים גמורות מותרות לאוכלן ביו"ט כו' ואם איתא ליגזור משום הנך דמתיילדין ביומוהן כו' וכתב רש"י שם וז"ל וא"ת הא הוי גזירה לגזירה דהנך דמתיילדין ביומוהי נמי אינו אסורין אלא משום גזירה דיו"ט אחר השבת כו'. והא דאמרינן בכל הש"ס דאין גוזרין גזירה לגזירה מהאי קרא נפקא ושמרתם את משמרתי כלומר גזירה למשמרתי לתורתי. ולא משמרת למשמרת שלא יעשו גזירה לגזירה עכ"ל ע"ש :

ולכאורה צ"ע לפי דברי רש"י דהא דקי"ל בכל מקום אין גוזרין גלג"ז הוא מדרשת הך קרא דושמרתם· א"כ איך אמר אביי בשבת י"א ע"ב דאסור לעמוד ברה"י או ברה"ר ולהושיט ראשו לכרמלית היינו בקנה לשתות אף דהוי גזירה לגזירה דבכרמלית אסור להכניס ולהוציא רק מדרבנן. ורבא גם פליג עליו ואמר דמותר משום דהיא גופא הוי גזירה דרבנן ואנן ניקום וניגזור להושיט ראשו אטו הוצאות כלי והוי גזלג"ז ע"ש. וכן אמר אביי בעירובין [דף נ"ט] דגזרינן גזלג"ז ע"ש. ולפי שיטת רש"י דילפינן מקרא דאין גוזרין גזלג"ז איך פליג אביי בזה. ואין לומר דרש"י לא כתב כך ילפותא רק למאן דסבר דלא גזרינן גזלג"ז. אבל באמת אביי לא דרש הך דרשה לזה אינו. חדא דהא בביצה שם הוא אביי ואליבי' דידי קמפרש רש"י הך ילפותא ע"ש. ועוד הא התוס' בשבת שם בד"ה אמר אביי כו' כתבו דדוקא בהוצאה גזר אביי גזלג"ז אבל בעלמא סובר נמי כרבא דלא גזרינן גזלג"ז ע"ש וא"כ צ"ע איך גוזר אביי בהוצאה גזלג"ז אחרי דמקרא מלא הוא דאין גוזרין גזלג"ז ומנ"ל לחלק ביניהם וצ"ע :

ואחרי העיון מצאתי וראיתי בספר שב שמעתתא להגאון שמן רקח שכתב שהתוס' בשבת מפרשים שאין הכוונה דבשום מקום אין גוזרין לגזרה אלא שאין מוטל על החכמים לעשות רק משמרת למשמרת אחת אבל לא משמרת למשמרת. אך אם ראו טעם לגזור גם משמרת למשמרת הרשות בידם ע"ש. וא"כ אפשר לומר דכוונת רש"י נמי הכי הוא הא דאין גוזרין גזלג"ז הוא מטעם דאין עושין משמרת למשמרת אבל בהוצאות שבת סובר אביי דמהראוי לגזור בזה ולעשות משמרת למשמרת. והרבה יש לדבר בזה והשכתי על המעיין וקצרתי והו"ק :

והרי"ף פסק כרבא דגם בהוצאות שבת אין גוזרין גלג"ז והראי' מדסביא בפ' בתרא דעירובין הך משנה דלא יעמוד אדם ברה"י וישתה ברה"ר כו'. כגירסה מהכרח שפסק כרבא שם ע"ש היטב :

ולכאורה צ"ע כלא בפ"ק דשבת הביא הרי"ף שם הך משנה דלא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה כו' ומהתם משמע דפסק כאביי דגזרינן גזירה לגזירה כמבואר בר"ן שם :

אבל באמת אחרי העיון ראיתי כי פליגי בזה הפוסקים איך הוא דעת הרי"ף בזה דלפי שיטת הב"י והב"ח בטור או"ח סי' רנ"ב סברי דהרי"ף פוסק כרבא אבל הט"ז שם בס"ק ח' העלה דהרי"ף פוסק כאביי ע"ש היטב ועיין בשלטי הגיבורים ברי"ף שם ובב"י וט"ז שהאריכו בזה וקצרתי והו"ק :

והנה אלה נראה דאביי ורבא לא פליגי אלא בהוצאות שבת דאביי סובר דבשבת גזרינן גזירה לגזירה וכמש"כ לעיל. ורבא סובר דגם בשבת לא גזרינן משמרת למשמרת.

לה

אבל

מקור

אבל בעלמא אביי ורבא בחדא שיטתא קיימא דלא גזרינן גזלג"ז ועפי' הך דרשת הקרא כמבואר ברש"י בביצה שם וכמבואר:

אמר המחבר לתועלת המעיין ראיתי לבאר לך בקצרה מי ומי שהתנאים והאמוראים דפליגי בזה · ושמץ מנהו ראיתי במלא הרועים ראה ותבין :

תנא דבי ר' ישמעאל סובר דגזרינן גזרה לגזרה : והוא מדאמר בשבת [דף י"ב] דיוצא בתפילין ע"ש עם חשיכה משום דאסור להסיח דעתו מהם כו' ומדיהיב טעמא משמע דס"ל דהלה"כ אסור . אף דהוי גזלג"ז הרי דסובר דבשבת גזרינן גזל"ג כאביי :

אבל באמת אי מזה לא מוכח מידי משום דאפשר לומר דבאמת סובר דלא גזרינן גזלג"ז אף בשבת . והך מ"ש דקאמרי בגמ' שם שלא להסיח דעתו סתמא דגמ' קאמר לה כדי שיהא הדין זה אף למ"ד דגזרינן גזלג"ז באיסור שבת . אבל תנא דבי ר' ישמעאל בעצמו סובר באמת דלא גזרינן גזלג"ז ולא צריך באמת כלל הך טעמא משום דהוי גזירה לגזירה ע"ש היטב ודו"ק:

רב ששת סובר דלא גזרינן לגזירה אף לגבי שבת מדמוקי בשבת [דף י"א ע"ב] להאי דוכן בגת לענין מעשר נראה דסובר כרבא שם ע"ש היטב ודו"ק :

רב ברונא אמר רב · סובר לכאורה לפי הנראה במה דאמר בשבת (דף כ"א ע"א) דחלב מהותך וקרבי דגים שנימוחו נותן לתוכו שמן כ"ש ומדליק כו' ופריך הגמ' ולגזור כו' ומשני היא גופה גזירה ואנן ניקום ונגזור גזלג"ז ע"ש הרי דס"ל דלא גזרינן גזלג"ז אף באיסורי שבת :

אך לפי מש"כ המהרש"א (בדף כ"ד שם) אפשר לומר דס"ל דבשבת גזרינן גזירה לגזירה כאביי אך התם הוי שלשה גזירות · ועיין במהרש"א שם וכן כתב המלא הרועים ע"ש היטב ודו"ק :

אך צ"ע לפי שיטת רבא דסבר דאין גוזרין גזירה לגזירה בכל מקום · איך קא מוקי הך פלוגתא דר"מ ורבנן בהא דתנן בסוכה (דף מ' ע"ב דאחד שביעית ואחד מע"ש מתחללין על בהמה חיה ועוף בין חיין בין שחוטין דר"מ · וחכמים אומרים על שחוטין מתחללין על חיין אין מתחללין · וקאמר רבא שם מחלוקת בזכרים אבל בנקבות דברי הכל על שחוטין מתחללין על חיין אין מתחללין עיי"ש · והלא בזכרים

חיים

הוי גזירה לגזירה · דבנקבות גופא הוי משום גזירה דשמא יגדל מהן עדרים · ובזכרים אף שאין מגדלין מהם וולדות אפ"ה גזרי רבנן אטו נקבות · הרי אף דהוי גזירה לגזירה אפ"ה גזרו בה רבנן · וקשה מה יעשו בהך קרא דושמרתם כו' וכמבואר לעיל · אם לא נאמר כמו שכתבתי לעיל בשם הש"ס דאם ראו טעם לגזור גם במשמרת למשמרת הרשות בידם · א"כ הכא נמי א"ל מחומר קדושת שביעית ומעשר החמירו גם בגזירה לגזירה · אבל באמת לשיטת רבא דחוק לומר כן וצ"ע · ועיין בתוס' שם בד"ה על חיין כו' והרבה יש לדבר בזה וסמכתי על המעיין וקצרתי וח"ק :

והרמב"ם פסק כרבא דלא גזרינן גזירה לגזירה אף באיסורי שבת דבפ' ט"ו משבת ה"ב כתב · לא יעמוד אדם ברה"י וישתה ברה"ר כו' · אבל אם הי' הטור בכרמלית כו' מכניס ראשו בלבד ושותה במקומו · ואע"פ שלא הכניס ראשו ורובו עכ"ל · הרי בעליל דפוסק כרבא עיי"ש · וכן כתב בפ' י"ט ה' כ"ו שם לא יצא החייט במחטו בידו כו' וכתב הה"מ שם מדכתב רבינו במחט שבידו שאם היתה תחובה לו בבגדו אין לחוש לפי שאין גוזרין גזירה לגזירה עיי"ש · הרי דפסק כרבא שם · ומה שיש לדבר עוד בדברי הרי"ף והרמב"ם עיין היטב במה שכתב הב"י בסוף סי' רנ"ב ובט"ז ס"ק ח' ונלאתי להאריך וקצרתי ודו"ק :

והטור ושו"ע בסי' רנ"ב ובסי' ש"נ פסקו נמי כרבא דלא גזרינן גזירה לגזירה אף בשבת עיי"ש · והרבה יש לדבר בדבריהם כי אין לדמות גזירת חז"ל זו לזו ולפעמים נאמר בזה כולה חדא גזירה היא · ועיין במקומות שציינתי לעיל ותבין ותדע הכל על בוריה בעז"ה ופה קצרתי וח"ק :

אבל אף גם זאת צריכין אנו לדעת דכמו דאמרינן דלא גזרינן גזירה לגזירה · כמו כן נאמר דתקנתא לתקנתא נמי לא עבדינן דחדא היא · וכמבואר בב"מ דף ה' ע"ב ובשבועות דף מ"א עיי"ש היטיב :

אמנם לפי המבואר בתוס' יבמות (דף ק"ט ע"א) בד"ה היא גופא · דלאו דוקא גזירה לגזירה דלא שייך הכא · אלא כלומר איסורא דרבנן עיי"ש · נראה היכא דהוי העיקר מדרבנן אף דלא הוי רק חד גזירה קרי לי' גזירה לגזירה משום דהעיקר הוא דרבנן · א"כ בכעין זה בתקנתא לתקנתא נמי צריכין למימר הכי · ובאמת פליגי בזה תנאי בשבועות (דף מ"ז ע"א דר"י סובר הואיל ודרבנן הוא והוי תקנתא ותל"ת לא עבדינן עיי"ש · ועיין בתוס' שם ובשב שמעתתא דיבר בזה עיי"ש היטב ונלאתי להאריך וקצרתי דו"ק ותשכח :

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי ופוסקים ושו"ת

כתובות פ"ז ע"ב ובתוס' ד"ה רבי אליעזר:

קדושין כ"ז ע"ב ובתוס' ד"ה הכי גרסינן ובר"אש · ר"ן וריטב"א בתוס' רי"ד שם האריכו:

ב"ק ס"ב ע"ב בתוס' ד"ה יצאו:

ב"מ ל"ה ע"א צ"ז ע"א · בתוס' ד"ה ביום · שם ע"ב בר"ה השוכר ור"ה רב הונא · ור"ה ה"נ · צ"ח ע"א ובתוס' ורא"ש שם:

שבועות מ"ח ע"ב וברא"ש ור"ן שם · רי"ף סוף פרק כל הנשבעין:

נימוקי יוסף בריש ב"מ · ובפ' השואל שם · שיטה מקובצת שם:

ירושלמי קדושין פ"א ה"ה · סוטה פ"ב ה"ה · ב"מ פ"ג ה"א · שבועות פ"ו ה"ד . פ"ז ה"י:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו"ת:

רמב"ם פ"ד מסוטה ה' י"ז · ובהשגות הראב"ד ובכ"מ שם · פ"א מטוען ה' י"ב · י"ג · ובהשגות הראב"ד ובכ"מ · פ' י"א משכירות ה' ט' ובכ"מ:

טור ושו"ע חו"מ סי' ע"ה סעיף י"ד ט"ו · פ"ז סעיף י"א: כ"ד: צ"ד סעי' א' · ג' · ה' · ו' · ז' · ט':

שו"ם סעי' ג' ובסמ"ע ס"ק ח' · י"ג · ובש"ך ס"ק א' · ג' · ד' · ובביאורי הגר"א ס"ק י' · י"א:

שו"ת הרא"ש כלל ח' אות ג': תה"ד סי' שב"ז: מהרי"ט ח"ב סי' ק"ה: רדב"ז ח"ב סי' תרי"ט: מהרי"ק שורש ש': מהריק"ש בערך לחם חו"מ סי' צ"ד:

ברכי יוסף בחו"מ סי' כ"ד אות ג': יד מלאכי ח"ש בכללי הדינים אות קמ"ט: ארעא דרבנן אות קל"ז: כסף נבחר כלל ל"ו:

הנה בסוגיא זו יש להסתפק בארבעה: א') הא דקי"ל דמגלגלין שבועה הוא מדאורייתא · או גילגול שבועה הוא רק דרבנן: ב') אי יש חילוק בין היכא שהניתבע טוען טענת ודאי ונתחייב שבועה · אבל לא בטענת ספק · או דלמא לא שנא: ג') אי הא דמגלגלין הוא על ידי שבועה דאורייתא · או גם בשבועה דרבנן יכול התובע לגלגל עליו כל מה שירצה: ד') אם אמר הנתבע להתובע השבע וטול אי מגלגלין להתובע בשארי טענותיו או לא · ושאר פרטים שראיתי בסוגיא זו אשר כל אלה הבאני לרשום בתחלה כל המקומות המדברים בזה ופה באתי לבאר בדרך קצרה בעז"ה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים וזה הוא:

מקיר חיים

א) בקדושין דף כ"ז ע"ב אמר עולא מנין לגלגול שבועה שהוא מן התורה שנאמר ואמרה האשה אמן אמן. (אמן יתירה למדרש מיני' גלגול) ותנן על מה היא אומרת אמן אמן אמן מאיש זה אמן מאיש אחר. אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה ושומרת יבם. הא ארוסה ה"ד אילימא דקני לה כשהיא ארוסה וקא משקי לה כשהיא ארוסה והתנן ארוסה ושומרת יבם לא שותה וכו' אלא ע"י גילגול (שקינא לה כשהיא נשואה ומגלגל עליה שבועה על האירושין אעפ"י שלא הי' ראוין לשבועה בפ"ע שהרי לא קינא לה) אשכחן סוטה דאיסורא ממונא מנ"ל תנא דבר"י ק"ו מה סוטה שלא נתנה להשבע בעד אחד מגלגלין. ממון שניתן להשבע בע"א אינו דין שמגלגלין. אשכחן ודאי (שמגלגלין שבועת טענת ברי' בדבר שאין חייבין עליו שבועה כגון קרקעות או שלא הודה במקצת שמגלגלין אותו אם נתחייב לו שבועה ממקום אחר) ספק מנ"ל (טענת שמא כגון חלוקת השותפין וכדומה) תני' רשב"י אומר הי' עד היכן גלגול שבועה (עד היכן כוחה של גלגול לגלגל דבר שאין נשבעין עליו) אר"י א"ר דא"ל השבע לי שאין עבדי אתה (אפילו זו מגלגלין אם יתחייב לו שבועה ממקום אחר) ע"ש:

והתוס' שם בד"ה נאמרה כו' כתבו לא על כל הספיקות מגלגלין שאם נתחייב אדם לחבירו שבועה אינו יכול לגלגל עליו השבע לי שלא גנבת לי שום דבר מעולם · אלא דוקא בספק שיש לנו לחוש קצת כגון נעשה לו שותף ע"ש היטב ודו"ק:

והנה הר"ן שם כתב וז"ל ואיכא למידק למה אצטריך לימוד על הספק דהא אשכחן בממון שבועה שבאה על הספק דהיינו שבועת השומרין ושפיר איכא למגמר מסוטה · וכ"ת התם נמי ברי הוא שהרי יודע בודאי שהפקיד אצלו · ליתא דהא אין חיובו של שומר אלא עד שעת אונסין כמבואר בב"ק דף קי"ז ובכתובות ע"ש · ויש לומר אין הכא נמי ודאמרינן ספק מנ"ל לא בשומרין קאמרינן כיון דעיקרה ספק גילגולה נמי ספק כסוטה · אלא הכי קאמר בהנך שבועות שאין עיקרן בא אלא בברי' מנ"ל דמגלגלין בשמא כו' · ושמעינן מהא שמעתא דכולהו שבועות מגלגלין · ברי על ברי · ברי על שמא · שמא על ברי · ואפילו שמא על שמא · דהא סוטה שמא על שמא · ואף על פי שיש חולקין ואומרין דשמא על שמא אין מגלגלין ושאני סוטה דכברי דמי כו' · ואינו מחוור שאף על פי כן שמא הוא כו' · והביא שם בשם הרי"ף בתשובה שכתב כן דמגלגלין שבועת השותפין שחלקו על שבועת השותפין אחרת שנפלה לו לאחר מכאן ועיי"ש היטב וכן כתב הריטב"א בקדושין שם והאריך בזה עיי"ש ודו"ק:

(ב) ועיין דבר אי יש חילוק בין טענת שניתבע ודאי לטענת ספק · הנה התוס' בב"מ דף ל"ז ע"א בד"ה ביום כו' דאין מגלגלין אלא כשהניתבע טוען ודאי דומיא דסוטה שטוענת בודאי אבל היכא שהניתבע טוען שמא אין מגלגלין כו' ע"ש · וכן כתב הרא"ש שם ובשבועות סוף פרק כל הנשבעין · וכוונתם בזה כמש"כ הסמ"ע בחו"מ ל"ד ס"ק ז' דקאי אטענה שרוצה לגלגל עליו טוען שניתבע בודאי שלא נתחייב לו בה ע"ש · ודלא כמש"כ הב"ח שם דקאי על עיקר השבועה ע"ש · ועיין בש"ך שם ס"ק ה' מה שתמה על הב"ח בזה והסכים להסמ"ע וכ"כ הגר"א בביאורו שם ס"ק ה' ע"ש היטב: וכן פסק הטור ושו"ע שם ע"ש היטב וקצרתי ודו"ק:

ג) ועיין דבר אי יש חילוק בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן ראיתי כי פליגי בזה הראשונים שלא כמה רש"י ותוס' והרי"ף והרמב"ם · דבשבועות דף מ"ח ע"ב מיבעי להו אי מגלגלין בדרבנן כגון שבועת היסת או של נשבעין ונוטלין דתקנתא בעלמא הוא · ופשיט לן שם דמגלגלין בדרבנן עיי"ש:

ובכתובות

מקור חיים

ובכתובות דף פ"ו ע"ב במשנה שם המושיב אשתו חנונית או שמינה אפוטרופסית הרי זה משביעה כל זמן שירצה · ר"א אומר אפילו על פלכה ועל עיסתה · ואמר בגמ' שם דר"א ע"י גילגול קאמר · ופי' רש"י דהמתני לת"ק דאמר משביעה על האפוטרופסות ולא על פלכה ועיסתה ואפילו ע"י גלגול שבועת האפוטרופא משום דשבועת האפוטרופסין הוא דרבנן · ואתא ר"א למימר דמשבעה נמי על פלכה ועיסתה ע"י גילגול דמגלגלין בדרבנן · הרי דסבר רש"י דלרבנן אין מגלגלין ע"י שבועה דרבנן עיי"ש :

אבל התוס' שם חולק על רש"י וסברי דגם רבנן סברי דמגלגלין בשבועה דרבנן ולא פליגי בזה עם ר"א · אלא דטעמא דרבנן דר"א דא"ל כיון דדייקית כולי האי לא מגינא דאידור בהדך עיי"ש :

והרי"ף כתב דאפילו בדרבנן נמי מגלגלין וכן כתב הרא"ש בס' פ' כל הנשבעין והביא דכן הוא דעת הירושלמי והאריך שם עיי"ש היטב ודו"ק :

והרמב"ם בפ' א' מה' טוען ס' י"ב כתב וז"ל · כל מי שנתחייב שבועה בין של תורה בין של דבריהם מגלגל עליו המשביע כל מה שירצה עיי"ש בהה"מ · וכן פסק הטור והשולחן ערוך בסי' צ"ג סעי' ו' ובסי' צ"ד סעי' א' עיי"ש ודו"ק :

והב"י בטור בסי' צ"ד הביא מה שכתוב בתה"ד וכן הביאו הרמ"א בשו"ע שם סעי' א' שאם נתחייב ראובן לשמעון שבועה והפכה עליו והשבא שמעון לשבע רצה ראובן לגלגל עליו שבועות אחרות · נ"ל דאין מגלגלין די"ל דתקנתא לתקנתא לא עבדינן דהיפוך שבועה תקנתא וגילגול שבועה בשבועה דרבנן נמי תקנתא כיון דעיקר שבועה אינו אלא מדרבנן כו' עיי"ש ועיין בסמ"ע ובש"ך ס"ק ב' · ובקצה"ח בס"ק א' שם האריך בזה ומסיק דאין לעשות מעשה להוציא ממון עפ"י פסק זה עיי"ש היטב וקצרתי ודו"ק :

ד) **ועל** דבר אי אמר הנתבע להתובע השבע וטול אי מגלגלין להתובע בהאי טענתא :

הנה בירושלמי בפ"ו דשבועות ה' ד' איתא חד בר נש אזל למידין קומי דר"ז וחייבי' שבועה א"ל להו תרין דינרין אני חייב לך קא פרעין לך א"ל ומילתא פלן ופלן דאיתי לי עלך · א"ל ר"ז או הב לי' כמה דתבע לך או אשתבע כל מה דמגלגל עלך עכ"ל · הרי בהדיא דמגלגלין · וכן פסק הרי"ף בסוף פ' כל הנשבעין והרא"ש שם האריך בזה עיין שם ודו"ק :

והרמב"ם בפ"א מה' טוען ה' י"ג כתב ואם אמר הנתבע הריני משלם הטענה הראשונה כו' אין שומעין לו · אלא אומרים לנתבע או תן לו מה שמגלגל עליך הטענות השניות · או השבע והפטר עכ"ל · וכתב הכס"מ שם הא דכתב הטענות השניות כלומר שאם היה מן התובע טענת ספק ורצה הנה לשלם עיקר תביעתו אינו חייב על הגלגולים לשלם ולזה הסכים הרמב"ן והרשב"א ע"ש :

והטור והשו"ע בסי' צ"ד סעי' ג' פסקו כן להלכה ועיין בסמ"ע ובש"ך שם ובביאורי הגר"א בס"ק י' שם ·

ובאמת הרבה יש לדבר בזה וכן בשארי פרטים המסתעפים בסוגיא זו אך נלאתי להאריך וסמכתי על המעיין בזה היטב במה שרשמתי מלעיל וקצרתי ודו"ק והשכל :

אות ג' סוגיא מ"ז גילוי מלתא ועבידא לגלויא

ציונים ומראה מקומות בש"ס בבלי וירושלמי פוסקים ושו"ת ·

שבת י' ע"ב: עירובין ל"ו ע"ב ברש"י ד"ה ארי : פסחים כ"ב ע"א בתוס' ד"ה כה : ר"ה כ"ב ע"ב : יומא נ"ה ע"א בתוס' ד"ה אלא · ע"ט ע"א בתוס' ל"ה ולא : סוכה כ"א ע"א בתוס' ד"ה יליף · כ"ו ע"ב בתוס' ד"ה ולא : יבמות ל"ט ע"ב · רי"ף ורא"ש שם · מ"ד ע"ב בתוס' ד"ה הכא · ס"ח ע"ב · ע"ז ע"א ברש"י ד"ה דהא שמואל צ"נ ע"ב · רי"ף ור"ן שם · קי"ז ע"ב · מרדכי פ' תהולין : כתובות כ"ב ע"א בתוס' ד"ה תרי ובהרא"ש שם · כ"ח ע"א ובר"ן · ע"ז ע"א · ע"ח ע"ב בתוס' ד"ה כתבתינהו: קדושין מ"ט ע"ב בתוס' ד"ה דברים · ס"ח ע"א בתוס' ד"ה ומה : ב"ק ב' ע"ב · ל"נ ע"א בתוס' ד"ה הוה: ב"מ ל"ב ע"א · ק"י ע"א וברש"י ד"ה ה"ם : ב"ב ל"ט ע"ב וברשב"ם · מ' ע"ב וברשב"ם · קס"ז ע"ב ה"וא הברא כו' בהרא"ש שם · נמוקי יוסף שם : סנהדרין ע"ז ע"א :

הסוגיא זו תתפרד לתרי בבא א') החילוק והפרש שבין מלתא דעבידא לגלויי דאמרינן בש"ס גבי עד אחד המעיד באשה שמת בעלה · ובין הך דאמרינן גלויי מלתא בעלמא היא גבי הא דאשתמודעינהו : ב') גבי ממונא אי מהני הך סברא דמילתא דעבידא לגלויי או לא : ומשני אלה ישתרגו ויסתעפו ענפים הרבה ורשמתי לעיל כל המקומות המדברים בזה וסמכתי על המעיין בהם : ופה באתי רק לבאר שמין מנהו בדרך קצרה עפ"י שיטת הש"ס והפוסקים כיד ה' הטובה עלי וזה הוא ·

מקור חיים

א') **ביבמות** (דף ל"ט ע"ב) תנן אשתמודעינהו פליגי בה רב אחא ורבינא · חד אמר בעדים (שצריך להביא שני עדים שהוא אחי המת מאביו) וחד אמר אפילו קרוב אפילו אשה · והלכתא גלויי מילתא בעלמא ואפילו קרוב ואפילו אשה כו' ע"ש :

וכתב הרי"ף שם וז"ל והלכתא גלויי מילתא בעלמא הוא ואפילו קרוב ואפילו אשה · וכיון דקיי"ל דאשתמודעינהו להדין פלניא גלויי מילתא בעלמא הוא · אפילו קרוב ואפילו אשה מהימני · דלאו אמילתא דאיסורא קמסהדי ולאו אממונא מסהדי אלא מילתא בעלמא הוא דמגלי לן דהדין נינהו גברא פלן והא ניהי אתתא פלניתא · וכיון דמודעי לי' הכי הדר אתחזיק גבי' דהוא הדא (ועיין בהגהת מהר"ן שפירא שם) מפומא דהאי קרוב או מפומא דהאי אתתא דהאי ניהו פלניא · והא ניהו פלניתא · הלכך שרי לי' להדא למיבמך אפומייהו ולמסהד

זבחים ג׳ ע״א בתוס׳ ד״ה לא. ס״ה ע״א בתוס׳ ד״ה אף: בכורות י״ד ע״ב בתוס׳ ד״ה טוב׳ ל״ו ע״א׳ חולין ל״ט ע״א בתוס׳ ד״ה חוין׳ ק״א ע״א בתוס׳ ד״ה נסר׳ קל״ו ע״ב׳ בתוס׳ ד״ה לילה׳ קל״ז ע״א בתוס׳ ד״ה אתיא:

פסקי ראשונים ואחרונים ושו״ת

רמב״ם פ׳ י״ג מגירושין ה׳ כ״ט ובהה״מ ובהגהת מיימוני כ״מ שם ה״א האריך. שם ה׳ נ׳ להם משנה שם פ׳ א׳ ובה׳ י״ט שם האריך׳ פ״ד מיבום ה׳ ל״א׳ פ״ו מעדות ה׳ ז׳ ובכ״מ. שער המלך פ״ג ה״ה מיבום: שו״ע י״ד סי׳ מ״ה בש״ך ס״ק ס״ב׳ ק״י בש״ך ס״ק י״ד: שו״ד סעי׳ ח׳ ובט״ז ס״ק ד׳ שו״ע חו״מ סי׳ ל׳ ברמ״א סעי׳ י״ד ובסמ״ע ס״ק מ״א ובביאורי הגר״א ס״ק ל״ו׳ קצות החושן שם: מ״א בסמ״ע ס״ק כ״ה׳ ובש״ך ס״ק י״ה׳ מ״ה בסמ״ע ס״ק נ׳: מ״ז בש״ך ס״ק ס״ו: מ״ט בסמ״ע ס״ק ד׳: ע״ה בש״ך ס״ק ב׳: טור ושו״ע אבהע״ז סי׳ קנ״ח סעי׳ ב׳׳ קפ״ט סעי׳ ח׳: תורת גיטין סי׳ קמ״ב: שו״ת תה״ד סי׳ רל״ח׳ תשב״ץ ח״א סי׳ פ״ע׳ רשב״א סי׳ ר״ד׳ רד״ך חדר ב׳ סי׳ א׳׳ ריב״ש סי׳ קנ״ה קפ״ב כנסת יחזקאל סי׳ נ״ג: רע״א סי׳ מ״ח פ״ט צ״ב: נוב״י מהד״ק ח׳ אבהע״ז סי׳ כ״ד צ״ג: חמדת שלמה ח׳ אבה״ע סי׳ י״ב: בית דוד של מורי חמי הגאון ז״ל סי׳ כ״ב: נחלת דוד סי׳ ג״ה ובקונטרס אח״ון שלי שם אשר קראתיו בשם יד שאול בסי׳ א׳ הארכתי:

מקור חיים

ולמסקנא עלי׳ דההוא גברא או פלוני׳ דקן אתתא בין לענין איסורא ובין לענין ממונא כו׳ ע״ש. הרי דגילויי מילתא בעלמא מהני בין לענין איסורא ובין לענין ממונא. וכן הוא דעת הרא״ש ביבמות שם. וכן נראה מהרא״ש בב״ב דף קס״ז ע״ב גבי ההוא תברא ט׳ ע״ש היטב. ועיין בנימוקי יוסף בסוף ב״ב שם ודו״ק:

והרמב״ם בפ״ד מה׳ יבום ה׳ ל״א כתב וז״ל ואפילו אשה או עבד וקטן שהוא מכיר וגבון נאמנים לומר זה פלוני אחי פלוני. וזו יבמתו וחולצין על פיהם. מה שאין כן בשאר עדות של תורה בין לעדות ממון בין לעדות איסור שזה דבר העשוי להגלות הוא ואפשר לידע אמיתת הדבר שלא מפיהן כעין שבארנו בה׳ גירושין עכ״ל:

והנה לכאורה נראה מלשון הרמב״ם דס״ל דדוקא לעדות אשה מהני דבר העשוי להגלות. משא״כ בשאר איסורים ובדבר בממון לא מהני עדותן אף בדבר העשוי להגלות וחולק על הרי״ף רבו בזה. דהלא מדברי הרי״ף מוכח דס״ל דאף גם בממונא מהני גלויי מלתא בעלמא וכמבואר:

אבל אחרי העיון נראה דגם הרמב״ם הולך בשיטת הרי״ף רבו דגלויי מילתא בעלמא מהני גם בממונא. והאי תיבת משא״כ הנכתב בספרי הרמב״ם שלפנינו הוא טעות הדפוס. וכן נראה בעליל למעיין בדברי הרמב״ם כי שגגו המדפיסים תיבת וכן על תיבת משא״כ. והעיקר הגירסא הוא בהרמב״ם וכן הוא בשארי עדות של תורה ט׳ וכן נראה מהכס״מ שם שהעי׳ לפניו כתוב בהרמב״ם וכן. שהרי כתב עלה דהא שכתב הרמב״ם בין לענין איסורא ובין לענין ממונא׳ זה מבואר בהלכות ע״ש וטוענתו בזה על הרי״ף. ואם הגירסא הוא משא״כ הרי הוא היפוך דעת הרי״ף כמבואר:

ועוד דאם הגירסא הוא משא״כ נ״ל דקן משא״כ בין לענין איסורא ובין לענין ממונא הוא מאמר המוסגר ואין מדרך הרמב״ם להשתמש בחיבורו במאמר המוסגר כידוע ליודעי טיב לשונו הטהור׳ ובאמת כן גורס הריב״ש בתשובה בסי׳ קנ״ס כמה פעמים שהביא שם לדברי הרמב״ם האלה בתיבת וכן ט׳ ובשיטת הרי״ף ע״ש היטב׳ וכן ראיתי בשו״ת נחלת דוד למורי חמי הגאון ז״ל בסי׳ נ״ס שכתב שעיקר הגירסא ברמב״ם הוא וכן ט׳ ע״ש שהאריך בזה וקצרתי ודו״ק:

ובדרך נ״ג פ״ב שם בסי׳ מיני׳ הר״ש פד אחד ביבמה מהו כעדות דע״א משום דמילתא דעבידא לגלויי לא מבקרא והכא נמי לא מבקר׳ או דלמא טעמא דע״א משום דאיכי דייקא ומנסבא. והכא כיון דומנין דרהגא לי׳ לא דייקא ומ סב׳ כו׳׳ וכתב הרי״ף שם אע״ג דהוינן להא דר״ש ולהא הרבא שם הנך דמיאתא להו דהמבה ניהו אלא קיי״ל דע״א נאמן ביבמה כדפשיט ר״ש והבא שם וכן הלכתא עכ״ל׳ והוא מהך טעמא דמילתא דעבידא לגלויי. ועיין בר״ן שם׳ ועיין עוד בכסף משנה בפ״א מגירושין שהאריך שם בתשובתו וקצרתי ודו״ק:

והרמב״ם בפ׳ י״ג מגירושין ה׳ כ״ט כתב וז״ל ואל יקשה בעיניך שהתירו הכמים הערוה החמורה בעדות אשה או עבד או שפחה ט׳׳ שלא הקפידה תורה על הפדאת שני עדים ושאר משפטי עדות אלא בדבר שאין אתה יכול לעמוד על בוריה אלא מפי העדים ט׳ אבל דבר שאפשר לעמוד על בוריה שלא מפי העד הזה ואין העד יכול להשמט אם אין הדבר אמת כגון זה שהעיד שמת פלוני לא הקפידה תורה עליו׳ שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר לפיכך הקילו הכמים בדבר זה והאמינו בו עד אחד ט׳ ע״ש שעיקר טעמו הוא משום מלתא דעבידא לגלויי. ועיין בהרא״ב״ד שם ובמש״כ הכמ״ג וקצרתי ודו״ק:

והנה הראשונים והאחרונים נתקשו בדברי הרמב״ם האלה דמתחילת לשונו ומסוף לשונו משמע דהא דע״א נאמן בעדות אשה אלא מתקנת חכמים ומשום תקנת עגונות. ובאמצע דבריו כתב שלא הקפידה תורה ט׳ ומשמע דנאמן מדאורייתא. ועיין בריב״ש שם שהאריך וכבר דיבר בזה מורי חמי הגאון ז״ל בתשובה שם באורך ונלאתי להאריך קהנו משם ותדרשנו לכאן וקצרתי ודו״ק:

ב׳) והנה מכל אלה נראה בעליל דגילוי מילתא ומלתא דעבידא לגלויי מהני גם לענין ממונא. וכן נראה מהרמב״ם בפ׳ י״ו מאישות ה׳ כ״ה דכתב דנאמן הקטן להעיד כשגדלו ט׳׳ וכן הוא בטור ובשו״ע בחו״מ סי׳ ת״ע סעי׳ ב׳ שכתבו גם צריך שיכירו העדים שם הלוה פב״פ ט׳׳ ואם אינם מכירים אותם רק אפילו אשה או קרוב כשרים לומר שכך הוא שמם ט׳ והוא מטעם דמילתא דעבידא לגלויי לא משקר בה׳ וכן כתב הסמ״ע שם בס״ק ד׳ ע״ש אבל מכל אלה נראה דהן גילויי מלתא והן מלתא דעבידא לגלויי מהני גם לענין ממונא ודו״ק:

ואחרי כל אלה צ״ע טובא הא דכתב הרמ״א בחו״מ סי׳ ל׳ סעי׳ י״ד דאין חולק בדיני ממונות בין מלתא דעבידא לגלויי או לא׳ וכתב הסמ״ע שם נ״ל דאין עד אחד נאמן משום דעבידא לגלויי׳ דדוקא בעדות נשים להתירה לעלמא נאמן עד אחד משום דעבידא לגלויי פי״ש׳ ול״ע תנ״ל להרמ״א להחליט דמילתא דעבידא לגלויי לא מהני בממונא אבר זה הוא נגד היפוך כל הפוסקים הלא המה הרי״ף והרמב״ם הרא״ש והטור וב״י כמבואר לעיל והדבר צריך תלמוד:

אך אחרי העיון הי׳ נלפע״ד לומר בזה דבאמת רב החילוק והבפרש בין הא דגילויי מילתא בעלמא ובין הך דמילתא דעבידא לגלויי וכפי שראיתי בדברי מו״ח הגאון ז״ל והובא בתשובה בספרו בית דוד סי׳ כ״ב בקצרה׳ ובספרו נחלת דוד סי׳ נ״ה בא בארוכה וז״ל שם׳ דהפרש והחילוק

גדול יש בין מילתא דעבידא לגלויי דאמרינן בע"ס גבי עד אחד המעיד באשה שמת בעלה. ובין הך גלויי מילתא בעלמא דאמרינן בההולך גבי הא דאשתמודעינהו. דמילתא דעבידא לגלויי הוא דבר שאין בידינו לברר אמיתתו דאפשר שירחיק נדוד ולא יבוא לביתו ולא יתוודע שקרו כלל · רק דמ"מ מירתת העד אולי יקרה לפעמים שיבוא לביתו ויתגלה שקרו וגם הוא דאמרי מילתא דעבידא לגלויי לא שכיחא אינשי ור"ל דעבידא לפעמים לגלויי וכיון שאין בידינו לברר אמתתו מיד לא מרתת העד כל כך · משום דיתברך בלבבו לאמר שלא יבוא לעולם לידי בירור ולכך לא מהימן בזה מדאורייתא רק מתקנת חז"ל משום עיגונא ובצירוף טעמא דדייקא ומינסבא ומשום חומר שהחמרת עליה בסופה · אבל לענין ממונא לא מהימן כלל בזה · וכדאמרינן בכתובות דף ק"ז איכו כיון דאי בעית לאשכוחי כו' · בניו ובנותיו שאין יורדין לנחלה על פיו כו' עיי"ש · אבל גילוי מילתא בעלמא דאמרינן בההולך הוא שבידינו לברר אמתתו בכל עת ובכל שעה ובזה מירתת שפיר טובא שלא יוחזק שקרן ולכך נאמן בזה אף לענין ממונא עיי"ש שהאריך בתשובתו שם נכוחות כל זה בראיות ברורות מדברי הרמב"ם והריב"ש ושפה שמעתין לדבריו מהש"ס עיי"ש היטב ותראה כי דבריו נכונים המה וראוים למי שאמרן ודו"ק :

ולפ"ז שפיר כתב הרמ"א בחו"מ והש"ע דבדיני ממונות אין חילוק בין מילתא דעבידא לגלויי ואין עד אחד מהימן בזה · דבזה גם הפוסקים הרי"ף והרמב"ם ואינך סברי דלא מהימני · דהם לא איירי רק בגילויי מילתא בעלמא · וכמו שמבואר בדברי מו"ח הגאון ז"ל בתשובה שם · והרבה יש לדבר עוד בזה וכבר האריכתי בזה בתשובתי בספרי קונטרס אחרון אשר בשם יד שאול קראתיו וגם בספר נחלת דוד למו"ח הגאון ז"ל אשר הבאתי כבר לבית"פ בעז"ה · שמה באתי באריכה בזה קחנו משם והדפסו לכאן · וביתר הפרטים שיש לבאר בסוגיא זו סמכתי על המעיין. כמה שציינתי מלמעלה כי אחרי העיון בכל המקומות תבין ותדע בעז"ה כל הפרטים על בוריים וכל אחד ואחד על מקומו יבוא בשלום דו"ק ותשכח :

סליק בעזה אות גימל

לוח המפתחות

מכל הסוגיות הנמצאים בחלק הזה ומסודרים המה על פי אלפא ביתא בסדר נכון בעז"ה :

אות א

אות ב

אות ג

אמר המחבר ברוך ה׳ אשר הפליא חסדו עמדי והביאני עד הלום · כן יוסיף שנית לעזרני ברוב רחמיו וחסדיו להוציא לאור את יתר הסוגיות אשר אתי בכתובים בעז״ה כי מגודל רבת הוצאת הדפוס לא היה ביכולתי להדפיס כעת רק עד אות ד׳ · ולמען ידעו הכל את גודל יקרת מחברתי כי רב הוא בעז״ה לכל דורשי תושיה גם ביתר הסוגיות הנמצאים אתי בכתובים בעז״ה · אמרתי להציג פה כל הסוגיות הנמצאים ביתר חלקי ספרי על פי סדר אלפא ביתא · ועיני הקורא לנוכח יביטו כי רבים הם למוצאיהם וגודל תועלותיהם · והרועים רפה לכל חפציהם · ובאתי בבקשתי · להיות בעזרתי · להוציא לאור יתר חלקי מחברתי · ולברך את ה׳ על המוגמר להיות שלם בספרתי · וכל המסייעים · יתברכו בכפלים · מאלהי השמים · כחפצם וכחפץ המחבר :

למפרע

קס"ט למפרע הוא נעשה לו מכאן ולהבא ·
ק"ע לעבור בשני לאווין.
קע"א לפני עור לא תיתן מכשול ·

אות מ

קע"ב מה שקנה עבד קנה רבו ·
קע"ג מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו ·
קע"ד מודה במקצת ·
קע"ה מודה בקנס ·
קע"ו מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין ·
קע"ז מומר ·
קע"ח מופלא סמוך לאיש ·
קע"ט מוקצה ונולד ·
ק"פ מחילה בטעות ·
קפ"א מחית איניש נפשי' לספיקא ·
קפ"ב מחלוקת ואח"כ סתם ·
קפ"ג מחצה על מחצה ·
קפ"ד מחשבה כמעשה ·
קפ"ה מי איכא מידי דליסרא שרי (מלתא דעבידא לגלוי עיין לעיל בסי' י"ז) ·
קפ"ו מין במינו הולך ·
קפ"ז מכשירי אוכל נפש :
קפ"ח מכלל לאו אתה שומע הן ·
קפ"ט מכת מרדות ·
ק"צ מלאכה שאינה צריכה לגופה ·
קצ"א מליחה כרותח ·
קצ"ב מלתא דל"ש ל"ג בי' רבנן ·
קצ"ג מלוה שכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי ·
קצ"ד מין במינ' ·
קצ"ה ממון המוטל בספק ·
קצ"ו משכב ·
קצ"ז מסיח לפי תומו ·
קצ"ח מסייע אין בו ממש ·
קצ"ט מעות קינות (מעלין בקודש ולא מורידין עיין לעיל סי' י"ט) ·
ר' מעשר שני ממון גבוה · מעמד שלשתן ·
ר"א מפיהם ולא מפי כתבם ·
ר"ב מצוה הבאה בעבירה ·
ר"ג מצוה לקיים דברי המת ·
ר"ד מצות לאו ליהנות ניתנו ·
ר"ה מצות עשה שהזמן גרמא :
ר"ו מצות צריכות כונה ·
ר"ז מקצת היום ככולו ·
ר"ח מקלקל ·
ר"ט מתוך שא"י לישבע משלם ·
ר"י מתוך שהותרה לצורך :
רי"א מתנה על מנת להחזיר ·
רי"ב מתנה על מה שכתוב בתורה ·

אות נ

רי"ג נ"ט בר נ"ט ·
רי"ד נ"ט לפגם (מה שהותר מקצתו הותר כולו עיין לעיל סי' ל"ד) ·
רט"ו ניחא לי' לאיניש לעביד מצוה בממונו ·
רט"ז נצוק חיבור ·
רי"ז א"י אדעתי' דנפשי קעביד ·
רי"ח נהנה בע"כ ·

אות ס

רי"ט סמנים דאורייתא ·
ר"כ סמוכין :
רכ"א סמוך מיעוטא לחזקה ואיתרע ליה רובא ·
רכ"ב ספק ברכות להקל ·
רכ"ג ספק ספיקא ·
רכ"ד ספק דאורייתא ·
רכ"ה ספק דרבנן · (סתם ואח"כ מחלוקת· (עיין לעיל קפ"ב) ·
רכ"ו סתם קנין לכתיבה עומד ·

אות ע

רכ"ז עבדי כמקרקעי דמי ·
רכ"ח עביד איניש דינא לנפשו ·
רכ"ט עביד מצוה הי לא ·
ר"ל עד אחד נאמן באיסורין ·
רל"א עד נעשה דיין ·
רל"ב עד ועד בכלל ·
רל"ג עדיו בחותמין זכין לו ·
רל"ד עידי חתימה כרתי ·
רל"ה עדות שאי אתה יכול להזימה (עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה עיין לעיל סי' נ"ד) :
רל"ו עובר ירך אמו :
רל"ז עובר לעשייתן עירוי · עיין לעיל קנ"ס
רל"ח על מנת כמעכשיו דמי ·
רל"ט עוסק במצוה פטור מן המצוה ·
ר"מ עשה דוחה ל"ת ·
רמ"א עשה שאינו שוה בכל ·

אות פ

רמ"ב פטור מדיני אדם וחייב בד"ש ·
רמ"ג פלגינן דיבורי ·
רמ"ד פריעת בעל חוב מצוה ·
רמ"ה פרוץ כעומד ·
רמ"ו פשרה (פי תקרה עיין לעיל מ"א) ·

אות צ

רמ"ז ציצית חובת גברא או חובת טלית ·
רמ"ח צער בעלי חיים ·

אות ק

רמ"ט קבוע כמחצה על מחצה דמי ·
ר"נ קבול העשוי למלאות ·
רנ"א קדושה ראשונה קדשה לשעתה ·
רנ"ב קדושין שאין מסורין לביאה ·
רנ"ג קסל גריס ·
רנ"ד קטן אוכל נבילות ·
רנ"ה קידוש במקום סעודה :
רנ"ו קים לי' בדרבה מיני' ·
רנ"ז קנין פירות כקנין הגוף ·
רנ"ח קלוטה כמו שהונחה דמי ·
רנ"ט קנסא מקנסא לא ילפינן ·
ר"ס קנסינן שוגג אטו מזיד ·
רס"א קיימו ולא קיימו בעלי ולא בטלו ·
רס"ב קני את וחמור ;

אות ר

רס"ג רובא ·
רס"ד ריבית קצוצה ·
רס"ה רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן ·
רס"ו ריחא מילתא היא :
רס"ז רוצה בקיומו ·

אות ש'

רס"ח שב ואל תעשה .
רס"ט שויה אנפשי' חתיכה דאיסורא ·
ר"ע שחיטה שאינה ראויה ·
רע"א שטר העומד לגבות כגבוי דמי ·
רע"ב שינוי קונה ·
רע"ג שליחות ·
רע"ד שעבודא דאורייתא ·
רע"ה שעבודא דר' נתן .
רע"ו שתיקה כהודאה דמי ·

אות ת'

רע"ז תדיר ושאינו תדיר ·
רע"ח תוך כדי דבור כדיבור דמי או לא.
רע"ט תופס לבעל חוב ·
ר"פ תפוס לשון ראשון ·
רפ"א תחומין ·
רפ"ב תלוש ולבסוף חברו ·
רפ"ג תן כזכי ·
רפ"ד תנאי. (תנא כהדא לטפי אתי) ·
רפ"ה תעשה ולא מן העשוי ·
רפ"ו תרי ותרי ·
רפ"ז תתאה גבר ·

ולהועלת המעיין הבאתי פה גם הסוגיות שאינו נוגע כ"כ לדינא · אך נאותם הם להמעיין מאד ואלו הן :

רפ"ח או להלך :
רפ"ט אין למדין מן הכללות ·
ר"צ אין מוקדם ומאוחר בתורה ·
רצ"א אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ·
רצ"ב אין מזהירין מה"ד ·
רצ"ג איסורא מממונא לא ילפינן ·
רצ"ד אי אפשר לצמצם ·
רצ"ה דברה תורה כלשון בני אדם ·
רצ"ו מלתא דאתי בק"ו טרח וכתב קרא ·
רצ"ז דון מינה ומינה .
רצ"ח דורשין תחילות או לא ·
רצ"ט דרשינן טעמא דקרא ·
ש' חולין בעזרה דאורייתא או דרבנן .
ש"א טומאה הותרה בציבור ·
ש"ב יש אם למקרא .
ש"ג כלל ופרט .
ש"ד מקרא נדרש לפניו כו' ·
ש"ה סמוכין ·
ש"ו ריבוי ומיעוטא ·
ש"ז שני כתובין הבאין כאחד .
ש"ח תורה חתומה ניתנה או מגולה ניתנה ·
ש"ט תורה מדברי קבלה לא ילפינן ·
ש"י תנא כהדא לטפויי אתי ·

השמטות אשר נשמטו מהסיבה שלא הייתי בעצמי בעת הדפוס · ולמען לא יהיה האמת נעדרת · הצגנום פה למזכרת :

בדף ד' עמוד א' בגליונים צ"ל רמב"ם פ"ב מאיסורי ביאה ה"ו ובהשגות הראב"ד ובלח"מ שם · שם ע"ג עוזא צ"ל עזריה : פמ"ג באו"ח בפתיחה הכוללת :

דף ה' ע"א שורה כ"ה ועיין בשו"ת מנחם עזריה ס' · צ"ל כן כתב בשו"ת מנחם עזריה עיי"ש · אבל דבריו תמוהים הם דמה יענה במה דנאמר בפסחים (דף כ"ב ע"ב) ובע"ז (דף ו' ע"ב) מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לב"נ ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול · וכן הוא להדיא בחולין (דף ק"כ ע"א · ודף קל"ב ע"ב) דב"נ מוזהר גם על אבמה"ח של שחוטה עיי"ש · וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מסנהדרין · וכן הוא בהל"ת בספר יראים סי' קל"ו וברשב"א בתוס"ב הארוך והגה"ה בספר החינוך וביש של שלמה בחולין פ' גה"נ סי' ס"ג . וכן פסק הטור ושו"ע ביו"ד סי' ס"ב ע"ש . ומש"כ הדרישה שם דב"נ אינו עובר על אבמה"ח של שחוטה כבר דחה הש"ך שם ועיין בט"ז ובש"ך ובפמ"ג שם והו"ק :

ובמה שאמרו בע"ז דף ב ע"ב) ראה ויתר כו' הא קפריך הגמ' שם אתגורי אתגר כו' אלא שאין מקבלין עליהן שכר כמצווה ועושה אלא כאינו מצווה ועושה . ומש"כ רש"י שם התירה ז לא עוברו הוא אלא שאין מצווין לקיימן כוונתו שאם יקיימו לא יקבלו עליהן שכר כמצווה . אבל אם יעברו ענש יענשו כי בן נח מצווה על שבע מצות כמבואר בסנהדרין (דף נ"ו ע"א) ע"ש . ולפי זה דברי המנחם עזריה נפ"ג ודו"ק :

שם שורה ל"ז טבל שראה פני הבית ביוה"כ כו' כן צ"ל דזולת זה הוי איסור כולל כמש"כ המשנה למלך ב"פ י"ז מא"ב גבי טבל וחמץ דאם נתחמץ בער"פ הוי חמץ גבי טבל איסור כולל שכולל גם המין שהורמה מהן תרומות ומעשרות כמו נבלה ביוה"כ . אבל אם נתחמץ טבל זאת בפסח לא הוי כולל. דלא שייך לומר הא חמץ הוי כולל לגבי טבל דמצד חמץ הוי נאסרין גם המין שאינו שבלין. דזה אינו דהא החמץ הזאת כבר אסור משעה שבי' פסח והשתא כשנתחמץ הטבל הזאת מאי יחול עליה. דלפי"ז אפכא נמי אמר דטבל הוי כולל לגבי חמץ דמצד טבל אסור כל המין שאינן חמץ. וא"כ אם אחד יביא לביתו בחוה"מ של פסח דגן מן השדה שלא ראה עדיין פני הבית והוא חמץ נאמר דאם אכל חייל עליו איסור של טבל דהא מצד חמץ אינו אסור רק המין זו ומצד טבל שלא נאסר גם המין אחרים שאינן חמץ · אלא שדבר זה שיבוש הוא · וכי פעולה זאת אסרה המין אחרים בשלמא אופן הראשון הייט הטבל שנתחמצה מער"פ שפיר הוי כולל · דביאת שמש של ער"פ השמשית עליה כולל כל החיובין שהמה חמץ · וא"כ כמו שפעלה לאסור כל מיני חמץ דשלמא פעלה נמי להחל על איסור טבל זאת : ונקוט הא כללא בידך שכולל נקראת אם פעולה האחת פועלת השתא איסורין על שארי החתיכות אל נמי על חתיכה זו ומגו דאל השתא על שאר חתיכות אל נמי על חתיכה זו דאל"כ כל האיסורין נעשה כולל זה לזה . כגון נבלה על גיד הוי כולל וא"כ גיד לגבי נבלה נמי נקראת כולל שכוללה כל הגידין שאינן נבלה ע"ש היטב כי דבריו דברי טעם הם ולפי זה ה"ה שבא בראה פני הבית נמי מוכרחין בהא לומר שראה פני הבית ביוה"כ ואכלה שהוא בכרת וכ"מ לקורבנו בין כו' עיי"ש היטב וה"ק :

שם דף ו' עמוד ד' שורה ל"ב דלאו אעשה אינו חייל · השמט מהדפוס וכן צ"ל עיין בפמ"ג ביו"ד בפתיחה לה' שחיטה מש"כ בזה · ועיין בדרוש וחידוש לרע"א בסוף הספר בכתבים שם מש"כ ג"כ בזה ופלא שלא העירו לכל אלה כי ברור ואמת הוא בעזה"ש ודו"ק :

ועל דבר אי שבועה חל על אי ביטור עיין בפמ"ג שם ובפה"כ בסוגיא דתלי שיעור הנדר בזה ופה קצרתי ומה שיש לדבר כו' :

שם בגליונים · עיין כתובות ל"ה ע"א ובכל הסוגיא שם · יש של שלמה בחולין פ' גה"נ סי' ע"ז · שו"ע אבהע"ז סי' י"ז סעי' י"א ברמ"א ובהגה"ג שם · שו"ת חתם סופר אבהע"ז סי' ע' : שם בדף ט' ע"ב שורה מ"ג חדש הכל של כהן · צ"ל (ד) ועל דבר אי מהני תשובה לעקור לגמרי מה שאמר מפיו מפורש · עיי' בקדושין דף נ' ע"א וברמב"ם פרק ח' מאישות הלכה ב' ובטור ושולחן ערוך אבהע"ז סי' ל"ח סעי' ל"ד · ובאו"ח סי' ר"ז סעי' ד' ובשו"ת חתם סופר ח' אבהע"ז סי' פ"ב ובתשובת חות יאיר סי' ס"ד וסמכתי על המעיין בכל אלה יראה ויבין הדבר לאשורו קצרתי והרבה יש לדבר בו' :

בדף ס"ו ע"ג בגליונים עיין שבועות דף י"ט ריש ע"א גם ברש"י ד"ה פרט למתעסק : כתובות דף נ' סוף ע"א ברש"י שם · ב"ק כ"ו ברש"י ד"ה פטור · ובתוס' ובחידושי הרשב"א שם : כריתות דף כ' סוף ע"א ברש"י · נ' סוף ע"א ברש"י : ירושלמי תרומות פ"א ה"א · הוריות פ"א ה"א · ובפני משה ובמראה הפנים שם : רמב"ם פ"ה מה' רוצח ה' ד' · ובפ"ז ה' ז' · ח' · פ"ב משגגות ה"ז : חידושי הרמב"ן במכות דף ז' ע"ב · חידושי הרשב"א בשבת דף ס"ה ע"ב · הוריות ד' ע"א · פמ"ג באו"ח סי' ק"ד ס"ק ז' בא"א :

שם דף י' עמוד ד' שורה א' חדש הכל של כהן · נשמט וכן צ"ל · אחד קורא אהוב לא אכחד ממך את אשר מצאתי וראיתי אחר שיצא סוגיא זו מבית הדפוס בעזה"ש בסוף הספר בית הלוי תשובה אחת בסוגיא זו מהרב הגאון הגדול המפורסם מהור"ר חיים מוואלאזין זצ"ל שהאריך שם בסוגיא זו ובמסקנת דבריו הסכים לדינא וכתב וז"ל · נמצינו למדים ד' חילוקי דינים בזה : (א) אשה שזינתה ויודעת שמזנה תחת אשה אף שסברה שאין איסור בדבר אסורה מדאורייתא בין לרשב"א ובין למהרי"ק ואין שום חולק עליהם · וכן הרמ"א באבהע"ז סי' קע"ח הביא לדברי המהרי"ק לדינא עיי"ש :

אך הרמ"א שם בסי' ו' כתב להכי כתב הטור מתי חייבת כו' לידע באיזה ביאה אסרינן על בעלה · ונראה דאף לדעת הרמ"א לא חילק אלא בין ביאה לביאה · אבל בביאה גמורה אף היכא דאין חיוב מיתה אפ"ה נאסרת · אבל הב"ח כתב ואחריו נמשכו הח"מ והב"ש דבלא"ה ס"ל להרמ"א דהיכא דאינה חייבת ס' אינה נאסרת · וא"כ בתומרת שתר דאינה חייבת לא נאסרה על בעלה לפי פירושם · וקצת תימה על האחרונים שלא הרגישו בזה להשקות דברי הרמ"א אהדדי לפי פירושם :

ובאמת דברי הרמ"א בסי' כ' תמוהין הן בעיני דבטור לא משמע כן דא"כ לענין מאי כתב הטור דמשמע עם מתה דפטור · ועוד הטור בכל הסימן לא הזכיר כלל דין איסור לבעלה רק בדברי הרמב"ם שהביא בנסיון המשולשת והרי משמע שם אפכא · דאי כפי' הרמ"א היה שכתב כבר ואין כו' ע"ש למה היה לו לכתוב דאין כאן נאסרת על בעלה בכך · ובד"מ משמע דעיקר ראייתו הוא מדברי הנמו"י שהביא שם וז"ל במנאפים שוכבים זה על זה אפילו שלא כדרכה ואפילו הערה בה חייב מיתה ונאסרת על בעלה · ומשמע מזה להרמ"א דאינה נאסרת אלא במקום חיוב וכו' וכ"כ הב"ח דמכאן למד הד"מ כלל זה · ותמיהני טובא מה זו ראיה דפשוט לפענ"ד דהמ"כ שבנמו"י כיון לסתור דעת הבה"ג הובא ברא"ש וש"פ בסוגיא דרוכל דאינה נאסרת אלא בעידי כמכחול בשפופרת וסתרו כל הפוסקים את דבריו מלחייב כו' על כדרך המנאפין · א"כ מכש"כ לענין איסור דסגיא בכדרך המנאפין · ולזה כיון המ"כ שהביא כל הדינים

דחייב כו' ללמוד במכש"כ דנאסרת על ידיהם אבל לומר להיפוך דהיכא דאין חייב כו' אין נאסרת לא ידעתי מאין ולאין נלמוד קולא מגופות להיפוך (כדכתיב והילו הטדס)·

הגה"ה
אמר המחבר עיין היטב בשו"ת נחלת דוד להרמו"ר מורי חמי הגאון זצ"ל בתשובה סי' כ"ד שהאריך הרבה שם בהך סוגיא דרושל ע"ש ותדרשנו לכאן קצרתי ודו"ק :

והנה ב"ג הנזכר נראה ללמוד אף שהוא שוגג או אנוס מ"מ כיון שהוא מזידה נאסרת במכש"כ דחייב כו'. אבל בדבריו בהגהת בו"ע דוחק גדול לפרש כן : ואיך שיהי' אין לסתור לדין של המהרי"ק שהובא בש"ע סי' קע"ח מחמת הגהת הרמ"א דסי' כ' שם. דנראה פשוט כמש"כ דאף לדעת הרמ"א נאסרת בביאה גמורה אף בלא חיוב כו' · ואף לפי' האחרונים הנ"ל הא כבר כתב הב"ש דלאו כללא הוא וראייתו נכונה משאוף דלקמן סי' קע"ח (אף שיש ליישב בדוחק דשאני גזה"כ הוא) וא"כ אף לפי פי' האחרונים אולי גם דין של המהרי"ק יצא מן הכלל ובפרט שאין להרמ"א שום ראי' לדבריו כמש"כ לעיל ע"כ ודאי פשוט גמור שאין לסמוך על כלל שכללו בכאן בפרט לפי' האחרונים שאין מתקבל על הדעת כלל :

(ב) **אשה**. שמתקדשה ושהרה שלא נתקדשה אפילו מטעות עצמה וניסת· לאחר אסורה להרשב"א מדאורייתא · ולמהרי"ק מדרבנן ומסתברא דהלכתא כהרשב"א נגד משמעות המהרי"ק :

הגה"ה
אמר המחבר עיין בשו"ת רע"א סי' קי"ד ובתשוב' ברית אברהם סי' נ"ה אות ה' שדעתם שהפסידה גם כתובתה וראי' מדברי המהרי"ק שהוציא דין זה דאומרת מותר אסורה משיטת הרמב"ם דפיתוי קטנה לאו אונס והא קטנה אינה יודעת והוית כאומר מותר · וא"כ הא ברמב"ם בפ"ב מסוטה מבואר דפיתוי קטנה הפסידה גם כתובתה · ע"כ מוכח דגם באומר מותר מפסדת כתובתה עיי"ש היטב ודו"ק ועיין בפ"ת שם ובסי' כ' ואכמ"ל וקצרתי ודו"ק :

(ג) **אשה** שנתקדשה והורו בה המורים המובהקים בטעות שאין ממש בקדושין וניסת לאחר ואח"כ נודע שטעו המורים· להרשב"א שרי ולמהרי"ק אסורה מדרבנן · והרמ"א בס"ס י"ז סתם כדברי הרשב"א · והט"ז שם הרבה להשיב על דבריו ע"ש כו' · והאריך בתשובה שם בחריפותו ובקיאותו ליישב קושיית הט"ז בזה והעלה שם דלדינא נראה דנקטינן בפלוגתא דהך רבוותא כחומרי דתרווייהו כו' וכבר התעורר הב"י בבדה"ב והשם להחמיר כמשמעות הרי"ף וגם הב"ש הלך בעקבותיו · ובפרט שזכינו לראות דברי הרשב"א שס"ל להדיא כן · וגם הר"ן נראה פשוט דס"ל הכי מי יקל נגדם · ודלא כהגהת הרמ"א בסי' קנ"ט · ובודאי אילו ראה או ידע הרמ"א פלוגתא זו לא היה סותם בש"ע להקל נגדם נגד הך רבוותא ובפרט דירושלמי דמשמע הכי ולא אשכחן בש"ס דילן דפליג עליו · ומכש"כ בניסת ע"פ טעות שמורה נקטינן ודאי להחמיר דחיישינן שמא יאמרו כו' כדעת רש"י ותוס' והראב"ד ורמב"ן והר"ן וטור · וגם דעת הרמב"ם נראה כן · ודלא כהרמ"א שהביא הך דתשובת הרשב"א ס"ס י"ז כנ"ל ברור בס"ד :

(ד) **אשה** שזנתה תחת אבה ע"פ טעות הוראת ב"ד מובהק להרשב"א שרי כיון דהב"ד הטעוה · אנוסה גמורה היא · ולמהרי"ק אסורה מדאורייתא · כיון דברצון מעלה מעל באישה כו' · כללא דמילתא אף בראיית המהרי"ק אינם מכריעות · אבל סברתו נכונה ואין שום חולק עליו זולת שמדברי הרשב"א בתשובה משמע דלא ס"ל סברתו דומעלה בו מעל וכמש"כ לעיל · ואולי גם מזה אין ראיה כיון דלא הזכיר נפירוש להקל והדרבה מתיר שפי ממהרי"ק לאסור אף בלא

הג"ה
אמר המחבר ראיתי בברכי יוסף באה"ע סי' י"ז אות כ' האריך ג"כ הרבה בזה והביא גם תשובת הרשב"א בזה וגם מה שהקשה בתשובת שבות יעקב ליישב קושיית הט"ז בזה · וגם תמה על הב"ש במש"כ בסי' נ"ח ס"ק י' דהמהרי"ק פליג על הרשב"א עיי"ש · וגם הנוב"י במהדו"ת ח' אה"ע ס"ס קנ"ה האריך בזה · ועיין בשו"ת רע"א בסי' ר"ו ובבית מאיר בסי' י"ז סעיף ח' מש"כ בזה והרבה יש לדבר באלה ועיין :

שמעלה מעל ולדינא צ"ע : והני מילי בטעות מורים מובהקים דהוי אנוסה גמורה ואין לאוסרה רק מטעם סברת המהרי"ק · בזה אפשר דפליג על הרשב"א · אבל בטעות מורה שאינו מובהק ודאי אף להרשב"א אסורה דהא ודאי לאו אנוסה היא דהוי לה למידק ולשאול פי מורים מובהקים ולא לסמוך לעשות מעשה ע"פ הוראת מורה שאינו מובהק עכ"ל שם עיי"ש היטב ודו"ק :

בדף י"א בגליונים : עיין באה"ע סי' קמ"ד סעי' א' בחלקת מחוקק בתשובה שם :

בדף י"א עמוד ד' · בשורה כ"ח וכאן קצרתי כשמע וכו' נ"ל · ואחרי העיון עוד בזה ראיתי כי אף על גב דבכל דבר · אונס מהני לבטל המעשה · אבל לענין גיטין אינו כן · אלא נחלק לתלתא אנפי ואלה הן : (א) אונס דלא שכיח כל עיקר כמו הסיא דגיטין (בדף ע"ב ע"א) ובעין זה אף לשנויא קמא דרבה בכתובות (דף ב' ע"ב) · יש משום אונס בגיטין : (ב) אונסא דשכיח כי האי דפסקא מברא · ואפילו לאיכא דאמרי נמי אינו מבטל הגט דאיבעי לאתנויי (ג) אונסא דשכיח ולא שכיח כמו חולה דבהא פליגי הני תרי לשנא אליבי' דרבה שם והלכתא כלשנא קמא דאין אונס · וכן פסק הרי"ף ומבואר בהרא"ש בכתובות שם עיי"ש : ועיין בחידושי הרשב"א בגיטין דף ע"ג מש"כ שם בארוך ודו"ק :

והרמב"ן בפ"ז מגירושין ה"ח כתב דאפילו עומד ואמר הרי אני אנוס אין אונס בגיטין וכן הסכימו כל הפוסקים ועיין בהה"ג שם וכן פסק הטור ושו"ע באה"ע סי' קמ"ד סעי' א' עיי"ש ואע"ג דבכל התורה כולה אונס מהני בגט תיקנו חז"ל שאין אונס בגיטין ועיין בב"ש ס"ק א' שם · ועיין בפני יהושע בכתובות שם מה שהקשה על הב"ש בזה · ועיין בביאורי הגר"א שם ובבית מאיר וקצרתי ודו"ק :

ועל דבר אי יש חילוק בין אונס של בידי אדם לאונס בידי שמים בהגהת מיימוני בפ"ט מגירושין הביא דפליגי בזה הר"ח והמקליעות · דלדעת הר"ח אף אונס בידי שמים אין אונס בגיטין · ולדעת המקליעות בידי אדם לא הוי אונס ובידי שמים הוי אונס עיי"ש · והלכה כר"ח אחרי דכל הפוסקים פסקו כלישנא קמא דרבה דאין אונס בגיטין בכל מקום ועיין בר"ן שם ודו"ק :

וראיתי במלא הרועים בשיטה בשם הירושלמי דגיטין בפ' מי שאחזו ה"ו דר"י ור"ל פליגי בפרטי דאונס דר"י סובר אונסא כמאן דלא עביד · ור"ל סבר אונסא כמאן דעביד · ופירש הרשב"א בגיטין שם דר"י סבר אין אונס · ור"ל סבר יש אונס ובגיטין כו"ע מודים ועיין בר"ן · והרבה יש לדבר בזה ונלאיתי להאריך וקצרתי ודו"ק :

אונס דעיגות אונסא דשכיחא הוא ובעי לאתנויי ולאסוקי אדעתי' כן הוא מבואר בר"ן בנדרים (דף ס"ד) שהביא בשם הירושלמי דעיגות לא הוי נולד משום דשכיח הוא · וכן הוא בתוס' והרא"ש שם עיי"ש · אך מפירש רש"י שם מוכח שסבר סי' ענויים · ועיי"ש היטב · ועיין במהרי"ט ח"א סי' א' · והמכתי על המעיין וקצרתי · ועיין באוצר נחמד בסוף הספר מה שהביא בשם הגאון מהר"ם הילפרין ודו"ק :

אונס לא הוי אלא היכא שאונסין לבטל המעשה גופי' אבל אם אונסין לאחר עד שיגרש חבירו אפילו אם על ידו לו להיפוך לא מקרי אונס · וכן הוא מבואר ברמ"א באה"ע סי' קל"ד סעי' ד' בשם הרשב"ץ · וכתב שם דיש מחמירין באם על ידו עיי"ש · וכ"כ בתשובת בצלאל אשכנזי בסי' ע"ז · ועיין בתשובת מהריב"ל ח"ב ד' ע"ז ובפרח מטה אהרן ח"ב סי' ז' · והובא ביד מלאכי ח"ג אות ב' עיי"ש ודו"ק :

אונס דממונא בעידי אהרן אבל אונס דממונא הוי לא אמרינן כגון שחייב עצמו נגד חבירו בדבר שלא כו' חייב על מנת שיעשה לו דבר ביום פלוני ואונס ולא קיימו אין המתחייב חייב בשביל אונסו כל זה כן הוא מבואר בש"ך חו"מ סי' כ"א ס"ק ג' ועיין בתשובת שבות יעקב ח' [illegible]

הבה"ט סי' נ"ח מש"כ בזה בהוקך ע"ש היטב והו"ק :

וראיתי בחולר נחמד בסוף הספר בס שהביא בשם הגאון מהרא"ש היילפרין במש"כ הט"ז ביו"ד סי' רל"ו ס"ק י"ג · שברתו מבוארת בר"ן פ"ג דקדושין בסוגיא דעל מנת שאתן לך כו' בד"ה ולפנין ט' שאין הדבר תלוי בו כו' אלא מדעתה כו' ע"ש · ובזה הרה קושיית האחרונים שהוו דברי האגודה שהביא הט"ז בסי' רל"ב ס"ק י"ט שאני בתי ערי חומה שהשכירה כבר נגמרה ואיך יתחייב זה באונסו של מוכר · וזה אינו אלא בדעת הקונה תלוי שלא מגזירת הכתוב הוא והקונה קנה ע"פ התורה והמוכר לא מכר אלא באופן שיהי' זכות לפדות · ובשביעית לא שייך לומר מה לו לזה באונס של מוכר · דהו דאחריות דאזילא לא קיבל מ"מ כיון דהאונס בא מסיבתו של קונה אחריות דנפשי' הוא · והרבה יש לדבר עוד בזה וקצרתי והו"ק :

שוב ראיתי שם בתה"ד שהובא בביד מלאכי דהאונס לא מקרי אלא כשמזיקין אותו ממש · אבל אם נמנעים מלהשיב לו לא מקרי אונס (ועיין בפנים מש"כ בזה) זה הוא רק סיבה שאינו מתחייב עפ"י התורה לשבות במו השבועה · אבל אם הבירו בסכנה והוא יכול לשבות עמו מוטב הבוב אונס וראייתו מיבמות (דף מ"ה) ותב"ק (דף קט"ז) בשו דאיתא שם הרי שהי' בורח מבית האסורין ע"ש · והביאו שם לי"ע מוטב וסמכתי על המעיין בזה וקצרתי והו"ק :

אונס בדבר מלוה הוי כתבר · ואי איכא קיום מלוה הגיגן לי' בתלוי ותבין · מבים דקיום המלוה מחשיב כקבלת דמים ומעוט אונסו וגמר ומקנה · ורא' לזה מהא דאיתא בב"ב (דף מ"ה) בתלוי ותבין כו' וכתב הפוסקים מקובלת שם. יהודא הכפרה ויהודא דמלוה איכא למימר דהוי משני מזוזא כלומר כשם באמת זולת אונסו וגמר ומקנה כש"כ האחרונים הכי במקום מלוה דמלוה אונסו וגמר ותנפל מהמעם ע"ש ·
וראיתי בא"ל שם שהביא זה בשם קס"י ועיין :

אונס טעות בין שאומר מותר או בטעה עי"ד שבועו לו דמורים בטעות ופשט מטעה של ידיהם גם זה מקרי אונס ובבר הארכתי בזה בפנים בסוגיא ג' ב'ומר מותר ולעיל בהשמטות בשם הגאון האמיתי מהר"ח זצ"ל קצת מזה ותדרכנו לכאן : ועוד הרבה פרטים נמלאים בנדרי אונס אשר לא הספר לפורעם כי רבים הם . ודיני אונס בשידוכין עיין בט"ז יו"ד סי' רל"ו ס"ק י"ג ובנוקב"ש שם · ובב"ח בחו"מ בסי' כ"א ובאו"ת ובקצוה"ח שם · ובבו"ש הבה"ט סי' נ"ח ובבית מאיר שם · ועיין בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' ק"ה · ובמוב"י מהדו"ק א' יו"ד סי' כ"ה · ובא' הע"ז סי' ג"ז ובמשה"ת סי' כ"ד · ובחתם סופר ח' חו"מ סי' א' ע"ש היטב · ואחרי העיון תבין ותדע הכל על מקומם וכל אחד ואחד על מקומו יבא בשלום : שם בליונים בדף י"ב שורה ב' צ"ל בו"ע וי"ד סי' קנ"ע בש"ך ס"ק ס"א ובסי' קנ"א בש"ך ס"ק ח : בו"ע חו"מ סי' ג"ה בסמ"ע ס"ק י' ובש"ך ס"ק כ' · סי' ס"ו בביד וכו' בו"ע שם ובסמ"ע ובש"ך שלישו שם · ובש"ך ס"ק נ"ז שם ובביאורי הגר"א שם : שם בדף י"ב ע"ב במקור חיים שורה י"ט הפוסקים בש"ס · צ"ל לקמן בש"ס · עמוד ג' שורה כ"ב קשיא לי". צ"ל כמו לר"ל · שורה כ"ז ל"ל לא. צ"ל כמו אמרינן

בדף י"ג ע"ג · שם בשורה י"ב בכתיבה. צ"ל ומשורש . שם עמוד ד' מתיבת ביולא עד והו"ק הוא יתיר ונדפס שוב פעם בטעות בלא דבק :

בדף ט"ו ע"א בליונים . ירושלמי יבמות פ"ד ה"ח . שם בט"ז ס"ק א' צ"ל ב' : שם ע"ב שורה כג ביון ספק : צ"ל הספק : ועל דבר יתר הפרקים בסוגיה כופו על תחילתו עיין ביו"ד סי' רכ"א סעי' פ' ובאה"ט סי' ל"ז סעיף י"א . ובסי' קמ"ה בש"ך ס"ק כ"ו. ובסמ"ע סי' ג"ג ס"ק ד' ע"ש היטב והו"ק:

דף ג' ע"ב בליונים עיין כלאים פ"ד מ"ז בר"ש · פסחים (דף ל' ע"ב) ברש"י ד"ה בו"ע · ל' ע"א . סוכה ל' ע"א בתוס' ד"ה בו . יבמות פ"ב ע"א בתוס' ד"ה רבי יוסי · נדרים פ"ה ע"ב · פ"ו ע"א ובתוס' והרא"ש ור"ן שם : גיטין מ' פ"ב בתוס' ד"ה בקדש : ב"ק ע"ו ע"א בתוס' ד"ה ור"ל. ב"ב פ"ז ע"א בתוס' ד"ה קני לך · ע"ז מ"ד ע"א · מ"ו ע"א בתוס' ד"ה בכמה · ס"ג ע"א : שבועות ל"ג ע"ב בתוס' ד"ה היכא. זבחים פ"ד ע"ב בתוס' ד"ה דומיא · ק"ד ע"א . מנחות ע"ו ע"ב בתוס' ד"ה שזרע · ד"ה ובתירו · בכורות מ"ט ע"א בתוס' ד"ה ה"מ · ערכין כ"ג ע"ב בתוס' ד"ה מגוב · חולין ס' ע"א בתוס' ד"ה מגס :

בדף כ' ע"ב בליונים · ירושלמי כתובות פ"ט ה"ז . סנהדרין פ"ח ה"ו · שבועות פ"ז ה"ז: שם שורה ה' רמב"ם פ"ז. צ"ל י"ז · שם במקור חיים שורה י' וסברי הבו . צ"ל וסברי הכי הבו דלא לוסיף עלה . שמעינן דסברי אע"ג דלית הלכתא כרב ובמולא ללמוד מדין זה דבר אחר הדומה לו : מ"מ בדין זה לא רצו לבטל דבריהם ולכתחלה עבדינן כוותיה וכר"א לא עבדינן לכתחילה ודייקא דעביד כר"א עבד ולא מהדרינן עובדא . וכן הוא דעת הרמב"ם כו' · שם שורה כ"ד דמאי דמסקינן כו' כן צ"ל נראה דס"ל דמאי דמסקי בגמ' שם הב דלא לוסיף עלה כגון מאי דאר"פ הפוגם את שטרו כו' אתמטו נמי כל הני דתנן עמו במשנה שם היינו פוגם את שטרו והבא לפרוע מלקוחות או שלא בפניו או ע"א מעיד בו ואין אחד לכם כי על כל אלה נאמר הבו דלא לוסיף עלה . ובגונו זה אף דלא הי' יכול המלוה לגבות בלא שבועה דאפילו לא הי' טוען כלום לו ג"כ השבע לי· אפי"ה מורים ממון זה לבניו ע"ש : ואחרי העיון תבין כו' · שם עמוד ד' שורה ז' י"ג כתב בני מגוה. צ"ל ב' כתב לוי מלוה של ראובן שבא לגבות : שם שורה י"ח ונתבר קיקוי. צ"ל הקיקיוני שם דף כ"א ע"ב שורה ב' ועיין בספר התרומות שער י"ד ועיין ה"ב ב"ה בפ"ט שם מסעי' ע' עד סוף סעיף י"ד ובסמ"ע וש"ך והאחרונים ועיין בכנה"ג בחו"מ סי' ק"ה בהגהת הטור . מש"כ בזה וביתר פרטים סמכתי על המעיין בזה כי נלאתי להאריך עוד בזה ואחרי העיון תבין ותדע הכל על בוריה וכל אחד ואחד על מקומו יבא בשלום וקצרתי דו"ק ותשכח :

דף כ"א ע"א בליונים שורה י"א ירושלמי מעשר תוספתא צ"ל ירושלמי שקלים פ"ז ה"ג קדושין פ"ב ה"ז : תוספתא חלה פ"א ה"ב : שם בדף כ"ב ע"א שורה נ"א דר"ל ורבא. צ"ל ר"ל ורבא ורב אבי · דר"ל ורבא סבר יש בילה . ור"א סובר אין בילה :

דף כ"ד ע"א שורה י"ט הרב רע"ב. צ"ל הרע"ב · שם ע"ב שורה י"ט לדעת הרמב"ם הוי ביטול. צ"ל לא הוי ביטול כו' ולדעת הראב"ד הוי ביטול · בליונים · ב"ב דף ס' ע"ב : פ"ת ביו"ד סי' ס"ס ס"ק ד'. שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' נ"ח : בליונים ירושלמי כתובות פ"ב ה"א · ב"ק פ"ד ה"ו פ"ט ה"א · שבועות פ"ה ה"ח :

רי"ף ריש פ"ב דב"ק וריש פ"ו דב"ב. ר"ש פ"ב דמכשירין מ"ז ובתוי"ט שם: בו"ע יו"ד סי' ס"א סעי' כ"ה ובט"ז ס"ק כ"ז . ובש"ך ס"ק ע"ו: עיין במרדכי סוף פ"ק דכתובות שכתב בשם ר"י דאפילו למ"ד דאין הולכין בממון אחר הרוב היינו דוקא היכא שהדבר שלהם רוצים להוציא בא להו ברשות בעליו כגון מוכר שור להבירו ונמצא נגחן · אבל כך דמילתא דשמא דבלא כדין בא לידו הו"ע מודו דהולכין אחר הרוב להוציא מידו ע"ש · וכן הוא להדי' בתוס' בכתובות דף ע"ז ע"ב בד"ה לסהדר ועיין בר"ש פ"ב דמכשירין מ"ז בתוי"ט שם והו"ק : ועל דבר אם בפלוגתא דרבוותא יכול המוחזק לומר קים לי' ולא אזלינן בתר רובא עיין בגט פשוט על הבה"ט בסוף הספר בקיצורים הכללים כלל א' ע"ש וסמכתי על המעיין שם וקצרתי והו"ק :

בדף כ"ז בהלכה שורה ב' עני ולא צ"ל עני אין עת האסף פני ולא · שם שורה י"ב כרי נראה דדעת התוס' · צ"ל כרי נראה דאליבא דרבנן · שם שורה ע"ז · לגמרו גם לדעת התוס' אסור · צ"ל לבטלו אסור · שם ע"ב שורה כ"ג תקנ"ז : צ"ל תרע"ז · שם עמוד ג' שורה ה' (ומהנקט כו' מביד ויתיר הוא וכן צ"ל והמבואר לעיל · כמש מיני דתבוא"ב
כו'

כו': שם דף כ"ח ע"א שורה ל"ב דעת צ"ל לדעת · שם ע"ב שורה כ"ה דאי צ"ל דלא: שם שורה מ"ה בדאורייתא קיים · צ"ל לא קיים · שם בציונים · מג"א בסי' שכ"ג ס"ק י"ד : וביו"ד סי' ק"ס סעי' ב' ובט"ז ובש"ך שם · בו"ח נוב"י מהד"ק ח' יו"ד סי' נ"ג · חינוך בית יהודה סי' מ"א ל"ז : בתו"ש שם ס"ק ז' ובפ"ת שם: פמ"ג ביו"ד סי' ט"ז ס"ק י"ג בש"ד:

דף ל' ע"א שורה ל"ט ה"מ · צ"ל מ"מ · שם ע"ב שורה ל"ד באהרו · צ"ל באהרן · שם בציונים · תפארת ישראל פ"ג במגילה אות ו' ז': דף ל' עמוד ד' שורה כ"ט תפילין אסור · צ"ל תפילין של יד אסור: דף ל"א ע"א שורה כ"ו אסמכתא בעלמא והרבה: צ"ל המורה מכל אלה דלשיטת רש"י הא דקי"ל אין מעבירין על המצות הוא מדרשה דקרא ולשיטת התוס' הוא רק מסברא בעלמא · וכן דרשה הוא אסמכתא בעלמא · והעיקר הוא כדעת רש"י וכמבואר לעיל ועיין · והרבה כו': שם בשורה ל"ג מנחות ל' · צ"ל ל"ו · שם עמוד ד' שורה ל"ב מבואר ממנה צ"ל ממה :

דף ל"ב ע"ב שורה ד' בפי"ו · צ"ל בפירושו · שם ע"א שורה כ"ט פ"ו · צ"ל פי"ו · שם ע"ג שורה ל"ח באו"ת · צ"ל באו"ה · שם עמוד ד' שורה ה' ומסי' צ"ל ובסי' :

דף ל"ג בפ"ע ה' י"ג · צ"ל כ"ט ה' י"ב · דף ל"ד ע"ב שורה כ"ז וכמש"כ לעיל בסוגיא · צ"ל וכמש"כ לקמן עי"ש:

והנה אחרי כותבי סוגיא זו ונמסר לביהד"פ הובא לידי ספר עמודי אש. מהגאון הצדיק המפורסם מוה' אברהם שמואל זצ"ל אב"ד בק' איישישאק ובק' ראסיין ס"ב ותלמוד מובהק של מורי חמי אדמו"ר הגאון האמתי זצ"ל ומצאתי וראיתי שם בתשובה ג' שהביא בשם גדול אחד שהקשה לו בתימא רבתי על כך החידוש של אדמו"ר מורי חמי זצ"ל · ובא לסתור בטענות ולהיות את דבריו בזה בעומק פלפולו · וגם הוא כתב שם שהרמב"ם פוסק כר"ש דדרש טעמי דקרא והבנתי כי כוונתי לדעת הגדולים וגלאיתי להאריך קצת משם ותדרשנו לכאן והו"ק :

בציונים · ירושלמי עירובין פ"ז ה' י"א ועיין בקרבן העדה שם: שם ל"ס ע"א שורה מ"ח מקדש מזה · צ"ל מקדש כמבואר בזה · שם עמוד ג' שורה י"ב לאמר כסברת התוס' . צ"ל נאמר דאין . שם עמוד ד' שורה י"ב כי הלא נראה . צ"ל הרי נראה :

דף ל"ו ע"ב שורה ל"ג בה' המן ותלה . צ"ל בפ"ה מהו"מ ה"ו · שם שורה ל"ו דאיסורין מבטלין . צ"ל אינם מבטלין · שם ע"ג שורה ע' דמצות מבטלין איסורין אינם מבטלין . צ"ל דמצות אינם מבטלין איסורין מבטלין · שם שורה י"א בד"ה נראה · צ"ל בד"ה אלא נראה · שם שורה ל' לר' יוחנן דכל · צ"ל לר"י דכלל · שם בציונים . ירושלמי פ"ק דחלה ועיין בקרבן עדה שם : בציונים . ירושלמי דמאי פ"א ה"ב . כלאים פ"ג ה"ב · כלאים פ"ג ה"ד : שביעית פ"ו ה"ג · נדרים פ"ו ה"ד : שם דף ל"ז ע"א שורה מ"א מיירי בצ"א · צ"ל מיירי לאסור : בציונים ירושלמי ערלה פ"ב ה"ה . חיר פ"ו ה"ח : שם בדף ל"ח ע"א שורה מ"ו דבאיסור דהוי מפס אחד · צ"ל דבאיסורין דהוי מפני שמות טפי מסתבר לצרף היתר לאיסור בהדדי כהדדי מצירוף איסור לאיסור א"כ כו':

בציונים ירושלמי פ"א ה"ג · ב"ק פ"ב ה"ד · שם דף ל"ה ע"ג שורה י"ב מה שאכל · צ"ל זר שאכל · משלם את הקרבן צ"ל את הקרן · שם שורה ע"ו הקרבן · צ"ל הקרן · שם עמוד ד' שורה י"ד עבודה מלי · צ"ל עבודה היא · מלי כו' . שם שורה כ"ו בד"ה ביומא · צ"ל בד"ה דלמא וביומא : שם בדף ל"ט ע"א בציונים שורה א' רמב"ם פ"ג · צ"ל פ"ה · שם שורה כ"ה ובפ"ג . צ"ל ובפ"ה · שורה כ"ז אבל דברים · צ"ל אכל : בציונים שורה ז' שהם · צ"ל שם ע"ב . בדף מ"א שורה ב' אסמכתא . צ"ל שבאסמכתא . שורה כ"ו מסני . צ"ל ומקני · שם ע"ג שורה ע' בפ"ד דאסמכתא · צ"ל מבואר דאסמכתא . שורה ל"ג הכך ומנהג צ"ל הרך מנהג · שם עמוד ד' שורה י"ג ועיין . כשמע וכן צ"ל אך כל זה הוא לרמי ב"ח דס"ל דר' יהודה פליג את"ק שם והוכר דלא הוי כתב אסמכתא · אבל לרב ששת שם דסובר דלא פליג ואמתי הוא בא לפרש צ"ל דרבנן סברי דלא הוי אסמכתא · ור' יהודה מטעם ר"ש אזר דהוי אסמכתא · וע"ז היטב בפי' רש"י דלהר"ת שם הכך אחרת לו ע"ש היטב והו"ק :

שם בשורה ע"ז ורמה כי ר' יהודה · צ"ל ר' יהודה סובר דאסמכתא לא קניא כמבואר בב"ב ובסנהדרין שם :

דף מ"ב ע"א שורה · ועיין · צ"ל יעיין · עמוד ד' שורה י"ב שאינו מינו . צ"ל את מינו ואינו מוציא את שאינו מינו : בציונים שם תוספתא סוף פ"ב ביבמות . רי"ף ורא"ש סוף פ"ג ביבמות · רא"ש פ' ח שם · ובק"נ אות כ"ד : רא"ש פ"ו דבכורות ובתשובי יו"ט רמב"ן ביבמות בקונטרס אחרון : דף מ"ד ע"ד שורה א' דאכלא · צ"ל דאכלי : שם בציונים שבת ל"ד . צ"ל ל"ח . ירושלמי מעשרות בפ"ד ה"ד : דף מ"ס ע"ב שורה ב' אבוהן . צ"ל שיהא כו' דעשתא דנוי כובה תא מטעם ביזוי מצוה : דף מ"ו ע"א בציונים נדרים ג' ע"ב בר"ן ד"ה במערבא : ירושלמי ברכות פ"ה ה"ב · תענית פ"א ה"א · נדרים פ"א ה"א · פ"ב ה"ד · חיר פ"ג ה"ב :

בדף מ"ח עמוד ד' כתבתי וז"ל : **ועל דבר אי ישראל** מא"י קונה משכון או לא : הנה בפסחים דף ל' ע"ב תנן א"י שהלוה לישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה · וישראל שהלוה את א"י על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה · ובגמ' שם איתא ליתא כתנאי ישראל שהלוה לא"י על חמצו לאחר הפסח אינו עובר משום ר"מ אמרו עובר כו' וכתב הרא"ש שם דקי"ל כת"ק דר"מ דישראל מא"י לא קני משכון וכן כתב המרדכי בפ"ק דקדושין בשם ראבי' דאם קידש במשכון של א"י אינה מקודשת ע"ש :

אבל הרי"ף והרמב"ם פסקו דישראל מא"י קונה משכון והוא כסתמא דמתניתין בפסחים שם דישראל מא"י קונה משכון וכמש"כ הרב המגיד וכמבואר לעיל והו"ק : בדף מ"ט ע"א שורה ל"ד הלכה ב' צ"ל ה"ס · שם ע"ב שורה כ"ג חיל צ"ל וז"ל : דף נ"ג ע"א שורה י"ג מתני' יחיד הוא : דף נ"ד ע"ד שורה מ"ב שם צ"ל שהב : דף נ"ו למען צ"ל למאן : בציונים · ר"ש פ"ב מ"א במע"ש · שם בשורה כ"ז דאין בדירה צ"ל דיש : שו"ע אבהע"ז סי' קמ"א בב"ש ס"ק ס"א · ובבית מאיר ס"ק מ"ג : רמב"ם פ"א ממעשרות צ"ל פ"ז . ובפ"ט ממע"ש · התשובה מאהבה ח"א סי' מ"ו : ישועות יעקב באבה"ע סי' קמ"א ס"ק כ' ה"ז · פ"ב ס"ק פ"ד : פ"ה מעירובין ה"ג : פ"ג מנדרובין ה"ג ד' · כלים פ"ח ה' ע"ו · פ' י"ב מחקי ממון ה"ז ובסהמ"ג : פ"ז ממעילה ה"ו ובמל"מ : שם ע"ב שורה כ"ח לא מפקינן צ"ל מפקינן : שם שורה כ"ח דממונא מאיסורא צ"ל איסורא ממונא · שם ע"ד כרת י"ל · צ"ל שייך להקשות ולא בפ"ע כמו תירוץ : דף נ"ח ע"ב בציונים שיטת הפו"ש . צ"ל שיטת הש"ס בדף נ"ט ע"ב שורה ל"ג כתבו · צ"ל נתנו להוות . שם ע"ג שורה ז' מקומות בסיפוק צ"ל מצינו בסיפוק : שם דף נ"ט ע"ד שורה מ"ח בכל מקום · אבל כשנים וכן י"ל בכל מקום . ועוד הא דכופין בעשה כו' ובל"ת הוא רק בארבעים כו' היינו משום דבל"ת כבר עבר ובעשית · אבל כשעשה הוא לפנינו וצריך לקיים לה ואינו רוצה בה היו כופין אותו ואומרים לו עשה סוכה ועשה לולב ואינו עושה בזה כופין אותו כו' בכדי שיקיים העשה אבל בלאו ל"ת המור מיני': שם בדף ס' ע"ג שורה ניזא מכו צ"ל שמכו · שם וראיתי בנמוקי כו' צ"ל שכתב בשם הרנב"ר והרמב"ם כו' · שם לשיטת הנימו"י · צ"ל הר"ן : שייך לד' י"ט עיין בפ"ת ביו"ד סי' ל"ז בגמלא לבי שם : בדף ע"א עיין בנקוה"כ ביו"ד סי' מ"ח לבושי שרד בחידושי דינים או"ח · בו"ח מהר"מ לובלין סי' ס"ו : שייך לברכה עיין ט"ז סי' ס"א ס"ק כ"ו ובש"ך ס"ק ס"ו :

3 1761 07132731 6